

A R K I V
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT AV STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

EMIL OLSON

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN   VERNER DAHLERUP   OTTO VON FRIESEN
FINNUR JÓNSSON   AXEL KOCK   EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN   DIDRIK ARUP SEIP

FYRTIOSJÄTTE BANDET.

TREDJE FÖLJDEN.

ANDRA BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1930.

Innehåll.

Natan Lindqvist, Översättaren av Nya Testamentet 1526. II	1
Konstantin Reichardt, Beiträge zur Skaldenforschung. I	32
Jarl Charpentier, Der Name des Roggens.....	63
Magnus Olsen, Nekrolog över Hjalmar Falk	74
K. Wulff, Nekrolog över Vilhelm Thomsen	81
Jöran Sahlgren, Anmälan av »Natan Lindqvist: Björka- Säby ortnamn. I»	104

Sam Henning, Korrektorn och Nya Testamentet 1526. I.	113
Magnus Olsen, Om Gísla Saga's opbygning	150
Magnus Olsen, Runebudskapet i Atlamál.....	161
Hans Pollak, Über den Gebrauch der Tempora in Ares Islendingabók	171
Elias Wessén, Anmälan av »Drei lygisögur. Herausgeg. von Åke Lagerholm. (Altnordische Sagabibliothek, Heft. 17)»	187
Elias Wessén, Anmälan av »Snorre Sturlasson, Norges Konungasagor. Översatta av Emil Olson»	192
Gustav Neckel, Anmälan av »Studier tillägnade Axel Kock, Lund 1929»	195

Konstantin Reichardt, Beiträge zur Skaldenforschung. II	199
Anne Holtsmark, En gammel norsk homilie	259

O. Klockhoff (†), Folkungaättens stamfader.....	273
E. Noreen, Små bidrag till fornsvensk ordforskning. II...	279
P. M. den Hoed, Nekrolog över R. C. Boer	287

Sam Henning, Korrektorn och Nya Testamentet 1526. II	293
Finnur Jónsson, Bemærkninger om afskriverfejl i gamle håndskrifter.....	319
Sven Grén Broberg, Bibliografi för 1928	340

Översättaren av Nya Testamentet 1526.

Olaus Petri eller Laurentius Andreæ?

II.

Jag övergår till följande kapitel, som hos Neuman bär rubriken: »*Olaus Petri språk i förra delen av Nya Testamentet*» (s. 55 ff.). Innan jag går närmare in på ett bemötande av de olika momenten i Neumans framställning, skall jag be att få lämna en kortfattad redogörelse för min syn på hela detta svåra problem och för den metod, jag använt för att komma till rätta därmed, jämförd med Neumans egen.

Jag har på grundval av ett omfattande material först och främst sökt få fram de grundläggande dragen hos det s. k. normalspråket i urkundens slut, vidare genom jämförelse mellan detta språk och språket hos de översättare, som i *första hand* kunde tänkas komma i fråga, kommit till det resultat, att normalspråket i så många och säregna fall beträffande språkformer och ordförråd överensstämde med L. Andreæ's språk, att någon tvekan icke syntes råda om, att denne var upphovsmannen till detsamma. Beträffande urkundens förra del, där växelformernas antal var betydligt större och uppträdde i helt andra proportioner än i normalspråket, var det icke möjligt att lika säkert som i detta fastslå någon bestämd översättares språk i någon bok, utan man måste, särskilt på grund av nya och för de båda reformatorena främmande formers uppträdande, räkna med eventuellt någon tredje översättare och framförallt ingripande från korrektorer och tryckare.

I vissa böcker, framförallt i Johannes evangelium, trodde jag mig dock kunna skönja Ol. Petris språk, men detta berodde icke på att tre eller fyra av hans former händelsevis återfunnos där utan därpå, att ett helt, större komplex av språkformer i denna bok överensstämde med Ol. Petris egenhändiga former.

Men därmed har jag aldrig varken sagt eller menat, att alla Ol. Petris former ograferade skulle ha gått in i Johannes evangelium. Det är således endast vad man skall vänta, när en del former, såsom exempelvis *kommo*, *tappa*, och de tre likartade *konung*, *sonen*, *pening* i denna bok uppträda i mindre utsträckning än i hans egenhändig skrifter. De ha blott av någon anledning fått vika för korrekturläsarens former. Och denna utmönstring kan ha berott på, vilken som varit korrekturläsare, om det varit en korrektör (eventuellt en av två korrektörer) eller huvudredaktören. Formerna här skulle ju snarast tyda på den senare. Neumans försök (s. 59) att i nämnda förhållande finna ett argument mot min hypotes om Ol. Petris insats i Joh. ev. är således dömt att misslyckas, så länge han icke gitter visa, dels att min uppgift om förekomsten av ett dylikt komplex av andra Ol. Petri-former i evangeliet är felaktig, dels också att ett större komplex av dylika kan påträffas i någon annan bok. Neuman försöker sig icke på någotdera, och det lär heller icke lyckas. De av reformatorns former, som uteslutande eller i övervägande grad förekomma i Joh. till skillnad från de andra böckerna, äro följande¹:

fattigh (se närmare om detta ord nedan), *yterste*, *an(n)ama*, *främmande*, *openbar*, *wåro*, pret. pl., *wart*, pret. sg., *läta*, *läter*, *nidhan*, *sidhan*, *skula*, *folgde*, *folgt*, *sömpn*, *törst*, *brodheren*, *fädher*, *fördömd*, *nemd*, *fulkomnas* utan p-inskott, *komber*, *lagde*, *sagde*, avledningsändelsen *-skap* med *sk*, *sendebod*. Dessutom förekomma en del av Ol. Petris former, vilka icke äro i majoritet och således varit mera utsatta för ingripande vid tryckningen, såsom de ovan nämnda *kommo*, *tappa* etc., *halla*², adj. på *-igh*, negationen *ey* m. fl. Nu finuer emellertid Neuman i Lukas evangelium Ol. Petris vanliga skrivning med *ek* för kort *k boock*, *back* 2 gånger, vidare dennes *kommo* 11 gr (gentemot *komo* 8 gr), *tappa* 9 gr (*tapa* 1 g.), *halla* 1 g., *wedh*, som han säkerligen med orätt

¹ Jag hänvisar dels till min doktorsavhandling, dels till Palmérs sammanställning av mitt material i hans arbete Reformatörerna och NT 1526, ANF nf 38, s. 159 ff.

² Se närmare om ordet nedan, s. 10.

tillskriver Ol. Petri¹, 62 gr (*widh* 7 gr) och *myn, syn* 5 gr samt slutligen *konung* 4 gr, där dock normalspråksformen *konnung* var i majoritet med 8 gr, alltså i detta fall icke stort annorlunda än i Johannes. Ett till storlek och kvalitet likartat komplex av Ol. Petris former anför han från Matteus. På ett sådant material drar han så (s. 60) sin slutsats, att »om också i vissa avseenden de av Lindqvist och Palmér anförda bibelböckerna bättre återgiva O. Petris (äldre) ortografi, så gäller, att i *andra* avseenden Mt och L göra det än bättre. Det går ej att i *förra* delen av Nya Testamentet i någon bok söka förneka O. Petris inflytande, hur man nu vill förklara det.» Uttalandet är tvärsäkert så det förslår, och det beror väl på, att problemet ligger så lätt till för författaren. Man finner 4 à 5 former, som träffas hos Ol. Petri, och därmed är saken klar: reformatorns inflytande kan icke förnekas.

Jag har aldrig föreställt mig, att frågan var så lättlös. Jag trodde det var nödvändigt, att med statistikens hjälp göra en jämförelse mellan de olika böckernas frekvens av Ol. Petriformer och sedan möjligen draga den slutsatsen, att den bok, som uppvisade det största antalet sådana med större sannolikhet kunde tänkas vara översatt av honom än en bok, som blott uppvisade ett fåtal dylika, alldenstund ett mindre antal former, särskilt om de icke voro av någon ovanlig art, såsom *kommo, konung, tappa*, mycket väl kunde ha införts av någon annan översättare eller någon korrektör. Hade *boock, myn, syn* förekommit i en bok med en större samling av Ol. Petris former, då hade detta sammanträffande varit ett indicium på, att de tillhörde komplexet och således utgingo från honom, men då de förekomma isolerade i en bok, som eljest i största utsträckning bryter av mot hans språk, så är det endast god metod att icke ögonblickligen tillskriva honom dem. Så ovanliga äro de icke. Skrivningen *ck* är icke så sällsynt vid denna tid, och icke heller formerna *myn, syn* (se Neuman, s. 56), vilka senare även kunna förklaras som sättrarformer². När jag

¹ Se nedan, s. 10.

² Om man med all makt vill tillskriva Ol. Petri formerna, så torde man knappast våga gå längre än att härleda dem från av

försökt ge en rimlig förklaring till dessa former oberoende av Ol. Petri, vilket jag anser materialet tvingar mig till, då beskylls jag för ensidighet, förutfattad mening och otillbörligt försök att utestänga Ol. Petri från språkligt inflytande på hela förra delen av NT 1526.

Och dock har jag ingalunda dragit mina slutsatser enbart på det ortografiska materialet utan även på ordförråd och ordföljd, något som Neuman icke alls vidrör. Detta anser jag dock i sista hand vara det avgörande vid försök till författarbestämning. Dessa språkliga företeelser gå nämligen i de allra flesta fall fria från korrektors och sättares ingripanden, något som jag redan visat i min meromnämnda gradualavhandling (särskilt sid. 108 ff. och 186 o. ff.) och ytterligare skall belysa nedan.

Av Ol. Petris ordförråd var det huvudsakligen prepositionen *aff* (gentemot *vthaff*) samt de för honom karakteristiska konjunktionerna *effter thet*, *effter thet ath* (= eftersom) och *än thå ath* (= fastän) gentemot NT:s *effter* och *ändock* som jag (i a. a.) anförde till stöd för hans inflytande i Joh. Och dessa fakta anser jag fortfarande som de tyngst vägande i diskussionen om översättarnas språkliga inslag i urkunden, trots att Neuman och andra med tysthet förbigå dem. I Joh. ev. förekommer *aff* i ojämförligt mycket större utsträckning än *vthaff*, vilket är synnerligen vanligt i stora partier av NT 1526, bl. a. i Lukas, Apostlagärningarna, Ebreerbrevet, Uppenbarelseboken och Allmänna Förspråket. Men dessutom är konj. *effther thet* huvudsakligen koncentrerad till Johannes, således *effther thet* 1: 50, 3: 18, 4: 6, 7: 15, 8: 45, 9: 16, 15: 19, 16: 6, 27, alltså 9 ggr mot *effter* 11 gr, medan L har den 1 g., Ag 2 gr (*effter* 22 gr), Rom 3 gr (*effter* 9 gr), 1 Co 2 gr (*effter* 7 gr), varjämte *effter thet ath* blott förekommer i Joh. 3: 20, Rom 8: 20 och 1 Co 15: 21. Ett enstaka *effter thet* i L och Ag spelar ingen roll, då L. Andreæ

---

honom utförd korrekturläsning, enär man med utgångspunkt från honom som översättare eljest finge räkna med ett så kraftigt ingripande från korrektorns sida mot hans språk, att motstycke därtill saknas.

även har denna konj., fast i mycket mindre utsträckning än Ol. Petri, som i alla sina arbeten har *effter thet* i majoritet. Den senares sällsynta konjunktion *än thå ath* är endast belagd i Joh. (11: 25), och hans *än thå* blott i Rom (2 gr) (se Ref. tid:s bibelsv., s. *93—*94 och *97)¹.

Till ovanstående kommer, att Joh. evangelium uppvisar Ol. Petris alldeles speciella ordföljd vid negationerna *icke heller* och *ey heller* på så sätt, att verbet i satsen sättes mellan *icke* eller *ey* och *heller*, något som eljest är så gott som okänt i NT 1526. Denna ordföljd förekommer icke mindre än tre gånger, de enda gånger där betingelserna för densamma föreligga², nämligen i följande fall: »icke fördömer heller iach tigh» 8: 11, »icke är heller sendebodhet» 13: 16, »ey dömer heller fadhren någon J. 5: 22, vartill kan läggas det likartade »ingen skal heller ryckia» J. 10: 28.

Jag trotsar Neuman att i någon bok i NT 1526, allra minst i Lukas ev., kunna uppvisa en hel serie av språkliga kriterier, som så avgjort överensstämma med Ol. Petris språk såväl på ortografiens som ordförrådets och ordföljdens områden. Och trots detta finnes givetvis en hel del former i Joh. ev., som avvika från reformatorns språk och överensstämma med normalspråket. Men avvikelserna äro knappast större, än att de kunna förklaras genom ingripande från huvudredaktören eller någon med normalspråket förtrogen korrektor. Skulle man däremot följa Neumans metod att endast på ett ringa fåtal ortografiska överensstämmelser utan någon hänsyn tagen till ordförråd eller ordföljd helt enkelt fastslå Ol. Petri som översättaren, såsom han gör ifråga om Lukas evangelium³ och för övrigt hela ur-

¹ Materialet på vissa punkter kompletterat genom senare undersökningar.

² Negationen bör inleda en fullständig sats med tydligt utsatt subjekt och predikat. Är t. ex. verbet underförstått, skiljas negationens delar icke åt, t. ex. "icke heller Helias icke heller en prophete" Joh. 1: 25, "icke heller aff någhor manz wilia" Joh. 1: 25.

³ Lukas har *vtcaff* i en utsträckning som icke är förenlig med Ol. Petris språk (se nedan). Evangeliet har ett exempel på

kunden, ja då skulle man få räkna med en omskrivning och omformulering till den grad, att vi faktiskt hade en ny översättning. Vari det språkliga inflytandet i sådant fall skulle bestå, är sannerligen svårt att räkna ut.

Innan jag över huvud taget vågat mig på en identifiering av någon viss översättare i Nya Testamentet, — och detta gäller icke miust normalspråkspartiet — har jag ställt det kravet på överensstämmelse mellan vederbörandes språk och språket i något visst parti av urkunden, att de ortografiska skiljaktigheterna endast utgjorde en bråkdel av likheterna, och att framför allt partiets ordförråd och ordföljd icke på viktiga punkter avvek från den presumerade författarens. Vid följandet av denna princip har mitt material ovillkorligen drivit mig till den ståndpunkten, att Johannes evangelium och (i mindre grad) Romarbrevet och 1 Corinterbrevet äro de enda av NT:s böcker, där överensstämmelsen med Ol. Petris språk är så stor, att man skulle kunna våga här lokalisera honom som översättare.

Som en kousekvens av nämnda betraktelsesätt följer, att om i någon bok endast ett fåtal likheter föreligger, och dessutom en uppenbar oöverensstämmelse i fråga om ordförråd och ordföljd, så kan man icke enbart på det ringa och föga säregna ortografiska sambandet våga lokalisera en viss översättare, enär det i så fall är rimligare att förklara detta samband som skenbart och beroende på en tillfällig överensstämmelse med någon annan översättares eller korrektors språkbruk, än att tvingas antaga en omskrivning i stort av hela innehållet. Vid tillämpandet av denna metod har mitt material lika bestämt angivit Lukas evangelium och Apostlagärningarna såsom de från Ol. Petris språk mäst avvikande böckerna i urkundens förra parti. Under sådana för-

---

effter thet, vilket icke bevisar något (se ovan s. 4), intet exempel på *effter thet ath* eller *än thå ath* och icke heller på ett enda ställe Ol. Petris ordföljd vid *icke heller*, *ey heller*, fastän rika tillfällen därtill erbjudas, t. ex. "ey heller bleeff j hwsen" L 8: 27, "ey heller wardha the seyandes" 17: 21, "ey heller hadhe försyn" 18: 2, "ey heller kunna the mera döo" L 20: 36. I alla dessa fall skulle Ol. Petri ha skrivit: "ey bleef heller", "ey wardha the heller" etc.

hållanden måste enligt min mening inträffandet i Lukas evangelium av 3 former med *ck*, 5 former *myn*, *syn*, 1 form *halla* och de i dåtida ortografi synnerligen vanliga *kommo*, *tappa*, *fatigh*¹ betraktas som en tillfällig omständighet, vilken icke kan uppväga de stora grundläggande olikheterna mellan Ol. Petris språk och språket i denna bok. Neuman har icke ansett sig behöva göra någon gradering av de olika böckerna i ovan nämnut hänseende. Han har icke ansett sig behöva ägna avvikelserna från Ol. Petris språk någon tanke — åtminstone att döma av hans framställning. För honom är det tillräckligt att finna de ovan nämnda 6 formerna i boken². Sedan har han saken klar. Det måste vara Ol. Petri, som är översättaren. Jag överlämnar till den omdömesgille läsaren att själv avgöra, vilkens metod och syn på problemet som är mest objektivt grundad och mest fri från ensidighet och förutfattad mening om någon viss översättares inflytande i Nya Testamentet 1526.

Efter denna mera principiella diskussion av våra respektive metoder skall jag gå in på några av de speciella fall, som Neuman framdrar för att stödja sin ståndpunkt.

Beträffande formerna *myn*, *syn* (Neuman, s. 56) så räknade jag på ett tidigt stadium av arbetet med min avhandling med en om ock svag möjlighet till ursprung från Ol. Petri på ungefär samma grunder som Neuman. Under arbetets lopp, då jag kom mera in i frågan, ansåg jag det för mest rationellt att tolka formernas förekomst på annat sätt (se närmare motivering ovan), varvid det låg närmast till hands att förklara dessa enstaka former som tryckeriets.

Att Ol. Petri utanför Johannes evangelium icke avsatt något avsevärt inflytande i urkundens början, framför allt icke i Lukas

¹ Om *wedh* skola vi tala närmare nedan.

² Även om han hade flera ortografiska former, ja dubbelt så många, att stödja sig på, så skulle det icke rädda hans hypotes, då denna i alla fall måste stranda på ordföljdens och ordförrådets ofrånkomliga grund. Det är dock betecknande för hela Neumans syn på problemet, att han anser de nämnda få formerna tillräckligt bevisande för Ol. Petri som översättare.

evangelium och Apostlagärningarna, framgår av det föregående. Under sådana förhållanden finns det ingen som helst anledning att tillskriva honom den i dessa böcker synnerligen ofta uppträdande skrivningen *cht*, särskilt som denna skrivning i andra fall visat sig vara synnerligen beroende av tryckeriets inflytande (jfr Neuman, s. 56—57). Jag återkommer för övrigt till denna fråga längre ned.

Beträffande *fatig*, *fattig*, (Neuman, s. 57—58) så kan jag ge Neuman rätt däri, att om vi blott hade en form *fatig* belagd hos Ol. Petri och två former *fattig* hos L. Andreæ, så skulle NT:s båda växelformer kunna utgå från vilken som helst av reformatörerna. Dessa kunde jämte huvudformen ha haft var sin sidoförändring, fast den icke kommit till synes vid så få belägg. Men nu ligger saken icke så till. Vi kunna nämligen utan tvekan fastslå *fatig* som Ol. Petris form. Redan i Ref.-tidens bibelsvenska uppvisade jag (s. *54), att reformatorns form genomgående i de tryckta skrifterna var *fatig*. Jag kan nu genom kompletterande undersökning mera noggrant fastslå frekvensen. Formen med ett *t*, häri inbegripet böjningsformer och sammansättningar som *fatigdom*, förekommer i Tolv Spörsm. 3 gr (s. 266, 281, 288), Form. 3 gr (s. 362, 363, 366), Krön.pred. 1 g. (s. 319). Itt fögho sendebreff 2 gr (B 4 a, b), Echt. 1 g. (B 4 b), Klost. 34 gr (s. 480, 482, 486, 487, 488, 496, 500, 507, 509, 511, 522)¹ eller tillsammans 44 gånger. Det finns intet exempel på, att korrektorer eller sättnare i någon av Ol. Petri skrifter till den grad utplånat en av dennes former, att den icke *en* gång på 44 skulle ha uppdykt i trycket. Nu kan jag emellertid även komplettera Tänkebokens former efter 1526, och då visar det sig, att de genomgående, i 6 fall, äro enkonsonantiska, nämligen *fatigdoms*, s. 147, och *fatighe*, s. 154, båda från 1527, samt *fatigha* 1 g. och *fatige* 3 gr å sid. 267 från år 1529². Alltså endast enkonsonantisk form i samtliga 7 fall från vitt skilda år, 1525, 1527 och 1529, och i samtliga 44 fall i de tryckta skrifterna. Jag tror, man ganska lugnt skulle

¹ På många av sidorna ett flertal gånger.

² I Ärlig Skap. är ordet icke belagt.

kunna bestrida, att formen *fattigh* i NT utgår från Ol. Petri, även om hans inflytande i andra fall vore väl fastslaget, vilket det, som bekant, icke är. Däremot är det icke uteslutet, att L. Andreæ haft sidiformen *fatigh*. Naturligtvis kan denna form i de böcker, där Ol. Petris inflytande i övrigt märks, utgå från honom, men den är så pass vanlig i övriga böcker och särskilt sådana, vilka som Lukas och 2 Co eljest icke förråda hans språkliga insats, att man icke där kan härleda formen från honom. Under sådana förhållanden kan den i förra delen tillskrivas ett förenat inflytande från L. Andreæ och någon korrektör. Dess uppträdande in i normalspråkspartiet tyder på, att L. Andreæ själv icke varit främmande för den.

Vi övergå så till formen *jomfrw* (Neuman, s. 57). Då jag ovan anser mig fullständigt ha tillbakavisat Neumans försök att på dialektala grunder göra normalspråket till Ol. Petris språk och alltjämt de faktiska formerna och tydliga siffrorna tala sitt ofrånkomliga språk däremot, så finns ju ingen som helst anledning att tillerkänna Ol. Petri en eller annan form, t. ex. *fatigh* eller *jomfrw*, även om han skulle ha dessa i sitt språk. Detta så mycket mindre, som formen *jomfrw* konstant går hela urkunden igenom, oberoende av alla språkliga växlingar i övrigt. En sådan form kan ju minst av alla tillskrivas honom. Den måste ställas i jämbredd med en form som *effter*, vilken uppträder med samma konsekvens, trots att ingen av reformatorerna har den i sitt språk. Då denna senare form således måste ha införts genom tryckeriet (t. ex. genom korrektör eller sättare, dock givetvis i samförstånd med huvudredaktören), ansåg jag det i min doktorsavhandling för rimligast att betrakta det likartade *jomfrw* på samma sätt, särskilt som formen för lågtyska (eventuellt danska) sättare borde ha legat närmast till hands.

Numera är man dock icke uteslutande hänvisad till denna förklaringsmöjlighet. Formens konsekventa uppträdande kan tillskrivas flera samverkande faktorer. Neumans resonemang angående *fattigh*, att tvenne belägg av denna form icke utesluta en sidoform *fatigh*, bör ju kunna ha lika stor giltighet ifråga om

L. Andreæ's *jumfrw*, som anträffats två gånger, vadan man alltså kan ha rätt att hos denne räkna med en sidoförm *iomfrw*. Men dessutom är denna senare vadstenaspråkets genomgående form, och då jag nyligen uppvisat detta språks dominerande inflytande i Nya Testamentet, ligger intet osannolikt däri, att även detta ord tagit intryck av nämnda viktiga språkliga faktor. Åtskilliga tecken tyda nämligen därpå, att sagda inflytande, som indirekt gjort sig gällande genom L. Andreæ's eget språk, även mera direkt tagit sig uttryck på så sätt, att vadstenaspråket vid själva bibelöversättningen på vissa punkter medvetet uppställts som mönster. Detta kan ha skett genom samråd mellan huvudredaktör och korrektör (eventuellt sättare). En sådan genom ett bestämt direktiv fastslagen form bör ju också haft större möjligheter att konsekvent genomföras än andra.

Beträffande formen *hallu* (Neuman, s. 60), som skall utgöra ett bevis för att andra böcker bära starkare prägel av Ol. Petris språk än Johannes ev., bör anmärkas, att de tre formerna från Matteus icke äro några starkare vittnesbörd i den vägen, då samtliga *a*-former utgöras av imperativformen *halt*, vilken mycket väl kan vara ljudlagsenlig, och det avgörande härvidlag är Ol. Petris användning av *a*-formen *hallu*, *haller* etc. i sådana fall, där riksspråkets ljudlagsenliga form är *hälla*.

Så komma vi till formen *wedh*, som uppträder i Mt 46 gr (*widh* 8 gr) och i L 62 gr (*widh* 7 gr), varemot den i Johannes blott anträffas 3 gr mot *widh* 36 gr. Ol. Petri har enligt en noggrann statistik¹ 20 *i*-former under 1524, 30 under 1525, och 33 under 1526 gent emot 2 *e*-former under 1525 (*ved* s. 62, 64) och

¹ I min doktorsavhandling, s. 63, är uppgiften om frekvensen en smula summarisk. Här meddelas mera exakta siffror, fast de icke ändra något i huvudsak: *wijd* 1524: s. 4, 11, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 27, 29, 31, 37, = 19 gr. 1525: s. 38, 39, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 71, = 20 gr. *wiid*, 1525: s. 62, = 1 g. *wid*, 1524: s. 36, = 1 g. 1525: s. 67, 71, 72, 74, 76, = 8 gr. 1526: s. 83, = 1 g., *vidh*, *widh*, 1525: s. 82, = 1 g., 1526: s. 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 101, 102, 103, 105, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 126, = 32 gr.

två under 1526 (*vedh* s. 92, 98)¹, alltså under åren 1524—1526 83 *i*-former mot 4 *e*-former. I fortsättningen blir procenten *e*-former ännu mindre. Jag har endast funnit 2 *e*-former under 1527 (*vedh*, s. 130, 158) och ingen sådan form under 1528 och 1529, ej heller i Årlig Skapelse, medan *i*-formerna hålla sig ungefär vid samma antal som de första åren. Nu skulle det för ett enkelt och oförvillat sinne tyckas, som om Johannes med sin proportion av *i*- och *e*-former bättre återspeglade Ol. Petris egenhändiga bruk i Tänkeboken än Matteus och Lukas med sina genomgående *e*-former. Men enligt Neuman är så icke förhållandet; *e*-formerna i dessa böcker äro i stället bevis för, att Ol. Petri är översättaren, enär han har två dylika »redan 1525».

Dessa siffror ge osökt anledning till en liten principiell diskussion i samband med en återblick på det föregående. Å sid. 53 a. a. förklarar Neuman, då han icke kan komma ifrån Ol. Petris två former *tappat* och *tappade*² och icke har någon form *tapa* att sätta emot dem, att *två* former äro »en alltför klen grundval för att därpå uppkonstruera en 1500-tals författares *normalform*». Här hava vi nu ett ypperligt tillfälle att konstatera, hur Neuman själv tillämpar denna regel på sitt eget material. Fallen äro i stort sett analoga. Om vi nu antaga, att prepositionen *vid* före 1526 endast vore anträffad *två* gånger, nämligen i formen *ved*, och Neuman på denna grund försökte tillskriva Ol. Petri skrivningen *wedh* i hela förra delen av NT 1526, så vore hans situation ungefär deusamma som min i fallet *tappa*, och då kunde jag med samma rätt som han förklara de två beläggen av *ved* för värdelösa i bevisföringen. Men nu föreligga under samma tid *dessutom* 50 *i*-former, vadan normalformen är fullständigt klar, vilket ytterligare bestyrkes av hela den följande produktionen med 100-tals *i*-former. Om min ståndpunkt är en konstruktion, vad skall man då kalla detta för? I mitt fall föreligger dock möjligheten, att *tappa* kan vara normalform, i Neumans fall veta vi med absolut säkerhet, att *ved* icke

¹ En form *vedh*, s. 95, hör icke hit, då den är citerad ur ett brev.

² De enda gånger ordet hos reformatorn är belagt.

kan vara det, utan att det endast är en sällsynt undantagsform vid sidan av normalformen *widh*, som fortsätter hela Ol. Petris produktion igenom. Formen *ved* är naturligtvis som så många andra av hans nya former under 1525—1526 inkommen genom kontakten med översättningsarbetet, och har i motsats mot flera av dessa icke slagit igenom. *E*-skrivningen av prepositionen i förra delen av NT 1526 kan således utan tvekan utrangeras såsom exempel på språkligt inslag från Ol. Petri.

Ett likartat fall finna vi å sid. 63 i Neumans arbete i fråga om normalspråksformen *geffua* (se nedan s. 19).

Om förekomsten av negationen *ey* skall jag yttra mig nedan i annat sammanhang.

Neumans försök att med utgångspunkt från ett fåtal ortografiska former fastslå Ol. Petris språkliga inflytande (och därmed även översättarskap) i hela förra delen av NT har visat sig vara fullständigt förfelat. Och detta beror på, att han tagit alldeles för lätt på saken. Vid en grundligare inarbetning i frågan märker man snart, att här föreligger ett synnerligen invecklat problem. Det finns åtskilliga tecken som tyda på, att vi ha åtminstone tvenne inflytanden från tryckeriet, genom sättere eller korrektorer, en hypotes, som Palmér (a. a.) arbetat med, fast med felaktiga utgångspunkter (se mitt genmäle ANF., nf. 39, s. 163 f.). Andra synnerligen vägande faktorer (främst ordförrådet) tala för antagandet av olika översättare för olika böcker. Om vi härtill lägga det språkliga inflytande, som huvudredaktören i någon mån utövat även i förra delen av urkunden, så blir det uppenbart, att vi här stå inför ett hart när olösligt problem. Jag skall dock i ett kommande kapitel, främst med tillhjälp av det minst variabla språkmaterialet, ordförrådet, söka lämna ett bidrag till denna svåra frågas lösning.

III.

Sedan Neuman i de båda här behandlade kapitlen dels på dialektala grunder ansett sig kunna uppvisa, att Ol. Petri är upphovsmannen till normalspråket, dels på ortografiska grunder

fastslagit densammes enarådande inflytande på NT:s förra del, går han i det följande kapitlet, »Laurentius Andreæ språk i Nya Testamentet» (s. 61 ff) ett steg längre och bestrider fullständigt icke blott kanslerns insats i normalspråket utan varje som helst deltagande från hans sida i översättningsarbetet. Detta gör han med stöd av en del skrivningar i normalspråket, vilka enligt hans mening avvika så starkt från kanslerns språk, att denne måste fränkännas all del i det förra.

Vi hava redan tillfullo blottat den ohållbara grunden för bägge nämnda kapitel och vilja nu se till, om detta kapitel vilar på fastare grundvalar.

1. Till att börja med är Neuman (s. 61) mycket angelägen att söka bortförklara de bevis, jag framlägger för att L. Andreæ är upphovet till normalspråkets genomförda *å*-skrivning i *någhon* och *wår*. Man förstår Neumans iver härvidlag, då det icke finns någon möjlighet att tillskriva Ol. Petri de nämnda formerna, enär denne före 1526 i regel har *nagon*, *war*, men från och med 1526, frånsett det obligatoriska undantaget i samband med Nya Testamentets utgivande (*wår* ⁹/₈ 1526), genomgående *noghon* och *wor*, detta icke blott i hela sin egenhändigiga produktion (Tänkeb. och Ärl. Skap.) utan även i sina tryckta skrifter. Det märkliga är nämligen, att inga korrektorer rå på dessa Ol. Petris skrivningar, lika litet som på *halla*, *mich*, *sich*, *macht* m. fl., åtminstone om hänsyn tages blott till autentiska skrifter. Min bevisning för att L. Andreæ infört formerna *någhon* och *wår* i normalspråket är följande:

Före 1526 fanns i regel icke *å*-typen vare sig i tryck eller handskrift. Enskilda författare återgävo i sin ortografi *å*-ljudet antingen med *a(a)* eller *o*. Så gjorde både Ol. Petri och L. Andreæ. Den förre skrev i regel *naghon* 1524, 1525, medan *noghon*, som sporadiskt visar sig redan 1524, under 1525 betydligt ökar för att 1526 bli enarådande. Utbytet av *war* till *wor* beskriver en liknande, dock hastigare passerande kurva med *war* i regel 1524, *wor* hastigt uppdykande och i majoritet redan 1525, och sedan enarådande 1526. L. Andreæ skriver före 1526 genomgående

naghon 33 gr, efter 1526 *någhon* 10 gr (1529, 1530), *naghon* 1 g. (1527); han skriver före 1526 *wa(a)r* 5 gr (1524, 1525), *wor* 7 gr (1504, 1525), men efter 1526 genomgående *wår* 16 gr (1527, 1529, 1530). Å-typen infördes definitivt och konsekvent i svenskt tryck först i Nya Testamentet 1526, enkannerligen i normalspråket. Detta måste ju, då alla hitintills skrevo *a* eller *o*, ske genom en direkt överenskommelse med tryckeri och korrektör. Denna typografiska reform kan således ha genomförts, även om vederbörande översättare själv använde den gamla ortografin. Om det emellertid nu visar sig, att den av de konkurrerande översättarna, vars språk i övrigt visar bästa överensstämmelsen med normalspråket, i sina egenhändiga handskrifter efter 1526 — ty förr kan det av naturliga skäl icke komma i fråga — även beträffande å-typens införande i huvudsak följer NT:s ortografi, så kan man väl knappast fordra starkare bevis för, att å-typen i NT införts på dennes initiativ. Jag upprepar ännu en gång, att vi icke kunna hava någon som helst rätt att fordra å-typens uppträdande hos någon av de tänkbara översättarna före Nya Testamentets utkommande. Då vi icke hava någon egenhändig handskrift av L. Andreæ från 1526, är det först i breven från 1527, som vi kunna räkna med att möta nämnda typ, och vidare i hans enda kända därefter följande brev, de från 1529 och 1530. När därför Neuman s. 61 skriver: »Hos L. Andreæ finner man t. o. m. 1525 *war* och *wor* omväxlande. Först 1527 uppträder normalspråkets *wår*», och vidare: »Då *wår* möter hos L. Andreæ först 1527 och *någhon* först 1529 väntar man, att författaren . . . skall härleda normalspråkets å-former från en tredje person», så är detta en direkt felaktig slutsats, vilkens formulering dessutom lätt ger den i frågan mindre initierade den föreställningen, att man kunde vänta å-typen hos L. Andreæ någon gång mellan 1525 och 1527, vilket ju är praktiskt otänkbart. Gå vi nu till kanslerns brev efter 1526, så finna vi, att han på ett par undantag när infört å-typen för långt å-ljud över hela linjen, vilket framgår av följande statistik på å-former efter 1526,

jämförda med skrivningar före detta år, så långt materialet tillåter det:¹

bådha 1529, s. 22,² — *baade*, adv. 1525, s. 17. *frå* 1529, s. 20, *i frå* 1529, s. 20, 21, 22 (2 gr), 1530, s. 25, *j frå* 1530, s. 25 — *fraa* 1525, s. 15, 16, *i fraa* 1525, s. 18. *fåå* 1527 a, s. 19 (3 gr), *får* 1530, s. 26 — *faa* 1525, s. 14. *förstå* 1529, s. 20, 1530, s. 23 — *forstaat*, sup., 1525, s. 14. *gåå*, *gå* 1529, s. 22 — *gaa* 1525, s. 15. *gård*, *gårda*, pl., 1530, s. 24 — (*humbla*) *gård* 1524 a, s. 6, 1524 b, s. 12, (*humbla*) *gård* 1524 b, s. 12. *insåghor* 1529, s. 22. *låter* 1529, s. 20, *låta* 1529, s. 22, *låt* 1530, s. 26 — *lathu* 1525, s. 14, 15, *latit* 1525, s. 16. *må* 1527 b, s. 19, 1529, s. 22, 1530, s. 25 — *mua* 1525, s. 17 (2 gr). *nåd(h)e* 1527 a, s. 19, 1530, s. 26, *nådug(h)e*, -a 1530, s. 24, 25 (2 gr), 27 — *nade* 1525, s. 14, *nades* 1525, s. 17, 18, *nadughe* 1524 b, s. 10. *nådel* 1529, s. 22. *någhon* 1529, s. 21 (2 gr), 23, 1530, s. 25, *någhor* 1530, s. 24, *något* 1530, s. 24, 26, *någhra* 1529, s. 23, 1530, s. 24, *någhorlunda* 1529, s. 22 — *nagon* 1525, s. 14, 16, 17 m. fl., *nagor* 1525, s. 16, *nagher* 1525, s. 17, *nagre* 1525, s. 14, 17. *offuerdådugheet* 1527 a, s. 19. *på* 1527 a, s. 18 (2 gr), 1527, b, s. 20, 1529, s. 21, 1530, s. 24 (6 gr), s. 25 — *paa* 1525, s. 14, 16, 17. *råd(h)* 1527 a, s. 19, 1529, s. 22, 1530, s. 24, *rådhit* 1527 a, s. 19, *råd(z)* 1529, s. 22, *råd(st)ughun* 1527 a, s. 18 — *raad(h)* 1525, s. 14, 17, *raadhit* 1524 b, s. 9 m. fl., *raad(z)* 1525, s. 14. *slå* 1530, s. 24 — *slaa* 1525, s. 15. *står* 1530, s. 27 — *staa* 1525, s. 17. *swågher(s)* 1529, s. 20, 22 — *suoger* 1525, s. 16. *så* 1527 a, s. 18, 19 (3 gr), 1527 b, s. 19, 1529, s. 20, 21, 22, 23 (2 gr), 1530, s. 23, 24, 25, 27 — *sau* 1525, s. 16, *sådana* 1529, s. 21 — *saudan(a)* 1525, s. 14, 18. *tå* 1527 a, s. 18, 1530, s. 26 — *taa* 1525, s. 16. 17. *vthåff* 1527 a, s. 19. — *vthaff* 1525 vanligt. *wår*, pron., 1527 a, s. 18, 1527 b, s. 19, 20, 1529, s. 20 (3 gr), 21, 22 (6 gr), 1530, s. 24, 25 (2 gr), 27, *wåra* 1529, s. 21, *wårt*, 1529, s. 23, 1530, s. 24 — *waar* 1525, s. 16, 17, *waara* 1525, s. 14, *wor* 1525, s. 16. 17, *wora*, 1525, s. 17, *wores* 1525, s. 14, 18, *wort* 1504, s. 1, 1525, s. 17. *åff* 1527 a, s. 19 — *aff* i regel före 1526. *årliga* 1529, s. 23 (2 gr) — *aarliga* 1525, s. 15, *åt* 1529, s. 23, 1530, s. 25 — *aath* 1525, s. 14. *åthåffuonar* 1530, s. 25.

¹ Härvid ha exempel hämtats huvudsakligen från brevet av år 1525. Det har ansetts överflödigt släpa med hela materialet från tidigare handskrifter, då skrivningarna äro desamma.

² Sifforna hänvisa till avtrycken av L. Andreæes egenhändiga manuskript i Ref. tidens bibelsvenska.

Materialet visar således, att L. Andreæ i sin egen ortografi efter 1526 infört *å*-typen i stället för tidigare *a(a)*, *o* i 31 ord på 107 beläggställen. Mot dessa stå följande undantag med *a*: *naghon* 1527 a, s. 18, *nadheligha* 1527 b, s. 19, 20,¹ och *saa* 1530, s. 25, således i 3 ord på 4 beläggställen. Dessutom förekommer *a(a)* av annan hand (möjligen Gustav Vasas) i brevet av 1530 i följande fall: *nade*, s. 26 (2 gr), *pa*, s. 26, *saa*, s. 26, *sadunne*, s. 25, *tha*, s. 26, och *waar*, s. 25.

Denna statistik visar på ett absolut ofrånkomligt sätt, att L. Andreæ efter 1526 omlägger hela sin ortografi på denna punkt i överensstämmelse med NT 1526. De få *a*-formerna äro endast oundvikliga skrivfel, reminiscensformer från en föregående ortografi. Det mest häpnadsväckande härvidlag är väl, att icke undantagen äro flera. Det är ju här frågan om en gammal man, som använt *a(o)*-skrivning för *å* i minst 40 år, och trots det återfaller i sin äldre skrivvana blott 4 gånger på 111 fall. Att under sådana förhållanden taga undantaget *naghon* från 1527 till bevis för, att L. Andreæ vid denna tid icke övergått till *å*-skrivning för långt *å*, är således att söka förneka ett uppenbart sakförhållande. I samma brev av d. 23/7 1527 hava vi *fåå*, s. 19 (3 gr), *nåde*, s. 19, *offuerdådugheet*, s. 19, *på*, s. 18 (2 gr), *rådih*, s. 19, *rådhit*, s. 19, *rådstughun*, s. 18, *så*, s. 18, 19 (3 gr), *tå*, s. 18, *vtåff*, s. 19, *wår*, s. 18, *åff*, s. 19, alltså 11 ord på 18 beläggställen. Och att påstå, att ordet *någon* icke hör till denna grupp, lyckas icke heller. Dels visar materialet, att *å*-skrivningen i första hand gäller alla ord, som tidigare skrivits med *a*, och dit hör *någon* (någon *o*-skrivning före 1526 är icke belagd), dels hava vi faktiskt *någhon* belagt senare 1529 och 1530 i samtliga förekommande 10 fall. När jag i min avhandling tar formen *wår* från 1527 till vittnesbörd för att *å*-skrivningen är genomförd, så är detta stöd så långt ifrån »mycket svagt», — som Neuman uttrycker det, — att det får omedelbart instämmande från hundratal's andra fall. Om något är »mycket svagt» i detta sammanhang,

¹ I bägge fallen förkortat till *nad^a*.

så är det Neumans uppfattningssätt, ty gentemot ovanstående material, som dock var honom tillgängligt i min avhandling, kan han blott sätta sin allmänna sats: »Det är en betänklig anakronism att förutsätta modern rättstavningskonsekvens hos 1500-talets människor». Sällan har väl en med sådan säkerhet uttalad allmän sats fått en mera flagrant vederläggning av klara och tydliga siffror. När därför Neuman anklagar mig för denna anakronism, låter jag den skolnästerliga tillrättavisningen gå vidare till L. Andreæ. Det är nämligen han själv, som är djärv nog att bryta mot denna Neumans regel.

2. Beträffande L. Andreæ's avvikelser från normalspråkets användning av *å*-typen framför *nd* och *ng* (Neuman, s. 62 f.), så har jag redan i Ref.tidens bibelsvenska, s. 132 ff., framlagt en fullt acceptabel förklaring. Ber blott att ytterligare få förtydliga den. Som redan där och nyss ovan poängterats, måste *å*-typens införande betraktas som en rent typografisk åtgärd, vidtagen av tryckeriet efter huvudredaktörens direktiv. Då Neuman söker förneka denna möjlighet under hänvisning till sättarnas förmodade tyska härstamning, så förnekar han blott ett fullbordat faktum. Eller menar han verkligen, att den av honom supponerade översättaren Ol. Petri förelagt sättarna ett manuskript med alla *å*-formerna införda i enlighet med normalspråkets ortografi? Detta kan i så fall på det bestämdaste bestridas under hänvisning till dennes faktiska, genomgående skrivningar *noghon*, *wor*, *ston-dandes*, *laghstonden*, *förstondig*, *rätttyng*, *monge*, *kötmongare* etc. i Tänkeboken fr. o. m. 1526¹ t. o. m. 1529 samt i Ärlig Skapelse, med ytterst få undantag på *å* (och då huvudsakligen framför *ng*), bortsett från hans talrika *a*-former, såsom det konsekventa *halla* och andra mera sporadiska, men dock icke sällsynta dylika, såsom *gangandes*, *gard* m. fl. Men kan Neuman icke, som uppenbart är, ge tilltro åt ett Ol. Petrimanuskrift av ovan antydd art, så måste ju även han med sin utgångspunkt räkna med, att *å*-formerna införts genom tryckeriet, vare sig det nu skett genom sättere

¹ Före 1526 skrevs ju *a* i dessa ord.

eller korrektor. Och han kan säkerligen icke heller visa upp någon annan vare sig känd eller anonym författare före 1526, som har *å*-typen införd i sin ortografi på samma sätt och i samma utsträckning som NT 1526. Jag tror, att man skall få leta mycket länge *även efter 1526*, innan man finner någon, vars användning av *å*-typen i så hög grad ansluter sig till NT:s bruk som L. Andreæ. Men har tryckeriet infört typen i fråga efter huvudredaktörens direktiv, är det icke nödvändigt, att denne på varje punkt i sin egen ortografi övergått till densamma. För övrigt äro exemplen på *å*-ljud framför *nd* och *ng* hos kanslern icke så många, att de utesluta variantformer på *å*. Åtminstone gäller detta framför *nd*, varpå vi ha ett, säger *ett*, exempel efter 1526, *forstondare* från 1527. Hade kanslern i likhet med Ol. Petri under åren 1526—1530 uppvisat hundratals *o*-former (*stondandes*, *lagstonden* etc.) gentemot någon enstaka *å*-form som *laghstånden* 1526, så hade hans ställning varit mera betänkelig. När därför Neuman å sid. 63 med särskild kursivering understryker, att kanslern »ingen enda gång själv använder detta beteckningsätt» (*å*-skrivning), medan till förmån för Ol. Petri anföres 1 ex. på *å*, det nyssnämnda *laghstånden*, så få vi ett nytt bevis på författarens bristande sinne för proportioner. Nu skulle man ju kunna invända, att när i alla fall tryckeriet måste ha infört *å*-formerna, så spelar det ingen roll för bevisningen, om översättaren i sin egen ortografi i likhet med Ol. Petri uppvisar mindre eller liksom L. Andreæ större överensstämmelse med normalspråket. Jo, men det gör det just i detta fall, ty den senares resoluta övergång till *å* vid långt ljud och även vid kort i fallet *hålla* (mot föregående *holla*, som han mycket väl kunnat fortsätta med) i minutiös överensstämmelse med normalspråket visar, att företeelsen måste kombineras med NT:s utgivande, och detta samband kan icke tolkas på annat sätt, än att kanslern var direkt intresserad i sakens genomförande. Det är otänkbart, att han blott genom läsning i Testamentet skulle låta sin ortografi påverkas till den grad och konsekvens, som ovan visats. Och varför skulle han i så fall blott ha påverkats av partiet Galaterbrevet—Uppenbarelse-

boken, som är det mindre partiet? I fallet *hälla*, där han övergår till *å* från *o*-skrivning, har NT:s hela förra del Matteus—1 Cor nästan genomgående *o*-skrivning (76 *o* mot 11 *å*), medan normal-språkspartiet blott har 39 *å* (4 *o*). Antagandet av en sådan påverkan saknar ju all reson. Den med normalspråket överensstämmande ändringen av ortografien på nämnda punkter visar oförtydligt, att han haft intresse för och tagit del i denna ortografiska reform samt genom dess tillämpning i sin privata ortografi givit efterföljd och eftertryck åt densamma. Om han sedan på någon enstaka punkt såsom i fallet *-ong* (fallet *-ond* är ju med sitt enda ex. icke bevisande) på grund av bekvämlighet, för att undvika kollision mellan *å*-ring och nasalstreck, gjort ett undantag från regeln, så kullkastar det ej den slutledning, som den övriga, större delen av materialet berättigar till.

3. Normalspråkets form *geffua*, som avviker från L. Andreæ's skrivning *giffua* har jag i Ref.tidens bibelsvenska (s. 149 f.) sökt förklara genom kanslerns överenskommelse med tryckeriet. Då *e*-uttal av ordet tillhörde såväl dåtida riksspråk som kanslerns egen dialekt, ansåg jag *geffua* som ett led i NT:s strävan att låta språket i urkunden framträda i så lättfattlig form som möjligt. Detta var så mycket lättare att genomföra, som formen på det närmaste anslöt sig till de tyska sättarnas form. Nu anser Neuman (s. 63) det hopplöst att söka tillskriva L. Andreæ formen, eftersom han icke uppvisar någon *e*-form. I stället tycks förf. vilja anse formen såsom direkt införd av Ol. Petri¹. Detta stöder han på anträffandet av 3 *e*-former, varav en redan 1524. Här möta vi återigen ett exempel på förf:s sätt att tillämpa sin egen uppställda regel, att man icke av två former kan sluta sig till en 1500-talsförfattarens normalform. Ty det är just detta förf. söker göra, då han med stöd av dessa 3 *e*-former vill tillskriva Ol. Petri normalspråkets *geffua*, medan reformatorns faktiska normal-

¹ På annat sätt kan man väl knappast tolka villkorssatsen a. s. nedtill: "om en dylik (d. v. s. överenskommelse med boktryckaren) skall antagas"; enär i kursiveringen av *om* väl ligger underförstått, att antagandet av en sådan överenskommelse är skäligen onödigt.

form *giffua* är säkert fastslagen i Tb från och med 1524 till och med 1529 och senare i Ärlig Skapelse med tillsammans lågt räknat ett hundratal belägg¹. Och förf. menar väl icke, att skillnaden ligger mellan 2 och 3? Fallet är analogt med *wedh* ovan s. 10 och har redan karakteriserats där. Lika litet som de två *wedh*-formerna kunna dessa tre undantagsformer på *geffua* ge stöd för en så genomfört konsekvent *e*-skrivning, som den NT 1526 uppvisar. Författarens förut betygade sinne för proportioner kommer här åter till synes i slutklämman å sid. 63—64: »Kvar står, att man hos L. Andreae . . . åtminstone *någon* gång efter 1526 borde funnit formen *geffua*». Är det icke väl mycket begärt, då kanslern ståtar med hela 4 belägg av ordet efter 1526? Och mot detta kan sättas Ol. Petris imponerande samling av två *e*-former på ett 60-tal *i*-former efter 1526. Alltså fordrar Neuman minst en *e*-form på 4 belägg hos L. Andreae, medan han är mycket belåten, om han hos Ol. Petri finner en på 30. Men som sagt spelar det ingen roll, om den ene eller andre kan uppvisa ett par tre *e*-former. Införandet av *geffua* i NT måste i bägge fallen ha skett genom överenskommelse med tryckeriet, vare sig av korrektorn eller sättarna, och detta bör väl icke ha varit svårare än att införa *å*-typen, vars uppträdande i NT icke kan förklaras på annat sätt. Orsaken kan ju ha varit den ovan nämnda, men åtgärden kan också ha föranletts av typbristen. Om Neuman kan acceptera detta »goda uppslag» vid sin egen förklaring av formen *ehke* i Wnd, bör han väl kunna göra det ifråga om *geffua* i NT 1526. Om brist på *i*-typer förelåg, så kunde ersättandet med *e*-typer knappast ha inriktats på ett lämpligare ord än *geffua* tack vare ordets vanliga förekomst, faktiska *e*-uttal och anslutning till de tyska sättarnas egen form.

4. Vad beträffar de under detta moment å sid. 64 hos Neuman behandlade normalspråksformerna *noogh* och *huadh*, så tillhöra de samma kategori av småord som *effter* och *thå*, vilka införts av tryckeriet sannolikt genom korrektorn. Detta har dock

¹ Räkningen har skett något summariskt och möjligt är, att någon enstaka *e*-form efter 1526 undgått mig, men detta förändrar i så fall icke proportionen i stort.

liksom *å*-typens införande skett i samråd med huvudredaktören, vilket framgår av att man i fråga om dessa former kan iakttaga samma parallellism mellan kanslerns ortografi efter 1526 och normalspråkets, som konstaterats beträffande *å*-typens uppträdande. L. Andreæ uppvisar nämligen efter 1526 uteslutande normalspråksformer av orden, såsom *noogh*, *nogh*¹ 1529, s. 21 samt *huadh* 1527, s. 19, 1529, s. 22, 1530, s. 26 (2 gr), *hwadh* 1529, s. 21, liksom han gör det i fråga om en hel del andra småord, såsom *ath*, *vth*, *vtthaff*, *och*, *för* mot tidigare *ut*, *vt*, *vtaff*, *oc*, *for* och vissa stavningar (se Palmér a. a., s. 59) liksom även *migh* (se nedan s. 24). Denna medvetna och konsekventa omläggning av ortografien till uppenbar överensstämmelse med NT kan icke ha skett genom en successiv påverkan från NT:s språk, utan måste vara resultatet av en planmässigt överlagd och momentant företagen åtgärd. Men en sådan får ingen *raison d'être*, om den icke sättes i samband med bibelöversättningen. Det är icke rimligt, att den gamle, troligen 60-årige mannen satte sig ned och genomförde den radikala och konsekventa ändringen av sin ortografi utan att ett rent praktiskt ändamål låg bakom. Och detta var normalspråkets skapande i samband med översättningsarbetet. Formerna ha kommit fram genom diskussion mellan huvudredaktör, korrektör och tryckeri. För vissa av dessa former ha direktiven legat klara redan från början, så att de konsekvent kunnat genomföras hela urkunden igenom trots växlingar i övrigt. Ur denna diskussion framkom och godkändes av en eller annan anledning någon gång en form, som kanslern icke förut hade i sitt skriftspråk, ibland skapades en normalform av en av hans tidigare variantformer, men när formen en gång fastslagits, accepterade han den till yttermera visso för sin egen ortografi. Detta visar ett enastående intresse just för normalspråkets former. Genom dessa små förändringar blir också likheten med sagda språk fullständig (med de få undantag som nämnts ovan). I så fall är det en väsentlig skillnad mellan denna anslutning till NT:s språk och

¹ Beträffande sättares inverkan på dubbelteckning av vokal se ovan.

den som Ol. Petri uppvisade åren 1524—1526. Den senare inriktade sig blott på ett fåtal punkter och då närmast till överensstämmelse med språket i urkundens förra del, således övergång *waar* > *wor*, *naghon* > *noghon*, *grundt* > *grund*, *lagde*, *sagde* > *lude*, *sade*, införande av *å*-typen för långt *å*-ljud i vissa fall, av ändelsevokalerna *a*, *o* etc. för reducerat *e* i *emellan*, *nidhan*, *woro* etc., utbyte av *ey* mot *icke*, *läta* mot *lata*. Men icke ens dessa ändringar genomföras konsekvent i hans ortografi efter 1526. Långt efter detta år möter man skrivningar som *grundt*, *grendt*, *lagde*, *sagdes*, *gard* för *gård*, *gang* för *gång*, *läta* genomgående, *emellen*, *theres*, *wore* (för *woro*), för att icke tala om alla de ovan upptagna former, vilka aldrig påverkats av bibelspråket och som han fortsätter med hela sin egenhändig produktion igenom, såsom *sack*, *kommo*, *konung*, *pening*, *fatig*, *noghon*, *wor*, *halla*, *wart*, *begiere*, *-a*, *ää hoo*, *komber* m. fl., ja, så gott som hela listan s. 1 ff igenom. Till och med så utpräglade danismer som *vdî*, *vdinnen* och *reginskap* äro konsekvent använda åtminstone till och med 1528.

Att med dessa fakta för ögonen söka för Ol. Petris räkning vindicera fram någon del i normalspråkets tillkomst eller ens något intresse för detsamma, är att vara alldeles blind för de absoluta hinder, som resa sig mot en sådan hypotes. Men så mycket tydligare framträder kanslerns andel i och intresse för nämnda språk just tack vare den konsekventa anslutningen i samband med översättningen. Palmér, som bekräftar och ytterligare exemplifierar min iakttagelse om denna ortografiska anslutning, uppställer NT 1526 och i sista hand de danska sättarnas ortografi som mönster för denna strävan. Jag har redan i ANF 39 uppvisat orimligheten av hypotesen om de danska sättarna. Och att räkna med NT 1526 som kanslerns mönster även med antagandet av en svensk upphovsman till normalspråket stöter på en mängd motsägelser och orimligheter. Bröderna Petri äro bägge av språkliga skäl uteslutna som skapare av detta mönster. Alltså måste man antaga någon annan, antingen en huvudredaktör eller korrektör. Då inträffar det egendomliga,

att denne andres språk i en tid, då den ortografiska villervallan var synnerligen stor, till 90 procent skulle komma att överensstämma med L. Andreæes egenhändiga språk före 1526, och detta på de mest varierande punkter, icke blott ifråga om kanslerns anslutning till vadstenaspråket med dess götiska särdrag, utan även i fråga om mycket speciella västmanländska (eventuellt uppländska) dialektformer. Å andra sidan måste man med utgångspunkt från NT som kanslerns ortografiska mönster fråga sig: Varför tog han just normalspråket till mönster? Varför tog han det till mönster blott i ett fåtal, rätt obetydliga fall (skrivning av småord o. d.)? Ty man kan väl icke rimligtvis betrakta NT som hans mönster i det stora flertalet överensstämmande fall, där hans ortografi förelåg klar redan årtal före 1526 (se min doktorsavhandling). I dessa fall kunde man väl med större rätt säga, att den anonyme översättaren och korrektorn tagit hans språk som mönster. Men då blir resultatet det, att denne anonyme person först lagt L. Andreæes språk som grundval för normalspråket på alla viktigare punkter. Sedan har kanslern efteråt kommit och tagit den anonyme till mönster på ett fåtal mindre viktiga punkter. Som vi se, leder denna hypotes om normalspråket som mönster för L. Andreæes egen ortografi efter 1526 till de största motsägelser. Hur man vänder det, kommer man icke ifrån L. Andreæes insats i detta sammanhang.

Med samma utgångspunkt, ändringen i kanslerns ortografi efter 1526, kan man även på en annan väg sluta sig till hans verksamhet som översättningens huvudredaktör. Nämda anslutning till normalspråket visar lika väl som Ol. Petris ändring av sitt språkbruk 1524—26, att han tagit aktiv del i översättningsarbetet, något som Schüeck velat bestrida på grund av hans upptagna tid. Men har han varit med, då kan man med känedom om hans viljekraft och ledande ställning vara förvissad om, att han också varit den bestämmande på alla viktiga punkter, icke minst beträffande den språkliga dräkt, i vilken evangeliet för första gången skulle kläda sig i svenskt tryck.

För att övergå till Ol. Petris former av de här behandlade

orden, visar visserligen adverbet *nog* med sin skrivning *noogh* överensstämmelse med normalspråket, men däremot icke pronominet *hwad*. Normalspråkets former äro genomgående *huadh*, och mindre vanligt, *hwadh*, således i regel med *-dh*, något som Neuman (s. 64) själv särskilt framhäver under hänvisning till min materialsamling (a. a., s. 82). Men Ol. Petris lika genomgående form såväl i Tänkeb. som i Ärl. Skap. är *hwad*, vilket icke ger Neuman anledning till någon reflexion. Jag kan emellertid icke finna annat än att denna form i förhållande till normalspråkets icke intar någon fördelaktigare ställning än L. Andreaes form före 1526, *hwat*. Är icke likheten fullständig, så måste man ju i alla fall förutsätta ändring av formen vid tryckningen. L. Andreaes ställning blir således på denna punkt i stället fördelaktigare än Ol. Petris, enär den förre efter 1526 övergår till exakt överensstämmelse med normalspråket med dess gynnande av *huadh* vid sidan av *hwadh*, medan Ol. Petri långt efteråt hela sin produktion igenom fortsätter med *hwad*¹.

Bland de av Neuman själv (s. 65 f.) framdragna skiljaktigheterna mellan L. Andreaes språkbruk före 1526 och normalspråket äro de under mom. 5 (a. st.) anförda *jach* och *mich* av samma slag som de nyss behandlade, sådana småord, vars former fastställts i samband med tryckningen och då av L. Andreae i huvudsak accepterats för den egna ortografien. Kanslern har visserligen före 1526 *jac*, men efter 1526 lika genomgående *jach*, tillsammans 13 gånger², alltså ett typiskt exempel på nämnda anslutning till normalspråket. Beträffande *mich* ha vi icke samma konsekventa genomförande av en viss form, i det manuskripten uppvisa 5 *mich* och 1 *migh*³. Men någon konsekvent genomförd form uppvisar icke heller NT 1526, icke ens i normalspråket. Visserligen överväger här *migh* i stort sett, men *mich* följer alltid

¹ Naturligtvis med enstaka undantag med *dh*, vilka dock icke spela någon roll för frekvensen i stort.

² 1527 a 2 gr, 1527 b 3 gr, 1529 2 gr, 1530 6 gr.

³ *mich* 1527 1 g, 1529 1 g, 1530 3 gr, *migh* 1530 1 g. (s. 27).

efter i aktning svärd minoritet. På denna punkt har alltså varken tryckeriet eller L. Andreae definitivt lyckats genomföra den på grund av konsekvensen med *sigh*, *tigh* önskvärda formen, även om tryckeriet lyckats bättre än kanslern. Korrespondensen med normalspråket framhäves ännu starkare genom formerna *sigh* och *tigh*. Eftersom kanslerns former här uppenbarligen äro konsekvent genomförda före 1526 — *sigh* säkert, *tigh* sannolikt¹ —, så har normalspråket också lika konsekvent infört dem och ej uppvisat samma vacklan vid formens fastställande som ifråga om *migh*. Neumans påstående (s. 65), att växlingen *ch : gh* näppeligen talar mera till förmån för L. Andreae än Ol. Petri, visar sig således icke hålla streck, om hänsyn, som sig bör, tages till det förhållandet, att det här gäller vid tryckningen normaliserade småord i normalspråket, vilka kanslern godkänt och genom upptagandet i sin egen ortografi visat sig sanktionera som sina egna former. Med hänsyn tagen till detta faktum visar kanslern fullständig överensstämmelse med normalspråket beträffande *iach* (efter 1526), *sigh* (före och efter 1526) och *tigh* (den enda gång ordet är belagt, 1529) och överensstämmelse beträffande *mig* såtillvida, att en växling *migh* ~ *mich* liksom i normalspråket föreligger, dock med *migh* i motsats till det senare i minoritet. Ol. Petri visar däremot endast överensstämmelse beträffande *iach*. Hans konsekventa former *mich*, *sich*, *tich* både före och efter 1526 avvika däremot bestämt från normalspråket.

Under mom. 6 upptar Neuman (s. 66) till behandling stavningen av ordet *anamma* och kommer därvid till det resultatet, att L. Andreaes ortografi visserligen överensstämmer med normalspråkets i fråga om dubbelskrivningen av *m*, men avviker beträffande ordets förra del, där normalspråket har nästan genomgående *nn*, alltså *annamma*, medan kanslern skriver *anamma*. Neumans påstående (a. st.), att stavningen av detta ord skulle spela en ingalunda oviktig roll i min bevisföring är oriktig så

¹ Skulle kanslern haft *tich* i likhet med *mich* före 1526, så skulle näppeligen den enda uppträdande formen efter 1526 blivit *tigh*; jfr proportionen vid *mich*.

till vida, som jag ingalunda framhåvt denna stavning som särskilt betydelsefull utan endast upptagit den som ett bland de många språkliga kriterier, som talade för L. Andreæ men mot Ol. Petri. Och detta anser jag fortfarande. Den konsekvent genomförda formen med långt *m* i NT:s såväl förra som senare del talar bestämt emot Ol. Petris form *anama*, vilken hos honom är genomgående under åren 1524—1526 och uppdyker långt senare, t. ex. 1527, s. 157, 173. Att under sådana förhållanden tillerkänna Ol. Petri något som helst inflytande på NT:s former vare sig i urkundens förra eller senare del, är fullständigt uteslutet. Neuman gör heller intet försök därtill, men i stället försöker han på grunder, som nyss anförts, fränkänna L. Andreæ åtminstone normalspråksformen. Härvid förbigår han emellertid parentesens högst upp å sid. *51 i min gradualavhandling »*anammatt* (möjl. *annammatt*)». Denna möjlighet föreligger alltjämt. Nasalstrecken över ordet äro i manuskriptet så placerade, att en läsning *annammatt* är fullt försvarlig. Under sådana förhållanden kan normalspråkets *annamma* mycket väl utgå från L. Andreæ, fastän den i trycket liksom så många andra former fått en mera konsekvent stavning i likhet med så många andra av normalspråkets segrande ord. Denna dubbelteckning av *n* i ordet är ju en ortografisk, om ock icke fonetisk parallell till kanslerns och NT:s dubbeltecknade former *konnung*, *penning* etc. och bör ju därför vara ett indicium på, att den haft samma ursprung som dessa. Att den genomförts med sådan konsekvens är blott ett nytt utslag av normalspråkets tydliga tendens att generalisera ortografien inom vissa likartade ordgrupper, liksom fallet skett med *sigh*, *tigh*, *migh* ovan m. fl.

Slutligen komma vi till Neumans viktigaste argument, mom. 7 (s. 66), där förf. efter att ha påpekat olikheten mellan L. Andreæ och normalspråket beträffande verbaländelsen i 1 pers. pluralis vågar det »revolutionära påståendet, att man i NT ej alls behöver räkna med Laurentius Andreæ». Som vi hava sett i det föregående, har intet av Neumans övriga skäl för en sådan åsikt visat sig kunna hålla stånd inför en allvarligare kritik. Vi skola

se, om detta ensamt skall vara i stånd att uppväga alla de slående likheter mellan normalspråket och kanslerns språk, som jag framdragit i min doktorsavhandling och ytterligare kompletterat och belyst ovan. Neuman konstaterar först å sid. 67, att »den äldre formen på *-om* förekommer i O. Petris egenhändiga manuskript mycket sällan», och ger som bevis därför 3 exempel från 'Tänkeboken, »samtliga i avskrift av ett kungligt diplom» och 2 exempel från Ärlig Skapelse, båda i direkta citat från NT 1526. Samtidigt uppger författaren med utgångspunkt från dessa former proportionen mellan former på *-om* och andra (på *-o*, *-e* etc.) i Tänkeboken till 1: 5, medan han för Ärl. Skap. får samma proportion till 1: 33. Detta tal om proportion förefaller under sådana förhållanden meningslöst. Äro formerna icke O. Petris autentiska former, vilket de uppenbarligen icke kunna vara, då de äro rena citat, så böra de väl alldeles avföras ur räkningen. Man kan således nöja sig med att konstatera, att Ol. Petri helt och hållet saknar änd. *-om* i sin egenhändiga produktion.

Gå vi däremot till L. Andreae, så ställer sig saken för honom avgjort bättre, då han dock uppvisar åtminstone en form på *-om* i egenhändigt manuskript, pret. *willom* från 1525 (s. 16) och 2 dylika *besinnom* och *mottom* i sin tryckta skrift »Om Trona», 1528 (se Neuman, s. 68).

Detta visar, att kanslern icke i likhet med Ol. Petri är alldeles främmande för denna pluralform. Nu kan man ju invända, att proportionen icke tillnärmelsevis stämmer med normalspråkets. Men detta har ingen avgörande betydelse. Neuman är säkerligen på rätt bog, då han ett ögonblick räknar med möjligheten, att kanslisspråket på denna punkt skiljer sig från det religiösa språket. Han avvisar visserligen denna förmodan med hänvisning till, att Ol. Petri ej gjort någon skillnad mellan ortografiu i de olika stilarterna (s. 68). Att han i samma andedrag förebrår mig (i not 3 å samma sida) att icke tillräckligt ha beaktat denna skillnad vid jämförelse mellan språket i NT och i Tänkeboken, är en förbluffande inkonsekvens. Då jag icke kunnat finna en sådan skillnad, har jag väl ingen anledning att tala om den, och Neuman

skall väl icke förebrå mig att ha bortsett från en olikhet, som han själv icke kunnat upptäcka.

Med denna sak förhåller det sig uppenbarligen så, att Ol. Petri över hela linjen tillämpat sin kanslistilsortografi även på det religiösa språket, något som vi nyss iakttagit beträffande formen *open* ovan. Även L. Andreæ har tydligen i stort sett använt samma ortografi för religiöst språkbruk som för kungliga ämbetsskrivelser, men fallet är rakt motsatt Ol. Petris, i det den förre tillämpat vadstenaspråkets ortografi på kanslispråket. Dock givetvis icke i full utsträckning. Det gamla religiösa språkets tunga ändelser på *-om* har han ansett för obekväma eller för pompösa för det världsliga ämbetsspråket, och i stället använt sig av den för kanslistilen, danskan och — åtminstone i viss utsträckning — svenskt talspråk gemensamma ändelsen på *-e*. När kanslern uppträder som religiös författare, ökas däremot proportionen *-om*-former, vilket framgår av förhållandet i »Om Trona». Att antalet dylika former där dock icke är större, beror givetvis på den av mig uppvisade påverkan, som språket i denna bok rönt av Ol. Petris sättare¹. Men även frånsatt detta, är det icke nödvändigt att gå fram efter Neumans linjal och i en religiös skrift som »Om Trona» fordra exakt samma proportion *m*-former som i normalspråket för att kunna godtaga ett gemensamt språkligt ursprung. Det visar sig nämligen, att det endast är språket i den heliga skrift själv, som kräver ett mera konsekvent bruk av denna ålderdomliga språkform. Detta framgår tydligt och klart av det faktum, att redan Allmänna Förspråket i NT 1526 uppvisar en betydligt lägre proportion *m*-former än normalspråkspartiet i själva urkunden. För detta senare får Neuman (s. 68) en proportion mellan former med och utan *-m* på 4, 1: 1 till förmån för *m*-formerna. Gå vi emellertid till Förspråket, så finna vi där 8 *-om*², 3 *-e*³, 4 *-a*⁴ och 4 utan

¹ Se Ref.-tidens bibelsv., s. 101 f.

² *wårom* 2 a, *troom* 3 a, *måghom* 3 a, *bliffuom*, *görom*, *skolom*, *såghom* 5 a, *haffuom* 6 b.

³ *wilie* 2 b, *hadhe* 3 a, *haffue* 5 a.

⁴ *mågha* 2 a, *skola* 3 a, *förlata* 5 a, *göra* 5 a.

ändelse¹, alltså 8 former med och 11 utan *m*, vilket ger en proportion 1: 1, 4 till förmån för de *m*-lösa formerna — som vi se en betydande omkastning av proportionen. Då, som jag förut visat, språket i Allm. Förspråket måste utgå från samma hand som normalspråket i urkunden, hava vi här ett bevis på, att huvudredaktören varierat med formerna alltefter litteraturarten och noggranuare bibehållit den ålderdomliga stilen i själva Testamentets språk än i den resonerande framställningen i Förspråket. Har detta kunnat ske inom själva Nya Testamentets normalspråksområde, bör man kunna räkna med en ännu större minskning av *m*-formerna i en enklare religiös skrift, som utgått från samma hand.

Den talrika förekomsten av pluralformer på *-m* i NT 1526 synes således vara en naturlig följd av normalspråkets förut uppvisade medvetna anslutning till den äldre vadstenalitteraturens språkform. Men denna anslutning har i detta fall gynnats av ett alldeles speciellt krav. Jag har i Bibelsvenskans medeltida ursprung (särskilt s. 17 f., s. 62 f.) uppvisat, att återgången till vadstenaspråket understöts av en målmedveten reaktion mot unionstidens danska ortografi. Då den danska ändelsen i 1 pers. plur. var *-e*, har man tagit avstånd från den genom att införa utpräglat svenska skriftformer, framför allt den gamla formen på *-(o)m*. Härvid har man vunnit det dubbla syftemålet att erhålla dels en mera ålderdomlig, dels en mera svensk form². Ändelsen på *-(o)m* visar sig således icke tala emot L. Andreæ som NT:s huvudredaktör. Han har den i sitt språk och varierar med den alltefter stilarterna liksom NT 1526. Dess talrika förekomst i normalspråkets bibelböcker får sin förklaring ur NT:s nationella språksträvan. Olaus Petri måste däremot helt uteslutas från varje del i detta språkliga inslag, då han fullständigt saknar ändelsen i fråga.

Denna diskussion avslöjar emellertid en ny språklig motsats mellan Ol. Petri å ena sidan och L. Andreæ och NT 1526 å

¹ *see* (wij) 2 b, 3 a, (wij) *see* 3 a, *få* (wij) 5 a.

² Därmed är ej sagt, att ändelsen på *-e* icke är svensk, utan endast, att den tack vare överensstämmelsen med danskan känts som mindre svensk än *-om*.

den andra. Det gäller nämligen variantformen på *-a* i 1 pers. pres. plur. Den förekommer, som Neuman uppger, i förra delen av NT 1526 81 gr, i nära 10 %, och i normalspråksböckerna 18 gr, i 5¹/₂ %. I Allm. Förspråket uppträdde den däremot 4 gr på 19 fall, alltså i 21 %, och i L. Andreæ's samtliga handskrifter 13 gr på 63 fall, således i 20,6 %¹. Vi kunna här iakttaga den slående likheten i procent mellan Allm. Förspråket och L. Andreæ's egenhändiga skrifter. I »Trona» med 2 *-a* på 92 belägg ställer sig däremot saken annorlunda tack vare tryckeriets ingripande till förmån för Ol. Petris *e*-form (88 gr). I normalspråkets bibelböcker minskas också procenten avsevärt genom det nyss påpekade gynnandet av *-om*. Vi se således även på denna punkt Förspråkets närmare anslutning till L. Andreæ, medan det övriga normalspråkspartiet avviker till förmån för en mera ålderdomlig, konsekvent genomförd form. Ol. Petri kan däremot lika litet som i fråga om 1 plur. på *-m* ha någon andel i 1 plur. på *-a*, då han saknar denna ändelse i så gott som hela sin produktion. Neumans anförande av 1 *a*-form på 68 belägg från Ärlig Skapelse (1530-talet) är således endast undantaget, som bekräftar regeln.

Mom. 7 hos Neuman visar sig sålunda lika litet som de övriga momenten kunna revolutionera uppfattningen om L. Andreæ's förhållande till NT:s normalspråk. Författarens stränga krav på proportionell överensstämmelse mellan kanslerns och normalspråksböckernas *m*-former är fullkomligt obefogat, då normalspråket självt genom Allm. Förspråket flagrant bryter däremot, och visar att *m*-formernas frekvens är beroende på stilarten. Då dessa former redan i Förspråket äro i minoritet, måste de i ett kanslidokument bliva ännu mera sällsynta, vadan förhållandet i L. Andreæ's brev endast är, vad man kan vänta. Huvudsaken är, att han uppvisar formen, vilket icke Ol. Petri gör. Ett noggrannare skärskådande av 1 pers. plur. i NT och

¹ (wij) *haffwa* 1525, s. 14 (2 gr), 15 (5 gr), 16, *indragha* 1525, s. 16, *göra* 1529, s. 23, *kunna*, 1529, s. 21, *skola* 1529, s. 20, *ära* 1529, s. 22.

hos reformatörerna ger således ett resultat rakt motsatt det Neuman åsyftat, icke minst tack vare framdragandet av änd. -a, som ger ett nytt talande bevis för NT:s och L. Andreæ's gemensamma språkliga frontställning gentemot Ol. Petri.

Av ovanstående framgår således, att samtliga i detta kapitel behandlade ord, vilkas former enligt Neuman evident skulle tala emot L. Andreæ's deltagande i NT:s översättning, i stället inlägga ett klart och tydligt vittnesbörd för honom, om man blott, som sig bör, betraktar dem mot bakgrunden av tvenne med översättningen intimt förknippade, viktiga moment, vadstenaspråkets uppställande som mönster för normalspråket, och det därmed samhörande fastställandet av vissa normalformer genom överenskommelse mellan huvudredaktör och tryckare, det senare klart bebyggt genom L. Andreæ's samtidiga accepterande av samma former för sin egen ortografi.

Natan Lindqvist.

Beiträge zur Skaldenforschung I.

Blutkenningar.

Nach Meissner (Die Kenningar der Skalden, p. 204 ff.) kann eine blutkenning auf dreierlei art gebildet werden: 1. das grundwort ist ein ausdruck für gewässer jeder art, auch für feuchtigkeit wie »tau, tauwetter, regen«. das bestimmungswort ist ein ausdruck für wunde, leiche, leichenhaufen; z. b. *benja alda* »wundenwoge«, *nddogg* »leichentau« (Meissner unter b.). 2. das grundwort ist ein ausdruck für flüssigkeit, meist für trinkbare flüssigkeit. das bestimmungswort ist ein tier des schlachtfeldes; z. b. *ylgjar mjöðr* »der wölfin met«, *ylgjar brunnr* »der wölfin brunnen«, aber auch *gallópnis víðir* »des adlers meer« (Meissner unter c.). 3. das grundwort ist ein ausdruck für jede art von gewässer, flüssigkeit, feuchtigkeit. das bestimmungswort ist ein ausdruck für waffen oder kampf (Meissner unter a.).

Die definition dieser letztgenannten bildungsmöglichkeit zeigt eine deutliche berührung mit einer anderen gruppe von kenningar, der kampfkenningar. auf s. 205 findet sich bei Meissner unter den blutkenningar das kompositum *hjörregn*, doch s. 180 unter den kampfkenningar ist der gleiche ausdruck mit mehr parallelen zu finden. umgekehrt steht die kenning *mækis straumr*, ein ausdruck, der nach oben gegebener definition (unter 3.) »blut« bedeuten könnte, s. 199 als kampfkenning, da eine kenning, deren grundwort etwas strömendes und deren bestimmungswort »waffe« bedeutet, den sinn »kampf« haben kann (Meissner s. 199).

Dass hier eine unklarheit im gebrauch der kenningar oder im bisherigen forschungsergebnis vorliegt, dürfte offensichtlich sein, und diese unklarheit wird es gewesen sein, die Jöran Sahlgren dazu geführt hat, in seinem Buch *Eddica et Scaldica I* (Lund 1927) eingehend über die fragliche gruppe der blutkenningar (oben 3.) zu handeln. Sahlgrens ergebnis ist, dass die meisten ausdrücke, die bei Meissner unter a. verzeichnet sind, keine blut-

kennningar, sondern bildliche ausdrücke oder kennningar mit der bedeutung »kampf« sind. Sahlgren fügt hinzu, dass dieses ergebnis seines erachtens auch zum ästhetischen vorteil gereiche.

Sahlgrens schlussergebnis kann ich mich nicht anschliessen. wohl ist es sein verdienst, ein problem angeschnitten zu haben, das einer neuen beleuchtung bedurfte, doch enthält seine darstellung m. e. eine menge von ungenauigkeiten und unrichtigen schlüssen, weshalb ich eine neue, eingehendere bearbeitung des themas unternehme.

Die methode meiner arbeit besteht darin, dass ich jede stelle, welche einen zu Meissners gruppe a. (s. o.) der blutkenningar gehörigen ausdruck enthält, bespreche und die frage zu lösen versuche, ob die interpretation die von früheren forschern angenommene bedeutung »blut« oder die von Sahlgren geforderte bedeutung »kampf« sinnvoll fordert. die reihenfolge der textstellen ist absichtlich um der klarheit willen eine andere als in Sahlgrens buch.

1. Fáfnismál 14.

Segðu mér þat Fáfnir allz þik fróðan kveða
 ok vel mart vita:
 hvé sá hólmr heitir, er blanda hjörlegi
 Surtr ok æsir saman?

Das wort *hjørlogr* »schwertsee« wurde in diesem zusammenhang bisher wohl ausnahmslos als blutkenning aufgefasst. Sahlgren p. 120 ff. wendet sich dagegen mit folgenden gründen: die verbindung *blanda blóti saman* bedeute in prosa und Lok. 9 »blutsbrüderschaft eingehen«, deshalb könne *hjørlogr* nur etwas wie »ströin (sjö) av svárd (= anfall, strid)« bedeuten und *blanda hjörlegi saman* habe den sinn »strida med varandra«. andernfalls hätte jeder hörer auf den gedanken verfallen müssen, dass Surtr und die asen blutsbrüderschaft eingegangen wären.

Diesen gedankengang Sahlgrens halte ich für unannehmbar. gewiss, der ausdruck *blanda hjörlegi saman* ist in seiner beziehung zu *blanda blóti saman* »blutsbrüder werden« eigenartig, aber gerade in dieser assoziation liegt die feinheit und

kunst des ausdrucks. was den ausdrück »schwertsee mischen« = »kämpfen« betrifft, ist dieser so fremdartig und unschön, dass er kaum einem altnordischen skalden zuzutrauen wäre, wenn Sahlgren keine gleichartigen schlagenden parallelen beibringt. vielmehr bringt gerade die anwendung des *blanda saman* auf die assoziation »blut«, und der stilistische kunstgriff des dichters besteht darin, dass mit diesem verbum nicht wie sonst *blóði*, sondern die kenning *hjørlegi* verbunden wird. Sahlgrens befürchtung, die hörer der *Fáfnismál* hätten auf den gedanken kommen können, dass die asen und Surtr vor dem weltuntergang blutsbrüderschaft feierten, ist unbegründet; die sage vom kampf des Surtr mit den asen war gewiss gemeingut weitester kreise, und diese strophe der *Fáfnismál*, wie wir wissen, nicht die einzige quelle.

»Sage mir *Fáfnir*, da du doch so weise bist, wie heisst der holm, wo Surtr und die asen die schwertsee mischen werden?« man spürt doch deutlich den grimmen humor, der in dieser frage verborgen liegt, die ironie, welche dem todeskampf der götter entgegengebracht wird. einmal kommt es dazu, meint der satz, dass die tödlich verfeindeten ihr blut mischen, aber dieses zusammentreffen ist kein freundschaftliches, sondern unfreiwillig wird das blut aus den leibern der kämpfenden strömen und ineinanderfliessen. es ist ein bild wie das in *Bragis Ragnarsdrápa* str. 4 ausgemalte.

Durch die benutzung der kenning wird der hörer noch deutlicher auf den sinn der strophe geführt, aber auch ein einfaches *blóði* wäre im zusammenhang möglich, ohne irgendwelche von Sahlgren vermuteten missverständnisse zu erzeugen. der tiefe und stilistisch vollendet geformte sinn der strophe verliert durch Sahlgrens erkünstelte deutung seinen ganzen reiz.

Also ist *hjørlogr* eine blut-kenning, kein kampf bild.

2. Egils *Höfuðlausn*, str. 11.

Hier findet sich das kompositum *oddbreki* »speerwoge«, über dessen sinn wir uns ins klare kommen müssen. die str. lautet:

flugu hjaldrs tranar
 of hræs lanar;
 órut blóðs vanar
 benmós granar;
 sleit und freki,
 en oddbreki
 gnúði hrafni
 á höfuðstafni.

F. Jónsson's übertragung lautet: »Ravnene fløj hen over ligdyngerne; ravnenes næb var ikke ublodigt; ulven slet i sårene, men blodbølgen slog mod ravnenes næb» (ähnlich Hjelmqvist, Naturskildringarna p. 208). gegen diese auffassung der zweiten halbstrophe polemisiert Sahlgren p. 72 mit folgenden gründen: 1. das vb. *gnýja* könne nicht mit einem subjekt »blut« verbunden werden. 2. über raben sei bereits in der 1. halbstr. genug gesagt worden, jetzt erwarte man »något nytt«. 3. *höfuðstafn* bedeute »vorderstevn« und 4. *hrafn* sei eine halbkenning für »schiff«. Das ganze würde nach Sahlgren bedeuten: »Vargarna sletu i såren. En bränning av pilar dånade mot skeppens förstammar.»

Dazu ist zu sagen: dass es auffällig sei, wenn zwei aufeinanderfolgende halbstrophen bei einer kampfschilderung von raben und wenig anderem handeln, ist ein moderner gesichtspunkt, der keine grundlage in der uns bekannten altnordischen dichtung besitzt. die skaldendichtung wimmelt von solchen sogenannten wiederholungen, die es aber nur sind, wenn wir in üblicher weise skaldenstrophen in prosa wiedergeben. zu den hervorstechendsten eigenschaften der skaldendichtung gehört die stilistische variation, und werden in einer strophen die raben mit den bezeichnungen *benmór*, *hjaldrs tranar*, *hrafn* versehen, ist es ein echt skaldisches stilistisches spiel und keine öde wiederholung. dafür gibt es so viele hunderte von belegen, dass keiner speziell aufgeführt zu werden braucht, und dieses spiel mit den kenningar und die variierte schilderung von schlachtbildern, ohne inhaltliche verschiedenheiten aufzuweisen, lebt noch im 13. jahrh. in Snorris gewaltigem Hättatal.

Dass eine verbindung *oddbreki gnúði* in der bedeutung »blut rauschte« nicht möglich sei, ist nicht begründet. wohl findet sich *gnýja*, wie Sahlgren in seinem buch selbst zeigt, meist in verbindung mit ausdrücken wie »meer, kampf, waffe«, aber klar wird Sahlgrens unrichtiger schluss durch die belegte verbindung von *gnýja* mit der kenning *Ymis blóð* (Ormr Barr Sk B 1,135). Sahlgren meint p. 147, dass es sich ja hierbei endgültig nicht um »blut«, sondern um »meer« handele, verfällt aber damit in einen *circulus vitiosus*, da mit gleichem recht behauptet werden könnte, dass bei *oddbreki gnúði* das vb. mit dem subjekt *breki* verbunden wäre, was auch nach ihm keine merkwürdigkeit wäre. auf die endgültige bedeutung kommt es gar nicht an, — *Ymis blóð gnýr* beweist, dass *gnýja* mit dem subjekt »blut« verbunden werden kann.

Um seine interpretation durchzuführen, ist Sahlgren weiterhin gezwungen, *hrafn* für eine halbkenning mit der bedeutung »schiff« zu halten, und stützt sich dabei auf Kocks *Notationes Norroenæ* § 116. das problem von dem auftreten der halbkenningar in älterer skaldendichtung ist bis heute noch nicht gelöst, aber so viel scheint sicher zu sein, dass die annahme einer halbkenning in jedem fall nur ein allerletzter ausweg zu sein hat. Kock hat an zahlreichen stellen recht willkürlich halbkenningar nachzuweisen gesucht, und einer dieser mit besonderer energie vorgebrachten fälle, dessen unberechtigung ich in meinen Studien zu den Skalden des 9. und 10. Jahrhunderts (Leipzig 1928) p. 189 f. gezeigt habe, hat bei Sahlgren p. 55 f. eine unglückliche konsequenz nach sich gezogen.¹ vorsicht ist in höchstem masse den halbkenningen gegenüber anzuwenden, und die von Meissner a. a. o. §§ 51—53 vertretene ansicht kennzeichnet am klarsten den augenblicklichen stand unserer erkenntnis².

Von dieser prinzipiellen frage abgesehen wird die unrichtigkeit von Sahlgrens annahme durch seine (neue) interpretation des wortes *hofuðstafn* bewiesen. dieses kompositum soll »schiffs-

¹ es handelt sich um Gísli lv. 16 und Hákonarmól 6.

² darüber handelt der zweite teil dieser "beiträge".

steven, vordersteven» bedeuten, obgleich dieser sonst nur in der form *stafn* und *framstafn* auftritt (s. Falk, Altn. Seewesen p. 35; Hoops' Reallexikon s. v. »Schiff«).

Übersetzt man die drei letzten verse der strophe Egils wörtlich und ohne vorgefasste meinung, erscheint folgender wortlaut: »die speerwoge rauschte dem raben am haupt-steven.»

Was bedeutet *hofuðstafn* = haupt-steven?

F. Jónsson gibt die übersetzung »næb«, im Lex. Poet. 309 b steht: »*hofuðstafn* 'hoved-stavn', forhoved, næb«, wodurch kenntlich wird, dass F. Jónsson die endbedeutung auf grund blosser wahrscheinlichkeit mutmasst. bei Meissner findet sich das wort als kenning für »schnabel« ohne nähere erklärende bemerkung.

Dass *hofuðstafn* im gegensatz zu Sahlgren tatsächlich »schnabel« bedeutet, kann erwiesen werden. in Snorris Hátatal str. 32 findet sich der ausdruck *búa ilstafna hrafni sveitu*, wo *ilstafn* evident »klau« bezeichnet. »der steven der fuss-sole« ist die klau des raben, welche hervorsteht wie der steven des schiffes, — und *hofuðstafn* »der steven des hauptes« ist natürlich nach zwingender analogie der »schnabel« des raben, — eine kenning, die nicht nur regelmässig gebildet, sondern auch inhaltlich gut erfunden ist. die beiden kenningar stehen natürlich in direkter beziehung zu einander.

Noch einen dritten skaldenbeleg für *stafn* als grundwort einer solchen kenning gibt es, der allerdings weder von F. Jónsson noch von Meissner richtig aufgefasst worden ist. es handelt sich um die in der Landnámabók (p. 48—49) geschilderte episode zwischen Hallbjørn und Hallgerðr. Hallbjørn will Hallgerðr zum mitziehen bewegen: *Hallbjørn bað hana uppstanda ok fara. hun sat ok þagði. þa tók hann til hennar. ok lyptist hon upp. iij sinnum fór svá. Hallbjørn nam stad fyrri henni ok kvad:*

ólkarma lætr (arma
eik firrumk þat) leika
Lofn fyr lesnis stafni
línbundin mik sínum etc.

die prosaauflösung lautet: *ólkarma Lofn lætr leika mik fyr lesnis stafni sínum* etc. d. h. »die frau lässt mich vor dem steven ihres kopfes tanzen«. *lesnis stafn* bedeutet nach Lex. Poet. 'ansigt', nach F. Jónssons erklärung in Landnámabók 'nakke', dass aber Sveinbjörn Egilsson recht hat, wenn er hier (s. Landn. p. 49 unten) die bedeutung »nase« sucht, ist durch die parallele *hofuðstafn* evident. in seinem ärger dichtet Hallbjörn eine etwas derbe strophe, und der gebrauchte ausdruck lässt sich sehr sinnetreu durch das deutsche »vor der nase tanzen« wiedergeben. die anwendung der kenning verbirgt den eigentlichen vulgären sinn.

Durch die deutung von *hofuðstafn* ist die richtung unserer interpretation gegeben. in Egils strophe kann der satz *en oddbreki gnúði hrafni á hofuðstafni* nur den sinn haben: »aber die speerwoge rauschte dem raben an seinen schnabel.« dass *hrafn* eine halbkenning für »schiff« sei, ist damit völlig unmöglich.

Was bedeutet nun »speerwoge«? ist damit zu rechnen, dass es sich wirklich (wie Sahlgren will) um wogen von speeren handelt, die dem raben an seinem schnabel rauschen? die beziehung ist doch klar. die nächstliegende assoziation zwischen dem rabenschnabel und x ist leichenfleisch oder blut! und die vorausgehenden verse der behandelten strophe zeigen doch in echt skaldischer variiertes form die beziehung des rabenschnabels zum blute: *órut blóðsvanar benmós granar* entspricht völlig dem satz *en oddbreki gnúði hrafni á hofuðstafni*.

Bei betrachtung nur dieser strophe spricht bereits alle wahr-scheinlichkeit dafür, dass *oddbreki* eine regelrechte blutkenning ist; bei zusammenfassung mit dem ergebnis unserer betrachtung der *Fáfnismál*-strophe werden wir in unserer annahme nur bestärkt.

3. Glúmr Geirason, lv. (Sk. B I 68) und Kolli enn príði, Ingadrápa str. 4.

Bei behandlung des wortes *dokk* »tümpel«, welches bisher in zwei fällen als grundwort einer blutkenning, deren bestimmungswort »waffe« bedeutet, aufgefasst worden ist, lässt Sahlgren

p. 115 den einen beleg (Glúmr, lv.) als »sehr unsicher« weg. wir wollen die textstelle einer betrachtung unterziehen.

Die strophe heisst:

vel hefr heftu, en (hafna
 hjors berdraugar fjörvi)
 folkrakkr of vant fylkir
 framligt, Haraldr Gamla,
 es dökkvalir drekka
 dolgbrands (fyr ver handan
 roðin sák benja rauðra
 reyr) Hókonar dreyra.

F. Jónsson übersetzt: »godt har Harald hævnet Gamle, men du, kampmodige fyrste, udførte en herlig dåd (mændene mister livet), da du bevirkede, at ravnene drikker Hakons blod. Jeg så de blodige spyd rødfarves hinsides havet.« demnach sollen *dolgbrands dökkvalir* »falken des blutes« = »raben« sein und *dolgbrands dökk* wäre eine blutkenning. dieses ist nach Sahlgren wohl deshalb »sehr unsicher«, weil die überlieferung discrepanzen aufweist.

Die lv. ist in Hkr. K, J, F; Fsk. B, A; Ól. Tr. 61, Bb überliefert; der befund in den hss. ist:

<i>dólgbandz dökkvalir</i> , K. 61.	<i>dolgbrandz dökkvalir</i> , J1.
<i>dolgbannz doggvalir</i> , A.	<i>dolgbrandz dæckvalir</i> , F.
<i>dolgbannz dogvalir</i> , B.	<i>dolgbrandz daukvalir</i> , Bb.

Bei betrachtung dieses befundes ist soviel sicher, dass die Fagrskinna-hss. B. A. einen verunstalteten wortlaut überliefern. abgesehen davon steht die form *dolgbands* in K. 61. B. A. der form *dolgbrands* in J1. F. Bb. gegenüber. die frage (auch für F. Jónsson, Lex. Poet. s. v. *dökkvalir*) ist, ob es sich hier um »die dunklen falken der feindlichen gottheit« (= *dolgbands dökkvalir*) oder um »die falken des schwertwassers« (= *dolgbrands dökkvalir*) handelt. F. Jónsson scheint nicht ganz sicher zu sein, Meissner der zweiten ansicht zuzuneigen. mir scheint die entscheidung nicht schwer, schon die einheitliche überlieferung der hss. J1. F. Bb. spricht für die richtigkeit des dort zu findenden

wortlautes¹, doch wichtiger ist, dass eine kenning *dolgbands dökkvalr* sprachlich durchaus einzigartig und ohne parallelen wäre. »die feindliche gottheit«, deren »falken« raben wären, könnte nur Odin oder eine valkyrje sein. nirgends ist jedoch eine so gebildete kenning m. w. überliefert, nirgends existiert ein dem *dolgband* ähnlicher ausdruck, und schliesslich würde man bei der bedeutung »feindliche gottheit« doch nicht den sg. *band*, sondern natürlich den pl. *bönd* erwarten! hingegen existiert tatsächlich eine zu dem überlieferten *dolgbands* passende schwertkenning *dolglinnr*, dessen *svanr* ein »rabe« (Ótt. 2,5) und dessen *beitir* ein »krieger« (Pl. 10) ist. wir kommen zu dem ganz wahrscheinlichen ergebnis, dass der wortlaut *dolgbands dökkvalir* »die falken des wassers des feindlichen schwertes« die richtige und echte überlieferung in sich trägt. dass eine entscheidung in diesem fall »sehr unsicher« (Sahlgren) ist, muss ich ablehnen. dass die kenning *dolgbands dökk* mit den oben behandelten kenningar *hjúrlögr* und *oddbreki* zusammenstimmt, da *lögr*, *breki*, *dökk* für die kenningtechnik synonyme sind, ist augenscheinlich, und dass das »schwertwasser« nichts anderes als »blut« bedeuten kann, ist doch nicht zu bestreiten. wendet man ausserdem ästhetische gesichtspunkte an, so lässt sich sagen, dass das bild des »blutfalken« ganz ausgezeichnet in den zusammenhang passt, da doch die raben Hákons blut trinken. das ist keine lästige wiederholung, sondern (wie gesagt) eine gewöhnliche und typisch skaldisch variierte ausdrucksweise.

Das ergebnis unserer betrachtung bietet uns eine wertvolle hilfe und erhält seinerseits eine starke stütze bei betrachtung der zweiten belegstelle für eine kenning, deren grundwort *dökk* und deren bestimmungswort »waffe« ist. diese belegstelle, Kolli's Ingadrápa, str. 4, ist von Sahlgren behandelt worden.

harmar engr, því Ingi
 átt ráða vel láði,
 (dökk fell drjúgt á skokka)
 dráp Sigurðar (vápna).

¹ eine verschreibung *brands* > *bands* ist natürlicher als die umgekehrte.

Nach F. Jónsson lautet die übersetzung: »ingen sørger over Sigurd (slembes) drab, ti du har fuld ret til at styre landet, Inge; blodet faldt i mængde på skarerne». die eingangsverse der strophe gebe ich nur in F. Jónsson's übersetzung wieder: »Det røde blod strømmede, før den kampbegærlige Magnus faldt, da mændene kløvede skjoldene for kongen».

Uns beschäftigt der satz: *døkk vápna fell drjúgt á skökka*. Dazu sagt Sahlgren a. a. o.: »Men hur kan blodet falla drygt på skarorna? Det är uppenbart att det är vapnen som föllo och ej blodet». dagegen frage ich: wie kann aber *vápna døkk* »tümpelwasser der waffen» zur bedeutung »waffen» gelangen? ein unmöglicheres grundwort für eine solche keuning liesse sich überhaupt nicht finden, das wasser im *døkk* ist ruhendes, stilles wasser, — eine beziehung zu durch die luft fliegenden und auf kämpfende fallenden waffen ist ganz unnatürlich. vielmehr lässt es sich nachweisen, dass der ausdruck »blut fiel auf helden» noch andere belege hat. bei Hást. Hróm. 3 a steht *blót fell varmt á virða* und in Arn. Erf. 6,10 a findet sich ein ausdruck, der mit den worten *fell heitr sveiti ofan* beginnt und im weiteren, nicht ganz sicheren verlauf eine menschenbezeichnung als richtung des blutfallens enthält. diese parallelen beweisen schlagend, dass *vápna døkk* nichts anderes sein kann als eine regelrechte blutkenning. das für unser empfinden etwas übertriebene bild ist eine der bizarren skaldischen expressionismen, die wir nur zerstören, wenn wir sie in die ruhige bahn guter bürgerlichkeit führen wollen.

Unsere auffassung von *dolgrands døkk* wird durch betrachtung dieser halbstrophe gesichert.

4. Ein. Skúl. Rúnhenda, str. 6.

hugin gladdi heit
hruðusk Engla beit
(óx vitnis vín)
valbasta Rín.

F. Jónsson übersetzt: »den varme blodstrøm glædede raven; Anglernes skibe blev ryddede; blodstrømmen voksede».

In den hss. Hkr. K, J2, F, 47, 42; Ing. Sig. Mk findet sich die kenning *valbasta Rín*; die hs. Hr. hat *valkastar Rín*. das kompositum *valbost* f. (-*bost*?) ist innerhalb der altn. poesie mehrfach nachzuweisen (s. Lex. Poet. 587 b) und bedeutet zweifellos einen schwertteil (in den Pul. unter *sverða heiti*). die kenning *valbasta Rín* würde also »der schwerter (eig. »schwertteile« als pars pro toto) Rhein« = »blut« bedeuten, denn nur diese bedeutung passt in den satz *hugin gladdi heit valbastar Rín* hinein.

Die ergebnisse von Sahlgrens untersuchung würden im gegensatz zu dieser kenningbildung stehen, weshalb er sich für die einmal belegte form *valkastar* entscheidet, welche die kenning zu *valkastar Rín* = blut (»Rhein des leichenhaufens«) machen würde. das bestimmungswort mit der bedeutung »waffe« wäre somit unangenehm.

Dieses vorgehen ist nicht methodisch; die form *valbastar* ist 6 mal überliefert, wogegen *valkastar* nur in Hr. zu finden ist. es besteht kein grund, die häufiger überlieferte form zu streichen, da die entstehende kenning mit den von uns bisher als blutkenningar festgestellten ausdrücken *hjørloggr*, *oddbreki*, *dolgbrands dǫkk*, *vápna dǫkk* sehr gut übereinstimmt. weiterhin spricht aber für die richtigkeit der form *valbastar* die tatsache, dass *valbost* noch einmal bei Einarr Skúlason als bestimmungswort einer vollständigen schwertkenning (*valbastar roðull* 6, 43) belegt ist, wodurch zwei der insgesamt drei skaldenbelege für *valbost* diesem dichter zukommen. das wort gehörte zu Einars praktisch verwendeten poetischen wortschatz.

valbasta Rín ist eine blutkenning.

5. Háttalykill 33 b.

Diese strophe, bei betrachtung der blutkenningar wichtig, hat Sahlgren völlig übergangen. sie ist so überliefert (Sk. A1, 525):

siclingr let þar suæita
 suæit fiþkis rauð næijti
 þoþvar scurstur i bráði
 bráðmal litad stála

vann blod tóden bæinia
 bæin flædur sculat rædi
 socn-baror gaf sára
 sárvoudr þvæget arar.

Dass die strophe ebenso wie viele andere des Háttalykill stark entstellt ist, dürfte allgemeinen anerkannt sein. auf alten verbesserungen Sveinbjörn Egilssons fussend gibt sie F. Jónsson folgendermassen heraus:

siklingr lét þar sveita,
 sveit fylkis rauð hneita
 þoðvar skýrstr, í bráði,
 bróð, mól lituð stála;
 vann blóðroðin benja
 benfloedr skolat ræði,
 sóknbára gat sára
 sárvorm þvegit árar.

= »fyrsten, glád i kamp, lod sværdene dér rødfarves i blod; fyrstens hidsige skare rødfarvede hurtig sværdet; blodet skyllede de blodige sværd; blodet, varmt fra sårene, vaskede sværdene».

F. Jónssons wiederherstellung der ersten 6 verse halte ich für schlagend, die veränderungen sind notwendig und auf das geringste mass beschränkt, der entstandene sinn völlig einwandfrei. kompliziert wird nur die auffassung der beiden letzten verse. hier wird eine dreifache korrektur durchgeführt: *socn-baror*: *sóknbáru*, *gaf*: *gat*, *sarvoudr*: *sárvorm*; Sv. Eg. gab heraus (in Sn. Edda, Reykjavík 1848, p. 246):

sóknbáru gat sára
 sárvoudr þvegit árar

was nur bedeuten kann: »das schwert (*sárvoudr*) wusch (*gat þvegit*) die schwerter (*sára árar*) mit blut (*sóknbáru*)». die korrekturen sind bei dieser auffassung geringer, denn *sárvoudr* steht dem überlieferten *sárvoudr* näher als F. Jónssons *sárvorm*; dasselbe gilt von *sóknbáru*. der sinn ist brauchbar und innerhalb des oft etwas ungeschickten Háttalykill nicht weiter auffällig. der durch F. Jónssons übersetzung entstehende sinn ist aber besser und poetischer

— ich will und kann mich nicht auf eine dieser interpretationen festlegen, aber klar ist für mich, dass der inhalt dieser beiden verse der sein muss, dass blut in verbinding mit schwertern gebracht wird, parallel den drei vorausgehenden doppelversen, wodurch die im Háttalykill und im Háttatal so beliebte variierung des gleichen inhaltes bei aufeinanderfolgenden versen erreicht wird. die überlieferten wörter sagen genug, um den endgültigen sinn klar werden zu lassen, nur der genaue wortlaut ist schwer zu rekonstruieren. und innerhalb dieser beiden verse hat *sókn-bára*, gleichgültig in welchem kasus das wort auftritt, die bedeutung »blut«, was für uns nach den vorausgegangenen betrachtungen nicht weiter merkwürdig ist. das vb. *gat þvegit* kann kein anderes subjekt bzw. keinen anderen dat. als »blut« voraussetzen.

6. Gíslí str. 27 (Sk. B. I 102):

hugðak, þvá mér þrúði
þremja hlunns ór brunni
Óðins elda laudri
auðs mína skor rauða etc.

= »Jeg drömte, at kvinden vaskede mig mit hoved rødt i blodet fra blodbrønden«. die zweite halbstrophe hat nach F. Jónsson den sinn »og den kvindens hand var helt blodig; blodet rødfarvede mit hoved«, nach E. A. Kock (Not. Norr. § 363) »och att handen på den kvinnan | mörkröd var i blod av män«, nach meinen Studien z. d. Skalden p. 191 f. »und das blut rötete mich; die hand der frau war im blute gebadet«.

Sahlgren erhebt p. 124 f. gegen die übertragung von *þremja hlunns ór brunni* durch »fra blodbrønden« einspruch. er meint: »Han (= F. J.) tolkar sálunda *þremja hlunns brunnr* som »blodbrunnen«. Men vad är blodbrunnen? I Lexicon få vi veta att det är 'blodet'. För mig är det emellertid omöjligt att få mening och poesi i 'blodet från blodbrunnen' = blodet«. Sahlgren hat mit seinem einspruch prinzipiell recht; die kurze bedeutungsangabe »blut« (Lex. Poet.) reicht zum verständnis des zusammenhangs nicht aus, und andererseits steht F. Jónsson's über-

setzung in Sk. im widerspruch zu dieser deutung. bevor ich jedoch selbst an die interpretation der halbstrophe schreite, möchte ich Sahlgrens vorschlag betrachten.

Sahlgren sieht in *þremja hlunns brunnr* einen »schwertbrunnen« und fasst den ausdruck als eine kampfkenning bzw. ein kampf-bild auf. Der zusammenhang wäre so aufzufassen, dass die draumkona Gísli mit dem blute »aus der schlacht« wäscht, d. h. eigentlich »aus dem schwertbrunnen«. der kurzbehandelte passus wird von S. mit der bemerkung abgeschlossen, dass seine auffassung »ger god mening át helmingen«. zunächst ist zu sagen, dass ein »schwertbrunnen« nach unseren bisherigen ergebnissen nie die bedeutung »kampf« haben könnte; wir werden sehen, dass keine einzige parallele für einen solchen gebrauch nachgewiesen werden kann. andererseits ist der von S. verteidigte inhalt so wenig poetisch und so deutlich erzwungen, dass nicht der geringste grad von wahrscheinlichkeit für ihn beansprucht werden kann. dass Gísli mit »blut aus dem kampf« gewaschen wird, ist ein ganz ausdrucksloses und dem dichter nicht zuzutrauendes bild.

Gehen wir selbst an die interpretation. deutlich scheint folgendes: »ich träumte, dass die frau mein rotes haar mit dem schaume der Odinsfeuer (= blut) aus dem brunnen der schwerter wusch.« das bild ist: Gísli träumt, er hätte rotes, d. h. blutiges haar; seine draumkona nähert sich ihm, ihn zu waschen, aber statt es mit klarem wasser zu tun, wäscht sie ihn mit blut, dem schaume der schwerter, und dieses blut entnimmt sie einem brunnen, einer quelle — deren eigenart selbstverständlich darin besteht, kein wasser, sondern *blut* zu enthalten. das traum-bild Gíslis ist ein zwangstraum mit dauernder blutvorstellung: blut ist überall, auf dem haar, im quell, in der hand der draumkona. die folgende halbstr. (s. o.) führt diese blutvorstellungen noch weiter. die schwierigkeit einer solchen auffassung läge darin, dass zwar verständlich wäre, dass die bedeutung »brunnen« trotz der endgültigen kenningbedeutung »blut« eine rolle spielt, doch dadurch eine eigentümliche stilfigur angenommen werden müsste, die ohne parallelen dastehen würde. ich glaube

vielmehr, dass folgende interpretation jegliche schwierigkeit beheben würde:

man zieht *Óðins elda laudri* als kaus. dat. zu *raudu* und übersetzt: »ich träumte, dass die frau mein vom schwertschaum rotes haar aus dem brunnen der schwerter wusch«. das hat einen m. e. besseren sinn, weil tatsächlich am haar klebendes blut die ideenassoziation »schaum« vermitteln kann. *þremja hlunns ór brunni* = »aus dem brunnen der schwerter« bedeutet einfach »mit blut«, nur dass Gísli, im bilde bleibend, nicht den einfachen dat. oder die präp. *með* braucht, sondern vielmehr die bei *brunnr* normale präp. *ór* setzt. das ist verständlich und nur eine stilistische feinheit. die situation ist also einfach die, dass Gísli träumt, wie sein schon blutiges haar statt mit wasser mit blut gewaschen wird.

Dass *þremja hlunns brunnr* in jedem fall nichts anderes als »blut« bedeuten kann, scheint mir sicher zu sein.

7. Zusammenfassung der bisherigen ergebnisse und ihre konsequenz.

Das ergebnis der vorausgehenden betrachtung ist, dass nach aller wahrscheinlichkeit folgende kenningar als umschreibungen des begriffes »blut« aufzufassen sind:

hjórlögr, oddbreki, dolgbrands dökk, vápna dökk, valbasta Rín, sóknbára, þremja hlunns brunnr.

Wir erhalten also (nach Meissners definition, s. o.) kenningar, deren bestimmungswort die bedeutung »waffe« oder »kampf« hat und deren grundwort eine bezeichnung für »flüssigkeit« ist.

Hinzu kommen die auch von Sahlgren anerkannten blutkenningar, deren grundwort *laudri* »schaum«, *sveiti* »schweiss«, *tár* »träne«, *úr* »feuchtigkeit« ist, vgl. darüber Meissner a. a. o.

Die grundwörter der von uns behandelten kenningar können nach ihrer bedeutung so geordnet werden:

bezeichnung für meer : *logr*
 woge : *breki, bára*
 stehendes wasser : *ðokk*
 fluss : *Rín*
 brunnen : *brunnr.*

Von diesen grundwörtern wollen wir ausgehen, um eine reihe weiterer kenningar zu deuten.

a. Þór. m. 7. Hátt. 6. Korm. lv. 18.

Bei þór. m. findet sich der parenthetische satz *Gjöll óx vápns*. diese kenning wird von Sahlgren als »kampf« erklärt und das ganze durch »kampen tog til« übertragen. es wäre zuzugeben, dass man von »waffen-Gjöll« über »waffenstrom« zu einem kampfbild gelangen könnte, doch da wir oben die kenning *valbasta Rín* als blutkenning festgestellt haben, muss *vápns Gjöll* dieser kenning völlig gleichgesetzt werden und der satz übersetzt werden: »der blutstrom wuchs«. eine bedeutungsparallele zeigt die obenbehandelte strophe des Einarr Skúlason mit dem satz *óx vitnis vín*. formelle analogie und analogie des gesamtausdrucks beweisen die richtigkeit unseres schlusses.

Ein sehr wichtiger umstand kommt hinzu. im Háttatal (str. 6) erscheint eine kenning *víg-Gjöll*, die nichts anderes als »blut« bedeuten kann. Sahlgren fügt seiner behandlung der kenning *vápns Gjöll* die kurzen worte zu: »Ordet *víg-gjöll* betyr der dæremot 'blod'«. dass aber durch dieses zugeständnis sein ganzer aufbau in gefahr gerät, bemerkt Sahlgren nicht. die kenning *sóknbára* (s. o.) hat Sahlgren zwar überhaupt nicht erwähnt, doch welcher prinzipieller unterschied besteht zwischen einer kenning wie *víg-Gjöll* und einer solchen wie *vápns Gjöll*? darüber ist uns Sahlgren eine aufklärung schuldig. wenn es keine blutkenningar geben soll, die »strom der waffen« lauten, ist es höchst eigentümlich, eine solche anerkannt zu sehen, die »strom der schlacht« bedeutet. Von der kenning *logðis Lodda*, die bei Korm. lv. 18 in einem nicht sicher erfassbaren zusammenhang steht, gilt das gleiche wie von *vápns Gjöll*.

b. Þ. hreð. 8.

Die mannkennung *vápna lækjar elds sækjenðr* enthält *vápna lækr* »waffen-bach«. da sowohl bei der bedeutung »kampf« (Sahlgren) wie bei der bedeutung »blut« das gleiche endergebnis bleibt, können nur sichere parallelen die genaue bedeutung dieses teilgliedes klären. die parallelen sehe ich in den eben behandelten kenningar mit dem grundwort *Rín, Gjöll, Lodda*.

c. Eg. Høf. 4.

þar heyrðisk þá
(þaut mækis ó)
malmhríðar spó,
sú's mest of lá.

þaut mækis ó »es tönte der fluss des schwertes« muss nach analogie zu oben »es rauschte das blut« bedeuten, auch wenn eine nicht kenningartiger ausdruck vermutet werden könnte. dass *þjóta* vom »blut« gebraucht werden kann, wird durch Þór. m. 6 bewiesen. diese strophe muss näher besprochen werden, da von F. Jónsson, Kock und Sahlgren verschiedene deutungen vorliegen.

In Skj. B1, 107 steht:

þás við hjalms á holmi
hrein míns fōður sveini
(þaut) andvaka (unda
unnr, benlækir runnu)

= *þás andvaka hjalms hrein (hvein)? á holmi við sveini míns fōður; unda unnr þaut; benlækir runnu*. dagegen ist mit Kock (§ 372) geltend zu machen, dass die änderung des in allen hss. überlieferten *hjalm* zu *hjalms* eine sehr komplizierte und unbefriedigende wortstellung (*við sveini!*) und eine unklarheit gegenüber *hrein* nach sich zieht. Kocks text lautet:

þás við hjalm á holmi
hrein míns fōður sveini
þaut andvaka unda
unnr, benlækir runnu.

»när för mig på envigsstranden
 sårens klara bölja sömnlös
 slog mot jälm, och sårback flöt.»

Ich halte diese textherstellung für gut, und Sahlgrens einwand, dass *hreinn* nicht vom blut gebraucht werden kann, ist abzulehnen, da dieses adj. bekanntlich »leuchtend, strahlend» bedeuten kann und deshalb selbstverständlich auch auf die leuchtkraft des aus der wunde rinnenden blutes angewandt werden kann. Sahlgren selbst verteidigt p. 144 f. folgenden text:

pás við hjalm á holmi
 hrein míns fōður sveini
 þaut andvaka unda,
 unz (mit hs. 445) benloekir runnu.

andvaka unda wird durch 'sårens sömnlöshet' = 'det som väcker såren' = 'svärdet' übersetzt und dabei auf die kenning *andvaka randa* (Illugadr.) = »schwert» verwiesen. diese parallelität ist aber erzwungen, denn man kann wohl verstehen, dass ein auf schilden dauernd hämmerndes schwert mit »schlaflosigkeit der schilde» bezeichnet wird, niemals aber mit »schlaflosigkeit der wunden». dass eine wunde durch ein schwert aus dem schlafe geweckt wird, ist doch eine ganz unwahrscheinliche und parallellos dastehende auffassung. Sahlgren ist es nicht gelungen, die beziehung von 'blut' und dem vb. *þjóta* zu entfernen, und dies ist wichtig zur beurteilung von Høf. 4.

þaut mækis ó kann ohne schwierigkeiten mit »der blutstrom rauschte» übersetzt werden, da *mækis ó* eine gleiche kenningbildung wie *vápns Gjöll*, *valbasta Rín*, *logðis Lodda*, *vápna lækr* ist und das vb. *þjóta* im zusammenhang damit durch die eben behandelte str. þórarins erwiesen wird.

d. Eyj. dáð. Bandadr. 7.

Hier erscheint die mannkenning *fleina sævar fúrherðir*; *fleina sævar fúr* (vgl. meine Studien z. d. Skalden p. 58 ff.) bedeutet »schwert», ob aber *fleina sævar* der gen. einer bildlichen bezeichnung für »kampf» oder einer kenning für »blut» ist,

steht nur solange dahin, bis keine sichere parallele für das eine oder andere gewonnen wird. diese parallele jedoch haben wir in den blutkenningar *hjørlogr* und *dolgbrands dökk, vápna dökk*, deren grundwörter mit *sær* in der skaldischen technik synonym sind (*sær* »der see« : *dökk*; *sær* »die see« : *logr*). eine einzelbegründung, die Sahlgren p. 130 gegen die auffassung *fleina sær* = »blut« ausspricht, muss ich ablehnen. S. meint, dass *fúrr* niemals in schwertkenningar mit der verbindung »blut« erscheine. das ist richtig, doch reiner zufall, da andere 'feuer'-bezeichnungen in dieser verbindung zu belegen sind: *sárfjóðs eldr*, *unda gjalfrs eldr*, *hrafnvíns hyrr* usw. (s. Meissner p. 160).

e. Anon. Sk. B II 156.

Hier steht der satz *vápnrøst mun vella*, den F. Jónsson durch 'blodströmmen vil vælde op' übersetzt. da *røst* »meeresstrom« in kenningar den meeresbezeichnungen synonym ist (*rastar hestr*, *rasta raukn* etc.: *lagar hestr*, *hafraukn* etc.), hat man die kenning *vápnrøst* als analogische bildung zu *hjørlogr* anzusehen und mit »blut« zu übersetzen.

f. Víga Gl. lv. 9.

Hier findet sich die kenning *fleinmarar mógreunnir* »krieger«. wenn die änderung der handschriftlich überlieferten form *fleymarar* zu *flein-* tatsächlich notwendig ist, was mir nicht der fall zu sein scheint, muss *fleinmarr* nach analogie zu *hjørlogr*, *fleina sær*, *vápnrøst* »blut« bedeuten (gegen Sahlgren p. 122).

g. Ein. Sk. Geisli 55.

Hier ist die rabenkenning *brímis sunda valr* »der schwertsunde falke« überliefert. *brímis sund* ist eine genaue parallele zu *hjørlogr*, *fleina sær*, *vápnrøst*, *fleinmarr*(?) und muss also »blut« bedeuten.

h. Vell. 8.

Hier erscheint die mannkenning *sverða sverrifjarðar svangljáðr*. Sahlgren sagt p. 115 f.: »men 'svärdens brusande fjord'«

kan likaväl vara svärden själva (eller kampen) som blodet... wieso der »brausende fjord der schwerter» die schwerter selbst oder den kampf bedeuten soll, ist mir ganz unklar. diese deutung Sahlgrens kennzeichnet sich allzu offen als zwangsdeutung. vielmehr ist *sverða fjörðr* eine blutkenning, die mit allen soeben behandelten in nahem zusammenhang steht, und Einarr skálaglamm gibt der kenning durch den zusatz *sverri-* das übliche lautbild, den ausdrücken *sára dymbára* Sk. B 1, 196, *hræs dymbrunnr* B II 69 und *bengjalfr* B 1, 271. vergleichbar. das »rauschende» blut ist eines der machtvollen skaldischen beiträge zur schilderung des kampfes (s. unter c, k, l).

i. Hákonarmál 7⁵⁻⁸ und Rekstefja 24.

Hák.-m. 7⁵⁻⁸ lautet: svarraði sárgymir
á sverða nesi;
fell flóð fleina
í fjöru Stordar.

= »das blut brauste auf die schilde; die pfeilflut fiel auf Stords strand». Sahlgren meint p. 116: »Det råder intet tvivel om att Gustav Storm (Snorre Sturlason, Kongesagaer, 1900, s. 116) rätt översatt med:

Fleinene flød i
fjæren paa Stordø.»

«*fleina flóð*» soll also ein anderer ausdrück für »pfeile» sein.

Das klingt zunächst sehr plausibel, doch wird schon die parallelität mit *sárgymir* den leser oder hörer auf den gedanken bringen, dass in *flóð fleina* eine regelrechte kenning steckt. wir wissen, dass *flóð* einfach »meer» bedeuten kann (vgl. *meðan jörð heldr flóði* Ól. hv. 2, 6; *fold skal við flóði taka* Háv. 137), zum mindesten mit den bezeichnungen für »meer» synonym ist, wir wissen ferner, dass *flóð* als grundwort von blutkenningar erscheint (*unda flóð*, *sárflóð*, *hræflóð*), schliesslich kennen wir die parallelen *hjørlogr*, *fleina sær*, *vápnrost*, *fleinmarr*(?), — ich glaube, die konsequenz muss klar sein. wir erhalten ein skaldisches

variationsbild, das blut — in zwei ausdrücken wiedergegeben — wird in zwei verschiedenen richtungen zum poetischen mittel gemacht.

Dass etwa das bild, das blut sei auf den strand geflossen, zu unnatürlich sei, wäre eine meinung, die mit der überlieferung nicht übereinstimmte. ich verweise auf folgende parallelen:

blóð fell varmt á víðan vøll, Røgnv. 27.
Skotland . . . nam at rjóða, Hallar-St. 1, 6.
vitir stillir rauð vøllu, Þórk. hamarsk. 4.
hitt var fyrr, at fold ruðu, Yt. 5.
blóði . . . es þorði . . . þjóðum vøll at rjóða, Gráf. 7.
blóð fell of eyru, Þór. m. 2.
blóð fell rautt á Róða rein, Sigv. 2, 3.
blóð kom varmt í víðan ægi, Sigv. 7, 2.
sveiti fell í sollinn sæ, Krm. 3 etc. etc.

In Rekst. 24 steht die mannkennung *hjørflóðs hnigreyrs hnykkimeidr*. *hjørflóð* ist eine weitere parallele zu den zahlreichen oben besprochenen ausdrücken, und hier mit Sahlgren (p. 116) mitten in einem rein keninghaften ausdrück ein »bild« anzunehmen, wäre schon eine stilwidrigkeit.

Auch *hjørflóð* ist eine blutkenning.

j. E. Sk. Haraldsdr. 2.

In der mannkennung *vápnboða valgrennir* ist das bestimmungswort *vápnboði* eine parallele zu den als blutkenning oben festgestellten kompositen *oddbreki* und *sóknbára*. *vápnboða valr* ist somit der »blutfalke«.

k. Hákonarmál 8.

umðu oddláar í Óðins veðri muss analogisch zur bedeutung von *oddbreki*, *sóknbára*, *vápnboði* mit »die blutströme (eig. speerwogen) tönnten im kampf« übersetzt werden. dass das vb. *ymja* sonst nicht in verbindung mit »blut« auftritt, besagt nichts. die bedeutung des verbuns ist durchaus nicht auf ein geräusch spezialisiert (vgl. Sahlgren p. 147 f.), es kann z. b. zum kennzeichnen des bogentones und zugleich des bierschalenpolterns gebraucht

werden. wenn das blut durch »woge« (*bens bára*) und »brausende gischt« (*bengjalfr*) umschrieben wird, ist es nur klar, dass auch das geräusch des spritzenden blutes mit einem übertriebenen ausdruck belegt werden kann. und wir sind doch gewohnt, bei skalden übertreibungen, die nicht objektiven tatsachen entsprechen, vorzufinden. man vgl. dazu oben die bemerkungen über *þjóta* in verbindung mit »blut«.

1. Sigv. Nesjavísur 12.

In dieser str. erscheint der parenthetische satz *þeir ætla hrælinns flug* »sie erhöhen den kampf«; die in den hss. sehr verschieden überlieferte str. hat jedoch neben *flug* die variante *fors*. es ist nicht auszumachen, welchem ausdruck der vorzug gegeben werden soll, jedenfalls muss *hrælinns fors* als auch sinnvoller ausdruck gedeutet werden. Sahlgren kommt p. 117 konsequent zum ergebnis, dass *hrælinns fors* als ein wasserfall von speeren zu deuten ist, der über die kämpfenden niederstürzt und in diesem falle verstärkt wird. — rein inhaltlich ist diese deutung möglich, doch ebenso gut möglich ist die interpretation »sie verstärken den blutstrom«, da in der Rúnhenda des Einarr Skúlason, str. 6, der satz *óx vitnis vín* = 'das blut wuchs' klar und unantastbar auftritt.

Formell jedoch muss *hrælinns fors* »blut« bedeuten, da *fors* eine parallele zum grundwort *brunnr* ist, welches wir in der gleichgearteten blutkenning *þremja hlunns brunnr* oben feststellten. dieser grund genügt, doch lässt sich rein ästhetisch etwas hinzufügen. wenn »der wasserfall des leichenwurmes« die gesamtbedeutung »blut« enthält, entsteht das schöne und Sigvatr zuzutrauende bild, dass der wurm, der in den körper gestochen wird (*hrælinnr*) einen wasserfall, d. h. blutstrom erzeugt. die kenning wäre kunstvoll und schön.

Es kommt hinzu, dass *hrælinnr* normalerweise nur »schwert« bedeuten kann. die übersetzung »speer« ist eine gewaltsamkeit, nur um die von Sahlgren gewünschte konsequenz zu retten. »ein

wasserfall des schwertes» wäre ja noch weniger wahrscheinlich als »ein wasserfall des speeres».

Das ergebnis unseres siebenten abschnittes ist, dass folgende kenningar als blutkenningar aufzufassen sind:

hjørlogr, hjørflóð, fleina flóð, vápnrost, brimis sund, fleina sær, fleinmarr(?).

sverða sverrifjörðr.

vápnra dökk, dolgbrands dökk.

vápnra Gjöll, vig-Gjöll, logðis Lodda, valbasta Rín, mækis ó, vápnra lækr.

sóknbára, oddbreki, oddló, vápnboði.

premjá hlunns brunnr, hrælinns fors.

Hinzu kommen die auch von Sahlgren als blutkenningar anerkannten ausdrücke

Óþins elda laudr (Gisli 27), *vápnlaudr* (p. fagr. 5).

sára þorns sveiti (Hróm. 1), *sæfis sveiti* (Hätt. 54)

laufa tár (p. Kolb. lv. 6)

hræmána úr (Grimr Dr. lv. 3).

8. Gibt es blutkenningar vom typus *fleindogg* und *hjørregn*?

Meissners regel (s. o.), dass eine blutkenning gebildet werden kann, indem als grundwort ein ausdruck für flüssigkeit im allgemeinen, als bestimmungswort ein solcher für waffe oder kampf angewandt wird, könnte eine kenning wie *fleindogg* »pfeiltau» oder *hjørregn* »schwertregen» ohne weiteres zur blutkenning stampeln. doch ergäbe sich dann, wie wir eingangs sahen, ein konflikt mit der regel, dass eine kampfkenning mit hilfe eines grundwortes wie »regen, hagel, tauwetter» und eines bestimmungswortes »waffe, kampf» (Meissner p. 178 ff.) zustande kommen kann. einer blutkenning *fleindogg* würde eine formell gleiche kampfkenning *fleinþeyr* gegenüberstehen, und *hjørregn* würde nach moderner deutung sowohl »kampf» (Sk. B I 196, 3,s; 544, 20,s; II 337, 63,2) wie »blut» (Gisli lv. 28) bedeuten können. diese zweideutigkeit bemerkt Meissner p. 205 bei nennung von *hjørregn* unter den blutkenningar.

Es ist unsere aufgabe, die belegstellen dieser zweifelhaften kenningar zu prüfen.

a. Meissner verzeichnet p. 204: *fleindogg*, *dals dogg*, *vápn-dogg*. hinzu kommt *hjórdogg* aus Þór. m. 15, welche strophe Kock Not. Norr. § 377 gewiss richtig erklärt hat (vgl. m. Studien z. d. Skalden p. 195).

vápnogg erscheint in der Þorðar s. hreðu (Sk. B II 484, 4,4) als glied der schwertkenning *vápnoggvar vöndr*. es ist zweifelhaft, ob *vápnogg* 'kampf' oder 'blut' bedeutet, da beides als bestimmungswort einer schwertkenning gebraucht werden kann. *fleindoggvar stafr* ist eine mannkenning bei Eg. lv. 31. soll hier die bedeutung »pfeiltau-stab« oder »blut-stab« vorliegen? ich kenne keinen fall einer mannkenning, die »blut« als bestimmungswort und *stafr* (oder ein synonymon) als grundwort hat. ein »blut-stab« wäre eine inhaltlich sehr zweifelhafte kenning. andererseits gibt es eine menge kenningar wie *geirleiks stafr*, *malmregns stafr*, *þróttar regns stafr* usw. (Meissner p. 270), in denen das bestimmungswort 'kampf' bedeutet, — weshalb für mich der schluss klar ist, dass auch *fleindogg* eine *kampf*-kenning sein muss. zwischen *fleinþeyr*, *eggþeyr*, *hjóþeyr* etc. (Meissner p. 182) und *fleindogg* besteht ja tatsächlich kein unterschied des typus, und deshalb wäre die erklärung von *fleindogg* als »kampf« a priori zu verlangen gewesen. durch die singularität einer kenning *fleindoggvar stafr* = »blutstab« = »krieger« wird dieser zu erwartende schluss nur weiter begründet. F. Jónsson und Sahlgren (p. 114) sind gleicher ansicht.

Konsequenterweise bedeutet auch *vápnogg* »kampf«.

In der von E. A. Kock interpretierten str. des Þórarinn steht: »sie soll nicht behaupten, *at hyggjak á hjórdoggvar kvíðu*« = »dass ich angst vor dem schwerttau hätte«. Kock übersetzt »att för blod jag hyser ängslan«, doch muss nach unserer erklärung von *fleindogg* die übersetzung lauten »dass ich vor kampf angst hätte«, was inhaltlich mindestens ebenso gut ist.

Der vierte beleg steckt in Gíslis lv. 36, in welcher G. erzählt, dass er von zwei kämpfenden schneehühnern geträumt hätte. er schliesst die prophezeiung an

koma mun dals á drengi
dogg

= »des bogens tau wird auf die kriegler kommen«. *dals dogg* wird von F. Jónsson zwar Lex. 94 ganz unrichtig¹ als 'elv' ge-
deutet, doch 776 als 'piler'. in Sk steht die übersetzung 'bue-
regn'. Sahlgren hält 'pilregn' für besser. — wenn *dals dogg*
tatsächlich die bedeutung 'pfeile, pfeilregen' tragen sollte, wäre
die str. inhaltlich wenig einwandfrei. diese str. Gíslis ist die
letzte traumstrophe vor seinem todeskampf, und die berichtende
prosa sagt uns kein wort über irgend einen kampf, der im fol-
genden mit dem bogen als waffe ausgefochten wäre. stellt man
vielmehr *dals dogg* mit *vápnbygg*, *fléindbygg*, *hjórdbygg* auf die
gleiche stufe, auf der *almiskúr*, *vápna skúr*, *fléina skúr* und *boga*
drífa, *fléindrífa*, *hjórdrífa* stehen, erhält man einzig und allein
die bedeutung »kampf«. man ist natürlich verführt, im 'bogen-
tau' eine schöne kenning für »pfeile« zu sehen, doch alles spricht
dagegen, da 'bogen' wie jede andere waffe als bestimmungswort
in kampf-kenningar dieser art gebraucht wird. Gíslis satz heisst:
»kampf wird über die männer kommen«.

Das ergebnis ist, dass die kenningar *fléindbygg*, *hjórdbygg*,
vápnbygg, *dals dogg* niemals »blut«, sondern stets »kampf«
bedeuten. —

b. Bedeutet *hjórragn* (Gíslis 28) »blut«? der inhalt der str.
verlangt ein wort mit der bedeutung 'blut', es heisst da

væri hendir á henni
í hjórragni þvegnar.

Da *hjórragn* sonst (s. o.) als sichere kampfkenning über-
liefert ist, gibt es nur zwei erklärsmöglichkeiten: entweder
Gíslis braucht *hjórragn* subjektiv, um 'blut' zu bezeichnen. er setzt
ein in blutkenningar gebräuchliches grundwort (vgl. *benja regn*)
mit einem gebräuchlichen bestimmungswort zu ungewöhnlichem
ausdruck zusammen. oder es handelt sich um einen überliefe-
rungsfehler.

¹ versehentlich?

Sahlgren (p. 123 f.) hat im zusammenhang mit Ivar Lindquist sehr gut gezeigt, dass *hjør-* eine verschreibung für *hrør-* = *hrør-* »leiche« sein kann. ich stimme zu, da ich diese veränderung in jeder beziehung gut und befriedigend finde.

Das ergebnis ist: *hjørregn* bedeutet stets »kampf«; bei *Gíslí* findet sich die blutkenning *hrørregn*.

9. Háttatal 60: *fella hrönn*.

Diese str. wird von F. Jónsson in Sk B II so herausgegeben:

alndrósar skýlr ísa
 ár flest meginbára sára,
 köenn lætr hvatt á hrönnum
 hjalmsvell jöfurr gella fella;
 styrjökla kná stiklir
 stinnur mens legi venja benja,
 lætr stillir frárfylla
 folk sund hjarar lunda unda.

= »Den vældige blodbølge beskyller hvert av sværdene; den kyndige fyrste lader klingerne rask runge på sværdenes bølger; den ubøjelige fyrste vænner sværdene til blodet; den raske fyrste lader krigernes blod fylde sværdene«.

Die strophe variiert die beziehung zwischen schwert und blut. trotz aller schwierigkeiten lässt sich, glaube ich, gegen F. Jónssons interpretation bis auf eine ausnahme kein einwand machen. die str. ist in gleicher form überliefert und K. Gíslasons änderung von *hs. stinn* : *stinnur* ist notwendig. nur im vers 3 setzt F. Jónsson eine gewichtige änderung in den text: für *hvatt* hat W : *hræs*, T : *hress*, R : *hre* . . . also lautet die 2. langzeile nach den hss. so:

köenn lætr hræs á hrönnum
 hjalmsvell jöfurr gella fella.

hræs á hrönnum bedeutet »auf den leichenwogen« = »auf den blutströmen«. auch diese beiden verse enthalten den ausdruck 'blut', nur dass F. J.'s änderung keinesfalls anzuerkennen ist. auch wenn der 4. vers nicht zu übersetzen wäre, darf *hræs á*

hrönnum nicht verunstaltet werden. eine kenning *fella hrönn* »blut« gibt es also nicht, und Sahlgrens versuch, dem ausdruck eine andere bedeutung abzugewinnen (p. 117 f.), ist unnütze mühe.

Die interpretation des 4. verses ist tatsächlich äusserst kompliziert. man vgl. z. b. Gíslason, *Njála* II, 436. in *gella* oder *fella* muss ein inf. stecken, andererseits könnten beide formen heiti für 'schwert' im gen. pl. sein. nehmen wir den text als sicher an: *kænn jöfurr lætr hjalmsvell gella á hræs hrönnum*, bleibt noch *fella* unerklärt. vielleicht lässt sich im hinblick auf vers 7—8 annehmen, dass in *fella* ein gen. pl. zu *fellir* »der fäller« = »krieger« steckt. die übersetzung des satzes lautet dann: »der kundige fürst lässt die schwerter der krieger auf den blutwogen gellen«, und es ergibt sich ein guter sinn. zur möglichkeit eines *fellir* »krieger« ohne bestimmungswort vgl. Meissner p. 285.

10. Gopp. sindri, Hák. dr. 6: *valbrands sunda*.

Die zweite hälfte dieser str. lautet bei F. Jónsson, Sk:

þar gekk Njörðr af Nirði
nadds hámána raddar
valbrands víðra landa
vápnunduðum sunda.

Über die interpretation ist keine einigkeit erzielt.

a. F. J. trennt die glieder folgendermassen: 1. kenning ist *Njörðr nadds hámána raddar*, 2. kenning ist *Njörðr valbrands sunda víðra landa*, wobei *valbrands sunda* = *valsunda brands* (»der schwerter«) sei. diese umstellung, die von F. J. oft vorgenommen wird, ist durch nichts bewiesen und zu bezweifeln.

b. E. A. Kock (Not. Norr. § 1079) behauptet, dass *af Nirði valbrands sunda vápn-undudum* »von dem von blutiger waffe verwundeten N.« bedeute. darüber gehe ich (mit Sahlgren) hinweg.

c. Sahlgren (p. 128 f.) glaubt, dass *valbrands sund* »schwert-sund« ein kampf-bild enthalte. »die weiten länder des schwert-meeres« seien »schilde« und ihr Njord der »krieger«. allein wir

haben gesehen, dass eine kenning »schwertsund« nur die bedeutung »blut« haben kann, und das wäre hier sinnlos.

Ich glaube, es gibt zwei andere möglichkeiten, die einwandfreier sind als die hier vorgeführten drei erklärungen. nehmen wir F. J.'s text an, ergibt sich leicht folgende gruppierung: 1. mankenning ist *Njörðr valbrands víðra landa* »der Njord der weiten länder des schwertes« = »schild-Njord« = »krieger«. 2. mankenning ist *Njörðr nadds hámana raddar sunða* »der Njord der sunde der stimme des hohen mondes des speeres«. *nadds hámaðni* ist »schild«, dessen *rodd* ist »kampf«, dessen *sund* ist »blut«, dessen *Njörðr* ist »krieger«. es wäre ein weiterer beleg für eine blutkenning, deren grundwort »meer« oder »sund«, deren bestimmungswort »kampf« bedeutet.

Man könnte sich damit zufrieden geben, doch die unsicherheit eines ausdrucks »blut-Njord« = 'krieger' (s. unter 8a) und die betrachtung der handschriftlichen überlieferung bringt mich auf einen gedanken, den ich zur diskussion stellen möchte.

Die strophe ist (s. Sk A I 63) in den hss. Hkr. K. 39. J. F.; ÓTr. 61. 53. 325 IX. Fl, Bb. überliefert. die form *naddz* ist fast allgemein überliefert (53. 325. haben *nadz*. J 1: *nandz*), doch hat Fl. *naddrs*.

Es kommt hinzu, dass Holmg. Bersi str. 8. (in Korm. s. hs. M) in der hs. folgenden vers aufweist: *nadz en hlifðir auðrum*. *nadz* muss hier für *nadr* (zu *nadr* »schlange« gehörig) stehen, und die schreibung wird durch Noreen, Altisl. Gr. § 358, Anm. 2 erklärt, wo formen mit fehlendem stammbaften *r* im obliquen casus angeführt sind. ich halte die schreibung der hs. M für keinen fehler des schreibers, sondern nur für die einsetzung einer auch möglichen gen. form des wortes *nadr*.

Wenden wir dies auf die str. des Gopþormr an, entsteht die frage, ob nicht die form der Fl. *naddrs* ein fingerzeig dafür ist, dass in *nadz* der anderen hss. nicht der gen. von *nadd* »speer«, sondern von *nadr* »schlange« steckt. Die interpretation wäre in diesem falle sehr gut möglich: die kenning würde ebenfals (s. o) *sundá naz hámana raddar Njörðr* lauten, *sundá nadr*

wäre »schiff«, dessen *hámáni* »schild«, dessen *rodd* »kampf«, dessen *Njörðr* »krieger«. alles wäre vollkommen in ordnung, da die aðalhending des 2. verses der halbstr. gewahrt bliebe. der schild als »hoher mond des speeres« ist nicht recht verständlich, wogegen *há* in beziehung auf »schiff« ganz klar wird, da schilde an den hochliegenden *brandar* des schiffes angebracht wurden und so ein schild zum »hohen mond des schiffes« werden konnte. vgl. dazu Hoops' Reallex. s. v. 'Schiff' p. 108 u. 113.

Aus diesem grunde erscheint mir meine zweite erklärung besser, und ich würde davon abstand nehmen in *nadds hámána raddar sund* eine blutkenning zu sehen.

11. *sverða flaumr, mækis straumr* u. a.

Von *Jormunrekkr* heisst es in der *Ragnarsdrápa* 3, dass er *í sverða flaumi* erwacht sei; in *Gíslis str.* 19 findet sich die manukenning *oddfaums viðr*, schliesslich gibt es noch die belege *göndlar Gefnar flaumr* (Sk B I, 114), *odda flaumr* (II 436, 28) und *stála flaumr* (Rdr. 6).

Dass wir es hier durchgängig mit kampfkenningar zu tun haben, ist von F. Jónsson und Meissner anerkannt. Sahlgren (passim) geht von diesen kenningar aus, um die von uns bereits behandelten blut-kenningar zu kampfkenningar zu machen. dieses vorgehen ist deshalb unberechtigt, weil *flaumr* kein synonymon zu den von uns oben behandelten 'feuchtigkeit, flüssigkeit' bedeutenden grundwörtern ist. die poetischen belegstellen in *Lex* 138 b, 139 a beweisen, dass *flaumr* nie die bedeutung »flüssigkeit« haben und nie als synonymon zu einem ausdruck dieser bedeutung technisch verwandt werden kann. *flaumr* heisst »bewegung, rasende fahrt« u. ähnl. die synonymen ausdrücke finden sich in *bragð*, *ferð*, *flaug*, *gangr*, also wörtern, die gebräuchliche grundwörter in kampfkenningar sind. irgend eine beziehung von *sverða flaumr* zu blutkenningar besteht nicht.

Als letzter ausdruck, der in unserem zusammenhang einer besprechung bedarf, bleibt *mækis straumr* (*Hák. m.* 8) übrig. *hné mart manna fyr mækis straumi* heisst es in den *Hákonarmál*,

und dass es sich auch hier nicht um 'blut' handeln kann, dürfte unzweifelhaft sein. was erwartet man? »viele männer sanken vor dem blutstrom« ist unsinnig, »viele männer sanken vor dem kampf« ebenfalls, — die einzig mögliche übersetzung ist »viele männer sanken vor (durch) dem (den) strom der schwerter«. eine kampfkenning (so evtl. Lex. 540 a) liegt hier nicht vor, man hat die beiden wörter *straumi* und *mækis* einzeln zu übersetzen, ohne in ihnen kenninghafte glieder zu sehen. hierin gebe ich Sahlgren (z. b. p. 69) und nicht Paasche (til Gerh. Gran p. 13) oder Åkerblom (Nord. forukväden 1, 30) recht. auch *styrstraumr* (Anon. (XIII) B 55) bedeutet nicht 'kampf', sondern 'kampfstrom', — es ist ein 'bild'.

Wird durch diese auffassung unsere behandlung der blutkenningar gestört? keinesfalls. *straumr* kann »strom« in beziehung auf flüssigkeit bezeichnen, kann aber ebensogut in übertragenem nur auf die aktion gerichteten sinne gebraucht werden. das beweisen die komposita *flugstraumr*, *fugastraumr*, *styrstraumr* zur genüge. eine berührung mit blutkenningar findet auch hier nicht statt.

12. ergebnis.

Wir können zum schluss folgende regel formulieren:

Eine gruppe von blutkenningar kann gebildet werden, indem ein ausdruck für 'kampf', 'waffe' das bestimmungswort, ein ausdruck für 'flüssigkeit', 'feuchtigkeit' das grundwort ergibt. ein grundwort, das einen niederschlag bedeutet, ist in dieser kenninggruppe unmöglich.

Die belegten grundwörter sind:

feuchtigkeit	: <i>úr</i>
schaum	: <i>lauðr</i>
schweiss	: <i>sveiti</i>
träne	: <i>tár</i>
meer	: <i>logr, røst, sund, sær, marr(?)</i>
fjord	: <i>fjörðr</i>
tümpel	: <i>døkk</i>

fluss	: <i>ø, lækr, Gjöll, Lodda, Rín.</i>
woge	: <i>bára, breki, boði, ló.</i>
brunnen	: <i>brunnr</i>
wasserfall	: <i>fors.</i>

dogg erscheint in dieser gruppe von *kenningar* nicht; *hjørregn* in *Gisli* 28 ist ein fehler für *hrørregn*; *flaumr* erscheint nur als grundwort von *kampfkenningar*; *mækis straumr* ist keine *kenning*, sondern bedeutet »schwertstrom«.

Im grossen ganzen bleibt also Meissners anordnung bestehen.

Konstantin Reichardt.

Der Name des Roggens.

Als ich mich vor etwa zwei Jahren im Vorübergehen mit den indo-iranischen Namen des Reises (*Oryza sativa* L.) beschäftigte, habe ich die unzweifelhafte Übereinstimmung dieser Wörter mit dem europäischen Namen des Roggens (*Secale cereale* L.) bemerkt und mir einige Aufzeichnungen darüber gemacht. Es war mir damals aus dem Gedächtnisse gefallen, dass ein paar Jahre früher Professor Jules Bloch eine derartige Vermutung geäußert hatte¹, ohne sie jedoch weiter auszuführen; ihm gebührt also die Priorität der Zusammenstellungen, die unten etwas ausführlicher werden besprochen werden². In dem Zusammentreffen mit diesem hervorragenden Forscher habe ich denn auch eine erfreuliche Bestätigung meiner Vermutung gefunden.

Der generelle Name des Reises im Sanskrit — denn dass sich daneben viele Einzelnamen finden braucht kaum erwähnt zu werden³ — ist *vr̥hī-* m. (pl. 'Reiskörner', nach den Lexicographen auch Körner im allgemeinen), den Sprachvergleichern wohl meistens durch den Terminus *bahuvr̥hī* bekannt. Das Wort kommt im Rigveda, der überhaupt von Reis und Reiskultur nichts zu berichten weiss, nicht vor, ist aber von den Yajur- und Atharva-Veden an reichlich belegt. Das Wort ist im Mittelindischen als *vīhi-* belegt, scheint aber im Neuindischen nur sehr spärlich fortzuleben. Vorläufig kann *vr̥hī-* eine ältere Form **vr̥gh-i-* oder **vr̥gh-i-* voraussetzen³.

¹ Études Asiatiques publiées à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire de l'École Française d'Extrême-Orient (1925) I, 46 f.

² Ähnliches findet sich schon, wie ich nachträglich bemerkt habe, bei Grimm Gesch. d. deutsch. Spr.¹ p. 64, ² p. 45 f.; Pictet Origines¹ I, 272 ff., obwohl von der späteren Sprachforschung nicht weiter ausgeführt.

³ Möglich wäre an sich als Vorstufe auch **vr̥dhi-* oder sogar **vr̥bhi-*, was aber aus ersichtlichen Gründen nicht in Betracht kommt.

Dieses *vrīhi-* hat Caldwell¹ zusammen mit den zunächst zu nennenden iranischen Namen des Reises und dem griechischen $\delta\rho\zeta\alpha$ aus dem Dravidischen herleiten wollen, zunächst aus dem Tamulischen *ariçi* 'husked rice, husked grain', das besonders mit dem griechischen Worte eine gewisse Ähnlichkeit zeigt². Dazu gehören nun zunächst das Kanaresische *akki* und Toda *ašk* — ferner wohl auch Telugu *vari* und Tulu *ari* — die schon weniger mit dem griechischen Worte gemeinsam zu haben scheinen. Bloch³ hat als Grundform für diese Wörter ein **arki-* oder sogar **harki-* (< **sarki-*?) aufgestellt und damit endgültig bewiesen, dass weder *vrīhi-* noch $\delta\rho\zeta\alpha$ mit diesen Wörtern irgend was zu tun haben können. Mit der Hypothese ihres dravidischen Ursprungs ist es somit ganz und gar zu Ende⁴.

Dem einzelnen altindischen *vrīhi-* steht nun in den iranischen Sprachen eine bunte Menge verwandter Formen gegenüber. Leider findet sich in den spärlichen Resten altiranischen Sprachmaterials kein hierher gehöriges Wort, und wir finden ein solches erst in einer mitteliranischen Mundart, nämlich sakisch *rrīysu-*, d. h. *rrīzu-*. Obwohl nun die in dieser Sprache mit *rr-* anfangenden Wörter gewöhnlich nicht ein **ur-* voraussetzen⁵, muss das jedoch hier der Fall sein. Zu dieser Form sind zunächst eine Reihe von Wörtern für 'Reis' zu stellen, die gleichweise im Anfang ein *u-* eingebüsst haben, nämlich Örmür *rījan*, *rēzan*, Qainot-Zigeun. *rižb*, Zāzā *res*. Sogar im Afghanischen, wo sonst nur eine Form mit erhaltenem *u-* vorkommt, nämlich *wrižē*,

¹ Comp. Grammar of the Dravidian Languages² p. 92 f; ³ p. 89.

² Lassen Ind. Altertumsk.⁴ I², 290 n. 2 hatte schon früher für $\delta\rho\zeta\alpha$ iranischen Ursprung behauptet; ebenso v. Bohlen Ind. Handel p. 65; Pott EF.¹ II, 168. Yule-Burnell Hobson-Jobson² p. 763; Watt Commercial Products of India p. 825 und andere Forscher drücken ihre Zweifel an die Deutung Caldwell's aus.

³ l. c. p. 42.

⁴ Ganz misslungen ist der Versuch von Tuttle J. Amer. Or. Soc. XLVII, 263 ff., die dravidische Hypothese wieder zu beleben. Eine dravidische Urform **urīghia* hat es niemals geben können.

⁵ Vgl. Verf. Acta Or. VII, 196 n. 4.

vrīžē, *vrīžē*, *wrījē*, findet man dialektisch ein *rijē*¹. Mit erhaltenem *ɥ*-Laut aber sonst mit diesen Wörtern am nächsten verwandt ist auch Sīvendī *birji*. Wie immer alle diese Formen in Einzelheiten erklärt werden sollen, so stimmen sie insoweit mit dem altindischen Wort zusammen, dass sie wohl gemeinsam ein altiranisches **urīy-ɣ(a)*- voraussetzen können².

Daneben steht nun aber eine Form mit innerem Nasal, die vor allem durch np. *birinj* vertreten ist. Als Lehnwörter sind zu betrachten balūči *brinj* und oss. *brinj*³ sowie kurd. *birinj*. Eine dialektische Form ist Samnānī *warinj* und aus den Pamir-Sprachen liegen vor verwandte Formen in wāxī sariq. *g(u)runj*. Sämtliche Formen setzen ein älteres **uring-i-* vor, das sich nicht mit den vorhergehenden Wörtern unmittelbar gleichsetzen lässt⁴.

Aus einer iranischen Form ist nun auch, wie Bloch ganz evident dargetan hat, das griech. ὄρουρον, ὄρουρα 'Reis' herzuleiten. Und zwar muss es wohl zunächst aus einer nordiranischen, 'skytischen', Mundart stammen, was dennoch nicht mit Entschiedenheit behauptet werden kann. Allenfalls war die Form, aus der ὄρουρα geflossen ist, eine ähnliche wie das afghanische dialektische *wrīžē*, d. h. wo das anlautende *ɥ*- vokalisiert geworden war⁵. Die

¹ Die afghanischen Formen aus Morgenstierne Etym. Vocabulary of Pashto (1927), p. 91. Afgh. *wrīžē* ist Fem. pl. (vgl. ai. *vrīhayah* 'Reiskörner').

² Vgl. auch Morgenstierne Indo-Iran. Frontier Languages I, 25.

³ Vgl. Geiger Abh. d. Bayer. Akad. d. Wiss XIX: 2, 446; Hübschmann Et. u. Lautl. d. Osset. p. 121.

⁴ Bloch l. c. p. 44 setzt für alle iranischen und indischen Formen ein älteres **uringhi-* vor und leitet *vrīhi-* < **vrīnhi-* her (vgl. p. *sīha-* < *simha-* u. s. w.); genau dieselbe Erklärung findet sich, was Bloch wohl nicht bemerkt hat, bei Pott EF.¹ II, 168; A. Kuhn KSB. II, 376 f. Ebenso wie Morgenstierne bin ich überzeugt, dass sich eine solche Vereinfachung nicht durchführen lässt. Auch ist es bedenklich, für *vrīhi-* ohne zwingende Gründe mittelindische Lautentwicklung vorzusetzen.

⁵ Man vergleiche die avestischen Wörter mit *urv-* aus anlautendem *ur-* (wie *urvaēs-* < **urays-*, *urvāta-*: ai. *vrata-* u. s. w.), die Jacobssohn Arier u. Ugrofinnen p. 134 n. 2 nach dem Vorgang von Andreas mit Unrecht wegzu erklären sucht.

iranische Vorstufe von ῥουζα muss etwa **urüja-* gelautet haben mit demselben Zwischenlaut zwischen *i* und *u*, der noch im Ost-ossetischen als *j* vorkommt und von den Griechen mit *v* wiedergegeben wurde. Bloch will auch ῥουζα auf eine nasalierte Form zurückführen und zeigt darauf hin, dass im Griechischen ein -vζ- nicht vorkommt (z. B. συζεύγνυμι für *συν-ζευγνυμι u. s. w.). Ebenso wie Jacobsohn glaube ich jedoch, dass hier eine un-nasalierte Form zu Grunde liegt¹. Neben ῥουζα soll nun nach Athenæus III, p. 110 E. in einem Sophokles-Fragment ein ῥπίνδης ἄρτος vorkommen, das teils Reisbrot, teils ein aus äthiopischem, dem Sesam ähnelnden Korn gebackenes Brot bedeuten soll². An sich wäre es gar nicht unmöglich, dass wir hier als Lehnwort eine nasalierte iranische Form vor uns hätten; unsicher bleibt aber die Sache der schwankenden Bedeutung wegen doch.

Kurz zusammengefasst verhält es sich also in Bezug auf die indoiranischen Sprachen folgendermassen: im Indischen und besonders in ostiranischen Dialekten (sakisch, afghanisch) finden wir Formen, die sich auf ein **urīgh-i-* zurückführen lassen. Im Westen Irans wiederum, besonders im Neupersischen, finden wir Formen, die sonst mit den vorigen identisch, jedoch einen inneren Nasal aufzeigen und somit wohl auf eine Form **urīngh-i-*³ zurückgehen müssen. Endlich hat eine wahrscheinlich nord- oder nordwestiranische Mundart einmal eine Form gehabt, die etwa **urüja-* lautete, und die noch in dem griechischen Lehnwort ῥουζον, ῥουζα enthalten ist⁴.

Mit den bisher behandelten Wörtern hängt nun unzweifelhaft der thrakische Name des Roggens zusammen, den man

¹ Vgl. schon Horn Neupers. Et. p. 48.

² Darüber ausführlich Bloch l. c. p. 44 f.

³ Die nicht vorhandene altpersische Form kann man mit Bloch und Jacobsohn getrost als etwa *vrinjī ansetzen.

⁴ In den kaukasischen Sprachen gibt es Wörter für 'Gerste' und 'Hafer', die sehr stark an die westiranischen Ausdrücke für 'Reis' erinnern, vgl. v. Erckert Die Sprachen des kaukas. Stammes § 159; Bloch l. c. p. 46. Nach Miller Sprache der Osseten p. 10 sollen nun np. *birinj*, oss. *brinj* u. s. w. kaukasische Lehnwörter sein; davon kann jedenfalls nicht die Frage sein.

schonlängst sprachwissenschaftlich benutzt hat. Galenus (131—200 n. Chr.) berichtet in einer bekannten Stelle (VI, 514 Kühn) folgendes: ἰδὼν ἐν Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ πολλὰς ἀρούρας ὁμοίωτατον ἐχούσας οὐ μόνον τὸν στάχυον ἀλλὰ καὶ τὸ φυτὸν ὅλον τῇ παρ' ἡμῶν ἐν Ἀσίᾳ τίφῃ, τὴν προσηγορίαν ἠρόμην ἦντινα ἔχει παρ' ἐκείνοις τοῖς ἀγθρώποις, καὶ μοι πάντες ἔφασαν αὐτὸ τε τὸ φυτὸν ὅλον καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ καλεῖσθαι βρίζαν. Galenus weiss auch zu berichten, dass man von dieser Getreideart ein schwarzes, übelriechendes Brot herstellte. Da der Roggen ja von den klassischen Schriftstellern überhaupt zuerst von Plinius (Hist. nat. XVIII, 49, 141) als unter den Taurinern wachsend¹ und von keinem Auctor vor Galenus als in Thrakien und Makedonien angebautes Getreide erwähnt wird, scheint es von vorn herein glaublich, dass man es in diesen Gegenden nur kurze Zeit vor Galenus zu kultivieren angefangen hatte. Sonst wäre es wohl kaum den früheren Naturalhistorikern, und vor allem dem Polyhistor Plinius, als auch in den Balkanländern wachsend nicht entgangen.

Dieses βρίζα hat nun Tomaschek² — nachdem er ältere Versuche, es mit *vrihi-* u. s. w. für verwandt oder daraus entlehnt zu erweisen³, abgewiesen hatte — in sehr misslungener Weise mit der Wurzel **bhrī-* 'schneiden, zerschneiden' (ai. *bhrīṇāti*, av. *brī-n-* u. s. w.) zu verbinden gesucht; die falsche Vorstellung von lt. *secāle* als zu *secāre* gehörig hat wohl auch mitgespielt.

¹ Bekanntlich nennt Plinius den Roggen (*secale*) hier *asiam*, das man schonlängst in *sasiam* geändert hat und mit kymr. *haidd*, bret. *heiz* 'Gerste' zusammengestellt, was weiter zu ai. *sasyá-*, av. *hahya-* 'fruges' zu gehören scheint. Vgl. Stokes Rev. Celt. II, 407 und bei Rhys Lectures on Welsh Phil.¹ p. 9 f.; Meyer-Lübke Z.f.rom. Phil. X, 172; Schuchardt Z.f.rom. Phil. XVI, 522; Jacobson Philologus LXVII, 485 A.; Pedersen Vgl. Gramm. I, 69, 72. II, 2; Dottin Manuel de la langue gauloise p. 284. Ganz unzweifelhaft ist natürlich die Verbesserung in *sasiam* nicht. Vgl. auch Diefenbach Orig. Europ. p. 235.

² Die alten Thraker II: 1, 7.

³ Vgl. Pictet Origines¹ I, 273; Kuhn KSB. II, 377; Fick Spracheinheit p. 417 u. s. w.

Dagegen hat nun G. Meyer¹ zuerst nachgewiesen, dass das Wort noch im Neugriechischen in der Form $\beta\rho\lambda\zeta\alpha$, $\beta\rho\acute{\upsilon}\zeta\alpha$ lebendig ist. Ferner hat er für das thrakische Wort eine Grundform ** μ rüg- η a* aufgestellt² und diese Grundform evident richtig mit den baltisch-slavischen und germanischen Benennungen des Roggens vereinigt: altruss. *rŭži* (< **rŭgĭ*); lit. *rugys* (< **rug- η o-*) m. 'Roggenkorn', pl. *rugiaĩ* 'Roggen', *rugienà* f. 'Roggenacker' u. s. w., lett. *rudzis* (meistens pl. *rudzi*) dss.; germ. **ru γ -i-* (nord. und engl.) in altisl. *rugr*, schw. *råg*, agls. *ryge*, engl. *rye*, neben **ru γ -n-* (deutsch) in ahd. *rocko*, alts. *roggo* u. s. w.

Nun hat ja Lidén schonlängst³ zu voller Evidenz bewiesen, dass im Baltisch-Slavischen ein anlautendes ** μ r-* sich zu *r-* entwickelt, und dass dieser Lautwandel wahrscheinlich schon in die Gemeinsamkeitsperiode jener Sprachen fällt. Es ist somit gar nicht notwendig, diese baltisch-slavische Sippe als Lehnwort aus dem Thrakischen zu betrachten, wie man bisher zuweilen gemacht hat; vielmehr stehen einer solchen Annahme m. E. bestimmte Schwierigkeiten entgegen. Berührungen zwischen slavischen und thrakischen Stämmen lassen sich natürlich nicht verneinen, und man hat seit de Lagarde⁴ in der Glosse $\zeta\acute{\omicron}\mu\beta\rho\sigma$, $\zeta\acute{\omicron}\mu\pi\rho\sigma$ ein Lehnwort aus dem slav. *zabrŭ* gesehen; doch fragt es sich wegen des späten Auftretens des Wortes, ob man es hier wirklich mit einem Lehnwort oder einfach mit einer Wiedergabe des Slavischen Wortes selbst zu tun hat. Ob sich im Slavischen wirklich Lehnwörter aus dem Thrakischen erweisen lassen ist bei dem heiklen Stande der Erforschung dieser Sprache wohl kaum zu entscheiden⁵. Dass aber ein thrakisches Wort schon in die baltisch-

¹ BB. XX, 120 f. Ihm folgend, wie gewöhnlich ohne seinen Vorgänger zu nennen oder zu kennen, Hirt PBrB. XXII, 235 f. Vgl. auch Hehn Kulturpflanzen⁸ p. 559; Schrader Reallex.² II, 265; Hoops Waldbäume p. 447 ff.; Reallex. III, 510 ff. u. s. w.

² Vgl. Kretschmer Einleitung p. 231.

³ Ein baltisch-slavisches Anlautgesetz (1899), p. 1 ff.

⁴ Ges. Abh. p. 280. Vgl. neuerdings Iljinskij Tauta ir Žodis IV, 51 ff.

⁵ Jedenfalls kommt hier nicht der Name des Hanfes in Betracht. Denn erstens ist es gar nicht bewiesen, dass $\kappa\acute{\alpha}\nu\nu\alpha\beta\iota\varsigma$ wirklich *thra-*

slavische Ursprache als Lehnwort hätte eindringen können, scheint mir sowohl mit den bisher hervorgestellten Ansichten über die Ursitze der Balto-Slaven wie mit meiner eigenen von diesen abweichenden Ansicht völlig unvereinbar. Weiter ist zu beachten, dass das Wort im Baltischen und Slavischen in verschiedenen Stammbildungen vorliegt. Während im Slavischen ein **(u)rug-i-* vorliegt, kommen die Balten mit ihrem **(u)rug-ŕo-* dem thrakischen **urüg-ŕā* sehr nahe.

Was endlich die germanischen Wörter betrifft, so ist es wohl nicht zweifelhaft, dass sie wegen der Abwesenheit des anlautenden *u-* Lehnwörter sein müssen. Und zwar scheint es wohl am besten, sie als Lehnwörter aus dem Baltischen zu betrachten¹, wobei in **ruŕ-i-* die ältere entlehnte Form darstellt, während **ruŕ-n-* eine germanische Neubildung sein wird. Hoops bemerkt dazu, dass das Wort allenfalls nach der ersten Lautverschiebung — d. h. wohl nach allgemeiner Annahme mindestens nach 400—300 v. Chr.² — entlehnt sein muss, was ja ohne weiteres klar ist. Wenn nun, wie allgemein angenommen wird, die von Tacitus³ beschriebenen *Aestii* wirklich die Vorfahren der jetzigen Balten darstellen, so sind diese m. E. nicht sehr lange Zeit (höchstens vielleicht einige hundert Jahre) vor der Abfassung des taciteischen Werkes in die Gegenden östlich und südöstlich von der Ostsee hereingekommen⁴. Von ihnen bezeugt Tacitus, dass sie ziemlich tüchtige Ackerbauer waren (*frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solitu Germanorum inertia laborant*); von ihnen mögen also die Germanen in der Zeit um Christi Geburt

kischen Ursprungs ist, und weiter scheint das Wort nicht als direkte Unterlage für die baltisch-slavischen Hanfnamen brauchbar zu sein.

¹ Vgl. Hoops Reallex. III, 511.

² Vgl. Much PBrB. XVII, 63; Kossinna PBrB. XX, 297; IFAnz. IV, 49; Streitberg Ugm. Gramm. p. 135 ff; Kluge Urgermanisch p. 52 (mit phantastischer Datierung) u. s. w.

³ Germania c. 45.

⁴ Mit Bezenberger und anderen Forschern anzunehmen, dass die Balten — oder die baltisch redenden Völker — schon Jahrtausende v. Chr. in den Ostseegegenden gesessen hätten, ist leere Phantasie.

herum zugleich Roggenkultur und den Namen des Roggens übernommen haben. Denn mit Ausnahme der vereinzelt schlesischen Funden, deren Bedeutung immerhin unklar ist, scheinen keine Zeugnisse einer vorchristlichen Roggenkultur unter den Germanen — allenfalls nicht im skandinavischen Norden — vorhanden zu sein¹. Ob nun, wie man vermutet hat², die *Rugii* bei Übernahme des Roggenbaus von den Balten die Vermittler waren und sogar in ihrem Namen eine Erinnerung daran bewahrt haben, kann ich nicht entscheiden. Zwingend scheinen mir die Gründe, die man angeführt hat, jedenfalls nicht.

In den europäischen Sprachen finden wir also die folgenden Formen: 1) ein thrakisches *urüg-ǰā (oder vll. eben *urüg-ǰā)³; 2) ein slavisches *(*u*)*rug-i-*; 3) ein baltisches *(*u*)*rug-ǰo-*, woraus entlehnt urgerm. **ruǰ-i-*. Diese Formen stellen sich nun als nahe verwandt neben den iranischen: 1) **urüg-(ǰo-)* in ὄρουζον, ὄρουζα; 2) **uring-i-* in apers. *vrinjī; 3) **urīg-(i-)* in den ostiranischen Formen, die ihrerseits zu dem im Indischen vorhandenen **urīgḥ-i-* am besten stimmen. Nach den Ansichten der jetzigen Lautlehre muss die indische Aspirata darauf Anspruch erheben, der ursprachlichen Form am nächsten zu kommen⁴; und die übrigen in Betracht kommenden Sprachen, Iranisch, Thrakisch und Baltisch-Slavisch, fügen sich gut in die Annahme eines ursprünglichen *-gh-*.

Es handelt sich also hier um ein Wort, das offenbar der indogermanischen Ursprache angehört hat — einige möchten

¹ Dies soll nicht so verstanden sein, dass m. E. die schlesischen Funden bestimmt mit germanischen Völkern in Verbindung stehen; das ist, glaube ich, vielmehr gar nicht der Fall.

² Vgl. Much PBrB. XVII, 183 f.; von Grienberger ZfdAlt. XLVI, 166 (bei Hoops Reallex. IV, 4 unrichtig als 45, 166 zitiert); Hoops Waldbäume pp. 462. 636, Reallex. IV, 4. Über die Rugier vgl. auch von Grienberger ZfdAlt. XXXIX, 173 ff.

³ Vgl. thrak. -δῆζα < **dhig(h)-ǰā*, Jacobsohn Fschr. Kretschmer 72 ff.

⁴ M. W. steht vorläufig Bartoli mit der Ansicht allein, die Media-aspiraten seien im Verhältnis zu den Medien sekundärer Natur (vgl. Riv. della Soc. filol. friul. VI, 161 ff.; Riv. di Fil. ed' Istr. class., N. S., VI, 108 ff. 423 ff.). Von der Richtigkeit dieser Ansicht habe ich mich nicht überzeugen können.

vielleicht lieber sagen: der östlichen Gruppe der indogermanischen Sprachen¹. Offenbar ist aber, dass sich aus den verschiedenen vorhandenen Formen keine einheitliche Grundform herausziehen lässt. Nun wäre das an sich kein zureichender Grund, diesen Worten ursprüngliche Zugehörigkeit der indogermanischen Sprachgruppe abzusprechen; denn bekanntlich gibt es eine lange Reihe uralter Wörter, die den jetzigen 'Lautgesetzen' absoluten Widerstand bieten, einfach weil sie derart alt sind, dass sie schon ursprachlich in dialektisch verschiedenen Formen daliegen. So z. B. die meisten Zahlwörter, Tiernamen, Körperteilnamen u. s. w. Um ein solches Wort wird es sich aber m. E. hier nicht handeln, sondern vielmehr um ein schon ursprachlich aufgenommenes Lehnwort. Da wir, soviel ich sehe, wohl annehmen dürfen, dass die Nasalierung in den westiranischen Formen sekundärer Natur sei, so liegt folglich ein Wort vor, dessen Form als **urīgh-ī(o)*- oder **urīgh-ṛ(o)*-, **urug-ṛ(o)*- sich ausdrücken lässt. Das heisst also etwa, der Stammvokal dieses Wortes war von einer der indogermanischen Ursprachen fremden Qualität und wurde teils als *ī*², teils als *ü*, *u* aufgefasst. Welcher Sprachgruppe ein derartiges Lehnwort entstammte, lässt sich wohl heute nicht mehr sagen, obwohl die Vokalverhältnisse doch einen Fingerzeig möchten abgeben können. Zu beachten ist allenfalls, dass es *möglich* — obwohl vielleicht nicht glaublich — wäre, die Indo-

---

¹ Da m. E. die indo-iranischen Sprachen in einer ganz frühen Periode sich radikal von den übrigen indogermanischen Mundarten abgetrennt haben, kann von einem näheren Zusammenhang derselben mit dem Balto-Slavischen, Thrakischen u. s. w. nicht die Rede sein. Damit ist nichts über spätere Berührungen zwischen nordiranischen (skythischen) und slavischen Sprachen ausgesagt; denn trotz der Einwände von Meillet und Mladenov bin ich fest überzeugt, dass es im Slavischen nicht wenige iranische Lehnwörter gibt.

² Dabei ist nun auch zu beachten, dass im Indischen (und möglicherweise auch im Iranischen) der *r*-Laut offenbar *i*-haltig war, so dass sich in dessen Nähe *a*-Vokale (Murmelvokale) z. T. in *i* umgefärbt haben. Material hoffe ich später hervorlegen zu können.

iranier und die westlicheren Völker hätten zu verschiedenen Zeiten dasselbe Wort einer uns unbekanntem Sprache entlehnt¹.

In diesem Zusammenhang sind nun die neueren Ansichten über die Urheimat des Roggens und des Roggenbaus zu beachten. Nach den älteren Ansichten (De Candolle u. s. w.) sei der Roggen in einem Gebiete zwischen den Alpen und der Nordseite des Kaspischen Meeres zu Hause. Das ist aber, der neueren Forschung gemäss, entschieden zu westlich. Hoops² hat aus Gründen, die mir stichhaltig scheinen, den Schluss gezogen, dass der Wildroggen (*Secale montanum*) und dessen Kulturform (*S. anatolicum*) ursprünglich auf der Strecke Südrussland — wo noch primitive Kulturformen vorhanden sein sollen — bis Turkestan zu Hause gewesen sei. Ob damit auch gesagt sein soll, dass der Roggen erst später in Länder wie Kleinasien, Persien und Afghanistan, wo er jetzt zu finden ist, eingeführt worden ist, weiss ich leider nicht. Allenfalls hat sich wohl der Roggenbau während der Jahrhunderte vor und nach dem Beginn unserer Zeitrechnung vom Osten und Südosten her über Ost-, Mittel- und Nordeuropa verbreitet und ist wohl zu eben derselben Zeit nach den Balkanländern gekommen, von wo er sich nach westlicheren Mittelmeerlandern verbreitet hat.

Das Wort, von dem es sich hier handelt, muss ursprünglich 'Roggen' bedeutet haben und bezeichnete wohl speziell die Art *Secale montanum*. Dass sich ein Name des Reises nach Westen verbreitet hätte und dort um den Roggen zu bezeichnen in Anspruch genommen wäre, wäre ein ganz unglaublicher Vorgang, den wir nicht weiter zu diskutieren brauchen. Dagegen lässt sich sehr wohl verstehen, dass ein Wort mit der ursprünglichen Bedeutung 'Roggen' von den Verfahren der Inder und Iranier, wenn

¹ Auf die Entlehnungen des balto-slavischem und vielleicht auch iranischen Roggennamens in den finno-ugrischen Sprachen (worüber vgl. Paasonen JSFOu. XXIII: 24, 1 ff; Jacobssohn Arier u. Ugrofinnen p. 132 ff.) kann ich als mit diesen Sprachen völlig unbekannt natürlich nicht eingehen. Es handelt sich aber hier um viel jüngere Beziehungen.

² Reallex. III, 510 ff.

sie in Länder ankamen, wo kein Roggen gebaut und benutzt wurde, auf eine neue Getreideart, für die sie keine Benennung wussten, überführt wurde¹. Dabei brauchen die Iranier diese Benennung nicht von den Indern entlehnt zu haben; denn der Reisbau ist wahrscheinlich jedenfalls im Osten Irans von sehr hohem Alter².

Wenn nun dies der Fall ist, so muss natürlich diese Benennung des Roggens aus einer Gegend stammen, wo die Pflanze von altersher zu Hause war, d. h. aus dem Süden Russlands oder noch eher aus Centralasien. *Möglich* wäre nun an sich — wie schon oben hervorgehoben wurde — dass die Indo-Iranier einerseits und die Thraker und Balto-Slaven andererseits separatim das Wort aus derselben Quelle bezogen hätten; *glaublich* ist das aber kaum. Wenn aber das Wort schon in die indogermanische Ursprache aufgenommen wurde, dann würde ein solches Verhältniss gut zu der von mir nach älteren Mustern aber aus z. T. neuen Gründen angenommenen centralasiatischen Heimat dieser Sprache³ stimmen. Dann hätten wir hier einen Beweis dafür, dass die indogermanischen Stämme wenigstens z. T. mit dem Roggen — offenbar auch als Nutzpflanze — bekannt waren, und dass ihnen diese Bekanntschaft zugleich mit dem Namen der Pflanze von einem Stamme verschiedener Zunge übermittelt wurde.

---

¹ Vgl. dazu auch Hoops Waldbäume p. 449, dessen Ansichten über die indogermanische Urheimat und somit auch über die Verhältnisse des hier behandelten Wortes mir völlig unannehmbar sind.

² Vgl. Watt Commercial Products of India p. 825.

³ Dazu vgl. meine Schrift Jämf. indoeur. språkvetenskap (1926), p. 48 ff., sowie Bulletin of the School of Oriental Studies IV, 147 ff.

Upsala.

Jarl Charpentier.

Hjalmar Falk.

Ved professor Hjalmar Falks død den 2. november 1928 avsluttedes en rik produksjon i nordisk sprogvidenskap og filologi. Sitt første arbeide offentliggjorde han i Arkiv (III, 1886), og den siste avhandling som han selv sendte fra sig, er også trykt i dette tidsskrift (XLIV, 1928), hvis redaksjon han tilhørte i 25 år. Som få andre har han krav på å minnes her, som den skattede videnskapsmann og den avholdte medforsker.

Hjalmar Sejersted Falk var født i Vang ved Hamar den 2. april 1859, sønn av kjøbbmann Gustav Falk og Dorothea Margarethe Sejersted. Da han i 1876 hadde tatt artium på reallinjen, begynte han å utdanne sig i ingeniørvidenskap ved den polytekniske høiskole i Dresden (1876—77), og han studerte derpå et semester matematikk ved universitetet hjemme (höstsemestret 1877). Men han gikk så over til filologien, spesielt den nordiske filologi, og tok embedseksamen i 1882 med faggruppene norsk-tysk og engelsk-fransk. Det var da naturlig at hans interesse i den første tid fortrinnsvis blev rettet mot det strengt lingvistiske studium. Den nordiske sprogforskning hadde omkring 1880 tatt et sterkt opsving, for en ikke uvesentlig del takket være anvendelsen av naturvidenskapelige metoder. I forgrunnen stod bestrebelsene for å fastslå lover for lydutviklingen, og den etymologiske behandling av ordstoffet var derved og ved dyperegående forskninger i orddannelsen ledet iun på sikrere veier enn før. I dette arbeide kom Falk med alt som ung kandidat. Impulser har han mottatt fra sine lærere hjemme, Sophus Bugge og Johan Storm, og fra Eduard Sievers hos hvem han studerte et år i Tübingen (1886—87), sterkest dog fra Hermann Paul, »junggrammatikernes» store metodelærer, og senere fra Wilh. Wundt. I årene 1886—89 offentliggjorde han en rekke viktige undersøkelser i nordisk lydhistorie, etymologi og orddannelseslære, de fleste i dette tidsskrift (III—V). Særskilt er å nevne hans påvisning av at *ø* gikk over til *ó* når vokalen var nasalert (Arkiv VI) — »Falks lov» pleide Sophus Bugge i forelesninger å kalle denne påvisning —, samt doktoravhandlingen »Die nomina agentis der altnordischen Sprache» (i Paul og Braunes Beiträge XIV, 1887), et arbeide som inneholder iakttagelser og utredninger av varig verd.

I det videnskabelige miljø som Falk kom til å tilhøre — han blev i 1891 universitetsstipendiat i germansk filologi, og dosent i 1895 —, fikk Sophus Bugge og ungdomsvennen Moltke Moe størst betydning for ham. Innenfor norrøn filologi utgav

han et par arbeider om skaldediktningen, deriblandt den dyptgående studie »Med hvilken ret kaldes skaldesproget kunstigt?» (Arkiv V, 1889), og under direkte påvirkning fra Bugge forfattet han avhandlingen »Martianus Capella og den nordiske mytologi» (Aarbøger f. nord. oldk. 1891). Dette siste arbeide er en frukt av forskninger i middelalderens litteratur og sagnhistorie, som videre resulterte i to større avhandlinger. Den ene er »Om Svipdagsmål» (Arkiv IX, X, 1893—94), som Falk oppfattet som en kontaminasjon av en kymrisk fortelling og Gral-sagnet idet han, i overensstemmelse med Moltke Moe, antok en sagninnvandring fra de Britiske öer til Norden omkring år 1200. Den annen er om Sólarljóð, og blev trykt først i 1914; oprindelig var den bestemt til å inngå i et fellesforetagende av Falk og Moltke Moe: »Draumkvæe og Sólarljóð». Egne veier i norsk videnskap slo han inn på i avhandlingen om Friðþjófs saga (Arkiv VI, 1889); han tar der, under påvirkning fra Heinzel, navnlig sikte på å fastslå denne sagas plass i litteraturen ved en analyse av den litterære tradisjons typiske apparat således som dette der er utnyttet.

Også i andre henseender betegner Falks virksomhet i yngre år noget nytt i norsk videnskap. Falk var en flittig foredragsholder i arbeiderakademier, foredragsforeninger og ved universitetets sommerkurser, og en frukt av denne virksomhet blev bl. a. de populær-videnskabelige småbøker »Vanskabninger i det norske sprog» (1894), »Sprogets visne blomster» (1895) og »Kulturminde i ord» (1900), hvori selvstendige studier over opprinnelsen til ord og vendinger og over forskjellige andre sider av sproglivet er lagt frem i en underholdende form. I et innholdsrikt litet bidrag til »Studier tilegnede C. R. Unger» løftes på én gang lydforskning og ordforskning op i et høiere plan; det har den talende tittel: »Om indskud af *j* med forsterkende og navnlig nedsættende betydning i nordiske ord» (1896).

Da Falk i 1897 (30. desember) var blitt utnevnt til professor i germansk filologi, måtte universitetsarbeidet i den første tid stille store krav til hans arbeidskraft. Hans forgjenger Unger hadde stått i embedet fra sitt 34te til sitt 80de år, og Falk så med unge og friske öine på undervisningens behov og hadde dessuten å ta hensyn til nye eksamensbestemmelers krav. Fra en ganske omfattende skolevirksomhet visste han hvad de filologiske studenter trengte, og hvad skolen ventet av dem. Det var nu nødvendig å organisere fra nytt av en undervisning som på én gang var rasjonell og målbevisst, og videnskabelig underbygget. Denne universitetsvirksomhet satte sine spor i hans produksjon, først og fremst på det nordiske område hvor Falk ved siden av sitt egentlige emne tysk måtte delta i undervisningen — likesom en kortere tid også Torp —, inntil vi i 1916 fikk et nytt profes-

sorat i nordisk sprogvidenskap. Senere fant han også leilighet til å utgi en del av sine tyske forelesninger i trykken (»Kort omriss av orddannelsen i tysk» 1922, »Nogen kapitler av tysk grammatikk» 1924, »Tysk syntaks for studerende og lærere» 1927).

Det blev således den nordiske sproghistorie som mest kom til å nyde godt av Fals universitetsgjerning i de første år. Sammen med Torp utgav han i 1898 »Dansk-norskens lydhistorie», som fra først av grunner sig på forelesninger av Torp; men disse blev gjennomsett av Falk, og av ham forsynt med et par tillegg av almensproglig art om avlyd og om lydlover og analogi; begge forfattere var, efter hvad Falk har oplyst, sammen om en ny teori om *u*-brytning ved bevart *u*. To år efter kom et lignende stort arbeide, »Dansk-norskens syntax» (1900), av Falk og Torp. Her er det Falk som er hovedforfatteren, mens Torps andel hovedsakelig bestod deri at han skaffet til veie en stor del av eksemplene, samt ydet det vesentlige ved verbets behandling. Begge disse verker er nyrydningsarbeider på et område som tidligere hadde været omtrent ganske forsømt. De er skattede håndbøker som har været meget benyttet, rike på nytt stoff og nye synsmåter. Da der noget senere blev innført propedeutiske kurser for de filologiske studerende (efter forslag fra en komité hvor Falk representerte sitt fakultet), trengtes der atter et par nye lærebøker. Også her var Falk virksom, med de to mindre arbeider »Betydningsslære» (1920) og »Grammatikkens historiske grunnlinjer» (1924) som delvis grunner sig på forelesninger helt fra dosentårene.

Således ser vi da at universitetsundervisningen har bidradd sitt til at Fals virksomhet kom til å rettes mot syntaks, betydningsslære og grammatikkens grunnlinjer, og denne virksomhet falt helt naturlig for en forsker med hans evne og trang til systematisk tenkning. Der er her en jevn vekst å spore fra hans første arbeider i nordisk lingvistik. Falk viser sig nu i besittelse av viktige forutsetninger for å kunne løse den store oppgave som han, da han tiltrådte stillingen som professor, alt lenge hadde været optatt av — også denne gang i samarbeide med Alf Torp.

Vi skal her påny minnes hans tre populær-videnskabelige småbøker som har til emne sprogliv og sprogmiljø, og avhandlingen om det »forsterkende» og »nedsettende» *j*-innskudd. De viser at han også fra en annen side har rustet sig til sitt og Torps store fellesforetagende. I 1901 begynte de å realisere dette, og 5 år efter var det ført lykkelig til avslutning: det to binds verk »Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog».

Falk og Torps etymologiske ordbok er blitt et hovedverk i nordisk sprogvidenskap og har også, efter at den var blitt oversatt til tysk (1911), kommet til å innta en central og hedret plass i den indoeuropeiske etymologiske forskning. Mens den kompa-

native forhistoriske del av ordboken vesentlig tilfalt hans medarbeider, samlet Falk sig fortrinsvis om ordenes liv i historisk tid. Sprogets »indre» side fikk i ham en kyndig og mangesidig interessert iakttagelse, og samtidig fester man sig ved hans sans for sprogets samfundsmessige miljø, for de konkrete ting som ordene uttrykker. Lingvisten avslører »kulturminner i ord». Ordboken finner snart sin fortsettelse i sproglig-kulturhistorisk forfatterskap, og dermed er Falk nådd frem til et virkefelt hvor han skulde utrette det overordentlige.

Det måtte for Falk falle naturlig å fremlegge det omfattende materiale som han sammen med Torp hadde behandlet ord for ord, også efter dets kulturelle grupperinger, og her var han, en arvtager efter Eilert Sundt og Johan Fritzner, i pakt med en ny retning innenfor sprogvidenskapen, den som har formet slagordet »Wörter und Sachen». I det bekjente tidsskrift med denne titel (bind IV, 1912) offentliggjorde han det første av sine betydelige arbeider i nordisk realfilologi, »Altnordisches Seewesen», og det blev snart fulgt av to lignende, »Altnordische Waffenkunde» (1914) og »Altwestnordische Kleiderkunde» (1919). Disse verker, hvorom grupperer sig en hel del mindre undersøkelser (bl. a. om husbygning, krigsvesen, begravelsesterminologi, jaktfugler), utmerker sig ved fremragende sproglig behandling og utstrakt kulturhistorisk viden. Få år før sin død forfattet han 5 kapitler til en bok »Norse Archæology» som snart vil utkomme i Clarendon Press, Oxford. Haakon Sletelig er forfatter av bokens øvrige innhold. Falk behandlet her ernæring, bolig, klær, våben og skiber; ved de to første emner har han kunnet bygge på sine artikler i Hoops's Reallexikon, de tre siste behandles på grunnlag av de nevnte monografier.

I de senere år kunde Falk gjøre bruk av sin sproglige og filologiske innsikt også i studiet av folkemedisinen. En rekke inntrengende undersøkelser har han i »Maal og minne» (1921 ff.) offentliggjort på dette vanskelige tilgjengelige område. Her var han så heldig for flere av sine avhandlinger å finne en verdig medarbeider i dr. med. I. Reichborn-Kjennerud.

Fra nye sider har han videre optatt arbeidet med nordisk religionshistorie. I »Odensheite» (1924) utfører han et grunnleggende arbeide ved å underkaste de op mot 200 Odins-navn en etymologisk granskning. I det lille arbeide »'Sjelen' i hedentroen» (Maal og minne 1926) har han levert en undersøkelse ut fra moderne komparative religionshistoriske grunnsetninger. Og endelig bør sterkt fremheves opsatsen »De nordiske hovedguders utviklingshistorie» (Arkiv XLIII, 1926). Skjønt beskjedne i omfang, er den et av de viktigste bidrag som i den senere tid er kommet, til å klarlegge linjene i den gammelnordiske religionshistoriske utvikling.

Da arbeidet med »Norske Gaardnavne» skulde føres videre etter Oluf Ryghs død, var det en selvfølge at man opfordret Falk til å ta del i dette. Falk valgte å bearbeide »Buskeruds Amt» (1909), og hans bind viser oss en ny individualitet i den nordiske stedsnavnforskning. Det bringer friske impulser, ikke minst i behandlingen av de forholdsvis unge gårdnavn.

Ennu mere kunde opregnes fra de mere spredte områder hvor Falk i de senere år har arbeidet, f. eks. hans beskjeftigelse med Edda-tolkning. Ganske særskilt blir bare å nevne hans studier over skaldediktningen, et forskningsfelt som alltid har hatt Falks levende interesse. I unge år arbeidet han med på dette område, og i sine siste leveår vendte han tilbake dertil, tilskyndet ved Rudolf Meissners og Ernst A. Kocks arbeider. Meissners bok om skaldeomskrivningene har foranlediget avhandlingen »Skaldesprogets Kjenninger» (Arkiv XXXIX, 1923), og Kocks Notationes Norrønæ som i de siste år har satt mange penner i virksomhet, egget også Falk til å gjøre sig op en mening om Kocks forskninger. En påtenkt anmeldelse av Notationes Norrønæ var vokset ut til en omfangsrik, detaljert grausking. At denne bare foreligger i knappe og visst litet forståelige blyantnotiser, innebærer et tap som alle interesserte vil føle sårt. Falk var en av de yderst få som kunde tale med myndighet om skaldediktets tolkning.

Det er eiendommelig for Falk at han på ganske få undtagelser nær ikke har efterlatt sig optegnelser eller utkast til planlagte arbeider. Ett arbeide ad gangen var hans uforstyrrelige grunnregel, og tilfældige ydre foranledninger lokket ham aldri til å rive av sig en avhandling. Solid og trofast utholdende arbeide forlangte han, og da aller først av sig selv, og dette krav er sprunget like ut av hans bunnærlige, for all effekt eller sensasjon fremmede karakter. Trodde han hos andre å merke halvhet, anstaltmakeri eller forlora åndfullhet, kunde han kaste sig inn i polemikk temperamentsfull og skarp og fremfor alt umiddelbar. De som kjente ham, satte pris på dette karaktertrekk. »Det er gutten i Hjalmar Falk vi holder så av», sa Moltke Moe engang. Noget av guttens ubehag likeoverfor følelser som blottes, var det som gjorde at han aldri kunde slippe sig løs i skriftlig fremstilling — undtagen undertiden i kritikk og polemikk. Endog sitt overdådige lune fornådde han der å holde nede. Der er i hans arbeider nok av ypperlige kombinasjoner og lysstreif som viser vei fremover, — stoff nok både til »arbeidshypoteser» og til »vyer»; men det er som han haster forbi alt sådant, engstelig for at videnskapens vederheftige upersonlige stil skal brytes. Hvad Sophus Bugge uttalte i en minnetale over Oluf Rygh,

gjelder også Hjalmar Falk: »endog hans videnskabelige Arbeider fik et moralsk Stempel».

For Falk var det en inderlig tilfredsstillelse når han, grundig, kritisk og systematisk, kunde skape det ene standardverk etter det annet. Disse verker var basert på mangesidig innsikt. Falk er en av de få som har formådd å beherske på én gang nordisk (og almindelig) lingvistikk og nordisk filologi. Dertil kommer hans fortrolighet med den nordiske materielle kultur i mange av dens utgreninger og med viktige sider av åndskulturen (såsom religion og folketro). Alt i alt er det således blitt en sjelden rik og fast sluttet produksjon som Falk har etterlatt sig.

Også på en rekke områder hvor videnskap og samfundsarbeide møtes, har Falk virket med. Han følte det alltid som sin plikt å stille sig til tjeneste når samfundet hadde bruk for hans spesielle innsikter. Han kunde, som han selv sa, ikke tenke sig en lykkeligere stilling enn en professors: »ingen over sig og hvad der er emu bedre, ingen under sig». Men denne uttagelsesstilling forpliktet. Vi har allerede sett hvorledes ikke litet i hans videnskabelige produksjon har sin dype sammenheng med foredragsvirksomhet og populær-videnskabelig forfatterskap, og fremfor alt med det mere spesielle arbeide for å gjøre den filologiske universitetsutdannelse tidsmessig og effektiv i livet. Videre skal nevnes hans deltagelse som formann i den rettskrivningskommissjon hvis forslag resulterte i reformen av 1917 — dengang følt som et djervt skritt når man dermed sammenholdt hans forsiktige uttalelser i rettskrivningsbrosjyrene en halv mannsalder tilbake —, og hans virksomhet gjennom mange år som navnekonsulent for departementene og Norges geografiske Opmåling, under intimt samarbeide med Marius Hægstad.

Som få andre søkte Falk samarbeide med forskere utenfor sitt særrområde. Under redegjørelsen for hans virksomhet i videnskapen og det praktiske sprogarbeide har vi møtt en hel rekke navne på medforskere, ungdomsvennen Moltke Moe, medarbeideren i manndomsårene Alf Torp, og i de senere år Reichborn-Kjennerud og Marius Hægstad, — navne som i et glimt gjenkaller i erindringer viktige faser i Falks utviklingsgang. Dette samarbeide er karakteristisk i flere retninger: Falk holdt strengt på at en forsker skulde holde sig til det område som han fullt ut behersket — hvor han var virkelig »berufen», som Falk yndet å uttrykke det —, og veien til videre erkjennelse var fagmennenes systematiske samarbeide, ikke den enkelte forskers flagren over vide felter, noget som alltid bød ham imot. Og samarbeidet bragte ham tillike den store glede å være i andres selskap. I personlig omgang fantes ikke, således som i hans videnskabelige produksjon, nogen skranker for hans rike temperament.

Således er det naturligt at der til takken for hans forskning føies en takk også for hvad mange skylder ham som trofast, ærlig, åpenttalende venn.

Magnus Olsen.

Ovenstående nekrolog er den minnetale som blev holdt over Hjalmar Falk i Videnskaps-Akademiet i Oslo den 4. oktober 1929; bare begynnelsen og slutningen er litt endret.

I "Festskrift til Hjalmar Falk", som utkom den 30. desember 1927 i anledning av 30årsdagen for hans utnevning til professor, har Ernst W. Selmer redegjort for "Professor Hjalmar Falks trykte arbeider" (s. 470—476). Som et supplement til denne bibliografi kan meddeles følgende:

1905: En forelæsning om sprogets opprindelse. (Historiske avhandlinger tilegnet J. E. Sars, s. 59—65).

1909: Norske gaardnavne. (Morgenbladet ²¹/₁₂, nr. 728). [Tilsvaret til Andr. M. Hansen, jfr. smst. nr. 700, 739.]

1913: Handlingar rör. tillsättandet av nyinrättade professorsämbetet i nord. språk vid universitetet i Lund 1913. II. De sakkunniges utlåtanden, s. 3—9.

1917: Handlingar rör. tillsättandet av professorsämbetet i nord. språk vid universitetet i Lund 1917. II. De sakkunniges utlåtanden, s. 3—10.

1926: De nordiske hövedguders utviklingshistorie. (Arkiv 43, s. 34—44).

1928: Prefiks-studier. (Festskrift til Finnur Jónsson, s. 339—350).

Ordstudier. I. (Arkiv 44, s. 315—324).

1929: Nogen Edda-studier. (Studier tillägnade Axel Kock, s. 223—231).

Forklaring av nogen dyreanatomiske navn. [Utgitt av N. Lid.] (Maal og minne 1929, s. 11—14).

Norsk tjorgang: angelsaksisk þéor. [Utgitt av N. Lid.] (Smst., s. 15—17).

Vilhelm Thomsen.

25. Januar 1842—12. Maj 1927.

Den 12. Maj 1927 døde Vilh. Thomsen, over 85 år gammel; et rigt og frugtbringende liv afsluttedes, og en af videnskabens største og smukkeste skikkelser gik bort.

Vilh. Thomsen blev født i Köbenhavn, men det meste af hans barndom og tidlige ungdom, indtil han blev student i 1859, faldt i Randers, til hvilken by han altid følte sig stærkt knyttet, og som han betragtede som sit egentlige hjemsted. Han udgik fra et højt dannet og kultiveret embedsmandshjem, som har frembragt to betydelige mænd: de to eneste sønner var Vilh. Thomsen og hans 5 år yngre broder, maleren Carl Thomsen; han var således udgået fra den embedsstand, der har betydet så meget i Danmarks åndsliv, og hans fine og harmoniske personlighed var stærkt præget af dens bedste traditioner.

Da han 1859 kom til Köbenhavn for at studere ved universitetet, fandt han hurtigt en omgangs- og vennekreds, der var fuld af intelligens og overordentlig åndelig fremdrift; blandt de mange betydelige mænd, som hans generation frembragte i Danmark, hørte ikke få af de bedste til hans ungdoms venner, og meget forskellige studiefag og leveveje var repræsenterede i denne kreds. De mangesidige interesser, som han således kom i nær berøring med i de unge år, har sikkert været af stor betydning for ham, der selv var en mangesidig begavelse og en alment interesseret mand, som opmærksomt fulgte med i det liv, som rørte sig omkring ham, og læste mangt og meget, der lå langt borte fra hans egentlige studieområde; i alt var han en opmærksom og tænksom iagttager, med stærk trang til at få klarhed i enkelthederne. Han var således interesseret i personalhistoriske studier, læste gerne biografisk og memoirelitteratur, var musikalsk og spillede og komponerede lejlighedsvis uden at have fået nogen uddannelse deri, og naturvidenskaberne havde en særlig stor plads i hans hjerte, lige fra han i drengeårene var en ivrig insektsamler, en kærlighed han også senere dyrkede i ferierne og aldrig glemte. Han var overhovedet en samlernatur og grundig og systematisk i disse interesser som i alt andet; i alle forhold havde han både evne og trang til at kunne hjælpe sig selv og var slet ikke en verdensfjærn stuelærd. Hvorledes han kunde få tid til ved siden af sine uhyre omfattende sproglige og historiske studier at sysle med så meget andet, er vanskeligt at forstå; det

ligger utvivlsomt i hans enestående åndsevners ejendommelige karakter. Så meget mere mærkeligt er det, som han, i hvert fald senere, men vistnok også i sine yngre år, aldeles ikke var nogen hurtig arbejder; han hørte slet ikke til disse hurtige begavelser, som blot behøver at kaste et flygtigt blik på en side for at vide, hvad der står på den; men udpræget methodisk og systematisk som han var i alt, hvad han foretog sig, arbejdede han overmåde omhyggeligt og med omsigt. Georg Brandes siger i en karakteristik af ham i de unge år bl. a.: »Han arbejdede uden Anstrengelse og uden Afbrydelse. . . Aldrig jog han efter Noget; alt groede i ham. Han grublede vistnok meget og sammenlignede meget, før han naaede til et Resultat; men det tog sig ud, som voksede Tankerne i hans Sind med planteagtig Sikkerhed.» Karakteristiken er vistnok meget træffende og svarer ganske til det indtryk, man i hans alderdom fik ved at se ham ved arbejdet. Det mest slående træk i hans arbejdsmåde var en ejendommelig tænksomhed; han gav sig god tid, overvejede sindigt, uden at nogen anspændt tankevirksomhed sporedes, kunde tålmodigt høre på andre og tog ikke stilling til nogen ting uden at have tiet derover en stund, ofte først efter dages forløb. Kom han til at stå overfor et nyt spørgsmål, en ny betragtningssmåde, tav han blot, det føltes, som ventede han stille på, at en naturlig og let modningsproces skulde afsluttes, ja, det kunde undertiden tage sig ud, som lå problemerne både i det store og i det lille forarbejdede i hans følelse, inden han selv blev sig det ret bevidst. De pludselige lyse indskydelsers mand var han slet ikke; »alt groede i ham». Det særegne i hans begavelse, som gjorde det muligt for ham at overkomme så meget, trods et gennem mange år svageligt helbred, var vistnok den lethed og sikkerhed, hvormed alt hvad han optog i sig, hvad han hørte og læste, ganske af sig selv og uden anstrengelse indordnedes i hans bevisthed, fandt sin rette plads og fastholdtes af en overordentlig hukommelse; denne holdt sig også i den høje alderdom forbavsende stærk. Naturligvis blev han ikke altid let og smertefrit færdig med problemerne; med den grundighed og samvittighedsfuldhed, den redelighed, som var et grundtræk i hans karakter, kunde han ikke danne sig en færdig dom, før sagen var set fra alle sider og alle blomstændigheder var taget i betragtning og vejret; dukkede nye betæneligheder op, blev de aldrig skudt til side, men atter og atter fornyet prøvelse iværksat; han havde en meget fin følelse for, om et nået resultat var endeligt eller endnu problematisk. Det karakteristiske for hans tænkning var således ikke hurtighed, men klarhed og usvigelig sikkerhed. Han havde en overordentlig evne til at eliminere og ikke lade sig forvirre af det uvæsentlige og at fæste sig ved det væsentlige og et forunderlig fint instinkt for, hvad der er rigtigt og galt, muligt og

umuligt, sandsynligt og usandsynligt, og uvægerlig førte hans instinkt ham i den rigtige retning; hans overordentlig sikre sprogfølelse var en enkelt side af dette instinkt, som sikkert har kunnet spare ham mange brydsomme omveje. Hans skarpsyn og evne til at fæste sig ved det væsentlige var ikke begrænset til det abstrakte; det var f. ex. sikkert takket være denne samme evne, at han ved studiet af de ofte næsten ulæselige oldtyrkiske indskrifter, som han syslede så meget med, med en ganske forbavsende sikkerhed forstod imellem alle de forvirrede linier på stenene at få fat på netop dem, som betyder noget, d. v. s. er dele eller rester af bogstaver, og se bort fra de tilfældige ridser og skrammer. Ved forbindelsen af det fine videnskabelige instinkt med en høj grad af videnskabelig fantasi opstod den mærkelige, man kan vist trygt sige geniale intuition, der mest slående viser sig i Vilh. Thomsens tydning af Orkhon-indskrifterne; den fremgangsmåde, bygget på ræsonnement, som han fulgte, var beundringsværdig i sin skarpsindighed og methodiske grundighed, men på en måde var dette dog kun et nødvendigt forarbejde: det som overhovedet gjorde problemets løsning mulig var, at Vilh. Thomsen rent intuitivt kunde identificere visse bogstaver med bestemte lyd og visse bogstavgrupper med bestemte kendte ord, som han formodede måtte forekomme i indskrifterne — og vel at mærke identificere rigtigt. Den kortfattede fremstilling, Vilh. Thomsen har givet af tydningens omtrentlige forløb,¹ er, så interessant og lærerig den er, dog meget ufuldstændig og måtte nødvendigvis blive det, fordi han i mange tilfælde selv var ude af stand til at give en logisk begrundelse af sine antagelser og identificeringer: han havde det på følelsen, at det måtte være sådan, og følelsen viste sig at være rigtig.

Allerede i skoletiden havde Vilh. Thomsen en udpræget interesse for sprog, og den blev næret og sikkert også i høj grad lykkeligt retledet gennem studiet af Rasmus Rasks værker, som han tidligt lærte at kende. Hans skolegang faldt, som han gerne sagde, i den gode tid, hvor man endnu lærte hebraisk i skolen; det var valgfrit fag, men han lærte det naturligvis, og han kendte dette sprog godt. Foruden skolesprogene lærte han selv andre; han har, trods den store tilbageholdenhed, der altid var hans særpræg, og i ungdommen en stor generthed — der dog ikke hindrede ham i tidligt at knytte en mængde forbindelser og gøre bekendtskab med snart sagt alle de mest betydende sprogforskere overalt, hvor han kom hen — altid haft evne til at benytte de lejligheder, der frembød sig til at få støtte i den praktiske sprogtilegnelse, som han åbenbart har haft let ved. Han lærte således af en kame-

¹ Samlede Afhandlinger III, s. 7 ff.; 20 ff.

rat, der var kommet fra Grönland, grönlandsk, og han bevarede denne interesse også senere; af en islandsk kamerat lærte han det islandske sprog, som han altid har syslet meget med og kendte til bunds; særlig ferm blev han i spansk, idet han allerede i skoleårene førte en livlig korrespondance på dette sprog med en ung slægtning, som beherskede det. Endnu før han blev student lærte han med mangelfulde hjælpemidler noget sanskrit og arabisk — det sidstnævnte sprog beklagede han endnu i sine sidste år jævnlig aldrig at have lært godt nok i forhold til dets vigtighed. Fra første færd drejede det sig for ham ikke om blot og bar praktisk sprogtilegnelse, især spansken førte ham allerede i skoletiden til sammenlignende betragtning af sprogenes indbyrdes forhold og lydovergangene fra sprog til sprog.

Trods disse stærke sproglige interesser begyndte Vilh. Thomsen, da han kom til universitetet, at studere theologi, fulgte dog væsentlig de gammeltestamentlige forelæsninger, men ved siden deraf alt hvad han kunde overkomme af sproglige forelæsninger og øvelser; året efter besluttede han sig da også til at forberede sig til den store filologiske skoleembedsexamen, der foruden de klassiske fag omfattede historie og nordisk filologi, i hvilket sidste fag navnlig K. J. Lyngbys undervisning blev af betydning for ham. Han havde i dette studium en uforlignelig vejleder i Madvig, i hvis strænge filologiske skole han nu kom til at gå og hvis yndlingsdiscipel han hurtigt blev; men også personligt kom han i et nært forhold til Madvig og hans hus, og ofte har han med dyb taknemmelighed omtalt, hvor meget denne store personligheds påvirkning har betydet for ham.

Nu i universitetsårene kunde det blive rigtig alvor med de sprogvidenskabelige studier, og Vilh. Thomsen kom snart til at favne vidt; alle mulige sprog inddrog han efterhånden i sine undersøgelser, og meget få sprogforskere har haft kendskab til en sådan mængde sprog som han. At han ikke kunde trænge lige dybt ind i dem alle, er en selvfølge, men der kom ikke let nogen sproggruppe på tale, som han ikke havde kunnet danne sig en selvstændig dom om, og næsten eller helt enestående er det, at en enkelt mand som Vilh. Thomsen kan være en virkelig fremragende fagmand på så mange vidt forskellige sprogområder. Ved universitetet kunde han, foruden i examensfagene, få vejledning i forskellige sprog, således i sanskrit af Westergaard, i slaviske sprog af C. W. Smith, i semitiske sprog af lærerne i theologi, men langt det meste har han måttet tilegne sig ved selvstudium. Det vilde være yderst lærerigt, om det var muligt at følge hans arbejders udviklingsgang; nogle spredte oplysninger herom vil man muligvis kunne finde i hans efterladte papirer, der — ligesom hans store korrespondance — er skænkede til det kgl. Bibliotek

i Köbenhavn, men det vil dog vistnok ikke være muligt at rekonstruere den blot i de groveste træk. — Allerede som ung student måtte Vilh. Thomsen påtage sig lærergerning ved københavnske skoler (1860; han vedblev dermed indtil han blev medlem af undervisningsinspektionen for de lærde skoler 1878—1887), og derved sinkedes hans examensstudium endel; da han 1867 tog sin embedsexamen, var han fuldt færdig videnskabsmand, og kort efter (endnu 1867) udkom hans første noget større afhandling, hvori han gav en udsigt over det ungarske sprogs bygning og slægtskabsforhold. Det er interessant og karakteristisk, at Vilh. Thomsen allerede i dette arbejde, således som han senere gentagne gange har gjort det, tog et emne op, som var blevet forplumret i pseudovidenskabelige diskussioner, og en gang for alle slog den rette sammenhæng fast.

Vilh. Thomsen var her ved begyndelsen af sin produktion¹ inde på den sproggruppe, som vistnok, bortset fra modersmålet, altid har haft hans største interesse og kærlighed, og som flere af hans aller betydeligste arbejder beskæftiger sig med: den finsk-ugriske. Allerede i sin skoletid havde han gennem Rasks værker fået interesse for finsk, og i en meget ung alder, vistnok som ganske ung student, lærte han dette sprog, og lærte ved omgang med finner i Köbenhavn at beherske det så fuldkomment, at han var bekendt derfor også i Finland og blev opsøgt af mange ham ganske ubekendte finner, som kom hertil; tillige førte han på finsk en livlig korrespondance med sine venner der oppe. Til sin død gjaldt han i Finland, som selv er så rigt på betydelige videnskabsmænd, for at være den mest fremragende kender af dette sprog, og han har altid der været genstand for en beundring og hengivenhed, som var han en af Finlands egne og største sønner; de smukkeste beviser herpå vil man finde i den Vilh. Thomsenske brevsamlings mange breve fra finske korrespondenter. Han foretog kort efter at have taget embedsexamen en rejse, der strakte sig over fem måneder, til dette land, hvis sprog, historie og kultur han trængte dybt ind i, og hvis omskiftelige skæbne han altid fulgte med varm deltagelse og dyb sympathi. Kun et godt år efter hjemkomsten fra denne rejse udkom doktordisputatsen, Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske (1869), som strax gav ham stort ry i sprogvidenskabelige kredse også i udlandet, og i hvilken han allerede inddrager et nyt sprogområde i den methodiske videnskab.

¹ Ang. bibliografiske data kan henvises til den udmærkede bibliografi over Vilh. Thomsens skrifter af J. Eysler i Festschrift Vilh. Thomsen zur Vollendung des 70. Lebensjahres ... dargebracht von Freunden und Schülern (1912), s. 222—236.

Vil man se Vilh. Thomsens arbejder og virken på den rette baggrund, må man genkalde i sin erindring sprogvidenskabens stilling ved den tid, da han trådte frem som selvstændig forsker; nogle få antydninger vil være nok til at minde derom.

Det årti, der ligger imellem Vilh. Thomsens studentereksamen og hans disputats, betegner afslutningen på den unge sprogvidenskabs første periode; med 1870 begynder så at sige en ny udviklingsrække indenfor den. Den sammenlignende sprogvidenskab var dengang endnu så at sige kun indoeuropæisk sprogvidenskab, dens principer og metoder anvendtes praktisk talt kun på denne ene, den mest nærliggende æts vidt forgrenede sprog og sproggrupper, medens bl. a. den finsk-ugriske sprogvidenskab, som disputatsen vedrørte, for at bruge Vilh. Thomsens egne ord (Saml. Afh. II, s. 241), »dengang endnu kun var i sin første barndom«. Den indoeuropæiske forskning, i hvilken de Schleicherske anskuelser da var fuldstændig rådende, var i de omtr. 50 år siden dens grundlæggelse nået godt fremad; men den var til forskellige sider kørt fast. I lydforskningen kunde man trods alle fundne lydlove ikke ud fra sit på væsentlige punkter urigtige system forklare den store vrimmel af undtagelser og følte sig næppe nok opfordret dertil. I sprogbygningslæren havde man i stort mål udredet formdannelses- og afledningssystemerne, og udfundet de vigtigste sammenhænge deri, men var kommet ind på ufarbare veje ved at ville forklare formernes oprindelse, der ligger så langt tilbage, at den ikke kan nås ad videnskabelig vej¹; og i rekonstruktionen af grundsproget og dets former gik man alt for vidt og forstod endnu ikke de store forbehold, som det er nødvendigt at tage. Fra de ældste overleverede sprogformer, som man ganske naturligt først og væsentligst havde beskæftiget sig med, var man gået videre til de senere og moderne: studiet af de romanske, de germanske og de slaviske sprog var blevet blomstrende videnskaber, ligesom indologien var blevet en vigtig filologi. Erfaringerne gennem studiet af de nyere sprog, hvor forandringerne kunde følges på nærmere hold, gav et nyt syn også på de gamle og bragte den ældre sprogvidenskabs forudsætninger og principer til at vakle. Det næste årti, 1870erne, bragte da et magtigt opsving: Ascolis delvise løsning af gutturalproblemet i 1870, Verners lov 1875, Brugmanns nasalis sonans 1876, palatalloven 1878, H. Möllers og de Saussures udforskning af aflydproblemerne 1878 og 1879 vil være nok til at minde om, hvorledes hele opfattelsen af det indoeuropæiske lydsystem og dets udvikling revolutioneredes og der

¹ Vilh. Thomsen har fortalt, at han selv "naturligvis" havde været inde på sådanne forsøg, men helt var kommet bort derfra; "det fører jo ikke til noget", tilføjede han med lidt utålmodigt klingende betoning.

skabtes orden og klarhed, hvor alt havde været virvar, og vandtes en hidtil ukendt fasthed og sikkerhed i metoden.

Vilh. Thomsen stod fuldt og helt midt i denne rivende udvikling. I sine skrifter fra denne periode, der hovedsagelig beskæftiger sig med romanske sprog og med Varægerspørgsmålet, deltagere han ikke direkte i de ivrige theoretiske diskussioner, som brydningen mellem gammelt og nyt fremkaldte; men de romantiske afhandlinger, der behandler spørgsmål af principiel betydning (således spørgsmålet om lydudvikling udenfor lydlovene), står så fuldstændigt i den nye tids tegn, at de endnu den dag idag virker fuldt moderne. At hans forhold til den indoeuropæiske sprogvidenskab var af samme art kom tydeligt frem i hans universitetsforelæsninger, og det er vistnok med fuld føje, at Otto Jespersen (i sin mindetale i Videnskabernes Selskabs møde d. 20. Maj 1927, s. 29 f.) udtaler, at var Vilh. Thomsens forelæsninger fra de år blevet udgivne dengang, vilde det have været til stor gavn for sprogvidenskaben, og han selv vilde overfor udlandet være kommet til at spille en anden rolle i den romanske og den indoeuropæiske sprogforskning, end han nu kom til.¹ Det er jo bekendt nok, at Vilh. Thomsen var lige ved at gribe ind i den indoeuropæiske sprogvidenskab på revolutionerende måde med sin opdagelse af palatalloven, men undlod at fuldende og offentliggøre den påbegyndte afhandling derom. Han var blevet klar over problemets løsning allerede i slutningen af 1874 eller begyndelsen af 1875 i forbindelse med sine romanistiske studier over palataliseringsproblemerne; afhandlingen derom kom han først til at skrive på i 1877, da også andre var blevet opmærksomme derpå, men han havde da allerede fremlagt sin opdagelse i sine forelæsninger.² Vilh. Thomsen var jo netop en af de forskere, som ikke

¹ Vilh. Thomsens forelæsninger findes nu på det kgl. Bibliotek i Kbh. Han har selv ønsket, at de ikke udgives efter hans død. Af betydelig historisk interesse er rimeligvis forelæsningen fra 1883 "Nogle punkter af de indoeuropæiske sprogs lydlære", til hvilken netop alle de nye opdagelser gav anledningen. "Sprogvidenskabens historie", der udkom 1902 som universitetsfestskrift, og som er aftrykt i Saml. Afh. I, s. 1—106, er et udsnit af den store forelæsningsrække "Indledning til sprogvidenskaben". Endnu i sine sidste år havde Vilh. Thomsen under overvejelse at fortsætte den ned til nutiden, men følte, at hans kræfter ikke slog til.

² I Vilh. Thomsens forelæsningshefter synes den først at forekomme i "Grundtræk af de jafetiske sprogs grammatik", der holdtes 1871—72 og 1876—77. Ved omtalen af vokalerne udvikles det, at opr. *a* på fælleseuropæisk trin må have spaltet sig, så at der opstod en *e*-lyd; spaltningens årsag er ukendt; derefter følger, åbenbart no-

blot beherskede de ældre sprogtrin, men også intensivt og methodisk arbejdede med de nyere sprog og deres historie (særlig germansk og romansk), og gennem erfaringen med disse måtte han have alt det nyeste på nærmeste hånd, medens samtidig hans kendskab til så mange yderst forskelligartede sprog gav ham et udsyn, som næppe nogen anden havde det. Hans produktion fra disse år viser al den overlegne klarhed og sikkerhed, som altid har præget ham; han er fri for en hver antydning af løshed og fantasi, men i lige så høj grad dristig og fri for dogmatisk snæverhed — de to extremer som brydningstider, således som 70-erne var det, så let leder ind i. Medens sprogvidenskaben, som nu ikke mere blot er indoeuropæisk, men omfatter alverdens sprog, har gennemgået sin rivende udvikling både i bredden og i dybden og fået et uhyre omfang, har Vilh. Thomsen ikke blot stadig kunnet følge den og bevare det store overblik som kun meget få andre, men også formået at holde sig fuldt på højden i en hel række af linguistikens enkelte grene og udgive arbejder af grundlæggende betydning for tre helt forskellige store sprogområder.

tøret til brug ved forelæsnings gentagelse, på et tidspunkt, da sagens sammenhæng var ved at gå op for Thomsen: "Forøvrigt vistnok allerede i det fælles grundsprog 2 *a*, et rent *a* og et *ä*; ført videre i europ., atter udvasket i arisk. Et og andet tyder vistnok derpå herom måske senere. Fra aller først af dog i ethvert tilf. kun et *a*." Senere ved omtalen af gutturalerne (som blev foredraget i efteråret 1876) er tilføjet et blad, hvori først Ascolis opdagelse omtales, hvorpå det hedder: "At søge en grund [for gutturalernes spaltning i arisk] f. ex. i den følg. selvlyd af samme art som i ital. når f. ex. lat. *cingulum* bliver til ital. *cingolo*, eller som ved lign. overgange i de slav. sprog, går aldeles ikke an, thi ar. *k* forekommer foran alle selvlyd"; ordene "går aldeles" er her understregede og et ? sat i marginen. På endnu et indlagt blad udvikles derpå, at arisk *k* aldrig står foran *i*, hvor det er oprindeligt; *k'* synes her at være fremkommet under indflydelse af *i* som på ital. "Foran *a*? Jeg tror at et lign. forhold her må antages." Ved former som skt. *pak'ati paka-s* ved siden af λέγω λόγος "kommer man til at tænke på, om ikke årsagen til konsonantforandr. skulde ligge i den følg. vokal. At man nu på skt. skulde have haft *ě*, der senere skulde være blevet til *a* er (utænkeligt?). Men derimod kan man godt have haft 2 *a*, et højt *a* som københavnsk eller eng. *a* (i *hat*) og et dybt *a* som svensk eller ital. *a*. Dette vilde da medføre det resultat, at man allerede på det fælles grundsprog havde haft 2 *a*, af hvilke det høje *a* i de europ. sprog var blevet ført videre, medens derimod i de ar. sprog forskellen mlm. dem var bleven udvasket."

Vilh. Thomsens mangesidighed allerede i den unge alder viser sig tydeligt i hans universitetsundervisning. Efter at have disputeret for doktorsgraden rejste han i årene 1869—70 i udlandet, hvor han uddannede sig videre i mange sprog. Efter hjemkomsten blev han 1871 docent i sammenlignende sprogvidenskab (1887 professor) ved universitetet i København, hvilket han siden da ikke har svinget i noget semester lige indtil 1916 — bortset fra nogle gange, hvor han ved alvorlig sygdom var hindret i at læse; sin afsked tog han 1913, men fortsatte endnu nogle år undervisningen, særlig i finsk. Hans virksomhed ved universitetet har været overordentlig betydningsfuld, af mindst lige så stor virkning som hans skrifter. Navnlig i årene indtil professoratets oprettelse var emnerne, han forelæste over, meget forskelligartede; senere, da den sammenlignende sprogvidenskab blev mere fast fag og forelæsninger derover skulde følges af de sprogstuderende, samledes hans arbejde ganske naturligt i faste store forelæsningsrækker, bestemte for studerende af forskellige fag, men ved siden deraf gik fremdeles forelæsninger og øvelser for mere specielle interesser. I Vilh. Thomsens efterladte papirer findes en fortegnelse over alle de forelæsninger og øvelser, han har holdt 1871—1916, med navnene på deltagerne deri ved semestrets begyndelse og slutning; hans manuskripter til forelæsningerne og nogle af øvelserne findes, som ovenfor berørt, i det kgl. Bibliotek i Kbhvn.

Forelæsningerne var følgende:

Grundtræk af de jafetiske sprogs grammatik (1871—2, 1876—7), omfattende sprogvidenskabens historie, sprogenes inddeling og slægtskab, jafeternes forhistorie, skriftens historie, alm. lyd-lære, speciel lydlære (de jafet. sprogs lydssystem), orddannelses- og böjningslære. Senere kaldet: Den sammenlignende sprogvidenskabs forudsætninger og metode og de indoeuropæiske sprogs historie (1884, 1888—9), og endelig omarbejdet til den store cyklus Indledning til sprogvidenskaben (1894—96, 1901—3, 1911—12), der omfatter: sprogvidenskabens historie, den indoeuropæiske æts inddeling, de indoeuropæiske sprogs inbyrdes forhold og udvikling, grundsproget, ikke indoeuropæiske ætter, klassifikationsprinciper, sproglydene og deres inddeling, sprogets love og udvikling, indoeuropæisk lyd- og formlære.

Græsk og latinsk grammatik (1872—3).

De romanske sprog i forhold til latin, senere kaldt Udviklingen fra latin til de romanske sprog (1873—4, 1879—81, 1897, 1910).
Persiske kileindskrifter (1875).

Slavisk (1875—6), en udførlig fremstilling af de slaviske folk og sprog og deres ældste historie (deri udførligt om Varægerspørgsmålet) og sammenlignende slavisk lyd- og formlære.

Det græske sprogs historie og dialekter (1877—8, 1885—6,

1890—1, 1898—9, 1905—7), grækerne og deres nabofolk, dialekterne og deres ejendommeligheder, sammenlignende lyd- og form-lære. I forbindelse med denne forelæsning holdtes øvelser over græske dialektindskrifter.

Iliadens 1. bog (1878).

Latinsk sproghistorie (1878—9, 1886—7, 1892—3, 1900—01, 1908—10); i forbindelse hermed øvelser over latinske indskrifter (1893, 1900).

Lydfysiologi (1881), almindelig lydlære (1890).

Sprogenes slægtskab og inddeling (1883), vistnok en del af Grundtræk af de jafetiske sprogs grammatik.

Nogle punkter af de indoeuropæiske sprogs lydlære (1883).

Udsigt over de finsk-ugriske sprogs bygning og historie (1888, 1892, 1897).

De finsk-ugriske folk og sprog (1904), rimeligvis væsentlig identisk med den foregående, da intet ms. findes dertil.

De finsk-ugriske sprogs lydlære og sprogbygning (1904—5).

Foruden de allerede nævnte øvelser over de græske dialektindskrifter og latinske indskrifter holdtes gerne mere specielle øvelser over forskellige emner og sprog:

finsk (1872—3, 1887—8, 1890—2, 1897, 1904—5, 1908—11, 1913—16), Odysseen (1872), magyarisk (1873—5, 1911—12), øvelser over sammenlignende sprogvidenskab, især latin og græsk (1874, 1887, 1892, 1901), gotisk (1875), umbriske og oskiske indskrifter (1900, 08), øvelser over romansk (1881), middelalderligt latin (1882, 1897), litauisk (1882, 1897—8), oldtyrkiske indskrifter (1898, 1910—11, 1916), Anthimus, de observatione ciborum (1901), lappisk (1905—6). Til nogle af disse (græske dialektindskr., umbr. og osk. indskr., Anthimus) foreligger manuskripter.

Vilh. Thomsens forelæsninger var fortrinlige og fængslende, udarbejdede med omhu og med al hans store evne til kun at fremdrage det væsentlige og forelægge det så klart og umiddelbart indlysende, at de var lette at følge og fatte; en særlig virkningsfuldhed fik de desuden gennem hans usædvanlige og charmerende personlighed og hans forunderlig fine og kultiverede form. De mere almene forelæsninger samlede da også altid et stort auditorium af studerende af meget forskellige fag (allerede 1871 og 1872 havde han til sine første forelæsninger 20—25 tilhørere), og for overmåde mange har, selv når deres interesser ikke var linguistiske, disse forelæsninger været en nydelse og en oplevelse, som de endnu mange år efter mindes og omtaler med glæde. Fra 1880erne foreligger der en henvendelse til Vilh. Thomsen fra hans tilhørere om at udgive Det græske sprogs historie og dialekter, fordi forelæsningen havde så stor og vækkende betydning. Vilh. Thomsen har således været en stor lærer for prak-

tisk talt alle vore sprogmand og filologer siden c. 1870, kun de yngste generationer har ikke gået i hans skole; og han har forstået at præge dem ved sin påvirkning. Et bemærkelsesværdigt forhold er det, at til hans faste og trofasteste tilhørere har fra begyndelsen af de klassiske filologer hørt, lige fra Heiberg til de yngste i hans sidste år som professor; et modsætningsforhold mellem klassisk filologi og sammenlignende sprogvidenskab har man aldrig kendt her i Danmark.

Også udenfor universitetet har Vilh. Thomsen betydet meget — og måske mere end gennem undervisningen — for ikke få af sine disciple, ligesom for så mange andre, der kom i berøring med ham. Han har altid, men især i sine ældre år, levet stille og tilbagetrukket, en videnskabsmands rolige arbejdsomme liv, og færdedes ikke meget der, hvor filologer samledes. Men også uden hyppig og nær berøring med ham modtog man en ejendommelig og stærk påvirkning gennem hans overordentlige personlighed, der betog og fængslede enhver, som kom til at stå overfor ham og vandt ham en hengivenhed og beundring, som kun bliver meget få til del. Skönt han trådte så lidet frem for offentligheden og skönt hans livs gerning lå så langt udenfor de aller flestes interesser og synskreds, var hans navn kendt og højt æret i de videste kredse i Danmark; han var som få en mand, hvem alle så op til og ingen nogensinde har søgt at forklejne eller angribe. Den alvor og samvittighedsfuldhed, hvormed han vågede over ikke at misbruge sin store autoritet og kun lånte sit navn til hvad der virkelig lå ham på sinde og hvad han helt kunde stå ved, gav hans ord en næsten enestående vægt og skaffede ham den mest ubetingede tillid fra alles side. Alt i alt kom han til at indtage en ganske overordentlig position i sit land, og det skyldtes sikkert lige så meget personligheden som videnskabsmanden i ham.

Vilh. Thomsens literære produktion er af omfang ikke lille, omend måske mindre end man kunde være tilbøjelig til at tænke sig det om en videnskabsmand med en så uhyre omfattende, dybtgående og sikker viden, der kunde synes at gøre det let at producere, hvad det dog for Vilh. Thomsen sikkert ikke var. Hvad han har meddelt på tryk er kun en lille del af det uendelig meget, han beherskede, sørgelig meget er uigenkaldelig gået i graven med ham, og alt for lidt vil kunne uddrages af hans efterladte papirer.¹ Bortset fra ret talrige seddelnotater om dansk

¹ Blandt de ting, man særlig vilde ønske at finde nærmere oplysninger om, er Vilh. Thomsens udførligere begrundelse af sammenknytningen af det elamiske sprog med brahui og de dravidiske sprog i Indien. Han fremsatte ganske kort denne teori i Videnskabernes Selskabs møde d. ²⁶/₁ 1912, men offentliggjorde ikke noget om spørgs-

sprog, er det forbavsende, hvor få optegnelser han har efterladt sig om alle de mange sprog, han har syslet med — næsten kun om de emner, han har skrevet eller tænkt at skrive om, findes der noter og stofsamlinger — og det er utvivlsomt ikke, fordi de er tilintetgjorte (Vilh. Thomsen tilintetgjorde intet), men fordi han også uden notater havde alting præsent i sin forbavsende sikre hukommelse, eller dog nøje vidste, hvor stoffet var at finde.

De tre statelige bind *Samlede Afhandlinger*, som han udgav 1919—22, giver et smukt og mangesidigt billede af Vilh. Thomsen som videnskabsmand, men de indeholder langt fra hele hans produktion. Udeladt er talrige mindre artikler, deriblandt de mange værdifulde biografier af danske sprogforskere (særlig i *Biografisk Lexikon* og *Salmonsens Konversationsleksikon*), der samlede i et bind vilde give en hel sprogvidenskabens historie i Danmark; men udeladt er også, helt eller for størstedelen, de to hovedværker: *Berøringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-let-tiske) sprog* (1890) og udgaven af *Orkhon-indskrifterne* (1896), af hvilken kun afhandlingen om det tyrkiske »rune«-alfabet er optaget deri. Hvad dette sidste værk angår var grunden den, at Vilh. Thomsen i mange år og lige til sin død arbejdede på en stor udgave, der skulde omfatte alle de kendte indskrifter, som er skrevne med dette alfabet; han nåede ikke afslutningen, men værket vil blive fuldent på den af ham med så enestående skarp-sindighed og lærdom lagte grund og i så nær tilknytning til hans anskuelser, som det er muligt. For de finsk-baltiske *Berøringer*s vedkommende, var grunden en lignende: trods sin i den høje alderdom stærkt forringede arbejdsevne, og skönt indskriftværket lagde beslag på næsten hele hans kraft, havde han dog ikke helt opgivet håbet om i samarbejde med en anden fremragende forsker på det finsk-ugriske område at kunne underkaste dette værk en ny bearbejdelse med indføjelse af nyt stof. Med Vilh. Thomsens død er denne mulighed bortfaldet, og *Berøringerne* skal nu udkomme, oversat til tysk, men ellers i lidet forandret skikkelse, som bd. 4 af de *Samlede Afhandlinger*.

At Vilh. Thomsen ikke har publiceret endnu langt mere af alt det, hvormed han havde kunnet berige videnskaben, har sikkert forskellige grunde. Tildels ligger det vistnok i, at den vidstrakte læsning, ved hvilken han erhvervede og bevarede sit store overblik, ikke levned ham tid nok til at skrive så meget, som han sagtens selv gerne havde villet; men særlig også i at han stillede så strenge krav til udarbejdelsen af det, han lod komme frem, og

målet, som således er overladt til andre, langt mindre kompetente. Ud over ganske få antydninger i nogle optegnelser til det nævnte foredrag er der intet fundet derom i de efterladte papirer.

endelig må det tages i betragtning, at hans dybe indsigt og skarpe, klare ånd i så høj grad førte ham ind på de vanskeligste emner, som han kunde mestre frem for nogen. Det var hans princip, som han strengt overholdt, aldrig at fremkomme med noget arbejde, før han selv følte at være trængt så dybt ind, som han kunde nå, før sagen var fuldt ud modnet i ham; derfor er hans produktion af så højt indre værd. Han har, som alle andre, kunnet tage fejl i enkeltheder, men vist få videnskabsmænds arbejder er så dybt og samvittighedsfuldt gennemtænkt og derfor af så varigt værd; og i det som var hovedsagen i hans afhandlinger, har han vistnok også hidtil altid beholdt ret, bortset vel fra et enkelt lille fordringsløst arbejde.¹ I de smukke ord, hvormed Vilh. Thomsen som en formaning til de yngre afsluttede sin »Efterskrift 1919» til »Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske» i Saml. Afh. II s. 263, står disse sætninger, der kunde stå som motto over hele hans egen produktion: der kræves »en sikker metode og den strengeste alsidige kritik med nøje prøvelse af alle tydningsmuligheder; overholder man ikke dette, eller kommer man ud over en vis grænse, har man dermed udelukkende givet sig løse hypoteser eller rene fantasier i vold. Man kan måske nå til, at noget efter de almindelige fonetiske forudsætninger kan være så og så, men beviset eller blot sandsynligheden for, at det virkelig også er således, bliver svagere og svagere og den videnskabelige værdi af det om end med aldrig så stor skarpsindighed fremsatte bliver ringere og ringere, jo længere man vover sig ud på den svigtende grund, ja ligefrem med forsæt søger den.» Hypothese-mageri var Vilh. Thomsen ligeså inderlig imod som overfladisk hastværksarbejde, og han havde ingen sympathi for videnskabsmænds arbejder, når de ikke viste den kritik, som forstår at drage grænsen mellem en velfunderet, omend kun sandsynlig antagelse og det rene blændværk, hvor åndrigt det end kan tage sig ud; hvor afdæmpet i formen hans kritik over sådant end var, kunde tonen dog røbe en inderlig modvilje. Dristighed manglede han selv ingenlunde, det viser mange af hans arbejder, og takket være den kunde han vise nye veje; men den holdtes strengt indenfor det rimeliges grænser af hans vægne, skarpsindige kritik og sikre videnskabelige metode; det var ved foreningen af disse egenskaber, at han i vanskelige og indviklede spørgsmål så klart og skarpt kunde skære alt dilettanteri bort og vise, hvordan sagen

---

¹ Theorien om de khervariske sprogs slægtskab med visse australske er fremsat med stor forsigtighed og næppe holdbar; der er senere med langt større og mere overbevisende materiale påvist andre forbindelser for dem, som indtil videre synes at udelukke den australske hypothese. (Saml. Afh. III, s. 445 ff.)

skulde gribes an. Et godt eksempel blandt adskillige er den lille afhandling *Remarques sur la parenté de la langue étrusque* (1899; optrykt i *Saml. Afh.* II, s. 471—500), hvor henvisningen til kaukasiske sprog er given med alt muligt forbehold, og forbindelsen også sikkert bør betragtes som endnu ubevislig og meget omstridt, om end overmåde meget taler for den. Men methodisk står undersøgelsen så højt, at Brugmann i sine forelæsninger over det latinske sprog kunde karakterisere den som det arbejde, hvormed det etruskiske spørgsmål for første gang blev ledet over i strengt videnskabelige baner, selv hvis afstamningsteorien ikke viste sig holdbar.

I sine trykte arbejder ligesom i forelæsningerne havde Vilh. Thomsen en stor evne til at begrænse sig nøje til sit emne og hvad der er af betydning for det, at tage det væsentlige med og udelade alt uvæsentligt og alt hvad der ikke er af vigtighed i den givne sammenhæng; man kan beklage, at han ikke nu og da lod sig forlede af sin rige viden til i digressioner eller noter at komme ind på mere nærliggende sidespørgsmål, hvor han i få ord havde kunnet vise den rigtige vej og løse problemer, men denne strenge begrænsning er en af grundene, hvorpå hans skrifers store klarhed og overskuelighed beror. Han havde en egen evne — der naturligvis bundede i hans egen klare opfattelse og sikre beherskelse — til forståelig og umiddelbart indlysende fremstilling, hvori han forsmåede alle kunstgreb, der kunde forstærke virkningen af de vundne resultater. Hans stil er altid jævn og ukunstlet, men også altid smagfuld og kultiveret, tilforladelig og overbevisende i sin nøgterne naturlighed. En ven af ham gjorde engang opmærksom på, hvor ejendommeligt det er, at man hos en mand af så dybt indhold ikke et eneste sted finder en åndrigheid; det er rigtigt og i høj grad karakteristisk. Vilh. Thomsen følte stærkt og dybt, men alt kom hos ham frem, både på tryk og i tale, i en velafvejjet, afdæmpet form, der aldrig forfejlede sin virkning.

En gennemgang af eller oversigt over Vilh. Thomsens trykte skrifter vil det ikke være fornødent at give her; hans livsværk tør forudsættes at være dette tidsskrifts læsere bekendt, og der er skrevet så ofte derom af mere kompetente dommere end forfatteren af disse mindeord. Nogle kortere bemærkninger om enkelte af hovedværkerne vil dog måske være på deres plads også her.

Disputatsen, *Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske*, der udkom i begyndelsen af 1869 som Vilh. Thomsens første større arbejde, er i *Samlede Afhandlinger* bd. II, s. 49—238, påny udgivet væsentlig i den noget forandrede skikkelse, som den fik i den af E. Sievers besørgede tyske oversættelse, der udkom 1870. Den beskæftiger sig med to helt forskellige, indbyrdes ubeslæg-

tede sproggrupper, led af to forskellige sprogætter, og krævede lige indgående kendskab til begge: den germanske gren af den indoeuropæiske æt, der dengang allerede var indgående behandlet af sprogvidenskaben, og den finske og lappiske gren af den finsk-ugriske æt, der endnu så at sige lå udenfor den moderne linguistiks område og først med dette arbejde inddrogtes deri. Emnet var ikke nyt, idet man allerede længe havde været opmærksom på mange ordligheder imellem disse sproggrupper indbyrdes, som kun kunde forklares som beroende på lån; allerede så tidligt som 1851 var det endda blevet påvist, at der i lappisk findes germanske ord endog i ældre skikkelse end den oldnordiske, omtrent svarende til det 4. århundredes gotisk. Ikke desto mindre herskede der stor uklarhed om forholdet, selv i hvilken retning låneordene var gået, var man ikke sikker på. Det nye i Vilh. Thomsens arbejde var da ikke sagen selv, men den udførlige, alsidige og strengt methodiske sprogvidenskabelige bearbejdelse af ordstoffet, som han selv i hovedsagen havde samlet, og de resultater han derigennem nåede til — resultater der er tilstrækkelig velkendte. Vigtigst for den finsk-ugriske side af emnet var dels, at der her for første gang blev gennemført en indgående videnskabelig undersøgelse af et emne indenfor disse sprogs kreds, dels den direkte påvisning af, hvor lidt finsk har forandret sig i lydlig henseende i de sidste mindst 1500 år — hvilket jo måtte blive af grundlæggende betydning, så snart den finsk-ugriske sprogsammenligning blev taget op. Noget nyt og vigtigt var endvidere de slutninger, der her blev draget om de finske folks forhistorie, deres forhistoriske geografiske lokalisering og deres kulturelle forhold og niveau i sammenligning med de germanske naboer. Dette arbejde af Vilh. Thomsen har, som naturligt er ifølge videnskabens standpunkt på den tid, da det udkom, og det da foreliggende materiales art, hverken kunnet udtømme emnet eller føre til i et og alt rigtige resultater; men det har vist sig som et uforligneligt grundlag for den omfangsrige drøftelse af de samme problemer, som betydelig senere har dels forøget materialet, dels på visse punkter — men ikke i hovedsagen — givet et andet syn på sagen. Vilh. Thomsen selv har således allerede i sit andet store låneordsarbejde rettet en særdeles vigtig fejltagelse, idet han der er kommet til den anskuelse, at de gamle lån i lappisk ikke er optaget direkte fra de germanske nabofolk, men i virkeligheden er låneord fra finsk. Til den nyere forskning på dette område og ganske særlig til visse strømninger indenfor den har han 50 år efter doktorafhandlingens fremkomst taget stilling i den ovenfor nævnte »Efterskrift 1919».

Sine låneordstudier i finsk fortsatte Vilh. Thomsen i de følgende år på det litauisk-lettiske område. Han henviste allerede i disputatsen til disse låneords vigtighed og gav i 1877 (året efter

at han var blevet medlem) Videnskabernes Selskab en meddelelse derom; men først 1885 kunde han forelægge selskabet det store værk på 300 sider i 4:o: Berøringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) sprog, der endelig i 1890 var færdigtrykt. Ved siden af arbejderne om Orkhon-indskrifterne er dette ubetinget Vilh. Thomsens betydeligste værk — et værk som den mand,¹ der fremfor alle andre er i stand til at bedømme det, betegner som »en av grundstenarna för finnarnas förhistoria», og karakteriserer således: »detta arbete är med avseende å vetandets grundlighet och mångsidighet, vyernas vidd, metodens säkerhet och de vittbärande resultaten en av de märkligaste skapelserna av vetenskaplig lärdom och forskning». Der gælder her det samme som for Den gotiske sprogklassens indflydelse på den finske, at emnet ikke var nyt: man havde før været opmærksom på disse låneforbindelser, og medens Thomsen udarbejdede sit værk, udkom fra anden side en specialundersøgelse derom, som dog ikke var vellykket og kom til ganske urigtige resultater. Vilh. Thomsens værk er, både hvad angår det store stof, han har samlet, og den ypperlige måde, hvorpå han har udnyttet det, mesterligt og i alt væsentligt udtømmende; den senere forskning har hidtil ikke kunnet føje meget dertil, så at det i det hele endnu den dag idag er fuldt moderne. Fremgangsmåden, som benyttes deri, er den samme som i disputatsen: en undersøgelse af låneordenes lydforhold, dernæst deres endelser i forhold til de af det långivende sprogs böjningsklasser, hvortil de hører, og endelig uddragelse af de historiske slutninger, som materialet tillader at drage. At disse sidste er både fyldigere og mere præcise i Berøringerne end i disputatsen, og at det førstnævnte er et langt mere modent og storslået værk end denne, er så meget mere naturligt, som erfaringerne fra det ældre arbejde jo kom det senere til gode, og der nu fra to forskellige sider faldt lys over hele låneforholdet og over finernes fortid. I det hele giver Berøringerne et klart billede af Vilh. Thomsens beundringsværdige skarpsindighed og methodiske sikkerhed ligesom af hans gennemførte omhu og velafvejede ædruelighed, et forbillede for al låneordsforskning.

En tredje gruppe lån i de finske sprog har Vilh. Thomsen — efter allerede at have peget også på denne i disputatsen — syslet med, desværre uden at sammenfatte og udgive sine studier derover: de iranske; i hans efterladte papirer findes seddelsamlinger dertil, men det synes ikke, at han nogensinde har begyndt at udarbejde en afhandling om dette vigtige, men sikkert også

¹ E. N. Setälä i Taler i Videnskabernes Selskabs Møde den 20. Maj 1927, s. 45.

meget vanskelige emne.¹ Endelig har han også på et helt andet område haft planer om et omfattende låneordsarbejde: de germanske lån i de romanske sprog; også om disse findes der samlinger i hans papirer, men han har opgivet dette arbejde, vistnok fordi det krævede så indgående dialektstudier, at det vilde have draget ham for langt bort fra andre og vigtigere interesser.

Vilh. Thomsens interesse for og megen syslen med låneord står i nøje forbindelse med et forhold, der altid har været karakteristisk for ham: han var næsten lige så meget historiker som sprogforsker, ikke blot i kraft af sin omfattende historiske viden, som der ofte kunde være lejlighed til at undres over — navnlig i Danmarks historie besad han en forbavsende detailkundskab — men også ved hele sin arbejds- og betragtningsmåde. De sider af sprogvidenskaben, som har berøringer med den historiske forskning og hvor det sproglige stof kan træde til og erstatte den direkte historiske overlevering, har altid interesseret ham ganske særligt. Han har selv engang i et interview (Berl. Tid. ^{30/10} 1922) udtrykt det således: »Jeg har haft den glæde, synes jeg, at trænge ind i udtryk, hvori menneskeånden former sine tanker, og ved at sammenligne de forskellige sprog med hinanden, ja, så får man vægtige bidrag til forståelse af folkenes kultur og historie. For mit vedkommende er det egentlig den historiske side, som har interesseret mig, men ved siden heraf er det selve sproget, efter dets natur, som udtryk for tanken.» Forkærligheden for den historiske side af sprogvidenskaben går gennem Vilh. Thomsens produktion fra først til sidst. Låneordsforskningen er jo i høj grad et område, der kan give historisk og kulturhistorisk udbytte, og vi ser da allerede i Den gotiske sprogklasses indflydelse Vilh. Thomsen uddrage sådanne slutninger af ordstoffet, og senere igen i Berøringerne. Også i forelæsningerne kom denne interesse frem allerede i 1870erne; således drøftedes i De persiske kileindskrifter (1875) det historiske indhold sammenholdt med Herodots beretning, og i Slavisk (1875—6) optoges et helt semester af de slaviske folks og sprogs ældre historie.

Det af Vilh. Thomsens værker, der fremfor alle andre viser ham fra denne side, er det lille, men indholdsrige skrift, der først i 1919 (i Saml. Afh. I, s. 231—414) udkom på dansk under titlen Det russiske riges grundlæggelse ved Nordboerne, hvortil slutter sig et par mindre afhandlinger; det var forinden, i årene 1877—92, udkommet på engelsk, tysk, russisk og svensk. Allerede 1876 var Vilh. Thomsens ry således fastslået, at han blev indbudt til at

¹ En kort meddelelse derom fremkom i Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed, II, 1880—1894, s. 123—124.

holde nogle forelæsninger i Oxford, og af disse er bogen fremgået. Emnet for denne kombineret historisk-kildekritiske og sprogvidenskabelige undersøgelse, det rent historiske spørgsmål: hvorfra stammede de folk, der i 2. halvdel af det 9. årh. lagde grunden til hvad der senere udviklede sig til det russiske rige, var behandlet i en helt omfangsrig litteratur. Trods Nestor-krönikens udtrykkelige vidnesbyrd om, at det var nordboere fra hinsides havet, havde en nationalistisk russisk historieskrivning, der søgte at komme uden om denne overlevering og hævde slavernes paternitetsret, formået at forplumre problemet så grundigt, at, som Vilh. Thomsen siger, man næsten måtte mistvivle om nogen-sinde at kunne komme til klarhed. Således ser vi atter her Vilh. Thomsen tage et gammelt emne, i hvilket man var kört fast, op til en behandling, der löste problemet fuldkomment. Allerede ved den kildehistoriske gennemgang af de russiske, byzantinske, frankiske, venetianske og arabiske beretninger om disse folk og af de nordiske sagaers og runestenes omtale af nordboernes forbindelser med Rusland, således som stoffet her fremlægges, synes det uimodsigeligt, at navnet *rös*, hvormed disse folk betegnes, i östen ganske nöje svarer til vestens navn normanner, og at dets bærere virkelig kom fra norden, fra Sverige, ja fra en bestemt kyststrækning i Sverige. Men undersøgelsens glanspunkt er dette, at Vilh. Thomsen ved en nöje betragtning af det overleverede navnestof kan före et exakt sprogvidenskabeligt bevis for det ad den historiske undersøgelses vej fundne: påvisningen af at ikke blot næsten alle navnene er nordiske, men at et betydeligt antal af dem her i norden kun eller fortrinsvis optræder i Sverige, tildels endog er begrænsede til netop den kyststrækning, som de historiske vidnesbyrd viser hen til. Hvor i bevisførelsen den ene del i så slående grad bekræfter den anden, måtte med dette værk af Vilh. Thomsen det stærkt omstridte og overordentlig vigtige problem med et slag være ude af verden; det var löst til bunds på ægte Vilh. Thomsensk vis: lysende klart og overlegent, umiddelbart overbevisende, let forståeligt for enhver, med usvigelig sikkerhed og samvittighedsfuldhed i det store som i det små. Meget træffende har H. Pedersen for nylig udtalt¹ om dette lille værk, at det i en anden videnskabsmands produktion vilde være et hovedværk: i Vilh. Thomsens er det det ikke. Man ser i det Vilh. Thomsen löse et stort historisk spørgsmål ad historisk og sproglig vej; vil man have en prøve på, hvorledes han anvendte denne methode i det små på detailspørgsmål, kan man læse den lille undersøgelse om finsk *leiviskä* »lispund» i Saml Afh. II, s. 260 ff., hvor sproglige,

¹ I sin tale ved afslöringen af Vilh. Thomsens buste på universitetet i Köbenhavn d. 2. Okt. 1929.

historiske og handelsgeografiske betragtninger göres gældende for i forening at give en holdbar forklaring på ordet.

Det af Vilh. Thomsens værker, i hvilket alle hans store forskerevner træder klarest og mest alsidigt frem, der mer end noget andet spiller på alle de mangeartede strenge, som han rådede over, er udgaven af Orkhon-indskrifterne, hvortil desuden knytter sig en række enkeltafhandlinger af meget forskellig art. Efter at han d. 15. Dec. 1893, knapt tre uger efter at det var lykkedes at löse alfabetets gåde, havde forelagt Videnskabernes Selskab sin opdagelse og stillet en udförligere behandling af indskrifterne i udsigt, hengik der, grundet på en langvarig svær sygdom, to år, inden han kunde udsende den udgave af de to store og vigtige indskrifter, der utvivlsomt vil blive stående som en af den turkologiske literaturs klassiske böger: *Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées* (H:fors 1896). Den indeholder: en udförlig afhandling om det tyrkiske alfabet, en redegörelse for de historiske forhold, som danner baggrunden for indskrifternes beretninger, indskrifternes text med oversættelse og endelig meget udförlige forklarende anmærkninger. Afhandlingen om alfabetet er genoptrykt i *Saml. Afh. bd. III, s. 27—82*; den var strax i sin förste udgave så fuldstændig og så rigtig, at der har været meget lidt at ændre, da den blev udgivet påny. En ny oversættelse af disse to indskrifter såvel som af en tredje omfangsrig og höjst interessant, som er blevet fundet senere, er ligeledes, sammen med en kortfattet skildring af de historiske og kulturhistoriske forudsætninger, givet i *Saml. Afh. bd. III, s. 463—516*, og denne afviger på ikke få punkter fra den i 1896 givne. At Vilh. Thomsens förste tolkning ikke med et slag kunde löse alle gåderne og klare alle vanskelighederne er en selvfölge; det drejer sig jo om en ganske ny og ukendt tyrkisk dialekt, 250 år ældre end de äldste da kendte tyrkiske sprogmindesmærker. Og at 25 års intensivt arbejde med disse texter måtte give et andet syn på talrige enkeltheder er dobbelt selvfölgeligt, siden der efter 1896 er kommet et righoldigt og ret gammelt tyrkisk sprogstof af en nærstående dialekt for dagen. Var selve tydningen af alfabetet et resultat på en gang af en videnskabelig teknik, som er klassisk både i sin skarpsindighed og sin methodiske sikkerhed, og af en genial fantasi, så er tolkningen af texterne et mesterstykke af filologisk textbehandling — et værk der vilde være en ypperlig frugt af mange, lange års studium, og som Vilh. Thomsen fuldförte på måneder. Har man i de andre hovedværker væsentlig lært ham at kende som linguist og historiker, så ser man ham her tillige i den tredje skikkelse: som en ypperlig filolog, der ikke forgæves er udgået fra Madvigs skole. Han nåede da også i den förste udgave så vidt, at den, moden og gennemtænkt som den er, trods alt,

hvad der siden er fremkommet, endnu den dag idag i det store og hele er en udmærket kilde til kundskab om indskrifternes sprogform, og at bortset fra et enkelt punkt (en vigtig opdagelse af Willy Bang vedrørende talordenes konstruktion og kronologien), meget få virkelige forbedringer i forståelsen af teksterne hidtil er leveret af andre forskere end Vilh. Thomsen selv. Det er også særdeles oplysende, at man i den turkologiske litteratur ret sjældent finder henvisninger til andre af de tyrkiske »rune«-indskrifter end netop de af Thomsen udgivne; det mærkelige forhold, at de fleste turkologer, også hvor de anfører de to Orkhon-indskrifter, plejer at citere Radloffs efter alles dom så uendelig meget ringere udgave og ikke Thomsens, følte denne med god ret som ubilligt. De forklarende anmærkninger til teksten og oversættelsen drøfter en mængde både sproglige og historiske enkeltheder; det er ofte blevet sagt, og sagt med god grund, at Vilh. Thomsens sammenlignende behandling af det tyrkiske sprogstof i disse noter er den første virkelig videnskabelige turkologiske undersøgelse og grundlaget for den videnskabelige turkologi.

Da udgaven af de to Orkhon-indskrifter var udkommet, var det Vilh. Thomsens hensigt, ikke at fortsætte arbejdet med dem, men overlade til andre at udtyde de øvrige indskriftstexter ved hjælp af de resultater, han havde vundet; i de følgende år udsendte han da også forskellige afhandlinger om andre emner, blandt hvilke særlig de lykiske studier og afhandlingen om etruskisk, som begge udkom 1899, var vigtige. Men afskeden fra indskriftarbejderne blev ikke af varighed: det finsk-ugriske Selskab i Helsingfors gav stødet til deres genoptagelse, og fra 1906 af har Vilh. Thomsen til stadighed syslet med dem og viet dem sine bedste kræfter — navnlig i de sene år, hvor den høje alder og svagelighed formindskede hans arbejdskraft så meget; nogle højst værdifulde afhandlinger er foreløbig udkommet som frugt af den fornyede system med indskrifterne, dels omhandlende disse direkte, dels vedrørende vigtige fund fra Turkestan. Man kunde synes, og det er også blevet udtalt, at dette var en opgave, som man måtte beklage havde stået i vejen for så meget andet, som Vilh. Thomsen havde kunnet yde videnskaben, at dens stof ikke var al den skarp-sindighed og omhu værd. Så beklageligt det er, at Vilh. Thomsen ikke har kunnet udgive mere af sine forskningsresultater på andre områder, tror jeg dog ikke, at denne betragtning er rigtig. Denne oldtyrkiske indskriftlitteratur er ingenlunde af ringe værdi; for den tyrkiske sprogvidenskab er den et overordentlig vigtigt textmateriale, og som historiske kilder er indskrifterne ikke mindre vigtige, idet vi gennem dem fra tyrkisk side får et udførligere og langt mere levende billede af begivenheder og tilstande på den tid, de omhandler, end vi får det gennem de ret tørre kinesiske

annaler, som kun hist og her byder os mere end en ganske vist i det hele pålidelig, men dog meget knap og lidet livfuld fremstilling af de begivenheder, som var af direkte interesse for Kina. Også indskrifterne indeholder tildels kun en opregning af, hvad der er sket, men de tre største og bedst bevarede, og da navnlig de to Orkhon-indskrifter, indeholder ved siden deraf partier, som er af virkelig literær værdi, affattede med en friskhed og en pathos, en stilistisk storslåethed, som der vistnok ikke findes noget sidestykke til i nogen tyrkisk litteratur. Det bør vel heller ikke glemmes, at disse texters tydning utvivlsomt har bidraget overordentlig meget til at vække den interesse for Centralasien, som siden dette århundredes begyndelse har ført til de mest forbavsende opdagelser, gennem hvilke vi er blevet bekendt med højst værdifulde rester af gamle højtudviklede kulturer, hvis eksistens man før knapt havde nogen anelse om. Det skal vel ikke bestrides, at alle de små indskrifter — de såkaldte Jenissei-indskrifter —, som ikke er af historisk indhold, frembyder forholdsvis lidet både af sprogligt og af historisk udbytte, men værdiløse er de derfor ingenlunde; også de giver i al deres fattigdom i sammenligning med de store fra Orkhon og Tola et bidrag til billedet af disse åbenbart langt lavere stående stammers liv, tilstande og sprog. De har kostet Vilh. Thomsen overmåde møjsommeligt arbejde, som han selv undertiden har følt som en tung byrde; og dog tør man vistnok betegne det som en lykke, at han ikke har skyet denne møje og at han har ladet sig bevæge til endnu i 1925 systematisk at gennemgå alle disse indskrifter og lade sin læsning og foreløbige tolkning fæste på papiret. De vanskeligheder, de frembyder ved uorthografisk og stilistisk ubehjælpssom affattelse, dårlig overlevering og ved dialektens egenart, er så store, at man vistnok trygt kan påstå, at ingen anden end Vilh. Thomsen vilde have været i stand til at lægge det grundlag for tydingen, som nu foreligger; hans arbejde er i øvrigt så meget mere beundringsværdigt, som de gengivelser, han havde til rådighed, senere har vist sig så overordentlig mangelfulde. Vilh. Thomsen selv nåede ikke at trænge til bunds i disse tekster og betragtede langt fra sine resultater som endelige; hvis det i fremtiden lykkes ved hjælp af det stadig fremkommende nye stof at komme til en nogenlunde fuldstændig forståelse af disse indskrifter, vil æren derfor dog altid i første linie tilkomme Vilh. Thomsen som den, der ryddede grunden. Alt i alt tør man utvivlsomt roligt sige, at hvad Vilh. Thomsen har ydet ved sine arbejder over de oldtyrkiske indskrifter er og vil vedblive at være en af den turkologiske videnskabs grundpiller; det er ikke nogen ringe fortjeneste selv for den største videnskabsmand.

Den lille afhandling *Études lyciennes I* (1899, optrykt i Saml.

Afh. bd. III, s. 355—441), der utvivlsomt også må regnes blandt Vilh. Thomsens aller skarpsindigste arbejder, kan ikke vurderes rigtigt af den, som ikke er velkendt med de lykiske sprogmindemærker og forsøgene på at trænge frem til forståelse af dem. H. Pedersen, der har beskæftiget sig indgående dermed og selv har leveret vigtige bidrag til deres udforskning, har ved forskellige lejligheder nævnt Vilh. Thomsen som den, der »mer end nogen anden har bidraget til indsigten i lykiskens ejendommelige sammenfiltrede bygning».¹ Men også uden sådan førstehåndskundskab følger man ved læsningen af dette arbejde med det største udbytte den skarpe og klare udredning af syntaktiske sammenhænge i disse tekster og textfragmenter, i hvilke så meget er ubekendte størrelser, og fornemmer den faste, sikre hånd og det skarpe blik, der trænger igennem vanskelighederne. Afhandlingen er i virkeligheden et ypperligt og overmåde lærerigt forbillede for, hvorledes man skal behandle sådanne kun halvt forståelige tekster og lære at forstå dem ud fra deres egen form og indhold, uden at søge støtte i en sprogsammenligning af problematisk værd, som altfor let fører på afveje. Vilh. Thomsen har også efter 1899 sylet indgående med lykisk og haft til hensigt at udgive flere bidrag til indskrifternes tolkning, men har ikke nået at sammenfatte resultaterne af sine undersøgelser til offentliggørelse; det tør håbes, at de talrige optegnelser, der skulde have dannet grundlaget for *Études lyciennes* II, med godt udbytte vil kunne benyttes af den fremragende kender, hvem Vilh. Thomsen har efterladt denne opgave.

På Rasmus Rasks gravsten står de bekendte ord fra Kongespejlet: *ef þú villt fullkominn vera í fróðleik, þá nem þú allar tungur, enn tín þó eigi at helldr þinni tungu*. Ordene passer godt på Rask, som altid syslede så meget med sit modersmål, men lige så godt vilde de passe på Vilh. Thomsen: også han har, dansk som han med sit hele væsen, gennem hele sit liv studeret det danske sprog (ligesom Danmarks historie), dets historie og dialekter dybt og grundigt. I den ovenfor citerede interview udtaler han selv: »jeg har arbejdet mest med det, men jeg mener at have udrettet mere i andre sprog». I hans efterladte papirer findes, som forhen antydet, en mængde notater om iagttagelser vedrørende dansk; hvad han har udgivet derom vil være for velkendt for dette tidsskrifts læsere til at behøve at omtales pány.

Det er en naturlig ting, att Vilh. Thomsens navn atter og atter er blevet nævnet i forbindelse med Rasmus Rasks, hans store forgængers, hvis værker var hans første ledetråd i de sprogvidenskabelige interesser og har fulgt ham gennem hele hans liv som

¹ Sprogvidenskaben i det nittende Aarhundrede, Kbh. 1924, s. 191.

genstand for indgående og pietetsfuldt studium: de to største sprogforskere, Danmark har frembragt, og to af sprogvidenskabens aller ypperste i det hele. Vilde man spørge, hvem af de to der var den største, blev svaret vel tvivlsomt og vilde i hvert fald noget afhænge af, hvorledes spørgsmålet nærmere præciseredes. Stiller man det således: hvem af dem fik størst betydning for videnskabens stilling og udvikling, specielt også i Danmark, bliver svaret sikkert: Vilh. Thomsen. Ikke alene fordi han gennem et langt spand af tid — over 40 år — var den store lærer for hundreder og atter hundreder af danske studenter og for en talrig skare af disciple i snævrere forstand, der gennem ham modtog impulser og påvirkninger, som det er en lykke for den vordende videnskabsmand at have modtaget i de unge år såvel som for den færdige videnskabsdyrker senere hen i livet, påvirkninger som for mange har været af stor betydning for deres videnskabelige udvikling. Men også fordi han både indadtil og i udlandet stod med en vægt og autoritet som næppe nogen anden sprogforsker, og i det hele meget få videnskabsmænd i hans tid. Han gav derved sit lands videnskab, hvis anerkendte førstemand han var, glans og anseelse og autoritet — hvad der jo også i rigt mål fik udtryk i ydre æresbevisninger. En lignende autoritativ stilling kom Rasmus Rask aldrig til at indtage, og man tør vel tvivle om, at han var kommet til at indtage den, selv om hans liv ikke var afsluttet så tidligt; at Vilh. Thomsen indtog en sådan plads, kan dansk videnskab næppe vurdere for højt.

Stiller man derimod spørgsmålet således: hvem af de to var den største og mest skabende begavelse, da er besvarelsen ulige vanskeligere eller måske umulig. Deres begavelser var utvivlsomt meget forskellige, ligesom deres interesser ikke var de samme: den ene systematiker, den anden empiriker, på den ene side analyse, på den anden syntese. Men fremfor alt var tidsforholdene, hvorunder de levede, videnskabens standpunkt på disse to mænds tid så forskellig, at en sammenlignende vurdering næppe er mulig. Rask hørte til den sammenlignende sprogvidenskabs aller første generation, var en af dem, som skabte den og gjorde sprogstudiet til videnskab; der var da det frieste råderum for en frodig nyskaben, og Rask havde i rigeste mål den skabende evne, som kunde virke i en sådan grødetid, hvor det nye voxede frem på næsten bar bund; han havde tillige den strenge kritik, den ægte videnskabelige sans, som holdt ham fri for den fare, der under sådanne forhold ligger så nær: at overskride den strenge videnskabeligheds snævre grænser. Da Vilh. Thomsen trådte frem som forsker, var linguistikken en stor og fremskreden videnskab, hvis fulde beherskelse stillede krav til andre evner; også da var det en tid, hvor nyt brød frem på alle kanter, og Vilh. Thomsen var

en af dem, der mest selvstændigt gik ad nye veje, men hans virke var dog, til held for videnskaben, i mangt og meget udpræget konservativt. Rasmus Rask og Vilh. Thomsen er videnskabsmænd af meget forskellig karakter, men begge hørte de til disse overordentlige og oprindelige begavelser, langt ud over den samtidige videnskabs begrænsning, som vil gøre sig gældende under tidsforhold af enhver art. Det er da unyttigt at ville veje, hvem der er den største af dem: begge æres kun ved at stilles ved siden af hinanden, og begge disse navne er i lige mål til ære for sprogvidenskaben og for det land, de tilhørte. Og som Rasmus Rasks navn nu hundrede år efter hans død lever så friskt som nogensinde, således vil sikkert også Vilh. Thomsens minde blive bevaret med pietet og ærbødighed.

K. Wulff.

Natan Lindqvist, Bjärka-Säby ortnamn. 1. Stockholm 1926. 488 sid. 8°. Pris kr. 25:—.

De senaste decenniernas energiska arbete för de svenska ortnamnens genomforskande har medfört allttjämt skärpta krav på noggrannhet och metod vid materialets insamlande. Detta har gjort att de forskare, som velat behandla ortnamnen inom ett visst geografiskt område, alltmer nödgats begränsa det undersökta områdets storlek. År 1875 kunde J. G. L. Bergström i sin gradualavhandling »Bidrag till en etymologisk granskning af Södermanlands ortnamn» (Uppsala) på 32 sidor behandla ortnamnen i ett helt landskap. Och Axel Falkman kunde år 1877 i sin gradualavhandling »Ortnamnen i Skåne» (Lund) behandla hela Skånes såväl gård- som naturnamn.

Den svenska ortnamnskommitténs arbeten (från och med år 1902) ha emellertid visat, att ortnamnsstudiet kräver noggranna undersökningar av ortsförhållandena och de olika orternas dialekter. En dylik undersökning av ett landskap skulle för en ensam forskare kräva många år. Landskapsundersökningarna ha därför ersatts av härads- och sockenundersökningar.

Robert Norrby ansåg sig icke i sin gradualavhandling »Ydre härads gårdnamn» (Uppsala 1905) kunna behandla mera än gårdnamnen i sitt hemhärad. Själv har jag ej ens måttat genomföra en undersökning av samtliga naturnamnen inom min egen hemsocken. Min gradualdissertation »Skagershults sockens naturnamn 1» (Uppsala 1912) gav blott en redogörelse för sjönamnen. De återstående till ett antal av omkring 1500 insamlade naturnamnen inom socknen liggå ännu obearbetade.

Ännu vid slutet av år 1926 förelåg sålunda ej en enda fullständig redogörelse för ortnamnen inom en svensk socken i tryck. Att emellertid en sådan djupplöjning av ett mindre område borde vara i högsta grad givande, har nog litet var insett. Varje ortnamnsforskare hälsar därför med uppriktig glädje den till julen 1926 utkomna första delen av arbetet »Bjärka-Säby ortnamn av Natan Lindqvist».

Det praktfullt utstyrda arbetet ingår som del i den stora beskrivning över Bjärka-Säby gods i Östergötland, som under titeln »Bjärka-Säby i monografier» utgives av godsets ägare, Oscar Ekman. Det avser att så fullständigt som möjligt redogöra för och förklara samtliga ortnamn inom Bjärka-Säby område, d. v. s. större delen av Vists socken i Hanekinds härad, Östergötland. De undersökningar, varpå arbetet vilar, påbörjades av förf. redan för över 13 år sedan.

Docenten Lindqvist har med en ovanlig grundlighet och förtrogenhet med den moderna ortnamnsforskningens källor och metoder skridit till sitt verk. Dels har han noggrant genomgått alla tryckta och otryckta handlingar, som röra godsets historia, t. ex. köpebrev, jordeböcker, kyrkböcker, kartor och lantmäterihandlingar. Dels har han i orten vandrat från gård till gård och efterlyst alla kultur- och naturnamn inom varje gårds område, såsom namn på hustomter, åkrar, ängar, hagar, skogar, lundar, mossar, kärr, höjder, berg, backar, broar, spänger, vägar, grindar, stenar, rågångar, sjöar, vikar, gölar, åar, bäckar, forsar, vattenfall, källor, öar, holmar, näs och uddar. För varje namn har han med fonetisk skrift upptecknat dess uttal i dialekten. Då så har behövts, har han genom personliga besök övertygat sig om de olika platsernas utseende. Samtidigt med sina ortnamnsstudier har förf. utfört undersökningar av sockendialekten överhuvud. Det sätt varpå förf. samlat materialet rörande områdets namnförråd förtjänar ampla lovord.

Vid behandlingen av de enskilda namnen räcker ej sockenmaterialet till. För vissa intressantare eller mera svårtolkade namn har det visat sig nödvändigt att göra utflykter långt utanför sockengränsen. Vid behandlingen av t. ex. namnet *Vist* har förf. måst indraga material från hela det germanska språkområdet.

Att i en anmälan ge en redogörelse för arbetets innehåll är ogörligt, redan på den grund att arbetet i sinsemellan självständiga, alfabetiskt ordnade artiklar behandlar över 2.000 ortnamn. Särskilt typisk för förf:s gedigna metod är utredningen om *Stångån*, som ensam omfattar 10 sidor. Först kommer namnformerna på *Stångån* och de därmed sammanhängande namnen *Stång* och *Stångebro*. Så följer en översikt över de olika betydelseerna hos det i namnen ingående appellativet *stång*: 1) sjö-

märke, 2) mätstång, 3) gårdselstång, 4) gränsmärke, 5) rak och långsträckt terräng, 6) rakt och långsträckt vatten eller vattendrag.

Genom en undersökning av de lokala förhållandena utsluter förf. alla betydelse utom bet. 4: 'gränsstång'. Men denna bet. modifierad till 'gräns' passar här förvånande väl. Östergötland delades nämligen genom Stångån i två delar, som redan under tidig medeltid kallades *Västanstång* och *Östanstång*. Men denna indelning visar också, vilken del av *Stångån* det var, som ursprungligen bar namnet *Stång*. Det är blott den nordligaste delen av *Stångån* (Erlängen—Roxen), som bildar gräns mellan *Östanstång* och *Västanstång*. I en annan artikel visar förf., att *Stångåns* övre lopp sannolikt burit namnet *Bjärka*.

Genom en rik exempelsamling från de olika nordiska länderna stöder förf. det antagna *stång* 'stång uppsatt som gränsmärke', 'gränsmärke i allmänhet', 'gräns'. Goda paralleller för betydelseutvecklingen lämna orden *rå* 'gräns' (urspr. 'stång') och *stav* 'gräns'.

Genom en på liknande sätt utförd undersökning visar förf., att de svenska ortnamnen på *Hjul-* i de flesta fall ha vattenhjul att tacka för sin tillkomst.

För det dunkla sjönamnet *Tolen* lämnar förf. en synnerligen noggrann och mångsidig utredning. Han sammanställer namnet med sjönamnen *Torn*, *Toltjärnen*, *Tolsjön* m. m. och menar att dessa namn sannolikt innehålla det i ordet *tordyvel* ingående ordet **tordh* 'smuts'. Ett språkligt indicium på att dessa sjönamn innehålla ett *tordh* finner han i det förhållandet att inga sjönamn på *Tol-* finnas inom det sydsvenska område, där gammalt *rdh* uppträder som *r*, under det att namn på *Tor-* där icke äro sällsynta. Att namn på *Tor-* även förekomma på mellansvenskt område är ej förvånande alldenstund *r* och tjockt *l* kunna sammanblandas särskilt i best. former av typen *Tol(e)n*, *Tor(e)n* och dessutom *dh* kan falla i interkonsonantisk ställning före övergången *rdh* > tjockt *l* t. ex. **Tordhsjö* > **Torsjö*. Även andra förklaringsmöjligheter av det omstridda namnet diskuteras med omsikt från så väl språklig som saklig synpunkt.

För det rätt påfallande spångnamnet *Dröstet* lämnas en övertygande utredning. Förf. sammanställer det med närkesdial. *dröste*, fsv. *drotsäte* 'högsäte'. En spång med ledstång på ena sidan erinrar onekligen om en bänk. Den bifogade bilden av *Dröstet* vid *Skälstorpsfallet* styrker förklaringen.

I ett eller annat fall skulle kanske framställningen ha vunnit på än mera djupgående forskningar. Jag anför några exempel, där jag tror att förf. i ett eller annat avseende kunnat nå säkrare resultat.

Brunkeberg (s. 56). Av stort intresse är förf:s förklaring

av namnet *Brunkeberg* i Stockholm, vilket enligt traditionen skulle ha fått namn av att drotsen Johan Brunke (eg. Johan von Brunckow) år 1319 avrättats på detta berg. Den äldsta berättelsen om Brunkes avrättning, Erikskrönikan, nämner intet om platsen för densamma. Traditionen om att Brunkeberg fått namn efter drotsen Brunke uppträder tidigast i en handskrift från 1400-talets mitt, som är tryckt i *Scriptores rerum svecicarum* 1, s. 50 f. Förf. påpekar, att denna sena tradition knappast kan visa något om bergnamnets ursprung. Namnligheten mellan Brunkeberg och Brunke kan vara tillräcklig anledning till den traditionella namnförklaringen. Härtill kommer, att flera omständigheter peka i motsatt riktning.

Ortnamnen på *Brunke-* ha stor utbredning i Skandinavien. Ett brant berg i Vists socken heter *Brunkeberg*. En gård i Alfta socken, Hälsingland, som är belägen på en höjd, kallades förr *Brunkeberg*. Samma namn bäres av en socken i Bratsbergs amt, Norge. Ett brant berg i Hedemarkens amt heter *Bronkeberg* osv.

O. Rygh har i *Norske Elvenavne*, s. 24, sökt föra de flesta av de norska hithörande namnen till *brún* f. 'skarp kant, brant kant av höjplatå'. Möjligheten av samhörighet med adj. *brun* anses vara mindre sannolik. T. E. Karsten ansätter däremot för det stockholmska *Brunkeberg* en germ. stam *brunk-*, som skulle stå i avljudsförhållande till *brink*. Denna bör uppträda på norsk botten under formen *brokk-*. Karsten hänvisar till det i no. dial. förekommande ordet *brokka* f., sidoförm till *brekka*. Lindqvist påpekar emellertid, att det no. *brokka* uppenbarligen utgår från ett äldre *brekka*. Han hänvisar till No. gaardnavne 8: 225. En hänvisning till Forord og Indledning, s. 45, skulle också ha varit på sin plats. Mot Karstens förklaring talar, som Lindqvist framhåller, att den oassimilerade stammen *brunk-*, *bronk-* är ovanlig i Norge. Lindqvist ansluter sig därför till Ryghs förklaring ur ett **brunk-* avlett av *brún* 'kant'.

Någon *k-*avledning till *brún* 'kant' är emellertid icke anträffad och är, skulle jag vilja påstå, knappast sannolik. Det i de nordiska språken sällsynta *k-*suffixet förekommer huvudsakligen i djurnamn och diminutiviskt. Att därför konstruera en ny *k-*avledning i ett för *k-*avledningar okänt betydelsesammanhang är ej särdeles tilltalande. Förf. menar att det icke bör vara omöjligare att antaga ett *k-*suffix för ett bergnamn än för å-, sjö-, ö- eller skognamn. Han hänvisar till sjönamnen *Silken*, *Visken* m. fl., skognamnet *Rälken* (fsv. *Roäke*) m. fl. samt till Hellquist, *Sjönamn* 1, s. 194, 2, s. 31 f. Häremot kan anmärkas, att Hellquist i *Sjönamn* 1, s. 194 behandlar namnet *Gräskén*. Detta är enligt hans där uttalade mening »väl en bildning med

adj.-suffixet *g l. k*». Men i Sjönamn 2, s. 31 antar han, att i *Gräsken* och *Gröcken* avledningen i fsv. tid snarast varit *gh*. För de flesta av Hellquist anförda sjönamnen gäller det att *kt* kunnat finnas redan i det ord varav sjönamnet bildats.

Vad särskilt skognamnet *Rälken* (fsv. *Roðke*) beträffar, är att märka att detta tydligen har samma *k*-suffix som östg. dial. *rocka* 'järnockra som avsätter sig ur järnhaltigt vatten'¹, västg. dial. *råcka* i *råckejord* 'rödaktig jord'², hälsingdial. *råkka* 'rodnad på himmeln' (Rietz), västerbottendial. *rack*, *ralk*, *rålk*, *rålka* 'järnrost på vatten el. säd' (Seth Larsson, Rietz)³, no. dial. *rokka* 'järnrost' (Aasen). Hit hör verbet sv. dial. *råkka(s)* 'bli röd' (i fråga om himmeln, Rietz). Det norska älvnamnet *Rokka*⁴ och de svenska bäck- eller källnamnen *Rocka*⁵ äro tydligen bildade till en stam *roðk*-. I detta fall är uppenbarligen *k* ej något ortnamnsuffix.

Till färgadj. *fal* ha med *k*-avledning bildats no. o. sv. dial. *falke* m. 'falaska' samt no. dial. *falkast* 'vissna'⁶. Till färgadj. *brun* finnas avledningarna no. dial. *brunke* m. 'en bruun eller mörk Plet' (Aasen), 'brunhet' (Ross), nyisl. *brúnka* f. '(Navn paa) en sort Hoppe', 'Kælenavn paa en (mørk) Vinflaske' (Blöndal), no. dial. *brunkast* 'bli brun' m. m. och till färgadj. *blå* no. dial. *blaakje* (eg. 'blåhet', Ross), nyisl. *blákka* f. 'blånelse' (Blöndal).

Jag finner det försiktigare att åtminstone för de norska namnen på *Brunk*- anknyta till det faktiskt existerande till adj. *brun* avledda *brunk*-, som är känt åtminstone sedan 1300-talet i det no. tillnamnet *Brunker* 'den brunhyllte eller brunhåriga'⁷, och som tillhör ett betydelsesammanhang, där *k*-avledning kan väntas.

Butsvedsskålet (s. 64). Så heter ett rågångsskäl, som nämnes år 1780. Namnet innehåller ett nu försvunnet ortnamn *Butsveden, vars förra led enligt förf. är sv. *but* 'klimp, klump'. Ordet förekommer i dialekterna särskilt i tre specialbetydelser: 1) träklubb, 2) jordkoka, 3) torr kådig topp av ett furuträd. Förf. föredrar att anknyta *Butsveden* till den tredje betydelsen, som är väl styrkt från de närgränsande dialektområdena, Norra Tjust

¹ J. Sahlgren, *Porla brunn*, en gammal offerkälla (Fataburen 1928, s. 178 ff.).

² Linnés *Västgötareta*, s. 240.

³ Samtliga västerbottniska former gå tillbaka på ett äldre *roðka*; jfr Seth Larsson, *Substantivböjningen i Västerbottens folkmål*, s. 81.

⁴ Rygh, *No. Elvenavne*, s. 195.

⁵ J. Sahlgren, *Porla brunn*, en gammal offerkälla (Fataburen 1928, s. 178 ff.).

⁶ Torp, *Nynorsk et. ordbok*.

⁷ Jfr Lind, *No.-isl. personbinamn*.

och Vedbo härader i norra Småland. Betydelsen är även känd från Sörmland. Förf. menar, att betydelsen 'kådig topp av tall-träd' mycket väl låter förena sig med anläggandet av en svedja. Han anför ur »Byskomakaren Jonas Stolts minnen från 1820-talet» följande ställe: »Ett slag som kallades för buttöre, satt i skaten på träden. Dessa träd, större eller mindre fälldes . . endast för buten, som någon gång icke var större än att man tog den i en börda.» Förf. tillägger: »Tydligt var 'buten' mycket eftersökt och då det gällde att samla ett större förråd 'but' måste gifvetvis en hel del träd fällas. Med kännedom om den stora utbredning, svedjebruket hade i forna dagars Sverige, kunna vi vara tämligen säkra på att så snart man hade fått en 'fälla', så skulle där också svedjas. *Butsveden* kan således förklaras såsom 'en svedja som anlagts på en 'butfälla', d. v. s. fälla som gjorts för åtkomst af 'but(töre)'.»

Hela förf:s resonemang faller på den omständigheten att buttöre fås genom gallring och ej genom trakthygge. De furor som ha torra toppar stå ej tillsammans i bestånd, utan äro spridda omkring i skogen. De äro ej särskilt vanliga. Då jag på mitt hemman i Hästhult i V. Göinge härad gallrade ut ett tjugotal furor, hade blott en av dessa »buttöre». Om någon »butfälla» eller »butsvedja» har man säkerligen aldrig kunnat tala.

För fullständighetens skull omnämner förf. ännu en möjlighet. Han menar emellertid att man på grund av betydelsens natur och ringa utsträckning knappast kan räkna därmed. Från Finspång har man antecknat ett ord *bute* 'person som hade stat och lön av bruket, körde hästar'. Benämningen tyckes mest ha förekommit förr, då »butarna» fraktade malm och järn. Enligt förf. har ordet ej kunnat anträffas utom i Finspång.

Så är emellertid ej förhållandet. C. Grill berättar i sina »Anteckningar om Godegårds socken» (1866), s. 11: »Dessa socknevägar voro från början vanligtvis gångstigar och skogsvägar, men några af dem utstakades och upphöggos såsom sådana . . för att på dem frakta kol och timmer ur de oländiga skogarne. De kallades då *butvägar*, efter det Holländska namnet Butar, som de kuskar benämndes, hvilka användes att köra hästarne vid dessa skogskörslor. Spåren af sådana butvägar förekomma dessutom mångenstädes i våra skogar, der de äro lätt igenkännliga.»

Grills antagande av att ordet *butar* är lånat från holländskan, är uppenbarligen oriktigt.

I »Beskrifning öfver Björkwik Socken i Södermanland» (1823), s. 52, talar G. Bernhardt om »den så kallade *Butvägen*», vilken gick i Björkviks socken mellan Ekåsen och östgötagränsen och tydligt var en skogsväg.

I Skagershults socken, Edsbergs härad, Närke, gick, innan den s. k. Västringsvägen blev byggd, en skogsväg från Hasselfors bruk och västerut förbi Svenstorp, Stensmossen, Skalltorp och Sandbacken. Den kallades *Butvägen* och användes för brukets körslor. De hästar som därvid begagnades kallades *buthästar* och för dem var vid bruket ett särskilt stall, som kallades *Butstallet*.

I Ramundeboda socken, Grimstens härad, Närke, går en sämre körväg mellan Brattforstorp och landsvägen. Denna kallas *Butvägen*.

Från Lerbäckes socken, Kumla härad, Närke, har ortnamnet *Butbroarna* antecknats. Man kan härmed jämföra det av Lindqvist anförda *Butbro* vid Finspång.

Enligt min tanke är av hithörande ord orden *butväg* och *butbro* primära. De beteckna de primitiva väganläggningar varom Grill talar. Dessa skogsvägar gingo i stor utsträckning genom kärr och mossar (jfr *Butkärren*, *Butmäsen*, 1788 karta, i Ramundeboda). De enkla utfyllnader, som gjordes i sumpmarkerna av träklabbar m. m., ha möjligen kallats *butvägar* eller *butbroar*¹; jfr närkesdial. *lerbut(e)* 'lerkoka', *jolbute* m. m. De som hade till uppgift att på dessa butvägar föra fram kol, timmer eller malm kallades *butar*, deras hästar *buthästar*, dessa hästars stall *butstall* osv.

Det sannolikaste är enligt min tanke, att *Butsveden* fått namn efter någon butväg. Någon säker förklaring kan naturligtvis ej lämnas. Jfr vidare *Butängén* vid Norrköping (»*Buut Engen*, Till Mässings Bruuket» 1719 Plan ö. Norrköping; *But-Ången* 1769 Brolins karta ö. Norrköping; *Butängen* 1810 Wermings karta ö. Norrköping, 1908 Weisses karta ö. Norrköping).

Dengilsmala (s. 70). Enligt L. är förra leden troligen gen. av det fsv. mansnamnet *Thængil*, fvno. *þengil*. Övergången *Th-* > *D(h)-* förklarar L. med viss tvekan ur trycksvag ställning och menar att huvudtrycket legat på senare leden. Betydligt sannolikare är att förra leden är ett ord *dängel* använt som mans-tillnamn, jfr finl.-sv. dial. *dängel* 'lång karl, räkel' (Vendell, Rietz) samt Ödeen, Studier i Smålands bebyggelsehistoria, s. 60, där ytterligare en fornsvensk form meddelas, och Ödeen i Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1928—29.

Dumnekärr (s. 75). Förf. förklarar förra leden som sv. dial. *dödman* 'gengångare'. Som en andra sämre förklaringsmöjlighet föreslås härledningen ur ett mot fno. *dumba* f. 'dammsky', dalmålets *dumba* 'dimma, ånga' svarande ord. Det hade varit

¹ Lindqvist räknar alternativt med möjligheten av att *Butbro* vid Finspång kan innehålla *but* i betydelsen 'slaggklump' eller liknande.

skäl att förf. närmare undersökt sådana ortnamn som *Dummö* i Höra sn, Källands hd, Skaraborgs län (*dumba* 1343 SD 5, s. 154; i *Dumbu* 1404 SDns 1, s. 385) och *Dummemosse*, på gränsen mellan Mo och Tveta häraden i Småland (i *dumpnærmoseæ* VGL IV), vilket senare namn innehåller ett ånamn fsv. *Dumpn* (jfr *dumnærquild* VGL IV). Se numera N. Ödeen i Sydsv. ortnamns-sällsk. årsskrift 1928—29.

Gräshorva (s. 101). Enligt förf. skulle sv. dial. *horva* (av äldre *hvirva*) 'liten åkerlapp' ursprungligen betyda 'något som man gått omkring i magiskt syfte'. På samma sätt förklarar han *vret* som »den rand som man med torsvigen ritade i marken runt omkring svedjan». Jag föredrager trots förf:s sakligt intressanta motivering att utgå från den av Emil Olson framställda översättningen »något inhägnat, en inhägnad». Grundbetydelsen för *vret* tror jag närmast är 'det av plojen ristade'. Jag inskränker mig till en hänvisning till min uppsats om ordet *horva* i Nysvenska studier 1929.

Husby (s. 150). Förf. antar att sådana skrivningar som *Hosaby* 1298 peka på ett uttal med slutet *o*. Då namnet *Husaby* flerstädes fortfarande uttalas med öppet *o*-ljud är det emellertid tydligt att det är ett öppet *o*-ljud, som *o*-skrivningarna åsyfta. Se vidare min uppsats om ordlängdsbalansen i svenskan i Namn och bygd 1929.

Hårkrankekärren (s. 153). Enligt förf. torde anledningen till att det regelbundna *hårkrank* fått sidoförmen *harkrank* vara att söka i växlande betoning. Att märka är att t. ex. närkesmålet, som alltid har huvudtrycket på första stavelsen i detta ord, stadigt har *a*-former. Förkortningen av den långa fornsvenska vokalen beror säkerligen på ordlängdsbalans och ej på att huvudtrycket legat på senare leden. Om ordlängdsbalans se min uppsats därom i Namn och bygd 1929.

Juten (s. 165). Om förklaringen av ordet *jute* 'fiskgjuse' se Sahlgren i Arkiv 44, s. 254 f.

Skarpnäck (s. 240). Enligt förf. kan *skarp* här betyda 'brant'. Han jämför sådana namn som *Skarpås*. Det finnes emellertid ingen anledning att här för *skarp* antaga någon annan betydelse än den, som ordet eljest så vitt jag känner alltid har i ortnamn, nämligen 'hård', 'torr', 'grusig', 'ofruktbar' (om jordmånen); jfr sv. dial. *skarpt bröd* 'hårt, torrt bröd'.

Strängnäs (s. 312). Förf. vill tolka förra leden i detta torpnamn som *sträng* 'rågång'. Samma förklaring anser han också vara möjlig för det gamla stadsnamnet *Strängnäs*. Strax utanför Strängnäs går i sundet en gränsskillnad mellan fastlandet och Tosterön. Denna är enligt förf. möjligen en gammal häradsgräns. Detta ostyrkta antagande är så mycket mera osannolikt,

som den av förf. omnämnda gränsen går mellan Strängnäs stad och Strängnäs socken, dvs. den är av ungt datum. Och sundet mellan Strängnäs stad och Tosterön synes blott ha tjänat att sammanhålla socknarna i häradet. Ej mindre än tre fastlandssocknar (Fogdö, Vansö och Strängnäs) fortsätta med sina gränser över sundet in på Tosterön. Södra delen av Tosterön har, så långt man kan följa sockenindelningen tillbaka, tillhört Strängnäs socken, se bl. a. ett brev från 1337, avtryckt i Sv. diplomatarium 4, s. 580, samt Styffe, Skandinavien (1911), s. 295. Förf. synes här ej tillräckligt noggrannt studerat lokalhistorien. Enligt rec:s tanke är det trots förf. fortfarande sannolikast, att förra leden i staden *Strängnäs*' namn är det från de fornsvenska lagarna välkända ordet *sträng* 'snara för djurfångst', se vidare Namn och bygd 8, s. 161 och min artikel »Stadsnamnet Strängnäs» i Social-Demokraten 19 maj 1923.

Vist (s. 381—451). Förf. avvisar i detta långa och innehållsrika parti Magnus Olsens datering av *Vist*-namnen till äldre stenåldern. Hans argument äro övertygande. Men då han också ogillar den gamla förklaringen, att bebyggelsenamnet *Vist* innehåller ordet fsv., fyno. *vist* f. i betydelsen 'vistelse, uppehållsställe, boning' känner rec. sig ej lika övertygad. Förf. menar, att om ej samtliga så åtminstone flertalet av dessa namn innehålla ett ord *vist* med betydelsen 'krokigt vattendrag'. Hans bevisning synes mig icke bindande. Det förefaller mig som om han stundom skulle pressat materialet för hårt.

En del mindre betydande anmärkningar kunna sålunda framställas mot detaljer i förf:s framställning. Men de kunna icke på något sätt fördölja de stora förtjänster, för vilka jag ovan redogjort. Med stort intresse väntar man på arbetets andra del, där en översikt över namnens bildningssätt och de olika namntypernas ålder kommer att lämnas.

Jöran Sahlgren.

9.4.1920.

Korrektorn och Nya Testamentet 1526.

I.

I denna tidskrift har de senaste åren förts en intressant diskussion om det synnerligen komplicerade och segslitna problemet, vem som översatt N. Test. 1526. Det är en ganska egenomlig pendelartad behandling, som detta problem rönt av den vetenskapliga forskningen. Den gamla åsikten var ju, att Laurentius Andreæ var översättaren (så t. ex. Geijer i Sv. folkets hist.). I slutet på 1800-talet lancerade — med litterär utgångspunkt — Schück (1891) den motsatta uppfattningen, att O. Petri var översättaren. Den förste, som lade problemet på språklig bog, var Richard Steffen, som redan 1893 trodde sig i N. Test. igenfinna L. Andreæ:s språk. Den åsikten vederlades av dåtidens språkmän, och Schücks ståndpunkt var fortfarande — med undantag för Steffen¹ — den allmänt godtagna. Så kom 1918 Natan Lindqvists uppmärksammade gradualavhandling, Reformations-tidens bibelsvenska. Genom en undersökning av skriftspråket och ortografin i N. Test. under en minutiös jämförelse med O. Petris och L. Andreæ:s språkbruk men även under åberopande av det dialektala inslaget, kom förf. här till den uppfattningen, att den senare varit huvudredaktör och som sådan dels själv språkligt formulerat den senare delen av urkunden (fr. o. m. Galaterbrevet), dels även underkastat den förra delen språklig överarbetning. Vad denna förra del angår, tror Lindqvist — med tveksamhet dock ifråga om hela delen — att O. Petri är översättaren. Nu tycktes denna ståndpunkt i allmänhet blivit godtagen av forskningen — åtminstone av språkmännen, tills Johan Palmér i en

¹ Ännu 1919 vidhåller S. denna ståndpunkt (Sv. litt. hist. I s. 149). Angående litteraturen om frågan se Schück i Hist. tidskr. 1894 och Lindqvist, Ref.-tidens bibelsvenska s. 184—185.

artikel med titeln »Reformatörerna och översättningen av N. Test. 1526» i ANF 42 1926 upptog problemet till ny behandling. I den nämnda artikeln försökte Palmér draga i bevis, att (danska) sättare gjort sig gällande i N. Test. i betydligt större utsträckning, än Lindqvist velat göra gällande, särskilt i urkundens förra del. Med denna utgångspunkt har han velat bevisa, att O. Petri varit översättaren ej blott i förra utan även i senare delen. I en artikel med titeln »Ha danska sättare inverkat på reformations-tidens bibelsvenska?» i ANF 43 har Lindqvist upptagit denna Palmérs åsikt till kritik och till full evidens påvisat ohållbarheten i de bevis, som Palmér framlagt för sin uppfattning om danska sättare. I första häftet av ANF 44 har slutligen Erik Neuman i en artikel med titeln »Språket i Nya Testamentet 1526» angripit Lindqvists forskningsresultat från en helt annan utgångspunkt än Palmér. Förf. belyser först ytterligare ohållbarheten i Palmérs åsikt om ett danskt sätтарinlag men kommer därefter in på en undersökning av dialektinslaget. Flera av de dialektala drag, som Lindqvist i sin gradualavhandling åberopar som stöd för L. Andreæ som översättare, anser Neuman i stället — jämte en del dialektdrag, som ej L. anför — härröra från O. Petri. Han kommer så till den revolutionerande uppfattningen, att den sistnämnde är översättaren av hela N. Test., och att L. Andreæ ej alls haft med översättningsarbetet att göra, utan att den av L. påvisade »normaliseringen» kommer från en okänd uppsvensk korrektör. Den förste, som uttalade tvivelsmål mot Lindqvists resultat — redan före Palmér och Neuman — var dock Schück. I sitt arbete Den svenska förlagsbokhandelns historia Sth. 1923 (s. 74) uttalar denne numera som sin åsikt, att man överhuvud ej kan i N. Test. spåra översättaren bakom korrektorns överarbetning, och att den av Lindqvist påvisade olikheten i språkligt hänseende mellan förra och senare delen helt enkelt beror på två olika korrektörer.

I en sådan situation kan det måhända synas väl djärvt, att en utomstående deltagar i diskussionen, men undertecknad har endast velat söka belysa en sida av problemet, som hittills ej tillräck-

ligt beaktats, nämligen korrektorns insats¹. I huvudfrågan, översättningsproblemet, anser jag mig ej äga tillräcklig kompetens att mera kritiskt våga yttra mig, allrahelst som jag i viss mån anser detta olämpligt, då med all sannolikhet ännu ej sista ordet sagts i frågan av dem, som närmast deltaga i diskussionen².

Det finns ock ett mera direkt skäl till att jag vågar deltaga på ett litet hörn i diskussionen om N. Test:s språkliga problem. I min gradualavh. Ericus Nicolais Gerson-översättningar Upps. 1927 (s. 105 ff.) har jag nämligen — ehuru med viss tvekan och modifikation — stött mig på Palmér's nyss refererade åsikt och därav dragit vissa slutsatser i fråga om en likhet i skriftspråkligt och framför allt ortografiskt hänseende mellan Ericus Nicolais i Uppsala gjorda översättningar och N. Test., som jag trott mig finna (a. a. s. 111 ff.). Övertygad om riktigheten av Lindqvists kritik mot Palmér³, har jag därför känt mig uppfordrad att upptaga till ny behandling frågan om nyssnämnda likhet. Denna tror jag numera ej beror på att Richolffs sättare i Uppsala kunnat tillägna sig en uppsaliensisk skriftspråkstradition (jfr. min

¹ Denna har dock förut påpekats av Schück och Neuman.

² Under den långa tid av över ett år, varunder denna uppsats legat hos redaktionen i väntan på publicering, har Lindqvist hunnit offentliggöra tvenne nya intressanta inlägg i frågan, dels en artikel i Nysvenska Studier VIII 1929 med titeln Bibelsvenskans medeltida ursprung, dels en annan med rubriken Översättaren av Nya Testamentet 1526 i ANF 45 (1929) och första häftet av 46. Genom redaktionens välvilja har jag satts i tillfälle att i min framställning ta nödig hänsyn till dessa nya bidrag till frågans lösning, vadan jag i det följande återkommer till de berörda artiklarna. Givetvis skulle den nya situationen ha krävt en mera genomgripande omarbetning av min uppsats — åtminstone i fråga om disposition — men då en sådan på grund av bristande tid ej kunnat åstadkommas, har uppsatsen fått inflyta i det stora hela i sin ursprungliga form.

³ Långt innan Neumans ovannämnda artikel utkom, hade jag observerat de båda av N. (s. 2—3) citerade breven, Brasks den 27 dec. 1526 och konungens den 4 jan. 1527, vilka ohjälpigt kullkasta Palmér's åsikt, då de otvetydigt visa, att de första sättarna i G. Vasas tryckeri liksom Richolff voro lågtyskar, och att dessa i början av år 1527 voro ersatta av svenska typografer.

avh. s. 105, 108 och noten s. 111), utan kan den förklaras — som jag nedan vill söka visa — på ett annat sätt.

Innan jag övergår till min egentliga uppgift, vill jag dock först framhålla, att Lindqvist alltför lättvindigt enligt min mening utmönstrat Tideboken som jämförelsematerial ur diskussionen om språket i N. Test.¹

Att döma av ovannämnda artikel tycks nämligen L. vara av den åsikten, att redaktören av Tideb. ej visat någon större självständighet i fråga om språket i sitt arbete utan från olika håll av det nordiska språkområdet hopplöskat en mängd katolska böner, och att Tidebokens språk i allra största utsträckning beror av olika förlagor. Detta anser jag dock åtminstone delvis vara ett misstag. Om man nämligen jämför innehållet i den svenska Tideb. med den latinska »Horæ beatæ Virginis», som år 1525 strax före det förstnämnda arbetet trycktes på Richolffs tryckeri i Uppsala, finner man, att hela förra hälften i den svenska har direkt motsvarighet i den latinska Tideb. Sålunda motsvaras »vorfruwe tydher paa svenskä» (s. 1—28)² av horæ beatæ Virginis, »helghe andz tidher» (s. 29—38) av horæ de Sancto Spiritu, »helga kors tyder» (s. 39—41) av horæ de Sancto Cruce och »syw Psalmana vppa Swensca» jämte litanian (s. 42—52) av psalmi penitentialiales (!) septem jämte litanian i den latinska Tideb. Även danska Tideboken (Vor froe tider, utg. av Chr. Pædersen och tryckt 1514 i Paris, varav ett något defekt ex. finns i Kungl. bibl. Sthlm) ha dessa »tider». Men de äro av en annan redaktion, och att i nämnda parti den svenska Tideb. ej är en översättning från den danska, är lätt att övertyga sig om genom en jämförelse. Vidare motsvaras kalendariet (s. 85—96), tabulæ signorum seu minutiorum i översättning (s. 98) och början av Jo-

¹ Han har redan i sin gradualavh. s. 187 använt Tideb. för att fastslå sättarnas inverkan på språket i N. Test. I många av de anförda fallen tror jag dock språkformerna snarare komma från korrektorn (se nedan).

² Citathänvisningarna till Klemmings edition av Sv. Tideb. Sth. 1854.

hannesevangeliet (s. 99) av ett kalendarium (dock ej samma redaktion), samma tabell och samma begynnelseord av nämnda evangelium i den lat. Tideb. Däremot saknas motsvarighet till de många bönerna å s. 53—84, tre böner till den heliga jungfrun å s. 97, »skriftorden paa svenskä» s. 99—101 och hymnen till Frälsaren s. 101—104. Av det nämnda framgår, att den svenska Tideb. i sin huvudsakliga del är en översättning av den lat. Tideboken. Jämför man närmare »tiderna» i de båda Tideböckerna, finner man visserligen åtskilliga smärre avvikelser. Collecta: Gratiam tuam quesumus s. 20—21 i svenska Tideb. motsvaras t. ex. i den latinska av collecta: Famulorum tuorum etc. Den förstnämnda collectan återfinnes dock likalydande i Ad completorium s. 26, där den även har motsvarighet i den lat. Tideb. De få avvikelserna kunna tänkas bero därpå, att de båda Tideböckerna avspegla två något olika liturgiska redaktioner. Efter vad Klemming påpekat, finns det åtskilligt i Horæ beatæ Virginis, som pekar på att den latinska Tideb. haft sitt ursprung från Strängnäs stift. Den i den svenska Tideb. förefintliga redaktionen av tiderna kan däremot med all sannolikhet vara den i Uppsala stift brukliga. Att den sistnämnda Tideb. i senare delen har en översättning av början till Joh. ev., som följer efter kalendariet och tabellen (se ovan) precis som i den latinska, och som likaledes är försedd med samma träsnitt av S:t Johannes örn som i Horæ beatæ Virginis, talar även i någon mån för att den svenska Tideb. haft den latinska som förlaga. I varje fall måste den förra urkunden vara en översättning från en latinsk redaktion av »tiderna». Meningen med en översättning till modersmålet av dessa var säkerligen endast att möjliggöra för den latinokunniga menigheten att följa med i mässan. Därför äro ock de olika bönerna, hymnerna eller psalmerna i den svenska Tideb. (liksom ock delvis i den danska) försedda med rubriker, som innehålla deras latinska begynnelseord.

Redan i min avhandling (s. 111) har jag uttalat den förmodan, att översättningen av svenska Tideb. gjorts i Uppsala. Skälen härför äro dels, att kalendariet är av Uppsalatyp (härom

mera se nedan), dels att skriftspråket och ortografin förete — frånsett en del sättarfriheter — många likheter med Ericus Nicolais Gerson-översättningar, dels ock att flera dialektala överensstämmelser föreligga mellan Tideb. och centraluppländskan i slutet av medeltiden. Till de i min avhandling nämnda dialektdragen kunna ock läggas *gretho* s. 17 och *leet(h)* s. 54, 56 (jfr. a. a. s. 148 punkt 8 c) samt *sunder* (adv.) s. 21 (jfr. a. a. s. 144 punkt 5 och s. 109 skrivn. *konukth*) och *fugla* (se avdelning II av min uppsats mom. 57). Även skrivn. *nedderst* s. 9 och *nedder* s. 29 äro ett centraluppländskt drag, belagt i skuttungemål¹. Troligen har översättaren varit en klerk, kanske en kanik inom domkapitlet i Uppsala, som å dettas vägnar eller på Richolffs uppdrag gjort en översättning av den på domkapitlets tryckeri nyss förut tryckta lat. Tideb. För den senare delen av den svenska Tideboken, som saknar motsvarighet i den latinska, har Lindqvist i sin artikel mot Palmér påvisat förlagor för vissa partier dels från den danska Tideb., dels från en svensk handskrift, Cod. Holm. A. 80. Även i dessa fall — med undantag av de nyssnämnda danska partierna — förefaller dock Tidebokens översättare ej ha slaviskt följt sina förlagor, om nu verkligen detta parti av Tideb. härrör från den, som översatt den förra delen. I varje fall måste man räkna med ett starkt språkligt inflytande från de danska och svenska förlagorna i den senare delen av Tideb., särskilt i fråga om sådana språkformer, som endast äro belagda i denna del. Om alltså någon olikhet förefinnes mellan den förra och senare

¹ I detta sammanhang skulle jag ock vilja peka på skrivn. *wäigh* s. 9, som kan vara en dialektform. Det är dock ovisst, hur denna skrivform skall utläsas. *-igh* kan ju avse ett uttal *j*, och i så fall skulle ett ex. föreligga på s. k. inre förmjukning, uppkommen ur den bestämda formen av subst. En sådan förmjukning har i äldre tid nått ända ned till Uppsalatrakten (se min avh. s. 177 ff. mom. b). Men då det är ovisst, om den bestämda formen sg. analogiledes kunnat segra över den obestämda och pl.-formen — dialekterna giva knappast stöd härför — är en annan tolkning att föredraga: ett uttal med diftong + *gh*. Ett sådant uttal av ordet är nämligen belagt från nordliga Uppland (från Lövsta och Vesslands s:ar, se Hesselman, De korta vokalerna *i* och *y* s. 47).

delen, som Palmér (se s. 34) velat göra gällande (jfr. dock Lindqvists kritik härav), beror den ej på olika sättare utan på att den senare delen (f. o. m. s. 53) stått i beroende av förlagorna, vilket ej varit fallet med den förra delen¹. I detta sammanhang infinner sig lätt den frågan, varför översättaren ej i senare delen följt den latinska förlagan i Horæ beatæ Virginis. En tänkbar förklaring kan följande vara. Richolffs företrädare som boktryckare i Uppsala, Bartolomeus Fabri, hade sitt enda kända arbete färdigtryckt den 26 september 1525. Från denna tidpunkt och till tryckeriets överflyttning till Stockholm, som skett alldeles i slutet av året eller senast i början av år 1526, har Richolff alltså måst medhinna tryckningen av både den latinska och den svenska Tideb. Det förefaller vara en mycket knapp tid, allrahelst som under samma tid även översättningen av den latinska Tideb. (se ovan) måst ha verkställts. Klemming har dock påpekat (Sv. bibl. 1481—1600 s. 148), att de två första arken jämte de tre sista i Horæ beatæ Virginis äro tryckta med den nyssnämnde Bartolomeus Fabris stilar, under det att huvuddelen, just det parti, som äger motsvarighet i den svenska Tideb. (se ovan)², är satt med Grijs' av Richolff övertagna typer. Denna del kan alltså vara tryckt av Richolff, innan han ännu kunde disponera B. Fabris typlager, och alltså översättningen kunnat verkställas, under det återstoden av den lat. Tideb. trycktes. Det kan vara möjligt, att översättaren ej medhunnit den kanske av Richolff föranstaltade översättningen av hela den lat. Tideb. före tryckeriets överflyttning till Stockholm, och att senare delen av den svenska Tideb. ej trycktes förrän efter överflyttningen. Detta kan vara anledningen till att svenska Tideb. ej har varken plats eller tryckår angivna. Richolff kan på grund av brådskan inför

¹ Ett sådant ex. är skrivn. med *d* i pron. *da*, *den*, *dw* och *dyn*, varav jag anför ex. å s. 77 och 78 (min avh. s. 110). De gå troligen tillbaka på den danska Tideb.

² Utom kalendariet, tabellen och början av Joh. ev., som stå å de första arken. (De sista bönerna i detta parti, Vespere mortuorum, Vigilie mortuorum, saknas ock i sv. Tideb.).

de nya typografiska uppgifter, som mötte honom i Stockholm, själv ha från olika håll hopbragt den senare delens böner och stoff av annat slag samt sålunda fullbordat tryckningen av den svenska Tideb. Härför skulle den omständigheten kunna tala, att dennas kalendarium ej är av samma redaktion som den latinska Tidebokens. Båda kalendarerna ha visserligen de flesta av de för Uppsala stift gemensamma karakteristika. Men i den latinska stå dock några sådana, som saknas i den svenska, och tvärtom¹. Däremot har tydligen den danska Tidebokens kalendarium varit den närmaste förebilden för den svenska Tidebokens, vilket knappast kan förvåna, då i den senare delen av sistnämnda urkund några böner även lånats från den danska (se ovan). Detta framgår dels därav, att kolumnrubrikerna i kal. ha dansk språkform: Gylden tal, Söndagis bogstaff och Tafflen till tege (precis som i den danska), dels ock därav, att den svenska Tidebokens kal. har åtskilliga helgonnamn, som i allmänhet saknas i de svenska stiftens helgonlängder men återfinnas i den danska Tidebokens kal. Jag nämner som ex. februari månad. Den 4. febr., som i alla svenska kal. är Ausgars dag, saknar beteckning både i det svenska och det danska kal. Samma kal. ge 6 febr. namnet Dorothee jomfrw (den lat. Tideb. och Uppsalakalendarerna Ve-

¹ 24 jan. Sanct Erik, 1 juni Nicomedes, 3 juni Erasmus, 5 juni Bonifacius, 8 juli "Herenei med sith salschap", 15 juli David abb., 26 juli Martha, 4 aug. Germani biscop, 9 aug. "Romani marteler", 25 aug. "Bernardi abbatis", 23 sept. festum reliquiarum äro t. ex. gemensamma (jfr. Geete, Fornsv. bibl. suppl. slutet). Dessa saknas alla i den danska Tidebokens helgonlängd och i det mlt. kal. (se nedan s. 121 not 2) med undantag av namnen på 1, 3 och 5 juni, som återfinnas i båda sistnämnda helgonlängder. Den lat. Tideb. har ensam 5 maj Compassio marie (det sv. kal. har liksom det mlt. Godehardus biscop), 11 juli "festum patronum regni etc." (det svenska saknar namn) och tillägger å 21 okt. ("XI tusende jomfrwr") "festum terre". Endast den svenska Tideb. har 16 juli "apostolenes atschilling", som i den danska Tideboken och i det mlt. kal. återfinnes på föregående dag (16 juli saknar namn i den lat. Tidebokens kal.) och 8 okt. marci pawe, vilket namn alldeles saknas i det danska och lat. kal. men i det mlt. återfinnes å den 7 okt., då de nyssnämnda liksom den svenska Tidebokens helgonlängd ha Sancta Brigitte vidue.

dastus et Amandus) och 16 febr. Juliana iomfrw (som blott står i Skara- och Strängnäs-kal.)¹. Men dessutom har den svenska Tideboken på dagar, som sakna beteckning både i den danska Tideboken och i alla de svenska stiftens kal., en mängd för dessa alldeles främmande namn. Då Klemming påpekar i inledningen till sin edition av den svenska Tideb., att kalendariet synes hänvisa på nederländskt eller plattyskt ursprung², kan förklaringen ligga däri, att Richolff överarbetat den danska Tidebokens kal., så att det kunde användas i Uppsala stift (dock ej den lat. Tidebokens kal. som förebild) men samtidigt roat sig med att på mera oviktiga dagar insätta de namn, som han kände från sitt hemlands helgonlängd. Han var tydligen van vid att kal. skulle ha namn på alla dagar liksom de tyska helgonlängderna (dock ha ej alla tomrum fyllts).

De olikheter i ortografiskt hänseende, som förefinnas mellan danska Tideb. och de nyssnämnda från denna hämtade danska böckerna i den svenska, härröra alltså från korrektorn, som väl är densamma, som korrekturläst den förra delen av sv. Tideb., och kauske — som jag nedan vill göra troligt — även förra

¹ Även det mlt. kalendariet (se följ. not) har 6 febr. Dorothea yuncfrowe och 16 febr. Juliana yuncfrowe (4 febr. Blasius pawes). Att dock även danska kal. har använts, framgår av andra ex., t. ex. 4 mars, som saknar beteckning i den lat. Tidebokens kal. och i de svenska stiftens, men i svenska Tideboken liksom i det danska kal. bär namnet Lucij pawe (det mlt. kal. har Adrianus merteler).

² Klemmings förmodan, att ett plattyskt original förelegat, har jag kunnat verifiera genom jämförelse med ett medellågtyskt kalendarium, som börjar en bönbok. tryckt av Stephan Arndes i Lübeck år 1497 (inkunabel n:r 435 i Collijns Katalog der Inkunabeln des kgl. Bibliothek in Stockholm I Sth. 1914). Följande dagar i febr., som sakna beteckning i alla svenska kal. liksom även i danska Tideboken, ha i svenska Tideboken samma namn som i nyssnämnda mlt. kal.: 8 Helena j. (mlt. H. konynginne), 11 Eufrasia jomfrw, 12 Eulalia j. (mlt. Eulagia yuncfrowe), 13 Steffanus biscop, 17 Donatus biscop, 18 Concordia jomfrw, 19 Susanna Uolma[rus] (mlt. Uolmarus), 20 Euerhardus, 21 Purkhardus, 26 Goyus pawes (mlt. Gayus), 27 Leander biscop, 28 Romanus ridder. Den 9. febr. har Appolonia liksom i mlt. kal. Detta namn återfinnes endast i Västerås-, Linköpings- och Strängnäs-kalendarier.

delen av Een nyttwgh Underwijsning samt förra delen av N. Test. Jag anför som ex. följande, som jag hämtat ur de av Lindqvist i sin artikel i ANF 43 s. 170 ff. avtryckta parallella texterna (den första formen ur den svenska, den andra från den danska Tideb.): *macht* (s. 170): *mact*, *mich* (3 ex. s. 170): *mig(h)*, *tik* (s. 171): *dig*, *mik* (s. 172): *mig*, *iuc* (s. 170): *ieg*, *ok* (s. 172): *oc*, *tijd* (s. 170): *tiid*, *wij* (s. 171): *wii*, *tydh* (s. 172): *tiid*, *ryke* (s. 171): *rige*, *tyma* (s. 172): *time*, *myne* (pron.) (s. 170, 172): *mine*, *thyn* (s. 171): *din*, *hymerike* (s. 171): *hiemmerige*, *hymmerikis* (s. 171): *hiemmerikies*, *hellyghe* (s. 170): *hellighe*, *ewygh* (s. 172): *ewigh*, *verdwogge* (s. 171): *verdige*, *thenne* (s. 171): *denne*; *thw*, *tu*, *the* (s. 170, 171): *dw*, *de*; *paual* (nom. pr. s. 170): *pouel*, *wara* (pron. s. 171): *wore*, *skwlt* (s. 171): *skyld*, *käre* (s. 170): *kere*.

Efter denna utvikning övergår jag till att närmare belysa den ovannämnda likheten mellan de första svenska trycken i Uppsala och N. Test. Men för att en sådan likhet ej skall sväva alldeles i luften, måste naturligen först undersökas, om en sådan likhet över huvud *kan* vittna om något samband mellan de nämnda urkunderna. Men en sådan undersökning sammanhänger naturligtvis på det intimaste sätt med det komplicerade problemet, hur N. Test. 1526 kommit till.

Då det gäller att på språklig väg identifiera författaren till ett äldre tryckt arbete, måste man räkna med möjligheten av språkliga inslag utom från författaren (eller översättaren) även från sättarna och korrektorn, såsom Schück framhåller i sitt arbete *Den svenska förlagsbokhandelns historia*, i vilket han särskilt belyser den sistnämndas betydelse för ett trycks tillkomst i boktryckarkonstens första tider. För att något belysa korrektorns arbete vill jag erinra om ett ganska lustigt citat, som Schück i det nämnda arbetet (s. 41) gjort från Collijn, *Bibliografiska strövtåg*. Här påvisar sistnämnde forskare en latinsk anteckning å ett i Krakau funnet makulerat korrekturavdrag ur den enda bok, som utgått från det boktryckeri, som i slutet av 1400-talet fanns i kartusianerklostret i Mariefred. Anteckningen härrör säkerligen från tryckeriets korrektör och lyder i Collijns översättning: »Sigrid

(troligen enl. Schück boktryckarens namn), rätta detta korrektur och giv mig ett nytt avdrag tillsammans med detta andra korrektur, och om jag är i sängen, så lägg det i fönstret, ty då skall jag rätta det i natt!» Härav kan man sluta, att korrektorn kunde taga till och med tre korrekturavdrag.

I vilken utsträckning boktryckarna och sättarna gjort sig gällande i de äldre trycken, beror givetvis i ej ringa grad på deras nationalitet. Som ovan framhållits, voro ju de första sättarna i Stockholm före år 1527 lågtyskar¹. Under sådana omständigheter måste man utgå därifrån, att sättarna ej alls eller mycket bristfälligt kunde förstå svenska och därför mycket mekaniskt och bokstav efter bokstav måste sätta efter det föreliggande manuskriptet, något, som de väl även vant sig vid från tryckningen av de latinska manuskripten. Endast i de fall, då rent ortografiska företeelser hade någon lågtysk variant eller svenska ord hade lågtyska motsvarigheter, kunde sättarna lätt lockas till att »korrigera» manuskriptet. I fråga om Ericus Nicolais översättningar har jag ock i min avh. sid. 99 påvisat ett sättarinslag av antytt slag². Endast i mycket enstaka fall bör man nog räkna med ett sättarinslag av annat slag, såsom lågtyska språkformer i stället för svenska, varpå jag påvisat ett ex. i *Ars moriendi* (se a. a. s. 98). Däremot synes det mig ganska otänkbart, att lågtyska sättare i någon större utsträckning kunnat korrigera det svenska manuskriptet i fråga om rent svensk ortografi och inhemska språkformer, allrahelst man ock måste tänka på den svenske korrektorns skärseld. Denna förefaller dock — före N. Test:s tillkomst — vara föga effektiv, åtminstone att döma av svenska Tideb. I fråga om sättarinslaget i N. Test. har ock

¹ I fråga om sättarna i Joh. Fabris och Paw. Grijs' tryckerier se min avh. s. 97 ff.

² De ex., som jag därstädes uppfattat som sättarformer, men som sakna lågtyska motsvarigheter eller icke kunna bero på lågtysk ortografi, såsom skrivn. med *ff* i uddljud, med *c* i förbind. *ct* samt skrivn. *hanom*, *ind* och *und* (v.), vill jag numera anse snarare vara spår av den svenske korrektorns ingripande, en möjlighet, som jag då ej räknade med.

Lindqvist i sin gradualavh. (sid. 187) resonerat på nyss skisserat sätt. Men som sätтарformer anför han dock flera, som ej kunna bero på lågtyska skrivvanor, såsom skrivn. *fatigh*, *ecke*, *effter* och *thå*. Dessa former synas mig naturligare böra förklarar som korrektorns korrigeringar. Även skrivn. *jomfru*, *oppenbar*, *myn*, *syn* och *wedh* kunna vara korrektorns ¹, ehuru dessa utom det sistnämnda ex. kunna bero av lågtysk skrivvaua. Även den av Palmér påvisade olikheten mellan förra och senare delen av Een nyttwgh Underwijsning beror enligt min mening (så ock Neuman s. 74) på två korrektorer (se nedan) och ej på olika sättare. I fråga om Laurentius Andreæ's år 1528 tryckta bok »Een kort vnderwijsning om troona och godha gerningar», som, enligt vad L. ådagalagt (grad.-avh. kap. 3), företer många frapperande likheter med Olaus Petris språkbruk, tror jag ej heller på att den stora språkliga förändring, som vidtagits vid tryckningen av L. Andreæ's manuskript, kunnat genomföras av sättaren, såsom Lindqvist menar. Visserligen voro i detta fall sättarna säkerligen svenskar — ett förhållande, som dock ej L. tycks ha observerat, i det han (se s. 186—187) räknar med inflytande från lågtysk ortografi — varigenom en förändring i större utsträckning av den svenska ortografien i manuskriptet dock blir mer tänkbar och möjlig, än om sättarna varit lågtyskar. Men det synes otänkbart, att ett sådant ingripande kunnat göras av sättarna, om ej korrektorn, som man väl fr. o. m. N. Test:s tillkomst bör kunna antaga sett som sin uppgift att verka reglerande eller normaliserande på det svenska skriftspråket, godkänt de företagna ändringarna, om de nu verkligen måste tillskrivas sättarna. Mig synes troligare, att det är en korrektör, vilken korrekturläst O. Petris skrifter från år 1527, som i normaliseringssyfte vidtagit det stora ingripandet i L. Andreæ's manuskript. Om korrektorn är Olaus Petri — som L. räknar med som en alternativ möjlighet, vilken han dock

¹ Formen *wedh* tillskriver ock L. i sin gradualavhandling en korrekturläsare. Denna form liksom skrivn. *fatigh* samt *myn* och *syn* anser Neuman härröra från O. Petri (a. a. s. 60). Jfr. dock Lindqvists senaste artikel i ANF 45 och 46.

avvisar — eller någon annan, är ju en annan sak¹, som i detta sammanhang kan lämnas ur räkningen. Om det alltså är korrektorn, som givit den nya språkliga dräkten åt L. Andreæes skrift, kan denna ock giva vissa upplysningar om den frågan, i vilken grad en korrektor i allmänhet kan tänkas utplåna eller förändra en författares språkbruk i manuskriptet.

Som ovan relaterats, hyser Schück den uppfattningen i förevarande fall, att man överhuvud ej kan i N. Test. spåra översättaren bakom korrektorns överarbetning av manuskriptet. Jag för min del tror dock, att denna ståndpunkt är alltför pessimistisk². För det första synes det mig ganska opsykologiskt, att en korrektor skulle kunna på korrekturvägen så helt utplåna manuskriptets språkbruk, att man ej vid sidan av korrektorns skulle kunna avläsa författarens. Det skulle ju innebära, att den förre korrigerade i korrekturet nästan varje ord. För det andra tala de fall, då man med ganska stor sannolikhet kan spåra korrektorns ändringar i de äldsta svenska trycken, mot en sådan uppfattning. I Ericus Nicolais Gerson-översättningar synas både sättare och korrektor ganska samvetsgrant ha följt manuskripten (se min avh. s. 95—96 och ovan s. 123 not 2). Som stöd för sin åsikt anför Schück dels två olika tryck av första arket till Een nyttwgh Wnderwijsning 1526, dels den år 1528 tryckta skriften av Laurentius Andreæ. Av den förstnämnda skriften har Aksel Andersson funnit ett äldre tryck av första arket, som han utgivit i Skrifter från reformationstiden. Schück åberopar ett uttalande av denne om olikheten, som måste bero på två olika korrektorer, då ju sättare

---

¹ Den större likhet med L. Andreæes och N. Test:s språkbruk, som förefinnes i O. Petris efter 1526 tryckta skrifter i jämförelse med dennes samtida språk i Tänkeboken, förklarade L. (se avh. s. 120—121) som beroende på "det synnerligen kraftiga inslaget från en av N. Test. starkt påverkad sättare". Detta är uppenbarligen otänkbart, då i början av år 1527, som ovan antytts, ombyte av sättare ägde rum. Denna större likhet måste i stället bero på korrektorn.

² Neuman förklarar i sin berörda artikel (s. 72) helt kategoriskt, att han är av motsatt uppfattning mot Schück i denna punkt.

och författare äro desamma, mellan de båda trycken. Härav drar Schüeck den slutsatsen, att korrektorn för det yngre trycket på ett synnerligen genomgripande sätt omdanat språket i det äldre. Av en närmare jämförelse mellan de båda trycken, till vilken jag nedan återkommer, framgår emellertid, att olikheterna äro jämförelsevis få och ingalunda så många, att man icke bakom korrektornas ingripande skulle kunna skönja författarens språkbruk. Som belysande ex. kan i detta sammanhang nämnas, att å en sida, vald på måfå (sid. 13 i Aksel Anderssons edition av ifrågavarande skrift), som upptar 162 ord, endast 13 ord korrigerats av den senare korrektorn. Ändringarna i dessa 13 fall äro endast (med ett undantag) av ortografisk natur. Ännu mer upplysande synes mig Schüecks andra jämförelse vara. Korrektorns stora förändring av L. Andreæ's manuskript till den nyssnämnda skriften har nämligen ej alls helt och hållet utplånat den senares språkbruk i trycket, vilket tydligt framgår av det av Lindqvist framlagda jämförelsematerialet. I 15 fall påvisar L. (s. 104—105), att O. Petris språkbruk segrat över författarens, men i ej mindre än 19 fall ha den senares språkformer fått stå kvar, om ock i vissa fall som minoritetsformer vid sidan av O. Petris segrande former. Härav kan man alltså draga den slutsatsen, att i tryck från ifrågavarande tid författarens språk kan spåras ungefär lika lätt som korrektorns, kanske t. o. m. med någon övervikt för den förres. Särskilt förefalla dialektala drag i allmänhet ha fått stå kvar.

Med ovanstående har jag velat visa, att varken sätтарinslag (Palmérs kritik) eller korrektorsinslag (Schüecks kritik) kunna till den grad ha bortskymt översättarens språk i N. Test., att man ej på språklig väg skulle kunna sluta sig till översättaren.

Om det nya läge, i vilket diskussionen härom kommit genom Neumans artikel, vill jag, som sagt, ej mera ingående yttra mig. Jag kan dock ej undertrycka en stilla undran, om ej Neuman, så att säga, kastat ut barnet med badvattnet, då han, sedan han på dialektal väg trott sig kunna borteliminera L. Andreæ som översättare, även förklarar kanslern ej alls ha haft med

översättningsarbetet att göra i någon form. Detta synes mig nämligen ej alls nödvändigt vara en följd av hans nya ståndpunkt i fråga om själva översättningsproblemet. Även om, som N. framhåller, Lindqvist lockats till att i visst hänseende över-skatta kanslerns insats i N. Test., står dock kvar som ett oryggligt resultat av L:s undersökning, att en närmast ortografisk »normalisering» genomförts i senare delen, och att denna visar en påtaglig likhet med L. Andreæ's skrivvanor. Att utan fullt bindande skäl fränkänna kanslern denna normalisering och skriva den på en okänd uppsvensk korrektors konto, synes mig redan a priori ometodiskt¹. Det synes mig även vara något djärvt i belysning av de ofta i sammanhang med frågan om översättaren av N. Test. åberopade historiska dokumenten. Det förefaller något underligt, att ärkebiskopen Johannes Magni så oförbehållsamt låter kanslern bära hundhuvudet för att »på flera ställen förvanskat Kristi evangelium», liksom ock att kanslern i ett privatbrev till ärkebiskopen i Trondhjem kallar översättningen för »nostram translationen», om L. Andreæ ej direkt haft någon hand med vid översättningsarbetet. Visserligen tror jag ej i likhet med Schück och Neuman, att vare sig O. Petri eller L. Andreæ kunnat vara det kungliga tryckeriets korrektor år 1526. Även om man skulle vilja gå med på Neumans ståndpunkt i fråga om översättningsproblemet, återstår dock den möjligheten, att kanslern i egenskap av redaktör för arbetet granskat översättarens manuskript. Därvid har han ej blott kunnat granska själva översättningen från grundtexten utan även — åtminstone så småningom under arbetets gång — åstadkomma en normalisering av språket och särskilt stavningen i N. Test. Att rikets kansler haft överinseendet över det protestantiska översättningsarbetet, synes mig även vara det mest naturliga, om man besinnar, att konungen året före N. Test:s tryckning uppdragit åt ärkebiskopen att från den katolska kyrkans sida åstadkomma en svensk översättning

---

¹ Detta skrevs, innan Lindqvists två senaste inlägg blevo publicerade.

av N. Test. På grund därav fördelade ock den sistnämnde det planerade översättningsarbetet på de olika domkapitlen och klostren. När sedan Gustav Vasa i och med brytningen med den katolske ärkebiskopen övergav planen på en av den katolska kyrkan åstadkommen översättning och i stället lät å sitt tryckeri börja trycka den säkerligen redan påbörjade protestantiska översättningen, synes det mig vara ganska självklart, att hans kansler, som ju var ärkedjåkne ej blott som tidigare i Strängnäs utan även i Uppsala och i den sistnämnda egenskapen stod i ärkebiskopens ställe, blev ledare och huvudredaktör för arbetet med utgivandet av den nya svenska översättningen.

Om jag nu delvis frångår min ursprungliga avsikt att ej närmare uttala mig om de sista inläggen i den svåra frågan, om vem som översatt N. Test. 1526, som de ausedda forskarna do-centerna Neuman och N. Lindqvist gjort, så är det ej därför, att jag på något sätt tilltror mig kompetensen av kritisk skiljedomare, utan helt enkelt därför, att jag måste taga personlig ställning till översättningsproblemet för att kunna bedöma korrektorns insats i N. Test:s tillkomst. I de båda senaste inläggen i frågan, som den sistnämnde forskaren gjort (se ovan s. 115 not 2), har en ny betydelsefull synpunkt, som tidigare ej beaktats, förts in i diskussionen, nämligen den, att mönstret för bibelöversättningens skriftspråk och ortografi (även ordvalet i viss utsträckning) varit det medeltida Vadstenaspråket, den föregående tidens kyrkospråk. Detta gäller särskilt, enligt vad Lindqvist visat, det av L. Andreæ genomförda normalspråket i senare delen av N. Test. I en sådan situation förefaller mig frestelsen mycket stark att kasta yxan i sjön och i likhet med Schüeck förklara översättningsproblemet olösligt på filologisk väg. I varje fall synes den slagrutan föga tillförlitlig, som med hjälp av de dialektala inslagen i N. Test:s språk vill söka finna översättaren. Enligt min mening återstår i denna situation knappast något annat än falla tillbaka på den grundval för diskussionen, som nämnde forskare redan givit i sin gradualavhandling: fördelningen över de olika

bibelböckerna av de säkra O. Petriformerna¹ och normalspråksformerna. För att få en bättre överblick, än Lindqvists materialsamling skänker, har jag nedan ur denna sammanställt en liten enkel statistik häröver. Därvid har jag endast räknat antalet av de belagda språkdragen i de olika bibelböckerna (ej de olika beläggen för ett och samma språkdrag). Endast sådana drag ha naturligtvis kunnat medräknas, för vilka ex. finnas angivna över hela urkunden. Jag har även tagit hänsyn till korrigeringar och tillägg av senare forskare, i den mån jag funnit dem fullt säkra (med undantag dock av sådana i Lindqvists senaste artiklar i ANF 45 och 46).

	Normalspråksformer.			
	O. Petri.	L. Andreæ.	Ej L. Andreæ.	Summa.
	Av 43	Av 23	Av 12 ³	Av 35
Matt. (41 1/2) ²	19	21	9	30
Mark (26 1/2)	22	18	6	24
Luk. (45)	24	23	8	31
Joh. (34)	26	15	10	25
Ag. (45)	22	21	7	28
Rom. (18 1/2)	16	17	9	26
1 Kor. (18 1/2)	16	17	8	25
2 Kor. (13 1/2)	16	15	11	26
Gal.	2			
Ef.	2			
Kol.	3			
1 Thess.	1			
1 Tim.	5			
2 Tim.	1			
Tit.	3			
Fil.	1			
Ebr.	6			
1 Petr.	4			
Joh. br.	4			
Jak.	3			
Upp.	7			
Allm. fspr.	5			

¹ Belagda i Tänkeboken.

² Siffrorna inom parentes ange de olika bibelböckernas sidoantal i originaltrycket.

³ Av dessa anser Neuman *tapa*, *geffua*, *kööt* och *no(o)gh* vara O. Petriformer (jfr. dock Lindqvist a. a. i ANF 45 och 46!).

I fråga om urkundens förra del synes mig siffrorna närmast visa, att O. Petriformerna äro i det stora hela jämnt fördelade över samtliga böcker före Galaterbrevet. Åtminstone på mig verkar därför Neumans ståndpunkt vara den sannolikaste, nämligen att O. Petri är översättaren i hela denna del. Att både O. Petri och kanslern tagit verksam del i N. Test:s tillkomst måste man sluta därav, att båda under år 1526 i flera punkter ändra sin egen ortografi till likhet med bibelurkundens språkbruk, som ju både Lindqvist och Palmér visat. Att N. Test. i ortografiskt hänseende utövat så stort inflytande på O. Petris språk i Tänkeboken, synes mig knappast vara tänkbart, om reformatorn endast rönt detta inflytande genom läsning av den färdigtryckta texten. Att han så småningom i många punkter lärt sig sin förmans ortografi genom dennes rättelse av hans manuskript, synes mig däremot mycket naturligt. Belysande äro särskilt åtskilliga normalspråksformer, som under år 1526 dyka upp i Tänkeboken, men som sedan åter försvinna (se Lindqvists grad.-avh. s. 119). De första normalspråksformerna i Tänkeboken visa sig också så tidigt — i april 1525¹ — att vid den tiden N. Test. blott kunnat — och det endast till någon del — föreligga i manuskript. Min uppfattning är alltså den, att O. Petri översatt hela förra delen av N. Test. men kanslern granskat och överarbetat manuskriptet². Men vem har översatt N. Test. fr. o. m. Galaterbrevet? Även här är jag benägen ansluta mig till Neumans och Palmérs uppfattning, även om det kan synas synnerligen djärvt efter Lindqvists kritik av Neumans bevisföring (se ANF 45 och 46). Det förefaller mig också troligare, att befattningen som Stockholms stads sekreterare kunnat lämna O. Petri tid övrig till det mycket makt-

¹ Den första formen *skole* (i st. f. *skwle*), vilken redan dyker upp så tidigt som i november 1524, kan ju vara en självständig ändring av Tänkebokens förf.

² Om man liksom Lindqvist (se ANF 46 s. 6) räknar med O. Petri som översättare endast i Johannesevangeliet och möjligen i Romarbrevet och i 1 Korinterbrevet, hur skall man då förklara O. Petriformerna i de övriga böckerna i urkundens förra del? (se statistiken).

påliggande och tidsödande översättningsarbetet än kanslerssysslan, som ständigt krävde L. Andreæ's närvaro hos konungen på dennes många resor på en tid, då varken hovet eller de högsta statsämbetena ännu blivit fasta institutioner. Till och med arbetet med en noggrannare granskning av manuskriptet och övervakningen av N. Test:s tryckning synes endast med svårighet kunna medhinnas av en man med sådan arbetsbörda som konungens sekreterare. Kousekvensen av en sådan uppfattning blir visserligen, att manuskriptet undergått en synnerligen stor omgestaltning, men denna förefaller mig ej alls otänkbar, om man nämligen räknar med följande tre faktorer: att översättaren själv numera måste ha lärt sig mycket av normalspråket, att kanslern genomsett manuskriptet, och att korrektorn fått direktiv i normaliserande riktning. Stänkfällen över hela senare urkunden av O. Petriformer (se statistiken) bli ganska svårförklarliga, om man i likhet med Lindqvist utesluter reformatorn från all delaktighet i N. Test:s tillkomst i fråga om dettas senare del. Vidare har jag för min del svårt att riktigt tro på fler än en översättare. I detta sammanhang vill jag peka på ett ställe i Allmänna förspråket, där det heter (s. 133 i Hesselmanns edition): »— — — är icke förbudhit ath hwar någbot finnes här vthinnan förseet wara, antigen aff tolken om eller aff preutarenom, thet icke så skickeligha ståår som thet sigh boorde, ath thå then som rett förstånd haffuer må thet retta, j hwilko tolken intit räknar sigh wara skeedt för när, vthan bedher ther om — — —» (spärr. av mig). Det förefaller mig ganska psykologiskt, att »förspråkets» förf. här skulle kunnat undgå att antyda, att översättningen verkstälts av flera, om så varit förhållandet.

På denna punkt i min framställning skulle jag vilja erinra om en olikhet mellan O. Petris språkbruk och N. Test., som ock bör uppmärksammas i diskussionen om dettas tillkomstproblem. Hjalmar Alving har i sin avhandling *Det grammatiska subjektets plats i den narrativa satsen i svenskan*, Upps. 1916, påvisat, att i O. Petris tryckta skrifter åren 1527 och 1528 exemplen med inverterad ordföljd i påståendesatser efter *kouj.* och utgöra mellan 58

och 60 % men i N. Test. 1526 endast omkr. 9 1/2 %. Författaren, som utgår från den då självklara uppfattningen, att O. Petri var översättaren, förklarar den ringa utsträckning, som den nämnda inversionen fått i N. Test., som utslag av en strävan i bibelöversättningen att så mycket som möjligt närma skriftspråket till det talade språket. Men olikheten kan nog även förklaras på ett annat sätt. Den kan just vara ett ytterligare stöd för antagandet, att kanslern överarbetat N. Test:s manuskript. Att korrektorn i detta fall skulle kunnat ingripa, är ytterst osannolikt¹. L. Andreæ tycks nämligen hysa motvilja för den ifrågavarande inversionen. Under en hastig genomläsning både av kanslerns egenhändiga diplom (i Lindqvists bilagor) och av hans skrift Om troona etc. har jag ej kunnat upptäcka ett enda ex. därpå. A. har vid konstaterandet av den nämnda procentsiffran för N. Test. endast tagit några stickprov från början av de fyra första evangelierna och sammanräknat ex. För att komplettera hans materialsamling har jag gjort några hastiga stickprov även ur andra böcker och funnit, att procenttalet för de olika böckerna är ganska varierande. Jag har genomläst de fem första kap. av följande böcker och funnit nedannämnda siffror:

Matt. 5 1/4 %, Mark. 19 %, Luk. 3 1/2 %, Joh. 9 1/2 %, Ag. 18 1/2 %, Rom. 12 1/2 %, 1 Kor. 20 %, 2 Kor. 0 %, Gal. 0 %, Ebr. 0 %, Upp. 0 % (i sistnämnda bok 40 ex. med rak ordf.). I normalspråksområdet förefaller alltså inversionen vara mycket mindre företrädd än i del I — liksom A. konstaterar i 1541 års bibelöversättning (4 %). I Allm. förspråket till N. Test. 1526, där ju normalspråket enligt Lindqvist är bäst genomfört, har jag dock funnit den anmärkningsvärda siffran 50 % (12 ex. med rak och 12 ex. med inverterad ordf. i hela förspråket). Detta tycks ju i någon mån stödja Palmérs (och Neumans) i berörda artiklar i ANF angivna ståndpunkt, att detta förspråk, som tydligen

¹ Detta stilistiska drag är av viss vikt, då enligt min mening den tidigare diskussionen om N. Test. alltför ensidigt rört sig om ortografiska växlingar, som ju mycket lätt kunna bli föremål för korrektorns ingripande (jfr. dock Lindqvist ANF 46 s. 4 ff.).

tryckts allra sist (se nedan s. 135 not 1), ej är författat av L. Andreæ, som Lindqvist menar, utan av O. Petri. Här har av naturliga skäl kanslern ej granskat manuskriptet utan korrektorn på egen hand genomfört normaliseringen i den mån, denna ej redan iakttagits av förspråkets författare.

I det följande utgår jag alltså därifrån, att O. Petri översatt N. Test. 1526 men kanslern granskat manuskriptet¹. Till samma slutsats om L. Andreæ's överarbetning av manuskriptet tror jag mig ock komma på en annan väg. Man kan nämligen på omvägar sluta sig i vissa bestämda punkter till N. Test:s manuskript på följande sätt. Som redan Aksel Andersson påvisat, citerar författaren till *Een nyttwgh Underwijsning* (N. U.), som allmänt antages vara O. Petri, Marias lovsång i Lukas 1 (å s. 73 i Hesselmans edition) i sitt arbete på ett sådant sätt, att man måste antaga, att han haft manuskriptet till Luk. ev. tillgängligt och utarbetat². Vid en jämförelse mellan N. U. och N. Test. i denna punkt finner man nämligen, att ordalydelsen i det av omkr. 130 ord bestående citatet är fullkomligt överensstämmande med undantag av att uttrycket i N. U. »*frå slect och vthi slecter*» (s. 73 i Hesselmans uppl.) i N. Test. ändrats till »*frå slecte j slecte*». Härav måste man draga den slutsatsen, att eftersom korrektorn näppeligen kunnat i fråga om ordalydelsen ändra manuskriptet, detta blivit överarbetat, innan det trycktes i N. Test. Granskaren kan svårligen ha varit någon annan än kanslern, allrahelst som ändringen i N. Test. av allt att döma knappast kunnat göras av O. Petri, vars form av det belagda subst. just varit N. U:s, nämligen *släkt* (se Lindqvists avh. mat. saml. s. 89). Dessutom förekomma följande omkr. 40 företrädesvis ortografiska olikheter mellan N. U. och N. Test., som jag nämner i den ord-

¹ Så länge som auktoritet synes stå mot auktoritet i fråga om det dialektala inslaget i N. Test:s språk, förefaller ock min ståndpunkt, som alltså är en kompromiss mellan Neumans och Lindqvists, vara motiverad.

² Detta tyder ju ock på att O. Petri är översättaren åtminstone i förra delen av N. Test.

ning, de komma i citatet: N. U. s. 73 *siäl* men i rubrik över de olika partierna i »utlegningen» av Marias lovsång s. 75 *siel*: N. Test. *siäl*; *holler* men s. 74 *håller*: *holler*; *frögdar* (så ock s. 74): *frögħdar*; *sich* (så ock s. 74): *sigh*; *hafwer*: *haffuer*; *seedt*: *seet*; *til*: *till*; *sin* (gen. sg. fem.): *sine*, *tienerinnes*: *tiendarinnes*; *effther* (i rubr. s. 76 *efter*): *effter*; *slechter* (i rubr. s. 76 *släcter*): *slecter*; *warda*: *wardha*; *salugħa* men i rubr. s. 76 *saligha*: *salugħa*; *mektugh*: *mektogh* (2 ex.); *haffwer*: *haffuer*; *håligt* (i rubr. s. 77 *heligt*): *helogt*; *barmhertug-*: *barmhertog-*; *ofwer* (i rubr. s. 77 *offwer*): *offuer*; *haffwer*: *haffuer*; s. 74 *bedriffuit*: *bedrifuit*; *mact* (i rubr. s. 77 *macht*): *makt*; *förskinghrat* (i rubr. s. 77 *förskingrat*): *förskingrat*; *theres hiertes* men i rubr. s. 77 *theras hiertas*: *theres hiertes*; *mektugħa* (i rubr. s. 77 *mechtigha*): *mectugħa*; *hafwer* (i rubr. s. 77 *hafuer*): *haffuer*; *vtaff*: *vtħaff*; *sätit*: *sätith*; *haffwer*: *haffuer*; *godh*: *goodh*; *haffwer*: *haffuer*; *latith* (i rubr. s. 77 *latit*): *latit*; *toma* (i rubr. s. 77 *tooma*): *tooma*; *bliffwa*: *bliffua*; *haffwer*: *hafuer*; *tenkiandes* men i rubr. s. 78 *tenckiandes*: *tenkiandes*; *påå* (i rubr. s. 70 *vpåå*): *på*; *såå*: *så*; *sagdt* (i rubr. s. 78 *sagt*): *sagt*; *wåra*: *wora*; *fådra* (i rubr. s. 78 *fådħra*): *fådħra*; *såådħ* (i rubr. s. 78 *sådħ*): *sådħ*; *til*: *till*; *ewig*: *ewogh*. Enligt de av Palmér påvisade variationerna i N. U. och N. Test., som snarare böra tolkas som korrektorsvariationer, skulle i båda fallen (i senare delen av N. U. och i Luk.) korrektorn varit densamma. Under denna förutsättning förefalla — bortsett från ovannämnda förändring av ordalydelsen — olikheterna mellan de båda trycken vara alltför många, om manuskripten skulle ha varit helt överensstämmande i fråga om ortografin. Även om — som jag nedan vill göra troligt — korrektorn i detta fall ej varit densamma i N. U. och N. Test., bli flera former i sistnämnda urkund dock svåra att förklara i jämförelse med den förstnämndas språkbruk. Man må observera de fall, då N. U:s former strida mot normalspråksformerna i N. T. — enligt Neuman har ju korrektorn här varit den, som genomfört normaliseringen i senare delen av N. Test. —, nämligen *sich* (som alltid enligt Palmér s. 31 står i senare delen av N. U., jfr. nedan s. 147 mom. p), *tienerinnes*, *håligt* ~ *heligt*, *mektugħa* ~ *mechtigha* och *ewig*.

Senare i N. U. är dock normalspråksformen *ewogh* belagd (se Palmér s. 31).

Man lägger ock märke till att stavningen med $f(f)w$ i orden *haffwer*, *ofwer* och *bliffwer* i N. U. motsvaras så ofta av stavn. med *ffu* i N. Test. Den senare stavningen är med all sannolikhet normalspråkets, ett normalspråksdrag, som Lindqvist ej framdragit. Jag har för att konstatera detta undersökt i originaltrycket Lindqvists exempelsamling av verbet *giva* (se mat.-saml. s. 15) och därvid i senare delen av urkunden uteslutande funnit stavn. med $f(f)u$. Till yttermera visso har jag genomläst förspråket till Romarbrevet, som säkerligen liksom Allm. förspråket tillhör normalspråket¹, och funnit blott ett enda ord stavat med *ffw*, nämligen *leffwerne* (s. III verso). Stavningen med $f(f)u$ är ock L. Andreæes. Vid en genomläsning av dennes i Lindqvists avh. avtryckta manuskript (bilagorna) har jag överallt funnit denna stavning (utom mera sporadiska med *u* och *w*, t. ex. *hauer* s. 7, *belewat* s. 8). Även i förra delen av N. Test. är stavningen med $f(f)u$ vanligare, men här förekommer dock ganska ymnigt stavn. med $f(f)w$, i Matt. 6 ex., Mark. 4 ex., Luk. 1 ex. och Joh. 5 ex. av ovannämnda verb. I Rom. har jag funnit en enstaka form *giffvin* (5: 5) med *ffv*. Dessutom har jag i sammanhang med undersökningen av detta verb antecknat *vlffwer* och *bliffwa* i Apostlag. (kap. 20). Fr. och med Rom. förefaller alltså stavn. med $f(f)w$ vara mycket sällsynt. I N. U. är däremot den sistnämnda stavningen — både i förra och senare delen — den mest förekommande. Jag har genomläst 10 sidor vardera i Hesselmanns upplaga. I förra delen (s. 10—20) har jag antecknat 48 skrivn. med $f(f)w$ och endast 3 med $f(f)u$, i senare delen (s. 70—79) resp. 103 och 6.

¹ Både Allm. förspråket och förspråket till Rom. äro säkerligen tryckta allra sist. Det senare förspråket utgör ett helt tryckark, signerat med ett bladliknande tecken och försett med egen sidopaginerings, och är insatt i början av originaltryckets del II (börjar med Rom.) före arken Aa I—III etc. Likaså är Allm. fspr. (som dock saknas i det mig tillgängliga exemplaret av originaltrycket) ställt i början av del I å 6 onummerade sidor, sign. *II—*III, före arken A I—III etc.

Den stora olikheten i ortografiskt hänseende mellan N. U. och N. Test. i förevarande bibelställe förklaras bäst, om man antager, att korrektorn i förra fallet haft O. Petris manuskript orört¹ och i senare fallet ett av kanslern överarbetat manuskript. Palmér räknar med kanslerns granskning både i manuskript och korrektur. Genom läsningen av O. Petris manuskript till N. Test. har även L. Andreæ kunnat taga intryck av den förres och N. Test:s språkbruk i enstaka punkter, som Palmér i sin artikel (s. 59) påvisat.

Jag har också jämfört ett par andra längre citat från N. Test. i N. U., nämligen Marias besök hos Elisabet Luk. 1 (N. U. s. 70—71 och 74) och Fader vår i Matt. 6 (N. U. s. 54), med N. Test:s formulering. Med avseende på ordalydelsen förekomma följande olikheter: *Luk. 1. N. U. s. 74 wart opfylyt* (s. 71 *vpfylytes*): N. Test. *vpfylytes*; s. 74 *strax iach hördhe rösten aff thinne helsningh med min öron: strax rösten aff thina helsning kom j min öron*; *Matt. 6 tw som äst j himblom* (i rubrik s. 55 *tw utelämnat*): *som är i himblomen* (jfr. Luk. 11 *himblom*); *Skee: Wardhe; wort dagligha brödh giff oss j dagh: geff oss j dagh wårt daghelighit brödh*; *wij och* (i rubrik s. 60 *och wij*): *och wij* samt *aff ondo* (i rubrik s. 62 *aff oondo*): *från onda* (jfr. Luk. 11 *frå oondo*). Andra olikheter äro: *Luk. 1 s. 70 vthsendt: vtsend* (mask.); *gudhi: gudi*; *stadh: stadt*; *Nazaret: Nazareth*; *Galilea: Galilee*; *land: landt*; *til ena jomfru: till en jomfru*; *förloffwat: förloffuat*; s. 71 *wtåff: vthaff*; *hwss: hws*; *Hell: Heel*; *tich: tigh*²; *velsighnat* (s. 74 *welsighnat*): *wäl-sighnat* (2 ex.); *tha: thå*; *hördhe: hörde*; *höga: högga*; *thins: thin*; *huadan* (s. 74 *huadhan*): *hwadhan*; *kommer: komber*; *thet* (s. 74 *thetta*): *thetta*; *til* (s. 74 *till*): *till*; s. 74 *ållerdom: ålderdom*; *helsadhe: hälsadhe*; *then helghe anda* (obl. k.): *then helgha anda*; *mitt: mit*; *sa-*

¹ Palmér förklarar visserligen (s. 59) likheten mellan N. U. och L. Andreæ:s språkbruk bero på en av den senare företagen granskning av korrektur eller manuskript. Men av hans jämförelse mellan Tänkeboken och N. U. framgår, att likheten med kanslerns språk förefinnes endast eller åtminstone företrädesvis i senare delen av N. U., varför likheten med all sannolikhet bör skrivas på korrektorns konto.

² Jfr. *sich: sigh* ovan i Marias lovsång.

ligh : *salugh*; *troodde* : *trodde*; *tingh* : *ting*; *warda* : *wardha*; *tich* : *tigh*¹; *saghd* (n. pl.): *sagdt*; *saghde* : *sadhe*. — I »Fader vår» (*Matt. 6*) (där troligen korrektorererna varit samma person): *helighat* : *helghat*; *Tillkomme* (rubr. s. 57 *Tillkomme*): *tillkomme* (jfr. *Luk. 11 tillkome*); *riike* : *rike*; *wilie* : *wilie*; *såå*, *påå* : *så*, *på*; *jordenne* : *iordhenne*; *hemmelen* : *himmelen*²; *förlååt* : *förlåt* (jfr. *Luk. 11 förlat*); *wora* : *wåra* (jfr *Luk. 11 wora*); *skuldh* : *skuld*; *förlåtom* men i rubr. s. 60 *förlåatom* : *förlåtom*; *äre* v. (rubr. s. 60 *ära*) : *äro*; *fräls* : *frels*. Här lägger man särskilt märke till motsatsen *hemmelen*, som är nästan genomgående form både i förra och senare delen av N. U., och N. Test:s form *himmelen*. Den närmast till hands liggande förklaringen till formen *hemmelen* i N. U., som saknas i O. Petris egenhändig manu skript, är den, som Hesselman, *De korta vok. i och y i svenskan* s. 160 not. 3, givit, nämligen att den är en tillfällig tryckform, införd av den lågtyske sättaren (mlt. *hem(m)el*), kunske därför att *i* och *e* voro varandra rätt lika i O. Petris handstil. Palmér har dock (*Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska*, Lund 1916 s. 26) givit en annan förklaring. Han anser den vara en inhemsk variantform, tänkbar i O. Petris språk och uppkommen ur sammansättningar, t. ex. fsv. *himerike*, där antepenultimas urspr. *i* på grund av obetonad ställning övergått till *e*. Det, som talar för denna tolkning, är, att *hemmel* även ganska ofta förekommer i senare tryckta skrifter av O. Petri, t. ex. *Een Handb. 1529*, där sättarna ej varit lågtyskar utan svenskar. Den förekommer även i L. Andreæ:s förut nämnda skrift *Een kort vnderwisning om troona etc.* (se Palmér a. a. s. 179), där den dock troligen är en korrektorsform (se ovan). Har alltså *hemmel* möjligen tillhört O. Petris språk — även i N. Test. finnes en enstaka form med *e*, nämligen *hemmelriket* *Matt. 8: 11*³ — förefaller det egendomligt, att korrektorererna i N. U. så gott som genomgående bevarat formen men i N. Test.

¹ Jfr not 2 föreg. sida.

² Även s. 81 *Matt. 5 j hemmelen*: *j himblenom*.

³ Jfr Lindqvists avh. s. 196 not 5 och Hesselman a. a. s. 160 not 3.

ändrat den till *himmel*¹. Förklaringen kan vara den, att både sättnare och korrektör i N. Test. respekterat den av kanslern rättade formen. — Slutligen har jag antecknat ur Matt. 5 s. 81 i N. U. *edhert*: *idhart*, *edhra*: *idhra* och *edher*: *idhar* samt ur Luk. 23 s. 85 i N. U. *edher*: *idher* (2 ex.), där ock motsättningen talar för att korrektörerna ej varit samma person, då i den senare delen av N. U. formen *edher* är den så gott som genomgående.

Jag övergår nu till att söka mera i detalj påvisa korrektorns insats i N. Test. Ehuru jag är fullt medveten om det vanskliga häri — man kan väl knappast komma längre i detta fall än till sannolikheter — vill jag dock redogöra för hur jag tänker mig saken.

Den enda fasta utgångspunkten för att bedöma korrektorsproblemet är den samtidigt som N. Test. tryckta N. U. Att åtminstone senare delen av N. U. tryckts samtidigt som början av N. Test., framgår av ett yttrande av N. U:s författare (s. 119)², i vilket denne utlovar, att N. Test. »innan en kort tid» skall utkomma på svenska. Som redan nämnts, har Palmér i sin artikel påvisat en språklig — framför allt ortografisk — olikhet mellan förra och senare delen av N. U.³ Denna olikhet beror med all sannolikhet, vilket ock redan antytts, på två korrektörer. Neuman har (s. 74) påvisat, att den senare korrektorn i N. U. även kan ha genomfört normaliseringen i senare delen av N. Test. Att denne kunnat göra detta — det kan ju ock ha givits instruktioner i denna riktning av kanslern som huvudredaktör — kan alltså bero på att det förefanns vissa likheter mellan korrektorns och kanslerns språkbruk, varigenom ock den omdebatterade lik-

¹ Jfr att samma korrektör, som troligen "normaliserat" N. Test., i det yngre trycket av första arket av N. U. ändrar det äldre tryckets *himmel* till *hemmel* (se nedan s. 147 mom. r). — Utgår man ifrån att *hemmel* ej kan ha tillhört O. Petris talspråk, måste den vara en korrektorsform, och även med denna utgångspunkt blir alltså olikheten mellan N. Test. och N. U. påfallande.

² Citerat av Palmér s. 190 och fullständigare i Klemming Sv. bibl. s. 157.

³ På denna olikhet tror ock Neuman (s. 69).

heten mellan N. U. (i senare delen) och L. Andreæ's språk kan få sin förklaring.

Slutsatsen blir alltså, att två korrektorer varit verksamma i N. Test., såsom även Schück menar. Men då blir frågan, när korrektorsombytet skedde. Det kan ligga nära till hands att med Schück anse korrektorsbytet ha skett i och med normalspråkets konsekventa genomförande (början av Galaterbrevet), men det kan och har troligen skett redan tidigare. Att döma av N. U., som var färdigtryckt redan den 14 februari, måste ombytet redan ha skett senast i slutet av januari, då ännu senare delen av N. U:s manuskript var otryckt. Även om man räknar med att tryckningen av N. Test. redan påbörjats i slutet av år 1525, kan näppeligen vid den ovan nämnda tidpunkten så mycket som hela partiet före Gal. vara färdigt i tryck. Man kan i stället gissa på att korrektorsombytet skett i och med påbörjandet av originaltryckets del II (från och med Romarbrevet). Härigenom skulle ock korrektorsombytet skett med början av ett tryckark, vilket ju är mest antagligt. (Gal. inleder ej nytt ark). Av den omständigheten, att i N. U. gjorts citat från Luk. ev., som ovan påpekats, kan man draga den slutsatsen, att N. Test:s översättning till och med det nämnda evangeliet redan var utarbetat i slutet av år 1525. Därför kan tryckningen av del I av den betydelsefulla urkunden ha skett ganska raskt. Att ej typbrist¹ behövt inträda på grund av den samtida sättningen av N. U., framgår därav, att både den svenska Tideb. (jfr. ovan s. 119) och N. U. ha tryckts med Bartolomeus Fabris typer, under det N. Test. tryckts med en nyanskaffad schwabachstil (se Klemming Sv. bibl. s. 161). Det, som även talar för att originaltryckets del I korrekturlästs av en annan korrektör än del II, är, att en del språkdrag endast återfinnas i partiet Matt.—Apostlagärningarna. Sådana äro pron.-formerna *myn* och *syn* samt *mick* och *tick*, *haffde*, pron. *wäär* (med dubbelt vokaltecken), *komber*, *epter*, skrivn. med

---

¹ Jfr. Lindqvists teori om typbristen i N. U. och N. Test. i sin artikel, accepterad av Neuman (s. 72).

dt för *d(h)* i slutljud, skrivn. *saght* och *sagdt*, skrivn. med *ck* för kort *k*-ljud efter starkton. vokal i slutljud, med *gt* i stambindelsen *kt*, skrivn. *tredhie*, *alenast* (med enkelt *l*)¹ och *noghon*, ex. med enkelskrivet *m* i intersonantisk st. av urspr. kortstaviga ord², t. ex. *betäma*, *förnemat*, *camaren*, *camererar*, *koma*, *komen*, *komet*, *saman(s)*, *ofruitsama*, *främände*, *annamen*³, samt adv. *synder* (den sistnämnda formen, se Palmér s. 147). I del I saknas ock den i del II vanligaste formen *tieniste*. Här finner man uteslutande skrivn. *tienist* eller *tienst*. Med undantag av en enda stänkförm vardera i del II förekomma uteslutande i förra delen: pron. *hwat*, neg. *ecke*, verbformerna *sätte* och *lagde*, konj. *än dogh*, skrivn. med enkelt *n* i suff. art. gen. och dat. sg. av ordet *menniskia*, *helbreghda*, *likamligh*, *a* i pron. *naghon* och *ua(u)r* samt i pret. pl. *waro*⁴, *a* i *gang(om)*, *mang* och *lang*⁵, osynkoperade former av släktskapsorden *brodheren*, *modheren* och *fadheren*⁶ samt ex. med enkelt *n* i *konung*, *lösakonor*, *honogh*, *sonen*⁷ och även i *pening*⁸. De enstaka skrivn. med *ch* för kort *k*-ljud efter vokal återfinnas endast i 1. Kor. (se Palmér s. 139). I första arket av N. U. står 1 ex. *clooch* i det yngre trycket mot *clook* i det äldre (se nedan s. 147 mom. v). Detta talar även i någon mån för att en annan korrekturläst, åtminstone från och med 1 Kor., *än* i början av N. Test. Skrivn. med *ch* efter *l* återfinnas däremot både i Mark. (*folch*) och i 1 Kor. (*calch*). I denna ställning finnas ex. belagda både i förra och senare delen av N. U. (se Palmér s. 24). Räknar man även med att Rom., 1 Kor. och 2 Kor. ha betydligt

¹ Se senare avdelningen av denna uppsats mom. 41.

² Några enstaka ex. i del II dock efter icke huvudtonig vokal jämte 1 ex. *fornemer*, som kan vara en lågtysk sättarform, se Lindqvist s. 28 och anm. 1.

³ Ex. *annamen* se min senare avdelning mom. 12.

⁴ Konj. *ware*, belagd 2 ggr. i 1. Kor. 13: 2.

⁵ *mangahanda* en gång i 1 Tim. *Langmodugh* med avledn., som endast förekommer i del II, är väl, som L. antager, lånord från mlt.

⁶ *brodheren* 1 gång i Rom.

⁷ *konungar* 1 ggr i 1 Tim. 2: 2 och *hoorkona* 2 ggr i Rom. 7: 3.

⁸ Övriga stänkförm se Lindqvist, från vilken uppgifterna, då ej annorlunda angivits, hämtats.

mindre volym än samtliga de föregående bibelböckerna och ändå nästan lika många normalspråksdrag belagda som den mer än dubbelt så långa Ag. (se statistiken ovan), kan man ock säga, att normaliseringen börjat mera konsekvent tillämpas redan från och med början av Romarbrevet, fastän korrektorn II ej fullt konsekvent utmönstrat O. Petris särformer förrän från och med Galaterbrevet — kanske efter direktiv av kanslern.

Palmér tror sig i sin artikel återfinna sättarvariationer i N. Test., så fördelade, att sättaren i förra delen av N. U. satt Mark., Joh. och 1 Kor. och sättaren i den senare delen satt Matt., Luk., Ag., Rom. och 2 Kor. Dessa variationer böra snarare uppfattas, som redan framhållits, som utslag av två korrektorer. Att två korrektorer växelvis skulle ha korrekturläst varannan bibelbok, förefaller dock redan a priori ganska omotiverat. Efter vad jag kan finna, ha ej heller absolut bindande skäl härför förebragts. Palmér säger själv (s. 139), att skillnaden mellan de av honom antagna båda sättarserierna i förra delen av N. Test. och dem i N. U. ej är så skarpt utpräglad i den förra som i den senare urkunden. De flesta av de av honom påvisade olikheterna mellan de nyss nämnda båda serierna av bibelböcker äro samma skillnad, som råder mellan O. Petris språk och »normalspråket», och dessa olikheter kunna vara tillfinnandes redan i manuskriptet på grund av ojämnhet i kanslerns granskning. I allmänhet äro ock olikheterna i de olika grupperna av bibelböckerna endast företrädesvis belagda i den ena av de båda grupperna. Det enda, som jag funnit skulle kunna tala för att korrektorn i senare delen av N. U. även korrekturläst i del I av N. Test., är den enstaka skrivn. med *ch* för långt *k*-ljud i slutljud: *säch* (= säck) Luk. 22: 35 (jfr. nedan mom. q *tack*: *tach* i N. U.). Men denna enstaka form kan dock vara en sättarform, som förbisetts av korrektorn, eller möjligen tryckfel. I stället finns det åtskilligt, som säkrare pekar i motsatt riktning, den nämligen att korrektorn i senare delen av N. U. och i normalspråksområdet ej har korrekturläst del I av N. Test. Först vill jag peka på att de enda beläggen i N. Test. på den hos O.

Petri vanliga stavn. med *dt* för *d(h)* i slutljud återfinnas i Luk. 1: 26 i skrivn. *stadt* och *landt* (se Lindqvists mat.-saml. s. 79, 81), just ur det citat, som jag ovan s. 136 anfört från N. U. (s. 70). Det förefaller synnerligen otänkbart, att den »normaliserande» korrektorn i N. Test. skulle ha tolererat dessa enstaka *dt*-skrivn., då han i N. U. just i samma bibelställe har ändrat stavningen till *stadh* och *land*, allrahelst som i senare delen av N. U. skrivn. med *dt* äro mycket sällsynta, som Neuman s. 70 påpekat¹. Mycket sannolikare kunna i stället *dt*-skrivn. i N. Test. härröra från korrektorn i förra delen av N. U., där ganska många sådana skrivningar återfinnas. Vidare har jag redan å s. 138 ovan pekat på 5 ex. med *i* av pron. 'eder' i Matt. 5 och Luk. 23. Troligare komma dessa *i*-skrivn. på den korrektors konto, som korrekturläst förra delen av N. U., där *i*-former av pron. *i* fråga äro ensamrådande (se Palmér s. 27)². Slutligen vill jag i detta sammanhang peka på ännu ett bibelcitat i N. U., nämligen ur Matt. 9 å s. 83, ur vilket jag anför motsättningen N. U. *helbröghda*: N. Test. *helbregghda*. I senare delen av N. U. återfinnas utom det nämnda 4 ex. *helbrög(h)da* (se Palmér s. 28). Palmér förklarar denna form främmande för O. Petri, men detta påstående förefaller mig dock ganska vågat, då den utom i N. U. även återfinnes, enligt vad P. själv påpekat (Starkton.-vok. s. 46) i den svenska Krönikan (stilen A), där något inflytande från N. Test. ej gärna kan tänkas, och där korrektorn ej kunnat införa formen. Normalspråksform i N. Test. är ock *helbröghda* (se Lindqvist avh. s. 51).

Den sannolika slutsatsen blir alltså, att korrektorn i förra delen av N. U. korrekturläst N. Test:s del I (före Romarbrevet),

¹ Till de av Neuman anförda ex. kan jag dock lägga ännu ett, nämligen *beskeedt* s. 63, som enligt min mening hör till det parti, där den senare korrektorn korrekturläst (se nedan). — L. har s. 81 i sin avh. glömt att räkna med skrivn. *stadt* i Luk. 1: 26 — ehuru han upptagit den i mat.-saml. s. 81.

² Att dock *edher* finnes belagt på ett ställe i Matt. (9: 4), se Lindqvist s. 54, behöver naturligtvis ej bevisa något (*edher* är belagt även i Tideb. se min senare avd. mom. 20).

och korrektorn i senare delen av N. U. korrekturläst del II och medverkat vid normaliseringens genomförande i N. Test.¹ Enligt min mening kan korrektorn I ha varit samme korrektor, som redan av Uppsala domkapitel utsetts för Richolffs tryckeri i nämnda stad (och alltså korrekturläst svenska Tideb.). I likhet med tryckeriets föreståndare och sätтарыersonal samt även bokbindare, enligt vad Schück (a. a. s. 46) gjort troligt, kan även dess korrektor ha överflyttats till huvudstaden. Till en början kan Gustav Vasa för sina intressen genom överflyttningen blott ha velat undandraga Uppsalatryckeriet från den katolske ärkebiskopens inflytande och först någon tid efter överflyttningen gjort det till en kunglig institution och samtidigt överlätit korrektorsysslan åt en lämpligare eller mer pålitlig person än Uppsalakorrektorn. Som stöd för detta till synes djärva antagande vill jag peka på följande omständigheter.

Det finns nämligen ännu ett skäl — vid sidan av det av Palmér framhållna — till att det verkligen skett ett korrektorsombyte i G. Vasas tryckeri före den 14 februari 1526. Detta skäl har redan Schück pekat på, men det har ej tillräckligt observerats i detta sammanhang. Jag syftar på det förut s. 125 nämnda omtrycket av första arket av N. U. Det av Aksel Andersson funna äldre trycket av det första arket är nämligen,

---

¹ Under en diskussion med anledning av ett föredrag av mig om N. Test:s översättningsproblem i Sällskapet för nordisk språkforskning i Stockholm har fil. dr. H. Reutercrona pekat på en synpunkt, som jag ej tidigare beaktat, men som kan vara av stor betydelse för bedömandet av korrektorsproblemet. Han framhåller, att den närmast till hands liggande anledningen till uppdelandet av N. Test:s tryck i två delar med olika paginering och arkbeteckning (se ovan) är den, att man av någon orsak velat trycka de båda delarna på en gång. Men så behöver ju dock med nödvändighet ej varit fallet. Anledningen kan ha varit en annan, nämligen den, att det långa "förspråket" till Romarbrevet, som bevisligen trycktes först efter sedan hela del II var satt, ej var utarbetat, då man skulle börja sätta den nämnda bibelboken, men att man ej velat fördröja tryckningen i väntan på förspråket. Att normaliseringen ej genomförts förrän ett gott stycke in i del II, synes mig ock tala mot möjligheten, att de båda delarne kunnat tryckas samtidigt.

som nämnde forskare visat, ett kasserat ark. Som skäl till dettas kassering anför A. A. bl. a., att man velat å första sidan anbringa det kungliga emblemet, riksvapnet. Härav kan man alltså sluta, att konungens tryckeri under tryckningen av förevarande arbete gjorts till en kunglig institution. Samme forskare har ock påvisat ett annat intressant faktum genom undersökning av användningen av två något olika å- och ä-typer¹, nämligen att det första arket omtrycktes, först sedan ungefär hälften av arbetet blivit tryckt. Det äldre arket A (N. U. Fr.) och den fullständiga upplagens ark B—G utgöra alltså det äldre trycket. Den nye korrektorn (jfr. ovan) har alltså korrekturläst det nya första arket (som insatts i stället för det kasserade) och senare delen av N. U. fr. o. m. ark H (s. 63 rad 15 från orden »oss är nyttelighet» i Hesselmanns edition²). Gränsen mellan de i ortografiskt hänseende olika förra och senare delarna sätter Palmér å s. 70 — vid början av stycket »En lithen wuderwisning huru man schal förstå Ave maria». Denna gräns infaller just ett stycke in på ark H. Denna gräns synes dock av P. vara ganska godtyckligt och tillfälligt vald. Neuman vill i stället sätta gränsen å s. 69 rad 16 — även den i ark H. Då båda forskarna alltså sätta den ortografiska och språkliga gränsen just i det nämnda arket, synes mig alltså fastslaget, att den nye korrektorn börjat korrekturläsa fr. o. m. arkets början, det förefaller mig nämligen ganska otroligt, att ett korrektorsombyte skett inne i ett tryckark. Den nya uppdelningen inverkar ej heller i stort på de resultat, som Palmér

¹ Härav drar A. A. (s. CI) den intressanta slutsatsen, att Richolff — liksom den tidens boktryckare — även var stilgjutare, och att stilgjutning även förekommit i Stockholm, då de yngre å- och ä-typerna näppeligen kunnat ha införskrivits från utlandet på den knappa tiden av högst 6 veckor. — På grund härav kan man våga förutsätta, att möjligen uppkommen typbrist under tryckningen av N. Test. mycket väl kan ha avhjulpts, varför man ej behöver — såsom Lindqvist och Neuman göra — räkna med att typbrist kunnat inverka på ortografiska växlingar i nämnda urkund eller i de under år 1526 samtidigt tryckta arbetena.

² Ark A = s. 1—10 till stycket "Om gudz lagh och bodh" i Hesselmanns ed.

kommit till i fråga om den språkliga olikheten mellan förra och senare delen av N. U. Anförda ex. från första arket kunna nämligen räknas som ex. från det kasserade arket utom i de fall, där det äldre och det yngre trycket avvika från varandra (se nedan). Avvikelserna å s. 63—69 från »normaliseringen» i senare delen av N. U. kunna vidare bero på att den nye korrektorn till en början tagit något intryck av det äldre trycket i första arket¹.

Omtrycket av första arket har tydligen skett med det äldre trycket som förlaga för sätterna, då ordalydelsen — med undantag av innehållsförteckningen i början — är fullständigt (med endast smärre undantag, se nedan) densamma i båda trycken. Men korrektorn har antagligen även haft tillgång till manuskriptet, vilket kan slutas därav, att en hel mening (som börjar med orden »och motte haffwa liffwat») å s. 8² i det yngre trycket saknas i det äldre, likaså uttrycket »och satte» (s. 5 rad 9). Vidare ändras *heligheet* i det äldre trycket till *herligheet* (s. 6 rad 2 ner.) och *wura* till *warda* (s. 6 rad 4) liksom *vt driffwen* till *driffwen* (s. 9 rad 8 ner.) samt *allerförsta* till *allerstörsta* (s. 6 rad 3).

Genom en jämförelse mellan de båda första arken kan man vidare konstatera, att alla de viktigare korrigeringsarna i det yngre trycket, av vilka man kan draga några slutsatser angående olikhet i språkbruk och ortografi, ha gjorts å former och skrivningar i det äldre, som *kunna* vara uppsaliensisk skriftspråkstradition, i det de äro belagda hos Ericus Nicolai och även i svenska Tideb. Dessa äro:

a) vokalbalansreglerna verksamma i avledningssuffixet *-ligher*, N. U. Fr. *erleggha*: N. U. 9 *ärligha*, *skemleghan*: *skemeligha* (adv.) 4; även i förra delen av N. U., t. ex. *rooleghit* s. 61. E. N.³ se s. 160 punkt 20; Tideb. se min avh. s. 110;

¹ Omtrycket av ark A kan ju visserligen ha skett först, sedan hela arbetet var färdigtryckt, men antytt förhållande gör det sannolikare, att omtrycket gjorts, innan ark H började sättas, såsom ock A. A. antar.

² Siffrorna hänvisa till sidan i Hesselmanns edition av den fullständiga texten.

³ = Ericus Nicolais Gersonöversättningar, Upps. 1927.

b) pron.-formen *honum* : *honom* 10; E. N. § 13: 6; Tideb. se min avh. s. 108 mom. t; även i förra delen av N. U. *honum* s. 34;

c) pron.-formen *hulkom* : *huilkom* 5, 6; E. N. § 71; Tideb. se min avh. s. 111. Även i förra delen av N. U. *hulken* s. 11;

d) *fughlana* : *foghlana* 6. Den förra formen kan möjligen vara Uppsalaspråk, se min avh. s. 126 ff; Tideb. *fugle* 3, *fugla* 9, 10;

e) *e* för *a* och *o* i ändelser i *theres* : *theras* 9, *menniskiena* : *menniskiona* 4, *menniskienes* : *menniskiones* 1, *wprettedhe* : *wprettdhe* 1; E. N. § 7: 2—4, 8—9; Tideb. se min avh. s. 110;

f) *d* för *dh* i slutljud i *gud* : *gudh* 5, 7, 9, *tijd* : *tijdh* 16¹; E. N. § 24: 1, 2; Tideb. se min avh. s. 109;

g) *dh* i *ordh* : *oord* 3; *iordhen* : *iorden* 7 ( )(*giorde* : *giordhe* 7); *Jordhen(n)e* : *iorden(n)e* 4 (2 ex.), *wardher* : *warder* 7; *vndher* : *vnder* 9; *vndher* : *wnder* 4, 5, 9; E. N. § 26: c och j; Tideb. se min avh. s. 106 mom. e;

h) *v* i uddljud: *varith* : *warit* 5, *vart* : *wart* 6; *veta* : *weta* 4; *vilia* : *wilia* 5; *viliom* : *wiliom* 4, 5; *vile* : *wille* 5; *väl-* : *wel-* 5; E. N. § 55; Tideb. se min avh. s. 110;

i) *th* för *t* i *annath* : *annat* 6; *brwthen* (part.) : *broten* 3; *ef(f)ther* : *ef(f)ter* 4, 5, 8; *inthit* : *intitt* 7, 8; *intith* : *intit* 9 (2 ex.); *läth* : *läät* 10; *mörketh* (feltr.) : *mörkret* 10; *scapath* : *scapat* 5 (3 ex.), 6 (3 ex.), 7 (2 ex.); *skapath* : *scapat* 3, 9; *scapnath* : *scapnat* 6; *scriffthen* : *scrifften* 10; *warith* : *warit* 5 (2 ex.); *weeth* : *weet* 10; *vänth* : *vändt* 8; E. N. § 53: b 2, 3 och 4; Tideb. se min avh. s. 106 mom. g.

j) *tth* för *tt* i *mottho* : *motto* 3; E. N. § 54: c 2; Tideb. se min avh. s. 110.

k) dubbelt vokaltecken i öppen stavelse: *-heeten* : *-heten* 5 (2 ex.); *ååthe* : *åthe* 8; *maagha* (v) : *mågha* 6; *måågho* : *mågha* 4; *såådana* : *sådana* 6, 7; *såådant* : *sådant* 4; E. N. § 1; Tideb. t. ex. *muane(n)* 9, 12; *waara* (pr.) 14; *laasen(s)* 22; *waadhe* 50; *nuadher* 51;

l) *sk* i uddljud: *skapare* : *scapare* 10 (2 ex.); *skapat* : *scapat* 4 (2 ex.); *skapath* : *scapat* 3, 9; *skapadhe* : *scapadhe* 5 (4 ex.); *skapelse* : *scapelse* 4; *skall* : *schall* 3; *skulle* : *schulle* 3; *scrifftenne* : *schrifftenne*

¹ Däremot *hwadh* : *huad* 3 och *gudhi* : *gudi* 5. Detta tyder dock på att växlingen *dh* : *d* i denna ställning endast är rent tillfällig.

1; i inljud *ganska*: *ganscha* 9; *sc* och *sch* saknas i E. N. utom i *scriffth* § 21: a; i Tideb. växlar *sk* med *sch* och *sc*, se Palmér s. 34;

m) *e* ~ *ä* i ord med nusv. lång vokal: *ärligheet*: *erligheet* 3; *erlegha*: *ärligha* 9, *erliga*: *ärligha* 4, 8; *-färdug(h)*: *-ferdug(h)* 6 (5 ex.), 9 (4 ex.); *-färdog*: *-ferdog* 9; *tiänist*: *tienist* 6 (2 ex.); *segher* (v): *sägher* 9; i E. N. alltid *-färdh* och *tiänist* men *sägher* (jfr. § 16).

n) *e* ~ *ä* i ord med nusv. kort vokal: *barmhärtugheet*: *barmhertugheet* 4; *förtälies*: *förtelies* 3; *ighän*: *ighen* 5; *nest*: *näst* 4; *sielffwa*: *siälffwa* 5; *väl-*: *wel-* 6; *väl-*: *wel-* 5 (3 ex.) (jfr. E. N. § 6). E. N. har av det första ordet formen *barmhärtogiste* se § 39 anm.

o) ändelsen *-et* i n. av avledningssuff. *-ligher* i *gräselighet*: *gräselighit* 10; *ärligheet* (trol. feltr.): *ärlighit* 11; *ärlighet*: *ärlighit* 7 ( ) (*huilkit*: *huilket* 6); E. N. § 9: 6 b η;

p) pron. *sigh*: *sich* 4, 5 (2 ex.), 9; E. N. § 34: 2 (jfr. § 22: c); i Tideb. vanligen *tigh*, *sigh* (men även *tik*, *sik* liksom även i E. N. § 41) se Palmér s. 40;

q) långt *k* skrives *tack*: *tach* 4 (jfr. E. N. § 2: b);

r) *him*mel: *hemmel* 4; E. N. *himmel*- ~ *hymme(l)*- § 3: 1; Tideb. *hymme*- 1, 3 (3 ex.), *himbla(na)* 3 ( ) (även *hemmel* 3);

s) *klar-*: *clar-* 5; E. N. saknar *cl* utom i *clösther* (§ 21: a); i Tideb. vanligen *kl* (enstaka *cl*) se Palmér s. 37;

t) *giord*: *giordt* 4 [även *vänth* (part. n.): *vändt* 8]; *dt* saknas i E. N. (jfr. § 52: 2 a) liksom i Tideb.;

u) *aa* som tecken för *å* i *gaar* (v): *gåår* 10; *-gaardhen*: *gårdhen* 9; *maagha* (v): *måggha* 6 ( ) (*öffwergäffwo*: *öffwergaffwo* 10); E. N. § 1: 1 b; Tideb. se min avh. s. 110;

v) *clock*: *clooch* 5; jfr dock E. N. enstaka skrivningar med *ch* efter svagtonig vokal (se § 22: c);

x) *f(f)w* i *bliffwa*: *bliffua* 10; *haf(f)wer*: *haffuer* 5 (2 ex.) 7, 8 (jfr. ovan s. 135). Även *hwadh*: *huad* 3, *hwilkit*: *huilkit* 5. Hos E. N. *f(f)w* ~ *f(f)u* och *hw* § 28: b 3 och 38; Tideb. oftast *f(f)u*, särskilt i början (s. 1—10 uteslutande) men även *f(f)w*, t. ex. *giffwin* 33, *-giffwen* 39; *leffwandis* 42, *lijffwandis* 47¹; *huad(h)* 6, 13; *hwath* 55; *hwaden* (pron.-adv.) 13;

¹ Jfr Palmérs art. s. 35 och min avh. s. 109.

y) *til* : *till* 4, 5 (2 ex.); 7 (2 ex.); 8 (2 ex.); *wil* : *will* 4; (o)rät- : (o)rätt- 9¹; jfr. E. N. § 2: b;

z) *wijs-* : *wijsz-* 6 (2 ex.), 7, 9; *owijs-* : *owijsz-* 9; *grääss* : *gräasz* 7; *gantzska* : *ganszka* 8; *mis-* : *misz-* 9, 10)(*tesz-* : *tes-* 6². Dock *sz* enstaka hos E. N. § 51 (jfr. senare avd. mom. 12). Även i förra delen av N. U. enstaka skrivn. med *sz*, t. ex. *korsz-* 38, *wijsz* (vis) 44, *wijsz* (viss) 40².

Avvikande står endast *ytterst* : *yterst* 3 (jfr. E. N. § 54: c 4)³.

För fullständighetens skull vill jag även anföra de mera sporadiska olikheterna: *sandfärdugh* : *sanferdugh* 6; *iw* : *iw* 5 (2 ex.); *ighen* : *jghen* 1; *iordh* : *jordh* 4; *Jordena* : *iordena* 4 (2 ex.); *Jordhenne* : *iord(h)enne* 4 (2 ex.); *foghlom* : *foglom* 5; *helgha* : *helgu* 6; *ting* : *tingh* 7; *-wisningh* : *-wijsning* 4; *ärligha* : *ärliga* 5; *erliga* : *ärligha* 4, 8; *ärligga* : *ärligha* 8; *-aktugh* : *-aktug* 7; *-dänigh* : *-dänig* 8; *såg* : *sågh* 5 (växl. *gh* ~ *g* jfr. E. N. § 30, 32, 33 och 36); *creatwr* : *creatur* 5; *creaturen* : *creaturen* 5; *diuren* : *diuren* 4; *hurw* : *huru* 4 (3 ex.))(*huru* : *hurw* 8 samt *sijn* (fem. sg.) : *sin* 4; *ära* (obl. kas.) : *äro* 7, *til födha* : *til födho* 8 och *jordhenna* : *iordhenne* 5 (den förra skrivn. väl en ack.-form, jfr. E. N. § 3: 9)⁴. På grund av sät-tarens bristande kunskap i svenska står det i det äldre trycket 7 ex. *samning* (felupplösning av *sañing*), vilka samtliga äro rättade i det yngre trycket, t. ex. *samning* : *sanning* 5. Denna släpphänthet gent emot sätтарformer påminner ock om Tideb. (se ovan).

I den föregående framställningen har jag alltså visat, att ett språkligt samband kan vara för handen mellan de första Uppsalatrycken, Tideb. och N. Test. genom att korrektorn för

¹)(*all* : *al* 5; *till* : *til* 7; *vüll* : *wül* 8; *itt* : *it* 4.

² I Hesselmanns ed. står *ss*, men i originaltrycket står *sz*.

³ Härmed bör jämföras, att i del I av N. Test. stå 7 ex. av normalspråksformen *yttersta* (5 i Matt. och 2 i Luk.) vid sidan av 19 ex. *yt(h)erst(a)*, som däremot är belagt endast 2 gånger i del II (se Lindqvist mat.-saml. s. 5). Detta kanske tyder på att korrektorn i del I lärt sig den förra formen från N. Test., där den kan härröra från L. Andreae.

⁴ Feltryck äro säkerligen *giek* : *gick* 10 och *tråå* : *träå* 7.

Tideb. i Uppsala även kan ha korrekturläst del I av N. Test. (liksom ock förra delen av N. U.). I en följande avdelning vill jag närmare belysa den förmodade likheten mellan Ericus Nicolais Gersonöversättningar och N. Test.

Sam. Henning.

Om Gísla saga's opbygning.

Fra alle sider, fra videnskapsmenn som fra kunstnere, har Gísla saga Súrssonar fått de høieste lovord for sin faste opbygning. Den er rik med hensyn til innhold og samtidig av en kunstnerisk enkelhet i komposisjonen. Fyndig og nennsom har dens forfatter, som til fullkommenhet var fortrolig med sagaens skueplass, bygget den op av et mangeartet nyansert materiale.

Forfatteren må ha hatt sagaens begivenheter i adskillig avstand hvad tid angår. Ellers kunde han ikke ha hatt det fullstendige overblikk som den fullendte komposisjon forutsetter, og han kunde heller ikke ha stått så fritt som han gjør, i sin opfatning av personer og deres innbyrdes samspill. Bare den måte hvorpå han har begrenset sin opgave, tyder på betraktelig tidsavstand. Sikkert er forfatteren ikke meget eldre enn sagaens optegnelse — under en lengere muntlig overlevering måtte sagafortellingen ha rokket ved de faste linjer —, ja der synes å være grunn til å tro at det er selve sagakunstneren som har ført sitt verk i pennen.

Det er et par enkeltheter ved den kunstneriske opbygning av Gísla saga som her skal undersøkes. Jeg prøver å gripe nogen av linjene i det oppriss som kunstneren — mere eller mindre bevisst — har arbeidet efter.

Disse bemerkninger var egentlig nedskrevet som et avsnitt av mitt bidrag til »Festskrift til Finnur Jónsson» (1928); men plasshensyn tillot bare at jeg da skrev om »Gísla saga og helte-diktningen». Nu turde imidlertid øieblikket være inne til å legge de følgende iakttagelser frem for fagfellene, og jeg har bestemt mig dertil under det sterke inntrykk av Knut Liestöl's betydningsfulle forskninger over »Upphavet til den islenske ættesaga» (Oslo [november] 1929). Liestöl's bok vil sikkert lokke frem både monografier og mindre undersøkelser i betydelig tall, og selv de

beskjedneste bidrag kan forsvare sin plass nu da forskernes opmerksomhet så avgjort er blitt rettet mot de store opgaver i sagaforskningen.

Av de såkalte »episke lover» har man i den senere tid skjjenket »tretallsloven» stor opmerksomhet. Foruten i adskillige ganske underordnede forhold¹ møter vi i Gísla saga tretallet bare i noen få optrinn: Vestein's ferd til høstgildet hos sin svoger (tre ganger advares han av tre forskjellige personer med de selvsamme ord: »vertu varr um pik!»); Gisle's nattlige besøk på Sæból (tre lys brenner i skålen hvor gårdens folk sover); hövdingenes ankomst til Þorskafjarðarþing (tre skib kommer seilende). Men det er bare i enkeltscener der er gjort bruk av dette virkemiddel. Dér tjener det til å øke spenningen like før en avgjørende begivenhet (Vestein's, Torgrim's og Torkel's drap). Tretallet, som behersker mengden av folkeoverleveringer, er holdt borte fra områder hvor en sterk virkelighetssans er bestemmende, og ættesagaen har derfor måttet gjøre en ganske sparsom bruk derav². I en sagas komposisjon måtte det bli umulig. Aldri finner vi i Gísla saga scener radet til hinannen på eventyrets enkle tretallsmanér.

En ættesaga — som jo av samtiden føltes som en historisk beretning — måtte, når den skulde være godt fortalt, varsomt undgå alt iöinefallende konstruktivt i sin opbygning. Den kan nok ha linjer, men de får ikke virke påtrengende. De skal først få lov til å tre frem for oss med full virkning, efterat vi har tilegnet oss sagaens innhold. Men dette opnås igjen først ved en fullendt fortellekunst, og den mestrer Gíslasagaens forfatter helt ut.

Navnlig i sagaens første halvdel stilles der store krav både til fortellekunst og til arkitektonisk evne. Her er personene mange,

¹ Jfr. L. Alfr. Bock, Arkiv f. nord. filol. XXXVII (1921), s. 300 ff.

² Jfr. Axel Olrik, Folkelige Afhandlinger, Kjöbenhavn 1919, s. 180.

og handlingen er særdeles sammensatt, således at den kun kan klarlegges ut fra en inntrengende psykologisk fordypelse. Men her yder også kunstneren det høieste, i enkel, fengslende fortelling og i stoffets utvalg og mesterlige gruppering. Det er nu om det siste jeg her som sagt skal meddele en del iakttagelser. Disse kommer hovedsakelig til å samle sig om sagaens første halvdel; men også med de senere partier får vi å gjøre, og vi vil tillike få leilighet til å gjøre iakttagelser som spenner over den hele saga.

Alt i sagaens første avsnitt — det som foregår i Norge — støter vi på en motstilling av to scener som må vekke til ettertanke:

(1.) To ganger fortelles om holmgang hvori en Gisle optrer og avverger overgrep på ætten. Den eldre Gisle går på holm med berserken Bjørn enn blakki, og sikrer for ætten sin brors enke og formue (kap. 1)¹. Den yngre Gisle, sagaens hovedperson, hevder ættens interesser mot en Bård som hadde forlokket hans søster Tordis. Han dreper Bård og vekker derved sin bror Torkel's mishag, og går så på holm med Holmgöngu-Skeggi, Bård's frende (kap. 2). Denne holmgang, som er fortalt langt bredere enn den første, ledsages av en rekke detaljer hvorved den samtidig fremtrer som motstykke til en senere tildragelse (4).

Her står vi allerede likeoverfor det som vel tør sies å være det mest karakteristiske i sagaens opbygning: motstillingen av to situasjoner eller tildragelser (delvis således at en scene i én hen-seende kan danne motstykke til én scene, i en annen til en annen).

Jeg fortsetter med i størst mulig korthet å gjøre rede for hvad sagaen har av det som vi kan kalle totalll ved motstilling, og jeg behøver da ikke å gå strengt frem efter sagaens tidsfølge:²

¹ Alt tidligere er kortelig fortalt — uten nærmere utmaling og uten replikkveksel i direkte tale — at den eldre Gisle's bror er blitt drept i holmgang av Blakk.

² Mere underordnede tilfelle av totalll kan her forbigås: Gisle's to drømmer för Vestein's drap (kap. 14, 7); Torkel's to ganger ens-

(2.) To ganger frelser Gísla sitt liv ved å spille en underordnet og ubetydelig persons rolle (trælen Þórðr enn huglausi i kap. 19, og Ingjaldfífl i kap. 25).

(3.) To ganger møter vi en serie begivenheter hvorved en lang parallelisme fremkommer, og vel å merke, i skildringen av hovedhendelser:

a) Høstgilde hvor Vestein blir drept av sin svoger om natten ved sin søsters side (og besøk på nabogård av underordnet person før og etter drapet [Rannveig; Gudrid]); hauglegning (hvortil drapsmannen tilbyr sin medvirkning), med ett ledd i begravelserceremoniene fremhevet. (*binda helskó*); samtale ved gravhaugen; knattleiken på Seftjörn tas op (kap. 13. 14).

b) Høstblot [hos den hedenske Torkel] hvor Torgrim blir drept av sin svoger om natten ved sin hustrus side (og besøk på nabogård av underordnet person [Gudrid's bror Geirmund]); hauglegning (efter tilbud om medvirkning fra drapsmannen), hvorved en enkelthet fremheves (*fešta skip*); samtale ved gravhaugen; knattleiken tas op (kap. 16. 17. 18, 5).

(4.) To ganger optrer Gísla mot en person som søsteren elsker (Bård, hvis frende Holmgöngu-Skeggi blir hans eftermålsmann [1], og Torgrim), med våben eller under idrett (knattleik). De to scener, holmgangen med Skegge og knattleiken med Torgrim, frembyr den slående parallelisme — noget ellers ukjent i denne saga — at de stridende også kvæder hinannen til:¹

- a) »Gall Gunnlogi,²
 gaman vas Soxu.»
 »Hrökk hræfrakki,
 hjók til Skeggja» (kap. 2).

---

lydende spørsmål: "hversu berz Auðr af um bróður dauðann?" (kap. 14, 5. 9); Torkel rir to ganger fra Sandaóss til Hóll for å advare Gísla mot Bork (kap. 19, 11. 19).

¹ Dette forhold kan få betydning for bedømmelsen av ektheten av begge eller det ene av kvíðlingparrene.

² Jfr. Hávarðr Ísfríðingr strofe 4, 7. 8. (Skjaldedigting B I s. 179).

- b) »Geirr í gunna sórum
gnast — kankat þat lasta.»
»Bøllr á byrðar stalli
brast — kankat þat lasta» (kap. 15).

Men bakgrunnen for de to situasjoner som her motstilles hinannen på grunn av enkelte ydre likheter, er helt forskjellig på de to steder. Torgrim kveder idet han ser hen mot Vestein's gravhaug (*Geirr* o. s. v.), og denne enkelthet har igjen sin pendant i kap. 18, således at vi straks efter får ett nytt tilfelle av motstilling av delvis ensartede situasjoner:

(5.) To ganger under knattleik kveder drapsmenn viser som er foranlediget ved gravhaug (kap. 15 og kap. 18). På det siste sted er fortellingen skredet frem til den merkelige strofe hvori Gisle røber sig som Torgrim's drapsmann. Denne strofe er av indre grunner sikkert ekte. Den inneholder karakteristiske enkeltheter som er uten sidestykke ellers i den gamle diktning: Torgrim har fått land til eie der hvor hans veun guden Frøi råder for marker som grönnes.

Denne strofe er en av de gamle og ekte grunnstener i sagakunstnerens byggverk. Omhyggelig har han utsøkt for den en plass hvor dens bæreevne kunde komme til sin rett. Og på lignende måte har han fordelt Gisle's strofer om Vestein og om Aud's sorg og strofen om Tordis således, at de fikk plass henholdsvis ved den første samtale ved gravhaug (Vestein's) og ved den tredje samtale ved gravhaug (Torgrim's). Av miljøet omkring de to sagagårder i Haukadal er gravhaugene ved Seftjørn trådt i forgrunnen, og de har et langt stykke kunnet brukes i sagaens komposisjon idet vi i alt får fire samtaler dér; — fjerde gang der veksles ord ved en av haugene, er i den scene hvor Tordis åpenbarer for Bork, sin nye mann, og for Torkel hvad Gisle har røbet i sin strofe om Torgrim som Frøi's venn, og denne scenes umiddelbare fortsettelse er den hvor Torkel advarer Gisle ved å fortelle ham at alt er kommet op, — og får til svar Gisle's strofe hvori en sammenliguing dras mellem Tordis og helte diktningens Gudrun. Det er denne strofe — et slags pendant til

Torgrim-strofen med mytologiske tilknytninger — som danner utgangspunktet for mitt tidligere bidrag til belysning av Gísla saga.

Ennu noen ord bør her sies om sagaens strofer.

Gísla saga har i det eldste parti, hvor skueplassen er Norge, to kvidlinger i fornyrdís-lag (i holmgangscenen kap. 2). Dernæst får vi en halvstrofe i samme versemål i kap. 9; den utgjør det vesentlige i Torkel's utbrudd da han utenfor dyngjveggen har lyttet til kvinnenes samtale:

»Heyr undr mikit!
 heyr ørlygi!
 heyr mál mikit!
 heyr manns bana

eins eða fleiri.» Men så tar Gisle's viser ved, bare avbrutt av Torgrim's kvidling under knattleiken. Det er alt sammen viser i dróttkvætt, på én undtagelse nær. I kap. 20 kveder Gisle to strofer i kviðuháttur om Bjartmarssønnes feige optreden på Þórsnessping¹, og »enn kvað hann» en vise i det vanlige versemål, dróttkvætt. Som kviðuháttstrofene stikker av fra visene før og etter, således intar også hele kap. 20 en særstilling. Omkring dette kapitel, som er holdt i en knapp, berettende tone, balanserer sagaens to halvdelar.

Gisle er dømt fredløs på Þórsnessping, og nu ledes fortellingen over i et nytt og enklere spor. Om 7 av hans fredløshets-år handler kap. 21—35, og her finner vi det store ledemotiv i versene om de to draumkonur. En alvorstung stemning omgir de tre mennesker, Gisle, Aud og fosterdatteren Gudrid, i deres ensomhet. Men bare til et visst punkt får stemningen trykkes ned. Selv inne i den trange fjordbotn gir sagamannen oss lov til å ånde lettet ut, som da Aud slenger pungen i nesen på Øiolv

¹ Det gammeldags versemål kan delvis være foranlediget derved at heltediktningens motstilling av *hjarta Högna ens frækna* og *hjarta Hjalla ens blauða* (Atlakviða 23. 25) har foresvevet dikteren ved ordene: *ef Vésteins | væri hjarta | sonum Bjartmars | i brjóst lagit* (jfr. Festskrift til Finnur Jónsson s. 10 anm. 1).

For flere visers vedkommende kan der reises tvil om ektheten, når hensyn tas til deres plass i sagaens opbygning (jfr. s. 153 anm. 1).

med den kvikke ordspillsreplik: »haf nú þetta fyrir auðtryggi þína!»¹ Og utenfor Geirþjófsfjórðr, på Hergilsey og i Rev's og Alvdís's stue, er vi med på å feire Gisle som folkehelten. Dér får det tragiske sin motvekt i det burleske og komiske².

I sagaens siste halvdel arbeider forfatteren etter større linjer. Ikke enkeltkapitler balanserer her mot hinannen i rask rekkefølge som i fortellingen om begivenhetene hjemme i Haukadal³. Sagaen nærmer sig sin slutning; før og nu stilles op mot hinannen⁴. »Nuet» kan løses op i en serie. Der gis en rekke beviser på Aud's trofasthet som hustru — »svá unnuz þau mikit» —, like til kulminasjonspunktet i Gisle's ord: »þat víska ek fyrir lǫngu at ek var vel kvæntr, en þó víska ek eigi, at ek væra svá vel kvæntr, sem ek em.» Men det er en hel sådan serie i fredløshetsavsnittet som danner motstykket til to-ledds-motivet i Haukadalsavsnittet: Aud som hustru (»segja Gísla bónda mínum alt...») og Aud som søster. Her er ikke bestemte scener som holder hinannen i likevekt. Det er derimot tilfellet i de to siste eksempler som jeg vil nevne på utpreget motstilling.

Den almindelige sagamann nøier sig med å levere en personliste i et av sagaens første kapitler eller ved inngangen til et nytt hovedavsnitt. Sagakunstneren ser derimot gjerne at personer som skal bli hovedpersoner langt ute i handlingen, alt har fått en leilighet til å vise sig i en utvalgt liten scene tidligere:

¹ Kap. 31, 5 — allerede forberedt kap. 30, 15: »afauðit verðr oss mjök — kvez Eyjólfur áðr vilja hitta *Auði*.»

² »Ambáttin ræri í brott, alsveitt af mœði, ok rauk af henni» (kap. 26, 8). — »Nú mun ek skipta mǫnnum við þik í rekkjunni» (26, 18). — Alvdís's »ágauð» (26, 24 ff.).

³ Av totalismotsetning i det små kan nevnes: kap. 31, 6 (»hafid hendr á hundinum ok drepi, þó at blauðr sé», sagt av Øiolv) og kap. 33, 11. 13 (»þat var ok líkara, at grey þitt myndi eigi þora við mik vápnum at skipta», »gakk næst mér, ef þú ert eigi með öllu blauðr», begge replikker sagt til Øiolv).

⁴ Jfr. av mere underordnede enkeltheter de korte antydninger av hvordan Gisle forlater hjemmet i Norge (»fylgðu reykr til fjalls», kap. 3, 5) og hjemmet i Haukadal (»ferr nú á fjallit at húsbaki», kap. 19, 88). Videre: Gisle i skogen, forfulgt (kap. 19, 84 ff. og 26, 12 f.).

(6.) To ganger optrer Bork og Øiolv sammen. De er Torgrim's gjester ved høstblotet, og kommer med 60 mann. Øiolv er den eneste som tar til orde da Torgrim er blitt drept: »er fólk þetta vitlaust, er hér er.» Så ser vi de to igjen sammen etterat Gisle er dømt fredløs for drapet på Torgrim (kap. 21, 1). Det er som om to fiendtlige flokker alt har leiret sig under høstgildet på de to nabogårder i Haukadal: »var þar hundrað manna, en hálf at Gísla.» Nu optrer Øiolv, kjøpt av Bork, som leder av efterstrebelene mot Gisle — bare på Hergilsey har Bork en aktiv rolle —, og han er den målbevisste, helt til slutt¹.

(7.) To ganger følger vi haukdølene til tings. Ellers omtales ting bare i forbigående (kap. 5, s. 5. 6), eller forfatteren nøier sig med en knapp beretning (i det tidligere nevnte centrums-kapitel, hvor bare bipersoner er handlende). Omkring de to store tingscener svinger den hele saga som mellem to poler.

Begivenhetene på Valseyrarþing har en fremtredende plass i sagaens opbygning, og fortellingen er livfull og rik på enkelttrekk. Der optrer Gest Oddleivsson, den eneste av Islands høvdingen som vi holder oss underrettet om sagaen igjennem, om enn bare antydningvis (hans mor tar sig av Gisle to vintre, kap. 22; hans frende Håvard er Gisle's skjulte hjelper, kap. 30 f.)². Videre møter vi en »gassi mikill», Arnor ved navn. Men midt-grunnsfigurene er de to brødre, Surssønnene, deres svoger Torgrim og Gisle's svoger Vestein. »Ok nú finnz mǫnnum orð um, hvé skrautligr flokkur þeira var, eða um málsenda þeira, hversu sköruligir váru»; men, sier den vise Gest, »eigi munu þeir allir samþykkir et þriðja sumar, er þar eru nú í þeim flokki». Arnor »hleypr inn í búð þeira Haukdøla ok segir þeim þessi orð». De fatter da det råd å sverge sig i fostbrødre lag alle fire. De går

¹ Riktignok forekommer Bork og Øiolv enu en gang sammen, Øiolv dog nærmest passiv (kap. 36, hvor "grautr er gorr ok gefinn"); men det er ut mot sagaens slutning, ved dens avvikling.

² Han hjelper Gisle's og Vestein's enker til skibsleilighet i siste kapitel.

under »jardarmen», men den gripende fullbyrdelse av denne ritus avbrytes, »ok þykkir monnum um þetta mikils vert».

Så følger drap på drap, Vestein's, Torgrim's og, langt ute mot sagaens slutning, Torkel's. Torkel blir drept på Þorska-fjardarþing av Vestein's unge sønner. Gest Oddleivsson er deres venn og beskytter, og de holder sig til en Hallbjörn huva, som er i spissen for en tiggerflokk. Hövdingene kommer seilende til tinget, og guttene står og ser til, og får vite deres navn av Hallbjörn. »Þat er Þorkell Súrsson» — han er den tredje som kommer, og han er prektig klædt og vebnet. »Eigi hefi ek sét vænna mann né tíguligra» — med disse ord åpner Berg Vesteinsson den korte samtale som ender med Torkel's drap for eget sverd.

Parallelismen er merkbar nok, om eunn sagamannen med raffinert kunst har tilsløret den, likesom han har gjort i sin fordeling av Øiolv's og Bork's roller. Han vilde jo også fortelle historie, og her som ellers i denne overbevisende fortalte kunst-saga måtte intet svekke inntrykket av selve livets mangfoldighet. Opbygningens kunst får først helt tre frem når leseren fullt har tilegnet sig sagaen. Da hvelver sig i dens arkitektur bue efter bue, og over dem igjen nye buer med vide spenn. Dette billede har jeg lånt fra Hans E. Kinck.

Hvad forskeren ved en detaljert analyse skrittvis finner frem til, det kan åpenbare sig som plutselig syn for den kunstner som er sagamannen jevnbyrdig. Gísla saga er »ualmindelig fast tömret op», sier Kinck, »kanske den mest kunstneriske av dem alle». Der er en »heftig, ren gotik i opbyggingen»¹.

Reisning har vår sagakunstner evnet å gi sitt verk. Og han har også formådd å fylle det med stemning.

Det er høsthimlens stemning i naturskildringene, — alltid er det tiden »ved vinternatt» eller »siste sommernatt», med stille, klart vær og marken hvit av rim eller nysne. Således i det lille billede som Kinck har kalt »det fineste natursyn i al ættesaga»:

»Síðan kœmr sumarnátt en œfsta. Þá er þess getit, at Gíslu

¹ Til Gerhard Gran 9. december 1916, s. 41 (også i boken "Mange slags kunst").

mátti ekki sofa, ok ekki þeira þriggja. Veðri var þann veg farit, at á var logn mikit, hélufall var ok mikit. Þá kvez Gísli vilja fara frá húsum ok til fylgsnis síns suðr undir kleifarnar ok vita, ef hann mætti sofna. Nú fara þau öll, ok eru þær í kyrtlum, ok drepa kyrtlarnir dögglóðina. Gísli hafði kefli, ok reist á rúnar, ok falla niðr spæninir» (kap. 33, 1—3).

Dette billede er som en refleks fra sagaens to tidligere drapsnetter, og har fra dem lånt noget av »vinternattens» mystikk. Gisle rister runer på kjevle dér han vandrer inn mot det ukjente hvor hans draumkonur skal ta imot ham. Det var en sådan natt — »var á heidviðri ok tunglskin» — Vestein var redet til höstgilde: han var blitt draget dit av en uimotståelig makt (»nú falla vötn öll til Dýrafjarðar, ok mun ek þangat riða, enda em ek þess fúss»), skjönt advaret, og advaret þány ved det tre ganger gjentagne »vertu varr um þik». Det var en sådan natt — »þyknar veðrit, gerir þá logndrifu um kveldit, ok hylr stígu alla» — man hjemme i Haukadal hadde »tatt imot vinteren» og blotet Fröi, som snart skulde verne om Torgrim's gravhaug.

Men ikke bare fra naturen, og fra maktene i naturen, har sagaen — i avgjørende optrin — lånt stemning. Høihet preger denne saga som ingen annen. Det er som en kraft utenfra har løftet Gísla saga op over de andre. Sagaen har været under påvirkning fra helteediktningen.

Det er dette som jeg tror å ha godtgjort i mitt bidrag til festskriftet til Finnur Jónsson, og særlig har jeg der festet oppmerksomheten ved Sigurdarkviða en skamma. Jeg skal ikke her gjenta den rekke av paralleller som er funnet, mellem sagaen og Edda-diktet, men bare få minne om at det er i diktets begynnelse — til og med drapsscenen — vi möter disse paralleller.

Om Gísla saga har jeg brukt det uttrykk, at dens to halvdelar likesom balanserer om det korte, nærmest refererende kapitel hvor Gisle's domfellelse omtales. Sigurdarkviða en skamma har noget tilsvarende i den knappe, for mange Edda-forskere påfallende halvstrophe (21) hvor Sigurd's drap omtales:

Dælt var at eggja
 óbilgjarnan,
 stóð til hjarta
 hjórr Sigurði.

I denne halvstrofe gjør handlingen et sprang fremover, det eneste virkelige sprang i dette lange dikt. I avsnittet foran kommer scenene, berettende og dialogiske, i rask følge — ganske som i Gísla saga för hovedpersonens fredlöshet. I avsnittet efter får vi de lange enetaler og spådommer, og endelig et blick inn i det hinsides; Gísla saga's siste halvdel har noget tilsvarende, idet den for en stor del beherskes av Gisle's enetaler i drömmevisene som varsler om hans död og hans mottagelse i den annen verden. Det kan synes som om Sigurds-diktets opbygning har foresvevet sagakunstneren uten at han selv har været sig det bevisst. Kanskje har også hans trang til å bygge med store buespenn fått næring fra det selvsamme Edda-dikt: »sverð nøkkvit» som Sigurd brylupsnatten la »á meðal þeira» — i 4de strofe —, kommer igjen, i tilsvarende avstand fra slutten: »Liggi okkar | enn í milli | malmr hringvariðr, o. s. v.»

Magnus Olsen.

Runebudskapet i Atlamál.

I det grønlandske dikt Atlamál, antagelig fra første halvdel av 11te årh., skriver Gudrun med runer en advarsel til sine brødre for å hindre dem fra å følge Atle's svikefulle innbydelse:

Rúnar nam at rísta,
 rengði þær Vingi
 — fárs var hann flýtandi —,
 áðr hann fram seldi (str. 4).

Runene fantes blandt de gaver som Atle lot Vinge overbringe. De kom frem, som vi hører i den citerte strofe, forvansket av sendebudet. Bare Kostbera, Hogne's hustru, gav akt på dem:

— — — — —
 kunni hon skil rúna;
 innti orðstafi
 at eldi ljósum,
 gæta varð hon tungu
 í góma báða,
 váru svá villtar,
 at var vant at ráða (str. 9).

Tidlig næste morgen åpenbaret hun for sin mann hvad hun hadde funnet ut:

Réd ek þær rúnar
 er reist þín systir,
 björt hefir þér eigi
 boðit í sinn þetta (str. 11).
 Eitt ek mest undrumk,
 mákat ek enn hyggja,
 hvat þá varð vitri,
 er skyldi villt rísta;
 þviat svá var á vísat,
 sem undir væri
 bani ykkarr beggja,
 ef it bráðla kvæmið;
 vant er stafs vífi,
 eða valda aðrir (str. 12)¹.

¹ Den siste verslinje er i Volsunga saga gjengitt ved: "ellegar hafa aðrir villt".

Det kan synes som om det er lønnløs möie å prøve på å finne ut hvad Gudrun har skrevet, og hvad Vinge har forvansket, og mulighetenes tall tör nok sies å være så stort at der vanskelig vil kunne velges mellem dem med nogenlunde sikkerhet. Imidlertid er man ikke uten holdepunkter i selve overleveringen.

De tidligere tydningsforsök har til utgangspunkt tatt ordet *bani* i str. 12. Således Lünig (1859), som riktig bemerker: »Vingi fälschte die runen, so dass sie, statt der warnung eine aufforderung enthielten, dass die Giukunge kommen sollten.» Han föier dertil denne gjetning: »Wenn Gudrun geschrieben hatte: 'kommet nicht (*komita*), denn es wird euer verderben (*bani*) sein', so brauchte Vingi nur die negation in *komita* zu tilgen und *bani* in *bati* (vorthail) zu ändern; vgl. str. 12.»

Med rette har man ikke funnet sig tilfredsstillt ved denne lösning, som for det förste mangler helte-diktningens fynd, og som videre volder vanskeligheter i runologisk henseende (**ᚸᚠᚠ** eller **ᚸᚠᚠ**¹ endret til **ᚸᚠᚠ** eller **ᚸᚠᚠ**). Svend Grundtvig (1868) foreslår derfor: »Gudrun kunde tænkes at have ristet **ᚸᚠᚠ**, og Vinge at have ændret det til **ᚸᚠᚠ** (ᚾ: *beini*).» Men heller ikke *beini* passer synderlig godt efter sin betydning, og det går, som Ernst A. Kock (Arkiv XXXVIII s. 288 f.) har fremholdt, »stick i stäv mot textens *vant er stafs vífi*.»

Selv har Kock antydnet følgende mulighet: »Gudrun ristade **ᚸᚠᚠ**. Vinge utplånade den sista runan, som ju också var lättast att få bort. Så uppstod **ᚸᚠᚠ**, 'påbud', 'kallelse'. Eftersom varken Atle eller hans gemål hade någon befogenhet att kalla furstarna till sig, var det för Kostbera icke gott att få någon mening i hälsningen. Hon misstänkte snart, att Gudrun avsett 'bane'. Men då var det ju underligt, att runristerskan vid ett så viktigt budskap skulle hava lämnat ut en runa; kanske hade någon annan tagit bort den.» Herimot er dog å innvende at *bann* i et norrönt dikt ikke kan ha den betydning som Kock legger deri — han anförer eksempler fra gammeltysk diktning (Muspilli)

¹ Begge skrifttyper må anses for mulige på Grönland omkring eller noget efter år 1000.

—; *bann* kan bare forstås som »forbud», og slik kunde Gudrun, men ikke Vinge, ha brukt ordet. Det er umulig å tenke sig at *bann* — og det hele runemotiv — kan stamme fra heltesagnets førnordiske periode. Dette godtgjøres ved den eldre formning som episoden har i Atlakviða.

Det synes mig ikke mulig å nå videre med det utgangspunkt som disse forskere har tatt i Atlamál str. 12: *bani*. Iallfall må det være fullt berettiget å tvile på at selve ordet *bani* har forekommet i Gudrun's runeinnskrift. Der forlanges ikke i strofe 12 en verbal gjengivelse av hvad Gudrun har ristet; bare man er i overensstemmelse med innskriftens innhold, er alle skyldige hensyn tatt til Atlamál's tekst.

Når jeg nu selv skal vove et forsök til forklaring, vender jeg påny tilbake til Atlakviða hvis motivformning jeg allerede har hentydet til.

Det er Atlakviða 8 vi da får å gjøre med, idet denne strofe, som er lagt i Hogne's munn, inneholder en direkte opplysning om Gudrun's advarsel. Völsunga saga lar i sin gjengivelse Hogne si: »ek sá vargshári knýtt í einn gullhring, ok má vera, at Guðrúnu þykki hann [ø: Atli] ulfshug við okkr hafa, ok vili hon eigi, at vit farim.» Selve strofen lyder:

Hvat hyggr þú brúði bendu,
 þá er hon okkr baug sendi
 varinn váðum heiðingja?
 hyggr ek at hon vörnud byði;
 hár fann ek heiðingja
 riðit í hring rauðum,
 ylfskr er vegr okkarr
 at ríða ørindi.

Dette motiv: *hár fann ek heiðingja*, hører den gamle helte-diktning til. Det fyndige tegnsprog er uten videre forståelig: *ylfskr er vegr okkarr*. I den yngre Edda-diktning er ulvehårs-motivet blitt ombyttet med rune-motivet, som bedre tilfredsstillet en senere tids smag idet det gav stof til refleksjon og bred ut-maling. Gjenstanden som bragte advarslen, har fått lov til å

tale med sprogets ord, og den som modtok budskapet, *innti ordstafi* og holdt så likefrem et litet foredrag om runeristningen. Man nødsages til å tro at dikteren for sitt indre öie har hatt en runetekst som han lar Kostbera dröfte frem og tilbake.

To ting fremgår med bestemthet av Atlamål: 1) i den foreliggende innskrift, som er fremkommet ved forvanskning (*rengði . . . Vingi*), finnes der antydning av at den oprindelig har varslet brödrenes död (*bani*), og 2) for å få frem det oprindelige sproglige uttrykk kreves en »stav» — d. v. s. en rune — mere enn hvad innskriften inneholder (*vant er stafs*). Men forholdet kan ikke godt være det, at Gudrun's uforvanskede runer minus én rune både gir oss Vinge's tekst og en antydning av Gudrun's oprindelige mening. Der må være foretatt en rettelse i selve den bevarede tekst, således at vi har å gjøre med:

först Gudrun's innskrift, hvorav én rune er utslettet (enten bortskåret, hvis det var förste eller siste rune, eller avskavet — noget som selvfølgelig lot sig gjøre således at ethvert spor av skrift her forsvant —; materialet har vel været ben eller tre, snarest det siste); og

dernæst Vinge's innskrift, som er én rune kortere, og hvori er foretatt rettelse, vel helst bare én rettelse av en så ubetydelig art at Vinge mente den vilde undgå opmerksomhet.

Når vi så skal söke å danne oss en mening om Gudrun's innskrift, turde vårt eneste trygge utgangspunkt være dette: runene skal tale med rene ord om det som i den eldre sagnformning blev antydet ved ulvehåret — »*ylfskr er vegr*». Denne tanke — »I er utsatt for ulver (fiender) på eders vei» — söker man i runeristningens knappe stil best sammenpresset til et eneste ord: *ulfúð* »ulve-hu» (*ulfshugr* Völs. s.), med runer UFRUÞ . Det var en innskrift hvis mening ikke var til å ta feil av, og Vinge har også öieblikkelig forstått runene, og vendt deres mening til det motsatte, navnlig derved at én blev utslettet.

Skulde en rune fjernes i denne innskrift, lot dette sig lettest gjøre enten i begynnelsen eller i slutningen. Da jeg ikke kan nå til nogen lösning ut fra UFRU , formoder jeg at det er förste

rune som Vinge har tatt bort. Der står da igjen de 4 runer $\mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{B}$, og et eneste litet riss var her tilstrekkelig til å få frem det motsatte av »ulve-hu».

To av disse 4 runer er etter sin form uforanderlige, de to siste. Begynnelsesrunen $\mathfrak{F}$ kunde, når hensyn tas til den runeskrift som var i bruk ca. år 1000 (og i 11te årh.), bare forandres til konsonanttegnene $\mathfrak{T}$, $\mathfrak{R}$ og $\mathfrak{B}$, som er fonetisk umulige, og til $\mathfrak{N}$, som ikke tilsteder nogen sproglig forklaring. Det er bare $\mathfrak{F}$ som Vinge kunde forandre, og det ved et eneste snitt: han kunde forsterke den nederste kvist og fortsette den med samme dype riss videre nedover mot venstre, således at der istedenfor $\mathfrak{F}$ fremkom $\mathfrak{F}$. Men der er da blitt spor igjen av den øverste kvist, enten nu Vinge tenkes å ha latt denne bli stående igjen med svakere riss eller å ha kludret noget ved den. Kostbera har således kunnet legge merke til at $\mathfrak{F}$ -runens kvister her var det oprindelige, og $\mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{B}$ har kunnet lede hennes tanker i den riktige retning. Men hennes tolkning forutsetter, som hun selv uttrykker det, at *vant er stafs vífi, eða valda aðrir*.

I Vinges 4 runers innskrift er det et vokaltegn som trenges efter l og foran u, og det er vokalen *a* som her gir den mening vi venter: »innbydelse (til å nyde en gjests kår og rett)» bragt fra Gudrun, som således skulde understøtte Atle's sendebud, — $\mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{B}$ laup, d. e. *lōð*.

I den gamle diktning finnes ordet *lōð* bl. a. brukt hvor talen er om å innby den veifarende til å motta gjestfrihet (jfr. bl. a. Fjolsv. 3). Vi forstår derav at *lōð* kan være ganske sterkt affektbetont, og dette inntrykk bestyrkes ved den anvendelse som avledningen *laða* »innby» har fått i det religiøse sprog: *laða* (føre) *til eilífrar fullsælu, laðaðr* (båret) *af englum í faðm Abrahams* (se Fritzner). Man kan videre bl. a. minne om gotisk *lapaleiko* »meget gjerne», men fremfor alt har det sin interesse her å opfange nogen glimt av *lōð*'s eldre historie på nordisk grunn.

I urnordisk form, *laðu*, forekommer ordet i tre brakteat-innskrifter, nemlig

brakt. 19 fra Skåne: **laþu laukaR. gakaR *alu** (på brakteaten forvansket: **llu**),

brakt. 24 fra Fyn: **laþu** i forbindelse med et mannsnavn, samt en lengere runeforbindelse hvorav bare slutningen **all**, d. e. ***alu**, er tolket med sannsynlighet, og

brakt. 99 fra Darum, Jylland: **laþu** i forbindelse med et mannsnavn.

Sophus Bugge (Arkiv VIII s. 20) turde ha bragt full klarhet over dette ords form og dets vesentlige betydningsinnhold. Han identifiserer det med det historiske sprogs *lōð* »innbydelse», og mener at det i brakteat-innskriftene »er at forstaa som »Tegn paa Velvilje», »Kjærlighedsgave»; jfr. got. *lapaleiko* ἡδιστα (meget gjerne), *lapons* παράκλησις, λύτρωσις (Tröst, Forløsning)». Ved »Liebesgabe» er ordet likeledes gjengitt av Adolf Noreen (Altisl. Gr.⁴).

Det synes mig mulig å nå til en fyldigere forståelse av hvad der ligger i ordet **laþu**, *lōð*. På flere steder i den norrøne diktning finner vi *lōð* brukt om den handling at den fremmede under et bestemt ceremonieell bydes velkommen som gjest. I de parallelt bygde strofer Hávamál 3 og 4 svarer (*þerru ok*) *þjóð-laðar* i den siste til *matar* (*ok vǫðta*) i den første, og allerede derved antydes at det vesentlige moment ved *lōð* (*þjóð-lōð*) er å hilse velkommen ved å rekke velkomstbegeret (jfr. eksemplene i Edda-diktningen: Skirn. 37, Hym. 8, Lokas. 53, Sigdr. 5, Atlakv. 35). Dette får sin direkte bekræftelse ved Vafþrúðnismál 8:

Gagnráðr ek heiti,
nú emk af göngu kominn
þyrstr til þinna sala.
laðar þurfi
— hefi ek lengi farit —
ok þinna andfanga, jötunn!

Tenker man på denne spesielle form for »innbydelse» (*lōð*), blir der en indre sammenheng mellom brakt. 19 (**laþu laukaR**) og Sigdrifumál 8, når denne strofe opfattes som likefrem siktende til gjestens forholdsregler ved en sådan *lōð*:

Full skal¹ signa
ok við fári sjá
ok verpa lauki í lög;
þá ek þat veit,
at þér verðr aldri
meinblandinn mjöðr.

Pá brakt. 19 skulde vel da laþu laukaR best kunne gjengis ved: »innbydelse (til á hilses velkommen som husets gjest) og lök (som vennskapsþaut, mot svik)»².

¹ I Völsunga saga: *skaltu*.

² En antydning av hvor nær vi i Sigdrífumál befinner oss brakteatenes uttrykksmåte, tør vi også finne i ordet *fár* i linje 2 sammenholdt med *farauisa* på brakt. 57: *hariuha haitika. farauisa. gibu auja* (fulgt av ↑ med tredobbelt skrevne kvister). Det bør i denne sammenheng merkes at den anførte strofe i Sigdr. slutter sig nær til den foregående strofe (7) hvor «*þrúnar*» omtales: vi blir derved minnet om *alu* i de to brakteat-innskrifter 19 og 24 som også inneholder ordet *laþu*. Videre kan nevnes at den eienommeligg skrevne ↑-runer på brakt. 57 får sin belysning ved Sigdr. 6: *nefna tysvar Tý*.

Jeg minner også om Jón Helgason's fyndige forslag til tolkning av «Bæn Glúms Þorkelssonar» (Festskrift til Finnur Jónsson s. 377 ff.): «gott *ey* gömlum mǫnnum, | gott *ey* ærum mǫnnum». Lesningen *ærum* (for håndskriftenes «orvm» H, «vorum», «ærum» M, «vngum» S) forekommer mig evident — likesom Fredrik Paasche (Bull og Paasche, Norsk litteraturhistorie I s. 223) har jeg også selv funnet frem til denne forståelse. Noget usikrere synes mig identifiseringen av *ey* med *auja* på brakt. 57: *gibu auja*, og på Skodborg-brakteaten: *auja alawin* o. s. v.; men det skal innrømmes at den passer utmerket inn i hvad man forøvrig har ment å kunne konstatere av kontinuitet i sproglig uttrykk fra urnordisk til norrøn tid (jfr. bl. a. mine bemerkninger om Varnum-innskriften i «Streitberg Festgabe», 1924, s. 290 f.).

Ennu mere slående er overensstemmelsen mellem Flöksand-innskriften fra 4de årh. (*lina laukaR a[lu]*) og Völsa þáttr som er overlevert i et håndskrift fra henved 1400 (*Aukinn ertu, Völsi, | ... | líni gæðdr, | en laukum studdr*).

I sammenheng med *lǫð* og *laukr* bör man vel også se kvinnekenningar som inneholder dette siste ord; jfr. Norges Indskrifter med de ældre Runer II, 2 s. 674 (her er også berørt en strofe i Sveinsflokkur hvor «lök» og «öl» nevnes sammen: *vas-a ... sem manni mæR lauk eða pl bæri*). Der er ting som kan bringe en til å spørre om der ved disse kvinne-omskrivninger har gjort sig gjeldende innvirkning

Ved disse bemerkninger om *lǫð* og *lǫpu* har vi vunnet historisk perspektiv for vår formodede runeinnskrift *laup*. Intet ord kunde passe bedre som budskap om at det var til drikkegilde med venner Atle innböd sine svogre. Og intet ord kunde passe bedre som budskap fra en kvinne.

Når gjesten kom til gårds, var det en av husets kvinner, helst husfruen, som skulde tre frem med det fyllte velkomstbeger og rekke gjesten det. Således gjør Gerðr i Skirnismál, den gullsmykke, lyse husfrue i Hymiskviða, Sif i Lokasenna, Sigdrifa i Sigdrifumál, Gudrun i Atlakviða. Og i Hávamál er det en kvinne med det talende navn Gunnlǫð som »um gaf | gullnum stóli á | drykk ens dýra mjaðar».

Alt i alt turde det således være utvilsomt at det rammende ord i en innskrift som opfordret til å komme som gjest, måtte bli *lǫð*. Dette ord er affektbetont og fremlokker et fast kompleks av forestillinger, og det har sin motsvarighet i en eldre tids runeinnskrifter, hvorfra en linje altså synes å føre helt ned til grønlandsk runeidrett i 11te årh.

Atlamál inneholder det eneste minne vi har om grønlandske runer fra den tidligere del av den kristne middelalder. Fra senere tid, med et rundt tall fra omkring år 1300, er ikke få runeinnskrifter fremdradd på Grønland. De er verdifulle i flere henseender, blandt annet derved at de opplyser om at beskjeftigelse

---

fra annet hold; jfr. S. Eitrem, Festskrift til A. Kjær (1924) s. 92 anm. 3.

Ennu et spørsmål turde det her være rette sted til å fremsette. Lökens phalliske kraft er jo vel bevidnet — löken er i visse henseender et motstykke til *Vǫlsi* — (se Norg. Indskr. smst. s. 660 ff.), og Eitrem (s. 89) finner det derfor rimelig at lökplanten hos sydligere folk i ritus har været behandlet som *Vǫlsi*. Likesom *Vǫlsi* er *aukinn* ("øket", "gjort kraftig"), således kunde også *laukr* tenkes å være *aukinn*, å ha fått sin magiske kraft øket. Skulde da det uforklarede *gákar* som på brakt. 19 følger efter *laukar*, være forkortet skrivemåte for *ga(u)ka(na)r* eller *ga(u)k(in)ar*, d. e. partisippet *ga-aukanar (eller *-inar*) = *aukinn*? (Jeg tror ikke der er tilstrekkelig grunn til med Löffler, Sv. Fornm.för.s Tidskr. XI s. 198, å lese første binderune i *gákar* som de tre runer *gau*.)

med runer ut gjennom århundrene har været en yndet åndelig adspredelse der ute i ensomheten. Og flere av de grønlandske innskrifter forteller om runekunst — lønnskrift og tilsiktede tallforhold — med tradisjoner tilbake til hedensk tid¹.

Vinge's innskrift *laup* lar sig, som vi har sett, på den enkleste måte innordne i en videre sammenheng. Om Gudrun's innskrift har det vist sig at den likeledes med letthet lar sig innpasse i et bestemt miljø, nemlig det som den eldre sagnforming böd oss til utgangspunkt. Men vi kan videre, som det synes, finne en støtte for den foreslåede lösning i selve den tekst hvor Gudrun's og Vinge's runer omtales.

I Atlamál 12 meddeler Kostbera resultatet av sin rune-granskning: hun har funnet antydning av at innskriften oprindelig har varslet Gjukungenes död, men at den siden syntes å være forvansket. Til dette svarer Hogne i en strofe (13) som begynner med de ord:

Allar 'ro illúðgar,
ákka ek þess kynni,
— — — — —

Opfatningen av denne strofes første halvdel er omstridt, og meningene er delte om hvilket ord der skal tenkes til ved *allar*: enten *rúnar* eller *konur*. For oss er det av viktighet bare å fremheve at her svarer Hogne med en replikk hvis første setning inneholder *illúð-* »ondsinn», et ord som både efter form og innhold slutter sig nær til den formodede innskrift *ulfúð*. Man vil gjerne tro at *illúðgar* er en refleks — ubevisst eller bevisst —

¹ Jfr. Finnur Jónsson, Interpretation of the Runic Inscriptions from Herjolfsnes (Meddelelser om Grønland LXVII, 1924), og sammes "Runestenen fra Kingigtórsoak" (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift for 1914, jfr. samme publikasjon for 1916). Om lønrunene på Kingigtórsoak-stenen kan henvises til mine bemerkninger i Aarsberetning for Foren. t. norske fortidsmind. bevaring 1907 s. 157 f. (med litteraturhenvisninger).

av det ord *ulfiut* som i den foregående strofe har behersket dikterens tanker¹.

Mine bemerkninger i det foregående har til emne hatt runeinnskrifter hvorav ikke en eneste stav er oss direkte angitt. Der er visstnok de forskere som vil si at problemer som dette kan man trøstlig la bli liggende; man vil så allikevel aldri nå til et sikkert resultat. Jeg vil ikke undskylde mig med at andre har begynt, — at et spørsmål er reist som nu engang ikke lar oss i fred. Det viktige er for mig *at* der spørres, *at* man fordyper sig i tekst og i miljø, og én ting iallfall, av adskillig rekkevidde, synes da å tre klart frem. For dikterens indre blikk har Gudrun's runer og Vinge's runer stått tydelig ristet like til den minste enkelthet; han taler om runer som kjenneren, ikke som f. eks. en meget senere tids folkevisediktere for hvem runeristing stod som noget fjernt og dunkelt. Og tilhørerne har latt sig lokke til runegjetning og til runologiske drøftelser, først i dikterens nærvær — har han selv oppfunnet runemotivet, må han riktig ha gottet sig over tilhørernes kommentarer —, og siden hver eneste gang når diktet blev foredraget eller dets innhold bragt på bane. Vi skal jo her merke oss at diktet er blitt til i omgivelser hvor den åndelige horisont idelig truedes med å innsnevres, og hvor derfor ethvert bud fra en annen verden var inderlig kjærkomment. Sett på en sådan bakgrunn gir Atlamál's runeavsnitt oss en kraftig og langtfra overflødig påminnelse om de samtaler og den muntlige overlevering som til tider må ha ledsaget adskillige av Edda-diktene.

¹ Gudrun's innskrift kan ikke ha været *IRNÞ illiut*, endret av Vinge til *IRNÞ alíut*, *plut* "velvilje", da dette motsies av Atlamál's ord om den manglende stav. Man tør vanskelig tro at en grønlending i 11te årh. vilde si at *IRNÞ* (= *plut*) manglet en stav idet det riktige skulde være *IRNÞ*. — Likeså har jeg måttet forkaste den mulighet at *NRNÞ* skulde være blitt endret til *NRNÞ* (eller *IRNÞ*, eller *áulup* med binderune av *†* og *Þ*). Inne i ordet kunde ikke godt en rune utslettes.

Magnus Olsen.

Über den Gebrauch der Tempora in Ares Íslendingabók.

Über Entwicklung und Gebrauch der Tempora im Altisländischen geben die bewährten Handbücher Auskunft. Dennoch scheint noch Einiges der Untersuchung wert. So möchte man mehr über die Chronologie der Entwicklung erfahren; man möchte ferner genauer wissen, in welchen Prosatexten flektierte Participia Praeteriti in der aktiven Perfektschreibung mit *hafa* vorkommen und in welchem Ausmasse; entsprechende genauere Auskünfte wären auch für die Umschreibung mit *verða* erwünscht; über die Aktionsart der einzelnen Formengruppen liesse sich vielleicht auch noch mehr herausbekommen; vielleicht wäre es auch gut, die Lehre von den Passivumschreibungen in engere Verbindung mit der Behandlung der anderen Umschreibungen zu bringen usw. usw. Sagt doch auch Nygaard in der Vorrede zu *Norrøn syntax*: »Det skulde være mig kjær, om saa andre vilde fortsætte: fuldstændiggjøre, hvad der er ufuldstændigt...» Der Gebrauch der Tempora im Aisl. scheint geradezu ein verlockendes Thema für eine grössere Monographie zu sein; diese wird man aber erst schreiben können, wenn vorher Einzeluntersuchungen für verschiedenartige Texte aus verschiedenen Zeiten gemacht werden. Solche Untersuchungen würden gleichzeitig auch zur sprachlichen und stilistischen Wertung der Denkmäler beitragen und gegebenenfalls der Textkritik dienen. Für die Eddalieder liegt schon in *Eddasprogets Syntax* von Nygaard eine derartige Untersuchung vor. Hier sei nun Ares Íslendingabók aufs Korn genommen.

Für die Verwendung des einfachen aktiven Präteritums sollen nur Beispiele gegeben werden, für alle anderen Formengruppen des finiten Verbums ist Vollständigkeit der Belege angestrebt worden.

IB. bedeutet Íslendingabók. Ich zitiere nach Seiten und Zeilen von Golthers Ausgabe in 2. Aufl., füge aber in eckigen Klammern auch die Zahlen für Kapitel und Absätze hinzu. Die zwei Anhänge (Golther², S. 24—26) wurden in die Untersuchung einbezogen.

N.S. bedeutet Nygaard, *Norrøn syntax*; H. bezeichnet Heuslers *Elementarbuch*², I. Iversens *Norrøn grammatik*, F.T. Falk und Torps *Dansk-norskens syntax*.

Die Angaben über Aktionsarten wollen nur als Vermutungen gelten.

Die einfachen Tempora.

Wenn man zwar modale Hilfsverba wie *scal* oder *þarf* beim Inf. mitrechnet, aber finite Formen von *vesa* (*vera*), *hafa* und *mono* als Teile zusammengesetzter Formen ausschliesst, kommen in Ares Schrift — nach meiner Zählung — 29 einfache finite Präsensformen vor. Ihnen stehen mehr als 400 einfache Präteritalformen gegenüber, durchschnittlich entfällt eine auf die Zeile. Dieses scheinbare Missverhältnis erklärt sich einfach daraus, dass in dem — ruhig dahinfließenden — Bericht vergangener Geschehnisse für das Ps. nur ausnahmsweise Verwendung ist. Es erscheint in der direkten Rede 16, 21 ff. [VII 15], ferner dort, wo die Darstellung bis zur Gegenwart Ares reicht, und, wo es sich um Allgemeingültiges handelt.

I. Präsens.

IB.

Aktivformen.

Indikativ.

a) Gegenwart des Sprechenden:

Hauptsatz. Durativ: *þá es scyllt* 3, 6 f. [Vorw., 1]; *es þar almenning* 8, 4 [III 2]; *þat ero iartegner* 21, 16 [X 4]; *nú þykker mér* 16, 21 [VII 15].

Nebensatz. Durativ: *es nú es byscop* 25, 13 [Anh. I 4]; *es Norpmenn calla papa* (konsuetiv, F.T. würden 'iterativ' sagen) 5, 7 [I 3]; *es... vilia í gegn gangasc* 16, 22 f. [VII 15]; *es vér vitom* 21, 12 [X 3].

b) Für die Gegenwart des Sprechenden und für alle Zeiten gültig:

Haupts. Dur.: *At rétto tale ero í hverio áre V dagar* 9, 17 [IV 6]; *þesse ero nomn byscopa* 17, 17 [VIII, 1]; ebenso 25, 15 [Anh. II]; *þetta es cyn* 24, 18 [Anh. I]; *þá þarf auca* (nur *þarf* ist durativ) 9, 22 [IV 6]. — Perfektiv: *þat verða vicor II* 'das macht...' 8, 17 [IV 1]; ebenso 9, 19 und 20 [IV 6 zweimal]; *þat verþr ... MCXX ór* 24, 16 [X 15].

Nebens. Dur.: *es auca scal* (nur *scal* ist durativ!) 9, 21 f. [IV 6]. — Perfektiv: *ef hlaupþr verða* ('hineinfliegen') *II á miþle þeira* 9, 21 [IV 6].

Vielleicht ist auch *es of því má scilia* 13, 3 [VI 3] hierher zu stellen, man könnte aber *má* auch als histor. Ps. auffassen.

c) Vorzeitig zum Futurum. Nebens. (N.S. § 325 a): *es vér slítom(!) í sundr lógen, at vér monom slíta oc friþenn* 17, 2 f. [VII 15]. Noch ein *monom* in einem derartigen Satz wäre wohl auch stilistisch unerträglich.

d) Histor. Ps. (?) s. unter b).

Optativ.
(Hortativ).

Nebens. Dur.: *at hváertveggio have ...* 16, 23 f. [VII 15]. — Perfektiv(?): *at vér láttem eige þá rápa, es ...* 16, 22 [VII 15].

Imperativ.

Dur.: *hovom aller ein lög* 17, 1 [VII 15]. — Finitiv (PBB. 44, 397): *míþlom sva mjól ...* 16, 23 [VII 15].

Reflexivformen (Mediopassiv).

Haupts. Dur. *ec heitec Are* (Bdtg. passiv: 'werde genannt') 26, 10 [Anh. II 2]. — Perfektiv: *Hér lýcsc síá béc* (Bdtg. aktiv 'endigt', N.S. § 158 c) 24, 16 f. [X 15].

Nebens. Perfektiv: *es sannara raynesc* (Bdtg. refl., s. Golther Kom., N.S. § 160 a) 3, 7 [Vorw. 1]; *þá es (ár) aycsc* (Bdtg. pass., N.S. § 158 d) 9, 19 [IV 6].

II. Präteritum.

In der Sprache der Runeninschriften gibt es nur ein einziges aktives Tempus der Vergangenheit: das Präteritum. Die in A. Noreens *Altisl. Gr.*² verzeichneten Inschriften weisen 26 derartige Formen auf. Nach den Inschriften zu urteilen, dürfte also diese aus urg. Zeit überkommene Armut an Ausdrucksmiteln (für Zeitverhältnis, Aktionsart und etwaige Beziehung des Geschehnisses zum Sprechenden) im Urnordischen jahrhundertlang angedauert haben.¹ In den Eddaliedern hingegen sehen wir neue umschriebene Verbalformen. »Eddadigtene... stille oss... for Æie denne de sammensatte Tidsudtryks Udvikling fra rene Om-skrivninger til virkelige Tidsformer» (Nygaard, *Eddasprogets Synt.* II, S. 4). Obwohl somit Are wieder über reiche Sprachmittel

¹ Bezüglich des Gotischen verweise ich auf *Studia neophilologica* II 1 ff.

verfügt, hat das Pt. bei ihm doch noch ein recht grosses Anwendungsgebiet. Wir finden den Ind. Pt. immer wieder im Haupts. wie im Nebens. zum Ausdruck verschiedener Zeitverhältnisse, Aktionsarten und Beziehungen. Aus der Fülle des Materials seien hier einige Beispiele angeführt.

IB.

Aktivformen.

Indikativ.

a) Erzählend und schildernd.

Haupts. Dur.: *þá vóro hér menn cristner* 5, 6 f. [I 3]; *Ingólfr hét maþr* 4, 21 [I 2]; — Terminat (PBB. 44, 397¹): *IB. gørfu ec* 3, 1 [Vorw. 1]; *þá scrifaða ec þessa* 3, 3 f. [Vorw. 1]; — Perfektiv: *því nær tóç H. logsogo* 8, 8 f. [III 4]; *hann varþ ... reiþr* 14, 2 [VII 4].

Auch die Vorzeitigkeit zu einem Präteritum oder zu der Umschreibung *es* + Part. Pt. eines trans. Verbuns kann durch das Pt. ausgedrückt werden, z. B. *þingadeilld ... varþ á miþle þeira þorþar ... oc Odz ...*; *hann vas borgfirþer. þ., sonr hans, vas* (vorher!) *ut brenno þorkels ...* 10, 1 ff. [V 2] und *At hans sogo es scrivoþ æve ... á bók þesse ...*; *en hñom sagþe(!) þ.* 21, 5 ff. [X 2]. (Vgl. H. § 415, N.S. § 176, Anm. 1).

Nebens. Gleichzeitig zu einem Pt.: ... *conungrenn, H., bannape, of þvi at hñom þotte ...* 5, 11 f. [I 4]; *þá hafþe maþr ... lög ut hingat ...*, *sá es Ú. hét* 6, 11 f. [II 5]. — Vorzeitig zu einem Pt.: *þá com þur ríþanþe H., oc þeir es eþter vóro(!) meþ hñom* 15, 9 f. [VII 8]; *oc ióç því, es mér varþ(!) síþan cunnara* 3, 4 f. [Vorw. 1]; *es sá talþe ...*, *es siálfr fylgþe(!) Eirike ... út* 13, 7 f. [VI 4]. (Vgl. ausser der oben aug. Lit. auch Eddasprogets Synt. II, S. 24). — Die Nachzeitigkeit zu einem Pt. wird im Nebens. wiederholt durch den Opt. ausgedrückt (s. unten); man könnte aber etwa als nachzeitig und als Ind. betrachten ein Pt. in einem Temporalsatz wie *þá varþ fõr manna mikel ...*, *tíl þess unz conungrenn, H., bannape* 5, 10 ff. [I 4].

Ein Pt. kann auch gleichzeitig sein zu einem Plusq. (*hafþe* + Part. Pt.) oder zu der durch Formen wie *es* + Part. Pt. eines trans. Verbuns gebildeten Formengruppe: *maþr hafþe secr orþet...*, *sá es land átte í B.* 7, 9 f. [III 2]; *dóttorsonr ... es callaþr þ...*, *sá es fõr síþan í A., oc brende þar inne G.* 7, 11 f. [III 2].

¹ PBB. 44, 397, Z. 3 soll es richtig heissen: 'terminat' bzw. 'terminata'. (Nicht: 'terminativa').

Zweimal wird auch die Vorzeitigkeit zu der Umschreibung *es callapr* (mit präsentischer Bdtg.) durch ein Pt. ausgedrückt: *þar es I. callapr, fyr austan M. sem hann com(!) fyrst á land, en þar I., fyr vestan O., es hann lagþe(!) sína eigo á síþan* 5, 3 ff. [I 2].

b) In N.S. § 172 heisst es: »Imperfektum er den egentlige betegnelse for fortidstrinnet, og som saadan bruges det om en handling eller tilstand, der ligger forud for den talendes tid, og som udsiges uden direkte relation til denne, navnlig naar udsagnet paa en eller anden maade (ved adverbium, tidsbestemmelse ved subst., tidsbisætning) er henført til et bestemt punkt i fortiden.» Durch den mit »navnlig naar» beginnenden Zusatz hat N. allerdings die vorhergehende Behauptung abgeschwächt; es gibt aber in der IB. eine ganze Reihe von Stellen, wo das Pt. die Beziehung zum Verfasser herstellt. So heisst es *Svá sagþe þ. oss Gellessonr* 6, 1 f. [I 5], und in ganz derselben Bedeutung finden wir *sagþe* noch 6, 13 [II 5]; 8, 1 [III 2]; 8, 6 [III 2]; 11, 14 [V 6]; 17, 10 f. [VII 18]; 20, 12 [IX 9] und 21, 2 [X 1]. In all diesen Fällen steht die Wendung entweder am Ende einer Mitteilung oder wenigstens, nachdem ein Hauptteil der Mitteilung erfolgt ist. Dagegen heisst es 8, 7 [III 3] — und nur dort — einen neuen Bericht einleitend: *Svá hava oc spaker menn sagþ, at ...*

Auch in der 4, 15 f. [I 1] eingefügten persönlichen Mitteilung *þess mannz, es ec cunna spacastan* bedient sich der Verf., wie man sieht, des Pt.s.

Schliesslich wird auch einmal die Beziehung von Ares Gewährsmann zu dessen Gewährsmann durch das Pt. ausgedrückt: *at því, es sá talþe fyr þorkele ..., es siálfr fylgþe Eiríke ... út* 13. 7 f. [VI 4].

Optativ.

Der Opt. Pt. im Nebensatz drückt in der indirekten Darstellung aus:

a) selten Gleichzeitigkeit in der Zeitstufe Vergangenheit: *sá maþr, es þat vas almállt, at milldastr være* 19, 18 f. [IX 4]; s. auch unten b (12, 6 f. [VI 2]).

b) Nachzeitigkeit zu der Zeitstufe Vergangenheit. Z. B. in Relativsätzen: *þá sættosc þeir á þat, at hverr man scyllde giallda ..., sá es ... þapan føre hingat* 5, 13 f. [I 5]; *iþtto því, at aller scyllde ein lög hava, þau sem hann réþe upp at segja* 17, 4 f. [VII 16]. In Objektsätzen, die mit *at* eingeleitet sind: *þá fece hann lof til þess, at S. ... hefþe* 18, 4 f. [VIII 2]; s. auch die hier unter b) vorausgehenden Beispiele. In Temporalsätzen: *þat vas ... vetre ... áþr*

H... yrþe dauþr 8, 10 ff. [III 4]; *þat vas... XIII vetrom ... fyrr an cristne quæme hér á Island* 13, 5 ff. [VI 4]. S. auch S. 174.

In dem Satze *quap menn þat mendo fýsa þangat farar, at landet ætte namn gótt* 12, 6 f. [VI 2] könnte man *ætte* ebenso gut gleichzeitig wie nachzeitig auffassen.

c) Vorzeitigkeit zu den Zeitstufen Vergangenheit und Gegenwart. In einer Art Subjektsätze, die mit *at* eingeleitet sind: *Í hét maþr ... es ... es sagt at føre fyrst þaþan til Íslanz* 4, 21 f. [I 2]; *En svá es sagt, at H. vøre LXX vetra conungr oc yrþe átréþr* 5, 15 f. [I 5]; ebenso *vøre* 7, 1 [II 6]; ferner *svá es sagt, at þat bære frá, hvé ...* 15, 15 f. [VII 10].¹ Hierher gehört auch das *vøre* im Kons.-Satz der indir. Darstellung (8, 7 f. [III 3]), der naturgemäss zu dem unmittelbar übergeordneten Satz nachzeitig ist.

Reflexivformen (Mediopassiv).

Alle diese Formen erzählen oder schildern. Ihrer Bdtg. nach sind sie:

1.) Verbindungen des aktiven Verbums mit dem Subj. des Acc. c. Inf.

Haupts.: *síþan hugþesc hann sofna* 9, 6 f. [IV 2].

Nebens. (gleichzeitig in der Zeitstufe Vergangenheit): *quomo ... þeir es byscopar quþosc vesa* 17, 21 f. [VIII 1]. Opt.: *draymþe ... at hann hugþesc vesa at ...* 9, 4 f. [IV 2].

2.) Reflexiv. Haupts. *sogþosc...yr logom* 15, 17 f. [VII 10]; *hann laystesc þvi undan* 16, 4 [VII 11]; *þá lagþesc hann niþr* 16, 7 [VII 12]; ... *settesc hann upp* 16, 9 [VII 12]. Hierher liesse sich wohl auch stellen: *þá barþesc hann við* 'schlug er sich mit' 17, 13 [VII 18] (s. aber *þorþosc* unter 3).

3.) Reziprok.

Haupts.: *þá sættosc þeir á þat, at ...* 5, 13 [I 5]; *þeir þorþosc* 10, 11 [V 3]; dass. 10, 14 [V 4].

Nebens. *þat ráþ gørþesc svá, at af stundo sendosc þeir gersemar á mible* 16, 19 f. [VII 14] (H. § 437, 2).

4.) Passiv (oder sie haben wenigstens nur noch verdunkelte reflexive Bdtg., N.S. § 157 ff.).

Haupts.: *Ísland bygþesc ...* 4, 13 [I 1]; *Land ... funnzc oc bygþesc af Íslande* 12, 3 f. [VI 1]; *þar ... gullzc ... meira* 5, 17 [I 5]; *þat gørþesc af því, at ...* 15, 16 f. [VII 10]; *þat ráþ gørþesc* 16, 19 [VII 14]; *oc fecsc þat af því, at ...* 23, 8 [X 10] (H. § 438; I. § 176, 3).

¹ In dieser Verwendung des Opt. Pt. ist offenbar das Ursprüngliche zu sehen. Beachtenswert ist die Änderung, die Heusler in der 3. Aufl. des Elementarbuchs (§ 417) an der ehemaligen Fassung des alten § 410, 2 vorgenommen hat.

Nebens. Vorzeitig zur Verbindung *es* + Part. Pt. eines trans. Verbums: *geð sú, es þar es colloþ síþan Colsgæð, sem hræen fundosc* 8, 2 f. [III 2]. — Opt.: (im Vordersatz einer kondiz. Periode, die von einem Pt. abhängt; also vorzeitig zu einem vom Standpunkt der Vergangenheit nachzeitigen Satz) *quap ... vandræþe mændo verþa, ef eige réþesc bótr á* 11, 5 f. [V 5]; (nachzeitig vom Standp. der Verg.) *sagþe, at þat mænde at því ósætte verþa, es vísa vón vas, at þær barsmíþer gorpesc ... es landet ayddesc af* 16, 14 ff. [VII 13].

5.) Aktiv.

Haupts.: *hann andaþesc* 19, 3 [VIII 4]; 20, 10 [IX 9]; 24, 2 [X 13]; 24, 14 [X 15].

Nebens. Gleichzeitig zu Pt.: *hafþe XCIII vetr, þá es hann andaþesc* 20, 19 [IX 10]; *Scylldo þeir gerva nýmæli þau öll á lögom, es þeim litesc þau betre ...* 22, 15 f. [X 9]. — Vorzeitig zu Pt.: *Ec com ... vetre epter þat es G. ... andaþesc* 19, 20 ff. [IX 4]; vorzeitig zu *vas* + Part. Pt. eines trans. Verbums: *G. ... vas vígþr ... II velrom epter þat, es Í. andaþesc* 20, 22 ff. [X 1].

Die umschriebenen Tempora.

I. Finite Formen von *vesa* + Part. Pt.

Nur für diese schon aus dem Idg. überkommene Umschreibung gibt es in den Runeninschriften Belege, u. z. für *es* + Part. Pt. eines trans. Verbums auf dem Stein von Eggjum: *ni s solu sot uk ni sakse stain skorin* und für *vas* + Part. Pt. eines trans. Verbums auf dem viel älteren Stein von Tanum: *þrawijan haitinax was*. In beiden Fällen liegt passive Bdtg. vor, welchen Erklärungen der umstrittenen Inschriften man auch den Vorzug geben will.

IB.

A.) Finite Präsensformen von '*vesa*' + Part. Pt.

1.) Finite Ps.-Formen von *vesa* + flekt. Part. Pt. eines intrans. Verbums in aktiver Bdtg. finden sich nur bei *coma*, u. z. fünfmal. Jedesmal geht ein erzählendes Pt. voraus. Die umschriebenen Formen bezeichnen eine in die Gegenwart des Schriftstellers hineinragende Erscheinung, die mit dem durch das einf. Pt. ausgedrückten Vorgang ursächlich verknüpft ist. Haupts.: *H. ... bygþe austr á Síþo, þapan ero Síþomenn comner* 6, 3 f. [II 1]; ebenso noch dreimal 6, 5 ff. [II 2—4]. — Nebens.: *hann vas faþer Gunnars, es Diupdóler ero comner frá* 6, 13 f. [II 5]. Vgl. H. § 415, Anm.

2.) Finite Ps.-Formen von *vesa* + flekt. Part. Pt. eines trans.

Verbums in passiver Bdtg. Diese 19mal vorkommende Umschreibung bezeichnet zumeist einen gegenwärtigen Zustand oder ein gegenwärtiges Verhältnis.

Haupts.: *nú es górr sagt á þesse (bóc) an á þeire* 3, 5 f. [Vorw. 1]; *svá es sagt, at ...* 5, 15 [I 5]; ebenso 7, 1 [II 6] und 15, 15 f. [VII 10].

Vergangene Hdlg. und gegenw. Zustand scheint ausgedrückt zu sein in den Worten: *At hans sogo es skrivöð æve ... á bók þesse* 'wurde aufgezeichnet und liegt jetzt vor' 21, 5 f. [X 2]. — Über andere Fälle s. unten.

Nebens.: *hvatke es missagt es ..., þá ...* 3, 6 [Vorw. 1]; *þau hava upphöf veret at gíalldö því, es nú es callat landaurar* 5, 16 f. [I 5]. Oft steht in der Nachbarschaft ein erzählendes einf. Pt., von dem sich die umschriebene Form mit ihrer Beziehung auf die Gegenwart scharf abhebt: *I. hét maþr ..., es sannlega es sagt at fóre ...* 4, 21 f. [I 2]; *es talet es* 24, 14 [X 15]; *es ritet es í ...* 4, 20 f. [I 1]; *Land þat, es callat es Grönland* 12, 3 [VI 1]. — Gleichzeitig zu Zukünftigem: *at svá skal vesa, meþan Island es bygt* 21, 19 f. [X 4]. Über andere Fälle s. unten.

In manchen Stellen, wo durch Umschreibungen wie *es nefndr (callaþr)* ein Name in die Erzählung eingeführt wird, könnte die Bdtg. liegen: 'führt jetzt den Namen und hiess auch schon früher so', vgl.:

Haupts. 5, 3 [I 2]; 7, 10 [III 2]. — Nebens. 15, 6 [VII 8].

An anderen Stellen wieder — einmal im Haupts., dreimal im Nebens. — kommen die Ausdrücke *es callaþr (kendr)* klar nachzeitig zu einem Pt. vor; da gewinnt man sogar den Eindruck, dass der vergangene (Benennungs-)Vorgang in der Sprachvorstellung dominiert. Vgl. *En sá hét(!) Colr, es myrþr vas; víþ hann es kend geð sú, es þar es colloþ síþan(!) Colsgéð, sem hræen fundosc(!)* 8, 1 ff. [III 2]; *þeir vóro sötter á þinge því, es vas(!) ... í þeim stað, es síþan(!) es callat þingnes* 10, 8 f. [V 3]; *Eiríc ... nam þar land, es síþan(!) es callaþr Eirícsfiórþr* 12, 4 ff. [VI 2]. Diese Erscheinung ist recht auffällig. Oder sollte im aisl. *síþan* doch mitunter ein leichter Hinweis auf die Gegenwart liegen, so dass es in diesen Fällen die Bedeutungen von 'nachher' und 'seither' vereinigte? Also: *es colloþ síþan = vas colloþ síþan oc es nú colloþ?*

B.) Finite Präteritalformen von 'vesa' + Part. Pt.

Diese Verbindung kommt in der IB. in passiver Bdtg. vor¹, u. z. 39mal (bzh. 36mal, wenn man nicht die Part., sondern die fin. Verbalformen zählt).

¹ Über *vas ... orþet* s. S. 185.

Indikativ.

Transitive (oder transitiv gebrauchte) Verba (34 [31] Stellen).

a) Die Verbindung drückt einen vergangenen Zustand aus.

Haupts. *Í þann tíð vas Ísland víþe vaxet á miþle ... þá vþro hér menn cristner ...* 5, 6 f. [I 3]; *vas vaxet* hat hier die Geltung des aktiven erzählenden Pt.s eines durativen Verbums; *vas víþe vaxet* entspricht etwa dem deutschen 'war weithin mit Wald bedeckt' = 'war waldreich'. Ebenso aufzufassen ist wohl *oc vþro þá Úlfiótzlog colloþ* 6, 13 [II 5] 'und man nannte diese Gesetze U'.

Nebens. *Odz, þess es callaþr vas Tungo-Oddr; hann vas borgfirþer* 10, 2 f. [V 1] 'der T. hiess...'. Dieses *callaþr vas* deckt sich der Bdtg. nach ganz mit einem *hét*, vgl. z. B. *En maþr hét þ. ...*, *hann vas breiþfirþer* 9, 2 f. [IV 2].

Keine dieser Formen drückt einen für die Vergangenheit abgeschlossenen Zustand oder Vorzeitigkeit zu einem Pt. aus. Da handelt es sich vielmehr um ein passives duratives Tempus der Erzählung. Die Bezeichnung 'Plusq.' wäre vom Standpunkt der Bdtg. aus verfehlt.

Die Erreichung eines Zustandes in der Vergangenheit (aber nicht Vorzeitigkeit zu einem Pt.) wird ausgedrückt an der Stelle: *En síþar fþm vetrom vas sú heiþne af numen* 17, 9 f. [VII 17].

b) Die Verbindung drückt einen vergangenen Vorgang aus.

Haupts. *Alþinge vas sett ...* 7, 5 [III 1]; *síþan vþro sett fþorþungar þing* 11, 13 f. [V 6]; wahrscheinlich auch *en þau* (= *Úlfiótzlog*) *vþro flest sett at þvi, sem ...* 6, 15 [II 5] (trotz der in Möbius' Übers. zutage tretenden abweichenden Auffassung); *oc vas þá þat þegar í log leitt* 9, 15 f. [IV 5]; ähnlich 21, 14 [X 3]; *þeir vþro sótter á þinge ...* 10, 8 [V 3]; *Í ... vas vígþr til byscops* 19, 9 [IX 1]; ebenso 20, 8 [IX 9]; 20, 22 [X 1]; zweimal 23, 10 f. [X 10 f.]; 23, 14 f. [X 12]; 23, 17 f. [X 13] (s. aber 19, 15 [IX 2]); *Et fyrsta sumar, es B. sagþe log upp, vas nymeli þat gørt, at ...* 'wurde die neue Bestimmung getroffen, dass...' 22, 11 ff. [X 9]; *þá vas þat mællt í logom, at ...* 17, 5 [VII 17].

Nebens. *Teit fþdde Hallr ...*, *sá maþr, es þat vas almællt, at mýlldastr være* 'von dem man allgemein sagte ...' 19, 18 f. [IX 4]; *A., es scírþr vas í elle sinne, þá es cristne com á Ísland* 'der getauft wurde' 26, 8 f. [Anh. II 2] (über 20, 15 ff. [IX 10] s. unten); *... hann com þvi fram, at fé alt vas virt meþ swardogom .. oc landet siálft, oc tíunder af* [ergänze *vþro*] *gørvar, oc log á logþ, at ...*

21, 17 ff. [X 4]; *þat varþ at framfara, at þá vas scrifaþr Vig-slóþe ... oc sagt upp i loqrétto ...* 22, 19 f. [X 9].

In allen diesen Fällen ist unsere Umschreibung der Bdtg. nach eine — passive — Form der Erzählung.

Die Aktionsart kann verschieden sein. Als ein Beispiel für durative vgl. die oben erwähnte Stelle 19, 18 f. [IX 4].

Vorzeitigkeit in der Vergangenheit drückt unsere Umschreibung aus an oben Stellen:

Haupts.: *því vas þat mælli et næsta sumar áþr i loqom, at ...* 14, 11 f. [VII 7]; *En þat vas til þess haft, at hann quaþ ...* 15, 1 [VII 7]. H. (Kommentar): 'dies hatte dazu ... geführt'.

Bei den folgenden Nebensätzen könnte man schwanken, ob es sich um Vorzeitigkeit oder Gleichzeitigkeit handelt: *En sá hét Colr, es myrþr vas* 8, 1 [III 2]; *at sogo ... spacia manna, þeira es til þess vóro tecner* 22, 14 f. [X 9]. Ebenso steht es mit einem Hauptsatz: *En hann hafþe áþr látet telia búendr ... oc vóro þá..., en ótalþer vóro þeir, es eige ótto ...* 22, 3 ff. [X 7]. An dieser Stelle übersetzt Möbius: 'ungezählt ... blieben'; berechtigt wäre aber wohl auch die Auffassung: 'nicht gezählt wurden', die in dem *ó*- eine stilistische Variante des *eige* sieht. Vgl. H. § 436, Anm. 2: »Die Partt. Pass. können auch ausserhalb des adjektivischen Gebrauchs komponiert werden mit *ó*-...» Klar vorzeitig ist das *vas skírþr* in dem Satze 20, 15 f. [IX 10], auf den wir noch zurückkommen.

Intransitives Verbum (1 Stelle).

Vorgang. Haupts. *þá vas landeno scipt i fiórþunga* 11,6 f. [V 6].

Optativ (Nebens.).

Transitive Verba (4 Stellen).

a) Vorzeitiger Vorgang (bzh. durch diesen geschaffener gleichzeitiger Zustand) in der Vergangenheit: *sóro, at rétt virt vøre* 21, 15 [X 3]. Dasselbe Verhältnis in einer vom Standpunkt der Vergangenheit nachzeitigen Periode: *þá sættose þeir á þat, at hverr maþr scyllde giallda ..., sá es eige vøre frá því scileþr, oc þaþan fóre hingat* 5, 13 f. [I 5].

b) Nachzeitig in der Vergangenheit:

Zustand: *sá es cannaþe ..., áþr alþinge vøre átt* 7, 2 f. [II 6]. Vorgang: *þat vas vetre fyrr, an cristne vøre hér i loq taken* 20, 17 f. [IX 10].

Es erhebt sich nun die Frage, wie diese Umschreibung des Typus *vas* + Part. Pt. in pass. Bdtg. zu werten ist. In der

Literatur begegnet uns oft der Ausdruck Plusquamperfektum. Will man damit unsere Form bezeichnen, so ist er unzuweckmässig, denn man verwendet ihn ja gleichzeitig auch für Formengruppen wie *hafþe teket* oder *vas bygt orþet*. Zielt man aber damit auf die Bedeutung, so wirft man auch einerseits zwei Dinge zusammen, nämlich 'erreichter Zustand in der Vergangenheit' und 'vorzeitiges Geschehen in der Vergangenheit'; anderseits aber muss man selbst dann sagen, dass *vas* + Part. Pt. in der Mehrzahl der Fälle der Bedeutung nach kein 'Plusq.' ist. Übrigens spielt ja unsere logische Analyse des Zeitverhältnisses keine Rolle für die Beurteilung der Bedeutung einer Verbalform; wir müssen vielmehr versuchen, uns in die Geistesverfassung des Schriftstellers zu versetzen, und die Form von seinem Standpunkt aus beurteilen. Dies deutet auch Nygaard (N.S. § 176, Anm. 1) an. So ist in dem oben erwähnten Beispiel 8, 1 [III 2] vom rein logischen Standpunkt aus *myrþr vas* gewiss vorzeitig, denn vorher werden ja schon die Folgen der Mordtat erzählt. Aber für den Schriftsteller, der nun in seinem Denken aus einer vergangenen Zeitspanne in eine dieser vorausliegende hinübergelitten ist, bildet diese Form wohl nur den gewöhnlichen Ausdruck für ein schlechthin vergangenes Geschehen in der Erzählung. Dasselbe gilt für das einfache Pt. Z. B. in dem Satz *En Hallr sagþe oss svá, es ... munþe siálfr þat, es hann vas scírþr, at þangbrandr scírþe hann þrévetran* 20, 15 ff. [IX 10] stehen *vas scírþr* und *scírþe* auf ganz derselben Zeitstufe. Man vergleiche ferner *scírþr vas* und *com* 26, 8 f. [Anh. II 2].

Man kann überhaupt sagen, dass der Typus *vas* + Part. Pt. in pass. Bdtg. in der überwiegenden Mehrzahl der Fälle genau so verwendet wird wie das einf. Pt. in aktiver Bdtg., vgl. z. B. *sagþe* und *vas gørt* 22, 12 [X 9], *lauc* und *vas mællt* 17, 3 ff. [VII 16 f.], *com* und *vas vígþr* 23, 9 f. [X 10], *vas vígþr* und *vas (fertogr)* 23, 10 f. [X 11], *vocnopo* und *vass leitt* 9, 15 f. [IV 5]. Wenn wir ferner sehen, dass die Konjunktionen *áþr* und *fyrr an* beim aktiven Verbum in der IB. stets mit dem Opt. Pt. verbunden werden (z. B. *áþr ... yrþe dauþr* 8, 12 [III 4]; *áþr hann mætte ... til laga comu* 11, 5 [V 5]; *fyrr an cristne quæme hér á Ísland* 13, 6 f. [VI 4]; *fyrr, an þeir fére þáþan* 15, 9 [VII 8]), so müssen wohl auch die nach denselben Konjunktionen auftretenden Verbalformen *være átt* (7, 2 f. [II 6]) und *være teken* (20, 17 f. [IX 10], s. oben S. 180) als die entsprechenden Passivformen aufzufassen sein.

Unsere Umschreibung mit *vas* ist also zumeist nichts anderes als die passive Erzählform (im Opt. eben die passive Entsprechung des einf. Opt. Pt.), und ihr Anwendungsgebiet deckt sich im grossen und ganzen mit dem des aktiven Pt.s. Es reicht

aber darüber hinaus, weil sie auch bei nicht-durativen Verben rein Zuständliches in der Vergangenheit ausdrücken kann (H. § 434; I. § 177, 1); andererseits deckt es das Gebiet des einfachen Pt: nicht ganz, da einige Verba statt unserer Umschreibung oder in Konkurrenz mit ihr eine Reflexivform in passiver Bdtg. bilden, und da selten auch die — andere — Umschreibung mit Präteritalformen von *verþa* (s. unten) eintritt (über den Sonderfall *es callaþr* s. S. 178).

II. Finite Formen von *verþa* + Part. Pt.

Vier Stellen, stets Präteritalformen von *verþa* (N.S. § 163 b: »sjelden navnlig i F.S.» [= folkelig still]).

Indikativ.

Transitive Verba.

Haupts.: *enda varþ secr hann Hónaþórer oc drepenn síþan* 10, 14 f. [V 4]. Hier ist klar zu sehen, warum nicht *vas* verwendet werden kann. Zunächst folgt ja ein duratives Adj., nämlich *secr*; da aber kann der Eintritt des Zustands nicht durch *vas* ausgedrückt werden (*vas secr* hiesse ja 'war geächtet'; vgl. auch z. B. *varþ reiþr* 'geriet im Zorn' 14, 2 [VII 4]), und an die Verbindung *varþ secr* ist *drepenn* ohne besonderes Verbum stilistisch schön angefügt. Zum Verständnis der anderen drei Stellen bietet H. (§ 435) den Schlüssel: »Das Part. Pass. + *verþa* 'werden' hat in der heimischen Prosa selten den rein passiven Sinn; die dem *verþa* eignende Bedeutung 'in die Lage kommen, von etwas betroffen werden' blickt meistens durch.« Während 'wurde zum Bischof geweiht' siebenmal durch *vas vígþr til byscops* ausgedrückt wird (s. oben S. 179), auch 19, 9 [IX 1], erscheint 19, 15 [IX 2] auf einmal die Wendung: *þeir urþo síþan vígþer II til byscopa*. Damit soll wohl gesagt werden, dass es die Schüler des tüchtigen Isleif bis zum Bischof brachten, während an den anderen Stellen von der Bischofsweihe schlechthin berichtet wird. (Vgl. auch *urþo ... hófþingiar nýter* 19, 16 f. [IX 3]).

Optativ.

Trans. Verbum im vorzeitigen Nebensatz; *Svá hava oc spaker menn sagt, at á LX vetra yrþe Ísland albygt, svá at ...* 'dass... der Zustand der vollständigen Besiedlung erreicht wurde' (s. oben) 8, 7 f. [III 3] (Vgl. auch *svá es sagt, at H. ... yrþe átréþr* 5, 15 [I 5]; vgl. ferner 6, 11 [II 5], s. unten S. 185).

Intrans. Verbum im nachzeitigen Nebensatz: *hétu hönom umbsyslo sinne til ... at hér yrþe enn víþ cristnenne teket* 14, 5 ff. [VII 5], H. (Kommentar): »dass es hier noch zu der Annahme ... käme»; vgl. dagegen 20, 17 f. [IX 10].

Erwähnen möchte ich an dieser Stelle, dass jede Präteritalform von *verþa*, die in der IB. vorkommt, sei es mit Part., Adj., Subst. oder Inf. (22, 19 [X 9]), m. E. perfektive Aktionsart hat.

III. Finite Formen von *hafa* + Part. Pt. (aktive Bdtg.).

A.) *Finite Präsensformen von 'hafa' + Part. Pt.* (4 Stellen).

Für diese Formengruppe gilt, was N.S. § 173 ff. über das 'Perfektum' gesagt ist; vgl. auch H. § 415. Wenn diese Verbindung nur 4mal nachzuweisen ist, während *hafpe* + Part. Pt. 24mal vorkommt, so stimmt das ganz zu der oben S. 172 für das Verhältnis von Ps. und einf. Pt. gegebenen Erklärung.

Intrans. Verba. Haupts. *þau hafa upphöf veret at giallde því, es nú es callat landaurar* 5, 16 f. [I 5]; *hafa veret* schlägt hier die Brücke zur Gegenwart des Verfassers. — Nebens. *þesse ero nóm byscopa þeira, es veret hava á Íslande útlender* 'von der Vergangenheit bis auf unsere Tage' 17, 17 f. [VIII 1].

Trans. Verba. Haupts. *Svá hava oc spaker menn sagt, at ...* 8, 7 [III 3]; s. S. 175.

Nebens. *es af því má scília, at þar hafpe þess conar þjóþ faret, es Vinland hever byggt oc Grönlendingar calla Scraelinga* 13,3 ff. [VI 3] 'das Vinland in den — nunmehr bestehenden — Zustand der Besiedlung gebracht hat'.

Der Name Perfekt ist da gewiss zutreffend.

B.) *Finite Präteritalformen von 'hafa' + Part. Pt.* (24 Stellen).

Diese Verbindung dient zum Ausdruck der Vorzeitigkeit in der Vergangenheit und trägt darum mit Recht die Bezeichnung Plusquamperfektum.

Indikativ.

Transitive Verba.

Haupts. *þá fór hann á braut, oc hafpe veget hér II menn eþa* III 13, 17 f. [VII 3]; *Ec com oc til Hallz ..., vetre epter þat es Geller ... andapesc, oc vasc þar XIII vetr.* 19, 20 ff. [IX 4]; *Gunnar ... hafpe teket lögsgo, þá es Geller lét af, oc hafpe III*

sumor 20, 1 f. [IX 5] (das Pt. *lét af*, das man ja nicht missverstehen kann, dürfte aus stilistischen Gründen gewählt sein); über *hafþe ... látet telia* 22, 3 [X 7] s. unter 'Intr. Verba'.

Nebens. *Hann sagði frá því, at conungur ... höfþo haft ófrið* 16, 16 f. [VII 14]; *þá fór hann á braut, oc hafþe veget hér II menn ... þá es hann höfþo nitt* 13, 17 f. [VII 3]; *quomo áþr á mót þeim frændr ..., sem þeir höfþo æst* 15, 11 f. [VII 9]; *fecse þat af því, at G. hafþe siálfr fyrr mioc beþet* (nämlich *þorlác*) 23, 8 f. [X 10]; *en hjnom sagþe þ. ..., at því es Biarne ... hafþe sagt* 21, 6 ff. [X 2]. Vom Standpunkt des Lesers nicht vorzeitig: *þat vas oc þá, es ener spocosto menn á lande hér höfþo talet ...* 8, 15 f. [IV 1]. Hier ist das Plusq. psychologisch wohl so zu erklären, dass der Schriftsteller schon die — für ihn ebenfalls in der Vergangenheit liegende — Änderung des Verfahrens im Auge hat.

Der Typus flektierte Form von *hafa* + Akk. Objekt + übereinstimmend flektiertes Part. Pt. ist in der IB. nicht nachzuweisen. Das steht nicht ganz in Einklang mit H. § 432: »In der Dichtung herrscht sie (= diese Art der Umschreibung) vor, aus der Prosa zieht sie sich allmählich(!) zurück.« Die IB. scheint also in dieser Beziehung eine Sonderstellung einzunehmen.

Intransitive Verba.

Haupts. *En síþar (obiüt) ... conungr; þá hafþe hann XXXVIII vetr setet at stóle* 24, 6 ff. [X 14]; *II vetrom síþar varþ allða mót. þá höfþo þeir A. oc S. veret XVII vetr conungur* 24, 8 ff. [X 15]; *þá gaf hann ... En hann hafþe áþr látet telia búendr (láta hier intr.)* 22, 1 ff. [X 6 f.]. Über 7, 9 [III 2] s. S. 185.

Nebens. *En þá es hann hafþe hér veret ein vetr ... þá fór hann á braut* 13, 16 f. [VII 3]; *hann andaðesc ... þá es hann hafþe alls veret byscop IIII vetr oc XX* 20, 10 f. [IX 9]; ähnlich 21, 3 f. [X 2]; 23, 13 f. [X 12]; 23, 16 f. [X 13]; *hann sagþe ... alt þat, es hér hafþe yfer hann gingat* 13, 19 [VII 4]; *gørþo orþ þapan til þings. at ..., af því at þeir höfþo spurt, at ...* 15, 6 f. [VII 8]; *þeir fundo ..., es af því má scilia, at þar hafþe þess conar þiöþ furet, es ...* 13, 2 f. [VI 3]. Über 14, 14 ff. [VII 7] s. S. 185.

Reflexivform.

Haupts. *En et næsta sumar epter fóro þeir austan ... oc quomo þá í V. ... oc hafþe alt furezc vel at. Svá quafþ T. þann segia, es siálfr vas þar* 14, 7 ff. [VII 6]. Das Plusq. wurde da offenbar durch das folgende Pt. *quafþ* hervorgerufen.

Optativ (1 Stelle).

Trans. Verbum.

Þann draum réþ Ó. ... scá. ... at þá mænde aller þat róma, es hann hefþe mællt 9, 7 ff. [IV 3]. Die Umschreibung drückt hier in indirekter Darstellung vom Standpunkt der Vergangenheit die in der Zukunft liegende Vorzeitigkeit aus.

Zum Plusq. kann ein *áþr* oder *fyrr* verdeutlichend und verstärkend hinzutreten, vgl. 14, 16 [VII 7]; 22, 3 f. [X 7]; 23, 8 f. [X 10]. Doch kann auch ein *aþr* + Pt. dieselbe Aufgabe erfüllen wie ein Plusq., vgl. 7, 6 [III 1]; 18, 8 [VIII 3]; 21, 22 [X 5]; so verstehe ich auch 17, 6 f. [VII 17].

IV. Finite Form von *vesa* + Part. Pt. von *verþa* + Part. Pt. eines transitiven Verbums (1 Stelle).

6, 11 f. [II 5] heisst es: *En þá es Ísland vas víþa bygt orþet, þá hafþe maþr ... log ut hingat ýr Norvege*. Die Form ist auffällig; ich möchte sie so erklären, dass *vas bygt* oder *varþ bygt* nicht klar als vorzeitig verstanden würde, *þá es* aber sonst in der IB. mit Plusq. verbunden wird, vgl. 8, 15 f. [IV 1]; 13, 16 f. [VII 3]; 23, 13 f. [X 12]; 23, 17 [X 13]. Auch 21, 24 f. [X 6] ist ja eine Art Plusq.: *En þá es hñom þótte sa staþr hava vel... þróazc*.

Während wir 6, 11 f. [II 5] die Bildung *vas ... orþet* finden, erscheint an zwei anderen Stellen *hafþe ... orþet*; Haupts. *En maþr hafþe secr orþet of þræls morþ ...* 7, 9 [III 2] und Nebens. *góto at Hiallta, at hann vas eþter ... af því at hann hafþe áþr secr orþet fyrirbaugsmaþr* 14, 14 ff. [VII 7].

Vielleicht ist der Unterschied zwischen *hafþe ... orþet* und *vas ... orþet* so zu erklären wie der zwischen *ek hefþe faret* und *ek em farenn* (H. § 415, Anm.; I. § 165, 4, Anm.). Also: 'Nachdem der Zustand der Besiedlung geschaffen (ein geschaffener) war' (6, 11 f. [II 5]); aber: 'war der Aecht anheimgefallen' (vorzeitiges Geschehen).

V. Finite Formen von *mono* + Inf.

A) Finite Ps.-Formen von 'mono' + Inf. (2 Stellen).

Þat mon verþa satt es vér slítom í sundr lógen, at vér monom slíta oc frípenn 17, 2 f. [VII 15]. Bekanntlich ist dies die Futurform; ihr Konkurrent zum Ausdruck der Nachzeitigkeit vom Standpunkt der Gegenwart ist wohl das Ps.

B) *Opt. Pt. von 'mono' + Inf.* (6 Stellen).

Wir finden diese Form (den Kondizional) in der indirekten Darstellung der Erzählung zum Ausdruck von Erwartungen, Annahmen und Befürchtungen für die Zukunft. Vgl. *þann draum reþ Ó... svá, at aller menn mænde þogn varþa ... en síþan ... at þá mænde aller þat róma, es hann hefþe mællt* 9, 7 ff. [IV 3]; *léto sér eige annars vön, an þar mænde hlýþa* 14, 7 [VII 5]; *sagþe, at þat mænde at því ósætte verþa ... at* 16, 14 f. [VII 13]. Mit refl. Inf.: *lét ørvænt at hér mænde cristne en tacasc* 14, 1 f. [VII 4]; *hafþe svá nær, at þeir mænde beriasc* 15, 13 [VII 9].

Dagegen werden unter sonst gleichen Umständen Befehle und Weisungen durch den *Opt. Pt. von scolo + Inf.* wiedergegeben, vgl. 5, 13 [I 5]; 6, 17 [II 5]; 10, 10 [V 3]; 17, 4 ff. [VII 16 f. dreimal]; 22, 13 u. 17 [X 9 zweimal].

Infinitive.

Eine eingehende Behandlung der Inf. gehört nicht zum Plan dieser Arbeit.

Der Inf. Ps. kommt wiederholt — mit und ohne *at* — vor. Ein Inf. Perf. findet sich von *vesa*: *þeira es vér vitom hér á lande hava veret* 21, 12 [X 3], und von einem Refl.: *þá es hönom þótte sa stapr hava vel at auþværom þróask* (vorzeitig) 21, 24 f. [X 6]. Der sog. Inf. Präteriti (vgl. z. B. A. Noreen, *Altisl. Gr.*² § 529) ist zweimal belegt: *quap ýmissa vandræþe mændo verþa* 11, 5 f. [V 5] und *quap menn þat mændo fýsa þangat farar, at ...* 12, 6 f. [VI 2]. Dieser Inf. sollte mit Rücksicht auf seine Bdtg. lieber 'Inf. des Kondizional's' heißen.

Die Untersuchung der Tempora hat wieder gezeigt, mit wie grosser Sprachkunst die IB. geschrieben ist. Der Verfasser versteht es, die feinsten Abstufungen des Gedankens klar, knapp und — wie man wohl sagen darf — schön auszudrücken. Die meisten der hier behandelten Stellen geben gute Beispiele dafür ab.

Zusammenstellung einiger Ergebnisse.

Die Verbindung des Typus *vas + Part. Pt.* eines trans. Verbums hat zumeist die Geltung eines passiven Präteritums.

Das einfache Pt. stellt mitunter die unmittelbare Beziehung zum Verfasser her.

In der aktiven Perfektumschreibung der trans. Verba + Objekt ist nirgends eine Übereinstimmung des Partizips mit dem Objekt nachzuweisen.

Eine passive Plusquamperfektumschreibung des Typus *vas orþenn* + Part. Pt. eines trans. Verbums kommt in der IB. einmal vor.

Are verfügt über reiche Mittel zum Ausdruck der Tempora, aber nicht über ein ganz gefestigtes, starres System.

Inhalt. Einleitung S. 171. — Die einfachen Tempora 172—177. — I. Präsens S. 172 f. — II. Präteritum S. 173 ff. — Die umschriebenen Tempora S. 177—186. — I. Mit *vesa* S. 177 ff. — II. Mit *verþa* S. 182 f. — III. Mit *hafa* S. 183 ff. — IV. Mit *vesa* und *verþa* S. 185. — V. Mit *mono* S. 185 f. — Infinitive S. 186. — Ergebnisse S. 186.

Lund, 30. Mai 1928.

Hans Pollak.

Drei lygisögur. Herausgeg. von Åke Lagerholm. (Altnordische Saga-Bibliothek, Heft 17.) Halle a. S. 1927.

Utgivaren har i denna volym velat ge en bild av Islands novellistiska litteratur under den senare medeltiden. De tre »lögnsagorna» representera inom denna var sin genre. »Egils saga einhenda ok Ásmundar berserkjabana» (= EA) tillhör en grupp, som ännu står den äldre fornaldarsagan rätt nära men dock i högre grad än denna har upptagit rena folksagomotiv och i stil och ordförråd är starkt påverkad av översättningslitteraturen. I »Ála flekks saga» (= Álaf.) ha de övernaturliga elementen helt överhand; vi möta här föga av det glada, bragdrika vikingalivet men dess mera av jättar och troll, av förbannelser (*álog*) och förvandlingar. Stilen är däremot jämförelsevis fri från påverkningar av översättningslitteraturen, lånorden äro få, och utg. kan ur denna synpunkt karakterisera Álaf. som »eine der isländischsten *lygisögur*, die wir besitzen». »Flóres saga konungs ok sona hans» (= Fl.) är slutligen en isländsk riddarroman, som har sina förutsättningar framför allt i den kontinentala medeltida litteraturen. Álaf. och Fl. ha icke förut varit utgivna, EA

ingår däremot som bekant i Rafns samling av »Fornaldarsögur norðrlanda» (bd 3).

Den yttre ramen för arbetet har blivit bestämd därav, att det ingår i den förträffliga serien »Altnordische Saga-Bibliothek»; sålunda bl. a. textens gestaltning i normalortografi, dess indelning i kap. och §-er, riktlinjer för kommenteringen och för innehållet av inledningen. Utg. har tydligen sökt att inom denna ram och med det praktiska syfte som förelegat finna plats för så mycket som möjligt av sina grundliga studier över de sena fornaldarsagorna, såväl de hittills tryckta som de ännu outgivna.

Redogörelsen för primärmaterialet är omsorgsfull, ehuru kortfattad. Huvudhandskrift för såväl EA som Fl. är AM 343 a 4:o, en i språkligt avseende mycket värdefull handskrift, förut beskriven av E. Olson i »Yngvars saga víðförla». Genom fotografering med fluorescens har det lyckats utg. att få genomgående säkra läsningar, även av partier som förut icke kunnat dechiffreras. Den kontroll jag haft tillfälle att i vissa partier utöva ger mig anledning vitsorda utg:s noggrannhet och säkerhet i handskriftsläsning.¹

Ortografien har normaliserats efter principerna för Sagabiblioteket. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida det varit lämpligt att återge så pass unga texter som det här gäller i rent fornisländsk normalform. Hdskr. har *svo* (*so*), *tvo*, *vopn*, *kuongaðr* o. s. v.; i alla dessa ord använder utg. *á*.² Enda undantaget är *vón* (t. ex. 132: 6, 141: 6, 161: 14), *vónarbugr* 137: 1; det borde väl ha behandlats på samma sätt. Hdskr. har präst. pl. *kuomu* (9: 2, 11: 2, 16: 7, 19: 7 o. s. v.), *suofu* (14: 3, 64: 7); utg. normaliserar *kömu*, *söfu*. Verbet 'göra' har i hdskr. alltid former med *io*: *giora*, *giorði*, *giort*; utg. använder i stället *e*-former: *gera*, *gerði*, *gert*. Likaså har hdskr. *giorfar* (ack. pl. fem., 68: 12), men textupplagan *gorvar*. Ordet 'ingen' har i hdskr. vanligen former med *au*, d. v. s. *ø*: *aunguir menn* 11: 16, *aungum* 16: 3, *aunguan mat* 19: 7 o. s. v.³; utg. ändrar till *engir*, *engum*, *engan*. Hdskr. tycks i regeln ha formen *þútt*, förkortat *þt*, men textupplagan normaliserar *þvát*. Viktigare är att hdskr. har *e* i de båda formerna *ovettir* 9: 5 och *meinuettir* 40: 5, däremot *æ* i *halfuættir*

¹ 16: 6 saknas *ek* i hdskr. och borde alltså sättas inom [ ]. Likaså 20: 4; hdskr. har här *heiti*. sagði *hum*. 17: 1 står i hdskr. alldeles tydligt *buna* (i st. f. *búa*), vilket åtminstone borde ha anmärkts. 48: 19 står i hdskr. *ok* framför satsen *hét sá Borgarr*. 10: 17—18 noten uppges, att hdskr. C har *hugnaðiz Asmundi*; bör rättas till *hugnaði*.

² *voga* 15: 9 rättas s. 189 till *vága*.

³ Men nom. sg. mask. *eingin* 17: 15.

45: 3; textupplagan utplånar denna olikhet genom att i båda orden ('väsen' och 'vikt') använda *æ*: *óvættir*, *meinvættir*, *hálfvætt*. Intressant är kompositionsformen *tuæ*- i *tuævetrir* 134: 13¹; i textupplagan läses *tvævetrir*. Felaktigt står *héttan* 20: 6 och 68: 5; hdskr. har *hættan* med misl. brytning av kort *e* efter *k*, *g*, *h*. Låneordet *hertýgi* har säkerligen *y*, liksom i det långivande språket (mlt. *tûch*), men utg. skriver *hertygi* s. LXXVI och 147: 19. Efter Fritzner normaliserar utg. *þarkomu* 126: 11 och *tilkomu* 130: 19; hdskr. har *þarkuomu* och *tilkuomu*. I fvn. finnes säkert styrkt endast *kuáma* (obl. *kómu*) och *kóma*; Larsson, Ordförrådet upp-tager endast denna forin. Härmed stämmer nno. *koma* (*ákomu* m. fl.) med slutet *o*-ljud. I fsv. bestyrkes vokallängden av obl. *komo* i texter med vokalbalans. Om i fvn. och fsv. därjämte funnits ett subst. *kóma* är högst ovist. 12: 5 har hdskr. *er ek*, textupplagan *em ek*; ändringen är obefogad och ej heller konsekvent genomförd (jfr t. ex. 21: 3 *er ek*, 40: 15 *ek er*). — Någon enstaka gång skulle man vilja ifrågasätta textemendation. 133: 13 har hdskr. tydligt *hernum*, men man ville gärna förmoda, att detta är fel för *hernám*: *Flóres konungr mundi hernám ollat hafa*. På samma sätt bör kanske hdskr:s *fra leið* rättas till *fram leið*: *þegar fram leið* (129: 20).

Kommentaren är synnerligen utförlig och mycket lärorik, ej blott för nybörjaren utan kanske i ännu högre grad för den som i vetenskapligt syfte studerar sagorna. Sällan saknar man här upplysningar om mera ovanliga uttryck eller mera ovanliga föreställningar, som möta i texten. Då *Égil* och *Asmund* träda in i jättekvinnan *Arinnefjas* håla, säges det, att *herling var star-sýn á Egil*: hon såg stort, förvånat på honom (22: 2). Förklaringen kommer långt senare i sagan: hon kände igen honom. Dylikt är, om också obetydligt, av intresse, därför att det visar, hur väl genomtänkt sagan är. Det borde därför gärna ha påpekats; ty läsaren märker det annars svårigen. Ett par andra exempel på samma sak: *Arinnefja* berättar om sina smärtsamma mellanhavanden med *Egils* föräldrar, *ok skildu vér eigi fyrr, en ek sór at hefna þessa aldri* (63: 10). Varför har sagan detta tilllägg? Jo, därför att sonen nu befinner sig i *Arinnefjas* våld och ingenting hade varit naturligare, än om hon tagit hämnd. Att hon inte så gör måste motiveras. Han kan vara trygg, ty — som L. påpekar i annat sammanhang (s. 44) — troll och jättar äro kända för att de obrottsligt hålla sina eder. — Efter sina upplevelser i *Jotunheim* komma *Egil* och *Asmund* åter till sina

¹ Andra belägg hos Fritzner; därtill *Landnáma* (1925), s. 23: 9. Jfr *Noreen Aisl. Gr.*⁴ § 109. I andra fall har även *AM* 343 a *tvi*-, t. ex. 46: 16.

män *i síðustu viku vetrar* (77: 8). Den mycket uppmärksamme läsaren erinrar sig kanske en överenskommelse långt tidigare i sagan (19: 2): *en ef vit komum eigi aptr at sunri, þá skulu þér fara, hvert sem yðr lystir*. — Anmärkningsvärt hade varit, att *trúligt* tre gånger förekommer i Fl. med betydelsen 'sannolikt, credibile' (127: 12, 140: 19, 172: 5). Det är ej klassisk isl. (där *trúligr* betyder 'pålitlig'). Men väl är det fsv. och fda. I och för sig är väl ej omöjligt, att en rent isländsk utveckling kan föreligga. Ett östnordiskt inflytande kanske också kan ifrågasättas för uttrycket *fyrir ... skyld*, som i isl. och fno. faktiskt är senare än *fyrir ... sakir* och först kommer in i lärd stil (jfr 60: 2). Det heter egendomligt nog *fyrir þan skyld*, fastän *skyld* annars alltid är fem. Om uttrycket lånats i en redan stelnad form (fda. *for thæn skyld*), blir detta förklarligt. Däremot är det knappast nödvändigt att antaga, att lånet av mlt. *vangen* 'fången' förmedlats av Östnorden (58: 11).

Strax i början av EA har förf. anledning att belysa det egendomliga fallet, att två systrar bära samma namn *Hildir* (2: 2). Det synes ej vara svårt att öka förf:s samling av exempel på denna företeelse. Från Landnáma anföras två fall; där finns ytterligare två: kap. 66 *þorþiörn tálkni* och *þorþiörn skúma*, *þeir vāru synir Þoðvars*; kap. 93 om Torgaut: *hans synir vāru Gíslar treiv*. Från Hálfs saga erinras om brödraparet *Inn-Steinn* och *Út-Steinn*; men där omtalas ännu ett: *Hrókr enn svartí* och *Hrókr enn hvítí* (kap. 10, 4). I Áns saga bogsveigis omtalas två bröder, *ok hétu Ulfr hvārrtveggi* (Fornald. s., 2 uppl., s. 293). Man saknar här också en hänvisning till AOlriks uppsats i SBUGGES »Der Runenstein von Rök», s. 259 f. — I det följande få de båda systrarna *Hildir* olika namn: *Brynhildir* och *Bekkhildir*. Såväl namnen som förklaringarna av dem äro, som L. påpekar, hämtade ur Völs. s. Här har man till diktningens *Brynhildir* skapat som motsats det allittererande *Bekkhildir*. I själva verket är naturligtvis det sammansatta *Brynhildir* det ursprungliga och *Hildir* (i *Helreið*) ett kortnamn därtill, om också saken uppfattas annorlunda i Snorres Edda.¹

Om *Brynhild* berättas, att hon en dag gick i nötskogen med sina kvinnor; då kom ett förskräckligt djur, som heter *hjási*, och rövade bort henne (s. 3—6). Förf. anmärker, att motivet är vanligt i fornaldarsagor och romantiska sagor, och han ger en hel del paralleller, särskilt från sena *lygisögur*. Den enligt min mening intressantaste har han emellertid glömt, från Hálfs saga, kap. 16.² Den är viktig därför, att den delvis ordagrant över-

¹ Se härom ytterligare mitt arbete Nordiska namnstudier, s. 80.

² Däremot anføres ett annat ex. från Hálfs s. (kap. 17).

ensstämmer med EA och nästan säkert har varit dess omedelbara förebild. Kungsdottern heter i båda fallen Brynhild. — Det karakteristiska för motivet är ju, att jungfrun går i nötskogen, och där möter hon en friare eller upplever ett kärleks-äventyr. Men i den formen ha vi det icke i EA. Där är det på ett intressant sätt förändrat: jungfrun går i nötskogen — men där möter hon ett odjur, som rövar bort henne. Detta beror väl på förblandning med ett annat känt sagomotiv: ungmön går med sina lekkamrater ut i vilda skogen; då kommer en björn och rövar henne bort. Alla hennes kamrater fly sin kos. Ofta är björnen alldeles som här en mänsklig varelse i förklädnad, en jätte l. dyl.¹

S. 37 kommenterar L. uttrycket *gefa hann Óðni til sigrs sér*. Man bör kanske tydligare än här sker skilja mellan å ena sidan offrandet av en fånge och å andra sidan det magiska invigandet av en motståndare eller en fiendehär åt Oden. Utom de av förf. anförda parallellställena kan hänvisas till Orkn. s. kap. 8: Torv-Einar dödar den fångne Halvdan och *gaf hann Óðni til sigrs sér*.

Här och var kan man sålunda, även i förf:s innehållsrikaste artiklar, göra tillägg och rättelser. Det är ju rätt naturligt, att så skall vara. Fullständighet torde förf. i allmänhet ej göra anspråk på. Stundom borde en översättning ha varit mera precis.² Minst lycklig är förf. måhända, när han rör sig med etymologier. Endast i ringa mån inverkar emellertid detta på det synnerligen goda helhetsintryck, som läsningen av »Drei Iygisögur» kvarlämnar.

I inledningen ger L. korta karakteristiker av de olika sagornas stilegenskaper. De äro träffande och riktiga och passa bra för Sagabiblioteket. Man skulle blott önskat, att man fått dem mera utförda och motiverade. I kommentaren ägnas stor uppmärksamhet åt den stilistiska detaljen. Språkliga klichéer, som gå igen, och stildrag, som ha en viss färg över sig, belysas med paralleller och exempel. Särskilt får man vara tacksam för att förf. i så stor utsträckning utnyttjat de otryckta källorna.

Det förefaller nästan, som om dessa sagor för närvarande

¹ Så hos Saxo, om Sven Estridssons förfäder; i en engelsk skrift om Sivard digre (AOlrik i Ark. 19, s. 199 f.), i Hrólfs s. kraka (kap. 20).

² Ex.: S. 36 översättes *forstuða* 'hilfe', men sammanhanget ger tydligt vid handen en mera speciell betydelse 'ledning, anförarskap' (: *standa fyrir*). *Tjaldit flæktiz fyrir þeim* 38: 12 översättes: 'legte sich hindernd in den weg'; bättre vore ordagrant och konkret: 'blev flokigt, trasslade till sig'. Likaså 76: 4 *iðrin flæktuz um fætr honum*.

ha sitt största intresse just i stilen. Där möter gammalt och nytt, inhemskt och främmande om vartannat. Islänningarnas berättelsekonst förnekar sig ej ens i en sådan saga som Fl., där innehållet är så stereotyp och enahanda. Man får ett starkt intryck av att här finnes en intressant vetenskaplig uppgift att utföra, och att utg., med den beläsenhet och den goda observationsförmåga, han lagt i dagen, skulle vara väl rustad att ta itu med den. Man vill därför hoppas, att han gör allvar av sin (s. XVI n.) uttalade avsikt att i ett kommande arbete behandla stilen och språket i de sena fornaldarsagorna.

Elias Wessén.

Snorre Sturlasson, Norges konungasagor. Översatta av Emil Olson. 1—3. Lund 1919—26.

Den första tolkning till svenska av Snorres konungasagor ingår i *Norlandz Chronika och Beskrifning... Sammanfattad och ihopa dragen aff åhskälliga trowärdiga Böcker, Skriffter och Handlingar*, tryckt i Visingsborg 1670. Detta arbete innehåller av Snorre den särskilda Olovssagan och sagorna om de följande konungarna t. o. m. Magnus Erlingsson, varefter följer Sverres saga, alltsammans efter en Magnus Gabriel De la Gardie tillhörig handskrift, som gick förlorad i Uppsalabranden 1702. Översättningen är därför måhända ej alldeles utan intresse för textkritiken; i stilistiskt avseende är den emellertid synnerligen bristfällig. Den är utförd av islänningen Jón Rugman. En fullständig svensk översättning åtföljde editio princeps av den isländska texten, utgiven i Stockholm 1697 (*Heimskringla, eller Snorre Sturlusons Nordländske Konunga Sagor ... illustravit Johann Peringskiöld*). Den är verkställd av islänningen Guðmundur Ólafsson och överarbetad av Peringskiöld. — Romantiken vid 1800-talets början kom med ett nyväckt intresse för den fornnordiska litteraturen. Isländska textupplagor utkommo i Stockholm av såväl äldre och yngre Eddan som Heimskringla; de båda förstnämnda äro utförda av R. Rask, och Heimskringlatexten är ett avtryck av Gerh. Schönings upplaga (1777—83). Samtidigt utgavos tolkningar till svenska av dessa texter. Heimskringla-översättningen (1816—29) är utförd av J. G. Richert under medverkan av A. J. Cnattingius, G. Guldbrand och S. M. Liedzén. Till grund ligger den Peringskiöldska översättningen, som dock har förbättrats och moderniserats. Fjärde gången översattes Konungasagorna av Hans Hildebrand (Konunga-boken. Örebro 1869—71. 2 uppl. 1889). Tolkningen, som byggde på Ungers kort förut utgivna

textupplaga, hade stora förtjänster och belystes av förträffliga anmärkningar; av självständigt värde voro inledningen, om Snorre och hans litterära verksamhet¹, och bihangen, om sagotidens hus, skepp, klädedräkt och vapen.

Professor Emil Olsons översättning är alltså den femte i ordningen på svenskt språk, men den är den första som utgår från en pålitlig, kritisk textupplaga. Den vänder sig självfallet i främsta rummet till den bildade allmänheten; kommenteringen begränsar sig därför principiellt till att meddela de upplysningar, som läsaren behöver för att förstå texten. Att själva tolkningen står fullt på sin höjd med de vetenskapliga kraven, torde knappast behöva särskilt vitsordas. Även en mycket närsynt granskning finner i detta avseende endast obetydligheter att andraga, förbiseenden som äro nästan oundvikliga i en översättning av detta omfång.²

I stilistiskt avseende skall säkerligen erkännas, att prof. Olson på ett synnerligen lyckligt sätt löst den ingalunda lätta uppgiften: i en utpräglad enkel och naturlig språkform, på ren och klar nutidssvenska har han sökt att bibehålla så mycket som möjligt av den forntidsstämning, som originalet skänker. Han har riktigt förstått, att det egentligen ej behövs så mycket för att giva stilen en beständ prägel. Man bör söka nå målet med så små medel som möjligt. Han har därför tagit bestämt avstånd från den arkaisering av språket, som ej var främmande för hans närmaste föregångare, Hildebrand. Måhända kan det ibland förefalla, som om översättaren i detta avseende har varit väl försiktig. Man bör å andra sidan också vara på sin vakt mot »nor-

¹ Bl. a. framställer Hildebrand här (s. XXXIV med not) fullt riktigt förhållandet mellan Heimskringla och den särskilda Olovssagan, och även (s. 3, anm. 1) mellan de båda prologerna, vilket borde ha omnämnts i min uppsats i APhS 3, s. 52 f.

² 3, s. 219 och nu kunde skrinet bäras vidare utan svårighet (*en borit skrin at vanða*). Ib. s. 238 Därefter lade han under sig Angelsö, liksom de förra konungarna i Norge hade lagt under sig riket längst i söder (*pá eignaðisk hann Ongulsey, svá sem inir fyrri konungar höfðu lengst suðr eignazk ríki, þeir er í Nóregi höfðu verið*). Ib. s. 240 dessa trakter hade då länge... räknats till Götaland (*tíl vestra Gautlands*) — vilket föranlett en onödig not. Smärre överhoppningar ha också skett ib. s. 77 (sista raden), 78 (rad 8 och 25), 87 (5 rader i slutet av kap. 14), 250 (rad 6). En passus i berättelsen om Uppsalatinget skall måhända uppfattas annorlunda än som skett 2, s. 131 (rad 7 f.): "I början, då sveakonungen hörde 'konung Olov' nämnas, tänkte han, att den mannen ville framföra något som rörde hans egna (= sveakonungens) ärenden".

malprosans » rena pappersglosor; de kunna lätt, om de innänga sig i framställningen, ge denna ett färglöst drag, som illa svarar mot det kraftfulla, åskådliga isländska sagostilen.

Endast mera sällan har det hänt, att anm. vid läsningen känt sig tveksam, huruvida översättaren lyckats finna det rätta och det bästa uttrycket. Några ex. må här anföras; de flesta äro hämtade ur förra hälften av del 3, som jag genomgått före nedskrivandet av denna granskning. Det isl. *skera upp heror* är mera konkret än *göra i ordning* (s. 9); likaså exempelvis *blása saman þllum herinum*, jämfört med *kalla samman hela hären* (s. 40), och *greiddu þegar atróðrinn*, jämfört med *gingo genast till anfull* (s. 47). En och annan gång möter en konstruktion, som passar mindre väl i stilen: *de med rör och halm täckta hustaken* (s. 76); *på grund av de gjorda anklagelserna* (s. 85); *vi vilja då också, att I skolen hålla de avtalade bestämmelserna* (s. 103); *vid de gjorda plundringarna skulle man låta bero* (s. 166). Islaudismer äro sällsynta. Som sådana torde väl få anses följande: *Hon svarade, att den kvinna vore lycklig, som hellre hade Inge till man än Alv* (1, s. 38); *Konungen sade till Kolbein, så att bönderna icke visste därom* (2, s. 220); »*Vilket vill du helst, min son, fara nu med mig (= komma nu till mig) eller bliva den mäktigaste bland konungar ... Då skall du fara med mig*» (3, s. 104); *Han var sannhelig* (ib. s. 217). Isl. *hundrað* avser säkerligen ett »storhundra», alltså 120, då det är fråga om Olav Kyrres hird: *Konung Olav hade hundra hirdmän, sextio »gäster» samt sextio huskarlar* (ib. s. 217).

I fråga om de talrika skaldevisorerna i texten har översättaren, som det synes på goda skäl, avstått från att återgiva deras invecklade rimformer och låtit versen markeras av rytmen allena. Ett noggrant återgivande hade säkerligen krävt så många förklaringar och så mycket inkräktat på den svenska språkformens krav, att karaktären av vers sannolikt förflyktigats för de flesta läsare. Just i tolkningen av drottkvättstroferna kommer Olsons förmåga som översättare bäst till synes. Arbetet åtföljes av en inledning, som behandlar Snorres liv och hans författarskap.

Elias Wessén.

Studier tillägnade Axel Kock, Lund 1929, 575 s., gr. 8:o.

Nicht weniger als 56 freunde und schüler des Lunder altmeisters haben sich vereinigt, um ihm bei seinem rücktritt von der oberleitung des Arkiv die übliche huldigung darzubringen in gestalt einer festschrift. Man darf wohl sagen: es geziemte sich so. Denn Axel Kocks bewundernswertes und unvergängliches lebenswerk verdient eine solche ehrung mehr als das manches andern forschers, dem man in den letzten jahrzehnten eine festgabe dargebracht hat, und die stattliche beteiligung älterer und jüngerer fachgenossen, sowie die vielseitigkeit ihrer beiträge machen es in verdienstlichster weise eindrucksvoll, wie stark und mannigfaltig der mann gewirkt hat, dessen bekanntheit in weiteren kreisen der wissenschaft und vollends der breiteren öffentlichkeit jahrzehntelang im umgekehrten verhältnis zu seiner bedeutung stand. Noch jetzt darf es beklagt werden, dass der kreis der mitarbeiter nicht internationaler gelagert ist; namentlich das deutsche sprachgebiet sollte stärker vertreten sein. Hoffen wir, dass der vorliegende starke band im bunde mit den eigenen werken des gefeierten eine sendung erfüllt!

Er könnte das leisten auch durch seinen inneren wert, nicht bloss durch seinen titel und durch den reichthum seines inhalts. Letzterer schliesst es aus, dass auf alle beiträge hier eingegangen werden kann. Nur hingewiesen sei auf E. Ekwall, *Some further notes on inversion-compounds*; Hj. Falk, *Nogen Edda-studier*; O. v. Friesen, *Ett par ord i Upplandslagen*; Jón Helgason, *Om ordet 'gud' i isländskau*; Th. Hjelmqvist, *Till Geijers Vikingen*; G. Indrebö, *Maalet i jordeboki aat Kristoffer Galle*; T. E. Karsten, *Ett nybörjat skede i finländsk dialektforskning*; K. R. Wiklund, *Från striden om de äldsta germanska lånorden i finskan*; E. A. Kock, *Asyndetiska adjektivattribut i fornjermansk diktning*; Hj. Lindroth, *De svenska verben med betydelsen idissla*; G. Neckel, *Zur frage nach dem ursprung der runen*; E. Noreen, *Olika händer i Cod. Holm. D 4*; M. Olsen, *En iakttagelse vedkommende Balderdiktningen*; J. Sahlgren, *Kvistbro brillar*; P. Skautrup, *Sprogskiftet i danske diplomer i det 14. århundrede*; Joh. Steenstrup, *Hammer og Kors*; P. Wieselgren, *Adam af Bremens Hiring*; W. H. Vogt, *Pörs fischzug, eine betrachtung über ein bild auf Bragis schild*; R. E. Zachrisson, *On the meaning of Early Teutonic tribal names*; N. Ödeen, *Vanamyrens religionshistoriska betydelse*.

Einige abhandlungen kuüpfen an an des jubilars mit Carl af Petersens zusammen herausgegebene Östnordiska och latinska medeltidsordspråk, nämlich V. Dahlerups einleuchtende studie über

Peder Låles spruch von der gans, die der fuchs entführt, R. Pippings scharfsinnige — gelegentlich überscharfsinnige — interpretation einiger sprichwörter und G. Kallstenius' aufsatz über nordische sprichwörter bei Saxo, belesen und auch sonst dankenswert, wenn auch natürlich in den belegen nicht vollständig; so ist das neuisländische *Sá hefir ei, sem ei hættir* (s. 20) nur die negative variante des altisländischen *Hefir sá er hættir*; schwerer wiegt es, wenn s. 17 von dem prächtigen Fáfniismálvers *þar er mér úlfs vón, er ek eyro sék* gesagt wird, Gering habe Arkiv 32, 13 den »fremden ursprung« dieses »so echt klingenden« wortes gezeigt: schlägt man nämlich nach, so findet sich bei Gering nur ein hinweis auf altdeutsche parallelen in Müllenhoff-Scherers Denkmälern nebst anmerkungen; warum muss das altnordische wort aus Deutschland stammen? und könnte man solchen ursprung »fremd« nennen? handelt es sich doch klärlich um eins der vielen gemeingermanischen sprichwörter, das bezeichnende germanische (oder nordeuropäische) gegenstück zu dem südlichen erfahrungssatz *ex ungue leonem!*

Unter den sprachwissenschaftlichen beiträgen stehe ich nicht an, den preis zu erteilen B. Hesselmanns glänzender untersuchung über den nordnorwegischen inselbergnamen *Torghatten*, den er evident erklärt, wobei ein germ. *torga-*, 'auge', 'blick' herauspringt, dessen anscheinender zusammenhang mit *torg* 'markt' anregend — freilich nicht abschliessend — zu denken gibt; dass slav. *torg* schwerlich aus dem germanischen stammen kann, sondern illyrischer herkunft sein wird, darüber belehrt mich mein kollege M. Vasmer, und in dem stadtnamen *Torgau* muss wohl das slav. wort enthalten sein, vermutlich sind also auch die nordischen *Torgar* von *torg* 'auge' zu trennen. — Ähnlich überzeugend bekräftigt und erweitert M. Kristensen auf grund eigener abkunft und beobachtung A. Kocks feststellung über des grammatikers Højsgaards ostjütische aussprache, E. Lidén bereichert durch einleuchtende, bezw. schlagende erklärungen von aschwed. *gresbullæ* und *kogga-*, *hyvghla-vidher* etymologie und wörterbuch, J. Swenning handelt gründlich und fördernd über altdänische vokaldehnungen, Joh. Brøndum-Nielsen findig und vorsichtig über ein von ihm entdecktes altdän. *restî* = *clava sulcata* od. *stellata*, Olaf Skulerud bringt reichliche nachträge zu den norwegischen dialektwörterbüchern auf grund eigener sammlungen, wobei unter *brand* ein beachtenswerter beitrage zum verständnis von *Hávamál* 2, 4—6 abfällt; E. Wadstein vermehrt einleuchtend seine friesischen lehnwörter, das feld rüstig weiterbestellend, das er selbst als erster, als entdeckter, unter den pflug nahm; leichter geschürzt sind N. O. Heinertz' wohl das richtige treffende ausführungen über die sippe des wortes kuchen und R. Norden-

strengs Yggdrasil: der hinweis auf *Yggiostaðir* = Ystad ist dankenswert, aber der ganze gedankengang ebenso unsicher wie die deutung des namens *Freyfaxi*, der bei nüchterner betrachtung doch ein gegenstück zu *Yggdrasil* 'Odinross' bleibt! Freudige zustimmung dagegen gebührt wieder einem andern uppsalien-schen linguisticum mit philologischer spitze, H. J. Psilander's etymologischer erörterung über got. *usskaus* und altwestn. (Atlakvida) '*eyrskár*', d. i. *ørskár*; das ist die befreiende lösung einer alten textschwierigkeit, erzielt auf dem vergleichenden wege, der sich schon so oft fruchtbar erwiesen hat und weiter fruchtbar erweisen wird, und dessen pflege in Uppsala sich verheissungsvoll anschliesst an das bahnbrechende wirken E. A. Kocks in Lund.

E. Olson schlägt zu Ragnarsdrapa 5, 4 vor, *andvana* zu lesen. Die besserung ist augenscheinlich, weil *saums* nur zu *seg* passt, nicht zu *sigla*. Übrigens bringt auch Ivar Lindqvist in Lovkväden die konjektur *andvana*, und K. Reichardt tritt Zs. f. dt. alt. 66, 200 für eine einfachere auffassung der ganzen halb-strophe ein, mit guten gründen, wenn er auch unerlaubt Ragnarsdrapa und Hamðismál vermischt. — Dag Strömbäck, Banapúfa och heillapúfa, erklärt letzteren begriff evident, teilt interessantes folklöre aus Island mit, urteilt klug und stellt gut dar.

Ein umfassenderes philologisches thema behandelt Finnur Jónsson: Samlinger af eddadigte i Codex regius; alte, bekannte ansichten des verdienten forschers werden in neuer beleuchtung und mit neuen wendungen und beobachtungen wiederholt, klar und gesund wie alles, was F. J. schreibt. An gewissen stellen leuchtet es in der tat ein, dass der Eddasammler seine texte frei bearbeitet hat, so beim sog. zweiten Helgilied, auch bei Reginsmál. Fraglicher bleibt mir seine weitgehende interpolationstätigkeit; die interpolationen, die wir annehmen müssen, dürften meist älter sein als die aufzeichnung. Bei der kritik der Hávamál bleibt Heuslers monographie über dieses denkmal unberücksichtigt, und die aufgabe wird stärker vereinfacht, als mir zulässig erscheint. Anfechten muss ich auch nach wie vor die kritik, die an dem schluss der Guðrúnarhvöt geübt wird. Die hier vorhandene schwierigkeit wird restlos und weit einfacher und schmerzloser behoben durch Rasks geringfügige änderung von *hilmí* zu *himni*.

Die literaturgeschichte, der mehrere neuzeitliche studien gelten, berührt auch Ebbe Tunelds nachweis, dass die schwedische Bondepraktika nicht unmittelbar aus dem deutschen urtext übersetzt, sondern aus dem dänischen umgesetzt ist, ein zweifelfreies, schönes ergebnis, das nicht nur sprachlich und lexikalisch von belang ist (wie der verfasser selber sagt), sondern auch als treffliches beispiel für einen häufigen literarhistorischen vorgang.

Geistesgeschichte, wenn man so will, bietet Johan Palmér unter der anspruchslosen überschrift Till Völuspá. Er will nämlich in strophe 16, 17 und in strophe 2 des genannten denkmals astrologische gedanken über menschenentstehung und weltentbau finden. Dazu muss er ungleiches gleichsetzen und altnordische begriffe umdeuten diesen falschen gleichungen zuliebe, was er dann für einen fortschritt des textverständnisses hält. Die entwicklung der frucht im mutterleibe ist der belebung von Ask und Embla durch die götter entschieden ungleich! Wer hier von slående likhet (s. 109) spricht, verdient den vorwurf, den wald vor bäumen nicht zu sehen. Man vergegenwärtige sich doch das phantasiebild des dichters, so wie jedes kind es verwirklichen kann, und halte dagegen die chemischen abstraktionen, welche P. beibringt: es sind getrennte welten, die verschwindend wenig gemeinsam haben, viel weniger, als wir glauben sollen. Denn z. b. Hœnir (den einst Bror Schnittger und neuerdings Rudolf Much viel besser, auch sprachlich plausibel, erklärt haben) als sonnengott und Lóðurr als der planetengott Mars sind nicht mehr als phantasiegebilde. Es scheint mir methodisch verwerflich, eine literatur aus einer andern zu erklären, ehe man ihren eigenen gedankengehalt klargestellt hat. Dass P. dies bei der altnordischen literatur, ja schon bei der Völuspá versäumt hat, zeigt am klarsten ein satz, den er gegen ende sich leistet: i sjálva verket synes hela den världsáskáðning, som skyntar fram genom det mytologiska stoffet i Völuspá, vara en reflex av senantikens. Die weltanschauung der Völuspá ist keine andere als die der ganzen altnordischen originalliteratur; was das denkmal eigenes bietet, ordnet sich zwanglos dem altnordischen gesamt-bilde ein. Dies gilt es zunächst einmal zu begreifen. Erst dann darf die frage gestellt werden, ob irgendwo — z. b. im eingang des gedichtes oder an seinem schluss — gedanken fremder art und herkunft sich finden. Auch wenn man mit Olrik u. a. diese frage bejaht, bleibt man immer noch weit entfernt von dem zitierten ungeheuerlichen satz, der dadurch nicht einleuchtender wird, dass schon vor hundert jahren und wiederum neuerdings wiederholt ähnliches geäußert worden ist von schriftstellern, welche die altnordische welt nur aus abstand kannten und hauptsächlich anderswo belesen waren. Umso lieber ist es mir, anerkennen zu können, dass Palmérs auffassung des rätselhaften *ivípi* als *i víði* 'im weiten raum' sprachlich plausibel und inhaltlich erwägenswert ist.

Dass überhaupt das schwergewicht der Kock-Festschrift im linguistischen liegt, darf ausgesprochen werden, ohne dass dadurch den teilweise ausgezeichneten leistungen anderer art, die sie enthält, zu nahe getreten wird.

Charlottenburg.

Gustav Neckel.

Beiträge zur Skaldenforschung II.

Die unvollkommene Kenning.

Diese arbeit behandelt ein für die interpretation skaldischer strophen wichtiges einzelproblem, über welches die moderne forschung recht verschiedenartige meinungen geäußert hat. der verfasser hofft mit dieser spezialuntersuchung eine seiner überzeugung nach notwendige anregung zu geben, deren ziel es ist, zu zeigen, dass der skaldenforschung im augenblick weniger ausgaben von texten (s. Lindquist, *Norröna Lovkväden I*) not tun, als die discussion über die einzelnen grundprobleme der interpretation. die breite basis, auf der jeder versuch dieser art zu ruhen hat, ist u. a. E. A. Kock's grundsatz der möglichsten einfachheit, — wie weit jedoch dieses prinzip im einzelnen geltung hat, können nur genaue sonderuntersuchungen erweisen.

Es ist bekannt, dass sich Kock's textgestaltung in den *Notationes Norrœnæ* von den texten in FJ.'s¹ *Skjaldedigtning* unter anderem häufig darin unterscheidet, dass dieser grosses gewicht auf die vollständigkeit und sauberkeit der kenningar legt, jener jedoch unvollständige kenningar annimmt, die den titel »halbkenning« oder »unvollständige kenning« erhalten.

Auf FJ.'s ausgabe fussend hat Meissner s. 74—80 das problem der halbkenning kurz behandelt und das ergebnis folgendermassen zusammengefasst: »*Die Bezeichnung Halbkenning ist auf Fälle wie die zuletzt angeführten zu beschränken, in denen die Entlehnung aus typischen Kenningar deutlich ist*«². Halbkenning in diesem Sinne ist jedenfalls nur vereinzelt, vorwiegend in

¹ Abkürzungen: FJ. = Finnur Jónsson. Sk. = *Skjaldedigtning*. Lex. Poet. = *Lexicon poeticum*. Kock = *Notationes Norrœnæ*. Meissner = *Die Kenningar der Skalden*. Studien = Reichardt, *Studien zu den Skalden des 9. und 10. Jahrhunderts*.

² von mir hervorgehoben.

späterer Zeit zur Anwendung gekommen. Gewiss aber ist es immer das Recht dichterischer Freiheit gewesen, Ausdrücke, die einer bildlichen Anwendung fähig waren, prägnant zu gebrauchen, wenn auch in anderen Fällen eine besondere Bestimmung hinzugefügt wurde, um erst zusammen dieselben Gegenstände zu bezeichnen.»

Dieses sehr vorsichtige und abwartende, aber klare Urteil zeigt uns das Problem im reinsten Licht. *brandr* »Schwert« ist ein dem alten german. poetischen Wortschatz zugehöriges Wort (mhd. *brant*, afr. *brant*) und erscheint im Altn. mit und ohne skaldisches Bestimmungswort. *eldr* 'Feuer' erscheint in Schwertkenningar, aber zugleich als Synonymon zu *brandr* ohne Bestimmungswort in der Bedeutung »Schwert«. Dieser Fall lässt sich mit Hilfe unserer Kenntnis von der Geschichte des Wortes *brandr* erklären, ähnliche andere auch (vgl. Meissner a. a. o.), schwieriger aber wird es in zahlreichen Fällen, in denen nach Meinung der einen Partei Halbkenningar, also aus typischen Kenningar entlehnte Grundwörter vorliegen, — nach Meinung der anderen bildlich angewandte Ausdrücke ohne direkte Beziehung zu den Kenningar, — nach Meinung der übrigen schliesslich weder das eine noch das andere, sondern Grundwörter vollständiger Kenningar, deren Bestimmungen in der betreffenden Halbstrophe nachzuweisen seien.

E. A. Kock arbeitet mit den Begriffen »Halbkenning« und »unvollständige Kenning«. Formal betrachtet handelt es sich in seinen Paragraphen um die gleiche Figur, nur dass die unvollst. Kenning laut Kock durch ein im Zusammenhang des Helmings stehendes Wort oder durch eine ganze Gruppe inhaltlich verdeutlicht wird. Kock ist in der Behandlung dieser Art von Kenning nicht immer klar. Man hat oft den Verdacht, dass er eine ἀπὸ κοινῶν-Konstruktion meint, derart dass ein Bestimmungswort zugleich zwei Grundwörter bestimmt, oft treten aber ganz andersgeartete Fälle in die Reihe der »unvollst. Kenning«.

Meissner hat eine ganze Anzahl skaldischer und eddischer Ausdrücke, die eine Zwischenstellung einnehmen, behandelt, die

also sowohl grundwörter in kenningar abgeben können als auch für sich als poetische ausdrücke bildlicher art begreiflich sind. auf die behandlung dieser wörter verzichte ich und verweise auf die treffenden ausführungen in Meissners buch. für mich besteht die frage darin, ob die in den Not. Norr. verteidigten »halb-« und »unvollständigen« kenningar empirisch angenommen werden dürfen oder in unrichtigen oder zum mindesten unwahrscheinlichen interpretationen ihren grund haben.

Dass man an solchen fragmentarischen kenningar oder bildlichen ausdrücken wie *Týr* = kriegler, *runnr* = kriegler, *Hlín* = frau, *fægi-Freyja* = frau, zweifel hegen kann, sofern sie im 9.—12. jahrh. vorkommen sollen, beweist die Snorra Edda. Snorri ist unser erster lehrer in der skaldischen poetik gewesen, er hat uns viel wertvolles und z. t. unschätzbares über skaldische metra und die kenningar und poet. ausdrücke gesagt, — über die halbkenning oder ähnliche gebilde verliert er kein wort. wenn deshalb das ergebnis meiner arbeit das ist, dass die von Kock an hand älterer strophen verteidigten fragmentarischen kenningar in wirklichkeit nicht existiert haben, sondern auf unannehmbaren interpretation und dann falschen schlussfolgerungen beruhen, wird es auch klar, weshalb Snorri über die möglichkeit der anwendung von unvollst. kenningar nichts gesagt hat. wir kennen Snorris empirische wissenschaftlichkeit recht genau, und würde Snorri in strophen des Bragi, Einarr, Kormákr usw. halbkenningar oder poet. ausdrücke von der eben genannten art gefunden haben, hätten wir heute nachricht darüber. dass Snorri andererseits die dróttkvætt-strophen dieser dichter unrichtiger aufgefasst hätte als die »neuere skaldenforschung« des 20. jahrhunderts, leuchtet mir nicht recht ein.

Noch etwas anderes wird an hand der Snorra-Edda verständlich. im 13. jahrh. sind unvollst. kenningar nachzuweisen und werden von da an gebraucht. in dieses jahrh. fällt die abfassung der Snorra-Edda. Snorri hatte allen grund, eine skaldische poetik, ein dichterlehrbuch, zu schreiben, weil die skaldische tradition zu verblassen begann, weil der dichter des jüngeren

jahrhunderts anders zu dichten begann als die alten gedichtet hatten. Snorri zeigte die alte norm, erklärte die alten kenningar und wollte mit dem Háttatal ein vorbild schaffen.

Das ergebnis meiner arbeit wird also durch Snorri's Edda gestützt.

Ich habe in dieser untersuchung neben dem allgemeinen grundsatz der einfachheit (worunter auch allgemein anerkannte skaldische schwierigkeiten wie satzverschlingung etc. fallen) hauptsächlich das prinzip befolgt, dass gute, aber in den möglichen grenzen (parallelen!) schwierigere texte mehr anerkennung verdienen als äusserlich leichte, aber innerlich brüchige. das ergebnis kommt im allgemeinen Meissner's und FJ.'s auffassung nah, im besonderen aber, nämlich der einzelinterpretation, weiche ich von diesen forschern häufig ab. die arbeit ist nach den von Kock gebrauchten begriffen disponiert: I. Halbkenningar. II. Unvollständige Kenningar.

I. Halbkenningar.

A. Mann.

1. *runnr*: Rdr. 4 b (Kock § 1003).

Die halbstr. ist in SnE. RT1εβ überliefert und hat in R folgenden wortlaut (Sk A 1, 2):

fell ibloþi brunin¹
 brun ælskakki² runa
 þat³ er leifa landa
 læfi⁴ fatt at⁵ hæfþi.

Varianten: ¹ *blandin* 1εβ. ² *vaulspaki* T. *aulskali* 1εβ. ³ *þann* 1εβ. ⁴ *laufði* 1εβ. ⁵ *á* 1εβ.

In Sk B 1, 1 findet sich folgende emendation:

fell í blóði blandinn
 brunni ólskála (runna
 þat's á Leifa landa
 laufi fátt) at hofði.

Kock macht dagegen folgende einwände: 1. die stellung innerhalb des parenthetischen satzes mache die halbstr. 'wunder-

lich'. 2. *ǫlskála* (Bugge) sei unwahrscheinlich, da ein subjekt zu erwarten sei und alle hss. *-i* formen aufweisen. 3. *falla at hǫfði* könne nicht 'styrte hovedkuls' (FJ.) bedeuten. 4. umschreibendes *runnr* stehe sonst nur in mann-kenningar.

Kock behauptet: 1. *runnr* sei halbkenning und bedeute hier 'mann'. 2. *runna at hǫfði* bedeute »zu häupten der männer«. 3. *ǫlskakki* aus R sei in der bedeutung 'mundschenk' aufzunehmen. 4. *Leifa landa lauf* sei die schild-kenning.

Kock überträgt:

'Uti bloduppblandad vätska
föll vid sina kämpars huvud
ölskänkarn — det är målat
uppå Leve-landets löv!'

Dieses endergebnis gibt keinen sinn. *fell í blóði blandinn brunni* ist ohne nähere bestimmung unverständlich, da man sich unter der 'blutvermischten flüssigkeit', in welche der 'mundschenk' stürzt, nichts vorstellen kann. Kock's hinweis auf ESK. 6, 23 ist eine der häufigen 'parallelen' Kock's (vgl. zuletzt NN. §§ 1817. 1832 A.). an der genannten stelle wird vom blutvermischten wasser gesprochen, in dem Óláfs leiche gewaschen wurde, — was ohne weiteres verständlich ist und mit dem Bragi zugeordneten ausdruck nichts zu tun hat.

Kock's erklärung wäre also schon ohne beachtung der einzelheiten abzulehnen.

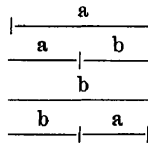
Was Kock's vorschläge betrifft, ist zu sagen: 1. dass *Leifa landa lauf* 'schild' bedeuten soll, ist nicht begründet. die ins feld geführte ags. parallele besagt nichts. eine begründung könnte nur durch eine ausserordentlich stichhaltige gesamt-erklärung des helmings erzwungen werden, was aber nicht der fall ist.

2. dass *runnr* sonst nur als grundwort in mann-kenningar erscheint, ist natürlich kein grund gegen FJ.'s schild-kenning. wenn *meiðr* und *viðr* sowohl als grundwörter von mann- wie von schiff-kenningar auftreten, kann *runnr* selbstverständlich als synonym in der gleichen doppelanwendung vorkommen. Kock, der

auf die poetische ausdrucks kraft der skalden so grossen wert legt, zerstört aus unbegründbaren gründen die schöne und konsequent durchgeführte kenning *Leifa landa runna lauf* »laub der bäume der Leifi-länder».

3. die bedeutung *ǫlskalki* 'mundschenk' ist mit hilfe der historischen grammatik zu verteidigen, aber ganz hypothetisch.

Auf die einwände Kock's ist zu erwidern: ein ausgedrücktes subjekt innerhalb der halbstr. wäre normal, aber ist natürlich keineswegs erforderlich, da der zusammenhang klar ist. die *i*-formen der hss. können einen gemeinsamen fehler enthalten, wie ja auch bei Kock's emendation keine hs. frei von fehlern wäre. was den satzbau betrifft, verweise ich auf Eg. lv. 34 b, Eyv. lv. 6 b, Jór. 2, Gráf. 3 b, Glúmr lv. 1 b, Gíslí 9 b, Þór. m. 3 b, Vell. 22 b, 24 b., wo sich überall das schema

findet. die wortstellung innerhalb des parenthetischen satzes (nach FJ.) erscheint nach vergleichung mit diesen halbstr. durchaus nicht so »wunderlich», wie Kock meint. man betrachte folgende beispiele:

Eyv. lv. 6 b. þás óstírfinn arfa
Eiríks of rak (geira
nú tregr gæti-Gauta
grams fall) á sæ alla.

Eg. lv. 34 b. Arinbjörn of hefr árnat
eirarlaust, eða meiri
síð man seggr of fœðask
slíkr, oddvita ríki.

Im zweiten fall gehört *eða meiri* eng zu *slíkr* und in dem helming des Eyvindr steht *geira : gæti-Gauta* genau wie in der von FJ. emendierten Bragi-halbstr. *runna : Leifa landa* steht.

Der einzige grund Kock's, der beachtung verdient, ist der zweifel an der zusammenfassung *falla at hofði* = 'styrte hoved-

kuls'. auch mir scheint der ausdrück recht zweifelhaft zu sein, wenn auch damit kein grund gegeben ist, FJ.'s gesamtinterpretation zu verdammen. es wäre am normalsten den parenthetischen satz mit *at höfði* zusammenzufassen: '*þat's fátt á Leifu landa runna laufi at höfði*', etwa in der bedeutung »an der spitze, oben«. interessant ist, das in Grimm's Deutschem Wb. '*Haupt*' auch als bezeichnung am schild belegt ist.

Mit diesem hinweis will ich nur eine neue richtung weisen, deren unsicherheit ich mir wohl bewusst bin. mein ergebnis ist, dass FJ.'s interpretation allerdings noch nicht in allen punkten voll annehmbar ist, dass aber Kock's erklärung unannehmbar ist und sich in diesem helming kein beleg für den gebrauch einer halbkönning findet.

2. *börr*: a. Gd β 58 b.

In diesem text des 14. jahrh. erscheint *börr* als halbkönning in der gruppe

braut höfðu þau börr ok sæta
barn með sér

Da seit dem 13. jahrh. halbkönningar absolut einwandfreier art auftreten, ist an dem wortlaut des textes nicht zu zweifeln.

b. Þjóð. A. 1, 8a (Kock § 850).

In Sk B 1, 334 steht der hs. K der Heimskringla entsprechend:

lögðu (græðis glóða)
gramr ok jarl fyr skömmu
(þar kom bitr á þorva
brandleikr) saman randir.

Dieser text ist völlig in ordnung; jede kenning gut und normal, der satzbau (typ a b a ba) leicht und übersichtlich. *græðis glóða börr* ist eine mann-kenning wie *holmfjoturs leiðar börr* Sk B 1, 294, *otrsgjaldar börr* B 2, 369, *unnar fúrs börr* 1, 616. trotzdem sucht Kock eine halbkönning durchzusetzen, indem er *græðis glóða* zu *randir* fügt und *þorva* für sich stehen lässt, ohne sich zu vergegenwärtigen, dass die so entstehende wortstellung

nicht gerade leichter wird. *græðis glóða randir* bedeute »jyllne sköldar«, wozu Kock die »parallelen« *gollbrynja*, *gollhjalmr* und ags. *scennum sciran goldes* (Beow. 1694) beibringt.

Eine halbkenning *börr* kommt hier nicht vor.

3. *þollr*: Þorm. 2, 8 b (Kock § 708).

In dieser halbstr. findet Kock eine halbkenning, wenn auch der index des 5. heftes der NN. keinen hinweis gibt.

In Sk B 1, 262 steht folgender text (überliefert in Fbr. Hb, 142 (566 a), Flat.):

meir hefni, þó þremja
þorgeirs vinir fleira
gnýpolli létk gjalla;
gört hefk fyr mik svartan.

Für *þremja* (1. vers) haben alle hss. *þeirra*. in Flat. stehen vers 3—4 vor 1—2. mit K. Gíslason und Kock halte ich diese reihenfolge für besser und gebe die halbstr. mit Kock so wieder:

gnýpolli létk gjalla,
gört hefk fyr mik svartan;
meir hefni þó þeirra
þorgeirs vinir fleira.

Durch die änderung *þeirra* zu *þremja* sucht FJ. ein bestimmungswort zu *gnýpolli* zu schaffen, zerstört aber die hending. Kock schreibt a. a. o.: »Det är sant, att sammansättningarna med *gný* mästadels åtföljas av en jenitiv, som tillsammans med *gný* bildar ett uttryck för 'strid'. Emellertid synes mig *gnýpollr* utan någon bestämning kunna vara ett passande uttryck för en övermodig motståndare: 'jag för bullrarn lät det bullra'.« nach vergleich mit § 1003 D wird es offenbar, dass Kock in *gnýpollr* eine halbkenning für 'mann' zu finden vermeint.

Ich gebe Kock darin recht, dass das überlieferte *þeirra* nicht verändert zu werden braucht, aber aus dem einfachen grunde, weil *gnýpollr* kein bestimmungswort braucht und deshalb doch zu keiner halbkenning wird! die bestimmung von *þollr* ist *gný*, und *gný* ist eine der nachzuweisenden poetischen ausdrücke mit der bedeutung »kampf(lärm)«. Meissner p. 77 belegt die

tatsache, dass ausdrücke für »starkes geräusch, lärm« usw. für den begriff »kampf« eintreten können. es handelt sich um *hjaldr*, *hríð*, *snerra*, *snerta*, *þrima*, *stýrr*, *hlymr*, *hnit* und natürlich auch um das synonymon *gný*. halbkenningar sind auch diese heiti nicht, wie Meissner richtig urteilt.

gnýpollr bedeutet »kampflärm-baum« und ist eine mannkenning, ohne eine halbkenning zu sein.

4. *lundr*: a. Ormsp. IV, 3 b (Kock § 184).

Nach Sk. A 2, 343 lauten zwei verse dieser str.:

þá er langskipum lagði
lundr at Eyrasundi.

Ich stimme Meissner (p. 79) und Kock ganz zu, dass in diesem fall *lundr* eine halbkenning mit der bedeutung 'krieger' sein muss. FJ.'s änderung von *þá er* zu *hjors* ist nicht überzeugend, da der text dem 13. jahrh. angehört und deshalb kein grund besteht, eine überlieferte halbkenning anzuzweifeln¹.

Ebensowenig grund hat man jedoch deshalb ohne weiteres halbkenningar in älteren jahrhunderten als vorhanden anzusehen, wenn es nicht der gesamteindruck der überlieferung erweist.

b. Ein. sk. 1, 1 (Kock § 389).

Die vollstr. lautet nach Sk. B 1, 116:

Byggði lönd (en lunda	nú's afrendra jofra
lék orð á því) forðum	Ullr geirvaðils þeira
Gamla kind, sús granda	sóknar hvatr at setri
(gunnbórðs) véum þorði;	settr, hverjum gram betri.

Zum verständnis der für unser thema wichtigen ersten halbstr. ist die zweite von wert. der in Sk. B gegebene wortlaut ist der überlieferung getreu. gegen den satzbau der ersten halbstr. ist kein einwand zu machen: dass die kunstvolle verschlingung dreier sätze (hier typ ababc) bei Ein. sk. besonders häufig vorkommt, habe ich in Studien 107 f. 244. gezeigt. auch sonst ist

¹ Eine halbkenning *lundr* erscheint möglicherweise auch in Vigl. 15 (14. jahrh.) nach Meissner 79.

der helming ganz in ordnung. inhaltlich zeigt die vollstr. eine antithese, durch die zum ausdruck gebracht wird, dass ursprünglich das geschlecht des Gamli in Norwegen geherrscht und den alten religiösen bräuchen abbruch getan (*véum granda þorði*) hätte, jetzt aber der jarl Hákon *hverjum gram betri* regiere.

Dass diese auffassung in jeder beziehung richtig ist, beweist der in der Fagrskinna der str. folgende prosaabschnitt: *her ma hœyra at synir Æiríks brutu niðr bloten. en Hacon hof upp annat sinn.* diese bemerkung scheint Kock ganz entgangen zu sein, der in *lunda* ein mann-halbkenning sucht, *gunnborðs vé* als 'schild' erklärt und folgende übersetzung vertritt:

uti landen bodde fordom
— därom männens tal sig rörde —
Gamles släkte, som åt sköldborj
vågade att vålla men.

Diese ganz unhaltbare interpretation (der übrigens auch Ivar Lindquist, Norröna Lovkväden. Lund 1929, p. 46 nicht folgt) ist aus Kock's übertriebenem vereinfachungsdrange erstanden, gegen die überlieferung (Fsk.) und gegen alle wahrscheinlichkeit. dass die Eirikssöhne »vågade att vålla men åt sköldborj« ist höchst uncharakteristisch, und eine solche übertragung macht die antithese völlig zunichte. FJ.'s übersetzung jedoch wird jeder forderung gerecht.

Dass *gunnborðs lundr* die richtige zusammenfassung ist, dürfte somit sicher sein, — von einer halbkenning *lundr* kann in diesem fall nicht einmal die rede sein.

c. Vell. 25 a (Kock § 405).

In Sk. B 1, 121 steht der überlieferung getreu folgender text:

ströng vas gunnr, áðr gunnar
gammi nás und hramma
þröngvimeidr of þryngvi
þrimr hundruðum lunda.

Kock zieht *lunda* (vers 4) als gen. attr. zu *þrimr hundruðum* und erklärt *lundr* zur halbkenning. *gunnar þröngvimeidr* sei die weitere (vollständige) mann-kenning, wozu *þings þröngvir* Ht. 41

und *Váfaðar þing-þrøngvir* Ein. Sk. 11, 5 die parallelen wären. die wortstellung wird bei annahme von Kock's erklärung einfacher als bei der auffassung FJ.'s, der *gunnar lunda þrøngvi-meidr* zusammenfasst.

Aber, wodurch ist Kock's erklärung gerechtfertigt? wir werden sehen, dass es in der skaldendichtung bis zum 13. jahrh. keinen einzigen schlagenden fall gibt, der die annahme einer halbkenning rechtfertigen dürfte. in diesem fall lässt sich die halbstr. sehr gut mit FJ. interpretieren, ohne das irgendwelche besondere und auffällige schwierigkeit entstünde, — wie auch Ivar Lindquist a. a. o. s. 50 mit FJ. gegen Kock übersetzt. der gen. *lunda* bei *hundruðum* ist unnötig, wogegen die hinzuziehung von *lunda* zu *gunnar* eine gute und vollständige kenning ergibt und das ganze Einars stil mehr gerecht wird als die übersetzung Kock's.

Eine halbkenning ist auch hier nicht anzunehmen.

d. Hrólfs s. 1, 1 b (Kock § 116).

In Sk. B 2, 250 steht:

oll er orðin
ætt Skjöldunga
loftungs Lundar
at limum einum.

Kock erklärt *loftungs lundar* als variation zu *ætt Skjöldunga* und *lundar* als halbkenning. in diesem jungen text könnte eine halbkenning vorkommen, ich frage aber, was damit erreicht werden würde. was *loftungs lundar* bedeuten soll, verschweigt Kock, verweist nur auf *Báleygs víðir* und *Óðins eiki*, zwei vollständige kenningar, die eine ganz andere und verständliche, wenn auch seltene verbindung aufweisen. FJ. setzt *Lundar*, was aber nur eine umgehung der schwierigkeit ist.

Eine sichere erklärung kann auch ich nicht geben, doch schweben mir zwei möglichkeiten vor. die eine würde auf der annahme fussen, dass es sich in diesen versen um einen durchgeführten vergleich handelt: »das ganze Skjöldungengeschlecht ist nur zu zweigen des baumes des fürsten geworden«. *lundar*

wäre somit gen. zu *limum*, d. h. die beziehung der jungen Skjöldungen zum fürsten ist die von zweigen zum baum, — er ist der stamm, sie hängen von ihm ab, sind unselbständig.

Der zweite vorschlag wäre: *lundar* könnte als gen. von *lund* f. 'sinnesart' aufgefasst werden. *lundar* würde parallel den ausdrücken *háttar*, *konar*, *kyns*, *kindar* (vgl. Nygaard, N. syntax 135 f.) stehen und das ganze hiesse: »das ganze Skjöldungengeschlecht — fürstlichen sinnes — ist verkommen«. das eingeschobene *lofðungs lundar* wäre konzessiv aufzufassen.

Ich halte den ersten vorschlag für besser, ohne ihn als evident anzusehen. evident scheint mir aber das fehlen einer halbkennung in diesem falle.

5. *almr*: H. Hu. I 9 (Meissner 79. Kock § 116).

Zugleich exkurs über kenningar, deren grundwort durch ein adj. bestimmt wird.

Es ist bekannt und ist von Meissner p. 75 hervorgehoben worden, dass in alter und junger skaldendichtung kenningartige komposita auftreten, die die bildung adj. + subst. zeigen, so dass die bestimmung des grundwortes im adj. liegt. wenn z. b. Gíslí das meer *bláfold* »blaues land« nennt, können wir den ausdruck als kenning auffassen, ohne eine unvollständigkeit (z. b. fehlen von »des seekönigs«) annehmen zu brauchen. wenn *Leifu land* 'meer' bedeutet, liegt das unterscheidungsmerkmal von 'land' und 'meer' in der bestimmung durch einen fürstennamen, der als seefahrer bekannt war und sich auf dem meere als eigentlichem wohnsitz aufhielt. wenn das meer »blaues land« genannt wird, liegt das unterscheidungsmerkmal in der farbe. dass *bláland*, *blárost* weiterhin mit einem gen. bestimmungswort versehen werden, ist an und für sich eine überladung, die formal nicht notwendig, wenn auch poetisch oft schön ist. an die seite von *bláfold* gehören die von Meissner angeführten *svalheimr*, *svalteigr*, *glæheimr*, *gnaphjarl* (Snorri!) — alles durchsichtige und nicht zu missverstehende kenningar.

a. Die 9. str. der H. Hu. I enthält (Neckel s. 127):

Þá nam at vaxa   fyr vina brjósti
 almr ítrborinn,   yndis ljóma.

Dazu schreibt FJ. Lex. Poet. 10 a s. v. *almr* m.: »som halvkenning skulde *a.* findes Hhund I 9, men en sådan kan ikke antages for et så gammelt digts vedkommende, se iøvrigt *ítrborinn*«. s. v. *ítrborinn* 323 a steht: »derimod kan ordet ikke være rigtigt Hhund I 9, da *almr* ikke for sig kan betyde 'helt, mand'; her er *ítr* vist fejl».

Ich kann an einen fehler der überlieferung ebensowenig glauben wie an die halbkenning, die von Kock und Meissner a. a. o. angenommen wird. stände *almr* für sich, wäre es gewiss eine halbkenning. nun hat aber *almr* in *ítrborinn* ein adj. attribut bei sich und unterscheidet sich darin von *bláfóld* etc. nur dadurch, dass keine kompositionsbildung vorliegt. *ítrborinn almr* ist also ein 'baum von edler geburt', ein ausdruck, der normalerweise nur auf einen menschen angewandt werden würde (= fürstlicher spross). *ítrborinn* wird in der altn. poesie noch an zwei stellen gebraucht: so wird Helgi in H. Hj. 3 f. und Gudrun in Am. 104 bezeichnet. damit scheint mir zwanglos der schluss gegeben, dass *almr ítrborinn* in die besondere gruppe der kenningar des typs *bláfóld* gehört. dieser *almr* unterscheidet sich von den gewöhnlichen bäumen dadurch dass er 'edelgeboren' ist. damit wird er zum menschen. eine halbkenning im sinne Kock's liegt hier nicht vor, nur eine jüngere und freiere bildung.

b. In diesem zusammenhang kann sogleich der im selben liede auftretende vielbehandelte ausdruck *ítrlaukr* besprochen werden.

H. Hu. I 7: sjálfr gekk vísi   ór vígþrimo
 ungom foera   ítrlauk grami.

FJ. fasst *ítrlaukr* wörtlich als »herrlichen lauch» auf und sieht in dessen darbringung einen alten ritus, der nur hier bezeugt ist. ebenso erklärt Neckel in seinem Eddaglossar (1928): 'edellauch'. Wiget Arkiv 41, 277 ff. fasst das kompos. als »szep-

ter» auf; Kock § 31 weist darauf hin, dass Sigmund seinem sohne nach str. 8 namen, land und *schwert* gab, und erklärt *ítrlaukr* als halbkenning für 'schwert'.

Diese übertragung Kock's halte ich für die beste, da sie durch str. 8. begründet ist. dass wir es hier jedoch mit einer halbkenning zu tun haben, leuchtet mir nicht ein. die bestimmung des *laukr*, der ebensogut 'mastbaum' (Lex. Poet. 359 a) wie 'lauch' bedeuten kann, ist *ítr-* und zeigt, dass es sich um etwas anderes handelt als um den grundbegriff des wortes. ein *ítr-laukr* kann ebensogut kenning für 'schwert' sein, wie *blá-fold* kenning für 'meer' ist. in beziehung zum schwert steht das adj. *ítr* noch in Helg. Ól. *unnar írtungar* = 'schwertklingen' bzw. 'schwertspitzen'. eine halbkenning ist *ítrlaukr* nicht.

c. Eine weitere kenningartige ausdrucksweise dieser art liegt m. e. in Krm. 12 vor. in Sk. B 1, 651 finden sich diese drei verse:

hrunði -dogg af sverðum
brún í Bardafirði
bleika ná- fyr hauka.

Die von FJ. angenommene komplizierte tmesis *-dogg ná-* ist äusserst unwahrscheinlich, wie Kock § 1276 richtig sah. ausserdem müsste *haukr* eine halbkenning für »rabe« sein. Kock setzt für *ná :nás* ein und erklärt *nás haukr* als »rabe«. *dogg* sei »unvollständige kenning«. unter solchen kenningar versteht Kock grundwörter ohne direkte bestimmungen; die grundwörter werden aber aus dem zusammenhang oder mit hilfe der bestimmung eines anderen grundwortes (das wäre eine *ἀπὸ κοινοῦ*-artige konstruktion) verständlich. darüber handelt der zweite teil meiner arbeit.

Ob *ná- fyr hauka* stehen bleiben kann oder dafür *nás fyr hauka* eintreten muss, lasse ich dahingestellt. jedenfalls hat Kock in der verbindung der nomina recht. dass aber *dogg* eine unvollst. kenning in Kock's sinn sei, halte ich für unrichtig.

Im zusammenhang mit dem vorausgehenden dürfte es wahrscheinlich sein, in *brún dogg* 'rotbrauner tau' einen ausdruck für

'blut' zu sehen. stände nur *hrundī dōgg af sverðum*, hätten wir es mit einer reinen halbkenning zu tun, — *brún dōgg* ist aber ein ausdruck wie *bláföld* etc. und bedeutet zusammengefasst »blut«, da der tau nicht '*brúnn*' ist, und *dōgg* als grundwort in blutkenningar bekannt ist. natürlich würden wir bei einer poetisch anspruchsvolleren übertragung den ausdruck wörtlich übersetzen, wie wir auch für *bláföld* nicht »meer«, sondern »blaue erde, blaues land« setzen.

6. *Týr*: Gísli lv. 16 b (Kock § 150).

Wie diese halbstr. ohne die annahme einer tmesis schwierigster art (FJ.) oder einer halbkenning (Kock) zu interpretieren ist, habe ich Studien 189 ff. gezeigt. der text muss lauten:

baugskyndir, hjalp blindum!
Baldr, hygg at því, skjaldar!
illt kveða háð at holtum!
handlausum tý, grandat!

der letzte vers bedeutet: »hilf den arm-losen, schade ihnen nicht!« (*tý* ist imperativ zu *týja*). *handlausum Tý* = »dem kriegler ohne arm« ist ein unannehmbarer gedanke Kock's. eine halbkenning liegt hier nicht vor.

7. *Freyr*: Bersi 2 b (Genzmer a. u. a. o. 105).

randlauki klaufk randa
rönd Kormáki at höndum
vildit fram af feldi
Freyr einvigi heyja.

Über diesen helming hat Genzmer Germ. Roman. Monatschrift 1929, 105 gehandelt¹, — seiner ansicht, dass *randa rönd* »schild der schilde« (vgl. die eddischen ausdrücke dieser art) bedeute und *Freyr* eine halbkenning 'mann' sei, kann ich nicht beipflichten.

M. e. muss die halbstr. so herausgegeben werden:

---

¹ die übertragung *af feldi* = 'vom felde aus' ist ein versehen (Genzmer brieflich) für 'vom teppich'.

randlauki klaufk — randa —
 rønd Kormáki at høndum
 — vildit fram af feldi
 Freyr einvígi heyja.

Dafür dass ein göttername für den begriff 'mann' eintreten kann, gibt es in der skaldendichtung schlechthin keinen beleg. Kock's *Týr* in *Gísli* lv. 16 b war eine unmöglichkeit. dass auch bei skalden die eddische figur *hlym hlymja* u. a. auftreten kann, will ich keineswegs bestreiten, aber ist es nicht seltsam, dass in diesem falle gerade ein bestimmungswort zu *Freyr* fehlt und zugleich die figur *randa rønd* auftreten soll? normalerweise wird man *randa* zu *Freyr* ziehen und wird auf die figur *randa rønd* verzichten, denn es besteht kein einziger beweisender beleg für eine halbkenning in älteren strophen. über Bersi 1 a, welcher helming nach Genzmer eine parallele enthalten soll, wird später zu sprechen sein.

Was Genzmer in Kock's sinn über die kompliziertheit des satzbaus sagt, scheint mir unrichtig. ich gebe einen helming nach Kock wieder (§ 364):

Gísli 29 b. gætím vér, en væri,
 valtafn í mun hrafní,
 friðr í fõgru blóði
 faðmr þíun roðinn mínu.

Hier ist *en væri* aus dem im 3. vers beginnenden satz in den 1. vers gesetzt mit dem ergebnis, dass der satzbautyp a b a b erreicht ist. in unserem obenbehandelten fall polemisiert Genzmer gegen die meinung, dass *randa* in den mit dem 3. vers beginnenden satz gehöre. das satzbauschema beider halbstrophen wäre in diesem fall das gleiche. man darf nicht einwenden, dass *en væri* bei *Gísli* die abgespaltene spitze des zweiten satzes sei, *randa* jedoch mitten aus dem zweiten satz herausgerissen sein müsste: geht man nämlich von der skaldischen wortstellung *randa vildit fram af feldi Freyr einvígi heyja* aus, die durchaus möglich ist, — wäre auch hier die spitze abgespalten.

Die halbkenning *Freyr* kann ich nicht anerkennen.

8. *volundr*: Hamd. 7 (Kock § 62).

Neckel Edda 264:

Bækr vóro þínar   inar bláhvíto,
ofnar völonðom,   flutu í vers dreyra.

Die interpretation ist unsicher. trotzdem bleibt die übertragung *ofnar völonðom* 'von kunstfertigen gewoben' (sc. *bækr* 'die tücher') die beste und bietet einen guten sinn. — Kock sucht hier eine ganz sonderbare halbkenning nachzuweisen: *volundr* sei »krieger«, *ofnir völonðom* bedeute »von kriegern gewoben« = »färfjade i blod — en variation av nästa rads *flutu í vers dreyra*«. wieso man von dem ausdruck »von kriegern gewoben« zu »blutgefärbt« gelangen kann, ist mir unklar, und da ausserdem die auffassung *volundr* = halbkenning 'krieger' eine unbegründete these ist, bricht dieser interpretationsversuch Kock's in sich zusammen.

9. *ægir*: a. H. Hu. I 55 (Kock § 145).

Neckel s. 135:

Heill skaltu, vísi,   virða njóta,
áttstafr Yngva,   ok una lífi,
er þú felt hefir   inn flugar trauða
iðfur, þann er olli   *ægis dauða.

Bei behandlung von Eg. lv. 28 (s. unter b) weist Kock auf diese str. hin und vermeint in *ægis* (R) eine halbkenning = *ægis* 'des fürsten' sehen zu dürfen. dadurch wird natürlich die zweifelhafte Eddastelle nicht erklärt, sondern erhält nur einen anzweifelbaren stil. man erwartet in *ægis* einen eigennamen, und so ist die gleichsetzung *Ægir* = *Eyr* (Saxo) nicht von der hand zu weisen (vgl. Detter-Heinzel, Kommentar 327).

Die prinzipielle berechtigung einer halbkenning im 1. Helgelið ist abzustreiten, da kein klarer beleg existiert. Meissner 78 findet *stýrir* (str. 28) auffällig, doch handelt es sich hier um keine halbkenning, sondern um die grundbedeutung des wortes: »steuerer«.

b. Eg. lv. 28 b (Kock § 145).

Sk. B 1, 49: við þann's bítr ok blótar
þönd élhvötuð Gøndlar,
alfeigum skýtr ægir
augum, skjöld, of bauga. (hs. á baugi).

Nach Kock ist *ægir* halbkenning und *á baugi* gehört zu *bítr skjöld*. ich verweise auf meine bemerkungen in Studien 166 f. *bauga ægir* ist die vollständige kenning, wie FJ. mit recht annimmt.

B. Frau.

1. Vigl. s.

Ich beginne mit der erwähnung der strophen der dem 14. jahrh. zugehörigen Vigl. saga, welche eine anzahl deutlicher halbkenningar für den begriff 'frau' enthalten. es ist die quelle, welche die meisten halbkenningar überhaupt enthält.

Ich stimme der aufstellung Meissners (p. 403) zu und zähle die kenningar auf:

eik 17, 6. *tróða* 7, 5. 11, 6. *Hlökk* 3, 7. *Þrúðr* 5, 3. *Hlín* 7, 2. 23, 6.

2. Grett. 13 b.

Ebensowenig wesentlich zur beurteilung älteren skaldenstils ist die str. 13 der Grettissaga. in Sk. A 2, 434 findet sich nach hs. 556 folgender text:

fast hefir hrund at höndum
haurnauna þer saumat
skord uill at þu vel verdir
uid medan laund eru nidri.

Hier ist deutlich die frau-kenning *hør-Nauma* enthalten. ohne bestimmungswort stehen aber *Hrund* und *Skorð*. FJ. setzt in Sk. B 2 für *Hrund*: *hrings* ein und erzwingt damit die vollständige kenning *hrings Skorð*. Kock § 1571 tritt mit recht für die beibehaltung der beiden halbkenningar ein. mit recht deshalb, weil die halbstr. aus dem 14. jahrh. stammt, einer zeit, in der (wie wir bereits sahen) halbkenningar möglich waren. FJ.

mag mit seiner änderung recht haben, — ein zwingender grund dafür besteht nicht.

3. *Hrund*: Korm. 43 b (Kock § 291).

Kock behauptet, dass in diesem helming die gleiche halbkenning auftritt wie in Grett. 14.

Nach normalisierung des handschriftlichen befundes ergibt sich folgender wortlaut:

at axllimar yðrir
 auð-Frigg myni liggja
 Hrund á heiðis landi
 hlíðar mér of síðir.

Vergleicht man' diese halbstr. mit der dazugehörigen vorausgehenden, gelangt man zum ergebnis, dass die vier aðalhenningar der vollstrophe nach der regel vorhanden sind (*Gefn* : *svefna*, *drengr* : *lengi*, *Frigg* : *liggja*, *hlíðar* : *síðir*), doch nur im dritten und siebenten vers skothendingar zu finden sind (*fági* : *drjúga*, *Hrund* : *landi*). zwar ist also eine gewisse regelmässigkeit der reimbildung zu beobachten, — der erste vers jedes helmings ist reimlos —, doch kann (s. Kock a. a. o.) die fehlende skothending in beiden fällen leicht ersetzt werden. für das sinnlose *su* der hs. im 1. vers ist *syn* (B. M. Ólsen) oder *sýnt* (Kock), für *axllimar* im 5. vers *axlviðir* (B. M. Ólsen) oder besser *axllíðir* (Kock) zu setzen. FJ. entfernt in Sk. B 1 eine der beiden überlieferten skothendingar, indem er *Hrund* in *hvít* ändert.

Sowohl von FJ. wie von Kock wird die angeführte halbstr. so aufgefasst, dass folgende gruppe als sichere grundlage gilt: *at axllimir* (Kock: *axllíðir*) *yðrar myni liggja mér of síðir á heiðis hlíðar landi*; *auð-Frigg* gilt als vokativ. für die discrepanz in der interpretation der beiden forscher ist das handschriftliche *hrund* verantwortlich zu machen, das scheinbar ohne bestimmungswort steht und nach Kock eine halbkenning »frau« als variation von *auð-Frigg* ist. FJ. ändert wie gesagt *hrund* in *hvít*, erhält dadurch ein attribut zu *Frigg*, ungeht die halbkenning und zerstört die skothending.

Es ist nicht abzustreiten, dass eine änderung der handschr. überlieferung einer solchen halbstr. wie der uns vorliegenden notwendig sein kann. wir wissen, wie wenig dem nur in einer hs. überlieferten wortlaut einer dróttkvætt-strophe zu trauen ist, und kommen ohne änderungen oft nicht aus. bereits oben sahen wir, dass die verbesserung des überlieferten *su* im 1. vers absolut notwendig war; in etwas schwächerem masse war das ersetzen der skothending im 5. vers zu fordern. eine änderung *hrund* > *hvit*, wie sie FJ. vornimmt, ist aber viel weitgehender und wäre nur in dem fall anzuerkennen, wenn gar keine andere möglichkeit vorliegen würde. nach einer solchen möglichkeit wäre also zu suchen. auch die annahme einer halbkenning kann — unserem grundsatz entsprechend — in einer str. des 10. jahrh. nur ein letzter ausweg sein, keineswegs erstes ziel (Kock).

Mir scheint, dass die grundlage, auf welche sich FJ. und Kock bei der interpretation dieser halbstr. stützen, auf schwachen füßen steht. ich frage: was bedeutet genau die gruppe *á heidis landi hlíðar*? FJ. erklärt im Lex. Poet. 261 b s. v. *hlíð*: 'heidis l. »skulder«, heidis h—r land (skulder og) arm'. diese erklärung gibt in ihrer etwas schwankenden form zu denken. Meissner 139 führt *heidis hlíðar land* als kenning für »hals oder nacken« an, also in ganz anderer bedeutung und wieder schwankend. für mich ist der ganze ausdruck sehr unsicher, einen klaren sinn kann ich ebensowenig wie die genannten forschler erkennen. *á heidis landi* ohne die im folgenden vers stehende form *hlíðar* gibt jedoch einen tadellosen sinn: »im arm« (eine menge parallelen bei Meissner 141 f.). sichergestellt ist m. e. von der halbstr. nur der teil

at axllíðir yðrir
 auð-Frigg! myni liggja
 _____ á heidis landi
 _____ mér of síðir.

An und für sich wäre inhaltlich nun nichts wesentliches erforderlich, die hs. zeigt aber noch in tiefstellung *Hrund hlíðar*.

Es wird berechtigt erscheinen, in *Hrund* eine variation zu

auð-Frigg und in *hlíðar* das unter normalen umständen zu erwartende bestimmungswort zu *Hrund* zu vermuten. die tiefstellung spricht sehr dafür.

hlíðar *Hrund* als frauenkenning ist aber unmöglich; also kann mit fug und recht die vermutung ausgesprochen werden, dass in *hlíðar* ein entstelltes bestimmungswort zu *Hrund* steckt, wie auch *su* im 1. vers der vollstr. und sicherlich *axllimar* im 5. vers entstellt waren. die forderungen, die äusserlich an das verlangte wort zu stellen sind, ist das vorhandensein von 1. *h* im anlaut (stabweim!) und 2. *íð* im inlaut (aðalhending!). die konsequenz ist, dass *hlíðar* aus *hríðar* entstellt sein muss, da *hríðar* *Hrund* eine vollwertige frau-kenning ergibt.

hríð f. erscheint in der edda und bei skalden in der bedeutung 'meer' oder 'fluss'. s. Lex. Poet. 282 b s. v. *hríð* f. 4.) *hav*, Pul. IV u 2, *h-ar skær skib*, Evids. 1, *h-ar herskið* d. s., Sturl. 5, 2, *h-ar hregg*, *havstorm*, Sturl. 5, 16. 5.) *elv*, Gri. 28. Pul. IV v 6.

Dass ein ausdruck »meer« als bestimmungswort in frau-kenningar (wohl als synonymon zu ausdrücken mit der bedeutung »wasser«) gebraucht werden kann, wird durch SnE. 2, 632 (*en því er rett at kenna konu við sjó eðr hönd* etc.) bewiesen und durch belege gestützt. ich verweise auf Meissner 419, Kock §§ 274 C. 317 und Studien 182 f. der kenning *hríðar* *Hrund* steht die kenning *bóru* *Vör* bei Korm. 49 parallel; vielleicht hat Kock auch mit der annahme der kenning *sunds* *Rindr*, Korm. 62, recht (Kock § 323; anders Studien 183 f.).

Dass die art von frau-kenning bei Kormákr vorkommt, steht fest, und ich sehe nicht ein, weshalb nicht die von mir behandelte halbstr. durch eine ganz geringfügige änderung einen guten sinn und einwandfreien stil erhalten soll. die halbstr. ist so zu emendieren:

at axlliðir yðrir
auð-Frigg! myni liggja
Hrund, á heidis landi,
hríðar, mér of síðir.

= »dass deine arme, o gold-Frigg! mir endlich in meinen armen liegen würden, o meer-Hrund!«

Eine halbkenning kommt hier nicht vor.

4. *Sága*: Korm. 63 b (Kock § 1072).

Überliefert in hs. M (Sk. A 1, 91):

þa slíðrdregin sága
saung of minum vanga
hlackar trafr en hrafni
heitr fell a nef sveiti.

Eine einzelschwierigkeit befindet sich im 3. vers: *trafr*. dieses unerklärbare wort muss das grundwort einer schwertkenning mit der bestimmung *Hlakkar* sein. SvB. Egilsson veränderte zu *trafn* 'balken' (vgl. Möbius Korm. s. 56), Bugge und FJ. hielten *þrafni* für gut, Kock ändert verlockend, aber allzu diktatorisch zu *prafr* = lat. *trabs*.

Die bedeutendere schwierigkeit ist im 1. vers enthalten. übersetzt man *slíðrdregin* mit »gefährlich gezückt« und zieht das wort zu *Hlakkar þrafni* (diese form setze ich mit Bugge und FJ. ein), bleibt der vok. *Sága* allein und müsste als halbkenning angesehen werden. so übersetzt Kock:

'den där gången, då valkyrjans
farligt dragna stav, o kvinna,
sjöng omkring min kind, och blodet
hett föll ned på korpens näbb.'

FJ. (Sk. B 1) sucht die halbkenning zu umgehen und ändert *slíðrdregin* zu *síðernis*, was verbunden mit *Sága* die kenning 'leinen-Sága' ergäbe.

Diese änderung ist zu weitgehend, um überzeugend zu sein, und ich frage wie oben, ob nicht eine dem handschr. befund angemessenere änderung möglich sein könnte. *slíðrdreginn* ist kein besonders vertrauens-erweckender ausdruck und kann sehr wohl verderbt sein wie *trafr* in der hs. sicher verderbt ist. eine zweite hs. zur nachprüfung besitzen wir nicht. trennt man *slíðr* ab, erreicht man ein passendes attribut zu *Hlakkar þrafni*. *dregin* müsste das fehlende bestimmungswort für *Sága* enthalten. ich

halte *dregin* für eine verderbtes *dregils*, gen. zu *dregill* »band«. *dregils Sága* ist eine normale frau-kenning und wird um so wahrscheinlicher als Kormákr schon einmal sein augenmerk auf das von der frau getragene band richtete und es gegen einen ring umzutauschen suchte. das steht in der erstmalig von Kock § 292 verstandenen str. 44. auch hier wird das band *dregill* genannt. weiterhin vgl. *dregla þella* Katr. 21.

Ich gebe demnach folgenden text:

þa's slíðr, dregils Sága!
 song of minum vanga
 Hlakkar þrafni, en þrafni
 heitr fell á nef sveiti.

»als das schwert gefährlich um meine wange sang, band-Sága! und dem raben heisses blut auf den schnabel troff».

Eine halbkenning findet sich hier nicht. dass der handschr. text augenscheinlich eine solche enthält, kann sehr leicht auf einen guten grund zurückgeführt werden. im 13. jahrh. wurden halbkenningar, wie wir bereits sahen, gebräuchlich, — dem schreiber konnte also eine solche figur geläufig sein, weshalb er sehr wohl schlecht überlieferte oder bereits entstellte vorlagen mit hilfe von halbkenningar sich verständlich machen konnte.

5. *þøll*: Þjóð. A. 4, 20 b (Kock § 153).

Diese halbstr. ist bisher von allen interpreten missverstanden worden. sie ist in Hkr. K, F, 47, Har. 66, Hr. überliefert. K hat folgenden text (Sk. A 1, 381):

ært¹ mun snót áðr svörto²
 siafang³ í tvæ gangi⁴
 þøll leggr⁵ við fríð fullan
 fer kleyfa⁶ þat leyfi.

Wichtige varianten: ¹ *ert*, F. 47. 66. Hr. ² *sortuð*, F. ³ *þøng*, F. ⁴ *ganga*, F. 47. 66. Hr. ⁵ *liggr*, 47. 66. Hr. ⁶ *ferkleyfa*, Hr. *ferklaufa*, 66. *ferkleyf a*, F. 47.

FJ. (Sk. B 1) emendiert:

ært mun, snót, áðr sortuð
 sæfong í tvau ganga,

þoll legg, við frið, fyllar
fúr, kleyf, á þat leyfi.

= ært mun við frið, snót, áðr sortuð sæfong ganga kleyf í tvau; fyllar fúrþoll legg leyfi á þat »der vil blive rot i fred, kvinde, för de begede årer går, kløvbare, itu; kvinden priser det».

Diese eminent komplizierte emendation ist unannehmbar. auch der sinn der übersetzung (för de begede årer går, kløvbare (!), itu) ist nicht einwandfrei. vgl. Kock § 153. auf einzelheiten brauche ich nicht einzugehen.

Kock's text sieht weit einfacher aus:

ært mun, snót, áðr sortuð
sæfong í tvau ganga
— þoll legg — við frið fullan
fákleyf — á þat leyfi.

'i full fred, kvinna, kommer det att ros,
förr'n årona, de beckade, solida,
bli bräckta sönder; sådant prisar kvinnan.'

Dieser text zeigt unbestreitbar einen grossen fortschritt, aber ganz einverstanden kann ich mich mit der übersetzung nicht erklären. wo findet sich ein beleg dafür, dass *leggja leyfi á eht* »preisen« bedeutet? *leyfi* ist »erlaubnis« und *leggja leyfi á eht* bedeutet »gestatten«. ein beleg hierfür steht in Fm. VIII 271: *ef þú vilt miklu auka rétt þinn, þá vil ek, at þú leggir leyfi þar á, at* (Fritzner II, 492 b). *leyfi* 'lovprisning' ist eine ad hoc gebildete bedeutungsangabe im Lex. Poet., der Kock ohne genügend kritik folgt.

Damit fällt auch die halbkenning *þoll*, die Kock für diesen helming fordert. der satz *þoll legg á þat leyfi* kann nämlich niemals »das preist die frau« bedeuten, sondern im zusammenhang muss das ganze lauten: »es wird in vollem frieden gerudert werden, frau, ehe die gepichten ruder entzwei gehen; *das junge schwer spaltbare fichtenholz gibt die garantie dafür*«. *fákleyf*, von Kock sehr gut aus *ferkleyf* geändert, gehört zu *þoll*, welches wort in seiner normalen bedeutung steht. eine halbkenning ist hier ohne jede stütze, und der sinn verbessert sich so m. e. ungemein.

Ich emendiere:

ært mun, snót, áðr sortuð
sæfong í tvau ganga,
(þoll legg) við frið fullan
(fákleyf á þat leyfi).

Das seltene *fákleyfr* ist in den hss. zu dem vielleicht bekannten aber hier sinnlosen *ferkleyfr* (vgl. norw. *firkloven*, Ross Ordbog, Gudbr.) geworden.

6. *Þrúðr*: Þorm. 2, 2 b (Kock § 704).

Die halbstr. ist in Fbr. Hb, 556 b, 142, Flat. überliefert.
Hb (Sk. A 1, 282):

þa tok ek þorna freyju¹
Þrúðr kann mart en þrúða
líknumz ek heldr við hillði
hvitings a mer viti.

¹ *þetta freyja*, Fl. *þenna freyja*, 142.

FJ. (Sk. B 1) emendiert:

þá tókk, þorna fægi-
Þrúðr kann mart en þrúða,
(líknumk heldr við Hildi
hvitings) á mér viti.

þorna fægi-Þrúðr sei die frau-kenning. Kock verteidigt folgenden text:

þá tókk þorna Freyju
— Þrúðr kann mart en þrúða:
líknumk heldr við Hildi
hvítings — á mér viti.

Die überlieferung ist getreu wiedergegeben, die interpretation nur mit hilfe der halbkenning *Þrúðr* möglich. ich kann weder an Kock's noch an FJ.'s text glauben, da beide eine metrische unwahrscheinlichkeit enthalten. kein ungerader vers bei Þormóð entbehrt der skothending; soll der einzige beleg dafür zugleich mit einer stilistischen abnormität, einer halbkenning, verbunden sein? das ausnahmebildende fehlen der hending im zusammenhang mit der mangelhaften verständlichkeit des textes gibt mir

die gewähr dafür, dass die überlieferung fehlerhaft ist. dieser fehler wird am ende des 1. verses (s. die varianten) stecken; eine verbesserung gelingt mir nicht.

Ein beleg für die halbkenning liegt hier deshalb nicht vor.

7. *Ilmr*: a. Liðsm. 7 a (Kock § 907).

Der erste helming lautet nach den hss. (= Sk. B 1, 393):

dags nam hvern, þats Högna
hurð rjóðask nam blóði,
ár, þats úti vörum,
Ilmr, í fõr með hilmí.

Kock spricht a. a. o. von vorgefassten meinungen (FJ.'s) und verteidigt *Ilmr* als halbkenning. *ár* wird in der bedeutung 'tidigt' zu *þats úti vörum* etc. gezogen, also zu einer ziemlich un-nützen füllsel gestempelt.

Gegen eine frau-kenning *ár-Ilmr* wäre nichts einzuwenden. da die frau in kenningar gerne mit den von ihr kredenzten ge-tränken und auch mit der von ihr gebotenen speise (*splva Gunnr*, Sk. B 1, 73) in zusammenhang gebracht wird, liesse sich auch *ár* gut als solche bestimmung denken. In der Haustlõng erscheint *ár-Gefn* in der spezielleren bedeutung 'Gefjon' (Studien 161 ff.).

Was die tmesis (Kock's 'Blöd-sinn') *ár-Ilmr* betrifft, kann sie durch zusatz eines *s* (*árs Ilmr*) behoben werden, solange keine genaue untersuchung über die tmesis vorliegt. hierin würde kein kriterium gegen FJ.'s grundauffassung der halbstr. liegen. was aber ganz entschieden für FJ. spricht, ist der parallelismus mit dem zweiten helming:

kneigum vér, siz vígum
varð nýlokit hõrðum,
fyllar dags, í fõgrum,
fit, Lundúnum sitja.

Beide halbstrophen haben einen sehr ähnlichen aufbau und entsprechen sich in der stellung des vok. »frau!«¹. ich frage:

¹ Dass diese stellung des vokativs auch sonst bei skalden beliebt ist, dürfte bekannt sein.

wie kann man den von FJ. für den 1. helming angenommenen satzbau als zu schwierig ansehen, wenn die folgende halbstr. nicht leichteren, sondern schwereren satzbau hat? Kock's angriff gegen FJ. ist in diesem fall ganz unberechtigt und die annahme der halbkenning unbegründet.

b. Korm. 14 a (Kock § 266).

Überliefert in Korm. M und 162. M zeigt folgenden text (Sk. A 1, 82):

hneit við hrungnis fota
halluitindum stali
inn var ek ilmi at finna
engi sar of fenginn.

Für *engi sar* steht in 162: *eingiss ser*, für *fenginn*: *genginn*. dieser helming ist wie der folgende in den hss. stark entstellt. eine einigermaßen befriedigende erklärung ist m. e. noch nicht gefunden.

FJ. emendiert (Sk. B 1):

hneit við Hrunnis fóta
(hall) vitjondum stali
(inn vask ilmi at finna)
engis sax (of genginn).

Kock's text lautet:

hneit við Hrunnis fóta
hallvitjondum stali
(inn vask ilmi at finna)
engis sax (of genginn).

Bei FJ. wäre also eine tmesis, bei Kock eine halbkenning das charakteristikum der halbstr. über die möglichkeit einer so gearteten (*hall — Ilmr*) tmesis gibt es noch keine moderne untersuchung (Kock's paragraphen sind nicht als eine solche anzusehen), deshalb kann man prinzipiell an FJ.'s interpretation zweifeln. einen einwandfreien beleg für eine halbkenning haben wir in älteren strophen noch nicht gefunden, — auch hier ist kein beleg zu erkennen.

Am text der halbstr. ist aus mehreren wesentlichen gründen

zu zweifeln. die vorausgehende sagaprosa steht im gegensatz zu dem dem helming durch FJ. oder Kock zuerkannten inhalt. die saga erzählt nämlich, dass Kormákr der niederfallenden sense mit dem schwerte begegnete: Korm. s. (Möbius) c. 5, S. 10⁸: *En þá er Kormákr kom at skáladyrum skaraði ofan ljðinn ok mætti hann sverðinu ok brotnaði í mikit skarð.* in der str. aber soll es sich um einen schild (*Hrungnis fóta stallr*) handeln, was an und für sich weniger glaubhaft ist. abgesehen davon ist *hallvitjondum* (Kock) oder *vitjondum* (FJ.) als dat. plur. seltsam und nicht recht glaubhaft. würde man in *Hrungnis fóta stallr* eine 'stein'-kenning sehen, was nicht unmöglich wäre und die alte auffassung (vgl. Möbius) wiederaufnehmen würde, liesse sich unter veränderung von *stalli* zu *stalla* folgender text gewinnen:

hneit við (Hrungnis fóta)
hallvitjondum (stalla)
inn vask Ilmi at finna)
engis sax (of genginn).

d. h. *Hrungnis fóta stalla* (= des steines) *Ilmr* wäre = *Steingerðr*. eine halbkenning käme nicht vor, aber *hallvitjondum* wäre immer noch ungläubhaft. die halbstr. ist gewiss verderbt, und auf die interpretationen (meine eingeschlossen) ist kein zum beweis ausreichender wert zu legen. dass diese halbstr. als belegstelle für eine halbkenning gelten soll, ist natürlich ausgeschlossen.

8. *Bil*: a. Has. 52 b (Kock § 1209).

Sk. B 1, 561: snjallr vaun snót frá öllum
senn misgerðum hennar
gunna vörðr, es gerðu
goði treystisk Bil, leysta.

Die hs. hat statt *es gerðu*: *þeim er gerði*, was Kock seinem text zugrunde legt und deshalb gezwungen ist, *Bil* als halbkenning aufzufassen. wir haben den grössten teil der strophen, in denen Kock halbkenningar annimmt, behandelt und haben gesehen, dass nicht ein klarer und einwandfreier beleg vorgekommen ist. nun könnte man sagen, dass eine halbstr. wie diese

vielleicht eine ausnahme von der sonstigen regel sein und tatsächlich die halbkenning *Bil* enthalten könnte. dem steht das recht der änderung eines handschr. befundes gegenüber, von dem z. b. Kock in den NN. starken gebrauch macht¹. ein früher vorhandenes *es* in dieser halbstr. kann sehr wohl von einem schreiber als rel. pron. aufgefasst worden und zu *þeim er* gemacht worden sein. eine änderung *gerði* : *gerðu* ist eine der zahllosen emendationsnotwendigkeiten bei skaldischen strophen. Kock selbst arbeitet in anderen fällen mit sehr viel schlechter begründeten eingriffen in die überlieferung. der sich in FJ.'s text ergebende sinn ist vorzüglich, der stil ist gut und korrekt, und so stimme ich ihm und nicht Kock, der eine unbegründete vorliebe für die halbkenning hat, bei.

b. Anon. (XII) C 36 b (Kock § 1209).

In der Ups. Edda ist überliefert (Sk. A 1, 601):

þar kemr enn of una
itr villdi bil skalldi
at bliþr grær griþar
glaum vindr í sal þindar.

Sk. B 1: þar kœmr enn, ef ynni
itr falda Bil skalldi,
at bliðr of grœr gríðar
glaumvindr í sal þindar.

Die hs. zeigt im 2. vers keine *aðalhending* (*vildi* : *skalldi*). da sowohl in dieser wie in der vorausgehenden halbstr. sonst sämtliche reime genau eingehalten sind, hatte K. Gíslason (Njála II, 75 f.) ganz recht, *vildi* in *falda* zu ändern. dadurch wird die notwendige *aðalhending* wiederhergestellt und andererseits die sonst vorhandene halbkenning *Bil* mit einem bestimmungswort versehen. eine schlagendere korrektur lässt sich kaum denken. die notwendige änderung von *una* : *ynni* ist ebenso glaubhaft. nur grösste voreingenommenheit kann an die existenz einer halb-

¹ noch stärkeren der vertreter der 'neueren skaldenforschung' Ivar Lindquist.

kenning in diesem helming denken lassen. über das fehlen der aðalhending verliert Kock a. a. o. kein wort. und Kock wirft anderen vor, dass sie *nichts hören*, sondern nur messen (§ 1805 B).

Hinzufügen möchte ich, dass *ynni* sinngemäss gleich *unna vildi* steht; dadurch wird die umgestaltung des textes in jüngerer zeit verständlich.

9. *Hlin*: Hfr. lv. 15 a (Kock § 1090).

Sk. B 1, 160: leggr at lýsibrekku
 leggjar íss af Grisi
 (kvöl þolir hún hjá hönnum)
 heitr ofremðar sveiti.

Die halbstr. steht in Hfr. M. und Flat. für *hón* (v. 3) hat M. *hlin*, während in Flat. ein zunächst stehendes *hon* zu *hlin* gebessert wurde. entscheidet man sich mit Kock für *Hlin*, entsteht eine halbkenning, da der übrige wortlaut des helmings keinesfalls ein bestimmungswort enthalten kann. ich halte es für wesentlich, dass Flat. ursprünglich *hon* hatte. zur zeit der entstehung dieser hs. brauchte eine korrektur zu *hlin*, also zur halbkenning, nichts eigenartiges zu sein. für uns aber wäre es eigenartig genug, hier und in Has. 52 (s. o.) halbkenningar zu finden, die sonst zu gleicher zeit nirgends vorkommen. ich halte FJ.'s text für gut.

C. Varia.

1. *hildinga mjǫðr* »blut»: Þorb. þ. 2 b (Kock § 149).

Der helming, über dessen äussere form einigkeit besteht, der aber m. e. noch nicht einwandfrei interpretiert ist, lautet ohne anwendung diakritischer zeichen so:

svá gól endr pás unda
 eiðs af fornum meiði
 hræva gaukr es haukar
 hildinga mjǫð vildu.

Schwierig ist die zusammenstellung der einzelnen kenningar. FJ. nimmt folgende an: 1. *hræva gaukr*. 2. *eiðs haukr*. 3. *unda mjǫðr* (dazu *hildinga* als gen. attr.). *eiðs haukr* lässt FJ. unerklärt.

Meissner 122 schlägt *hildinga eið* als schildkenning vor; *hildinga eiðs mjǫðr* wäre demnach »blut« und *hræva gaukr, unda haukr* müssten rabenkenningar sein¹. Kock § 149 zieht *eiðs af fornum meiði* zusammen (»vom alten baume der landzunge«), sieht in *hræva gaukr, unda haukr* wie Meissner rabenkenningar und erklärt *hildinga mjǫðr* zur halbkenning für den begriff »blut«.

Der befund ist eigentümlich, da der helming in der überlieferten form einen korrekten eindruck macht, jedoch alle vorgeschlagenen erklärungen sonst nicht belegbare eigentümlichkeiten aufweisen. FJ. arbeitet mit dem unerklärbaren und gewiss unrichtigen ausdruck *eiðs haukr*, Meissner mit der blutkenning *hildinga eiðs mjǫðr*, die ganz ungewöhnlich ist, da *hildinga eið* als schildkenning nicht normal und eine solche als bestimmung von *mjǫðr* sonst unbelegt ist. Kock's interpretation, welche die leichteste wortstellung enthält, sieht wegen der übertragung von v. 2 recht unwahrscheinlich aus. für uns wichtig ist aber die beurteilung von *hildinga mjǫðr* 'blut'. eine halbkenning ist das bestimmt nicht, auch wenn die gruppe und Kock's bedeutungsangabe anerkannt wird. der gedanke, dass ein dichter einmal ausnahmsweise das blut mit »met der kriegler« (gen. subj.) bezeichnet haben kann, ist nicht unwahrscheinlich, es würde sich aber dann nur um eine unvollkommene kenning vom standpunkt regelrechter skaldischer technik handeln oder eher um eine freie bildung. die raben trinken den met der kriegler, d. h. das getränk, das ihnen von den krieglern geboten wird; sonst schenken die frauen getränke ein, — tut es ein mann, ist dieser den raben dargebotene drank »blut«. eine halbkenning ist hier nicht zu finden.

Eine vierte interpretationsmöglichkeit wäre vorhanden, wenn man von folgenden kenningar ausginge: 1. *hildinga eiðs haukr* »schild-habicht« = »rabe«. 2. *hræva gaukr*. 3. *unda mjǫðr* »blut«.

---

¹ Das tritt bei Meissner a. a. o. nicht deutlich hervor, weshalb ich mich möglicherweise in seiner auffassung irre.

2. *vatnfall*, *kilja* »blut«, *valr*¹ »rabe« Anon. (XIII)
B 44 (Kock § 1383).

vatnfalli (mun vella
vápnrøst) náir føstu;
valr slítr varma kilju;
verðk þangat til ganga.

In dieser halbstr. des 13. jahrh. steht *valr* als halbkenning für »rabe« und vielleicht auch *kilja* als halbkenning für »blut«, wenn auch eine übersetzung »flüssigkeit« oder ähnl. genügen würde. *vatnfall* im 1. vers kann sehr wohl gleichfalls eine halbkenning für »blut« sein, durch den einschaltsatz mit *vápnrøst* verständlich gemacht. dass der stil der halbstr., besonders der beiden ersten verse, nicht schön ist, braucht nicht zu überraschen. FJ. kann jedoch recht haben, dass nicht *vatnfalli*, sondern *valfalli* der ursprüngliche text war.

3. *vín* »blut«: Njála 11.

Im satz *mynim vinna varg vín* ist *vín* halbkenning und durch das junge alter der halbstr. gerechtfertigt.

4. *fagrhjól* »schild«: Anon. (XIII) B 20 (Kock § 1379).

snjallr segik Freyr at felli
fagrhjóls

Freyr fagrhjóls muss »krieger« bedeuten und *fagrhjól* eine halbkenning für »schild« sein. FJ.'s änderung zu *fránbóls* »des goldes« ist nicht notwendig, da im 13. jahrh. halbkenningar belegt sind.

5. *herr*: Mdr. 43 (Kock § 1662).

Ich halte Kock's meinung, dass der parenthetische satz dieses helmings *Krist lofi herr* und nicht *Krist lofi herr fira* (FJ.; *fira* steht inmitten des nächsten verses und hat dort eine ausge-

¹ Über einen weiteren beleg für eine mögliche halbkenning *valr* = 'rabe' vgl. unten.

zeichnete position) lautet, für gut. wieso aber *herr* eine 'halbkennung' (index zu Not. Norr., heft 11) sein soll, ist mir unverständlich. es handelt sich gewiss um einen irrtum Kock's.

II. Unvollständige Kenningar.

Die halbstrophen, in denen Kock »unvollständige kenningar« vermutet, behandle ich in vier gruppen. die gruppe A—C enthält fälle, die m. e. tatsächlich »unvollst. kenningar« erweisen, wenn auch meine erklärung und stilistische einordnung eine andere ist als die von Kock. die gruppe D vereinigt die fälle, bei deren erklärung die »neuere skaldenforschung« meiner überzeugung nach irrt. der grundsätzliche unterschied zwischen halbkennung und unvollst. kenning liegt nach dem verfasser der Notationes N. in der bedeutung des zusammenhanges für die letztere¹.

A. Belege für die ἀπὸ κοινῶν-konstruktion.

1. Bersi 5 a (Kock § 327).

fylgðuð oss, es Óðins,
endr, ór þessi hendi,
Hlakkar Njörðr, á hurðir
hurðúlfr gininn þurði.

Diesen text (der sich von Kock's text durch die hinzuziehung von *endr* zum hauptsatz unterscheidet) habe ich Studien 35 f. verteidigt auf die äussere form brauche ich also nicht mehr einzugehen. die übersetzung lautet: »du folgtest mir einst, kriegler, als gegen die Odinstüren der türwolf schnappend aus dieser hand fuhr«. Óðins hurðir sind 'schilde'. hurðúlfr für sich genommen ist eine unvollständige kenning, da ein bestimmungswort zu *hurð* fehlt. die übersetzung zeigt aber, dass der sinn der halbstr. ganz unmissverständlich ist, da *hurð* in *hurðúlfr*

¹ Kock § 327 D: 'Sammanhangets betydelse för keningstekniken, för beteckningarnas utförlighet och fyllighet, är i stor omfattning misskännt'.

selbstverständlich die gleichen (*Óðins*) *hurðir* bedeuten muss, die unmittelbar vorher genannt wurden.

2. Hást. 7 (Kock § 339. Studien 37).

heyri svan, þars sárir
sigrstalls víðir falla,
— benskári drekkur -bóru —
blóðfalls of ná gjalla.

Kock meint, dass *blóðfalls* logisch bestimmungswort von *svan* ist, aber zugleich *bóru* verständlich macht. das halte ich für unrichtig, da eine weniger komplizierte beziehung möglich ist. der 3. vers ist m. e. aus sich selbst heraus verständlich: »wundenmöve trinkt -woge» bedeutet »wundenmöwe trinkt (wunden)woge». rhythmisch ähnliche konstruktion glaube ich an hand von Rdr. 6 b und Gldr. 2 b (Studien 22, 24) wahrscheinlich gemacht zu haben. dort handelt es sich um die verse:

ennihogg ok eggjar »stirn- und schwerthiebe»,
ræsinadr ok rausnar »prächtiger drache und von herrlichkeit».

In Rdr. 6 b ist hinter *eggjar* : *hogg*, in Gldr. 2 b hinter *rausnar* : *naðr* zu ergänzen. solche fälle sind für die kenntnis skaldischer rhythmik von bedeutung, und insofern sind einige m. e. ganz sichere fälle der tmesis hierher zu stellen, fälle, in denen die gespaltene kompositionsglieder im selben vers folgendermassen vertelt werden:

njarð- (*røð fyr sér*) -*gjarðar*, Pd. 7 a (Studien 8 f. 207 f.),
dolg- *Svíþjóðar* -*kolgu*, Pd. 12 a (Studien 210).

Hást. 7 enthält keine halbkenning, sondern eine *ἀπό κοινοῦ*-konstruktion. in dieser allgemeinen feststellung bin ich mit Kock einig.

3. Liðsm. 4 b (Kock § 906).

Der helming wird von FJ. in Sk. B 1, 392 nur fragmentarisch interpretiert. er lautet:

nær vas sveit þars sóttum
syn með hjálm ok brynju
elds sem olmun heldi
elg rennandi kennir.

FJ.'s prosaauflosung ist: »*nær vas, þars sóttum sveit með hjálm ok brynju, sem »kennir syn elds» heldi olmun elg Rennandi*». Kock gibt folgenden text:

nær vas, sveit þars sóttum,
Syn, með hjálm ok brynju,
elds, sem olmun heldi
elg Rennandi kennir.

elds Syn ist 'frau', eig. 'göttin des herdfeuers'. der sinn des ganzen: »als wir mit helm und brünne die schar angriffen, frau war es fast so, als wenn den flusselch sein erprober steuerte». *elg Rennandi* ist 'schiff', *kennir* steht sonst nur als grundwort in kœnningar. ein bestimmungswort für dieses grundwort existiert in der halbstr. nicht. und trotzdem ist das ganze vœllig verständig. *Rennandi* steht in typischer ἀπὸ κοινοῦ-stellung zwischen *elg* und *kennir*; es ist nicht daran zu zweifeln, dass diese konstruktion hier wirklich vorliegt. die halbstr. bedeutet: so wie ein steuermann über das rasende schiff herr ist, waren wir herr über die gegner.

§ 906 ist einer der wertvollen paragraphen Kock's.

4. ESk. 12, 14 (Kock § 960).

Sk. B 1, 453: viknar ramr í, Rakna,
reksaumr flugastraumi,
dúks hrindr þol, þars bleikir
bifgrund, á stag rifjum.

Prosa: *Ramr reksaumr viknar í flugastraumi; dúks þol hrindr rifjum á stag, þars Rakna bifgrund bleikir* = »De stærke sœm giver efter i den rasende strœm; vinden støder sejlet forover, hvor sœen hvidnes».

Die halbstr. ist in SnE. RWTU757 überliefert; die varianten sind: v. 1: *ramr: ran* U. *rakna: raknar* U. v. 3: *dúks: dug* RWT, *duks* U, *dags* 757. v. 4: *bifgrund á*: so WTU. *bif*

grundar R, *bifgrunda* 757. demnach ist der von FJ. gebotene wortlaut der einzig mögliche. gegen die erklärung geht jedoch Kock aus verständlichen gründen vor. sie ist ausserordentlich kompliziert und erscheint beim ersten blick ungläubwürdig. die verbindung von *Rakna* und *bifgrund* wirkt störend, da die halbstr. den eindruck macht, dass sie inhaltlich in je zwei verse geteilt ist. zuzugeben ist, dass bei annahme von FJ.'s interpretation eine sprachlich normale form erreicht wird. *flugastraumr* kann gewiss für sich stehen und »rasande ström» bedeuten, aber *Rakna flugastraumr* wäre auch möglich. dann würde (mit Kock) die erste hälfte des helmings so aufzulösen sein: *ramr reksaumr viknar í Rakna flugastrumi* »die starken nähte geben im rasenden meer nach».

Die 2. hälfte übersetzt Kock:

‘mot staget kör stormvinden reven,
där bävande grunden går vit.’

Kock glaubt, dass *bifgrund* durch den zusammenhang mit *Rakna* bestimmt sei und durch den in anderen zusammenhang gehörenden gen. verständlich würde. das halte ich für einen unfreiwilligen überrest der interpretation FJ.'s. die drei oben genannten fälle der ἀπὸ κοινῶν-konstruktion zeichneten sich dadurch aus, dass die hierfür in frage kommenden glieder nahe beieinander standen. *hurðúlfr* (Bersi 5 a) stand dicht hinter *hurðir*, *benskári* und *bóru* (Hást. 7) standen im gleichen vers, und *Rennandi* (Liðsm. 4 b) direkt zwischen *elg* und *kennir*. in diesem fall soll aber nach Kock ein wort des 4. verses durch ein in einen anderen garnicht zusammenhängenden satz gehöriges wort des 1. verses deutlich werden. m. e. bedeuten vers 3—4 des helmings: »des tuches (segels) verderbuis reisst die reven nach vorn, während der bebende grund weisslich schäumt». es sollte klar sein, dass unter dem bebenden grund nur der des segels gemeint sein kann. *dúks* ist gen. obj. zu *ból*, aber zugleich gen. subj. zu dem in tiefstellung befindlichen *bifgrund*. *dúks bifgrund* bedeutet ‘meer’ und wäre eine parallele zu *bekkjjar blárøst*, *hefils vallir*, *húnferill*, *borðgrund* (Meissner 96). damit wäre eine plau-

sible und von der art der ersten beispiele nicht grundsätzlich abweichende ἀπὸ κοινῶδ-konstruktion erreicht.

5. GOdds. 7 b (Kock § 1328)?

Sk. B 2, 92: at, stála hjarls, Sturla,
steinrunnins, mun kunna,
valr fekk blóðs í byljum
bráðir, stórt at ráða.

Für *stála hjarls* hat die hs. *stal hjarli*. Kock behält das bei, verändert aber *steinrunnins* zu *steinrunnu*. sein text lautet:

at stálhjarli Sturla
steinrunnu mun kunna
— valr fekk blóðs í byljum
bráðir — stórt at ráða.

stálhjarli ráða bedeutet nach Kock »ráða över spjutets land« = »hantera skölden«. während nach FJ. die kenningar *stála hjarls byl* und *blóðs valr* lauten, sieht Kock in *byl* eine unvollst. kenning für »kampf«, hier in »charakteristischem zusammenhang mit *blóðs* stehend».

Beide forscher haben die überlieferung korrigieren müssen, FJ. etwas ausgiebiger als Kock. inhaltlich sind beide interpretationen gut. FJ.'s auffassung würde ich keinesfalls ganz teilen, denn sein text liesse sich m. e. besser folgendermassen auffassen:

at stála hjarls Sturla
steinrunnins mun kunna
(valr fekk blóðs) í byljum
(bráðir) stórt at ráða.

Der satzbau ist in dieser form einfacher geworden, und ich muss gestehen, dass ich zwischen diesem und Kock's text schwanke. *valr fekk blóðs í byljum bráðir* ergäbe eine ausgezeichnete ἀπὸ κοινῶδ-stellung von *blóðs*, unseren ersten beispielen vergleichbar (bes. nr. 3). andererseits erhalten wir ausgeführte kenningar und leichte verschlingung. schliesslich aber könnte in Kock's text *valr* reine halbkenning (vgl. oben sub I C, 2) sein,

da der text in junge zeit fällt. *blóðs í byljum* stände rhythmisch in besonderer gruppe.

Eine entscheidung vermag ich nicht zu fällen.

B. Belege für die »unvollständige kenning»; diese ist durch ein besonderes kennwort verdeutlicht.

1.—2. Bersi 1 a und Sigv. 2, 1 b (Kock §§ 325, 618; Studien 186 f.; Genzmer a. a. o. 101 f.).

A. a. o. habe ich mich für folgenden text des Bersi-helmings nach Kock entschieden:

mér varð hjalms á holmi
hald-Ullr fyr sik gjalda
(poll má þann of kalla)
þrjár merkr (hugum sterkan).

Der handschr. befund kommt in diesem text am besten zur geltung. *pollr* im 3. v. ist aber keine halbkenning im üblichen sinne, sondern ein in individuellem verständlichen zusammenhang stehende unvollst. kenning. zuerst spricht der dichter von einem *hjalms hald-Ullr*; dann greift er auf »*diesen baum* kann man hochgemut nennen«. das pron. *þann*, welches die deutliche beziehung herstellt, ist von grösster wichtigkeit und trennt diesen beleg von den anderen, welche Kock vorgebracht hat. *Freyr* in der von Genzmer interpretierten str. 2 des Bersi (s. o.) würde eine hiermit nicht zu vergleichende besonderheit sein.

Eine ähnliche stilfigur läge in Sigv. 2, 1 b vor, wenn man Kock's fassung glauben schenken könnte. der helming ist in Fsk. B folgendermassen überliefert:

cann ec sigrviðum sægia
suuz hve þeirra fyndir
ærin skil þeim er orom
at baruz þar varo.

Kock emendiert:

kank sigviðum segja
sunds, hvé þeira fyndir
— ærin skil þeim órum
at bórusk — þar vöru.

þeim órum ohne bestimmungswort wäre ebenso aufzufassen wie *þann þoll* bei Bersi. ich glaube nicht recht an Kock's emendation, trotzdem sie die von FJ. an güte weit übertrifft. zum mindesten würde ich die verbindung *sunds sigviðum* (Kock) aufgeben, *sigviðum* für sich lassen und *sunds fundir* zusammenfassen.

C. Beleg für eine verkürzte dreigliedrige kenning?

Ormsp. IV, 4 (Kock § 185): *Geitis blakkr* = *Geitis vífs blakkr*?

Zwei verse dieser str. lauten nach der überlieferung:

gekk enn gráðgum blakki
Geitis sylg at veita.

gráðgum blakki Geitis muss »dem wolf« bedeuten. da aber dieser begriff stets mit einem bestimmungswort »riesin« verbunden wird, wenn *blakkr* (und synonyma) das grundwort ist, setzt FJ. (Sk. B 2) für *enn: vífs* (ferner für *gráðgum: gróum*) ein. Kock sieht in *Geitis blakkr* eine unvollst. kenning (= *Geitis vífs blakkr*), wie auch in Giz. 2, 2 *bergstjóra hregg* für *bergstjóra vífs* (o. ähnl.) *hregg* stehe. — es ist nicht ausgeschlossen, dass es sich hier um eine junge formell der alten tradition nicht entsprechende kenning handelt: »pferd des riesen« wäre einfach für »pferd der riesin« eingetreten. andrerseits kann eine bewusste (wohl durch das metrum erzwungene) verkürzung eingetreten sein. eine halbkenningartige ausdrucksweise liegt hier natürlich nicht vor.

D. Von Kock unrichtig angenommene fälle von unvollständigen kenningar.

1. Gísli 4 b (Kock § 347).

FJ., Kock und ich (Studien 188 f.) haben diesen helming verschieden erklärt. ich stelle die drei texte nebeneinander:

F. Jónsson:	Kock:	Reichardt:
eik berr (angri) lauka (eir reksk) bráa geira (bróður) dōgg á bæði blíð ōndugi síðan.	eik berr angri lauka — Eir rekr bráa geira — bróður dōgg á bæði, blíð, ōndugi síðan.	eik berr angri lauka (eir reksk) bráa geira bróður dōgg á bæði blíð ōndugi síðan.

Der 2. vers beginnt in den hss. so: *Eiríks*, 761. *eirecks* 556. *ei* — 149. FJ. setzt dafür evident *eir reksk*, während Kock zu *Eir rekr* umgestaltet. der unterschied zwischen FJ.'s und meinem text beruht nur darin, dass ich *angri bróður* in den umschliessenden satz schiebe, wodurch leichter er satzbau erreicht wird. die kenningar sind: 1. *lauka eik* 'frau'. 2. *bráa dōgg* 'tränen'. 3. *geira ǫndugi* 'arme'. Kock schreibt: »Därvid uppfattar jag *geira Eir* på samma sätt som i § 246 A, *rekr* såsom en form av *rekja*, 'breda ut', nämligen ögonhåren, här likvärdigt med att trycka dem mot kinden för att få bort tårarna, *dōgg* såsom *bráa dōgg* (§ 327 D) och *bæði ǫndugi* såsom beteckning för 'de båda, som röra sig (lyftas) mot varandra' (jfr. den etymologiska anmärkningen till *ǫndvegi* i Lex. poet.), dvs. händerna, som på barnavis samtidigt föras upp till ögonen — en vacker, rörande bild.» so schön und rührend kann ich Kock's interpretation und kommentar nicht finden. Kock zufolge strotzt der helming von absonderlichkeiten. wieso *rekja* 'ausbreiten' in diesen absonderlichen zusammenhang gelangen kann, ist mir nicht verständlich; dass *ǫndugi* 'hochsitz' (die etym. bemerkung im Lex. Poet. spielt doch für den lebenden gebrauch des wortes keine rolle!) ohne bestimmungswort 'arme' bedeuten soll, ist ganz ausgeschlossen. *dōgg* steht ohne bestimmungswort, *Eir rekr* ist hs.-änderung und wegen des unmöglichen sinnes ganz unannehmbar. Kock scheint *bráa* und *geira* deshalb nicht zu *dōgg* und *ǫndugi* ziehen zu wollen, weil die wortstellung schwierig ist. aber *angri* und *bróður* stehen ebensoweit auseinander und man sollte doch beachten, wie auf *angri*, *bráa*, *geira* die dazugehörigen subst. *bróður*, *dōgg*, *ǫndugi* schön aufeinander folgen. eine unvollständige kenning kann hier unter keinen umständen angenommen werden.

Kock setzt an der kenning *geira ǫndugi* 'hochsitz der speere' = 'arm' (der frau) etwas aus. gewiss ist der ausdruck nicht gerade passend, wenn wir auch über streitbare frauen im nord. mittelalter genug wissen. aber weshalb soll denn jede kenning ideal gebildet sein? warum darf nicht ein begabter dichter der skaldenzeit ebenso einmal ein schlechtes bild brauchen wie es

so viele begabtere dichter anderer zeiten hier und da tun? nach vorgefassten schönheitsideen dürfen skalden nicht interpretiert werden, sondern nur nach den tatsachen. die ästhetische wertung ist notwendig, darf aber nicht primär sein.

2. Vigf. 1 a (Kock § 385; Studien 110 f. anm.).

varðat hægt, þars hurðir
 hjörklofnar sák rofna
 (hött song Högna) Geitis,
 (hregg) til Vagns at leggja.

Dieser text (= Sk. B 1) ist durchaus nicht kompliziert. der satzbau ist durchsichtig (typ a (bc bc) a), die wortstellung normal. alle kenningar sind vollständig: *Geitis hurðir*, *Högna hregg*. Kock setzt für das in Jónsv. 510 überlieferte *Geitis: gáttar* aus Fsk. A ein, zieht *Högna gáttar hregg* zu 'kampf' zusammen und meint, dass *hurðir* im zusammenhang klar sein müsste. Kock erreicht damit die entfernung der satzverschlingung, ohne sich aber zu vergegenwärtigen, dass der nächste helming die gleiche stellung des einschaltsatzes mit spaltung enthält. Kock's angriff ist unbegründet.

3. Vell. 5 (Kock § 391; Studien 199 f.).

Die von Kock und mir verteidigten texte haben folgendes aussehen:

Kock:	Reichardt:
eisar vágr fyr vísa	eisar vágr fyr vísa
— verk Rognis mér hagna —	(verk) Rognis (mér hagna);
þýtr Óðrøris alda	þýtr Óðrøris alda
øldrhafs við fles galdra.	aldr hafs við fles galdra.

Nach Kock soll *vágr* (unvollst. kenning) aus dem zusammenhang begreiflich sein (übersetzung des 1. verses: 'Vágen vâltrar inför fursten'). *verk Rognis* bedeute gleichfalls 'gedicht', obgleich eine kenning dieser art sonst nie auftritt. m. e. ist *Rognis vágr* die 'gedicht'-kenning und *verk hagna mér* die nebenbemerkung des dichters. damit ist alles in den möglichen grenzen

erklärt; was die stellung der satzabschnitte im 2. vers betrifft, vgl. die auch von Kock anerkannte halbstr. 16 a der Vell.:

ok herþarfir hverfa
(Hlakkar móts) til móta
(rauðbrikar fremsk rækir
ríkr) ásmegir (slíku).

Eine unvollst. kenning kommt in Vell. 5 nicht vor.

4. Vell. 9 (Kock § 396; Studien 154 f.). 5. Korm. lv. 7 b (Kock § 1065). 6. Drv. (XI) 6 (Kock § 913).

Diese drei halbstrophen möchte ich zusammenfassend behandeln, da sie m. e. alle eine eigentümlichkeit enthalten, gegen die Kock scharfe stellung nimmt und deren existenz er bestreitet. zuletzt hat Kock § 1827 bemerkenswert eingehend davon gehandelt.

Ich gebe zunächst den text der drei helminge nebeneinander wieder:

Vell. 9.	Korm. 7 b.	Drv. (XI) 6.
mart varð él, áðr, Ála, austrlond at mun banda	þann metk hadd, es (hodda) hqrbeidi-Sif greiðir	valdr man hitt, at, Hildar, hlæjandi rauðk blæju
randar lauks af ríki rækilundr of toeki.	(dýr verðr fægi-Freyja) fimm hundraða snimma.	(skjöld nefnik svá) skjofnum skjóma fyrstr at rómu.

Ich beginne mit Korm. 7 b. nach FJ. sind hier *hqrbeidi-Sif* und *hodda fægi-Freyja* die frau-kenningar, deren zweite in den zusammenhang besonders gut passt. Kock stösst sich am aussehens des 1. verses und zieht *hodda hqrbeidi Sif* äusserlich verlockend zu einer kenning zusammen, die ein ähnliches aussehens erhält wie Kock's kenningar *seims þjóðkonungr* (s. nr. 10), *vika gunnar dökkmarr* (s. nr. 11), *hjaldrs veitar hlunnfáks runnr* (s. nr. 16). alle diese kenningar (in diesem falle 'goldgeschmückte leinen-Sif') sind überladen, und ihre geburt macht jedes mal ein sonst noch im helming stehendes grundwort zum fragment. *fægi-Freyja* ist nach Kock eine unvollst. kenning; dass *hodda* formell ein ausserordentlich passendes und glücklich gewähltes bestimmungswort wäre, ist augenscheinlich. was in dem einen fall unnötige belastung ist, ist in dem anderen ein empfindlicher mangel.

In Drv. 6 befindet sich nach FJ. die kenning *Hildar valdr* 'krieger'. Kock fasst hingegen *Hildar blæja* »der Hild decke« zur schild-kenning zusammen und erklärt *valdr* für unvollständig. im vorigen fall liess sich leicht erkennen, dass *hodda* das erwünschte bestimmungswort für *fægi-Freyja* wäre, in diesem fall führt Kock's erklärung wiederum eine schwierigkeit mit sich: im helming wird die figur des *tilsagt*, der erläuterung, angewandt. wäre *Hildar blæja* tatsächlich die schild-kenning, würde der einschaltsatz zu einer banalen und wenig sinnvollen füllsel werden, denn diese kenning wäre bestimmt für die hörer verständlich gewesen. wenn als grundwörter von schildkenningar solche wie *net* und *segl* verwandt werden (s. Meissner 167 f.), ist auch ein grundwort *blæja* verständlich. die anwendung der *tilsagt*-figur sollte doch aber beweisen, das hier etwas zu verdeutlichen ist. fasst man mit FJ. *Hildar valdr* zur vollständigen kenning zusammen, bleibt *blæja* ohne bestimmungswort, ist also halbkenning. wenn dies der fall ist, wird des skalden erläuterung *skjöld nefnisk svá* verständlich und erhält den denkbar besten sinn. der skalde ist sich dessen bewusst, eine unnormale weil des bestimmungswortes entbehrende bezeichnung für 'schild' gebraucht zu haben, und stellt die unklarheit sofort richtig. geht man also vom inhaltlich wahrscheinlichen aus, wird man selbstverständlich *hodda* zu *fægi-Freyja* und *Hildar* zu *valdr* ziehen.

In Vell. 9 liegt der fall ähnlich. FJ. sieht in *Ala el* die sehr häufig belegte 'kampf'-kenning; der sinn des helmings ist: die schlacht war hitzig, als der held des ostland eroberte. Kock stösst sich aus eingeschobenen *úðr* und erklärt *Ala austrlönd* als »des seekönigs ostland = Norwegen«, eine ganz unwahrscheinliche kenning. Lindquist (Norr. Lovkväden 1929) nimmt Kock's erklärung formal an, sieht aber in derselben kenning den begriff »ostsee«. bei beiden aber ist *el* unvollständige kenning für 'kampf'. inhaltlich ist selbstverständlich FJ.'s erklärung die unvergleichlich beste.

Ich gelange zu folgendem tatbestand: FJ.'s übersetzung der drei behandelten halbstrophen ist inhaltlich die überaus beste.

Kock gibt eine unbefriedigende übersetzung und zugleich behauptet er die existenz von drei unvollständigen kenningar. FJ.'s kenningar sind ausnahmslos gut.

Der grund der polemik Kock's liegt in seiner meinung begründet, dass verse wie

1. mart varð él, áðr, Ala
2. þann metk hadd, es (hodda)
3. valdr man hitt, at, Hildar

nicht existieren¹. diese meinung wiederum basiert auf seiner von Lindquist (vgl. NN. § 1301) folgendermassen ausgedrückten ansicht: für L. gilt 'upphöjandet till suveränt rättesnöre av den principen, att ingen tolkning kan vara riktig, som våldför förnuftig tanke och förnuftig, för alla folk och alla tider jemensam meddelelseart'.

Das nennt Genzmer a. a. o. gelegentlich 'erfahrungsphilologie!' ein solcher grundsatz ist völlig unverständlich, da ihn ein auch noch so flüchtiger blick auf menschliche kunstdichtung zusammenbrechen lässt. ich möchte wissen, was Kock und Lindquist zu dem kunststil indischer epen (z. b. Vikramānkadevacarita), zu den mittellateinischen und altirischen 'rhetorics' sagen? ist das ein stil, der für alle völker zu allen zeiten eine gemeinsame mitteilungsart enthält? wir haben es mit kunststil zu tun, und es ist kein wunder, dass Wolfgang Krause skalden und altindischen kunststil in engeren zusammenhang gebracht hat. der grundsatz Kock's und Lindquist's ist ein axiom, welches auch der schwächsten kritik nicht stand hält.

Wir wissen, dass es skaldischer stil ist, wörter oder ein wort aus einem satz herauszureissen und einem andern satz einzuverleiben². warum dürfen wir es nicht auch für die konj. *áðr*

¹ Die von Kuhn Gött. gel. Anz. 1929 Nr. 4, 201 gegebene erklärung von Vell. 9 ist verlegenheitsergebnis, seine grundsätzlichen behauptungen harren der ausgearbeiteten begründung.

² Deshalb ist Genzmers probe des zum skalden gemachten Goethe witzig, aber nicht berechtigt; auch die allgemein anerkannte skaldische kenningkunst und verschlingung würde bei Goethe und allen anderen dichtern, die keine skalden sind, lächerlich wirken.

und *at* annehmen? dass Kock sich dagegen sträubt und jetzt eine liste von beispielen zu seinen gunsten herstellt (an die aber ich zum teil nicht zu glauben vermag) ist verständlich, aber — wie wir sahen — dem empirischen tatbestand nicht entprechend. Kock gerät in das gleiche netz, in welches sich seiner meinung nach seine vorgänger verschlungen hatten. diese wussten eine anzahl komplizierter stropfen noch nicht zu erklären und nahmen deshalb z. t. ganz ungläubhafte schwierigkeiten an, — Kock schafft unwahrscheinliche übersetzungen und ist gezwungen, eine grosse unordnung in den kenningbestand¹ und damit den skaldischen stil hineinzudeutern.

Das muss einmal in dieser schärfe gesagt werden, da Kock seine ideen unverhältnismässig schärfer zu vertreten pflegt. —

An die drei unvollst. kenningar vermag ich nicht zu glauben. sämtliche belege für die von Kock angegriffene spaltung werde ich in anderem zusammenhang zusammenstellen.

7. Vell. 12 a (Kock § 399; Studien 197).

Sk. B 1, 118 f.: *hjálmgrápi vaun hilmir*
harðr (Lopts vinar) barða
(því kom vöxtr í Vinu
vinheims) fiandr sína.

Die kenningar sind: 1. *hjálmgráp*, 2. *Lopts vinar* (= Odins) *vinheims* (= des Óðrörir) *Vina* = 'gedicht'. Kock meint, dass *Lopts vinar* und *hilmir* verbunden werden müssten. *Lopts vinar hilmir* wäre somit ein »Odin-fürst«, und dieses 'pompöse epitheton' erinnere an ausdrücke wie *Óðinn á jarla* (*Hárbarzljóð*), *Yggs niðr*, *ragna konr*, *Freys vinr* etc. trotzdem könne der gen. *Lopts vinar* dazu helfen *vinheims Vinu* in v. 3—4 zu verstehen. für diese und andere interpretationen Kock's lässt sich das etikett a + x, b — x bilden; d. h. im satz a steht ein glied (x) zu viel, und dieses überflüssige glied ist es, welches in satz b fehlt. dass die gruppe *Lopts vinar hilmir* indiskutabel ist, steht für mich

¹ Das hat Niedner AfdA 44, 170 ff. 'kenningarfeindlichkeit' genannt.

fest; dass *Lopt's vinar vînheims Vína* eine ausgezeichnet aufgebaute und vollständige kenning ist, gleichfalls, dass ein abschnitt eines zweiten satzes inmitten eines verses steht, der sonst bestandteile des ersten satzes aufweist (optisch-akustisches ergebnis: »dreiteilung«), ist nichts aussergewöhnliches, wenn auch nichts häufiges. zwei beispiele aus Vell. habe ich sub 3 genannt. es besteht also nicht der leiseste grund, die schöne halbstr. Einarr skálaglamm's stilistisch zu zerstören.

8. Þórh. 2 a (Kock § 539).

Sk. B 1, 182: Förum aptr, þar es órir
eru, sandhimins, landar,
lötum kenni-Val kanna
knarrar skeið en breiðu.

sandhimins kenni-Valr ist nach FJ. 'schiff'.

Kock schreibt: »Det är alldeles riktigt, att *sandhimins* och *kenni-Val* äro logiskt så förknippade, att en 'skepps'-kenning ('havets prövande häst') uppstår. Men det är likaså oriktigt, att jenetiven själv skulle direkt bilda en del av den andra satsen. *Sandhimins* hör till *förum aptr* och betyder 'till havet' etc. d. h. satz a erhält ein x, welches nicht notwendig ist, aber satz b zu einem fragment macht. bei annahme von Kock's erklärung entsteht der satzbautyp a b a|c, bei annahme von FJ.'s text der typ a|b c b c; ein unterschied in der schwierigkeit besteht also nicht. die dreiteilung des 2. verses mit dem in einen fremden satz geschobenen *sandhimins* bleibt auch in Kock's text bestehen, — worin also liegt der grund, für eine unvollst. kenning zu plädieren? 'gesunde skaldenforschung' wird zweifellos *sandhimins kenni-Val* zusammenfassen.

9. Tindr 1, 10 a (Kock § 437).

Überliefert in Jómssv. 510 (Sk. A 1, 147):

þa er firi borð á barda
j brudar fang at ganga
uedur magnanda uidris
uirdendur bua kendu.

Sk. B 1, 138: þá's fyr borð á Barða
 þóðvar fangs at ganga
 veðrmagnanda Víðris,
 virðendr Búa kendu.

Prosa: *Þá's þóðvar fangs virðendr á Barða kendu Búa, Víðris veðrmagnanda, at ganga fyr borð.* die halbstr. ist nach dieser emendation korrekt und sinnvoll. eine korrektur der überlieferung findet sich im 2. vers.

Kock's text lautet:

þá's fyr borð á barða	=	'När på skeppet männen lärde
brúðar í fang at ganga		tappre örlogsjälten Bue,
veðrmagnanda Víðris		att han över reling skulle
virðendr Búa kendu.		kasta sig i brudens famn.'

1. Der sinn der übertragung ist mir unklar. was bedeutet 'att han . . skulle kasta sig i brudens famn'? 2. *virðendr* steht nach Kock für *virðar* (und ist nach § 327 D. eine unvollst. kenning). das ist reine hypothese. 3. der 2. vers ist sieben-silbig und metrisch unmöglich.

Diese erklärung kann also nicht angenommen werden und der helming ist als beleg für eine unvollst. kenning unbrauchbar. FJ.'s erklärung ist nicht absolut befriedigend, aber gut genug, um einen anhaltspunkt zu geben.

10. Tindr 1, 8 a (Kock § 435).

Dieser helming ist in meinen Studien beiseite geblieben, da eine annehmbare erklärung nicht vorlag. ich kritisiere jetzt FJ.'s und Kock's erklärungen und gebe eine eigene.

Überliefert in Jónsv. 510 (Sk. A 1, 146):

Þat vill öld meðan aldir
 yngs kvediu menn byggja
 gnotgt þess er göglum ueitti
 glaum haconar æfi.

SvbEg. führte folgende änderungen durch: *vill: veit (man);*
yngs: yggs; menn: man; glaum: glæ.

In Sk. B 1, 197 steht:

Þá veit öld, meðan aldir
Yggs, hræva, man byggva,
gnótt þess's göglum veitti
glæs, Hókonar ævi.

Prosa: *Þá ævi Hókonar, þess es veitti hræva glæs göglum gnótt, veit öld, meðan aldir byggva Yggs man* = 'Den Hakons levetid, som gav ravnene rigelig føde, vil folk huske, sålænge menneskene bebor jorden'.

FJ.'s änderungen sind: *þat: þá, vill: veit, yngs: yggs, kveðiu: hræva, menn: man, glaum: glæs.*

Kock's text lautet:

Þat vill öld, meðan aldir Yggs kveðiuman byggva: gnótt þess's göglum veitti, gæfs Hókonar æfi.	= 'Detta önskar folk, sålänge människor bo på denna jorden: jåve Håkans tid, som jivit korparna en riklig fäst.'
---	---

Kock's änderungen sind demnach: *yngs: yggs, menn: man, glaum: gæfs.*

Zu FJ.'s erklärung ist zu sagen, dass der verteidigte text reichlich kompliziert ist. die dreiteilung des 2. verses könnte annehmbar sein, wenn kein anderer weg möglich schiene; dass sie hier auf einer konjektur beruht, spricht nicht zu ihren gunsten. der sinn des textes erscheint mir jedoch gut und besser als der in Kock's text. das *þat vill öld* scheint mir doch im zusammenhang mit dem folgenden nicht recht glaubhaft. Kock versucht aner kennenswerter weise den überlieferten text möglichst zu bewahren. *gæfs* im 4. v. halte ich als reimwort zu *æfi* für sehr wahrscheinlich, aber die unvollst. kenning *göglum* (durch *Yggs* im 2. v. gestützt) und die kenning *Yggs kveðiuman* = 'erde' zeigen doch zu sehr, dass Kock's bemühen nicht erfolgreich ist. sonderbarkeiten in zweifellos schlecht überlieferten stropfen geben mir starke gewähr für die unrichtigkeit der interpretation. wieder sehen wir, dass die eine von Kock verteidigte kenning sehr wohl ein glied entbehren könnte, — der anderen aber ein glied

fehlt (a + x, b — x); deshalb suche ich nach einer anderen erklärung.

Ich kombiniere so: *goglum* hat ein bestimmungswort nötig. im 4. vers kann dieses nicht stehen, da die altn. sprache kein inhaltlich und formell (*g—æf-*) passendes wort besitzt. FJ.'s dreigliedrige kenning führt zu komplikationen, die nur letzter ausweg sein dürfen. das fehlende wort kann also nur im 2. vers stehen, der schlecht überliefert ist. *Yggs* kann sehr wohl mit *gagl* vereint eine rabenkenning abgeben. andererseits erwartet man in dem überlieferten *kvediu menn* eine kenning für 'erde', weshalb alle forscher aus *menn* ein *man* herstellen. mein gedanke ist, dass *kvediu* ein fehler für altes *þridia* ist; *þridja man* wäre eine gute 'erde'-kenning. der text würde so lauten:

Þá veit öld, meðan aldir
(Yggs) þridja man byggva
(gnótt þess's goglum veitti)
gæfs Hókonar æfi.

= *þá ævi gæfs Hókonar, þess er veitti Yggs goglum gnótt, veit öld, meðan aldir byggva þridja man.* eine besondere stütze scheint mir für diese interpretation in der tatsache zu liegen, dass die str. 9 a des Tindr den gleichen satzbau aufweist:

hrauð, en Hroptr of náði
(hjaldrskýja) val nýjum
(þar vas lundr fyr landi)
leiðangr Dana skeiði.

Den text dieser halbstr. habe ich Studien 205 f. verteidigt. —

Eine unvollst. kenning kommt in dem behandelten helming nicht vor.

11. Sigv. 5, 6 b (Kock § 634).

Sk. B 1, 227: seg, hvar sess hafid hugðan
seims þjóðkonungr beimum
(allr es þekkr) með þollum
(þinn skáli mér innau).

með seims þollum bedeutet nach FJ. 'unter den kriegern'. Kock kritisiert die stellung des vok. *þjóðkonungr* in der mitte

des 2. verses und gelangt zur 'natürlichen' erklärung, dass *með þollum* eine unvollst. kenning enthalte und *seims þjóðkonungr* zusammengefasst als »du folkets rike konung« aufzufassen sei. die parallelen seien: ags. *zumena zoldwine* und aisl. *gollskati!* dass bei Sigv. 12, 17 *seims þollr*, bei Þorm. 2, 6 *seima þollr* und bei anderen *seims þorr*, *seima lundr*, *seima víðir* belegt sind, erwähnt Kock nicht. der zweifel gegen die von FJ. angenommene wortstellung ist völlig unbegründet. für Kock's erklärung gilt wieder die formel $a + x$, $b - x$, denn *þjóðkonungr* wird mit hilfe von *seims* überladen (vom schlechten stil ganz abgesehen) und *þollum* wird das notwendige bestimmungswort vorenthalten. Kock's interpretation ist abzulehnen.

12. Bj. Hitd. 2, 19 a (Kock § 760).

Nach Sk. A 1, 304 lautet der helming:

leitk, hvar rann hjá runni
runnr dökkmara gunnar
cegiligr í augum
íðglíki mér víka.

FJ.'s text in Sk. B 1 bietet eine nicht notwendige erschwerung. die kenningar dieser halbstr. hat m. e. Boer richtig erklärt als 1. *runni gunnar*, 2. *runnr dökkmara víka*. Kock schenkt dieser erklärung beachtung, doch verteidigt er seinerseits auch hier die existenz einer unvollst. kenning: *víka gunnar dökkmara* bedeute 'fjordarnas mörka stridshästars', 'de mörka örlogsfartygens' und sei bestimmung beider *runnr*. *gunnar* innerhalb dieser unschönen kenning ist völlig überflüssig, und gerade dieser gen. könnte so gut als besonderes bestimmungswort des 1. *runnr* stehen.

Also wieder $a + x$, $b - x!$ von einer unvollst. kenning kann hier m. e. nicht die rede sein.

13. Refr 4, 5 (Kock § 785).

Sk. A 1, 321 (B 1, 297):

hrynja fjöll á fyllar
fram cesisk nú Glamma
skeið vetrliði skíða
skautbjörn Gusis nauta.

Die uneinigkeit der interpreten beruht auf verschiedener auffassung der kenningar. FJ. nimmt folgende umschreibungen an: 1. *fyllar fjöll* 'wogen'. 2. *skautbjörn Gúsis nauta* 'schiff'. 3. *skíða vetrliði* 'schiff'. 4. *Glamma skeið* 'meer'.

Kock vertritt: 1. *fjöll* 'wogen'. 2. *fyllar skautbjörn* 'schiff'. 3. *vetrliði skíða Gúsis nauta* 'schiff'. 4. *Glamma skeið* 'meer'. *fjöll* gilt als unvollst. kenning und sei logisch durch die zu *skautbjörn* gehörige bestimmung *fyllar* im sinne verdeutlicht.

Wir müssen die genannten kenningar kurz betrachten. kenning 1 und 4 FJ.'s sind an und für sich gut. doch wird durch annahme von 1 die präp. *á* vom zugehörigen *skautbjörn* getrennt. vorher muss nach einer etwa möglichen einfacheren erklärung gesucht werden. kenning 3 wäre sehr seltsam (auffallend nach Meissner 217), da *skíða* als bestimmung von *vetrliði* sehr bloss ist. kenning 2 wird von FJ. so erklárt: *Gúsis nauta* stehe für *flaug* (name eines der pfeile und zugleich 'mastwimpel') »des mastwimpels schotenbär« sei »schiff«. dieses wortspiel sieht sehr nach dialektischer verteidigung einer unwahrscheinlichkeit aus. auch hier wäre nach einer besseren erklärung zu suchen. Kock's kenning 3 ist ausgezeichnet: 'der pfeile *skíð*' ist 'schild' und 'der schilde *vetrliði*' ist ein 'schiff'. kenning 4 ist die gleiche wie bei FJ. gehen wir von diesen gedanken Kock's aus, sieht die halbstr. jetzt so aus:

hrynja fjöll á fyllar
(fram æsisk nú Glamma
skeið vetrliði skíða)
skautbjörn (Gúsis nauta).

Es bleibt noch unerklárt: *hrynja fjöll á fyllar skautbjörn*. die wortgetreue übersetzung wäre: »berge stürzen auf der flut schotenbär«. will man *fjöll fyllar* zur kenning zusammenfassen, muss *á* von *skautbjörn* getrennt erscheinen. unmöglich ist es nicht; jedenfalls sind solche möglichkeiten skaldischer wortstellung noch nicht im zusammenhang untersucht worden. anderer-seits könnte *fyllar skautbjörn* regelrechte kenning sein. das bestimmungswort *fyllar* ist nicht notwendig, kann aber stehen.

fjoll wäre dann allein und Kock meint darin eine unvollst. kenning (s. index zu heft 5) sehen zu können. wenn *fjoll* tatsächlich allein stände, könnte es sehr wohl rein poetisch (vergleich von bergen und sturzwellen) gebraucht sein und brauchte nicht als kenningartiger ausdruck aufgefasst werden.

Die interpretation des satzes behalte ich mir vor, bis eine arbeit über die möglichkeiten skaldischer wortstellung genaue auskunft gibt. eine unvollst. kenning aber liegt hier m. e. nicht vor. unsere 4 positiven fälle hatten ganz anderes aussehen.

14. Darr. 1 b (Kock § 905).

Heusler-Ranisch 58: nú er fyr geirum
grár upp kominn
vefr verþjóðar,
er þær vinur fylla
rauðum vepti
Randvés bana.

Mit Kock halte ich diesen text für gut und FJ.'s interpretation in Sk. B 1 für unwahrscheinlich. Kock schreibt: 'Med Heusler och Ranisch för jag *verþjóðar* närmast till *vefr*, icke till *vinur*'. Detta hindrar ej, att det är 'verþjóðar vinur', som avses' — und verzeichnet diese stelle im index als beleg einer unvollst. kenning.

Nicht aber als beleg 'gesunder' interpretation. was bedeutet nach Kock *Randvés bana* und wozu gehören diese genetive? Bugge hat gezeigt, dass *Randvés bani* = 'Odin' sein muss, und dass *þær vinur Randvés bana* die 'valkyrjen' sind, dürfte doch ganz zweifellos sein. eine unvollst. kenning kommt natürlich ganz und gar nicht in frage.

15. Þór. (Kock § 1082).

skelfr gnapmari Gylfa
gæðings skafit rœði
(jalmar hlumr við hilmis
hendr) sem skildi vendir.

FJ. überträgt *sem skildi vendir*: 'som vänder mod skjoldet'. Kock hält *vendir* für eine durch die nahe stellung zu *skildi* be-

greifliche unvollst. kenning = »schwerter«. diese auffassung Kock's halte ich für formell möglich. der skalde kann sehr wohl einen normalsatz *sem skildi skjaldar vendir* verkürzt haben. ganz einwandfrei ist aber diese erklärung nicht. der vergleich liegt bei annahme von Kock's erklärung darin, dass das ruder mit dem schiffe ebenso umgeht wie schwerter, die auf einen schild einhauen. dieses bild scheint mir nicht glücklich zu sein, da das ergebnis des einhauens auf einen schild mit schwertern die zerstörung des schildes ist. diese ganz normale assoziation stört den vergleich. ein viel sinnvolleres bild läge m. e. in folgendem vergleich: das ruder des fürsten lässt das schiff ebenso erzittern wie stöcke einen schild! d. h. das ruder bringt das schiff zum zittern, aber ebenso gefahrlos wie ein stock, mit dem man auf einen schild einhaut. der klang ist stark, aber der schiff geht unzerstört aus diesem kampf hervor.

Meissners erklärung p. 77 (*vendir* = speerschäfte) ist zu gezwungen.

16. P. loft. 2, 5 b (Kock § 1129).

Dieser helming ist in verbindung mit P. loft. 2, 3 zu behandeln. dort heisst es:

uggðu Egdir
 orbeiðis fyr
 svans siglana
 sökrammir mjök.

svans siglana orbeiðir ist »des raben rascher erstreber«, eine kriegerkennung, die sich durch keine sonderliche schönheit auszeichnet, aber nicht anzuzweifeln ist.

5 b lautet: pars stóð fyr Stað
                           stafnklifs drifu
                           vasa eyðilig
                           orbeiðis fyr.

orbeiðir steht hier ohne bestimmungswort. deshalb erklärt FJ. das kompositum gesondert von der in 3 vorliegenden bedeutung

mit »pfeil-erstreber«, einer kenning, die wiederum nicht sehr schön, aber formal möglich ist. Kock geht gegen die verschiedenartige erklärang des wortes vor und will im zweiten fall eine unvollst. kenning annehmen, deren bestimmung in der nachwirkung der zu *stóð* gehörigen bestimmung *stafnklifs* liege. welcher zwingende grund besteht aber, die doppelbedeutung in *gr-beiðir* anzuzweifeln? in beiden fallen wird -- sachlich gerechtfertigt — durch FJ.'s interpretation die lust des fürsten am kampf zum ausdruck gebracht. ich kann Kock's meinung nicht teilen.

17. Ingj. 1, 4 (Kock § 1338).

Sk. B 2, 100: ef (hjaldrs reitar) hótí
 hlunnfáks sumir runnar
 (gunnlátrs ruðu gautar
 glœðr) fastara stœði.

Die kenningar lauten nach FJ.: 1. *hjaldrs reitar gautar* »schild-Gauten« = »krieger«, 2. *gunnlátrs glœðr* »kampfklippen-glut« = »schwerter«, 3. *hlunnfáks runnar* »seekrieger«. Kock sucht eine andere erklärang: 1. *hlunnfáks hjaldrs reitar runnar* (oder *hjaldrs reitar hlunnfáks runnar*) und 2. *gautar* seien »krieger« (im zweiten fall läge eine unvollst. kenning vor), 3. *gunnlátrs glœðr* = »schwerter«. wiederum liegt also der für Kock typische fall a + x, b — x vor: die lange kenning 1 ist absonderlich und durch die beiden bestimmungen unnütz überladen, während *gautar* zum fragment gemacht wird, obgleich eine bestimmung dringend von nöten und dazu leicht zu erlangen ist. das hat FJ. gezeigt, dessen interpretation ich jedoch für unnötig kompliziert ansehe. mein text sieht so aus:

ef hjaldrs reitar hótí
 (hlunnfáks) sumir runnar
 (gunnlátrs ruðu gautar
 glœðr) fastara stœði.

Die kenningar sind: 1. *hjaldrs reitar runnar* = »krieger«. 2. *hlunnfáks gautar* ds. 3. *gunnlátrs glœðr* = »schwerter«. alles ist leicht und normal. den satzbau haben wir (unter 10) schon

zweimal angetroffen. eine unvollst. kenning braucht nicht angenommen zu werden.

18. Ragn. VIII, 1 b (Kock § 1462).

Sk. B 2, 258: hann fari suðr of sanda
ok sé, hvar vér létum
(þar fær dauðs manns) dreyra
(dogg) ór skýlihoggum.

Kock hält den satzbau für unnötig schwer und fasst v. 3 als einschaltsatz zusammen. *dogg* im 4. vers sei eine unvollst. blut-kenning.

Die möglichkeit, dass die jungen strophen in Ragn. eine halbkenning enthalten, liegt vor. dass aber hier vom »blut des toten mannes« geredet wird, leuchtet mir nicht ein. »tau des toten mannes« ist weit poetischer. gegen die spaltung der sätze lässt sich nichts einwenden, da diese spaltung ganz einfach ist und ausserdem str. 1 a gleichfalls satzverschlingung zeigt!

hér flýgir hverjan morgin
höss of borgir þessar
(læzk heill munn af hungri)
heiðar valr (of deyja).

Kock schreibt a. a. o.: 'Så skapas emellertid ett parenteskomplex alldeles främmande för de enkla Ragnarsstroferna'. diese str. zeichnet sich aber gerade dadurch aus, dass beide helminge satzverschlingung aufweisen. gegen den satzbau in 1 a wendet Kock nichts ein.

19. Gd β 35 a (Kock § 1496 A.).

Ohne diakritische zeichen lautet die halbstr.:

geysiligt tók upp at æsaz
ilsku róg af fjandans plógi
þórir hlýtir enn á eyði
erkibiskyp faðir klerka.

Nach FJ. soll *ilsku eyðir* zusammengefasst werden. das gäbe eine parallele zu *ilsku eyðir* str. 11 (desselben gedichtes!) und Pét. 16. vergleichen kann man noch *sá er illu eyddi*, wieder

in Gd ß, str. 10. weiterhin schiebt FJ. *enn á eyði (ilsku)* in den ersten satz (v. 1—2).

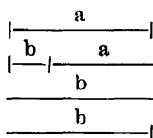
Kock verbreitet sich sehr verächtlich über FJ.'s interpretation und trennt den helming inhaltlich vor dem 3. vers. das ergebnis ist folgende interpretation:

‘Arjt förtal med váldsamhet bejynte
att på jävulens anstiftan rasa.
Tore erkebiskop, klerkers fader,
lyssnar åter till förödaren.’

eyði wird demnach zu einer unvollst. kenning, die im zusammenhang verständlich sein soll. in der kritik gegen FJ. hat Kock nur insofern recht, als *enn á eyði* nicht in den 1. vers gezogen zu werden braucht. dass aber die verbindung *ilsku á eyði* irgendwelche sonderliche schwierigkeit in die halbstr. führt, ist eine haltlose behauptung. ich gebe zunächst den text, der mir gut scheint:

geysiligt tók upp at æsaz,
ilsku, róg af fjándans plógi,
Þórir hlýtir enn á eyði
erkibiskyp, faðir klerka.

Das satzbauschema ist:

Prosa: *geysiligt róg tók upp at æsaz af fjándans plógi; Þórir erkibiskyp, faðir klerka, hlýtir enn á ilsku eyði.* eine schwierigkeit irgendwelcher anzuzweifelnden art kommt hier nicht vor. satzverschlingung kommt auch sonst in Gd ß vor, an stellen, gegen die Kock nichts geäußert hat, über die er aber auch schweigt. man vgl.

31. byskup sótti skrin et skreytta [skildi hann þat sannan vilja] Óláfs konungs (enn skal stæla) [erkibyskups] (nýjan verka).	21. engi skal [þótt illa gangi] grvilnan sik láta skilja, [dauda stíg] (þviat dæll er at vægja) dýrligr frá þer himna stýrir.

In 31 erscheint verschlingung dreier sätze (typus a b a c b c), in 21 der typus a b a b (c) a.

Diese halbstrophen sind weit schwieriger als die erstbehandelte, und wenn hinzukommt, dass *ilsku eyðir* im selben gedicht noch einmal genau so, ein zweites mal eine ähnliche verbindung bezeugt ist (s. o.) dürfte das vorgehen 'gesunder' skaldenforschung vorgeschrieben sein.

20. Gd β 62 b (Kock § 1496 B.).

Es handelt sich auch hier um das wort *eyðir*. ohne interpunktion lautet der helming:

henni birtiz heilagr kennir
hófs sýnandi snák í lófa
eyðir þordit yfir at ráða
jarðar hring þar er merkt var fingri.

Dass vers 1 und 2 einen vollständigen satz enthalten, ist klar. vers 3 und 4 werden von FJ. übersetzt: 'ormen turde ikke trænge over den kres, der var aftegnet med fingeren'. *jarðar eyðir* ist also eine kenning für »schlange«; grundwort und bestimmungswort stehen in tiefstellung. dass die stellung abnorm sei, ist unrichtig.

Kock lässt *eyðir* für sich stehen und fasst vers 4 zusammen: *jarðar hring* 'schlange' sei dat. und wiederhole den in *eyðir* bereits vorhandenen begriff:

'Ödeläggarn tordes icke
je sig över, där ett märke
var för den med fingret jort.'

Den stil halte ich für schlecht; natürlicher als die übertragung in Sk. ist diese erklärung nicht. man kann beim vortrag zwischen *jarðar* und *hring* sehr leicht eine kleine pause einlegen, die die bezeichnung von *jarðar* zu *eyðir* klarstellt und das folgende (*hring* — *fingri* mit aðalhending) als gruppe für sich festlegt. eine unvollst. kenning ist hier ganz und gar nicht notwendig.

III. Zusammenfassung.

Das Resultat meiner untersuchung ist:

I. betrifft 'Halbkenning'.

1. Die halbkenning erscheint deutlich in texten des 13. und 14. jahrh.

Belege: *bǫrr* 'mann' I A 2 a, *lundr*: I A 4 a.

eik, *tróða* (2 mal), *Hlǫkk*, *Þrúðr*, *Hlín* (2 mal) = 'frau':

I B 1. *Hrund*, *Skorð* = 'frau': I B 2; *vatnfall* = 'blut',

kilja = 'blut', *valr* = 'rabe': I C 2; *vín* = 'blut':

I C 3; *fagrhyól* = 'schild': I C 4.

[*valr* = 'rabe' II A 5?].

Insgesamt 16 (17?) belege.

2. Nach der überlieferung erscheint eine halbkenning in formal sinnvollem text in älterer zeit zweimal (2).

Hfr. lv. 15 a (I B 9), Has. 52 b (I B 8).

Beide fälle können durch geringe textänderung getilgt werden.

3. Alle übrigen von der 'neueren skaldenforschung' verteidigten halbkenningar beruhen auf

a. unwahrscheinlicher oder unmöglicher interpretation:

16 fälle.

Belege: I A 1, 2 b, 4 b, 4 c, 4 d, 6, 7, 8, 9 ab. B 3, 4, 5, 6, 7 a, 7 b.

b. auf metrisch unmöglichem text:

1 fall. beleg: I B 8 b.

c. auf nicht folgerichtigem gebrauch des begriffes 'halb kenning':

6 fälle. belege: I C 1, 5. A 3, 5 a, 5 b, 5 c.

II. betrifft 'Unvollständige Kenning'.

1. Eine *ἀπὸ κοινοῦ*-konstruktion erscheint in 4 (5?) fällen.

Belege: II A 1, 2, 3, 4, [5?].

2. Eine unvollst. kenning mit besonderer bestimmung (dem. pron. als hinweis auf den vorhergenannten begriff) erscheint 1 mal.

Beleg: II B 1.

3. Alle übrigen von der 'neueren skaldenforschung' verteidigten unvollst. kenningar beruhen auf
  - a. unwahrscheinlicher oder unmöglicher interpretation:
19 fälle.
Belege: II B 2. D 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14.
15. 16. 17. 18. 19. 20.
  - b. auf metrisch unmöglichem text:
1 fall. beleg: II D 9.
  - c. auf unrichtigem gebrauch des begriffes 'unvollst. kenning':
1 fall. beleg: II D 13.
4. Eine verkürzte dreigliedrige kenning erscheint möglicherweise in Ormsp. IV, 4 (II C).

Fasst man die ergebnisse beider teile zusammen, ergibt sich negativ, dass in 44 fällen die 'neuere skaldenforschung' (43 mal Kock, 1 mal Genzmer) nicht annehmbare interpretationen verteidigt hat. die halbkenning erscheint in an und für sich gutem text im 9.—12. jahrh. 2 mal. ich nehme mir das recht, in beiden fällen die von der 'älteren skaldenforschung' vorgenommenen änderungen am überlieferten text anzuerkennen. die belege für die 'unvollständige kenning' haben sich auf 5 (7?) reduziert. es handelt sich um individuell geartete fälle.

Ich glaube gezeigt zu haben, dass die von E. A. Kock vertretene auffassung des problems »unvollkommene kenning» einer schärferen nachprüfung nicht stich hält; — grundsätzlich hatte die »ältere skaldenforschung», also Finnur Jónsson, recht.

Berlin-Charlottenburg.

Konstantin Reichardt.

Verzeichnis der behandelten Halbstrophen.

(Mit Hinweis auf E. A. Kock's paragraphen.)

	Seite.		Seite.
Anon. (XII) C 36 b (§ 1209).	227 f.	Korm. 7 b (§ 1065).	240 f.
(XIII) B 20 (§ 1379).	230	14 a (§ 266).	225 f.
(XIII) B 44 (§ 1383).	230	43 b (§ 291).	217 ff.
Bersi 1 a (§ 325).	236	63 b (§ 1072).	220 f.
2 b	213 f.	Krm. 12 (§ 1276).	212 f.
5 a (§ 327).	231	Liðsm. 4 b (§ 906).	232 f.
Bj. Hitd. 2, 19 a (§ 760).	248	7 a (§ 907).	224 f.
Darr. 1 b (§ 905).	250	Mdr. 43 (§ 1662).	230 f.
Drv. (XI) 6 (§ 913).	240 f.	Njála 11	230
Eg. lv. 28 b (§ 145).	216	Ormsp. IV, 3 b (§ 184).	207
34 b	204	IV, 4 (§ 185).	237
Ein. sk. 1, 1 (§ 389).	207 f.	Ragn. VIII, 1 b (§ 1462).	253
ESk. 12, 14 (§ 960).	233 f.	Rdr. 4 b (§ 1003).	202 ff.
Eyv. 6 b	204	Refr. 4, 5 (§ 785).	248 ff.
Gd ß 35 a (§ 1496 A).	253 ff.	Sigv. 2, 1 b (§ 618).	236
58 b	205	5, 6 b (§ 634).	247 f.
62 b (§ 1496 B).	255	Tindr 1, 8 a (§ 435).	245 f.
Gísli 4 b (§ 347).	237 f.	1, 10 a (§ 437).	244 f.
16 b (§ 150).	213	Vell. 5 (§ 391).	239 f.
29 b (§ 364).	214	9 (§ 396).	240 f.
GOdds. 7 b (§ 1328).	235 f.	12 a (§ 399).	243 f.
Grett. 13 b (§ 1571).	216 f.	25 a (§ 405).	208 f.
Hamð. 7 (§ 62).	215	Vígf. 1 a (§ 385).	239
Has. 52 b (§ 1209).	226 f.	Vígl. s.	216
Hást. 7 (§ 339).	232	Þjóð. A. 1, 8 a (§ 850).	205 f.
Hfr. lv. 15 a (§ 1090).	228	4, 20 b (§ 153).	221 ff.
HHu. I 7 (§ 31).	211 f.	Þloft. 2, 5 b (§ 1129).	251 f.
I 9 (§ 116).	210 f.	Þór. (§ 1082).	250 f.
I 55 (§ 145).	215	Þorbj. Þ. 2 b (§ 149).	228 f.
Hrólfs s. 1, 1 b (§ 116).	209 f.	Þórh. 2 a (§ 539).	244
Ingj. 1, 4 (§ 1338).	252 f.	Þorm. 2, 2 b (§ 704).	223 f.
		2, 8 b (§ 708).	206 f.

En gammel norsk homilie i AM 114a qv.

Den homilien om imbredagene som gjengis nedenfor, står i cod. 114 a 4° i den Arnamagnæanske samling i Kjøbenhavn. Codex inneholder først formel for løgfeste, innført senere engang i 16de århundre; første side har altså været blank og var vel betraktet som omslag. Innholdet forresten er altsammen skrevet i første halvdel av 14de årh., det er meget broget og gir nærmest inntrykk av en slags »oppskriftsbok». Først står grenseskjellet mot Sverige helt fra Elven til Finnmark, det er trykt NGL. II s. 487—91. Derefter kommer »En Tale mot Biskoperne», utg. av G. Storm, Kria. 1885, så et lite regnestykke på latin (se NGL. IV s. 511), et vanskelig lite snurrepiperi som lærde herrer kan ha moret sig med, men såvidt jeg forstår uten praktisk betydning; dernest følger grenseskjellet mot Russland trykt NGL III. 152 f., og tilslutt vår homilie om imbredagene.

Den samme homilie, med litt avvikende tekst, finnes også overlevert i Stockholms homilibok, utg. av Wisén: »Homiliubók». Lund 1872*, s. 35—37, og i Hauksbók**; efter Hb. er den utgitt av Jón Þorkelsson i »Nokkur blöð af Hauksbók», Reykjavík 1865 og av Finnur Jónsson i utg. av »Hauksbók», Kbh. 1892—96, s. 172—74. De to eldre utgivere synes ikke å ha været opmerkssomme på varianten i 114 a⁺. Finnur Jónsson derimot omtaler den i innledningen til Hb. s. CXXI, men anfører ikke varianter fra den i selve teksten. Videre er Imbr. omtalt av G. Storm i NGL. IV s. 512, men den har aldri været trykt. Da den i formen avviker ikke så lite fra både Sthom. og Hb., har den betydning for spørsmålet om disse to skrifteres opprinnelse; sproglig er den dessuten interessant som et av de forholdsvis få eksempler vi har på norsk fra første halvdel av 14de århundre utenfor diplomer og lovhåndskrifter; det skulde altså ikke være overflødig å trykke den av engang:

»Moyses baud gýðinghum ¹ forðum jloghum ¹ at hallda ím- Sp. 1.
brudaga ferna a hverivm ² tueím mísserum.² Eina ³ um uáár
adra um sumar . ena þriðiv um haust . en um uettr ena fiordu ³.

* her forkortet *Sthom.* ** forkortet *Hb.* + Denne variant forkortes her *Imbr.*

¹⁻¹ mgl. *Sthom.* ²⁻² xij monophom *Sthom.* ³⁻³ of vár . en apra of svmar . ena iij^h¹⁰ of haust . fiordo of vetr . *Sthom.* vm vetr adr vm var þriðiu um sumar fiordu vm haust *Hb.*

A huerre tid þessa fiogura ⁴ þet er uaars . ok sumars . hausts . /
 Sp. 2. [ok] ⁵ uettrar . ⁴ baud hann lyd sinum ⁶ þriggia dagha fostu . en
 þet uerda . xij . daghar ⁷ allt saman ⁷ ⁸ so sem ⁸ ero ⁹ . xij . manna-
 der jtueim misserum . En ¹⁰ hann sette fostu þessa ¹¹ till árs at
 menu skýllde bidia gud miskunnar at hann gófve regnna a iord ¹² .
 ok avoxt þenn er ¹³ alþýða ¹⁴ móte ¹⁵ uid biargazst ¹⁵ . ¹⁶ Sua sem
 merker namn þet er uer gefvm þesse ¹⁷ fostu . Ymbres ¹⁸ heita
 skurer a latinu . en uer blavndum saman latinu ok ¹⁹ danskri
 tunghu ¹⁹ . þa er kollum imbrudagha þet er skurdaghar þiat þeir
 uoru fyrst till regns setter ¹⁶ . Imbrudaghar um ²⁰ uettr ero till
 þess setter . at ²¹ guds miskvinn ²¹ lati eigbi so mikiu þela uerda
 j iordu ²² at eigi méghi sadi ²³ nídr ²⁴ koma ²⁵ a sinne tid ²⁵ . Im-
 brudaghar um ²⁰ uáar ero till þess setter . at gud late ²⁶ rötast
 sád ²⁶ j iordu ²⁷ ok upp renna . þet ²⁸ er hann lét ²⁹ fyrst saet uerda
 i iord . Imbrudaghar vm ²⁰ sumar ero till þess setter . at sa akr
 rauskuezst ³¹ ok friouezst ³² till skurdar er gud let saen uerda ok
 vpprenna . Imbrudaghar um ²⁰ haust ero till þess setter ad gud
 lati hýrdazst ³³ ok halldaz vpp skorit ³⁴ kornn af ³⁵ þeim akre ³⁵
 er hann lét ³⁶ uaxa ok friouazst ³⁶ . En oll bodord þau er ³⁷ j ³⁸
 fornum loghum uoro bodinn likamligha ueita oss mikla hiolp ³⁹
 ef uer skilium þau ⁴⁰ andligha .

Sp. 3. [F]erner imbrudaghar / merkia bodord fiogurra gudspialla
 manna ⁴¹ þrir imbrudaghar fiorvm sinnvm hallner merkia þren-
 nighar tru þa er ⁴² oss er synd i fiorum gudspiollum . tolf ⁴³ sa-
 mann talder ⁴³ imbrvdaghar merkia kenningh tolf postola . En ⁴⁴
 sa helldr andligha ⁴⁵ imbrvdagha er vardueiter þrennighar trv .
 ok geriz hann ⁴⁶ lyðinn bodordum fiogurra gvdspialla ok ken-
 ningum tolf postola . ⁴⁷ En ma þetta a annan vegh skilia ⁴⁸ . sal ⁴⁹
 hefver þriu ofl j ser þet er minne ⁵⁰ skilningh ok uilia ⁵¹ . en likamr
 er skapadr af fiorvm hafvdskepnvm þet er af iordv ok af sio ⁵²

⁴⁻⁴ mgl. *Sthom.* ⁵ oc *Hb.*, mgl. *Imbr.* ⁶ mgl. *Sthom.* ⁷⁻⁷ alz *Hb.*
⁸⁻⁸ sicut *Sthom.* ⁹ ero står i *Sthom.* efter monoþr; *Hb* har verða,
 sm. plass som *Sthom.* ¹⁰ mgl. *Sthom.* ¹¹ þá *Sthom.* ¹² iorþena *Sthom.*
¹³ es *Sthom.* ¹⁴ alþýþan *Sthom.* ¹⁵⁻¹⁵ omvendt *Hb.* ¹⁶⁻¹⁶ mgl. *Sthom.*
¹⁷ þessare *Hb.* ¹⁸ er imbress *Hb.* ¹⁹⁻¹⁹ norrönu *Hb.* ²⁰ of *Sthom.*
²¹⁻²¹ guþ *Sthom.* ²² iorð *Hb.* ²³ seði *Hb.* ²⁴ i iorð *Hb.* ²⁵⁻²⁵ mgl.
Sthom. ²⁶⁻²⁶ omvendt *Hb.-Sthom.* ²⁷ i iorð *Hb.* ²⁸ mgl. *Sthom.*
²⁹ lætr *Sthom.* ³⁰ mgl. *Hb.* ³¹ reótesc *Sthom.* rökist *Hb.* ³² frévesc
Sthom. ³³ hirþasc *Sthom.* hirðast *Hb.* ³⁴ skoren *Hb.* ³⁵⁻³⁵ omvendt
Sthom. ³⁶⁻³⁶ vaxa oc frevasc *Sthom.* frefast oc upp renna *Hb.* ³⁷ sem
Hb. ³⁸ enom; tf. *Sthom.* ³⁹ hialp *Hb.* ⁴⁰ vanlega oc; tf. *Hb.* ⁴¹ mgl.
Sthom. *Hb.* ⁴² sem *Hb.* ⁴³⁻⁴³ samtalper *Sthom.* -taldir *Hb.* ⁴⁴ mgl.
Sthom. ⁴⁵ vanlega *Hb.* ⁴⁶ mgl. *Sthom.* *Hb.* ⁴⁷⁻⁴⁷ mgl. *Sthom.* ⁴⁸ ski-
 liast *Hb.* ⁴⁹ Ond var *Hb.* ⁵⁰ oc; tf. *Hb.* ⁵¹ vili *Hb.* ⁵² sæ *Hb.*

af⁵³ elde *ok* uinde. Sa helldr andl[i]ga⁵⁴ þrígga ymbrvdagha fostv⁵⁵ a einv are er ieins gvds trv⁵⁶ förer fra syndum sál sína⁵⁶ medr þimr avflvm hennar⁵⁷ *ok* likam sinn er skapadr er af forvm hofvd skepvm⁵⁷.

[Þ]at er imbrvdaghs halld at fasta bade⁵⁸ dagh *ok* nat⁵⁹. daghr⁶⁰ merker farsölv þessa⁶¹ heims en natt merker⁶² meínsamligha luti^{62, 47}. En þet er at fasta dagh *ok* natt andligha⁶³. at varna vidr allre⁶⁴ ranghre agírni heimsíns⁶⁴ i farsölvum. *ok* sia uidr⁶⁵ opolinmó[de] j meínvm⁶⁵.⁶⁶ En þesser imbrvdagar ero halldande⁶⁶ vm²⁰ váar *ok* vm⁶⁷ svmar vm⁶⁷ haust *ok* vm⁶⁷ vettr.

Vaar merker öskv vara þiat⁶⁸ j ösku þrozst likams afl vidr⁶⁹/solar ganghr vm²⁰ váár. sumar merker fulltida alldr þiat Sp. 4. þa hefer likamr allt afl sitt sem⁷⁰ sumar hefver⁷¹ allann solar gangh⁷². Havst merker elle. þiat þa verdr⁷³ likams afl vidr⁷⁴ elle sem solar ganghr vm²⁰ havst⁷⁵. En⁷⁶ uettr⁷⁷ avvasa alldr þiat þa er likamr þrotinn at⁷⁸ ollv afi *ok* kolnar⁷⁹ sua⁸⁰ sem vettr er⁸¹ kalldr *ok* sol laus⁸¹. En sa helldr rett⁸² imbrudagha⁸³ vm vaar *ok* um sumar vm havst *ok* um uettr⁸³ er truligha þionar bodordum guds. ⁸⁴ fra uppruna sínv⁸⁵ *ok* allt⁸⁵ till enda. þet er⁸⁴ j ösku *ok* a flvtida alldre jelle *ok*⁸⁶ orvasa alldre.

[E]n ma þetta^{87 88} a annann [veg]⁸⁹ skiliazst^{88 90} sia fiogurra tida grein þet er vetrar *ok* váars havsts *ok* sumars þiat so sem imbrvdaghar⁹⁰ voro⁹¹ setter forvdm till likams⁹² áars a iordv⁹¹. sua skvlv uer nv⁹³ hallda þa^{93 94} till þess⁹⁴ at ver naem andlighv are jhiortvm uarvm. So sem imbrvdaghar ero hallner⁹⁵ vm vettr⁹⁵

⁵³ oc *Hb.* ⁵⁴ vanlega *Hb.* ⁵⁵ iijj sinnum: tf. *Hb.* ⁵⁶⁻⁵⁶ vard-ueitir ond sína fra syndum *Hb.* ⁵⁷⁻⁵⁷ þat er með minni oc skilning oc vilia. *Hb.* ⁵⁸ beði *Hb.* ⁵⁹ vm dag nöyta vm sinn en vm nattena við bindast. þuiat: tf. *Hb.* ⁶⁰ r skrevet over linjen. ⁶¹ mgl. *Hb.* ⁶²⁻⁶² v farselo *Hb.* ⁶³ mgl. *Sthom.* ⁶⁴⁻⁶⁴ heims agirne rangre *Sthom.* rangre heims agirni *Hb.* ⁶⁵⁻⁶⁵ meinum i þolenmóði *Hb.* ⁶⁶⁻⁶⁶ þessa imbrudaga scal halda *Sthom.* ⁶⁷ of *Sthom.* mgl. *Hb.* ⁶⁸ vm var þat er: tf. *Hb.* ⁶⁹ sem *Sthom.* *Hb.*, feilskrift i *Imbr.* ⁷⁰ mgl. *Hb.* ⁷¹ mgl. *Sthom.* ⁷² hita *Sthom.* *Hb.* ⁷³ þverr *Sthom.* þuerr *Hb.* ⁷⁴ með *Hb.* ⁷⁵ dag: tf. *Hb.* ⁷⁶ mgl. *Sthom.* *Hb.* ⁷⁷ merkir tf. *Sthom.* *Hb.* ⁷⁸ af *Hb.* ⁷⁹ kolnaðr *Hb.*, riktigere. hita *Sthom.* ⁸⁰ mgl. *Sthom.* ⁸¹⁻⁸¹ sol larss oc kalldr *Sthom.* ⁸² rétlega alla *Sthom.* ⁸³⁻⁸³ mgl. *Sthom.* vm var oc sumar haust oc vetr *Hb.* ⁸⁴⁻⁸⁴ mgl. *Sthom.* ⁸⁵⁻⁸⁵ mgl. *Hb.* ⁸⁶ a tf. *Sthom.* *Hb.* ⁸⁷ bør utgå. ⁸⁸ mal skilia a anan veg *Sthom.* skilia a annan veg *Hb.* ⁸⁹ tf. av utg. ⁹⁰⁻⁹⁰ Sievt imbrodagar *Sthom.* fernir imbrudagar, þat er vetrar oc vars sumars oc hausts *Hb.* ⁹¹⁻⁹¹ till þess setter at guð skildi ar a iordū setia *Hb.* ⁹² likamlegs *Sthom.* ⁹³⁻⁹³ omvendt *Hb.* ⁹⁴⁻⁹⁴ mgl. *Sthom.* ⁹⁵⁻⁹⁵ mgl. *Hb.*, stár i *Sthom.* foran ero.

till þess at gvd före⁹⁶ þela or iordv so at sad meghe⁹⁷ nídr komazst. so skylvm ver nv hallda þa⁹⁸ ena savmu ímbrvdaga⁹⁹ till þess⁹⁹ at gvd före or brioste varv¹⁰⁰ grimleiks frost¹⁰⁰ ok avfvudar þóla. so at orda saad hans mege koma j híortv váár. þa kemr orda saad gvds¹⁰¹ j¹⁰² hiortv vár ok¹⁰² hvgskoz iord vára at Sp. 5. ver gírnvmz / at heyra helghar¹⁰³ kenninghar ok rekuu fra oss ilskv kulda. En huat stodar¹⁰⁴ at heyra ord guds vtan¹⁰⁵ uer heyrem¹⁰⁶ þau jmínnighv. Af þi holldum ver adra ímbrudagha ad¹⁰⁷ gud late rótazst j mínninghv orda saad sitt. er hann sére¹⁰⁸ j hiortv vár. þa rótizst orda saad gvds at¹⁰⁹ ver leggívm hvgh¹¹⁰ a keningar¹¹¹ ok synvm so sem uppreuanda aákr af¹¹² guds sade¹¹² þa er ver sókívm oppt¹¹³ till¹¹⁴ kirkívm ok bóna hallz¹¹⁴. ok kenningha. En þa stoda¹¹⁵ bóner till heilsu ef ver¹¹⁶ þógívm þor gvdi¹¹⁷ j¹¹⁶ godvm¹¹⁷ verkvm¹¹⁸. þiat till þess ero oss keningar víttar¹¹⁹ at líf vart batní af þeim. ¹²⁰Af þi holldvm ver ena þrídv ímbrvdagha at gvds aakr fríofvezst¹²¹ sa er rótízst¹²² ok vpp rann j hiortvm varvm. þa fríofvaz¹²³ ákr gvds j¹²⁴ bríoste varu¹²⁴ ef ver fórum gvde avoxst godra verka af kenninghum þeim er ver heyrdvm ok elskvdm¹²⁵. En¹²⁶ þa ero god verk vár¹²⁷ þekk gvdi¹²⁷ ef¹²⁸ ver hyrdvm þav j litilléti ok¹²⁹ holldvm þeim¹²⁹ all till¹³⁰ enda lífs¹³⁰.¹³¹ so sem sialfr drottínu mólte. ¹³²sa mvn hialpaz er stadfastr er allt till enda¹³¹¹³². Af þi holldvm ver ena fríordv ímbrv dagha at hírdazst¹³³ meghe godgerningar varer j litillóti ok jstadfeste þeir er¹³⁴ fríofvazst hófdv af ordasade¹³⁴ gvds¹³³. at eighi bere ofmettnadar vedr fra oss¹³⁵

⁹⁶ reki *Hb.* ⁹⁷ metti *Hb.* ⁹⁸ þessa *Hb.* ^{99–99} mgl. *Sthom.* ^{100–100} syndir *Hb.* ¹⁰¹ hans *Sthom.* ^{102–102} mgl. *Sthom. Hb.* ¹⁰³ mgl. *Sthom.* ¹⁰⁴ oss: tf. *Hb.* ¹⁰⁵ nema *Sthom. Hb.* ¹⁰⁶ hirðim *Hb.*, ríktigere. varþveitem *Sthom.* ¹⁰⁷ þat er vm var til þess at *Hb.* til þess at *Sthom.* ¹⁰⁸ saðe *Hb.* ¹⁰⁹ er *Sthom. Hb.* ¹¹⁰ elsko *Sthom.* ¹¹¹ hans: tf. *Sthom. Hb.* ^{112–112} saðe guðs *Hb.* ¹¹³ ofst *Sthom.* ^{114–114} boena oc til *Sthom.* bóna oc *Hb.* ¹¹⁵ oss: tf. *Sthom.* ^{116–116} pryðum þer *Hb.* ^{117–117} meþ goþum *Sthom.* ¹¹⁸ orom: tf. *Sthom.* ¹¹⁹ kendar *Sthom.* veittar *Hb.* ¹²⁰ En: tf. *Sthom.* ¹²¹ frævesc *Sthom.* frefist *Hb.* ¹²² sál. *Imbr.*, feil for rótízst. ¹²³ frævesc *Sthom.* frefast *Hb.* ^{124–124} hiortum varum *Hb.* ¹²⁵ af hlýpne: tf. *Sthom.* ¹²⁶ mgl. *Sthom.* ^{127–127} guþe þæg *Sthom.* þægeleg guði *Hb.* ¹²⁸ er *Hb.* ^{129–129} oc i guðs ælsku *Hb.* ^{130–130} dauþa dags *Sthom.* ^{131–131} mgl. *Sthom.* ^{132–132} qui perseuerauerit usque in finem hie saluus erit. þat er a vara tungu. Sa er guðs vilia íðnar til enda lífs. han eignast guðs miskunn *Hb.* ^{133–133} oc haldest i lítilete oc i stadfesti rettrar tru godgerningar varrar *Hb.* ^{134–134} frþose af orþom *Sthom.* ¹³⁵ fra oss stár *Sthom.* efter bere . mgl. *Hb.*

¹³⁶ avøxt godra verka þen er ver savnndv^m. af ¹³⁶ godvm verkvm.

¹³⁷ [Þ]a holdvm ver ¹³⁸ andligha alla ¹³⁸ imbrvdagha at ¹³⁹ ver girnvmzst ¹⁴⁰ fyrst at nema ¹⁴⁰ gott en sidann mvv / ver ¹⁴¹ ok Sp. 6. elskvm þet er ver mvnvm ¹⁴². ok fyllvm jgodvm verkvm þet er ver mvnvm ¹⁴³. ok elskvmdvm. ok vardveitvm stadfastligha allt till enda lifs god verk þav er ver gervm ¹⁴⁴. En fyrir þi kallazst sia ¹⁴⁵ fasta imbrvdagar þet ero skvrdaghar meðr þi at eighi þýrfti ¹⁴⁶ regns ¹⁴⁷ a ollum þeim tidvm er sia ¹⁴⁵ fasta var ¹⁴⁸ halldinn. En þet er merkt j nafne þessarar fostv at ver sklvvm þess reghus bidia at vér þýrftvm ¹⁴⁹ jamnann at hafva þet er ¹⁵⁰ tár möllt ¹⁵¹ j bönvm ¹⁵². af þi ero makligha ferner imbrvdaghar hallner þi ¹⁵³ af fiorvm vidrkomninghar brvnm ¹⁵⁴ vekiazst tár j bönvm. þet er af ááminnigh ¹⁵⁵ sýnda ok af ¹⁵⁶ rezslv eilifra þíníngha ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ af leidendvm þessa heíns ¹⁵⁷ ok af fyse till himírikis.

[Þ]esser imbrvdaghar ero þrir saman ¹⁵⁸ þiat ver sklvvm ¹⁵⁹ fyrir þét tár fella ¹⁵⁹ er ver misgerdvm j þrímr lvtvm þet er j hvghskoti ¹⁶⁰ iordvm ok iverkvm. ¹³⁷ Ef ¹⁶¹ holdvm ¹⁶² þessa lund ¹⁶³ goder bróðr ¹⁶³ takinn ¹⁶⁴ imbrvdagha ¹⁶⁵ sem nv er tint ¹⁶⁶. þa mvnn ¹⁶⁷ drottín vaár iesus christus ¹⁶⁷ gefva oss áár ok fríd a iordv en ¹⁶⁸ leida oss epter doms dagh i eilifva dýrd meðr sér sialfvm ¹⁶⁹ a himua ¹⁷⁰ sa er meðr fedr ok anda helghum lifver ok ríker eín gvd i þrenninghv vñ allar allder allða ¹⁷⁰ amenn.›

AM 114 a 4° består av to legg, det siste har 6 blad; Imbr. optar hele siste og 1 1/4 spalte av nestsiste blad. Som hele resten av heftet er det skrevet i 2 spalter; Imbr. begynner uten overskrift nederst på venstre side, venstre spalte, skriver 7 linjer der og fyller de følgende 5 spalter, med henholdsvis 33, 33, 33, 37 og 31 linjer i hver spalte. Linjene er ikke optrukket, derimot

¹³⁶—¹³⁶ a vøxt þan er ver sømnoþom i *Sthom.* þann avøxt i brott er guð gaf oss af *Hb.* ¹³⁷—¹³⁷ mgl. *Sthom.* ¹³⁸—¹³⁸ alla þessa *Hb.* ¹³⁹ ef *Hb.* ¹⁴⁰—¹⁴⁰ i fystu at gera *Hb.* ¹⁴¹ mgl. *Hb.* ¹⁴² girntumst *Hb.* ¹⁴³ namum *Hb.* ¹⁴⁴ gerðum *Hb.* ¹⁴⁵ þessi *Hb.* ¹⁴⁶ þurfe *Hb.* ¹⁴⁷ regn *Hb.* ¹⁴⁸ er *Hb.* ¹⁴⁹ þurfum *Hb.* ¹⁵⁰ ero *Hb.* ¹⁵¹ mgl. *Hb.* ¹⁵² varum: tf. *Hb.* ¹⁵³ at *Hb.* ¹⁵⁴ brunnum *Hb.*, *Imbr.* er feilskrevet. ¹⁵⁵ miníngu *Hb.* ¹⁵⁶—¹⁵⁶ ogn helúitis pinsla *Hb.* ¹⁵⁷—¹⁵⁷ mgl. *Hb.* ¹⁵⁸ i einni vícu: tf. *Hb.* ¹⁵⁹—¹⁵⁹ tar fella firir þat *Hb.* ¹⁶⁰ hugskotum oc *Hb.* ¹⁶¹ Nu ef ver *Hb.* Ef ver *Sthom.* ¹⁶² a: tf. *Hb.* ¹⁶³ mgl. *Sthom.* *Hb.* ¹⁶⁴ mgl. *Sthom.* ¹⁶⁵ a þessa lund: tf. *Sthom.*, som ikke har det efter holdvm. ¹⁶⁶ skilt *Hb.* ¹⁶⁷—¹⁶⁷ guð *Sthom.* iesus christus: mgl. *Hb.* ¹⁶⁸ oc *Hb.* ¹⁶⁹ mgl. *Sthom.* *Hb.* ¹⁷⁰—¹⁷⁰ mgl. *Sthom.* Sa er lifir oc rikir með fedr oc syni oc anda helgum vñ allar allder i einum guðdome. *Hb.*

rammen omkring spaltene; den er likedan gjennom hele heftet og har nok været der før Imbr. skulde skrives inn.

Skriften er litt påfallende. Resten av heftet, undtagen regnestykket, er skrevet med diplom-kursiv; Imbr. er skrevet med fraktur, som begynner stivt og klosset, likesom malet nøiaktig av efter en »fortegning»; senere glir den mere og mere ut i retning av diplom-kursiven, blir mindre og rundere; sp. 5 — den siste som er fullskrevet — har 37 linjer på samme sidehøide som de foregående har 33. Det er satt plass åpent til initialer flere steder (her i avtrykket er disse steder utfyllt i [ ]); det har tydeligvis været meningen å utstyre disse mere praktfullt, et sted er det også linjert op et lite felt til utstyr midt inne i spalten. Men utstyret har oversteget evnene og er ikke kommet. Så omhyggelig som Imbr. ser ut til å være kopiert, maa man derfor kunne gå ut fra at forelegget også har været et illumineret håndskrift. Det har sin betydning å holde fast ved at skriveren har strevet med å gjengi nøiaktig hvad han så for sig; man kan vanskelig kopiere bokstavtrekkene uten samtidig å holde fast ved sprogform og ortografi i forskriften.

Å dømme efter bokstavtrekkene har dog ikke forskriften været meget eldre enn kopien. *f* har fått formen fra kursiv, angelsachsisk *v* finnes ikke, heller ikke den lange *r*; *ð* er avløst av *ð* i alle stillinger, da alle andre høie bokstaver også er utstyrt med slike vimpler, må bokstaven leses *ð*, ikke *ð̄*. Derimot tyder formen av *a* på en viss elde, og mulig, hvis de prøver jeg har hatt til min rådighet ikke er for ufullstendige, på en østlig skole; jeg finner ikke noget eksempel på typen i Paleografisk atlas, men Hirdskråen i AM 322 fol. har den, og denne er sikkert østnorsk, dog fra litt eldre tid*.

Blekket er mørkt, nesten sort; regnestykket har samme slags blekk, men resten av AM 114 a har blekk av en litt lysere type.

Om håndskriftets historie kunde det være meget å si; foreløbig må jeg henvise til G. Storms utførlige utredninger i innledningen til »En Tale mod Biskoperne» og i NGL. IV, s. 510 ff. Han hevder her at det har været i drotseten Erling Vidkunssøns eie, og er kommet med ham til Bjarkøy og til Steig, der har det været til det i 16de årh. kom via lagmannen Jon Simonssønn på Agder til Bergen. Isåfall måtte det på den tid da Imbr. blev ført inn alt være kommet til vestlandet, eller kanskje till Bjarkøy; det er på grunn av sprogformen ikke helt sannsynlig, men å komme inn på dette her vilde føre altfor langt, og jeg håber dessuten å komme tilbake til det senere. Dertil er selve sproget og skrif-

* NGL. IV s. 502.

ten i Imbr. et middel til å få nærmere kjennskap til håndskriftets historie, og det er det sikreste å undersøke det uten forutfattede meninger. Så meget kan man vel iallfall si: innførslen av en homilie i dette håndskriftet synes å peke mot geistlig eier.

Det er ikke nogen ren talt dialekt vi finner i Imbr., den er skrevet av flere ganger, så flere landsdeler har hatt sitt å si for sproget i den avskriften vi nu har. Det er slik vi må forklare oss motsetningen mellom den gjennomførte u-omlyd ved bevart u og former som *þet* og *þenn* (1 gang *þat*), *friouvæst* (1 gang *frevesc*), *bade* (for *bæði*), *so* (1 gang *sva*) og *þi* for *svá* og *þvi*, *námn*, *iámnan*, *himna* (nafne 1 gang) m. m. U-omlyden tyder på ett vestnorsk grunnlag, mens de andre anførte målmerker alle sammen peker mot øst. Man kan si at det jo kunde være omvendt. Men her må man resonnerer slik: *þet* og *þenn* skrives oftest forkortet og kan så ha fått sin avvikende form ved oppløsningen, det ene *þat* står da også med initial, altså et sted hvor man ikke pleier forkorte. Derimot er u-omlyden synlig mest i ord som er skrevet helt ut, og derfor lettere beholder sin form gjennom flere skriverledd. I et ord som ofte forkortes *váru*, *vöru* finner vi begge former, mest *varu*. At en østnorsk skriver forandrer *frevasc* til *friouvæst* er rimelig, han glemmer det bare 1 gang; *bade* for *bæði* forklares på samme måte. *mn* mot 1 gang *fn* sier mindre, da *mn* også fins i vestnorske skrifter, og *nafn* ofte står i en særstilling; *so* og *þi* er vel heller et aldersmerke enn et dialektmerke, dog er *þi* oftest å finne på østlandet. Det skrives forresten ellers ofte forkortet *þⁱ* eller *þi*.

Det er ingen tegu til de senere sprogutviklinger i Imbr., bønningssystemet er i orden og det finnes ikke noget eksempel på nyutviklet vokal, enda man kunde ventet dette så sent som Imbr. må være skrevet; altså har skriveren, eller iallfall hans ikke meget eldre forgjenger været vel hjemme i det tradisjonelle skriftsprog. Det vanskeligste punkt for ham blir vokalharmonien, her må han oppløse de fleste forkortelsene, det er dessuten lett gjort å skrive av galt slik i endelsene, hvis man er oplært til en annen rettskrivning enn den forlegget bruker. Man må her være oppmerksom på at forholdet lett kan bli ett annet ved endelsen *-er -ir* enn ved utlydende vokal, fordi *-er -ir* somoftest forkortes.

Nu gir en undersøkelse av vokalharmonien et ganske merkelig resultat. Jeg stiller op en fullstendig liste over alle forekommende tilfelle:

i—e:

- 1) *i:* Etter *a*: *danskri*, *batni*, *halldinn* = 3.
 » *á*: *lati* (2 ggr.), *sadi* = 3.
 » *o*: *skorit*, *bodinn*, *öþolin*-, *vidrkomninghar*, *hugskoti* = 5.

- Efter *ó*: *drottinn* = 1.
- » *æ*: *rótizst* (2 ggr.) = 2.
  - » *æ*: *litillèti*, *-lòti* = 2.
  - » *e*: *meghi*, *geriz*, *henninum* = 3.
  - » *u*: *gudi* (2 ggr.) = 2.
  - » *y*: *lydinn*, *þyrfti* = 2.
  - » *i*: *mikinn*, *agirni*, *himirikis* = 3.
  - » *ei*: *eighi*, *eigi*, *heimsins* = 3. *Tils. 29 tilfelle.*
- 2) e: Efter *a*: *akre*, *allre*, *ranghre*, *halldande*, *alldre* (2 ggr.), *nafne*, *hallner* = 8.
- » *á*: *late*, (2 ggr.), *saet*, *saen*, *are* (2 ggr.), *bade*, *naem*, *sade*, *-sade* = 10.
  - » *o*: *friouezst* (2 ggr.), *brioste* (2 ggr.) = 4.
  - » *ó*: ingen ekspl.
  - » *ø*: *rauskuezst* = 1.
  - » *æ*: *fòrer*, *fòre* (2 ggr.) = 3.
  - » *æ*: *gòfve*, *mòte*, *mòlte* = 3.
  - » *e*: *huerie*, *sette*, *þesse*, *setter* (2 ggr.), *ellde*, *merker*, *elle* (3 ggr.), *meghe* (2 ggr.), *mege*, *-feste*, *bere*, *ferner*, *þesser*. 17.
  - » *u*: *gude* = 1.
  - » *y*: *skyllde*, *fyse* = 2.
  - » *i*: *sinne*, *minne*, *uinde* = 3.
  - » *ei*: *vardueiter* = 1.
  - » *ey*: *heyrem* = 1. *Tils. 53 tilfelle.*

Det er ikke mulig å skimte de almindelige regler for vokalharmonier her. *-er-* tilfellene er få, da skriveren nesten bestandig forkorter, men *-ir* forekommer ikke. Også ellers synes *e* å være favorisert, det skulde være 44 *e*-tilfelle og 18 *i*-tilfelle + 20 tilfelle etter *e*, hvor bruken vakler, om man regnet etter de vanlige regler for vokalharmonier. Av de 44 *e*-tilfelle har *i* erobret 14 plasser, av de 18 *i*-tilfelle har *e* tatt 11 plasser; forbytningene kan ikke ha noget med foregående vokal å gjøre.

Men om man teller op endevokalene etter kort og lang stavelse, får man et annet billede. Av de 29 *i*-tilfelle er 8 etter kort stavelse, mens av 53 *e*-er bare 5 står etter kort stavelse, av disse 5 er 3 ordet *meghe* som står ubetont i setningen, og altså lett svekkes*. Det vil si at *i* holder sig bedre etter kort enn etter lang stavelse, skriverens sprog har hatt likevektsloven.

Vi tenker oss altså at Imbr.'s skriver har tendens til å bevare vokalharmonier ved kort stavelse, men la *e* være endelsen

* Jfr. D. A. Seip: Reduzierter Vokal nach kurzer Stammsilbe. Acta Philol. Scand. I, s. 180 ff.

overalt efter lang. Dette passer også med de tall vi får, når vi teller efter slik, av de 11 plasser *e* har erobret fra *i* er de 10 efter lang stavelse (o: alle undtagen *gude* 1 g.; *gudi* 2 gr.). Når allikevel *i* ofte skrives for *e* både efter kort og lang stavelse, kan dette ha sin forklaring dels i »falsk tradisjon» — saaledes ved *danskri*, *batni*, *drottinn*, dels er det mulig at man i *skorit*, *bodinn*, *oþolin*, *halldinn* har sagt *i*, slik som i partisippene fremdeles i østnorsk, *sköri* f. eks. Den forklaring at det opprinnelige manuskript en gang har hatt *i—u* over det hele er også mulig, den støttes ved at *u* er gjennomført overalt i endelsene undtagen i *ero* og *uoro* som er forkortningstegn. Det er ikke godt å treffe nogen avgjørelse her; *u*-omlyden synes dog å støtte den siste forklaring.

Efter dette må det bli riktigst å oppløse *-er* overalt hvor vokalharmonien krever det og dessuten efter alle lange stavelser og i den svekkede siste stavelse i ord på 3 eller flere stavelser.

Det er nu rimeligst å anta at Imbr. siste (nestsiste?) skriver har været østlending. Tilbake står da å samle de andre egenheter ved ortografi og sprog, og se om forklaringen stemmer også med dem.

o skrives ofte *av*, ifølge Hægstad Vestn. Maalf. Inn. s. 22, mest på østlandet.

á er 18 ggr. skrevet *aa*, 7 ggr. *á*, 60 ggr. *a*.

æ er erstattet av *d* overalt. (I østnorsk omkr. 1300 eller før, senere sprer det sig.)

For *æ* (*i*-omlyd av *ó*) og *æ* (*i*-omlyd av *á*) brukes samme tegn, nemlig *ð*. *æ* og *æ* falt sammen i islandsk i 13. årh., derfor pleier man å regne det for islandsk merke når disse to lyd betegnes med samme tegn. Men *ð* brukes ikke i islandsk. Og skjønt Hægstad i Vestn. Maalf. Innl. ikke synes å være opmerksom på det, er det slett ikke så sjelden at *æ* og *æ* har samme tegn i norsk også, og da er det nettop *ð* som brukes. Det eldste eksempel jeg har funnet på dette er D.N. V 41, et testament til Halvardskirken ca 1300 fra Vaaler, men nok skrevet av munkene: *stródingianna*, *vðre*, *mötte*, *gðue*, *hðlga*, *Floýsbergi*; *æ* finnes ikke. Andre eksempler er DN I 121, 1309, Peter Anderssonn ridder; I 228, 1334 Aurland i Sogn (*nære* for *nære*, *æ* finnes også); I 326, 1351 Erling Vidkunssønn; II 225, 1337 Lensmann i Valdres; II 279, 1347: Giske (*æ* finnes også); II 291, 1348 Bergen, korsbror; V 62, Oslo 1319; V 64, Grof i Solør 1319; V 78, 1329 Nidaros. Dette er bare noen få eksempler, jeg har ikke gått materialet fullstendig igjennem, og har heller ikke overalt hatt anledning til å se selve manuskriptene, men dette synes allikevel å være nok til å vise at *ð* for *æ* og *æ* er vel avhjemlet i Norge. Imbr. bruker én gang *ð* for *e*, *þóla* mot ellers *þela*

og *pæla*; det kan jo være feilskrift, men det kan også være den østnorske åpning av *e* forau *l*, nynorsk *tæla*, som skinner igjennem.

At Imbr. skriver *hyrdazst*, *skylde* og 1 g. *ybrudagha* og *ymbres* (ellers 9 ggr. *imbru*.) passer også godt; jfr. Hægstad G. Tr. s. 94.

gh står for *g* i alle stillinger undtagen i fremlyd, 69 ggr mot 13 ggr, undtagelsene kan bare være rene forglemmelser, undertiden kan man lett se at de er diktert av mangel på plass på linjen. Dette er også fra først av østlandsk og trenger ikke inn i de andre skriftnormer før efter at vi må tenke oss Imbr. nedskrevet.

To ganger er *at*, konj., skrevet *ad*, begge ganger i forbindelsen *ad gud late*. Det er ikke noget tegn i nynorsk på at *t* er gått over til *d* her i konjunksjonen.

Men har jeg resonert riktig her, så må Imbr. være skrevet av efter et mskr. som er skrevet av en østlending, utdannet på østlandet. Nu kan man vel tenke sig at en østlending reiser som »embedsmann» til vest- eller nordlandet, og der fortsetter å skrive sitt østlandsk, og *mulig* er det jo også at vårt pergamentshefte er kommet til vestlandet og der har møtt et østlandsk håndskrift som så er kopiert inn i det. Men meget sannsynlig forekommer det ikke, det er da rimeligere å tro på at innførslen av Imbr. i 114 a 4° alt er skjedd mens dette håndskriftet enda befant sig i Oslo, hvor det efter all sannsynlighet* er påbegynt.

Som alt nevnt ovenfor finner vi Imbr. igjen i Sthom., s. 35—37 og Hb. s. 172—75. I innledningen til Hb., s. CXXI, karakteriserer Finnur Jónsson forholdet mellem de tre tekstene slik: »Allevegne er det den samme oversettelse, dog med den forskel at Sthom. vistnok frembyder den oprindeligste tekst, hvorimot denne flere steder er interpoleret og sproget noget moderniseret i 114 a og særlig i Hauksbók.» Det er ganske visst tydelig av selve håndskriftene at Sthom. er skrevet ned lenge før nogen av de to andre, men jeg tror ikke F. J. har rett når han mener at Sthom. står originalen nærmere; tvertom ser det ut til at den iallfall på ett punkt er forkortet, mens Hb. Imbr. har hele teksten, det er nettop den største av »interpolationerne» det gjelder her. Da Hb. og Imbr. stort sett stemmer overens, kan man foreløbig skyte Hb. ut.

Sthom. 35, 29.

Imbr.

Sa heldr andlega   En sa helldr andligha imbrvdagha er
imbrodaga er varþveir   vardueiter þrennighar trv . ok geriz hann
ter þrenningar trú . oc   lydinn bodordum flogurra gvdspialla ok

* Jfr. G. Storm En Tale, Innledningen.

geresc hlýþenn boþorþom . iij. guþspialla oc kenningom . xij. postola . En þat er fasta dag oc nótt at ...

kenningum tolf postola . En ma þetta a annan vegh skilía . sal hefver þriu ofll j ser þet er minne skilningh ok uilia . en likamr er skapadr af fiorvm havfvdskepnum þet er af iordv ok af sio af elldo ok uinde . Sa helldr andliga þriggia ymbrvdagha fostv a einv áre er ieins gvds trv fórer fra syndum sal sína medr þrimr avflvm hennar ok likam sínn er skapadr er af fiorvm hofvd skepnum .

Þat er imbrvdaghs halld at fasta bade dagh ok nat . daghr merker farsölv þessa heims en natt merker meinsamligha luti . En þet er at fasta dagh ok natt andligha at ...

Det er klart nok hvad som er skjedd her. Sthom. har syntes det var nok med én forklaring og har villet knipe den andre ut, men har kommet til å springe over for langt, så han har mistet innledningen til sammenligningen med dag og natt. Ved at ordet *andlege* også er falt ut, kommer Sthom. til å si at det å faste dag og natt er å sky verdslig begjær i gode dager og bære de onde med tålmod, mens Imbr. først setter op den legemlige faste og så forklarer den åndelig, slik som det er gjort ved alle de andre fortolkningene.

Men forholder det sig slik ved den største av »interpolasjonene», har man grunn til å tvile på de andre også; det blir da på forhånd rimeligere at Sthom. har forkortet også de andre steder*.

Følgende varianter må være oprindeligere i Imbr. enn i Sthom.:

²⁻² Sthom. »xij monopom»: Imbr. »tueim misserum». Begge tekster har senere: »en þet uerda . zij. daghar allt saman so sem ero . xij manader tueim misserum», hvilket ikke passer om det er de »xij manader» som skal forklares.

⁶⁶⁻⁶⁶ Sthom.: »þesse imbrudaga scal halda». Imbr.: »þesser imbradagar ero halldande». Det siste står latinens konstruksjon med gerundiv nærmest**.

Følgende er efter all sannsynlighet riktigere overlevert i Imbr.:

* Neckel, Ark. 38, s. 457 ff. har vist at Sthom. også har forkortet i andre av tekstene.

** Også F. J. antar en latinsk original, men han har heller ikke funnet den nogetsted.

¹⁻¹² Sthom.: »a iorþena» — Imbr.: »a iorþ». ¹³ Sthom.: alþýdan — Imbr.: alþýda. Artikkelen er vel yngre; latinen har jo ikke artikkel, og dessuten tiltar bruken av etterhengt artikkel i norsk nettop i disse første skriftlige århundrene.

¹⁸⁷⁻¹⁸⁷ Sthom.: »þa holdum ver — oc i verkum» mangler. Her er igjen et helt eksempel mer i Imbr. enn i Sthom. Det siste ordet før »interpolasjonen» i Imbr. er »verkum», det siste i den er »verkum». Det er ikke nogen grunn til å kaste ut dette stykket som interpolasjon, på den annen side blir teksten i Sthom. heller ikke forstyrret ved at det mangler. Men det er lett gjort for en skriver om han har tatt en pause å begynne igjen ved det gale »verkum», så jeg tror mer på forkortning i Sthom. enn på utvidelse i Imbr. også her.

¹⁶⁻¹⁶ Forklaringen av navnet Imbrudagar, er det derimot umulig å si om er oprinnelig eller senere innskudd. Men er det først på ett punkt så at den fyldigere tekst er nærmere originalen enn den knappere, bør man være forsiktig med å kaste ut idet hele tatt.

Det er naturligvis en mengde andre steder hvor Sthom. og Imbr. avviker innbyrdes, men ingen av disse er slike at de kan forandre det resultatet vi nu er kommet til: Imbr. går tilbake på en tekst som er eldre enn den vi har i Sthom.; m. a. o.: den norske gren av overleveringen behøver ikke å være et skudd på den islandske stamme, den islandske kan like godt være gått ut fra en norsk original-oversettelse.

A priori er dette ikke urimelig. Man må, særlig i eldre tid, på det kirkelige område regne langt mere med en kulturstrøm Norge—Island enn omvendt. Kristendommen og prestene kom fra Norge, Hægstad har i Vestn. Maalf., Innleiding, vist at skriften er kommet til Island den veien, og skriften kan jo ikke komme slik abstrakt, det må noget være skrevet med den. Neckels undersøkelse av Sthom. i Ark. 38 har vist et nært slektskap mellom deler av Sthom. og Gammel norsk Homilieboek, en sammenheng hvor typen GnHom. må ha været den givende, selv om det ikke er direkte avstammingsforhold mellom de to overleverte mskr. — den norske tekst er jo bl. a. i *vår* avskrift yngre enn Sthom.

Finnes det da noget i Sthom. som kunde tyde på at den fra først av er kommet fra Norge? Sproget i Sthom. har ikke været ordentlig undersøkt efter at Hægstads arbeider om gammelnorske dialekter er kommet ut, så det er klart det ikke går an å svare på det her. Men bare ved å se igjennem Wiséns innledning till utgaven får man mistanke. Der er rester av vokalharmonii; *æ* er ingen sjelden bokstav, former som *steóæ*, *callæþ* er ikke islandske å se på; *ð* forekommer nokså ofte. Sthom. har

þ for ð og eo for æ, dette brukes også meget i de eldste nordvestnorske skrifter.

Selve imbrudags-homilien i Sthom. gir lite holdepunkt her. *i* forekommer i endelser bare 1 gang: *miki. e* som ellers sammen med *æ* er tegn for *i*-omlydt *á*, brukes dessuten i *regn* og *elsco* — det kann være norske reminiscenser, men er for lite å bygge på. Men det er ikke tvil om at en undersøkelse av hele Sthom. her måtte kunne føre til nogenlunde sikre resultater.

Finnur Jónsson hevder en nærmere sammenheng mellom Hb. og Imbr. enn mellom disse to og Sthom., og heri har han utvilsomt rett. Alle de steder som foran blev anført som hovedavvikelser fra Sthom. har Hb. og Imbr. felles. Hb. er skrevet ned tidligere enn Imbr., man må alltså spørre om Imbr. kan være skrevet av etter den. Men det kan den ikke. I det øieblikk vi vet at Sthom. har grenet sig ut fra stammen helt uavhengig av de to andre, må de steder hvor begge eller én av dem stemmer med Sthom. være opprinnelige. Nu står Imbr. 31 steder sammen med Sthom. mot Hb., mens denne står 20 steder med Sthom. mot Imbr. (ortografiske varianter ikke medregnet). Dertil er Imbr.-Sthom.'s fellesteder av en viktigere art enn Hb.-Sthom.'s f. eks. ¹⁰⁰⁻¹⁰⁰ »grimleiks frost ok avfundar þóla» mot Hb: »syn-dir oc ofvndar þela», og avvikelsene i siste avsnitt av prekenen, ¹⁰⁵ »nema» mot imbr. »vtan» bør vi skrive på Imbr.'s spesielt østnorske karakter. Vi står her overfor det forhold som ikke er så sjeldent som man skulde tro, den siste skrevne tekst har den eldste form.

3 varianter er naturligvis for få til at man kan avgjøre hvor urteksten stammer fra. Om det forholdt sig som Finnur Jónsson mener, og som Marius Kristensen* nu senest har akseptert, at stykket om imbredagene i Hb. er skrevet av etter et islandsk forlegg, F. J. mener av en norsk skriver, M.K. av en færøsk, så blir allikevel rimeligheten for islandsk original størst. Men om Marius Kristensen har rett i att skriveren er færing, faller Finnur Jónssons sproglige grunner for å anta islandsk forlegg bort. Derimot vil man da med fordel kunne anta norsk kilde. M.K. har s. 15 vanskeligheter med å forklare de mange *æ*'r for *e* opstått ved *i*-omlyd av *a*, 7 eks., alle i Imbrudagsprekenen. En slik ophopning av uregelmessigheter i ett kapitel kan ikke være skriverens sprog, det må være forlegget. Selv om man må tenke sig islandsk original til det stykket i Hb. som går foran, »Stjórnu-Odd's» skrift, så er det ikke bindende for hele »Nokkur blöð»; denne del av Hb. er også av F. Jónsson karakterisert

* Nokkur blöð úr Hauksbók, Kbh. 1925. Historisk-filologiske Meddelelser udg. af Det kgl. Danske Videnskabernes Selskab. IX, 5.

som »en Nordmands ekcerpter», og de kan jo være hentet mangedstedsfra.

Om man vegrer sig for å tro på færøsk skriver, så blir ikke dermed Finnur Jónssons bevis for islandsk original stående. Hb. kom ut i 1892—96, siden den tid er Hægstads arbeider kommet. F. J. var derfor dengang ikke opmerksom på at omlyd av *a* foran bevart *u* finnes også i vestnorsk; *øy* skrives *ey* også mange steder i Norge, rettelsen *seckium* til *söckium* blir lettere å forklare ved feillesning fra *seokium* (jfr. skrivemåten i Sthom., og i eldre nordvestlandsk.)

Prioritetsspørsmålet her blir altså en sak som må tas op til fornyet overveielse om man engang går til en hel litteraturhistorisk undersøkelse over den gamle norrøne homieliteratur; det kan ikke avgjøres bare av disse sproglige ting, men må ses i sammenheng med den øvrige prekenkrivning og dens historie.

Anne Holtsmark.

Folkungaättens stamfader.

Av O. Klockhoff (†).

Att det funnits en person vid namn Folke, som kan anses vara folkungaättens förste representant i historien, har icke blivit förnekadt, men däremot hava olika meningar framställts om den plats i historien, som denne bör intaga, och den tid, varunder han levat. Följande rader avse ett försök att klargöra dessa båda frågor.

I den av O. Montelius upprättade släkttavlan över folkungaätten uppföres såsom den äldste kände medlemmen av ätten *Folke Digre*, som skall hava levat »omkring 1100» (Sv. Hist. Stockh. 1877, s. 391). Även C. Annerstedt har samma uppgift (Nord. Familjebok 1881, Folkungaätten). Dock anser han det vara omöjligt att avgöra, om alla folkungar härstamma från denne Folke eller några hava utgått från en sidogren av ätten. Även C. A. Kjellberg ansluter sig till samma åsikt om ättens ursprung från Folke Digre (Nord. Familjeb. 3:dje uppl.).

Vid sidan av Folke Digre har under sista tiden en annan intagit platsen som den förste folkungen, nämligen den av känd anledning mycket omtalade *Folke Filbyter*.

Den förste, som omnämner denne Folke är Olaus Petri i sin Svenska Krönika, där han giver honom tillnamet Filbyter. Enligt en uppgift av Johannes Thomæ Bureus i hans »Sumlen» förekommer formen *Folko Fölbythe* i en anteckning från 1400-talet, som dock enligt C. A. Kjellberg endast är en avskrift i tredje hand av någon äldre urkund. Sannolikt från samma källa har Olaus Petri i sin krönika tagit namnet under formen Folke Filbyter. Olaus känner båda personerna och anser båda hava givit upphov till folkungaslakten (»Utaf thesse två Folkar, Folke Filbyter eller Folke then tiocke synes then Folkunga släckten vara kommen»).

I vår tid är det i synnerhet prof. H. Lindroth, som dragit i härnad för Folke Filbyter såsom en fullt historisk person, äldre än Folke Digre, och såsom den som förtjänar namnet folkungarnas stamfader, samt framställt olika gissningar angående namnets betydelse. (Svenska Dagbladet ^{27/4} 1925.) En sådan hade även förut framställts av den i unga år avlidne historikern K. H. Karlsson, som ansåg, att namnet Filbyter är en förkortning av »Filippi pater l. broder». Detta försök till ordets tydning har av Lindroth stämplats som »rena nödfallsvägen». Däri kan jag giva honom rätt, men på samma gång anser jag alla hittills gjorda försök till namnets förklaring förtjäna samma vitsord.

Den första fullt historiska uppgiften om namnet Folke finnes hos Saxo. Hans pålitlighet angående de lämnade uppgifterna är höjd över allt tvivel, då han var den bäst bevandrade i sin tids historia. I egenskap av ärkebiskop Absalons sekreterare hade Saxo kommit i beröring med de märkligaste personerna i hela Norden, av vilka han kunnat inhämta säkra underrättelser om timade händelser. Dessutom inföll hans levnad ej långt efter här omtalda personers med namnet Folke. Han var nämligen samtidigt med Birger Brosa (d. 1202), vilken var souson till Folke Digre, såsom Saxo själv säger (»qui et nunc extat»).

Saxo säger i sitt verk i samband med händelserna strax efter mordet på Knut d. Helige: »Hæc audiens (mordet på Knut d. Helige) Regina patriam cum filio impubere repetit, geninis post se relictis filiabus: ex quibus Ingertha Folconi Sveticæ gentis nobilissimo nupta, Benedictum, Canutumque filios habuit, hisdemque mediantibus, Birgerum, qui et nunc extat, Svetiæ ducem, cum fratribus suis nepotem accepit. Verum ex Cecilæ matrimonio Ericus Gothorum præfectus Canutum cum Carolo procreavit. Ex quibus generosissimarum imaginum numerosa posteritas clara propinquitatis serie cohærens emersit.» I »Compendium Saxonis», som utgör en kommentarie och emendation av Saxos verk, återgives detta ställe på följande sätt: »Hoc audiens regina cum filio impubere in Flandriam fugit; reliquit autem post se duas filias, Ingerth et Ceciliam. Quarum prior nupta Folkoni, nobilissimo Swecorum

Benedictum et Kanutum filios genuit, ex quorum altero Birgerus, dux Swevie immediate processit; altera Gothorum principi iuncta Kanutum et Karolum filios procreavit, ex quibus generosa posteritas emanavit.» Av dessa Saxos ord är det en punkt, som fordrar en närmare förklaring. Det heter, att den flyende änkan tog med sig till sitt fädernesland (patriam, Saxos kommentar: Flandriam) sin minderårige son, men lämnade kvar (»post se») sina två döttrar. Efter ordalydelsen skulle dessa fått stanna kvar i Danmark, ut-satta för de faror, som hotade från den uppretade mängdens sida. Men jag anser, att dessa ord »post se» icke få tagas efter orden utan endast betyda, att hon övergav dem, var de än befunno sig, i Danmark eller annorstädes. Då det vidare heter, att sonen, som hon tog med sig, var minderårig, är man berättigad att sluta, att döttrarna voro vuxna. Detta stämmer med uttrycket, att Ingerth var gift, »nupta», med Folke. Enligt Winkel Horns åsikt betyder stället, att hon sedan *blev* gift med Folke. Vilken mening, som ligger i uttrycket, synes vara av mindre vikt, men för mig har det en viss betydelse, då jag nu vill söka klargöra, huru gammal Folke var vid ifrågavarande tillfälle.

Det synes mindre troligt, att Knuts döttrar, om de vid faderns mord år 1086 voro minderåriga, blevo övergivna av sin moder. Winkel Horn stöder tydligen sin uppfattning härom på en del uttryck hos Saxo, som beröra senare händelser, vilka Saxo kände till (ang. Ingerths efterkommande).

Under förutsättning att Ingerth vid faderns död var omkr. 18 år, således född redan 1068 och gift med Folke, bör den senare vid den tiden varit något äldre, vid pass 26 år, således född 1060.

Vad som talar för min mening är, att Erik Ejegod enligt Saxos kommentator vid brodern Knuts mord med sin hustru Botild flydde till Sverige. Skälet därtill kan hava varit, att Knuts dotter Ingerth redan då var bosatt där och lämnade sin landsflyktige farbroder en fristad hos sig, tills han 1095 återvände för att taga sitt rike i besittning. Tunberg påpekar också, att det vid denna tid rådde nära förbindelser mellan vissa kretsar i

Sverige och Danmark, vilket bestyrkes genom giftermål mellan Knut den Heliges döttrar och svenske stormän, bl. a. Folke (Tunberg, Sv. Hist. II s. 35). I Knytlinga saga, kap. 58, heter det blott att Erik kom undan, emedan han hade så många vänner, att ingen ville göra honom skada. Antagligen var det sagoförfattarens mening, att han flytt till Sverige.

Men berättelsen, att Ingerth flytt med farbrodern Erik Ejegod till Sverige och där blivit gift med Folke, låter ej förena sig med uppgiften, att Erik Ejegod flydde med sin hustru Botild, vilket kommentatorn till Saxo påstår. Den senare uppgiften torde vara den rätta. (Saxos kommentator uppgiver, att Saxo skrev sin historia omkr. år 1190. Kommentatorn antages hava skrivit sitt verk före år 1342.)

I sin uppsats om Folke Filbyter uppgiver prof. Lindroth, att Folke Filbyter varit en fullt historisk person och levat »1060—70» samt vill göra gällande, att denne bör betraktas som folkungarnas stamfader i stället för Folke Digre. Det skulle alltså hava funnits två med namnet Folke, som levat samtidigt. Här emot vill jag först anmärka, att det synes högst osannolikt, att Saxo ej känt till denne andre Folke, om han verkligen funnits till. Innan jag går vidare med denna namnfrågas förklaring, vill jag kasta en blick på den inom de germanska folken förekommande namngivningsprincipen. Av denna finna vi, att bruket var, att den äldste sonen uppkallades efter farfadern, den näst äldste efter morfadern o. s. v. G. Storm, som behandlat denna fråga i en uppsats i Nordiskt Arkiv, N. F. V., s. 199 ff. (Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelesesystem) anser, att seden grundar sig på ett slags själavandringslära, enligt vilken den avlidnes själ, i första rummet farfaderns, i fall han då var död, med namnet vid födelsen övergick till den närmaste fränden. Lämningar efter denna tro hava vi i orden isl. *aptrborinn* och *endrborinn*, och ehuru denna tro redan tidigt betraktats som »kärtingavilla», så levde dock bruket kvar, och det har det gjort ända till våra dagar. Bevis därpå hava vi hos allmogon och vissa regent- och stormanssläkter.

Vad folkungasläkten beträffar, har A. Grape uppvisat sedens tillvaro just vid den tid, som jag sysselsätter mig med. Han bestyrker detta sitt påstående beträffande lagmansgrenen av denna ätt i följande serie:

(A. Grape, Studier över de i fornsv. inlånade personnamnen, akad. avh. 1911, s. 83.)

Av Saxo veta vi, att Folke Digre med sin hustru Ingerd, dotter till Knut den Helige i Danmark, hade två söner, Bengt och Knut. Enligt namngivningsprincipen fick den yngre samma namn som morfadern och kallades alltså Knut. Det faller av sig självt, att samma princip tillämpats även beträffande den äldre, varför man kommer till den slutsatsen, att Folke Digres fader burit namnet Bengt, varför denne Folke alltså skulle hava hetat Folke Bengtsson eller på latin Folke filius Benedicti. Namnet Benedictus var ytterst vanligt inom ätten (A. Grape, anf. arb. s. 83). Därför ansåg sig namnseriens författare eller avskrivare ej behöva utskriiva det helt och hållet, och så uppstod benämningen fil. Biti såsom förkortning av filius Benedicti = Bengtsson. Enligt Capelli Lexicon abbreviatarum kan ordet »Benedicti» förkortas på olika sätt. Ett av dessa är »bdti», vilken förkortning kommer mycket nära den av mig antagna »biti». Och så har folkungarnas stamfader fått tillnamnet Filbiti, Filböthi (»Sumlen»), Filbyti, Filbyter (Olaus Petri). Denne Folke »Filböthi», »Filbyter»

(båda förkortningarna kunna, som ovan visats, lätt härledas ur Benedicti) är alltså densamme som Folke med tillnamnet Digre (Crossus), vilken enligt Saxo var av förnäm börd (»Sveticæ gentis nobilissimo»).

I »Sumlen» uppgives, att Folke »Filböthi», d. v. s. Folke Benedicti, hade tre söner, Ingemund, Hallsten och Ingevald och att den sistnämnde hade sonen Folke Crossus. Men då Folke Filbyter icke är en historisk person utan densamme som Folke den Digre, så följer därav, att de tre sönerna även äro diktade. Felet har enligt min mening uppstått på det sättet, att någon genealog, sedan Folke fått en dubbelgångare, funnit två med samma namn följa efter varandra som far och son, vilket strider mot namngivningsprincipen. Denne samme genealog har velat fylla luckan och så lagt till Ingevald från någon namnlängd, besläktad med den som använts för uppbyggande av namnlängden för Stenkilska ätten, där namnen Hallsten och Inge — kanske ock Ingemund — förekomma, det senare omnämmt av Strinnholm såsom dubbelnamn för Inge (Strinnh. 3, s. 17 not.). Såsom bekant är icke heller Stenkilska ättens historiska medlemmar fullt säkra (se Tunberg, Sv. Hist. II. s. 26).

Min utredning har givit till resultat, att någon annan känd historisk person, som kan anses som Folkungarnas stamfader, ej finnes utom den av Annerstedt m. fl. omnämnde Folke Bengtsson med tillnamnet Digre.

Ovanstående postuma uppsats av den förtjänte forskaren Oskar Klockhoff (f. $\frac{6}{2}$ 1850, † $\frac{16}{7}$ 1929) har till Arkivet inlämnats samt korrekturlästas av hans son, banktjänstemannen H. Klockhoff. — Läsaren hänvisas rörande diskussionen i denna fråga, utom till den s. 274 nämnda artikeln av H. Lindroth, även till en insändare av f. lektor L. Larsson i Svenska Dagbladet (uppl. A) $\frac{14}{4}$ 1928.

Red:s anm.

Små bidrag till fornsvensk ordforskning.

(Jfr Ark. 45, s. 221 ff.)

8. Fsv. *ens akers bredh.*

Uttrycket förekommer veterligen endast på två ställen i Hertig Fredrik:

The hørdæ fra then langha leedh
 eth horn ower ens akers bredh 2881 f.;
 The lupō ey (ower) eens akers bredh
 før æn the wendho then samma ledh 69 f.

Textens lydelse är otvivelaktig (se de textkritiska anmärkningarna i min upplaga av dikten, 1927). Söderwall antar här (och för ett ställe i Su) *bred* f. i betydelsen 'slätt, fält, yta.' Emellertid är uttrycket liksom så mycket annat i Fr (se t. ex. Lütjens, Herzog Friedrich von der Normandie s. 27 ff., E. Noreen, Studier rörande Eufemiavisorna 2, s. 29) utan tvivel direkt övertaget från tyskan och närmare bestämt kalkerat på tyska uttryck, där *acker* står som »ein längenmass». Ex.: »den helm man mich då füeren sach an dem sper wol ackers breit» Ulrich v. Lichtenstein, Frauendienst (cit. efter Müller-Zarncke, Mhd. wb.); »er'n vüert sî . . . nimmer eines ackers lanc» Hartmann, Iwein 4646; »leisierte hin von in eines ackers lanc» ib. 5325. I dessa mht. exempel föreligga adjektiven *breit*, *lanc* med gen. mensurae. Jfr även mht. *ackerbreites*, adv., och subst. *ackerleng*e (även nht.).

9. Fsv. *formætin.*

Söderwall förtecknar *formætin* adj. = mlt. *vormeten* blott från Flores 5 enligt Cod. A (»han var een formætin man») och översätter 'förmäten, öfvermodig? mäktig?' Stället har behandlats av Olson, Arkiv 32, s. 225. Betydelsen 'mäktig' fordras enligt Olson av sammanhanget och övriga texter (B *mektogh*, C *formæktigh*, F *myghet mektug*; isl. *águðtr*, resp. *ríkr at fé ok líði*,

fra. v. 56 »De chevaliers ot grant compaigne»). Dock har E *meghet frommer*. Alltså bör troligen med Olson *formæktigh* införas i texten. Men A *formætin* är ingen meningslös förvanskning, trots att det säkerligen ej kan betyda 'mäktig'. Ordet betyder 'tapper, modig'. Mlt. *vormeten* översättes 'der seine Kraft oder seine Befugnisse überschätzt, verwegen', men användes »auch im guten Sinne» (Schiller-Lübben).

I den medelhögtyska poesien är *vermezzzen* fullkomligt stående berömmande epitet till krigare, t. ex. Laurin A, v. 1 ff.:

Ze Berne was gesezzzen
ein degen sô vermezzzen,
der was geheizen Dietrich;

vidare »ein herre vil vermezzzen an êren und an frumekheit»; »ein helt vil vermezzzen»; »ûf dem wazzzer und dem plâne ist er sô vermezzzen» etc. (Müller-Zarncke; många exempel anföras av Arnold E. Berger, Orendel, Bonn 1888, s. 149; jfr även W. Lehnerdt, Die Anwendung der Beiwörter in den mittelhochdeutschen Epen, 1910, s. 17 f.). På samma sätt f. ö. i den mlt. Valentyn unde Namelos, v. 1 f.:

Dat was eyn koningh wys vormeten
in franckryke beseten.

10. Fsv. *gryte s.

Söderwall upptar under hänvisning till Konung Alexander 1552, 6412 fsv. *gryt*? n.? 'sten, grus'. Ställena lyda:

jdhra porta wil iak ræt bryta
jdhar mwr sla sunder ij gryta;
bærgh æller sten plæghom wi ey bryta
ey kalk ok ænga handa gryta.

Försåvitt texten ej är starkt korrumpierad, kan tydligtvis *gryt* här ej föreligga utan i stället *ia*-stammen *gryte*. — För rimmet spelar det som bekant ingen roll, om man läser *gryta* eller *gryte*. Med skrivningen *gryta* (: *bryta*) jfr t. ex. Al 2797 f.: »tio thousand mæn opa hæsta / vlfwa ok ræffwa wordho thera gesta».

11. Fsv. *ingh*, nsv. *hink*.

I inledningen till Heliga Mechtilds uppenbarelser har Rob. Geete (s. XLIII) påpekat ordet *ingh* 151:28, vilket han tveksamt översätter 'hink'. Enligt min mening är detta väsentligen riktigt: skrivningen *ingh* representerar ett fsv. *ink, jfr skrivningar som *ænghia* för *ænkia* och *mørghelikhet* för *myrklighet* i samma handskrift (Geete s. XLII). Formen *ink* för *hink* är väl styrkt från sv. dial. Rietz känner den från Södermanland, Östergötland, Västergötland, och den finns även på andra håll.

Som översättning torde emellertid 'hink' vara vilseledande. Stället i Mechtilds uppenbarelser lyder: »Hans [källans!] radhus¹ ällir wmkring bygnindh war aldra fastaste, aff aldra kostelikasta gärningh haffuandis sin windh ällir ingh i sik siälffuom Oc sigh siälffuan ösandes wtan alla manna til hiälp ällir handa wärk», det sista motsvarande den latinska textens »habens hauritorium suum in seipso, absque humano opere seipsum hauriens», se Söderwall 2, s. 983. På det nämnda stället översätter S. *windh* 'vindspel; hink'. Det första, eller '(vatten)uppfodringsverk', är tydligen det rätta.

Numera betyder väl *hink* uteslutande ett slags kärl. Hos Östergren, Nusvensk ordbok, anförs som i det närmaste synonyma ord: ämbar, spann, pyts. Ordet belägges eljest tidigast från Variarum rerum vocabula 1538 (s. 30), där det heter »Antlia watnhinck ösekaar» och »Modiolus fyrakant hinck». — Den från fsv. styrkta betydelsen 'vattenuppfodringsverk' föreligger däremot hos Schroderus, Dictionarium quadrilingue utg. av Hesselman, s. 81: »*Hinck* Brunnschwengel Tolleno κηλων». Samma betydelse föreligger säkerligen även i följande språkprov från Västergötland 1660 (se Ä. Noreen, Fornvännen 1929, s. 170): »Dher medh gienge dhe bortt igienom hualffuett till kiällgården och satte sigh på *Jncken* och hijssadhe sigh på Lijnan wthföre». Hos Rietz,

¹ Jfr(?) mlt. *ratborn* 'Radbrunnen, Ziehbrunnen?' Schiller-Lübben.

Dial.-Lex. finna vi *hink* 'en stolpe med häfstång m. m., hvarmed vatten upphämtas ur brunnen' (själva »hinkeu» är ej ens nämnd!).

Ordets etymologi är hittills okänd. De gissningar, som Tamm i sin etymologiska ordbok framställer, äro så lösa, att Hellquist, Et. ordb., nöjer sig med att säga: »dunkelt. I flera dial. även *ink*». Om vi utgå från den i fsv. belagda betydelsen som den ursprungliga, löser sig den etymologiska frågan. Både form och betydelse göra sannolikt, att vi ha att göra med ett lånord. Jag identifierar *hink* med mlt. *henneke* 'Koseform zu (Johannes und auch zu) *Hinrik*', därjämte 'Zug- oder Hebe-maschine' Schiller-Lübben, Lübben-Walter. Åtminstone i den mån ordet är hypokoristisk form för *Hinrik* bör *i*-form ha förelegat (jfr t. ex. *Hinnäck* 'der Vorname Heinrich' Danneil, Wb. d. altmärk.-plattd. Mundart 1859, ty. o. sv. *Hinke*). Att *henneke* 'Hebe-maschine' är det samma som *Henneke* 'Hinrik' visas av hty. *Heinz*, om vilket det i Grimms ordbok heter, att »der name auch auf geräte übertragen wird, die bei bequemer handhabung gute arbeit leistet», och först och främst nämnes därvid *Heinz* 'eine wasserhebe-maschine des ältern bergbaues'. — Sålunda bli *vattenhinken* och *unghinken* (uppkallad efter *Hinke*, egentl. Henrik Bernhard, Bergegren, f. 1861) när allt kommer omkring etymologiskt identiska.

Den fsv. och nsv. *h*-lösa formen förklaras enklast som uppkommen i sammansättningar. Tamm framhåller med rätta, att ordet i äldre källor ofta uppträder sammansatt, t. ex. *brunns-*, *vattenhink*.

12. Fsv. *lif* 'person, personlighet'.

Söderwall upptar följande betydelser för fsv. *lif*: 'liv; själ (ett osäkert ex.: þit lif sum hans suærþ skal ginum gangha, Bu); kropp; bål, buk; moderliv'. Emellertid bör även ansättas bet. 'person, personlighet', som beror på tyskt inflytande. — I mlt. är denna användning ytterst vanlig, särskilt i de rent perifrastiska uttrycken av typen *min lip* = 'jag' (»häufig bezeichnet *lip* den ganzen menschen und dient dann nur zur umschreibung», Müller-

Zarncke), t. ex. »des wart sô riuwec sîn lip» Hartmann, Iwein 3936, »ez machet trûric mir den lip» Wolfram, Parzival 3: 1, »waz wære mannes wûnne, des vreute sich sîn lip | ez entæten sccene magede und hêrlîchiu wip» Nibelungenlied str. 274, »vil strenge was des kûneges lip» Lanzelet 71.

Så bör tydligen uppfattas Fr 1461 f.:

Thy ma iach sørghîæ, arma wiiff,
at iach swa bradelik miste hans liiff.

Det är betecknande, att den danska hs. G ändrar *iach* till *han* och *hans* till *sith*. — Hit hör också Fr 1369 f.:

Aldre war fœth eth renare liiff
nokon thimæ aff nokot wiiff,

som Söderwall mindre tilltalande för till *lif* 'kropp'. — Hit hör vidare också en schablon som finns Iv 695, Fr 1348 och 3199:

til sit liiff eet (en) hæladhæ godh;
eth heladhæ aff sith eyghit liiff;
han war eth helædh aff sith liiff,

vilken har mycket direkta mlit. paralleller: »er was ein helt von dem lip» Der spiegel deutscher leute enligt Lexer, Mhd. handwb., som översätter 'ein persönlich tapferer held'; »er des lîbes was ein degen» Lanzelet 53; »des lîbes ein degen» Ulrichs Willehalm enl. Lexer.

13. Fsv. *nadha* 'giva sin gunst åt'?

På ett enda ställe antar Söderwall, dock med tvekan, denna betydelse hos *nadha*, eljest 'vara nådig, hjälpa, förbarma sig'. Det är Iv 218:

nadher iomfrua mik thæs hafuin ij æra.

Detta är läsarten i hs. A; BF utelämnar *mik* (ej C), F läser *noduge iomfru*. Hela versen saknas i DE. — Före 218 böra efter F suppleras två verser, så att hela repliken enligt min mening bör lyda:

skal iech frygd j werden bere
 thet skal effther eder wilie were,
 nadher, iomfrua, thæs hafuin ij æra.

I de franska och isländska texterna finnes ingen motsvarighet till denna replik.

Här föreligger enligt min tro icke imperativ av verbet *nadha* utan subst. *nadh* i pl., motsvarande den mht. hövlighetsfrasen *genåde, frouwe! genåde, herre!* som är så utomordentligt vanlig (se den stora exempelsamlingen hos Müller-Zarncke 2: 1, s. 340 f.). Den användes »bittend und dankend» och utvecklade sig å ena sidan till »die einleitung einer verbindlichen anrede an einen vornehmeren» och ger därvid upphov till orden *gnadfrouwe, gnadherre*, å andra sidan till betydelsen 'tack, tacksägelse' (*genåde sagen* 'tacka').

14. Fsv. *skarlakan(s) skin*.

På två ställen i Iv (976, 1763) uppträder fru Laudine i *skarlakan skin*. Särskilt på det andra stället är det tydligt att det är fråga om ett praktplagg. Från ungefär samma tid (1313) anför Söderwall ett diplomcitat: »lego . . . meas skarlachans schin et rubeam tunicam». Som översättning för dessa tre ställen föreslås 'kappa af skarlakan?' Ytterligare har Söderwall från Schacktavels lek (MD 225) »han . . . tog vpyndher henne skarlaken skin», här översatt 'sängtäckte af skarlakan?'

Oriktigt i dessa översättningar är alldeles säkert att *skinnet* saknas. En annan sak är att *skin* kan betyda 'pälskappa'. Den riktiga översättningen är utan tvivel 'pälsfodrat skarlakan', ev. 'kappa av sådant'. Crestien har i Yvain v. 2361 som motsvarighet till Iv 1763:

Robe d'ermine tote fresche.

På flera ställen i Iv få vi en klar bild av praktdräkter av skarlakan, fodrat med »hvit skin», d. v. s. hermelin: »Sidhan loth hon honum klædher fa | the rikasta man medh øghum sa | medh hwit skin och skarlakan rødh» 4367 ff. (Cod. B); »sidhan

lot hon mik klædhe skæra | een riddare matte thøm medh ærom
 bæra | aff brwnt skarlahan ok vnder hwiitskin» 203 ff.; »hon
 hafdhe een stuntan mantil op a | aff brwnt skarlahan iak sigher
 swa | fodhrath væl medh hwita skin» 3641 ff. — Jfr f. ö. Schultz,
 Das höfische Leben 1: 201 f., 228 etc.

15. Fsv. *skon 'skön'.

I Fl 627 f. heter det om Blanzaflor, att hon blev såld

fore gull ok stena skøne
 then rika kouungh aff Babilønæ.

Denna form har rimmet dock blott i hs. A (Cod. D 4). De danska texterna F, E ha i stället *skyøne*: *Babilone* och B, C (Cod. Ascabyensis, Verelianus) ha *dyra stena*: *Babilonia*. Olson behåller läsarten i A utan diskussion. Dock måste formen *Babilønæ* sägas vara mycket påfallande (jfr isl. *Babilôn*, mht. *Babilôn*, ffra. *Babiloine*). I Fl heter det f. ö. *Babilonia* (276, 293, 331, 667, 770, 778, 975), en gång i rim med *tha* (770), men även — överensstämmande med isl., mht. och nsv. — *Babilon* 692, 735, 789, *til Babilonem* 647 (på alla dessa ställen, av vilka intet rimmar, ha BC *Babilonia*). Enligt min mening bör därför i v. 628 med FE läsas *Babilone*, vilket fordrar införandet i föregående vers av *skone, svarande mot den tyska oomljudda formen *sc(h)ôn*.

Till en fsv. form *skon föras vi även av Al 875 f., 4609 f. och 7771 f.:

ok nyo thusand gulkrone
 yffrith riik ok mykith skøna;
 aff margha handa køne skøna
 ther siwnga kunno søta thona;
 tw hundradha æra the fughla skønæ
 ther siwnga kunna alla tona.

Nu är det visserligen sant att rimtekniken i Al är vida sämre än i Eufemiasvisorna, men rim *o*: *ø* påträffas dock knappast. Utom *stora*: *forødha* 6913 f., varom se Hjelmqvist, Studier i nordisk filologi 4: 3, s. 14 ff., finner jag endast följande fall. Al

4463 f., 5439 f. och 6686 f. rimmar *glødh* med *blodh*, *flodh*; originalet har säkerligen haft *glodh (fvn. *glōd* o. s. v.; jfr Söderwall 2, s. 1228). Al 635 f. och 9925 f. rimmar *føggho* s. med *drogho* och *mogha*; här bör införas växelformen *fogha*. Slutligen rimmar Al 5209 f. *ørn* (< *ørn*) med *thorn*.

16. Fsv. (*for*) *utan spot*, (*for*) *utan gaman* 'förvisso'.

Söderwall förtecknar uttrycket *utan spot* från tre ställen i RK 2 och översätter 'gyckel, skämt. snarast ss rimfyllnad.' Frasen förekommer redan i Iv 5089:

iak heter gafuian for vtan spot.

Jfr även Iv 1080:

skal iak thet sighia for vtan spot.

Uttrycket är direkt överflyttat från tyskan. Mht. *âne* (*allen*) *spot*, *sunder* (*allen*) *spot* 'im ernst' har ytterst ofta betydelsen 'gewisslich, fürwahr' och tjänstgör som versfyllnad, t. ex. »vil grözer jâmer âne spot | wart zwischen in beiden» Wigalois 52: 14; »ir sult ez lâzen âne spot | daz ich iuch, frouwe, minne» ib. 110: 30. Se vidare Müller-Zarnecke och Grimm.

En försvenskning av detta uttryck ha vi säkerligen i fsv. *utan gaman* 'utan skämt (sagdt), i sanning. ss rimfyllnad' Söderwall med tre exempel från RK 3. Även detta föreligger troligen i Iv, v. 4045:

Herra iwan swarar fore vtan (alt) gaman.

17. Fsv. *wik*, »*awik*».

Fr v. 1048 ff. lyda:

tha fik then rese j thy wik
eth slagh swa storth at badhæ twa,
hans handh och stangh, a iorden laa.

I stället för *thy wik* (B och av denna hs. beroende hss.) läser A *thet awik* (G omarbetar helt). Söderwall upptar därför

en artikel »*awik* n. ögonblick?» och en artikel »*wik* n. eg. vridning, vändning? i *thät wik*, i den vefvan, i det ögonblicket?»

Med hänsyn till det mekaniska sätt, varpå Fr visar sig överflytta sitt tyska original till svenska tvivlar jag icke på att här föreligger mht. *wic* (gen. *wiges*) 'kamp, strid'. A:s *thet awik* torde ha uppstått ur **thetta wik*. — Jfr »ij thy *wighe*», »i thæssö *wighe*» 'i denna strid' Al 1916, 9284.

Stockholm 1929.

Erik Noreen.

Richard Constant Boer.

Richard Constant Boer avled d. 20 augusti 1929 i Amsterdam. I honom förlorade den germanska språkvetenskapen en av sina mest bemärkta arbetare. Boer föddes i Warnsveld d. 31 januari 1863, son till Richard Willem Boer och hans maka Constantia Gisius Nanning. Han blev år 1881 student i Haag, avlade »doctoraal examen in de Nederlandsche letteren» i Leiden år 1886 och disputerade för doktorsgraden år 1888. Han tjänstgjorde som lärare i holländska och geografi vid gymnasiet i Leeuwarden från 1888 till 1900, var från och med 1894 också docent i fornordiska språk vid universitetet i Groningen och blev 1900 utnämnd till professor i forngermanska och sanskrit vid Amsterdams universitet. Från undervisningen i sistnämnda ämne blev han befriad år 1908, som professor i forngermanska och sedan 1925 också i moderna nordiska språk var han verksam till sin död.

Boers arbete på de språkvetenskapliga, filologiska och litteraturhistoriska områdena är ovanligt omfattande.¹ Fastän han vid universitetet hade studerat holländska såsom huvudämne — det enda moderna språk, vari då undervisning meddelades vid våra universitet — och fastän han var mycket hemmastadd i den nederländska litteraturen, hade alltid de nordiska språken och deras litteratur hans varmaste intresse. På egen hand hade

---

¹ För en fullständig bibliografi över Boers verk hänvisas till A. G. van Hamel, Levensbericht van Dr. R. C. Boer, Jaarboek der koninklijke akademie van wetenschappen van 1929/1930.

han, då han var student, börjat läsa fornisländska, vilket språk då icke förekom vid universitetet, och då han skulle ta doktorsgraden, valde han ett fornnordiskt ämne för sin avhandling, nämligen *Orvar Odds saga*. Hans äldsta författarskap sysslar uteslutande med textutgivning och textkritik. Förutom *Orvar Odds saga* utgav han *Bjarnar saga Hitdelakappa* (1893) och *Grettis saga Ásmundarsonar* (Altnordische Sagabibliothek 8 1900). Boer framträder här såsom en skicklig utgivare, men det minutiösa paleografiska arbetet hade dock icke i första rummet hans intresse. Det var texternas inre kritik som fängslade honom, och på detta område har han utfört ett mycket originellt arbete.

I anslutning till editionsarbetena utkommo flera textkritiska studier, bl. a. *Über die Orvar Odds Saga* (Arkiv f. nord. fil. 8 1892); *Weiteres zur Orvar Odds Saga* (Arkiv f. nord. fil. 1892); *Noch einmal Orvar Odds saga* (Arkiv f. nord. fil. 8 1893); *Zur Grettissaga* (Zeitschr. f. d. Phil. 30 1898); *Die handschriftliche Überlieferung der Grettissaga* (Zeitschr. f. d. Phil. 31 1899).

Småningom började också utkomma flera uppsatser, som man kan betrakta såsom förstudier till det stora verk om Nibelungensagan, åt vilket Boer ägnade flera år av sitt liv. Bland dessa uppsatser äro de viktigaste: *Þiðrekssaga und Niflungasaga* (Zeitschr. f. d. Phil. 25 1893); *War der Verfasser der Þiðrekssaga ein gedankenloser kompilator?* (Arkiv f. nord. fil. 17 1901); *Über die Quellen von c. 26—29 der Volsungasaga* (Zeitschr. f. d. Phil. 35 1903); *Finnsgave und Nibelungensage* (Zeitschr. f. d. Alt. 47 1904). Resultaten av dessa och andra Boers undersökningar finner man klarast nedlagda i *Über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensaga* (I—III 1906—1909). Med det sällsynta skarpsinne och med den logik, som äro så betecknande för Boers begåvning, jämför han de olika källorna med varandra och kommer så till helt nya resultat. Han förkastar sammanhanget mellan Niflungasaga och de historiska händelserna på 1100-talet och han menar, att sagan ursprungligen icke innehåller annat än en släktfejð, en kamp mellan svågrar, vari Hagen och Brynhild icke spelade någon roll. En jämförelse med den fornengelska Finsagan visar Nibelungensagan i en mera ursprunglig form. Och hela verket går ut på att visa, hur den nordtyska traditionen, som är representerad i Þiðrekssagan, har företrädet framför den syd-tyska »Nibelungenlied». Den sista punkten är just den, som i Tyskland, där man var fästad vid den nationella traditionen, har väckt så mycket indignation, en indignation, som i detta land kanske alltid stått i vägen för uppskattandet av Boers stora arbete. Man kan naturligtvis hysa betänkligheter mot detta Boers verk. Dessa betänkligheter gälla egentligen hela Boers metod.

• Medan han angriper den spekulativa inexakta metod, som då

ännu alltid användes vid sagoforskningen, lämnar han själv det tydligaste bevis för, att sagoforskning aldrig kan räknas bland de exakta vetenskaperna och att forskaren, vilken metod han än använder, här alltid löper faran av en nästan oundviklig subjektivitet. Men man måste också medgiva, att Boer här efter sin metod har uppnått det högsta möjliga resultat. Mest träffande är 3 delen, vari Niflungakvädena i Eddan granskas. Det är tydligt, att författaren hade en förkärlek för detta stoff, och den delen är otvivelaktigt mest fängslande och mest personlig av hela verket. — Förutom med olika tidskriftsartiklar fortsätter Boer sina studier inom hjältesagans område med *Die sage von Ermanarich und Dietrich von Bern* (1910) och *Die altenglische Heldendichtung I. Beowulf* (1912). Sedan ägnar han sig åt annat arbete.

Musikalisk som han var, hade han alltid varit mycket intresserad utav metriska problem, och 1916 utkom *Studiën over de metriek van het allitteratievers* (Verh. der kon. akad. van wetenschappen, afd. litt., nieuwe reeks, deel 17, n:o 2). Det verket visar en sällsynt helhet. Vetenskapsmannen och konstnären samarbete här på ett beundransvärt sätt. Inledningen med den originella framställningen av de metriska grundbegreppen torde kunna användas såsom basis för en modern verslära, som så väl behöves. Grundprincipen är, att i versen prosans rytm har blivit stiliserad, såsom författaren sedan formulerar det i *Oergermaansch handboek*. Härav finnas tydliga spår i jämförelsevis primitiv poesi. Boer påpekar här det felaktiga i den i moderna upplagor av fornnordisk poesi så vanliga metoden att godtyckligt stryka pronomen, att elidera vokaler, att infoga fullständigare grammatikaliska former eller att tillåta sig andra dylika friheter, endast för att ge versraden den metriska form, som man enligt sin teori anser för den rätta. Då metriken mera närmar sig de exakta vetenskaperna än sagoforskningen, är detta arbete mindre subjektivt än Boers studier i sagoforskningen.

Korta studier över den germanska och högtyska ljudskridningen, gotiska *navis* och den germanska *i*- och *u*-synkopen visa, att Boer efter 1916 ivrigt sysslar med den germanska språkläran. Vid universitetsundervisningen i gotiska och de germanska språkens historiska grammatik gjorde sig behovet av holländska läroböcker i dessa ämnen förnimbart. Boer, Frantzen och de Winkel beslöto att utgiva en serie av forngermaanska handböcker på holländska språket för holländska studenter. I den serien utgav Boer år 1918 *Oergermaansch handboek*, följd av *Oudnoorsch handboek* 1924. Fastän Boer icke i första rummet är grammatiker, äro dessa böcker mycket mer än en ren sammanfattning av den jämförande germanska grammatikens resultat. Genomgående försöker författaren förklara fenomenen, och många

svåra frågor löser han på ett originellt, måhända icke alltid helt tillfredsställande sätt. Att han heller icke själv alltid var tillfredsställd med lösningarna och icke slog sig till ro med en gång funnen förklaring, visar den andra upplagan av Oergermaansch handboek, där det bl. a. finnes en helt annan teori om upprinnelsen av e^2 i några germanska preterita av reduplicerande verb än i den första upplagan. Som ett av Boers mest träffande och originella fynd på det grammatiska området kan nämnas införandet av begreppet »spreekmaat», varmed olika till synes nyckfulla fenomen beträffande synkope och konsonantfördubbling kunna förklaras. Utförligare än i Oergermaansch handboek har Boer behandlat dessa problem i en uppsats *Syncope en consonantengeminatie* (Tijdschr. voor Ned. taal en letterk. 37 1918). I Oudnoorsch handboek frapperar i första rummet den klara framställningen av *i*- och *u*-omljud och brytningsfenomenen, till största delen byggande på Axel Kocks teorier.

År 1922 kom Boers Edda-upplaga, *Die Edda, mit historisch-kritischem Commentar*. Denna upplaga vill giva en text, som på samma gång är konservativ och kritisk, vilket mål är helt i överensstämmelse med den av honom förut använda metoden: på traditionen, sådan vi känna den, tillämpar han den högre kritiken. Behandlingen av *Völuspó* t. ex. går parallell med den av *Beowulf*. Författaren försöker med beundransvärt skarpsinne att skilja de olika skikten i traditionen. För det, som icke anses tillhöra den ursprungliga källan, försöker han att finna de skäl, som kunna ha givit anledning till tillfogandet. När dessa skäl synas gå helt eller delvis i olika riktning, antagas olika interpolatorer. Logiskt kan man icke anföra något mot detta och man kan säkerligen lära mycket av denna metod. För att få en rätt översikt över ett stoffs historia, måste man i varje fall börja med att noga studera källorna, varvid man måste granska varje ord. Det är alltid iögonfallande i Boers arbete, hur lätt han överskådar det svåraste material. Fastän han alltid påstod, att han hade ett dåligt minne, stodo de saker, som intresserade honom, levande i hans minne, och jag minns hur det alltid imponerade på oss, att han, när han föreläste över *Völsungasagan*, med aldrig svikande säkerhet kunde hålla isär *meiri* och *yngrir*.

Vördnad för hans vetenskapliga ärlighet, för hans noggrannhet, hans outtröttliga verksamhet, hans stora intelligens och ursprunglighet inger oss Boers hela produktion, men sin egen tillförsikt har han icke kunnat skänka den yngre generationen. Man kan icke bedöma en forngermansk text efter utslutande logiska principer. Medeltidsmänniskorna levde i en annan värld än vi, deras tankegång och andliga läggning var en annan, och vi kunna icke utan vidare överflytta nutidens logiska och stilistiska krav

på medeltidens alster. Men Boer själv var övertygad om riktigheten av sina resultat och det är just därigenom som han verkar stå stark. När han hade funnit något, var det för honom den absoluta sanningen. Icke så att han orubbligt höll fast vid den. I flera frågor hava hans åsikter under årens lopp ändrat sig, men då var det sist uppnådda stadiet för honom själv alltid sanningen. Denna starka övertygelse har satt honom i stånd till att producera så mycket. I hans arbeten känner man varje gång glädjen över en ny upptäckt.

Boers textkritiska arbete torde väcka den tanken, att det estetiska och psykologiska värdet hos de texter, varmed han sysslade, var av föga intresse för honom. Likväl är detta icke alls fallet. De, som hava hört hans föreläsningar, minnas med vilken värme han kunde läsa ett Eddakväde och hur han då kunde bli gripen av en vacker tanke eller en stilistisk skönhet. Därom vittnar också det tal, som han år 1924 höll såsom rektor magnificus över *Het poëtisch karakter der Edda*. Här ser man tydligt, vad som för alla dem, som kände Boer närmare, var välbekant, nämligen att han just på grund av den poetiska och sedliga storheten kände sig dragen till den fornnordiska litteraturen. Mest dragen känner han sig till de människor, som lita *à mått sinn ok megin*. Det är karaktärer, med vilka han känner sig besläktad. Man har också förebrått honom, att han i vetenskapen litade väl mycket på egen kraft och att han icke tillräckligt satte sig in i andras publikationer. Detta var dels en följd av hans beklagliga brytning med den tyska vetenskapen, dels hade det sin rot i hans böjelse att, när han började en forskning, bygga den upp från början. Med undantag av hans arbeten på lingvistiskt område, där han som sagt till största delen byggde på Axel Kocks teorier, tillgodogjorde han sig sällan det, som andra hade uppnått före honom.

Jämte den forntida litteraturen hade också den moderna skandinaviska litteraturen Boers levande intresse. Han var den, som i Nederland genom studier över *Peer Gynt* (Gids 1893), *Kleine Eyolf* (Gids 1895), *Knut Hamsun* (Gids 1896), *Alexander L. Kielland* (Gids 1897), *Zweedsche Dichters van onzen tijd* (Onze eeuw 1917) o. a. väckte intresse för den skandinaviska litteraturen. Under de sista åren av sitt liv brukade han hemma hos sig föreläsa över moderna skandinaviska litterära ämnen för en liten krets av studenter och äldre lärjungar. Där förelästes över Garborg, Atterbom, Paludan Müller, Ibsen och Strindberg. Såsom allt, vad Boer gjorde, voro dessa föreläsningar grundligt genomarbetade. Tyvärr hava de icke utkommit i tryck, med undantag av föreläsningarna om Ibsen, som utkommo i bokform med anledning av Ibsenjubiléet 1928. Det är en ståtlig bok. Författaren

fängslas framförallt av det psykologiska elementet i den nyare litteraturen. För varje drama försöker han att påpeka den psykologiska nödvändigheten. Boken ger således en översikt över Ibsens dramer såsom en sammanhängande psykologisk företeelse. Den är synnerligen värdefull, icke endast därför, att den lämnar ett viktigt bidrag till Ibsenforskningen, men också därför, att den, i synnerhet för dem, som hava känt Boer närmare, ger mera av hans personlighet än hans föregående produktion.

Boken om Ibsen är det sista stora arbete Boer har gjort. Redan år 1927 hade han måst underkasta sig två svåra operationer, och sedan blev han aldrig fullkomligt återställd. Med stor själskraft kämpade han mot sjukdomen och skötte universitetsundervisningen till slutet på vårterminen 1929. Då var det förbi med hans krafter och sedan slutet av juni var han sängliggande till sin död d. 20 augusti.

Boer har levat för vetenskapen och hans arbete har burit rika frukter. Inom den germanska språkvetenskapen skall man minnas hans outtröttliga, gedigna arbete, och de, som hava känt honom, skola bevara ett levande minne av hans kraftiga, ärliga och oegennyttiga personlighet.

Amsterdam.

P. M. den Hoed.

Korrektorn och Nya Testamentet 1526.

II.

I del I har jag sökt visa, att ett samband kan vara förhållanden mellan de första Uppsalatrycken, Tideb. och N. Test. därigenom, att korrektorn för Tideb. i Uppsala även kan ha korrekturläst del I (t. o. m. Apostlagärningarna) av N. Test. liksom ock förra delen (från s. 63 rad 15 i Hesselmans edition) av N. U. Denne korrektor har nämligen av allt att döma anslutit sig till det skriftspråk, som tillämpats i de första tryckalstren på svenska.

Jag övergår nu att närmare belysa den på detta samband grundade och redan i min gradualavhandling påpekade språkliga likheten mellan Ericus Nicolais Gerson-översättning (cit. E. N.) och N. Test. Som jämförelsematerial¹ använder jag dels Erik den heliges legend (vita et miracula), Ett fornsv. legendarium Bd 3 s. 343—383 (cit. Cod. Vat.), dels Olavus Johannis Gutos översättning av Gersons Ars moriendi, Samlaren 6 s. 164 ff. [cit. Am. (G)], vilka båda handskrifter förete liksom Ericus Nicolais Gerson-översättningar och svenska Tideb. senmedeltida Uppsalaspråk eller rättare uttryckt centraluppländska, enligt vad jag uppvisat i min gradualavhandling, dels ock den nyssnämnda Tideb. (citerad efter Klemmings edition) och förra delen av N. U. samt N. U. Fr. (se del I s. 144 ff.). Jag upptar de språkliga likhetsdragen i samma ordning som i min gradualavhandling s. 100 ff. men uteslutande dem av de där nämnda, som endast eller företrädesvis äro belagda i del I av N. Test.:

1) dubbelt vokaltecken för lång vokal i öppen stav. (jfr E. N. mom. 1). Cod. Vat. t. ex. *faara* (v.) 378, *claara* 352, *aaros* (nom. pr.) 347, *aara* 374, *baadhe* 362, *baaro* (v.) 353; *graatande* 364, *naadhena* 352, *osaata* 344, *saaghom* 355, *saaredh* 368, *eena* 350,

¹ De anförda ex. avse naturligtvis ej fullständiga exempelsaml.

fooro 368. Am. (G) *gaaffuor* 165, *eena* 165, *giifua* 166. Tideb. och N. U. Fr. se mom. k.

2) nusv. långt ä-ljud i skrivn. *kärlek* ~ *kerlek* och *wegh*¹ (jfr E. N. mom. 2). I detta sammanhang erinrar jag ock om skrivn. *färdug(h)*, *segher* (v.) och *tiänist* i N. U. Fr., se mom. m. I N. U. har jag ock antecknat *-färdugheet* 13, *segher* 10, 13, 14, 15, 17, 32 (2 ex.), 33 (4 ex.) och *tiänist* 32)(*sägher* 10, 17 och *tienu* 15, *tiens* 15, *tiens*ta- 21. I N. Test. genomgående (-)*ferdugh* men enstaka skrivn. med ä både i del I (Luk. och Ag.) och del II (1 Kor.) (se Lindqvists avhandling mat.-saml. s. 24, 26, 29) och likaså genomgående *sägher* jämte enstaka skrivn. *segher*, t. ex. i Mark. och 2 Kor. (se Lindqv. mat.-saml. 62). Av de av Lindqv. anförda ex. (s. 49 och 175) kan man draga den slutsatsen, att i N. Test. överallt står *tiena*, *tien(i)st(e)*. Men åtskilliga skrivn. förekomma dock i del I med ä, särskilt i Mark. och Joh., som jag kunnat konstatera med hjälp av Halenius' Bibelkonkordans, nämligen *tiänt* Matt. 25: 44, *tiänar*, *tiänandhe* Joh. 12: 26, *tiänte* Ag. 13: 2, *tiänara* Mark 13: 34, *tiänare* Mark. 14: 47, Luk. 12: 37, Joh. 4: 51, 12: 26, 18: 36, *tiänarena* Mark. 14: 54, 14: 65, Joh. 19: 6. I del II har jag endast funnit några enstaka skrivn.: *tiäna* 1 Kor. 1: 11, 1. Tim. 3: 10, Ebr. 8: 5, *tiänst* 1 Kor. 16: 15. Att den förste korrektorn i N. U. i allmänhet tycks låtit O. Petris former *färdugh* och *segher* kvarstå, men de så gott som genomgående formerna i N. Test. äro *-ferdugh* och *sägher*, som äro belagda hos L. Andreae², kan tyda på att kanslern överarbetat manuskriptet till den sistnämnda urkunden. Cod. Vat. *färdogh(a)* 355, 374, *färdogher* 369, 380; *tjänist* 344, 346, 347. Am. (G) *kerleek* 165 (2 ex.), 166 (2 ex.), 167; *thiäna* 164, *tiänare* 167. Tideb. *kärlek* 55, *kerlek* 74; *weg(h)en* 4, 12; *oretfärduga* 16, *rätfärduga* 16, *retfärdughe* 16, *retfärdigha* 16, *högfärduga* 23; *thiäna* 12, *tiänara* 16, *thiänere* 12)(*tienar* 3, *tienere* 10, 25, *tienth* 16. N. U. *kerleken(s)* 22, *kärleken* 23, 24 men *wäg(hen)* 11, 18.

¹ *wegh* dock ytterst sällsynt i N. Test.

² *retferdugh* belagt i Om troona etc., men då formen strider mot O. Petris språkbruk, härrör den troligen från manuskriptet.

3) nusv. kort *ä*-ljud i skrivn. *händer* ~ *hender*, *räddhoga* ~ *reddhoghe* och *tvärt* ~ *twert* (jfr E. N. mom. 2). I N. U. Fr. står *barmhærtug-*, se mom. n, men i N. U. har jag antecknat *barmhertug* 12, *barmhertugher* 17 (2 ex.), *barmhertogheet* 17 vid sidan av *barmhærtigh* 48, *barmhærtigheet* 59, *barmhærtogheet* 61. I N. Test. står överallt *barmhertugh* (se Lindqv. mat.-saml. s. 22—23)¹. Cod. Vat. *händir* 360, *hendir(na)* 360; *räddogha* 344. Tideb. *händers* 3, 4, *hender(s)* 2, 3, 16; *reddhugha* 4, *reddoge* 12, *barmhertoghet* 44. N. U. *hender* 23, *tvärt* 49.

4) *o* som tecken för *å*-ljud, se E. N. mom. 3. Cod. Vat. *monge* 354, *sionga* (ex. se E. N. s. 122 punkt 2)². Tideb. se E. N. s. 106 mom. b. I N. U. är *holla* ensamrådande i förra delen, se Palmérs art. s. 29 (framför *ng* är *o* den vanligaste stavn. i hela urkunden).

5) *y* som tecken för kort eller långt *i* och kons. *i*, se E. N. mom. 4. Cod. Vat. *myk* (pron.) 384, *skykkat* 383; *nyo* (9) 383, *sydhor* 382, *synonar* (senorna) 369, *synoner* 371, *kyrkyu(-)* 360, 373, *kyrkyo-* 360. Tideb. se E. N. s. 106 mom. c (jfr ock i Tideb. *tydh*, *ryke*, *tyma*, *myme*, *thyn*, *hellyghe* och *ewygh* se del I s. 122). N. U. *sy* (se) 4 (både i äldre och yngre trycket).

6) skrivn. *cht* ~ *ct* ~ *kt* ~ *gt* i den nusv. ljudförbindelsen *kt*, se E. N. mom. 5. I Cod. Vat. endast enstaka *ct*: *actadhe* 363, *blictadhe* 368, *fruct-* 347 vid sidan av *kt*, t. ex. *-lykt* 343, *makt* 371, *släkte* 343. I Am. (G) vanligen *ct*: *acta* 164, *macth* 165, 167 (2 ex.), *mectogu* 164; endast ett ex. med *kt*, *makth* 166. Tideb. och N. U. *cht* ~ *kt* ~ *ct* ~ *gt* se E. N. s. 106 mom. d (med noten).

7) *ck* efter starktonig vokal för kort *k*-ljud i slutljud i N. Test. (ex. belagda endast i Luk. och Ag.)³ och E. N. § 23. Tideb. se E. N. s. 109. N. U. *greeck* 43.

¹ Med hjälp av Halenius' konkordans har jag kunnat kontrollera detta.

² Jfr pret. *sogho* 353) (*sugho* 360 och Am. (G) *scripta mool* 164.

³ I bitonig stav. dock *ck* i ordet 'kärlek' både i del I och II, t. ex. *kärleck* Joh. 15: 9—10 (3 ex.), Rom. 8: 35, 39, 2 Kor. 5: 14, 6: 6, 8: 7, 8, 24, Filipp. 1: 9, 17, 2: 12; *kerleck* Luk. 11: 42, Joh. 15: 13, 2 Kor. 13: 13, Gal. 5: 22, 1. Tess. 3: 12, 1. Petr. 4: 8.

8) *b*-inskott i *komber*, se E. N. mom. 6 (jfr N. U. s. 70 Luk. 1 *kommer*: N. Test. *komber* se del I s. 136). Am. (G) *komber* 166, 167. Även i Tideb. enstaka *komber*, t. ex. s. 37 vid sidan av *komer*, se Palmér s. 37. Likaså i N. U., t. ex. s. 8 (både i äldre och yngre trycket) vid sidan av *kommer*, se Palmér s. 27.

9) *dh* efter *l* och *n* samt *r* (jfr E. N. mom. 9). Cod. Vat. -*bandh* 361, -*landh* 365, *stundh(ena)* 368, 378. *syndh* 346, *gjordhe* 345; *hardheligha* 362. Am. (G) t. ex. *skuldh* 164, *werldhinnæ* 164, -*landh* 164, *miskundh* 165, *syndh(er)* 165, *hardha* 164, *ordh* 166. N. U. Fr. och Tideb. efter *n* och *r*, se mom. g. N. U. se E. N. s. 106 mom. e (i förra delen är *dh* vanligare än i senare delen).

10) skrivn. $f(f)w \sim f(f)u$ i N. Test. se del I s. 135 och E. N. mom. 10. Cod. Vat. t. ex. *dyäffwolen* 360 (2 ex.), *groffwa* 344, *haffwenu* 357, *liffwandis* 362, *liffwerne* 343, *loffwadhe* 360, 362 (2 ex.); *hallfuer* 356, *liffuerne* 343, *loffuadhe* 355, *loffuandis* 361, *offuir* 357, *sielffuer* 354¹. Am. (G) endast $f(f)u$, t. ex. *bliffua* 164, *giffuit(h)* 164 (2 ex.), 165 (3 ex.), *haffuer* 164 (2 ex.), 165 (6 ex.). Tideb. och N. U. Fr. se mom. x.²

11) skrivn. *kk* för långt *k*-ljud i inljud (jfr E. N. mom. 13). Förekommer tydligen företrädesvis i del I av N. Test. Jag har med hjälp av Halenius' Bibelkonkordans undersökt verben 'dricka', 'skicka' och 'tacka' med avledningar samt subst. 'stykke' och funnit följande ex. vid sidan av normalformer med *ek*: *drikka* Matt. 6: 25, *drikker* Luk. 17: 8, *drukkom* Ag. 10: 41, *drukkenskap*

Även i rubr. över fspr. till 1. Kor.: *Forspräck*. Likaså i N. U. t. ex. *kerleck* 23, 24, *kärleck* 24, 25, 28. Här kan ju dock i bitonig stavelse *k*-ljudet vara långt.

¹ Även skrivn. med *ffv* och *w*, t. ex. *golffvet* 356, *lywffvare* 360, *siälffvir* 355, *scriffvat* 349; *gawom* 347, *hawundis* 350 liksom i E. N. § 28: b 3 och 56: 2 b (*w* även i Tideb. se E. N. s. 109).

² Då i N. U. — även i dess senare del — skrivn. med *ffw* är den allra vanligaste men den nye korrektorn i omtrycket av ark A på flera ställen ändrar den äldre stav. med *ffw* till *ffu*, är det måhända troligare, att omtrycket gjorts först, sedan hela N. U. var färdigtryckt. Korrektorn har i så fall lärt sig den senare stav. från normaliseringen i N. Test. En annan mening har jag uttalat i del I s. 145 not 1 (not vid korr.-läsningen).

Luk. 21: 34, *beskikkat* 2 Kor. 5: 19, *förskikkat* Ag. 7: 44, *skikka(r)* Matt. 17: 11, Luk. 5: 36, *skikkadhe* Matt. 26: 53, Ag. 15: 2, *skikkat* Luk. 12: 14, Ag. 20: 13, fspr. till Rom. (s. 2 fr. slut.), 2 Kor. 8: 4, 19, *skikkilse* Luk. 12: 56, Ag. 7: 53, Rom. 13: 2¹, *tillskikkat* Ag. 10: 42, *tilskikkadhe* 1. Petr. 2: 8, *skikkeligha* fspr. till 1. Kor., *-stykket* fspr. till Rom. s. * recto. Vidare har jag antecknat *gikk* Matt 26: 58. Lindqv. anger ock s. 25 *bokkablodh* Ebr. 9: 13. Cod. Vat. t. ex. *skikkadhe* 343, 344, *skikkande* 348, *stykke* 344. Am. (G) t. ex. *takku* 164, 165. Tideb. se E. N. s. 109. I N. U. har jag antecknat *stikkor* 12 och *vpwækker* 18.

12) enkelskrivn. av *m* i intervokalisk ställn. i urspr. kortstav. ord, se E. N. mom. 14 (ex. i N. Test. se min förra art. s. 140). Cod. Vat. *anama(t)* 346, *hymelen* 360, *komen* 360, *sama* 346, *somaren* 369 (jfr E. N. s. 166 punkt 33 b). Am. (G) *komom* 164. Tideb. se E. N. s. 109. I N. U. är enkelskrivn. regel, se Palmér s. 26.

I detta sammanhang vill jag erinra om ordet *annamma*, vilket så gott som genomgående förekommer med dubbelt *m* i N. Test. Dock står O. Petri form med enkelt *m* 2 gånger, nämligen *annamen*, *annamandes* Joh. 5: 43, vilket Lindqv. ej observerat (jfr hans mat.-saml. s. 51). Som Neuman påvisat i sin art. s. 66, är *annamma* (med dubbelt *m* och *n*) normalspråksformen. I normalspråksområdet förekommer blott en gång (Gal. 4: 14) *anamma* (L. Andreæss form.) Normalspråksformen är enligt min mening en kompromissform mellan O. Petris *an(n)ama* och kanslerns *anamma*². I N. U. återfinnes skrivn. *anamma* endast en gång i senare delen (å s. 97, i förra delen även endast en gång å s. 49 enl. Palmér s. 26). Enligt min uppdelning av korrektorererna återfinnes formen *anamma* i del II av N. Test. även i 1 Kor. 15: 1 och 2 Kor. 8: 4 (se Lindqv. mat.-saml. s. 51).

¹ Jfr skrivn. *skickelse* i Kröningspred. s. 323 på detta citatställe (se nedan s. 311, mom. o).

² Lindqvist anser, att *annamma* möjligen kan vara kanslerns (se ANF 45 s. 58), men då två säkra former *anummas* äro belagda från år 1525 i kanslerns egna manuskript vid sidan av ett enda ex., som möjligen — ehuru osäkert — kan vara *annammat* (se mat.-saml. i avh. s. 51), måste väl den förra formen fastslås som kanslerns.

I del I är *anamma* (med enkelt *n*) den så gott som genomgående formen (om frekvensen mellan *anamma* och *annamma* i förra delen av N. Test. uttalar sig ej Neuman). Normalspråksformen *annamma* återfinnes här endast 6 gånger, nämligen i Ag., vilket jag kunnat kontrollera med hjälp av Hallenius' Bibelkoncordans (de 6 ex. anförda av Lindqv. mat.-saml. s. 51). Att kortstaviga former av ordet så gott som saknas i N. Test., synes mig tyda på att kanslern överarbetat manuskriptet.

13) *p*-inskott i förbindelsen *md* (jfr E. N. mom. 15), i N. Test. t. ex. *dömpd(e)*, företrädesvis i Luk. och Ag., *nempd(e)*, *nämpd*, företrädesvis i Matt., Mark., Luk. och Ag., se Lindqv. mat.-saml. s. 34—35. Cod. Vat. *fornempde* 367, *stempde* 346 (oftare utan *p*-inskott). Tideb. se Palmér s. 37.

14) tecknet *sz* och enstaka *z* (efter *l*) för *s*-ljud se E. N. mom. 16. Enl. Lindqv. s. 17, 18 och 21 finnas ex. företrädesvis i del I av N. Test. men även åtskilliga i del II (jfr N. U. Fr. mom. z). Cod. Vat. *lz*: *alz* 355, 360, 363, *hwllz* 376¹. Am. (G) *alz* 165, *alz enthe* 165. Tideb. se E. N. s. 109—110. N. U. *alz* 34 (2 ex.) (ex. med *sø*, se nyssnämnda mom. z).

15) skrivn. *t(h)* för *d(h)* i slutljud, se E. N. mom. 18. De enstaka ex. i N. Test. *breeth* (bredd) i Ag. 7: 8 och *tijt* i 1 Kor. 16: 12 kunna dock (skrivn. saknas både hos O. Petri och L. Andreæ) vara sätтарformer liksom även hos E. N. och Tideb. (se E. N. s. 110).

16) skrivn. *th* för *t* efter vokal (och kons.), se E. N. mom. 19. Cod. Vat. *booth* 382, *gath* (v.) 366, *lathin* (v.) 347, *lithet* 366, *-moteth* (s.) 373, *rothena* 376; *epther* 382, 385 (4 ex.). Tideb. och N. U. se Palmér s. 25—26 och 37. N. U. Fr. se mom. i. Am. (G) t. ex. *forlather* 165, *heluithe* 164, *wpelhas* 167, *booth* 165, *-heeth* 164, *hiith* 164, *giffuith* 164, 165 (3 ex.), *heelsth* 164, *skalth* (v.) 165, *sthora* 164, *waarh* (pron.) 164.

17) skrivn. *t(h)* för nusv. *tt* i vissa ord, se E. N. mom. 20.

¹ Här även *zs*, t. ex. *alzstingx* 369, *frälzste* 360, *hwazske* 361, *munzsens* 368.

Tideb. och N. U. se Palmér s. 26 och 37. Am. (G) *fatig(h)a(n)* 164, 166 (2 ex.), 167 (2 ex.), *ithersta* 167, *iterstha* 166.

18) växlingen *v ~ w* i uddljud, se E. N. mom. 21. I N. Test. *v* företrädesvis i del I., t. ex. *vorth* (v.) (Mark.), *vidh* (Mark.), *vedh* (Matt., Luk.), *vällogheet* (Mark.), *viliogh* (Mark.), *verdigh* (Luk.), *verdugh(e)* (Matt., 1 ex. U.), *vacter* (Mark.), *vactena* (Matt.), *vachter* (Matt.), se Lindqv. mat.-saml. resp. s. 12, 16, 33 och 43. Cod. Vat. t. ex. *ville* 376, *waar* 385 (4 ex.). Am. G. *wen* 164, *ven* 164, *werldhinne* 164, *verldhenna* 164. Tideb. se E. N. s. 110. N. U. Fr. se mom. h.

19) växlingen mellan *nn* och *n* i den suff. artikeln i fem. gen. och dat. sg. samt pl. gen., se E. N. mom. 24. Cod. Vat. *menniskiona* (gen.) 347, *eenne* (dat.) 355, *eene* 354, *kyrkionne* 363, *-kyrkione* 370, *modherenne* 354, *modhreene* 354, 378. Am. (G) *miskundhinne* (gen. sg.) 166, *miskundhena* (gen. sg.) 167. Tideb. se E. N. s. 110. N. U., t. ex. *j församblingene* 41 och *j församblingenne* 41 (2 ex.), *kyrkienne* (gen.) 46, *menniskionas* 49, *j världene* 41 och *j världenne* 60.

20) växlingen *i ~ e* av fornsv. kort *i* i orden *bidhia ~ bedhia*, *tridhie ~ tredhie* (i E. N. endast förra formen belagd), *widh ~ wedh* (i E. N. endast förra formen belagd), *idher ~ edher* (i E. N. den senare formen den vanligaste, i N. Test. däremot mycket sällsynt), *giffua ~ geffua*, *nidher*, *sidhan ~ sedhan*, *widher- ~ wedher-*, *wiskipilse* (belagt i Ag.) och *likamligha* (belagt i Mark. och Joh. med en stänkform i Koll.); jfr E. N. mom. 25. Cod. Vat. och Am. (G) se min avh. s. 141 och 143. Enl. Palmér s. 27 äro i förra delen av N. U. *bidhia ~ bedhia*, *widh ~ wedh*, *idher*¹, *giffwa ~ geffwa*, *nidher ~ nedher*, *sidhan ~ sedhan*² och *likamligh* belagda. I Tideb.

¹ *edher* endast i senare delen (det av P. citerade *edher* å s. 69 hör enl. min uppdelning till senare delen) vid sidan av *idher* (särsk. å s. 63—70). Att i senare delen av N. U. *edher* är så gott som genomfört, men i del II av N. Test. *idher* så gott som ensamrådande (Lindqv. anför 1 ex. med *e* 1 Kor. 6: 7), kan möjligen bero på kanslerns ingripande i den senare urkunden.

² Av det mera sällan förekommande *sidhan* 7 ex. belagda i förra och endast 2 i senare delen (de å sid. 63 angivna 2 ex. höra enl. min uppdelning till denna del).

äro likaså enl. Palmér s. 34 och 38 växelformer av *bidhia*, *widh*,¹ *idher*, *nidher* och *widher*- samt *likamen* belagda (*geffua* saknas).

21) skrivn. *haffde* (~ *hadhe*) och *sagde* (~ *sadhe*), se E. N. mom. 34. Cod. Vat. *haffde* t. ex. 365, 385 (även *hadhe* 348, 365, 372, 383); *sagde* t. ex. 383, 385. Tideb. se E. N. s. 107 mom. k. Enl. Palmér s. 31 *haffde* och *sagde* normalform i förra delen av N. U. (i senare delen *hadhe* och *sadhe* nästan genomgående).

22) skrivn. med *e* i st. f. *a* och *o* i ändelser, se E. N. mom. 36. Cod. Vat. *fiende* (ack.) 347, *forre* (adv.) 352, *helbrygde* (s. ack.) 353, *ingegärde* (gen.) 377, *kyrkennes* 373, *kyrkioherre* (ack.) 376 ( )(*kyrkioherran* 376), *synoner* (pl. nom.) 381 ( )(*synonar* 369), *thiende* (ordningst.) 347, *theres* (pron.) 349, *tätte* (pron.) 356, *wädhrene* (dat. sg.) 357. Am. (G) *miskundhinne* (gen. sg.) 166. N. U. Fr. och Tideb. se mom. e.

23) avledningsändelserna *-ugh* ~ *-ogh* ~ *-igh*, se E. N. mom. 38. Cod. Vat. t. ex. *blodogh* 361, *bördogher* 343, *ostadhoga* 377, *menighe* 344 (*-ugh* saknas). Am. (G) se E. N. s. 156 punkt 16 a. Tideb. se E. N. s. 107 mom. l. I N. U:s förra del vid sidan av *-igh* ungefär dubbelt så många *-ugh* som *-ogh* (i senare delen mycket större övertikt för *-ugh*), se Palmér s. 31.

24) *u* i ordet *almuso* (Luk. 11: 41) liksom i E. N. *almuse* § 7: 8 a. Tideb. se E. N. s. 107 mom. m. (I Cod. Vat. *almosor* 345)

25) växelformerna *oppenbar* ~ *vppenbar* (~ *openbar*, som saknas hos E. N.), se E. N. mom. 40. Cod. Vat. *oppenbarligha* t. ex. 373 (jfr även i Cod. A. av Upplandslagen, se min avh. s. 166). Enl. Palmér förekommer i Tideb. och förra delen av N. U. endast skrivn. *openbar*- (i senare delen endast *oppenbar*-).

Normalspråksformen i N. Test. är *oppenbar*- (se Lindqv. s. 61), som strider både mot O. Petris och L. Andreaes språkbruk. Den förres form *openbar*- återfinnes i Mark. (ensamrådande), i Joh. (övervägande) och 1 Kor. (2 ex. *open*- vid sidan av 2 *oppen*-) men ock — som ej Lindqv. angivit — i Ag. (2 ex., näml. 10: 3 och 16: 37, vid sidan av 8 ex. *oppen*-). I del II av N. Test. har

¹ Ex. med *e* dock endast i senare delen (s. 83 och 101).

tydiligen korrektorn »normaliserat» formen *oppenbar-* (han använder i senare delen av N. U. uteslutande denna form, ehuru den är blott några gånger belagd). Korrektorn i del I av N. Test. tillåter däremot uteslutande formen *openbar* i Tideb., där den väl ursprungligen är lågtysk sätтарform, som han godkänt — i manuskriptet har kanske den uppsaliensiska formen *oppenbar* stått — likaså i förra delen av N. U. Att han i del I av N. Test. oftast använder normalspråksformen, kan enligt min mening bero på att kanslern överarbetat O. Petris manuskript — i Mark. och Joh. har han kanske av någon anledning ej varit konsekvent¹ — och att korrektorn sedan ersatt L. Andreæ's form *vppenbar*, som dock i enstaka fall fått kvarstå, t. ex. Joh. 3: 21, med *oppenbar-*, som i så fall är en kompromissform mellan kanslerns och den form, som han själv var mest van vid.

26) formerna *for(e) ~ för(e)*, *for- ~ för-* och *offuer ~ öffuer* (hos E. N. saknas *öffuer*), se E. N. mom. 41. Cod. Vat. t. ex. *för* 343, 344 (2 ex.), *for* 344 (2 ex.), *for-* 347 (2 ex.), *för-* 344 (3 ex), *före* 344, *offuer* 346, *öffuer* 357. Am. (G) *offuer* 166, *öffuer* 165. Tideb. se E. N. s. 107 mom. n. Enl. Palmér s. 29 växelformer av de nämnda orden även i N. U. (hela urkunden).

27) växl. *ch ~ gh ~ k* i orden *doch ~ dogh* och pron. *mich, tich ~ migh, tigh ~ mik, tik* (i N. Test. enstaka *mick, tick*, se del I, s. 139), samt *sich ~ sigh* (hos E. N. saknas dock ex. på den förra formen), se E. N. mom. 42. Cod. Vat. t. ex. *mik* 347, *tik* 384, *sig(h)* 345 (6 ex.) (jfr *jach* 384 ~ *jak* 345); *ändogh* 348, *togh* 357. Tideb. och N. U. se E. N. s. 107 mom. o.; jfr N. U. Fr. mom. p.

28) *hwad(h) ~ hwat(h)*, se E. N. mom. 43. Cod. Vat. *hwadh* t. ex. 354, *hwat* t. ex. 354. Tideb. se E. N. s. 110. I förra delen av N. U. likaså t. ex. *hwad* s. 11 och *hwat* s. 12.

29) *dh* för äldre *t* i svagtonigt slutljud, se E. N. mom. 43. Cod. Vat. t. ex. *litedh*, *loffuadh* (sup.), *saaredh(s)* 368. Tideb. och N. U. se E. N. s. 107 mom. p.

¹ Av brådska har kanslern kanske ej hunnit granska dessa bibelböcker så noggrant.

30) osynkoperade former av släktskapsorden *fadheren* etc. se E. N. mom. 44. Cod. Vat. *fadheren* 354, *modheren* 369, *modherenne* 354 vid sidan av *fadhren* 379, *modhren(e)* 354, 369, *modhrena* (ack.) 355. Likaså vid sidan av synkoperade former osynkoperade i Tideb. och N. U. i hela urkunden, se Palmér s. 31 och 39 (även i N. Test. synkoperade former).

31) *o* i subst. *reddhoghe*, se E. N. mom. 45. Cod. Vat. *rüddogha* 344. I Tideb. *rüddoga* å s 61, där inga förebilder äro påvisade (se del I), vid sidan av *u*-former.

32) *noghon* vid sidan av *naghon* (i N. T. *någhon*¹), se E. N. mom. 46. Cod. Vat. endast *o*-former, t. ex. *noghot* 344, 347, *noghrom* 347, likaså Am. (G), t. ex. *nogoth* 166, *nogra* 166 (2 ex.), *nogrom* 166. Tideb. se E. N. s. 110. Enl. Palmér s. 29 *noghon* normalform i N. U. i hela urkunden, dock med växelformer med *å*, som bli något vanligare i senare delen.

Utom ovannämnda redan i min gradualavhandling påpekade vill jag här även anföra åtskilliga andra, först några mera skriftspråksmässiga och ortografiska likhetsdrag, nämligen

33) prep.-formen *effter* överallt i N. Test. (med ett enda belägg *epter* i Matt.) liksom i E. N. § 28: a 2. I Tideb. t. ex. *efft(h)er* 20, 26 (3 ex.), 27 (3 ex.), 42 (3 ex.), 44, 51, *äffther* 44)(*epther* 51. I N. U. tycks både i förra och senare delen *effter* vara normalformen, t. ex. *effther* 16, (5 ex.), 17, 18 (3 ex.); *ef(f)t(h)er* 71 (3 ex.), 72 (3 ex.), 73, 76 (3 ex.).

34) negationen *ecke*, jfr del I s. 140, liksom i E. N. § 6: II s. 43. Cod. Vat. *ekke* t. ex. 348, 354, 360, 361; Am. (G) *ekke* 164, 165 (2 ex.), 166, 167 (6 ex.). Är även belagd i Tideb. och N. U. se Palmér s. 27 och 40.

35) växelformerna *penning* ~ *pening*, se Lindqv. mat.-saml. s. 53, (jfr del I, s. 140) liksom i E. N. *penninga*, *pänningha* § 6: I a 1 s. 40 och Cod. Vat. *pänninga* 374. I N. U. s. 12 *penninga* (*stikkor*) och Tideb. *penningha* s. 31 enl. Palmér s. 26 och 37.

---

¹ I N. Test. även några enstaka ex. med *a*, jfr del I s. 140 och nedan mom. 42.

36) *i* (och ej *y*) i *kirik(messa)* Joh. 10: 22 (se Lindqv. s. 70) liksom i E. N. § 7: 1 d; 9: 5 c och Tideb. se E. N. s. 111 (jfr dialektformerna *kerkyo* och *kerkio* i de sistnämnda urkunderna, se min avh. s. 149 punkt 9).

37) skrivn. med *sk* i uddljud (och inljud) växlande med *sc(h)* se Lindqv. mat.-saml. s. 46 och Palmér s. 136 (de senare skrivn. med *sc(h)* saknas dock utom i enstaka fall hos E. N.). N. U. Fr. se mom. l. Om Tideb. och N. U. se Palmér s. 23 och 34.

38) skrivn. med *kl* i uddljud (växlande med *cl*) se Lindqv. mat.-saml. s. 44—45 liksom i E. N., Tideb. och N. U. Fr. se mom. s.

39) skrivn. med *kr* i uddljud (växlande med *cr*), belagda endast i del I av N. Test. i ordet *kringom* etc. (en stänkform i Rom.), *krona* (några ex. ock i senare delen) och i *krefver* etc. se Lindqv. mat. saml. s. 45—46 liksom i E. N. (med *cr* endast i från klassiska språk lånade ord § 21: a). Även i förra delen av N. U. och i Tideb. äro skrivn. med *cr* sällsynta, se Palmér s. 25 och 37.

40) ändelsen *-om* i pl. 1. pers. av verben, se Neuman i ANF 44 s. 66 ff. liksom i E. N. § 43: 2. I Tideb. även pl.-former på *-om* se Palmér s. 40. Även i Cod. Vat., t. ex. *wi hörðhom* 363, *wi ransakadhom* 364. I N. U. är *-om* belagt i hela urkunden, oftare dock i senare delen enl. Neuman s. 70.

41) skrivn. med *ll* i adv. *allena*, som äro så gott som allena rådande i N. Test. Med hjälp av Halenius' Bibelkonkordans har jag nämligen av adv. kunnat konstatera följande skrivningar: normalformen är *allenu(st)*, t. ex. Matt. 4: 4, 10; 12: 4; 14: 23 (2 ex.); 17: 8; 24: 36 etc. Andra skrivn. äro *alleena(st)(e)* Matt. 18: 15; Luk. 8: 50, 9: 18, 36; Joh. 5: 18; Ag. 19: 26, 27; 21: 13; 26: 29; 27: 10; Rom. 9: 10; 11: 3; 13: 5; 16: 27; 2 Kor. 7: 7; 8: 10, 19, 21; Gal. 1: 23; 3: 2; Upp. 9: 4; *allene* 2 Kor. 9: 12; *alleenest* Matt. 5: 47. En enda form med *l* har jag belagt, nämligen *alenast* Joh. 13: 9. Hos E. N. är ock adv. belagt med dubbelt *l*, se § 7: 2 b s. 46. I Tideb. *allene* s. 25, *allene* 10.

I förra delen av N. U. har jag å s. 10—21 antecknat *allena* 12 (2 ex.), 13, 16, *allenest* 11, 13) (*aleena* 12, 16; i senare delen å s. 70—81 *alleena* 79 (4 ex.), *alleenast* 72. O. Petris handskriftsform synes vara *ale(e)nest*, t. ex. Tänkeboken den ¹³/₆ och ¹/₈ 1524. L. Andreæ's skrivform är *al ena*, belagd å s. 5 och 6 i Lindqvists bilagor.

42) Enstaka ex. med *a(a)* som tecken för långt *å* i N. Test. (se Lindqv. s. 33 anm. 1) liksom överallt hos E. N., i Tideb. och enstaka i N. U. Fr. se mom. u. Flera av de av L. anförda ex. äro lånord och obetonade ord, där ett uttal med *a* kan tänkas, men då i åtskilliga andra ex. ett *å*-uttal otvetydigt måste avses och även i N. U. Fr. några sådana ex. äro belagda, måste de anses vara reminiscenser av den tidigare skrivvanan, ehuru *å*-typen är införd både i N. U. och N. Test.

Vidare förefinnas en del dialektala likhetsdrag mellan den senmedeltida centraluppländskan och del I av N. Test., nämligen:

43) lång kons. i verbet *tappa* (med avledn.) liksom hos E. N. och i Cod. Vat. se E. N. s. 172 punkt 40. I förra delen av N. U. är ock *tappa* belagt (vid sidan av ett ex. med enkelt *p*) enl. Palmér s. 27. Även i Tideb. *tappa*, t. ex. s. 47 (se Palmér s. 37).

44) ändelsen *ä* för *a* och *e* i pron. *theräs* Joh. 12: 40 (se Lindqv. mat.-saml. s. 34) och i *mennenär* nom. pl., som jag funnit Ag. 16: 17, liksom hos E. N., i Cod. Vat. och Am. (G), se E. N. s. 151 punkt 13 och 14. Även i Tideb. se a. a. s. 110. Troligen även hos L. Andreæ — att döma av de enstaka skrivn. *haffuä* (v), *mongä*¹ och *willä* (pret.) å s. 6, 5, och 9 i Lindqvists bilagor.

45) pron.-formen *tett* (ditt) Matt. 20: 1 (se Lindqv. s. 58) liksom hos E. N. § 7: 1 e (jfr ock a. a. s. 143 anm.).

46) pret.-formen *giörde* Mark. 5: 40 (se Palmér s. 148) liksom hos E. N. § 72: 3 (jfr även s. 180) och i Tideb. se E. N. s. 110.

47) pret.-formerna *wort* — under förutsättning, att *o* här

¹ Skrivn. osäker. — Då jag i N. U. förra delen även funnit enstaka ex., *allenäst* s. 36 och *till förennä* s. 24, äro skrivn. troligen korrektorns.

avser *å*-uttal, jfr Neuman s. 21 ff. — och *fullo* (den sista belagd i Matt., Mark. och Ag. med ett par stänkformer i del II se Lindqv. s. 73) liksom hos E. N. se s. 176 punkt 63. I N. U. växlar i förra delen *wort* med *wart*, i den senare är den förra formen ensamrådande, se Palmér s. 31.

48) växelformerna *helbrygdha* och *helbreg(h)d(h)a* i N. Test. (den förra belagd endast i Mark. 2: 17, den senare i Matt., Mark., Joh. och Ag. med en stänkform i 1. Petr. enl. Lindqv. s. 51 anm. 3 och Palmér s. 162), vilka motsvara hos E. N. *helbrygdo* och *helbreigdo* § 15: 3¹.

49) orden *sompn* och *torst* (med avledn.), belagda i resp. Matt. (7 ex.) och ett stänkfall i Rom. samt Matt. (5 ex.) och ett stänkfall i 2 Kor. (se Lindqv. s. 74), liksom ock hos E. N. och i Cod. Vat., se E. N. s. 173 punkt 47. I detta sammanhang bör ock påpekas, att i citatet ur Matt. 5 i N. U. s. 83 verbformen *törsta* motsvaras av *torsta* i N. Test. I N. U:s förra del förekomma dock enstaka *o*-former av de båda orden, se Palmér s. 29.

50) *u*-form av verbet *skula*, belagd i Mark., Luk. och Joh. (med två stänkformer i del II se Lindqv. mat.-saml. s. 66) liksom hos E. N. och i Cod. Vat. se E. N. s. 132 punkt 3 grupp X. I förra delen av N. U. *skula*, t. ex. å s. 15, 28, 31, se Palmér, Starkton. vok. s. 144.

51) *u* form av *fughlen*, belagd i Luk. (2 ex. se Lindqv. s. 60) liksom i Tideb. och N. U. Fr., se mom. d.

52) *u*-form av verbet *sputta*, belagd i Mark. (liksom av verbet *stuppa*, ehuru endast belagd i del II. se Lindqv. s. 60), jfr *stuppa* hos E. N. se s. 128 punkt 3 grupp VII. *Sputta* är ock belagt i Tideb., se Palmér s. 39².

53) formen *hosbondans* i Matt. 13: 26 (se Lindqv. s. 61)

¹ Jfr ock citatet ur Matt. 9 i N. U. s. 83 *helbrögdha* men i N. Test. *helbregdha*, se del I s. 142.

² Även *brudden* (brodden) i del I av N. Test. (i Matt. och Mark. se Lindqv. s. 60), jfr E. N. s. 128 punkt 3 grupp VI.

liksom i ett Uppsaladiplom och i Cod. Vikstad, se E. N. s. 173 punkt 46¹.

54) *e*-form i verben *wetna*, belagd i Joh. och Ag. (se Lindqv. s. 58), och *spletra*, belagd i Ag. (se a. st.) liksom *wethna* i ett uppländskt dombrev i Upplands lagmansdombok 1490—94, som kan förete Uppsalaspråk, enligt vad jag visat i min avh. s. 143 noten. I fråga om verbformen *spetra* jfr adj. *beta* hos E. N. § 7: 1 c².

55) pret.-formen *greet* Joh. 20: 11 (se Lindqv. s. 48) liksom i Cod. Vat., se E. N. s. 148 punkt 8 c. Även i Tideb. se del I s. 118.

56) verbformen *kömmer* Mark. 13: 36 (se Lindqv. s. 65) liksom i Cod. A. av Upplandslagen se min avh. s. 184³.

57) dialektformen *waknhus*, som i N. Test. är belagd i Joh. 10: 23 och Ag. 3: 11; 5: 12, som jag med hjälp av Halenius' Bibelkonkordans kunnat konstatera (jfr i O. Petris Svar till P. Galle 1527 *woknhuset* enl. Dahlgrens Glossarium). Denna dialektform kan ock vara centraluppländska, se min avh. s. 179 mom. i.

58) lång vokal i verbformen *såålt* i Ag. 5: 4 liksom *saalt* i det nyss citerade dombrevet i Upplands lagmansdombok, se min avh. s. 169 punkt 36: e.

59) den genom analogi ur *aldrahanda* uppkomna formen *allahandra* i Mark. 1: 32, som även är belagd hos O. Petri i N. U. s. 5 (både i äldre och yngre trycket av första arket) liksom ock i P. Eliae 1527 och Messan 1537 (se S. A. O. B). Denna dialektform är ock belagd redan i Cod. A av Upplandslagen i formen *aldræ handræ* Conf. s. 5 rad 13. Skrivaren i Cod. A har visserligen genom placeraudet av en punkt under det sista r:et i

¹ Denna form kan vara L. Andreaes, se Lindqv. s. 152. Om denna övergång *u* → *o* se S. Olsson-Nordberg, Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300, I Upps. 1926 s. 196 ff.

² Om *e*-formen i dessa verb se ock Hesselman, De korta vok. *i* och *y* s. 155 ff.

³ Jfr Neumans art. s. 31—32. I detta sammanhang vill jag ock erinra om verbformen *kumma* i förra delen av N. U. s. 63, som även är belagd hos E. N., se s. 134 punkt 3 grupp XII.

ordet velat angiva, att detta borde utgå. Att en felskrivning dock ej föreligger, framgår därav, att även Cod. E av lagen (Schlyters beteckning för den förlorade handskrift, som legat till grund för 1607 års tryck av lagen) har formen *aldra handrä*. Confirm. i Cod. E. har med all sannolikhet varit förläggat för skrivaren i Cod. A, som jag i annat sammanhang senare hoppas få tillfälle att påvisa.

60) övergången $u \rightarrow \dot{a}$ före $n, m +$ kons., belagd genom formen *konnugt* Luk. 8: 17 (se Palmér s. 149) liksom hos E. N., i Cod. Vat. och Am. (G) se min avh. s. 144 punkt 5. Övergången även belagd i Tideb. i formen *konukth* (se Palmér s. 149)¹.

61) $\bar{e} \rightarrow i$ i trycksvag st. i subst. *kärliker* se E. N. § 9: 2 (jfr ock a. a. s. 160 punkt 21), belagt även i N. Test. i *kärlük* Matt. 24: 12. Även i Tideb. *kärliken* och N. U. *kärlüch*, se Palmér s. 27 och 38.

62) pret.- och part.-formerna *sätte, sätt* (se Lindqvists art. ANF 45 s. 22) liksom i E. N., Cod. Vat. och Am (G), se E. N. s. 175 punkt 62. Även i Tideb. *sätte* t. ex. 23.

Flera av de senast påvisade dialektala dragen i N. Test. kunna härröra från O. Petri. I åtskilliga fall kunna de ock vara L. Andreæ's språk. I alla dessa fall har det varit så mycket lättare för korrektorn i del I att lämna dessa språkformer ograverade, som han känt igen dem från eget språkbruk. Men i några fall synas de, så vitt jag kan finna, varken kunna tillskrivas O. Petri eller L. Andreæ, nämligen pron.-formen *tett* (mom. 45)², pret.-formen *görde* (mom. 46), *fughlen* (mom. 51)³ och *wetna* (mom. 54)⁴ samt *kärlük* (mom. 61). Pret.-formen *greet* (mom. 55) kan ju visserligen tillhöra kanslerns dialekt, men då

¹ Adv.-formen *synder*, som blott är belagd i förra delen av N. Test., se del I s. 140, är säkerligen skriftspråkslån liksom i Cod. Vat. se E. N. s. 144.

² Jfr Hesselman, De korta vok. *i* och *y* s. 198 anm. 6.

³ Jfr Tydén, Vok. *u* och *o* i gam. kort stav. Upps. 1924 s. 148 not. 2.

⁴ Enl. Palmér s. 145 synas *tett* och *wetna* vara främmande för reformatörerna.

den är belagd i Joh., där kanslern kanske ej så noggrant hunnit genomse manuskriptet, är det väl troligare, att den tillhör korrektorn. Även övergången *u* → *å* i angiven ställning (mom. 60) kan nog räknas hit, ehuru den möjligen skulle kunna höra hemma också i kanslerns dialekt, då närbesläktade företeelser finnas i nordöstra Västmanland (se Hesselman Sveamålen s. 15). Skrivn. med ändelsen *ä* (se mom. 44) är kanske ock korrektorns (se ovan). Dessa dialektformer äro alltså ytterligare stöd för min åsikt, att Uppsalakorrektorn även varit det kungliga tryckeriets förste korrektor i Stockholm. I detta sammanhang vill jag särskilt erinra om skrivn. i N. U. *kumma* (se noten till mom. 56 ovan) och formerna *sompn* och *torst* (se mom. 49 ovan), som kunna vara centraluppländska, samt *geck* s. 35, som ock kan vara Upplandsdialekt, se Hesselman De korta vok. *i* och *y* s. 36. Dessa former måste vara korrektorns, om man utgår från att O. Petri är N. U:s författare.

De få dialektala drag i förra delen av N. Test., som Neuman i sin art. (s. 38 ff.) anser härröra från den uppsvenske korrektorn och ej från O. Petri, kunna ock vara centraluppländska, nämligen *sompn* och *torst* samt *sätt(e)* och *sputta*¹, som jag redan uppvisat. Ett enda av dessa är dock ej belagt hos Uppsalakorrektorn, varken i Tideb. eller förra delen av N. U.² och är troligen ej Uppsaladialekt, nämligen långt *n* i *konnogh*, *horkonnor*, *sonnen* och *konnung*. Då detta återfinnes hos L. Andreæ, synes även häruti finnas ett stöd för sannolikheten av min ovan flera gånger påvisade slutsats, att kanslern överarbetat manuskriptet. En annan språkforms förekomst i N. Test. pekar ock i samma riktning, nämligen *tiēniste*, som endast återfinnes i del II som normalspråksform vid sidan av mera enstaka *tienist*. Sistnämnda form är i denna del endast belagd å följande ställen: fspr. till Rom. s. * II verso; Rom. 16: 1; 2 Kor. 3: 3; 2 Tim. 4: 11; Upp. 2: 19, *tienest* Rom. 15: 25, *tiänst* 1 Kor. 16: 15, *färtienst* fspr. till Rom.

¹ *stuppa* i senare delen (i Tit. och 1 Petr.) kan vara kanslerns dialektform.

² Ej heller i senare delen.

s. * verso¹. Den förra, som utgår från fsv. *þiænista* f., och som, så vitt jag kunnat finna, saknas i N. U., återfinnes som växel-form hos L. Andreæ. Korrektorn efter 1526 tycks ock undvika denna form (se Lindqv. s. 176 noten 1). Han undviker även den nyssnämnda dialektformen, som synes därav, att i ett bibelcitat i O. Petris Kröningspredikan 1528 formen *konnungenom* 1 Petr. 2 i N. Test. 2 gånger motsvaras i den nämnda skriften av *konungenom* och *konungen* (s. 324 och 325 i Hesselmanns ed.).

Beviskraften av det sistnämnda citatet för frågan om kanslerns förhållande till N. Test. sammanhänger med frågan, om korrektorn i del II är densamma, som korrekturläst O. Petri skrifter efter 1526. För att belysa denna fråga har jag till sist även jämfört med varandra de tvenne tryck, som föreligga av Een skön nyttugh vnderwisningh. Utom trycket år 1526 förefinnes nämligen, som Aksel Andersson påvisat (Skrifter från reformationstiden 4 Upps. 1893 s. XXI ff.) även ett defekt exemplar av en — enligt nämnde forskare — ungefär samtidig upplaga i ett pastorn L. F. Palmgren i Ekeberga tillhörigt samlingsband av reformationsskrifter. Detta exemplar saknar de två första och det sista bladet och därför även uppgift om tryckår. A. Andersson har också utgivit detta fragment av den nämnda skriften från trycket i 10 ex. å Berlings tryckeri Upps. 1893. Fragmentet är ett yngre avtryck efter trycket 1526, som utgivaren gjort troligt. Till lydelsen är det fullkomligt ordagrant lika med och har t. o. m. precis samma radindelning som trycket 1526. Det avviker dock på ett frapperande sätt i fråga om stavning och ordformer. Författaren till nämnda skrift har vanligen antagits vara O. Petri. Härom heter det i K. B. Westmans inledning s. XXI till Hesselmanns upplaga av O. Petri samlade skrifter: »om så ej är fallet, måste det vara någon honom när-

¹ Lindqv. anger ej fullst. citat (s. 175). Formen på *-e* återfinnes i del II med 18 ex. I del I äro endast formerna *tiænist* Luk. 10: 40, Ag. 21: 19 och *tiænst* Joh. 16: 2 belagda (jfr *tiænist* hos E. N. och Cod. Vat. se ovan mom. 2).

stående person»¹. Följande anmärkningsvärda olikheter föreligga mellan de båda trycken (den först anförda formen tillhör 1526 års tryck, citerat S. N. U., den senare står i fragmentet, citerat S. N. U. Fr.):

a) pron. *migh*: *mich* 146 (8), 146 (9) 2 ex., 146 (10)²; *tigh*: *tich* 147 (12) 2 ex., 148 (13); *sigh*: *sich* 144 (5), 147 (12), 148 (13), 148 (14). De förstnämnda formerna äro normalspråksformer i N. Test., de sistnämnda de genomgående formerna i O. Petris efter 1526 tryckta skrifter³.

b) *lote* (hjälpv.): *låte* 144 (5), den förra sällsynt form i N. Test., den senare ganska vanlig i O. Petris före 1530 tryckta skr.

c) *håller*: *haller* 146 (9), den förra normalspråksform, den senare den vanligaste i O. Petris tryckta skrifter.

d) pron. *någhra*: *noghra* 145 (6), *någhro*: *noghro* 147 (11); *wår*: *wor* 145 (6), *wåra*: *wora* 148 (13), de förra normalspråksformer, de senare de vanligaste i O. Petris skrifter.

e) *naghon*: *noghon* 145 (8), *naghor*: *noghor* 146 (8), den förra formen belagd endast en gång i del II av N. Test. (Ebr.) och i del I 3 gånger (Mark.).

f) *trefulligheeten*: *trefälligheten* 144 (6), *trefallugheten*: *trefolugheten* 145 (6), de förra sällsynta former i N. Test., de senare äro vanliga i O. Petri tryckta skr. mellan 1526—1531, se Palmér, Starkton. vok. s. 102.

g) *leggia*: *legia*, *leggia*: *lägia* 145 (6), den förra genomgående i N. Test., den senare den genomgående i O. Petris manuskript (Tänkeboken). I Kröningspred. 1528 har jag antecknat *winlegia* s. 316, *winlägia* 323 men *leggia* 320, *läygia* 321 (2 ex.).

h) *effter*: *epter* 145 (6), 147 (11), 147 (12), 148 (13) 2 ex., *effter-*:

¹ Steffen anser efter en språklig analys av skriften år 1526 i Samlaren 1893, att författaren ej är O. Petri, men Aksel Andersson tror ej på bevismakten av Steffens språkliga skäl (se a. a.).

² Första siffran anger sidan i Hesselmans edition av S. N. U. och siffran inom parentes sidan i A. Anderssons edition av S. N. U. Fr.

³ Uppgifterna hämtade från Lindqv. mat.-saml., då intet särskilt anges.

epter- 145 (6), 148 (13), den förra genomgående form i N. Test., den senare genomgående form hos O. Petri. Jag har antecknat 8 ex. *epter* å s. 315 och 316 i Kröningspred. 1528.

i) *allena* : *ale(e)na* 144 (5), 145 (6), 145 (7), 145 (8), 2 ex., 146 (9), 146 (10), 2 ex., 147 (10) 2 ex., 147 (11); *allenast* : *aleenest* 145 (7), de förra formerna så gott som genomgående i N. Test., de senare O. Petris former, se ovan mom. 41. I Kröningspred. har jag antecknat *aleena* 318, 319, *aleene* 318, *aleenest* 324 (2 ex.) men *alleena* 318, *allene* 318. Man jämföre ock i citatet ur Rom. 13: 1 ff. i Kröningspredikan 1528 *aleenest* (s. 324 i Hesselmans ed.) med *alleenest* i N. Test.

j) *annamma* : *anamma* 145 (6), den förra så gott som genomgående i normalspråksområdet (se ovan mom. 12), den senare vanlig i O. Petris tryckta skrifter.

k) *ewugh* : *ewigh* 147 (11), den förra formen belagd 2 gånger i del II av N. Test. (Rom.), den senare O. Petris form i de tryckta skrifterna (liksom i Tänkeboken).

l) *barmhertug-* : *barmhertig-* 145 (6), den förra normalspråksformen, den senare i O. Petris tryckta skrifter.

m) *therföre* : *ther fore* 144 (5); *-fölgt* : *-folgt* 148 (13), de förra de vanligaste formerna i N. Test., de senare O. Petris vanligaste former i de tryckta arbetena före 1530.

n) *haffuer* : *haffwer* 145 (7); den förra är normalspråksformen i del II (se min del I s. 135), ifråga om den senare kan man jämföra i bibelcitatet i Kröningspred. 1528 ur Rom 13: 1 ff. skrivningen *forgeffwes* (s. 324) med *förgeffwes* i N. Test.¹

o) växlingen i avledningssuff. *-ilse* ~ *else* : *födilsen* : *födelsen*, 147 (11), *liijnilse* : *liknelse* 145 (8), *tilsägilse* : *tilseyelse* 145 (6), *widherkennilse* : *widherkennelse* 146 (10); *-ilse* förefaller vara den vanligaste formen i N. Test. att döma av de spridda ex. i Lindqvists mat.-saml. I fråga om *-else* bör man jämnställa ur citatet av Rom. 13: 1 ff. i Kröningspredikan s. 323 skrivningarna *skickelse* och *fördömelse* med *skikkilse* och *fördömilse* i N. Test.

¹ Den vanligaste stavv. i Kröningspred. är dock *ffu*.

p) *sagt*: *sagdt* 145 (7), den förra så gott som genomgående i del II N. Test. (endast ett ex. *sacht* i 2 Kor.), den senare i regel genomgående i O. Petris åren 1527—1528 tryckta skrifter. I detta sammanhang bör ock anföras olikheten *vthwaldt*: *vthwald* (n. fem.) 147 (11). Tyska skrivn. med *dt* för *d(h)* i slutljud, som äro synnerligen vanliga i O. Petris manuskript i Tänkeboken, saknas visserligen i del II av N. Test. men förekomma ehuru sällan i senare delen av N. U., se förra art. s. 142.

q) växlingen mellan *e* och *a* i ändelser: (*wij*) *skola*: *skole* 147 (10), *hälla* (v): *hülle* 148 (14)¹; trycksvagt *a* så gott som genomgående i N. Test. i sin helhet, under det att *e*-former äro mycket vanliga hos O. Petri. Man jämföre ock i citat ur Rom. 13: 1 ff. i Kröningspred. s. 323 och 324 formen *skole* med *skola* i N. Test.

r) *budh*: *bodh* 145 (7), den förra ej så ovanlig i del II, den senare O. Petris vanliga form.

s) *ödmyuk*: *ödmruk* 147 (11), *ödmyuka*: *ömiwka* 147 (11), det förra ordets stavning med *y* belagd mest i Matt., Luk., Ag. och Rom. (enstaka i Mark. och Upp.), se Palmérs art. s. 138. Även i senare delen av N. U. förekommer sådan stavning.

t) *achtandes*: *actandes* 148 (14), den förra formen belagd — ehuru sällan — i del II av N. Test. (Rom. och 2 Kor.), den senare belagd i Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff 1527 av O. Petri.

u) *hellugheet*: *helugheet* 145 (6); av ordet en form med långt *l* belagd enstaka i 1 Kor. (i skrivn. *helligt* och *hällighe*), men hos O. Petri uppträder ordet oftast i formen *helig* (med enkelt *l*).

v) *tiäna(r)*: *tiena(r)* 145 (8), 148 (14) *tiäniste*: *tieniste* 148 (14), den förra stavn. belagd några gånger i del II se mom. 2 ovan, den senare har jag antecknat i Kröningspred. i *tienist* 329)(*tiänist* 319². I Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff växla även *ä* och *e*, se Palmér, Starkton. vok. s. 70.

¹ Men tvärtom pron. *theres*: *theras* 147 (11), den förra formen, ehuru mera sällan, i N. Test. (även del II); i Kröningspred. 7 ex. *theras* och 16 ex. *theres*.

² Jfr även Kröningspred. i cit. av Rom. 13: 1 *tiänare* (s. 324),

x) *komne*: *kompne* 147 (12), den förra formen belagd en gång i del II (Gal.) (något vanligare i del I); den senare formen förekommer, om ock sällsynt i Olaus Petris Swar vppå jtt ochristelighet sendebreff och Kröningspred.; vidare *namn(s)*: *nampn(s)* 146 (10), *namnet*: *nampnet* 148 (14); i N. Test. står dock genomgående *nampn*.

y) växlingen *e ~ ä* i *begärrar*: *begerar* 146 (8), *beläte*: *belete* 148 (14), *Här*: *Her* 145 (6); *rettferdugheet*: *rettfärdughet* 145 (6). De förra formerna äro (så gott som) genomgående i N. Test. Av de senare formerna äro *belete*, *rettfärdughet* och *her* vanliga (den sistnämnda växl. med *här*) i O. Petris tryckta skrifter. O. Petris form av det förstnämnda verbet är *begiera* (även vanlig i de tryckta skrifterna mot slutet av 1520-talet)¹, varför S. N. U. Fr:s form är en kontamination av korrektorn mellan O. Petris och S. N. U:s.

z) växlingen *e ~ ä* i adj. *rett(e-)*: *rätt(e-)* 145 (7), den förra stavningen så gott som genomgående i N. Test., den senare O. Petris.

I samtliga ovannämnda fall — utom det under mom. x nämnda *namn* — äro alltså skrivn. i S. N. U. belagda i senare delen av N. Test.

Av ovanstående jämförelse kan man alltså sluta, att S. N. U. tryckts samtidigt som N. Test., och att dess korrektör antagligen varit densamme, som korrekturläst del II. Dock har han korrekturläst S. N. U., innan han ännu börjat konsekvent »normalisera» N. Test. från och med Galaterbrevet. Antager man däremot — vilket kanske är i och för sig sannolikare — att S. N. U. tryckts först efter N. Test., alltså i slutet av år 1526, då korrektorn måst haft normalspråket i friskaste minne, kunna avvikelserna från detta ej förklaras på annat sätt, än att korrektorn ej ensam genomfört den konsekventa normaliseringen i N. Test., och att manuskriptet till detta överarbetats av en annan hand.

tiänesta man (323) och *tiäniste man* (324), som i N. Test. motsvaras av resp. *tienare* och *tienista man* (jfr ock min förra art. mom. m).

¹ Se Palmér, Starkton. vok. s. 83.

S. N. U. Fr. har sannolikt tryckts någon gång åren 1527—1528. I varje fall överensstämma dess ortografi och ordformer i det stora hela med O. Petris i dennes mellan åren 1527 och 1530 tryckta skrifter. Utgår man från att O. Petri översatt N. Test., finns intet, som talar mot att han även är författaren till S. N. U. Palmér, Starkton. vok. s. 169 förklarar ock, att man ej av språkliga skäl torde hava rätt att fränkänna O. Petri författarskapet till förevarande skrift. Han åberopar ex. på vokalbalans för ändelsen *it:et*, som enl. honom är ett för 1500-talets närkesdialekt utmärkande drag¹.

I fråga om korrektorsproblemet efter år 1526 är man på grund av ovanstående jämförelse mellan de båda trycken av S. N. U. vid första påseendet benägen att antaga, att ombyte av korrektor i det kungliga tryckeriet skett i början av år 1527, samtidigt som nya sättare anstälts (se del I). Men detta är dock troligen ej fallet. Enligt Palmér, s. 150, överensstämmer språket i O. Petris tryckta skrifter 1526—1530 i det stora hela med normalspråket i N. Test. — ehuru dock med en förskjutning i många fall (efter år 1526) till förmån för O. Petris ursprungliga språkbruk, som ock framgår av ovanstående jämförelse. Palmér förklarar visserligen detta som beroende på sättartradition, vilket dock, som redan framhållits, är otänkbart. Även Lindqvist kommer till samma slutsats som Palmér (se min del I s. 125 noten 1). Den riktiga förklaringen är — såsom jag redan framhållit på tal om L. Andreæ's skrift Een kort vndervisning om troona och godha gerningar år 1528 — att korrektorn varit densamma som i del II av N. Test. men att han under åren 1527—1528, då O. Petris skrifter voro nästan de enda, som trycktes på det kungliga tryckeriet, tillägnade sig mycket av O. Petris ortografi, och att den skriftspråksnormalisering, som han genomför åren 1527—1530, är en kompromiss mellan »normalspråket» i N. Test.

---

¹ Denna vokalbalans påvisar Palmér ANF 42 s. 162 även i N. Test., bäst styrkt i Joh., även med mera sporadiska ex. i Luk., Ag., 2 Kor. och Upp.

och O. Petris skriftspråk. Flera normalspråksformer äro ock gemensamma för de nyssnämnda båda trycken av S. N. U. Jag nämner t. ex. följande: skrivn. med *ct*: *acta*, *fruct* (4 ex.), *dictadhe*, *dictat*, *mact*, *mectugh*, skrivn. med *ffu* överallt med det ovan mom. n nämnda undantaget, skrivn. *tiena(r)*, *någhon*, *wåra* (många ex.), *hålla* (många ex.), avledningsändelsen *ugh* i *barmhertugh*, *mectugh*, *salugh*, *begåra* (4 ex.), *sågher* (3 ex.), *effter* (3 ex.), *fremmande*, *allena* (6 ex.). Men är denna slutsats riktig, så måste, om N. Test. översatts av O. Petri ensam, förklaringen till olikheten mellan korrektorns skriftspråkstradition i N. Test. och efter 1526 vara den, att manuskriptet till N. Test. överarbetats av någon, som ej gärna kan tänkas vara någon annan än kanslern L. Andreæ.

Sammanfattning.

Resultatet av min undersökning av korrektorsproblemet i N. Test. och därmed sammanhängande frågor kan sammanfattas i följande punkter:

I. I slutet av januari månad 1526 ägde av allt att döma ett korrektorsombyte rum i det kungliga tryckeriet.

II. Korrektorn I — den första korrektorn i Stockholm — har troligen varit densamma, som haft korrektorsysslan i Richolffs tryckeri i Uppsala och jämte tryckeriets föreståndare, sätтарыpersonal och bokbindare överflyttats till Stockholm. Han har därför kunnat tillämpa den i Uppsala förefintliga skriftspråkstraditionen, varigenom den skriftspråkliga likheten mellan de första Uppsalatrycken (Ericus Nicolais Gerson-översättningar) och N. Test. kan få sin förklaring.

III. Korrektorn I har korrekturläst utom svenska Tideboken förra delen av Een nyttwgh vnderwijsning till orden »oss är nyttelighit» s. 63 rad 15 i Hesselmanns edition samt del I (t. o. m. Apostlagärningarna) av N. Test.

IV. Korrektorn II, som genomfört normaliseringen i N. Test., har korrekturläst senare delen av Een nyttwgh vnder-

wijsning och del II av N. Test. samt Een skön nyttugh vnderwisningh 1526.

V. Korrektorn II har troligen även varit korrektor efter år 1526, åtminstone till och med år 1530, men under denna tid har han tillämpat en delvis annan skriftspråksnormalisering, som är en kompromiss mellan normalspråket i N. Test. och O. Petri språkbruk¹. Härav följer, att

VI. L. Andreæ granskat och överarbetat O. Petris manuskript till N. Test., vilket är troligt på grund av flera andra skäl, av vilka här de viktigaste för översiktens skull sammanföras. De ganska stora olikheter i fråga om ordalydelsen, som förefinnas i Luk. 1, sådan bibeltexten å anförda ställen föreligger i N. T., jämförd med dess lydelse i N. U., där den citeras i senare delen, är ett av dessa. Manuskriptet har troligen enligt min mening i båda fallen författats av O. Petri. Då denne skrev den senare delen av N. U., höll redan del I av N. T. på att tryckas. Luk. ev. var kanske redan tryckt. Förändringarna i ordalydelsen ha sålunda näppe- ligen kunnat åstadkommas av O. Petri. Att denne citerat N. Test. efter sitt eget ursprungliga manuskript, är ju mycket naturligt (kanslern kan ju delvis ha överarbetat O. Petris bibel- text i ett första korrektur). Korrektorn kan knappast ej heller tänkas ha i korrekturet förändrat själva ordalydelsen i manu- skriptet. Flera enstaka språkformer i N. T. tala ock för att kanslern överarbetat O. Petris manuskript. De viktigaste av dessa äro normalspråksformerna *sigh*, *idher*, *an(n)amma*, *himmel* och *tieniste*, stavn. med *ffu* för *v*-ljud före vokal samt de dialektala formerna *konnor*, *honnogh*, *sounen* och även *konnung*h.

¹ Att korrektorn fr. o. m. 1527 mer respekterar O. Petri språk- bruk än under 1526, kan bero på att reformatorn troligen, sedan Richolff och hans tyska sättare lämnat Sverige, en tid framåt haft överinseendet över det kungliga tryckeriet. Detta framgår av ett faktum, som Collijn (se artikeln Svenska boktryckets historia 1483 —1700 i Svend Dahls bibliotekshandbok, utg. av Sam. E. Bring I, Upps. och Sth. 1924) påvisat, nämligen att enligt ett par poster i räntekammarboken 1527 (den 5 och 9 dec.) penningar av angiven storlek "antwordadis mester Oloff till prenterijdh".

Alla dessa språkdrag saknas eller äro ytterst sällsynta i N. U., särskilt i den senare delen. Korrektorn II ändrar t. o. m. 4 gånger *sigh* och 1 gång *himmel* till resp. *sich* och *hemmel* i första arket av N. U. Är vidare min slutsats om två korrektorer i N. T., av vilken den senare genomfört normaliseringen, riktig, måste ock de talrika normalspråksformerna redan i del I av N. T. (se statistiken, del I s. 129) förklaras som införda där av kanslern. Den stora av N. Test. föranledda förändringen i O. Petris språk i Tänkeboken 1525—1526 kan slutligen knappast förklaras på annat sätt, än att kanslern överarbetat N. Test:s manuskript. Denna slutsats drages naturligen ur den förutsättningen, att O. Petri är översättaren.

VII. Någon typbrist behöver ej ha inverkat på ortografiska växlingar i N. Test. eller andra å kungl. tryckeriet år 1526 samtidigt tryckta skrifter.

VIII. Den förra delen av svenska Tideb. är en översättning av motsvarande delar av den strax förut utgivna latinska Tideboken, *Horae beatæ Virginis*, eller i varje fall en översättning av en latinsk tideb. av liknande redaktion. Förefinnes någon ortografisk eller skriftspråklig olikhet mellan förra och senare delen av svenska Tideb., som gjorts gällande och säkerligen även i vissa fall förekommer, beror den därpå, att senare delen (fr. o. m. s. 53) stått i beroende av danska och svenska förlagor. Denna senare del har troligen redigerats av Richolff själv, vilket är sannolikt på grund av det faktum, att Svenska Tidebokens kalendarium ej är av samma redaktion som den latinska Tidebokens utan utgår närmast från den danska Tidebokens, vilket omarbetats, så att det kunde användas för Uppsala stift, men även i stor utsträckning fått helgounamn, som upptagits från kalendarier i Richolffs eget hemland. Härigenom få ock danismerna i senare delen av svenska Tideb. sin naturliga förklaring, då den lågtyske boktryckaren självfallet ej var mäktig att riktigt skilja på danskt och svenskt språkbruk.

IX. Een skön nyttugh vnderwisningh har troligen korrekturlästs av korrektorn II, men han tillämpar här dock ej konse-

kvent den normalisering, som förekommer i N. Test. fr. o. m. Galaterbrevet. Skriften har antingen tryckts samtidigt med N. Test. men innan detta ännu var färdigtryckt, eller ock — vilket kanske av tidsskäl är sannolikare — omedelbart efter det den första protestantiska bibelöversättningen lämnade trycket. Slutatsen av det sista antagandet blir, att korrektorn II ej på egen hand genomfört normaliseringen i N. Test., sådan denna föreligger i den senare delen.

Det av Aksel Andersson påvisade yngre fragmentet av samma skrift har sannolikt tryckts någon gång under åren 1527—1528. De språkliga skälen tala ej mot — snarare för — att O. Petri, som vanligen antagits, är författaren till denna skrift, vår första katekes¹.

Sam. Henning.

---

¹ Rättelser och tillägg i förra artikeln:

S. 118 rad 9 uppfifr. står: mom. 57; skall vara mom. 51.

S. 140 rad 7 uppfifr. tillägges efter parentesens: och formen *helbryghda* (jfr ock särskilt de i min senare art. i mom. 44—46, 51, 54, 61 angivna dialekt dragen).

S. 143 i slutet av noten tillägges: Uppdelningen kan ju även ha gjorts med hänsyn till innehållet.

Bemærkninger om afskriverfejl i gamle håndskrifter.

Enhver, der læser en nøjagtig gengivelse af et islandsk håndskrift, vil ikke kunne undgå at se, at afskriveren har begået et større eller mindre antal af skrivefejl. Dette er naturligvis ikke noget særligt for de gamle islandske afskrivere. Det har overhovedet alle skrivere til denne dag gjort sig skyldig i, dog langt fra alle i samme grad. I de mere folkelige udgaver af oldskrifterne bliver ikke disse skrivefejl noterede, ialfald ikke de mindre (bogstaveringsfejl el. lign.). Det er i regelen kun de mere nøjagtige gengivelser af håndskrifterne, der anfører fejlene. I Sn Edda III, 2 er de fleste skrivefejl i codex regius anførte samlede efter visse kategorier. Men man har, som det synes, aldrig draget nogen lære af deuslags oversigter eller angivelser. Det er vel derfor, at nogle lærde, der iøvrigt ikke har noget videre kendskab til håndskrifterne, er tilbøjelige til at nære en sådan tyrketro (»troidetillid» siger man på islandsk) til bogstaverne, at de betragtes som helligdomme, der ikke må røres ved. Jeg har ikke kunnet lade være med at finde dette meget besynderligt, mildest talt, og har ofte tænkt over, at det kunde være nyttigt en enkelt gang at give en samlet fremstilling af ialfald et enkelt håndskrifts fejl med dertil knyttede bemærkninger. Det er, efter mit skøn, ikke nødvendigt at tage flere håndskrifter til undersøgelse og benyttelse, da fejlene vil vise sig at være meget ensartede. Hvad der gælder for et, gælder i det hele for alle. Jeg har nu taget et håndskrift, og endda kun halvdelen deraf, til undersøgelse, nemlig de første 45 sider af codex regius af eddadigtene. I den fototypiske udgave er de af skriveren rettede fejl nævnede og belyste i anmærkningerne, ligesom der i Indledningen s. LXIII ff. gives nogle summariske bemærkninger om dem.

Det bør udtrykkelig fremhæves, at i det følgende vil der kun blive taget hensyn til virkelige skrivefejl, ikke fejl, som konjunkturkritiken vilde søge at påvise. Et par tilfælde kan dog være lige ved grænsen til disse.

Fejlene falder i to afdelinger, I, de, der er rettede af skriveren selv, og II, de, der ikke er rettede. Der findes ikke få steder, hvor bogstaver og ord er udraderede. Til disse tages der i det hele her intet hensyn, da disse rasurer for største delen hidrører fra en anden end skriveren og fra langt senere tid (se herom udg. s. LXVIII ff.). Enkelte mindre og usikre rettelser er også forbigåede.

I. Fejl, rettede af skriveren.

Rettelsen er foretaget på forskellig måde:

a) ved at sætte punktum (punkter), underprikke, gale bogstaver og bogstavbestanddele.

14 *þw*, her er den sidste del af *w* underprikket, så at der skal læses *þa*, hvad meningen også kræver. Fejlen er opstået ved en reminiscens fra foregående linje, hvor *þw* er findes.

124 *z* (= *oc*) i linjens slutning (jfr. senere under denslags fejl ved linjeskifte).

227 *þitt*, underpr., og bør udgå; havde skriveren selv ikke gjort det, vilde man sikkert nu til dags have dadlet en, der af metrisk grund vilde sløjfe ordet.

37 *uorþr*, her er *orþr* underpr., og *a* skr. ovenover, der skal læses *va*; her kan det ikke vides, hvad der har bevirket fejlen.

311 *fiollom*, her er *fi* underprikket og *v* skrevet ovenover; dette er interessant, skriveren har erindret navnet *Niðufiollom* fra digtets sidste vers (53); han har således kunnet digtet (eller dele deraf) udenad. Vi vil finde lignende fejl senere.

733 Ψ underpr., jfr. herom nedenfor.

818 *miotvite*, *v* er underpr., men der kan ingen tvivl være om, at punktet gælder også de følgende bogstaver; underprik-

ningen er her således ufuldstændig. Der kan atter her mulig foreligge en reminiscens fra 382.

96 *a*, underpr. og *ner* skr. tæt ved det. Skriveren har først skr. *at*, men benyttet t-stregen til første streg i *n*. Det var heldigt, at skriveren opdagede fejlen, ellers vilde ingen senere have mistænkt dette *at*, der sikkert er reminiscens fra 522.

1021 *meyan*, *ey* underpr. og rettet ved det tilføjede *an*, så at der skal læses *man*; her vilde ingen have kunnet ane en fejl, da *mey* giver lige så god mening som *man*.

1118 *þvn sat*, her er *n* underpr. og *ri* skr. ovenover, der skal læses sammen med *sat* (*risat*); i orig. har *ri* været skr. utydelig (er løbet sammen), så at det så ud som *n*, men skriveren har set, at dette var meningsløst og, ved at se nøjere efter, opdaget det rigtige.

1120 *fra þic*, underpr.; skrivemåden hænger sammen med fejlen i foranstående ord *scaltv* (rettet til *scalatv*); 'skal du fjærne dig fra' giver mening; heller ikke her havde man kunnet opdage en fejl, hvis ikke skriveren selv straks havde skrevet det rigtige: *ifaðmi sofa*. Det først skrevne ligger fjærnt fra det rigtige. Det er ikke let at se, hvad det er for en ideassociation (måske en reminiscens?), der her har rådet.

1126 *þita*, underpr., gentagelse af det lige skrevne *þita*. Det vilde have været let at se, at her forelå en fejl. Nogle lærde vilde dog måske have villet forsvare dette *þita* som kraftigt el. noget lign.

138 *iotvnom*, *v* underpr.; skriveren har først skrevet *iotvn* som nomin. (til *asviþr*), men rettet ordet til dativ ved at tilføje *om*. Her vilde man vistnok uden modsigelse have kunnet rette rigtig.

1421 *ofra*, *o* underpr., her har skriveren uden tvivl først skr. *or* (rettet *r* til *f*); her vilde man dog have kunnet se fejlen, ti det er galt, at to betonedede ord i denne linje begynder med vokal; det er et brud på den simpleste alliterationsregel, men heldigvis rettede skriveren sig selv.

152 *alda*, underpr. og *io* skr. over l., samt *iotna* i randen;

det er heldigt, selvom en rettelse her vilde have været nærliggende, da *iotna* står i spørsmålsverset. Men alligevel?

1624 *aldre*, *e* underpr.; skriveren skr. først dativ, men indså, at det var forkert.

18s *freyr*, det sidste *r* underpr., der skal stå dativ; *r* er vel blot en dittografi af det første.

18s *vahláll*, her er der en kombination af fejl; den sidste del af *av*¹ og det andet *l* er underpr., bægge dele er dittografier, *av* af det sidste og *l* af det første *l*, hvor også *ll* har spillet ind. Dette er et udmærket eksempel på dittografiske fejl, som er så hyppige (jfr. SnE III, XXXIX ff.). For yderligere at sikre den rette læsning har skriveren skr. ordet i randen.

191 *bugōo*, det sidste *o* er underpr., her har skriveren et øjeblik glemt, at han havde skr. *ō* og tilføjer et *o*, men opdager fejlen, inden han havde skr. *om*.

191s *toptr* det sidste *t* er underpr., atter en dittografi.

261s *la* underpr., blot en ufuldført gentagelse (dittografi) af det lige skrevne *langt*.

2622 *he* underpr., men umiddelbart efter er skr. *þangat*; skriveren har først villet skrive og har vistnok skrevet *heþan* 'herfra', hvad der ikke vilde være meningsløst, men retter det ved at udprykke *he* og tilføje *gat*. Stregen ved toppen af *þ* skal yderligere vise det rette.

272 *meṭti*, underpr., *of geta meṭti* er åbenbart en reminiscens fra Hávamál v. 4: *ef sér geta meṭti*, 511-12.

2732 *ein*, foran dette findes et bogstavn, der var underprikket, senere udraderet; det var et *v*, begyndelsen til det følgende *vp*.

2815 *itva*, underpr., det er let forståeligt, at skriveren kom til at skrive dette, da *bresta itvau* var almindeligt; det bagefter skrevne (senere udraderede) *gleri*, er altså det rigtige; men ingen vilde her have anet en fejl, hvis ikke skriveren selv havde foretaget rettelsen.

2921 *hrop*, lige foran *ioll*, underpr.; sikkert har *i* også først hørt til *hrop*, *o*: dativ *hrópi*; fejlen er opstået ved, at skriverens øje svævede fra det foranstående *sumbl at sia* til det følgende

(l. 23), men opdagede tidsnok fejlen; ellers vilde stykket fra *ioll* til *sia* (l. 23) være helt udfaldet. Den slags er sikkert f. eks. foregået i Vafþr. s. 165-6.

3117 *þera*, *þ* underpr., *þo* følger efter.

328 *in*, underpr. (senere udraderet), uden tvivl en antecipation af de to første streger i det følgende *ins*.

3416 *huar sattv*, underpr. (senere udraderet). Atter her har skriverens øje svævet hen til et senere sted, der så ens ud, nemlig l. 23, men heldigvis tidsnok opdaget fejlen. Ellers var her et længere stykke gået tabt.

3427 *co*, underpr., skriveren tænkte på *com*, og skrev det rigtige *stavecc* ved atter at se på sin original.

4028 *grans*, *s* underpr., dittogr., der følger *mars*.

419 *fornir*, underpr., rimeligvis har en nu ukendt verslinje foresvævet skriveren, hvor skibene kaldtes gamle, men han har rettet ordet selv.

438 *ven*, underpr., skriveren skrev vist *vena* fuldt ud, men da han opdagede fejlen ved igen at se i sin original, benyttede han *a* som begyndelsesbogstav til *allra*; deraf tætheden.

4480 *scip*, underpr. (og senere udraderet). Her vilde ingen have tænkt på en fejl.

4521 *erc*, *c* underpr.; her foreligger en simpel dittografi af det følg. (*þi*)*c*.

b) ved at udeladte bogstaver er skrevne over linjen med et nedvisningstegn (komma-lignende tegn, der dog et par gange kan mangle). I det følgende vil de således overskrevne bogstaver — for nemheds skyld — blive satte i parentes.

34 *syn(d)iz*, — 530 *w(l)dr* (det følg. *baztr* efter det først skrevne *wdr* har skriveren glemt at rette; det er klart, at retelsen er foretagen efter at dette ord var skrevet), — 1112 *so(i)tt* (først skrevet *sott*, det ene *t* kunde være underprikket), — 1120 = 124 *scal(a)tv*, — 1228 (*sialfr*) — 138 *manz(c)is*, — 1829 (*of*) — 2018.19 (*oc*) = 297, — 218 *go(g)nom*, — 2115 *ofre(i)þi* (her mangler nedv. tegnet), — 2318 *re(i)st*, — 2516 *hn(i)osa* (her mangler nedv.-tegnet), — 288 *vi(v)a* (ligel.) — 298 (*er*), — 2921. 32 *svmb(l)*, —

342 (*ver*) (foran står *verþa*), — 3621 *sta(v)ð* (i l. 22 skrives *stap̄r*), — 3813 *va(r)ca*, — 4131 *var(at)tv* (jfr. 1120).

Hertil kan føjes et par steder, hvor det manglende bogstav er tilføjet i randen med indvisningstegu: 2231 (*ór*), — 4230 *com(o)*, — samt nogle steder af en beslægtet art: 17 *gr* med *i* over *r* for at betegne, at *i* skal komme istf. *r* — 215 *þioðar* med *brv* over *þio*. Her vilde man, uden rettelsen, ikke have tænkt sig en fejl. — 624 har skriveren først skrevet *þyccir, ir* ved et forkortelsestegn, men opdaget, at dette var galt og tilføjet *iz* uden at slette tegnet. — 72 *vipi*, men over *v* er skr. *i* som forkortelsestegn for *ir*; skriveren har først skr. *vipi* og glemt *r*; for at råde bod herpå tilføjer han tegnet, men glemmer at underprikke *i*. — 104 har skriveren først skr. *verþ* med streg gennem toppen af *þ* (= *r*?), men set, at det var galt, hvorpå han skriver *it* over l. med nedvisn.-tegn. — Endelig skriver han 1212 *marge*, underprikker *r* og sætter *n* over dette. Dette vilde man sikkert have kunnet rette rigtig.

c) ved at ændre enkelte galt skrevne bogstavtegn og ord til de rigtige. Dette sker i det hele på en meget tiltalende måde, også her er der meget lærerigt at iagttage.

19 er der først skr. (jfr. ovf.) *af . . steini* men *af* er rettet til *a* og *i*² til *a*.

116 *afta*, her er først skr. *af*- (dittografi, der følger to *a*), men den sidste del af tegnet er benyttet til f-stregen.

130 *fra salar steini*, er skrevne, således at bogstaverne er bleven lidt større, over det først skrevne: *arvanga siott til* (jfr. anm. til stedet); flere af de oprindelige træk er benyttede til det rigtigere. Skriveren har med andre ord først oversprunget ordene *fra — steini*.

26 *baðmr*: *ð* er rettet fra *r*.

28 *þaðan*: *ð* er rettet fra *t*; jfr. det ikke rettede *þatan* 1231.

326 *festr*: *f* er rettet fra *v*.

417 *gengr*: her er *g*² rettet fra *n*, og derefter er n-stregen over *e* tilføjet, lign. i *gongo* 1422; *r* er sammenskrevet med *g* (meget sjældent), alt for ikke at dele ordet på to linjer.

419 *ryþia*: *r* er rettet fra *st*, der er dittografi af det foregående *st*.

430 *byrir*: her findes en ejendommelig rettelse; skriveren har først skr. det rette *brir*, men i tankeløshed ændret *v* til *y*, under påvirkning af følgende *bycia* (dittografi).

53 *nipa*: *a* er rettet fra *u*, som det synes.

624 *fregna*: *g* er rettet fra *n*, skriveren har først glemt *g*.

719 *lygi*: først skr. *lysi*, *s* ved dittografi fra *s* i *lausung* lige foran.

733 og 811 her findes den samme fejl, ret interessant; bægge steder er runen Ψ skreven, på første sted underprikket og *halr* skr. straks bagefter; ingen vilde her have anet en fejl. På sidste sted er den højre bistav i runen rettet til *f* og *fyrir* skrevet fuldt ud. Også her vilde vist mange have forsvaret at læse som hds. fra første færd har.

96 er tildels omtalt for; her er *t* (i *at* se foran) rettet til *n*.

97 her er den usædvanlige skrivemåde *Tveir* (med *r*) fremkommet ved en rettelse, først mulig skr. *m*.

913 *tīr*: først skr. et lille forlænget *r* og dette rettet til *r = rr* (nom.).

103 *sciotō*: først skr. *sciotā*, *a* så rettet til *o*; dette er mærkeligt, da *hesti*, dativ, står lige foran.

105 *aki*: *k* er fremkommet ved rettelse af *le*; skriveren skrev først *ale* (af *ala*), idet han vist har opfattet *io* som acc. indtil han kom til *obryddom*.

1015 *sót veri*: først er utvivlsomt skr. *sér vni* ved påvirkning af det kort efter følgende. Rettelsen er godt gjort, *e* rettet til *o*, hvorved dette ser ud som om det var gennemstreget, *ni* til *er*, idet *i* er brugt til *r*'ets hovedstav.

1228 *gefin*: *f* er rettet fra *d*, dittografi af *ā* i det følg. *oðni*.

1614 *āav*: denne ret sjældne skrivemåde er opstået ved at *ā* er rettet fra *e*, skriveren tænkte på *er*.

1623 *ok*: *o* (forvansket) er rettet fra *v*, idet skriveren straks vilde skrive *vina*.

1716 *eigi*: *g* synes rettet fra *n*; skriveren tænkte på *engi*.

1731 *gotna*, for *n* skr. *v*, men rettet på en let måde; jfr. *n* i *svafnir* 1927.

1832 *fyr*: *f* er rettet fra *r*, derved har *f* fået sin enestående (latinske) form.

201 *svangir*: *n* rettet fra *l*, dittografi af *l* i det følg. *sol*.

2018 *þvǫðr*: denne skrivemåde er opstået ved, at skriveren skrev *þvǫðr* (jfr. det følg. *vǫðr*) og bagefter tilføjede tegnet over *v*, = *n*.

2110 *skialf*: *s* og hovedstaven i *k* er rettet fra *h* (dittografi).

2316 *dryccio*: *o* er rettet fra *a*, jfr. det følg. *fa*.

2418 *eina*: *i* rettet fra *r*; for at gøre rettelsen tydeligere har skriveren sat to små streger foroven og forneden mellem *i* og *n*.

2418 *nafn*: *na* er rettet fra *m*, skriveren vilde åbenbart først skrive *mitt*.

2419 *sakar*¹: *sa* rettet fra *ei*, jfr. det følg. *eigir* (dittogr.).

2518 *sakjr*: *j*-formen her er hovedstaven (i det forlængede) *r*; skriveren skrev altså *sakr*, men rettede sig ved at tilføje *r* og bibeholde *j* i betydning *i*. I orig. har der uden tvivl stået *sakar* som ellers.

2627 *svmbl*: *l* er rettet fra *s* (langt).

2719 *leiddi*: det første *d* er rettet fra *t*; skriveren skrev først *leit*, men opdagede straks fejlen og rettede *t* til *d*, og tilføjede *di*.

2723 *hlør*:- for *l* først skr. *r*, der var så mange *r* i nabolavet (særlig har måske *hrvngnis* voldt fejlen). Samme fejl 3325.

2810 *greip astafni*: skriveren skrev her først *heim til bæiar*, udraderede dette og skrev det rigtige derover; derved forklares *r* over *l*, med nedvisn.-tegn, se i øvrigt ann. til stedet.

2812 *v̄*: først skr. *af*, skriveren udelod altså først *um* og begynte på *afrendi*.

2919 *sín*: rettet fra *sit*, *vapn* altså siug.; skriveren opdagede heldigvis fejlen; ellers vilde vi nutildags rimeligvis slås om en rettelse.

2930 *eda heitiþ mic heþan*: også disse ord er skrevne over noget udraderet, nemlig *esir aldregi þviat esir v*, der straks efter følger. Hvis skriveren ikke havde opdaget fejlen, havde der her

været lakune; fejlen opstod ved, at skriverens øje svævede fra det ene *sumbli at* til det andet.

3522 *veria*: *i* er rettet fra *a* og *a* derefter tilføjjet.

364 *brvni*: *b* er rettet fra *v*; skriveren tænkte vist på at skrive *volvndr*, men *brúnni* er tydelig en fejl, måske opstået ved skriverens øjeblikksforvirring her.

3620 *enom*: *n* rettet fra *r* (forlænget).

373 *sneip*: *s'*ets mærkelige form beror på, at skriveren først tænkte på at skrive *sl* (foran står *slito*; dittogr.), men holdt midtvejs op med *l*.

3710 *hann*²: først skr. *hō*, men *o* lidt uformelig søgt omdannet til *a*. Deraf denne enestående skrivemåde.

3712 *giarira*: sål. er ordet nærmest at læse, men *ri* synes rettet til *n*, altså *gianra*, *o*: *giarnra*.

3826 *hlyrnir*: *hl* er rettet fra *m*, der er påvirket af nabo-*m'*erne.

399 *dvergar*: for *v* er skr. *a*, men ikke rettet; skriveren har næppe anset det umagen værdt at rette ved at underprikke den første del.

408 *lengi*: *l* rettet fra *r*, *o*: *reþ*, der straks følger.

St. *Quado*: denne ejendommelige skrivemåde, for *qvoddo*, er opstået ved, at skriveren først skrev *Qvapo o*: *kváðu*, men rettede kun *þ* til *d*, derimod ikke *a*.

4110 *hafn*: først skr. *hwa_N*, dittografi af det foreg., men rettet ved at *r* er underprikket og *f* tilføjjet over linjen med nedvisn.-tegn, *N* fandt han det ikke nødvendigt at rette.

4216 *hæþbroddr*: her foreligger en af de mærkeligste og interessanteste rettelsers. Som i ann. påvist er der her oprindelig skrevet *hæþvildr*; rettelsen er nydelig foretagen, *b* rettedes til *h*, *æþ* blev uforandret, *v* rettedes let til *b*, blot ved at trække den første streg opad, over dette skreves ^o = *ro*, endelig blev *il* rettet til *d* (den lat. forn) blot ved at tegne en forbindelsessreg, hvorved bogstavet blev lidt kantet; *dr* forblev uændret. Spørgsmålet er nu: hvorledes er skriveren overhovedet kommet til at skrive *hæþvildr* i en sammenhæng, hvor en kvinde af det navn intet

havde at göre? Løsningen tror jeg er følgende. Der foreligger her, som vi har set andre steder, en reminiscens. Sætningen lyder: *úti stóð Hqðbroddr*. Dette *úti stóð* huskede skriveren fra et andet digt, han tidligere havde skrevet, *Vølundarkviða*, hvor det i v. 30 stod: *úti stóð (kunnig, kvön Niðaðar)*; i dette digt spiller Bødvild en hovedrolle. Ved en fejlhuskning skriver han *úti stóð Bqðvildir*, som om det var datteren og ikke moderen, der »stod ude». Denne reminiscens, der her således dukker op, hæntet langvejs fra, viser, hvilke tankeknyt der i en afskrivers hjærne kunde finde sted. Heldigvis opdagede han selv fejlen. Denslags fejl findes formentlig andre steder, hvor de — desværre — ikke er rettede. Skulde *onondar* i *Vøl. kv. 2* virkelig ikke bero på et sådant — fejlagtigt — tankeknyt?

43_a *ein*: rettet fra *en*, ved at den sidste buede streg er føjet til.

43₃₁ *eit*: først skr. *ein*, ditto gr. (foran står *fan*).

44₃₃ *þik*: skriveren skrev først *þv*, men rettede den sidste streg i *v* til hovedstaven i *k*.

d) ved at anvende omflytningstegn over linjen, hvor ord el. vers er skrevne i forkert rækkefølge. Tegnene er: *:/ ./, /:/, ' ' ' ' , /./*.

315-16 *morð vargar | meins vara oc* (dette skal åbenbart følge med).

821-22 *Fregna . . . | Snapir . . .*, disse vers skal byttes om. Senere kritikere vilde vel næppe have fundet på at omstille disse to vers, i hvert fald vilde det ikke være foregået uden modsigelse og beskyldning for vilkårlighed.

13_a *dvaliN | daiN. oc*, også her må *oc* følge med.

17₄ (i et prosastykke) *kerling þv*, her følger den rigtige orden af sig selv. Alligevel vilde mulig en eller anden syntaktiker have noteret dette tilfælde som en undtagelse, måske som en karakteristisk undtagelse, fra reglen.

18₉₋₁₀ *Mioc . . . | Mioc . . .*, to vers er her atter omstillede. Den samme betragtning kan göres gældende som ved 821-22.

248 *eigir* | *góð*, her vilde man næppe have vovet at foretage en omstilling, hvis ikke skriveren selv havde gjort det.

2512 *en þor* | *þa er i val falla*, omflytningstegnene står over *en* og *þa*, men sammenhængen viser, hvad der efter meningen skulde følge med.

3331 *orindi* | *erfiði oc*.

II. Fejl, ikke rettede af skriveren.

a) Udeladelse af bogstaver:

316 *súg* (hvis et *r* her er glemt; det kunde også være et *a*: *saúg*), — 329 *verþa* (f. *verþaz*), — 332 *en* (f. *eno*), — 524 *vera* (er fork., f. *verra*, jfr. 124), — 614 *er* (f. *era*), — 713 *ei* (f. *eigi*), — 932 *eð* (f. *eða* = 237, 3723; allevegne er *a* glemt), 1917 *logo* (f. *logom*), — 2124 *man* (f. *mana*), — 2324 *niarþa* (f. *-ar*), — 2725 *hverfo* (f. *-āo*), — 283 *diarf* (f. *diarf-*), — 293 *nafi* (f. *-ni*), — 317 *my* (f. *myni*), — 322 *strá* (f. *strám*), — 3312 *sciaptar* (f. *scialpt-*), — 371 *kallað* (f. *kallaði* el. *-ađan*), — 3914 *vaxt* (f. *vax-*), — 4030 *þing* (f. *þinig*, måske tvivlsomt), — 4114 *flita* (f. *flit-*), — 4320 *-vaþr* (f. *vaþr*), — 4325 *erfi* (f. *erfiþi*).

I enkelte af disse tilfælde kan grunden til fejlen påvises; således er *man* fremkommet fordi et entstavelsesord følger, *erfi* fordi skriveren bildte sig ind, at han var kommen til det sidste *i*; i enkelte tilfælde er vel et forkortelsestegn glemt (*strá*, *logo*).

b) Udeladelse af ord:

11 *helyar*, — 120 *var* (efter *þar*, jfr. homœoteleuti), — 621 *maþr*, — 76 *scal* (foran *scala*), — 714 efter *svagi* er et ord udeladt (rimeligvis *gioflan*), — 1814 *blik*, — 1817 *en* (kan ikke undværes), — 1823 *reþr*, — 1826 *viþ* (efter *vito*), — 1831 *þyccir* (efter *strámr*), — 3026 *born* (foran *horit*), — 3226 *þerr* (el. *sonr*; efter *Iarðar*), — 386 *vinu*.

c) Urigtigt tilføjede tegn, ord og bogstaver:

126 *oc vitr* (senere udrad., tildels dittografi), 21 *þriár*, *á* er skrevet (ǰ: nom. fem.) ved reminiscens fra 118, men fejlen er altså forbleven uopdaget.

221 *var* (f. *vá*), *r* er opstået ved dittogr., foran står *þar*.

52 *nepp* (senere udrad.), ved et tankeknýt hidrører dette ord vistnok fra 420: *neppr fra naðri*.

911 *láðrom*, hvor det gale *l* stammer fra, eller hvad der har bevirket dets fremkomst, er ikke let at sige.

1030 *veþkis*, *s* sikkert dittografi, både foran og efter ord med *s*.

117 *iarþar*, her er det første *r* opstået ved dittografi; ordet er metrisk umuligt; *iapar* er det rigtige (Bugge). Under disse forhold er jeg ikke i tvivl om, at den foranstående genitiv *vés* er opstået under påvirkning af genitiven *iarþar* (dette *kan* have stået i skriverens original, så at han er muligvis ikke synderen).

1232 *syn* (el. mulig *syni*, *i* benyttet til det følgende *f*; senere udrad.); dittografi af det foregående.

176 *fadvrs*, denne i skriverens tid ukendte form er opstået ved påvirkning af det følg. *sins*.

1828 *viþars*, over *i* er et forkortelsestegn for *n*, men er galt; det er vel tilføjjet under påvirket af det følg. ords *n*.

2021 *Ssiþ*, dobbeltskrivning, fordi det ene *s* er stort.

211 *varar*, det første *ar* forkortet. Der kan ingen tvivl være om, at der her foreligger en dittografisk fejl; man har — vist med rette — formodet, at det rigtige er *úfar*.

2528 *lǽng*, *g* er dittografi af det følg. ords *g* (*þing*); *lǽng þing* giver jo mening. Her vilde man vistnok være bleven ordenlig tilbagevist, hvis man havde foreslået rettelsen; heldigvis haves der et andet hds. (748), hvor den rigtige læsemåde står (*lǽn*).

286 *or stað* (senere udrad.); skriveren har måske selv overstreget ordet; heldigt var det, at han rettede sig. Ingen vilde her have kunnet ane en fejl.

307 *mang* (vistnok så, senere udrad.; mulig først skr. *mangi* og *i* benyttet til det følg. *þ*); ordet er åbenbart en reminiscens fra 2920, hvor de samme ord som her står foran *mangi*.

3528 *screiþr*, det sidste *r* (ved forkortelse) er dittografi af det foreg. ords (*ástr*).

4119 *i iaptan* (jfr. 2021).

Hertil kan føjes det 415 skrevne *tyr*, der er komplet meningsløst. Ved at skrive *angan* er skriveren, morsomt nok, kommet til at tænke på Angantyr, og så skriver han navnet fuldt ud (jfr. *baþvildr* 4216).

Til de foregående under a b anførte fejl skal her føjes tilføjelser og udeladelser ved linjeskifte (sideskifte), hvad der også findes hyppig i andre håndskrifter.

gentagelse:

112-13 *gen* | *gen(go)*, — 124-25 *oc* (underpr.) | *oc*, — 732-33 | *ec* | *ec*.
— 1615-16 *þa* | *þa*, — 1730-31 *er* | *er*, — 2323-24 *eN* | *eN*, —
4232-33 *af* | *af*.

udeladelse:

2618 *at* (dette kan ikke godt undværes), — 3428 *eldr of* (dette strejfer konjunkturalkritik, men må betragtes som absolut sikkert), — 355 *voro* (kan ikke undværes), — 408 *oc*.

Ved sideskifte er *ec* glemt 111 men tilføjet i rauden. Ligeledes er *er* tilføjet i randen 2027 med indvisningstegu, jfr. ovf.

Andre gentagelser er: 2710 *hvgfulla* (bis), 3629 *gorði* (bis), 4023 *hefi* (bis).

c) gale tegn og bogstaver:

430 *byrir*, se ovf., — 721 *vinátt* (f. *vin átt*; skriveren har vist tænkt på noget andet) — 81 *hlyrar* (f. *-at*, dittogr.), — 94 *hvndar* (f. *handar*), — 1013 *horscaN* (f. *-om*), — 1231 *þatan* (f. *það* jfr. ovf. 324), — 1430 *oc* (fork., f. *of*) = b 33 (misforståelse fra skriverens side), — 1529 og 3910 *ser, far* (f. *sex, fax*), skriveren har overset den ofte svage bøjle fra *r*-formens fod; i sidste tilfælde *kan r* være dittografi af det foranstående (*vall*)*ar*, — 1824 *oc* (fork., f. *at*), — 194 *at'* (f. *við*; *at* kan give mening, men er dog vist kun dittografi af det følg. *at*), — 2125 *sát* (f. *samt*; længdetegnet beror snarest på en misopfattelse af forkortelses-tegnet for *m*: —; *sátt*, ntr. pl. af *sáttir* var ikke umuligt), — 2811-12 *holtriba* (her foreligger vist en større forvanskning), — 2311 *fyxin* (f. *fir-*), — 308 *þyr* (f. *fyr*), — 3018 *fiorgvall* (f. *voll?*), — 3026 *siga* (f. *sipa*), — 3112 *gils* (f. *gisl*, jfr. *gisl* l. 14), — 341 *fnasasi* (f. *-afi*, dittogr.), — 3528 *vegr-* (f. *veþr*, jfr. 363), — 3532 *voro*

(f. *foro*), 3720 *sonom* (f. *hvn-*), — 3825 *erakendi* (her en dybere forvanskning), — 3930 *er* (f. *oc*), — 403 *fvoll*, — 4018 *geiror* (f. *-om*, dittoogr.), — 4021 *hve* (f. *hye*), — 4031 *støndom* (f. *siundo*, næppe *stundom*, da kun sing. i dette tilfælde bruges), — 4121-22 *flæg* (f. *flvg*, der følger *træþ-*, dittoogr.), — 4130 *sagw* (f. *sago*), — 4518 *remi* må man være tilbøjelig til at henføre hertil, *m* skr. f. *in*, og ligeledes 4517 *krymmor* f. *krum-*, samt 4530 *hagli* f. *hagl i*, præpositioner slutter sig ellers altid til det (styrede) følgende ord. — *vegs* f. *vex* 1129 er rimeligvis en fejl, fremkaldt ved det kort efter følgende *vegr*. *hlymia*² 228 er sikkert også tankeløs gentagelse af det foranstående.

I det her fremstillede er der intet hensyn taget til småfejl som d f. ð el. omvendt.

Jeg antager, at ovenstående redegørelse vil findes lærerig i flere henseender. For det første arten af fejlene, og især hvorledes disse er opståede. Dette har kunnet påvises i et overvejende antal af tilfælde. De beror da for en stor del på dittografier, idet skriveren skriver et bogstav galt, fordi han i tankerne har et ord, som han enten lige har skrevet eller som han lige skal til at skrive (et slags antecipation). Dette er vistnok den art af fejl, de fleste begår. Dernæst beror fejlene på reminiscenser, der kan være fjærnere eller nærmere, som man kunde kalde det. De kan være forbavsende langt borte (det klassiske eksempel: *baðvildr* — *hæþbroddr*). Man står her overfor et interessant psykologisk fænomen. Fremdeles kan fejl komme af, at skriverens øje svæver fra en linje til den anden, hvor de samme eller lignende ord findes; hvis skriveren selv ikke opdager sin fejltagelse, fremkommer der en overspringelse, et gab i fremstillingen, en af de farligste fejl, der gives. Hvor der kun findes et håndskrift med den pågældende tekst, vil det vist i reglen være umuligt nøjagtig at udfinde, hvad der er oversprunget, m. a. o. den oprindelige ordlyd.

Mange fejl er rene sjuskefejl. De kan i regelen rettes med lethed.

· Det er af alt dette klart, at en kender af de gamle hånd-

skrifter stiller sig ofte skeptisk overfor deres skrivemåder, og det går ikke an, at tage alle disse for gode. En udmærket grammatiker, der ikke kendte håndskrifterne af selvsyn, kom oftere til at anføre visse skrivemåder som eksisterende ordformer, uagtet der var al grund til at antage dem for simple skrivefejl, men han kom senere i betydelig grad bort fra denne sin vildfarelse. Særlig må man være forberedt på at finde fejl, både af den ene og den anden art, hvor der er tale om vanskelige tekster, f. eks. de gamle skjaldekvad. Her vrimler det også af skrivefejl og andre fejl. Værst er man stillet, hvor man kun har et eneste håndskrift at gøre med. Det er lidet forståeligt, at forskere, der vil gælde for at være kritiske, ofte er så naive at tro på bogstaveringen og holde på den til det yderste til trods for det åbenbart urigtige eller meget sælsomme, og således afvise foreslåede rettelsesforsøg, samt ville tolke steder, der grammatisk eller syntaktisk er i virkeligheden umulige. Jeg skal anføre et par steder for at belyse dette.

Vøl. kv. v. 9 begynder i hds. således: Gecc brvni | bero hold steicia. Herved er meget at bemærke. 'Völund (subjektet) gik hen for at stege hunbjørnens kød', er jo klarlig linjernes indhold. Enhver måtte tro, at *bero* var genitiv, men nu står der *brvnni* (hvor *b* er rettet fra *v*, se foran) lige foran, altså måtte *bero* være dativ, der her altså på en måde måtte være ensbetydende med genitiv. Men at »stege kødet for den brune hunbjørn» er et unaturligt udtryk, som vist savner sidestykker. Der findes ingen direkte paralleller i Nygaards eddasyntax (s. 13, § 3) eller Norrøn syntax (s. 99, anm. 3). Derfor har nogle villet skrive *brvnnar*. Hertil kommer, at l. 1 består kun af 3 stavelser. Sådanne linjeformer tør siges ellers ikke at forekomme i dette digt (et par steder er usikre). Det har man villet råde bod på ved at indføje *hann*, men dativen bliver derved lige unaturlig. Jeg har i ordet set en dybere forvanskning; forkortelsen har været mig ligesom vejledende; tegnet for *ra* og for *rv* kan få lighed med hinanden. Jeg kom således til at tænke på *brátt*, hvoraf følgen blev, i *nni* at se resterne af *inni*. Dette

vilde passe fortræffelig i sammenhængen. Derimod må jeg tilstå, at dette *brátt* egenlig aldrig har syntes mig helt tilfredsstillende, men jeg har ikke kunnet finde noget mere passende ord, der begyndte med *b*; ordet forekommer hyppig i eddadigtene (se Gerings ordbog). På grund af forholdene mener jeg, at *brúnni bero*, dativ, er uholdbart.

Helg. hund. I, 9 lyder i hds. *þa nam at vaxa . . | almr ítr borinn | ynþis ljóma*. — *Borinn ynðis ljóma*, der udgør et uadskilleligt hele, er i sin orden, dertil er der intet at bemærke; det ligger nær — og således har vist alle tolkere gjort — at læse *ítrborinn*, en sammensætning, der ellers findes, men da kun alene, uden tilføjelse af nogen dativ, altså 'af udmærket herkomst', men *ítrborinn ynðis ljóma* føles ikke som et naturligt udtryk. Dertil kunde man sige, at det da ikke var nødvendigt at læse *ítr* og *borinn* som ét ord. Det lader sig høre, så var man over vanskeligheden. Men så kommer dette *almr* 'ælmetræ', der her måtte være betegnelse for den unge helt, altså faktisk være en så kaldt halvkenning. Her er det, kritikken må sætte ind. Det må nu betragtes som endelig afgjort (se Reichardts afhdl. i Arkiv XLVI), at halvkenninger var ukendte (altså betragtede som utilladelige) i den klassiske digtnings tid. Herom har sagkyndigheden iøvrigt aldrig været i tvivl. For at redde dette *almr* osv. henviser man (Reichardt sst.) til udtryk som *bláföld* 'hav', d. v. s. 'det blå land', dette ord er umiddelbart anskueligt og forståeligt, modsætningen til 'det grønne land' (den faste jord); nogen kenning i egenlig forstand er denslags udtryk ikke. Men jeg kan ikke indrømme, at Helgekvad-stedet er parallelt hermed. Ja, hvis der stod alene *almr ítrborinn*, og intet andet, kunde udtrykket måske, men kun til nød, antages; men man glemmer (og det har Reichardt gjort, idet han kun tager *almr ítrborinn* som 'ein baum von edler herkunft', og tager ikke hensyn til *ynðis ljóma*), at der endnu tilføjes *ynðis ljóma* og *borinn y. l.* hører, som sagt, uadskillelig sammen. Men derved forsvinder ganske sammenstillingen med *bláföld* og lign. Om et hvilket som helst smukt voksende ælmetræ kunde man have sagt *borinn ynðis*

ljóma. Dette er ingen spidsfindighed, men ligefrem logisk. Det er på grund af disse betragtninger, at jeg har ment, at der her forelå en tekstforvanskning, og jeg har rettet stedet på en meget let og lenfældig måde. Jeg har ment, at et oprindeligt *ár* var læst som *itr*, *r* og *t* ligner ofte så meget hinanden, at man let kan komme til at læse fejl, hvis så bistaven i *a* var utydelig, havde man i-et. Efter at *itr* var blevet til, var det naturligt, at *alms* blev rettet til nominativ. Jeg tror stadig, at denne rettelse har truffet det rette.

Et tredje sted er Guðr. kv. II, 24, l. 1—4; det lyder i hds. således:

EN þa gleymþv
er getiþ hafþo
a'll iofvrs
ior bivg isal.

Af det følgende er det klart, at halvverset slutter med *sal*. Verset følger umiddelbart efter stroferne om glemseldrikken og dens bestanddele.

Således som verset her ser ud, er det simpelt hen ganske uforståeligt. Man spørger først: hvem er subjekt i verberne *gleymþv*, *hafþo*? Glemseldrikken er brygget for Gudrun og Gudrun alene. Det er hende, som drikker den, og ingen anden. Det er hende, som skal glemme. Dette indså man allerede i den første, arnamagnæanske, udgave, (II. bind, s. 308), hvor man derfor rettede *gleymþv* til *gleymdi* (ɔ: 1. pers. sing., blot med den fejl, at formen blev *gleymdi* for *gleymða*) og *hafþo* til *hafþom*, idet man mente, at her blev plur., som oftere, brugt for sing., og oversættelsen af halvverset kom derfor til at lyde: »Tum vero oblita sum, postquam obtinueramus omnia juramenta incurva in regis palatio». *Jofvrs* henføres her til *sal*, og *jör*, »vel forte *jör*», skal være = *vör* (ɔ: gudinden *Vár* »som hører på folks eder»); *bjúg* skal bet. »moesta, tristis». Det er nu let nok at se det umulige i denne forklaring af *ior*; *bjúgr* i den her antagne betydn. er ligeledes umulig. F. Magnússon gengiver verset i sin oversættelse således: »Nedbøjet jeg glemte, | da drukket

jeg havde | i salen, alle | fyrsten givne eder»; i en anm. gives den forklaring, at med »fyrsten» menes Sigurd, dette også i henhold til anm. i Khavnerudgaven. Her er det fremskridt gjort, at *bjúg* henføres til »jeg». F. M. synes derimod at have opfattet *jór* i overensstemmelse med den gamle udgave. Senere udgivere har skrevet *gleymðak*, *hafðak*, og det må ubetinget være det rigtige, dog kan også *hofðum* være det oprindelige. Nu venter man en direkte fortsættelse, nemlig objekter til bægge verber. S. Bugge skriver (i Tillæg og rettelser) de to sidste linjer: *al, iofvrs | iarnbivgs i sal*, hvor *al* = *ol* skal være obj. til *hafða* (som han skriver således) og *iofvrs iarnbivgs*¹ til *gleymþac* (som han skriver); til syntaksen er intet at bemærke. *Járnbjúgr* — der ellers ikke findes — skal bet. »sværdbøjet, fældet ved sværdet» (og der henvises til *hugborgs jofvrs | hjörvi skorna*); *bjúgr* om et lig på valpladsen kan man godt forstå, men det viser ikke, at en sammensætning som **járnbjúgr* er naturlig. Det er den nemlig langtfra. En så unaturlig sammensætning må forkastes. Linjen *ol jofvrs* (hvor ordene hører hvert til sin sætning) er så metrisk umulig, at den ikke kan antages. Den metriske fejl er følt af Symons og Gering. Den første skriver: *ból oll jofvrs | björbjúg i sal*, men her er mange indvendinger at gøre, *ból* er metrisk galt, *gleyma* kan ikke antages at have styret accus., *björbjúg* er umuligt, fordi to *b*'er ikke kan stå således ovenpå hinanden i så stærkt betonedede stavelser. Symons' rettelser må derfor bortfalde. Hertil kommer så, at betydn. i *björbjúg* 'øl-bøjet' (foroverbøjet(?), foroverludende af beruselse) er i sammenhængen højst usmageligt om Gudrun (og det er hende selv, der taler). Gering skriver: *ólveig jofvrs | járnjúgs i sal*; *ólveig* (konjunktur, der redder metrum) findes ellers ikke, men kunde tænkes, i lighed med det eksisterende *björveig*. Af Heinzel-Detters kommentar skal kun anføres, at de antager, at efter *oll jofvrs* er et ord som *hirð*, *drótt* udfaldet. De læser *jörbjúg*, = *svinbeygð* »zur erde gebückt', wie ein schwein beim schlachten«(!).

¹ Sål. også Grundtvig.

Dette sidste er endnu værre end *bjórbjúgr*; *svimbeygja* brugtes kun hånende og sårende; det er utænkeligt, at nogen digter har kunnet lade Gudrun bruge et sådant udtryk om sig selv, og det en digter af den rang, som kvadet vidner om. Og så dette *jór* = svin. Det er i hele litteraturen ganske ukendt; rent formelt set kan det være sammentrasket af *ebur* (der jo ellers altid optræder i formen *jofurr*), men det kan ikke støttes ved *jór* i *jórvík*. Hvad *jór*- i personnavne betyder, vides ikke; det er fuldkommen ubevist, at det hænger sammen med *ebur*.

Når det forholder sig således, er det misligt overhovedet at foreslå en restitution af de forvanskede ord. Jeg har tidligere forsøgt en sådan på grundlag af rettelserne *gleymða* og *hafita*. Meningen synes mig aldeles sikkert at være: »Jeg glemte fyrstens (skæbne, døds måde), da jeg havde fået (glemseldriken)». Jeg har rettet *ior bing* til *bjórveig*; dette har den fordel at være et virkelig forekommende ord (se Lex. poet.). Rettelsen kunde — ved første øjekast — synes dristig. Ser man nærmere til, består den egentlig kun i at flytte *b* fra *bjág* til foran *ior* (*bior*). Fejlen kunde være opstået ved, at en skriver (forlægget) havde glemt *b*'et og så anbragt det således at det kunde se ud som det tilhørte det følgende ord (orddel), hvorefter *veig* blev til (*b*-)*ing*, afstanden er, som man ser, ikke stor. Grafisk er rettelsen således ikke stor i det hele. Derved vindes det nødvendige objekt til *getit*. Nok så vanskeligt kan det synes at være at rette l. 3: *all iofors*; det er her, objektet til *gleymðuk* skal søges. At »fyrsten» er Sigurd, kan ikke være tvivlsomt. *Gleyma* styrer enten dativ (således hyppigst) eller genitiv. I linjen mangler et ord, der åbenbart måtte bet. 'ulykke, skæbne' el. lign. Ordet skal begynde med *b* (forlydsrim). Der er da vel kun om et ord at gøre, nemlig *ból*, hvad Symons også tænkte på. Det er i sammenhængen et fortræffeligt ord. Det må vel have stået i genitiv, *bóls*. Men *all* kan ingensteder passe. Det har jeg formodet var forvansket af *als*; *w* kan være dittografi af det foregående i *hafþo* (jfr. I, c. 116) og *s* (langt) kan læses som *l* (jfr. ovf. I, c. 262ª omvendt). Den ene fejl har avlet den anden. Skriveren

har her været ret konfunderet; han sætter punkt efter *qvomo* i l. 5, som om det hørte til det foregående. Ved disse rettelser fås en i alle henseender korrekt tekst og de er ikke større end som så mange andre, der er ganske sikre. I halvverset hører l. 1 og 3, 2 og 4 sammen, jfr. f. eks. Hym. kv. 30^s-s, Atlakv. 21-4.

Således kunde man blive ved med mange eksempler. Jeg skal endnu kun anføre et lille. I Reginsmål står i spørgsmålsverset, v. 46 (s. 5716-17): *ef þeir hœgvaz orþom á* (spørgsmålet lyder: »hvilken gengæld, straf, får menneskene, hvis osv»). Teksten lyder: »hvis (når) de hugger hinanden med ord». Dette kan fornuftigvis ikke betyde andet end »hvis de mundhugges, skælder hinanden ud» (skældsord kan naturligvis indeholde løgne, men behøver ikke at gøre det)¹. Af svaret ses tydelig, hvad det drejer sig om, nemlig løgnagtige beskyldninger (*ósadra orða | hverr er á annan ljgr | oflengi leiða limar*). *Hoggvaz* kan ikke være det rette. Svaret viser, hvilken rettelse må foretages, *hoggvaz* må rettes til *ljúgaz*. Det er en fejllæsning, der her har fundet sted, fordi det ene ord grafisk ligner det andet. Et *livgaz* kunde let læses som *hog(v)az*, *li* kan ligne et *h* næsten som en dråbe vand den anden, *v* og *o* ligeledes, idet et *v* ofte kan være næsten lukket foroven. Var en skriver kommen til herved at forstå ordet som 'hugges', måtte han skrive *hogvaz*, med *v* (*gg* fulgte af sig selv). Forlydsrimene giver os her desværre ingen vejledning, men rettelsen turde være sikker.

Hvad der her er udviklet på grundlag af eddadigtene og det håndskrift, som de hovedsaglig findes i, kan også — og i et lige så stort mål — gælde for skjaldedigtene. De vrimler af fejl i håndskrifterne — de var lidet forståelige for afskrivere i 14. og 15. årh.; det er fra denne tid de allerfleste håndskrifter stammer. Der er metriske fejl, der er fejl af alle arter m. h. t. ord og ordformer, d. v. s. forvanskninger. Særlig er forholdene

¹ Luning erklærede ordene for "meningsløse".

uheldige, hvor man har kun ét håndskrift. Da gælder det at finde, hvad der mulig er det oprindelige. Men rettelser, der strider imod sprog og syntaks, og især mod det gamle skjalde-sprog, er værre end ingen rettelser. Derfor må man dér være dobbelt forsigtig.

Finnur Jónsson.

Bibliografi för 1928.¹Av **Sven Grén Broberg.****I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.**

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 45. 1926. (Samlaren. N. F. Årg. 9. Bilaga. 43 s.)
- Bibliografi över de under 1927 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskr. f. modersmålslärares förening. 1928. S. 37—50.)
- Broberg, S. Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1926. (Ark. Bd 44. S. 336—385.)
- Collijn, I.* En hittills okänd upplaga av Variarum rerum vocabula med Formulæ puerilium colloquiorum. Stockholm 1559. (NTBB. Årg. 15. S. 1—39.)
- Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 2. H. 2—3. 1539—1558. S. 81—240. Upps. (= Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet. 10: 6.)
- Elfstrand, P.* Gestrikebibliografi 1924—1926. (Meddelanden av Gestriklands kulturhist. förening. 1927. Bilaga. (1), 18 s.)
- Engström, B.* Västmanlands hembygdslitteratur. Föredrag ... (VFÅ. 17. S. 83—89.)
- Hermansen, V.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1926 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Litteraturhefte 1926. S. 119—159.)
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Jahrg. 47 (1925) = N. F. Bd 5. Berlin & Lpz. XX, 283 s.
- Kleberg, T.* Georg Sarauws bibliografi. Förteckning över museiintendenten Georg Frederik Ludvig Sarauws tryckta skrifter och manuskript. (GoBFT. 1927 (tr. 1928). S. 60—80.)
- Kofoed, E., og Götzsche, E.* Bøger om Bornholm. Bidrag till Born-

¹ Några skrifter, tryckta före 1928, som icke kommit att medtagas i föregående årsbibliografier, anföras även här. Av utrymmesskäl hava tyvärr 53 skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna IV, V och »Bihang», måst utslutas. — Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. I regel utsätts endast initialerna till manliga författares förnamn. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

- holms Bibliografi. Udg. af Bornholms Amts Bibliotek. Rønne. (8), 75 s.
- Kristensen, Marius.* Karen Brahes folio. Nogle tillægsbemærkninger. (DSt. 1928. S. 133—144.)
- Setterwall, K.* [Svensk historisk] Bibliografi 1927. (HTsv. Årg. 48. Bilaga. 63 s.)
- Wetterberg, Olga.* Bidrag till en bibliografi över svensk folkminneslitteratur, utkommen under åren 1921—1924. Gbg. 34 s. (= Folkloristiska studier och samlingar. 3.)
- Vorgeschichtliches Jahrbuch. Für die Gesellschaft für vorgeschichtliche Forschung hrsg. von *M. Ebert.* Bd 3. Bibliographie des Jahres 1926. [S. 172—179. Skandinavische Länder.] Berlin u. Lpz. IV, 406 s.
-
- Andersen, Harry.* Dansk Dialektlyrik. 1. Fynsk. (DF. Aarg. 2. S. 1—14.)
- Beckman, N.* Erikskrönikan. (Ark. Bd 44. S. 189—225.)
- Boor, H. de.* Är Dahlstierna författaren till Saxa-Kalaas? (NsvSt. Årg. 8. S. 135—148.)
- Kock, E. A.* Die altnordische Skaldendichtung. (Nord. Rundschau. Bd 1. S. 23—30.)
- Kristensen, Marius.* Gammelt og nyt syn på Nordens oldkvad. (Høj-skolebladet. 1928. Sp. 513—518.)
- Misch, G.* Egil Skallagrimsson. Die Selbstdarstellung des Skalden. (Deutsche Vierteljahrsschrift. Jahrg. 6. S. 199—241.)
- Møller, Arne.* En Oversigt over den paa Islandsk trykte Postillitteratur fra Reformationen indtil Jón Vidalíns Postil. (Festskr. Jónsson. S. 474—501.)
- Paasche, F.* Esras aabenbaring og Pseudo-Cyprianus i norrøn litteratur. (Festskr. Jónsson. S. 199—205.)
- Rubow, P. V.* Den islandske Familieroman. (Tilskueren. 1928. Halvbd 1. S. 347—357.)
- Den islandske Sagalitteratur i Nutiden. (Tilskueren. 1928. Halvbd 2. S. 170—174.)
- Schröder, F. R.* Motivwanderungen im Mittelalter. (GRM. Jahrg. 16. S. 7—13.)
- Seip, D. A.* Nye ting om gammel bygdemålsdikting. (SoS. Aarg. 34. S. 314—323.)
- Skard, E.* 16-talet hjå Holberg. (MoM. 1928. S. 40—41.) — Med anledn. härav: *Logeman, H.* 16-tallet hos Holberg. (Ibid. S. 160—161.)
- Sperber, H.* Heuslers Nibelungentheorie und die nordische Überlieferung. (Festschrift Max J. Jellinek ... dargebracht. S. 123—138.)

- Sveinsson, E. Ó.* Kyrrstaða og þróun i fornum mannlýsingum. (Vaka. Árg. 2. S. 271—296.)
- Sydow, C. W. v.* Brynhildsepisoden i tysk tradition. (Ark. Bd 44. S. 164—189.)
- Vries, J. de.* Die Entwicklung der Sage von den Lodbrokssöhnen in den historischen Quellen. (Ark. Bd 44. S. 117—163.)

Dybeck, R.

- Curman, S.* Richard Dybeck som fornforskare. (Tidskr. f. hembygdsvård. Árg. 9. S. 160—167.)
- Hambraeus, A.* Richard Dybeck. 1811—1877. (Orsa hembygds-gård. Minnesskrift ... utg. av Orsa—Skattunge hembygdsförening. S. 9—12.)

Feilberg, H. F.

- Brekkan, F. Á.* Fra Henning Frederik Feilbergs sidste år og arbejder. (Árbog udg. af Dansk-isl. Samf. 1. S. 36—57.)

Guðmundsson, V.

- Brøndum-Nielsen, J.* Valtýr Guðmundsson 11. Marts 1860—22. Juli 1928. (Festskr. udg. af Københavns Universitet i Anl. af Univ:s Aarsfest Nov. 1928. S. 141—145, 1 portr.)

Hægstad, M.

- Benum, L.* Professor Marius Hægstad. Fødd 15—7—1850. Døydde 21—11—1927. (Høgskulebladet. Árg. 25. S. 25—39.)
- Flom, G. T.* Marius Hægstad †, b. 1850, d. Nov. 21, 1927. (JEGPh. Vol. 27. S. 581—585.)
- Framnes, H.* Marius Hægstad. (Norsk aarbok. 1928. S. 107—114.)
- S[eip], D. A.* [Marius Hægstad †.] (NTS. Bd 1. S. 269—271.)

Jónsson, F.

- Kristensen, Marius.* Finnur Jónsson. 1858 29. mai 1928. (Árbog udg. af Dansk-isl. Samf. 1. S. 14—19.)
- Nordal, S.* Finnur Jónsson sjötugur. 1858—29. mai—1928. (Skírnir. Ar 102. S. 1—8.)

Qvanten, E. v.

- Pipping, H.* Emil von Qvanten som vetenskapsman. Ett hundra-årsminne. (= StNF. Bd 18:5 i SSLF. 197. 20 s.)

Sarauw, G. F. L.

- Almgren, O., och Alin, J.* Georg F. L. Sarauw. Några minnesord. (GoBFT. 1927 (tr. 1928). S. 1—14, 1 portr.)

Franz, L. Georg Sarauw †. (Wiener prähist. Zeitschr. Jahrg. 15. S. 148—152.)

Sjöros, B.

Neckel, G. Bruno Sjöros †. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 16. S. 12—14.)

II. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

Belsheim, E. Norge og Vesteuropa i gammel tid, fra begyndelsen av vor tidsregning indtil slutningen av vikingetiden (ca. aar 1 til ca. 1050). En historisk-linguistisk undersökelse. Lev. 6. S. 345—404. Oslo.

Boor, H. de. Nordische Sprachprobleme. (Deutsch-nordische Zeitschr. Jahrg. 1. S. 186—201.)

Brøndal, V. Et Ridderord [dubba] i Oldnordisk. (Festskr. Jónsson. S. 365—376.)

— Mots "scythes" en nordique primitif. (APhS. Bd 3. S. 1—31.)

Brøndum-Nielsen, J. Om den nordiske nt-Assimilation. (Festskr. Jónsson. S. 351—357.)

Collinder, B. Studier i nordisk grammatik. 1. Några n-stammar. (APhS. S. 193—225.)

— Tigr och tiu. (Festskr. Jónsson. S. 328—335.)

Dahlstrom, A. H. Scandinavian k-suffixal epithets with pejorative meaning. (PSS. Vol. 10. S. 56—59.)

Ekwall, E. On some English place-names found in Scandinavian sources. (Festskr. Jónsson. S. 213—221.)

Fouché, P. Études de phonétique générale. (Syllabe, diphtongaison, consonnes additionnelles.) Paris 1927. (5), 132 s. (= Publications de la fac. des lettres de l'univ. de Strasbourg. Fasc. 39.)

Hansen, Aage. Sygdomsnavnet "kopper". (DSt. 1928. S. 90—92.)

Jensen, K. B. Dansk og Norsk. (DF. Aarg. 2. S. 33—40.)

Karsten, T. E. Die Fortschritte der germanisch-finnischen Lehnwortforschung seit Vilh. Thomsen. (GRM. Jahrg. 16. S. 358—379.)

— Die Germanen. Eine Einführung in die Geschichte ihrer Sprache und Kultur. Berlin u. Lpz. X, 241 s., 5 pl.-bl. (= Grundriss d. german. Philol. 9.)

— Var det äldsta urnordiska runspråket samgermanskt? (Festskr. Jónsson. S. 307—315.)

- Krause, W.* Zu den lautlichen Typen got. fugls, akrs. (ZfvglSpr. Bd 55. S. 312—313.)
- Körner, R.* Ordet bolschevik. (Pedagog. tidskr. Årg. 64. S. 232—233.)
- Lidén, E.* Svenska tilta 'Furchenrücken' och besläktade ord. (APhS. Bd 3. S. 97—105.)
- Lindroth, Hj.* Aktuella språkfrågor. Utkast och inlägg. Sthm. 180 s. — Med anledn. härav: *Risberg, B.* Valet mellan reflexivt och icke-reflexivt pronomen. (NsvSt. Årg. 8. S. 154—156.)
- Loewenthal, J.* Etymologica. (PBB. Bd 52. S. 457—459.)
- Malone, Kemp.* King Alfred's 'Götland'. (MLR. Vol. 23. S. 336—339.)
- Merker, P.* Nordisten-Tagung in Lübeck 27. bis 29. Juni 1928. (ZfdPh. Bd 53. S. 489—498.)
- Meyer, Elisabeth Marie.* Einige nordgermanische Lehnwörter im Russischen. (Zeitschr. f. slav. Philol. Bd 5. S. 138—146.)
- Much, R.* Der Volksname Wikinger. (Petermanns Mitteilungen. Jahrg. 74. S. 208.)
- Nielsen, Konrad.* Litt om nordiske lånord i den lappiske ren- og rendriftsterminologi. (Festskr. Qvigstad. S. 179—183.)
- Nyrop, K.* Fransk gord. (Festskr. Jónsson. S. 450—454.)
- Sahlgren, J.* Nordiska ordstudier. (Ark. Bd 44. S. 253—285.)
- Trojasagan och nordiskt namnskick. (NoB. Årg. 16. S. 78—82. — Även i: Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1927. S. 21—25.)
- Seip, D. A.* Taka: têtan. (Festskr. Jónsson. S. 336—338.)
- Selmer, E. W.* Nogen bemerkninger om den musikalske aksent i dens forhold til den sterkt og svakt skårne aksent. (Festskr. Qvigstad. S. 250—262.)
- Smári, J. J.* Snikjuhljóð i frumnorrænu. (Skírnir. Ár 102. S. 227—228.)
- Sommerfelt, A.* Sur le caractère psychologique des changements phonétiques. (Journal de psychologie. Année 25. S. 657—685.)
- Sturtevant, A. M.* Zum u-Umlaut im Nordischen. (JEGPh. Vol. 27. S. 67—82.)
- Suolathi, H.* Zur Bedeutungsgeschichte des Verbums lassen. (NphM. Jahrg. 29. S. 45—57.)
- Svanberg, N.* Das Verbum schlagen, awestnord. slógr und schwed. ormslå. Eine etymologische Studie. (APhS. Bd 3. S. 234—263.)
- Wessén, E.* Om de nordiska folkvisornas språkform. En allmän orientering. (NsvSt. Årg. 8. S. 43—69.)
- Zachrisson, R. E.* O. Scand. Hariso and the so-called (i)s-suffix in Germanic personal names. (Festskr. Jónsson. S. 316—327.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Agerholt, J.* Gamal brevskipnad. Etterrøkjinger og utgreidingar i norsk diplomatik. [Oavslutad.] (Meddelelser fra Det norske riksarkiv. Bd 3. S. 395—504.)
- Árnason, G.* Örnefni á Landmannaafretti. (Árbók hins isl. fornleifafjelags. 1928. S. 81—93.)
- Einarsson, S.* Ein tegund hljóðfirringar í islensku vorra daga. (Festskr. Jónsson. S. 395—398.)
- Falk, Hj.* Ordstudier. I. (Ark. Bd 44. S. 315—324.)
— Prefiks-studier. [a-, a-r-?, á-.] (Festskr. Jónsson. S. 339—350.)
- Finnbogason, G.* Hreint mál. (Skirnir. Ár 102. S. 145—155.)
[—] Simul. (Skirnir. Ár 102. S. 222.)
- Flom, G. T.* The transition from Norse to Lowland Scotch in Shetland 1600—1850. A study of the decay of one language and its influence upon the language that supplanted it. (SBVS. Vol. 10. S. 145—164.)
- Garmonsway, G. N.* An Early Norse reader. Cambr. XI, 148 s.
- Höfler, O.* Altnordisch typta. Ein beiträg zur frage nach einer deutschen hochsprache im mittelalter. (PBB. Bd 52. S. 27—72.)
- Indrebø, G.* Tilnamnet "hestakorn". (MoM. 1928. S. 36—39.)
— Tri namn or Haakonssoga. [1. Gyljandi. — 2. Bevøyi. — 3. Stallrinn.] (MoM. 1928. S. 116—120.)
- Iversen, R.* Et islandsk ordboksverk fra slutten av 1700-tallet. (Festskr. Jónsson. S. 455—462.)
— Norrøn grammatikk. 2. gjennemsette utg. Oslo. (12), 191 s. — Ordliste ... 11 s.
- Jackson, Jess H.* A stylistic device of the sagas involving the syntax of the superlative in Old Norse. (Univ. of Texas. Studies in English. No. 8. 1928. S. 50—64.)
- Jacobsen, M. A., og Matras, Chr.* Færøsk-dansk Ordbog. Tórshavn. 1927—1928. (6), 474 s. (Anm. Vardín. Bd 8. S. 241—247 av *Simun av Skarði*.)
- Jakobsen, J.* An etymological dictionary of the Norn language in Shetland. P. 1. London, Kbh. CXVII, 489 s., 1 portr., 1 karta.
- Johannisson, T.* Om stark och svag adjektivbøjning i den äldre Eddan. (Ark. Bd 44. S. 286—304.)
- Jóhannsson, J. L. L.* Athugasemd um stafsetning fornaldarrita. (Skirnir. Ár 102. S. 225—227.)

- Knudsen, T.* Om muntlighet og replikker i norske middelalderdiplomer (særlig fra tiden før 1400). (Festskr. Jónsson. S. 441—449.)
- Lidén, E.* Gullvarta. — Sibilia. (Festskr. Jónsson. S. 358—364.)
- Lindquist, I.* En fornisländsk sjöterm skokkr. (Festskr. Jónsson. S. 385—394.)
- [*Matras, Chr.*] Eitt sindur um gomul fólkanövn i staðanövnnum okkara. (Vardín. Bd 8. S. 165—186.)
- Um endingina -laga i feroyskum staðarhjórdum. (Festskr. Jónsson. S. 407—410.)
- Nordling, A.* Isländskt hann var at telja = hann taldi ~ latinets legē-bam o. s. v. (Festskr. Jónsson. S. 399—406.)
- Palleske, R.* Die Isländer und das Fremdwort. (Muttersprache. Jahrg. 43. Sp. 133—135.)
- Patursson, G., og Rasmussen, R.* Feroysk plontunövn. (Vardín. Bd 8. S. 72—89, 139—156.)
- Seip, D. A.* Tønsberg og Vestfold i norsk språkhistorie. (Vestfoldminne. Bd 2. S. 193—215, 245—255.)
- Sturtevant, A. M.* Altnordisch tigr. (JEGPh. Vol. 27. S. 371—382.)
- Certain Old Norse suffixes. (MPH. Vol. 26. S. 149—159.)
- Notes on the substitution of the j-suffix for the v-suffix in the Old Norse verb. (PSS. Vol. 10. S. 26—30.)
- Old Norse tīg-inn:tīg-inn; fú-inn:lú-inn. (PSS. Vol. 10. S. 50—55.)
- Some vowel variations in certain Old Norse words. (Studies in philology. Vol. 25. S. 375—384.)
- The suffix -sk- in Old Norse elska. (The Amer. journal of philol. Vol. 49. S. 188—195.)
- Þorsteinsson, S.* Örnefni i Reykjahverfi. (Árbók hins ísl. fornleifafjelags. 1928. S. 59—80.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

- Annales islandici posteriorum sæculorum.* Annálar 1400—1800. Gefnir út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 2:2. S. 81—160. Rvík.
- Diplomatarium islandicum.* Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 12:5. (1552). S. 353—480. Rvík.
- Fragment AM 315 E of the older Gulathing law. From an old Norwegian codex of the 13th century with facsimile and intro-

- duction by *G. T. Flom*. Urbana. 42 s., 2 faksim.-bl. (= University of Illinois. Studies in language and literature. Vol. 13. No. 1.)
- Fragment av en medeltida norsk uppbördsbok. Ett bidrag till norra Bohusläns sockenhistoria. [Meddelat av] *S. Kraft*. (HTsv. Årg. 48. S. 152—155.)
- Hemingsrimur. [Uitg. van] *Petronella Maria den Hoed*. Haarlem. (Diss. Amsterdam.) (8), XCVI, 129, (4) s.
-
- Edda. Bd 1. Heldendichtung. Übertr. von *F. Genzmer*. Mit Einleitungen und Anmerkungen von *A. Heusler*. 3. erweiterte und neu durchgesehene Ausg. Jena. (3), 233 s. (= Thule. Bd 1.)
- Edda-kvæde. Norrøne fornsongar. Paa nynorsk ved *I. Mortensson-Egnund*. Oslo. 7, 326 s. [= Gamalnorske bokverk. Nr. 21.] (Anm. SoS. Aarg. 34. S. 333—335 av *O. M[iddtun]*.)
- Edda-Myterne. Overs. fra Oldnordisk af *Th. Larsen*. Bd 2. Snorris Eddasagn. Lemvig (tr. Holstebro). 175 s.
- Islands Besiedlung und älteste Geschichte. [Aris Isländerbuch. — Das Besiedlungsbuch. — Das Buch von der Einführung des Christentums. — Bischofsgeschichten.] Übertr. von *W. Baelke*. Jena. (3), 329 s. (= Thule. Bd 23.)
- Njåla. Umsett av *O. Aasmundstad*. Ny utg. ved *K. Liestøl*. Oslo. XVI, 323 s., 1 karta. (= Norrøne bokverk. Nr. 23.)
- Norrøne kristenkvæde. Eit urval av *O. Hanssen*. Oslo. 96 s. (= Norrøne bokverk. Nr. 24.)
- Norwegische Königsgeschichten. (Novellenartige Erzählungen) (þættir). Bd 1. Übertragen von *F. Niedner*. Jena. (3), 352 s. (= Thule. R. 2. Bd 17.)
- Sturla Tordarson*. Soga um Hákon Hákonsson. Umsett av *K. Audne*. Oslo. (7), 382 s. (= Gamalnorske bokverk. Nr. 22.)
- The poetic Edda. Transl. with an introduction and explanatory notes by *I. M. Hollander*. Austin, Texas. XXXI, 396 s.
-
- Blöndal, S.* Um uppruna Eyrbyggju. (Festskr. Jónsson. S. 15—28.)
- Brekkan, F. Á.* Lidt om Egil Skallagrimssons personlighed. En hjælp ved læsningen af Egils-saga. (Årbog udg. af Dansk-isl. Samf. 1. S. 94—119.)
- Briem, Eiríkur.* Nokkur örnefni i Víga-Glúmssögu. (Árbók hins isl. fornleifafjelags. 1928. S. 52—53.)
- Brodin, K.* Nordens äldsta sånger. [Med musik.] Völuspa. (Hembygden. Organ f. Svenska ungdomsringen f. bygdekultur.

- Årg. 8. N:o 5. S. 14—16.) — ... 2. Havamal. Den Höges sång. (Ibid. N:o 6. S. 5—7.) — ... 3. Ragnar Lodbroks dödssång. (Ibid. N:o 8. S. 3—6.) — ... 4. Harald Hårdrådes lausavisu [!]. (Ibid. N:o 9. S. 3—6.) — ... 5. Eysteinn Asgrimson: Lilja. (Ibid. N:o 11. S. 3—5.)
- Donker, R. J.* Studiën over de Wielandsage. Zutphen. (Diss. Amsterdam.) (7), 136, (4) s.
- Falk, Hj.* Tre Edda-ord. [1. Hýnótt. — 2. Mǫsmar. — 3. Gré(i).] (NTS. Bd 1. S. 5—9.)
- Finnbogason, G.* Visurnar í Skáldasögu. (Skírnir. Ár 102. S. 223—225.)
- Friesen, O. v.* Till Sigvats Bersöglivisur strof 6. (Festskr. Jónsson. S. 258—262.)
- Genzmer, F.* Der Spottvers des Hjalti Skeggjason. (Ark. Bd 44. S. 311—314.)
- Zwei angebliche Fälle von Wortspaltung. [Tjodolfs Haustlong, Str. 10; Eilifs Thorsdrapa, Str. 3.] (Ark. Bd 44. S. 305—311.)
- Groth, P.* Sjá holf hýnótt. (Festskr. Jónsson. S. 240—243.)
- Guðmundsson, S.* Nokkur örnefni og staðhættir í Njálu. (Árbók hins isl. fornleifafjelags. 1928. S. 1—21.)
- G[uðmundsson], V.* Landnám Flosa Þorbjarnarsonar. (Árbók hins isl. fornleifafjelags. 1928. S. 48—51.)
- Hannaas, T.* Til Hávamál. [Vers 2, 19, 22, 31, 49, 68, 82, 86, 90.] (Festskr. Jónsson. S. 229—239.)
- Helgason, J.* Bæn Glúms Þorkelssonar. (Festskr. Jónsson. S. 377—384.)
- Hight, G. A.* Psychology in the Icelandic sagas. (SBVS. Vol. 10. S. 69—74.)
- Hollander, L. M.* Notes on the Sverris saga. (The Germanic review. Vol. 3. S. 262—276.)
- Holtmark, Anne.* Litt om overleveringen i Hávards saga. (Festskr. Jónsson. S. 67—83.)
- Hornbogen, A.* Schicksalsglaube in den isländischen Ächtergeschichte. (Deutsch-nordische Zeitschr. Jahrg. 1. S. 266—273.)
- Jackson, J. H.* Óðinn's meetings with Sigmundur and Sigurður in the Völsungasaga. (MLN. Vol. 43. S. 307—308.)
- Jacobsen, Lis. N. M.* Petersens Saga-Oversættelser. (I förf:s Tolv Epistler. S. 169—208.)
- Jónsson, Finnur.* Flateyjarbók. (Aarb. 1927. S. 139—190.)
- Kock, E. A.* Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 11. Lund. 110 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 24. Nr 8.)
- Krappe, A. H.* La légende de Gunnar Half (Olafs saga Tryggvasonar, Chap. 173). (APhS. Bd 3. S. 226—233.)

- Krappe, A. H.*, The sources of the Saga of Herraúdi ok Bósa. (NphM. Jahrg. 29. S. 250—256.)
- The Valkyrie episode in the Njals saga. (MLN. Vol. 43. S. 471—474.)
- Kristensen, Marius*. Tvískelft—skjálfhenda. (Festskr. Jónsson. S. 274—282.)
- Kvülen, E.* Landnámabók og Morkinskinna. (SoS. Aarg. 34. S. 419—423.)
- Lárusson, Ó.* Visa Þorvalds veila. (Festskr. Jónsson. S. 263—273.)
- Liestøl, K.* Ingolv-episoden i Viga-Glums saga. (Nord. folkminne. S. 207—214.)
- Reykdæla saga. Tradisjon og forfattar. (Festskr. Jónsson. S. 29—44.)
- Lindh, E. H.* Guðrúnarkviða II. Str. 21, s. (Festskr. Jónsson. S. 255—257.)
- Nordal, S.* Þangbrandur á Mýrdalssandi. (Festskr. Jónsson. S. 113—120.)
- Noreen, E.* Några anmärkningar om Guðrúnarkviða I. (Festskr. Jónsson. S. 252—254.)
- Olsen, M.* Gísla saga og heltediktningen. (Festskr. Jónsson. S. 6—14.)
- Sökum horfinn sem hrísla eini. (MoM. 1928. S. 123—124.)
- Palmér, J.* Sigdrífumál 13. (Festskr. Jónsson. S. 244—251.)
- Patursson, J.* Deyðadagur Sigmundar Brestissonar. (Vardín. Bd 8. S. 52—53.) — Med anledn. härav inlägg av *J. Poulsen* (Ibid. S. 111—112), *J. Patursson* (Ibid. S. 131—133), *M. Joensen*. (Ibid. S. 134—138.)
- Pipping, H.* Eddastudier III. (= StNF. Bd 18:4 i SSLF. 197. 58 s.)
- Zur Lesung und Deutung von Hǫvumǫl 39. (NphM. Jahrg. 29. S. 83—86.)
- Pipping, R.* Fornordisk levnadsviðdom. (Hälsning t. svensk allmoge i Finland fr. Åbo akad:s studentkår. Våren 1928. S. 17—19.)
- Om Gullveig-stroferna i Völuspá. (Festskr. Jónsson. S. 225—228.)
- Ranke, F.* Die Edda und wir. (Auslandsstudien. Bd 3. Die nordischen Länder und Völker. S. 43—80.)
- Reichardt, K.* Studien zu den Skalden des 9. und 10. Jahrhunderts. Lpz. (3), 254 s. (= Palaestra. 159.) [S. 1—64 även utg. som Diss. Berlin. (3), 64, (1) s.]
- Reuter, O. S.* Oddi Helgason und die Bestimmung der Sonnwenden im alten Island. (Mannus. Erg. -Bd 6. S. 324—332.)

- Sahlgren, J.* Eddica et scaldica. Fornvästnordiska studier. 2. Lund 1927—28. (7) s., s. 159—318. (= Nordisk filologi. Undersökningar och handböcker, utg. av *I. Lindquist* och *J. Sahlgren*. Bd 1:2.)
- Sagan om Frö och Gärd. (NoB. Årg. 16. S. 1—19.)
- Sigurðsson, P.* Um Haukdælaþátt. (Festskr. Jónsson. S. 84—94.)
- Strömbäck, D.* Att helga land. Studier i Landnáma och det äldsta rituella besittningstagandet. (Festskrift, tillägn. A. Hägerström. S. 198—220.)
- Þórðarson, M.* Um dauða Skalla-Grims og hversu hann var heygður. (Egils-saga, LVIII. kap.) (Festskr. Jónsson. S. 95—112.)
- Þórólfsson, B. K.* Droplaugarsonasaga. (Festskr. Jónsson. S. 45—66.)
- Wessén, E.* Om Snorres Prologus till Heimskringla och till den särskilda Olovssagan. (APhS. Bd 3. S. 52—62.)
- Vries, J. de.* Die Krákumál. 2. (Neophilologus. Jahrg. 13. S. 123—130.)
- Die westnordische Tradition der Sage von Ragnar Lodbrok. (ZfdPh. Bd 53. S. 257—302.)
- Een Indisch exempel in een IJslandsche saga. (Tijdschr. v. Nederl. taal- en letterkunde. D. 47. S. 63—80.)
- Over de dateering der Þrymskviða. (Tijdschr. v. Nederl. taal- en letterkunde. D. 47. S. 251—322.)

3. Norska.

- Barlag, Th.* Skrivemåten av navn på våre karter. Litt historikk og nogen betraktninger. (Norsk geogr. tidsskr. Bd 2. S. 267—274.)
- Berner, O.* Er "inngift" et norsk ord? (Norsk magasin f. lægevidensk. Årg. 89. S. 1310—1311.) — Replik av *Kirsten Utheim-Toverud*. (Ibid. S. 1311.)
- Gulbranson, C.* Taktiske kjepphester. (Norsk militært tidsskr. Bd 90. 1927. S. 907—920. [S. 917—920: om språklige nybildningar].) — Med anledn. härav: Terreng—lønde. (Ibid. Bd 91. 1928. S. 217—218.) — *Viken, P. Th.* "Underbringelse". (Ibid. S. 218—219.) — *Sagen, E.* Taktiske kjepphester. (Ibid. S. 313—316.) — *Viken, P. Th.* Sprog og terminologi. (Ibid. S. 430—434.) — *Viken, P. Th.* Levende og dødt. (Ibid. S. 522—524.)
- Hannaas, T.* Himmelkorn og torebygg. (Nord. folkminne. S. 169—176.)
- Harstad, E.* Fornorsking av militærspåket. (Underofficersbladet. Årg. 34. S. 168—169.)

- Hasund, S.* "Hald i norske gardnamn. 2. (Meldinger fra Norges landbrukshøiskole. Bd 8. S. 60—62.)
- Hjärne, E.* Byrdä. Fjärdingsindelningen i Björnörs tingslag och den medeltida gränsen mellan Naumdal och Nordmøre. (NoB. Årg. 16. S. 83—104.)
- Hovdan, P.* Frå folkemål til riksmål. Blad or Noregs nyaste målsoga. Oslo. 194 s.
- Indrebø, G.* Die Ortsnamenforschung in Norwegen. (Zeitschr. f. Ortsnamenforschung. Bd 4. S. 273—282.)
- Er "Trondhjem" eit norsk namn? (SoS. Aarg. 34. S. 385—396.)
- Nidaros. Oslo. 32 s.
- Norske elvenamn. (NoB. Årg. 16. S. 131—176.)
- Stadnamn og Sunnfjord-soga. (Jul i Sunnfjord. 1928. S. (16—18).)
- Tjuvholmen. (Festskr. Qvigstad. S. 68—76.)
- Iversen, R.* Rim og uttale hos Henrik Ibsen. (APhS. Bd 3. S. 136—171.)
- Knudsen, T.* Om sproget i Oslo. (St. Hallvard. Bd 7. S. 34—48.)
- Krokann, I.* Folkesprogets Gennembrud i den norske Salmesang. (Dansk Udsyn. Aarg. 8. S. 239—253, 295—313.)
- Langen, J.* Hvordan rørosiske gårdsnavn er dannet. (Gauldalsminne. Bd 1. S. 186—187.)
- Leu, R.* Forretningssprog kontra godt norsk. (Jernvarehandleren. 1927. Nr. 4. S. 10, 20—23.) — Med anledn. härav: *Ottelin, O.* Affärsspråk. (Järnhandlaren. 1927. S. 337—339. — Även i: Kontoristtidningen. Organ f. Norrköpings kontoristförening. 1928. N:o 1. S. 4—7.)
- Noreen, E.* Det norska riksmålets utveckling. En översikt. (Pedagog. tidskr. Årg. 64. S. 161—174.)
- Olsen, M.* Et egdsk gårdsnavn. (Mostad i Gjerstad, Aust-Agder.) (MoM. 1928. S. 121—122.)
- Farms and fanes of ancient Norway. The place-names of a country discussed in their bearings on social and religious history. Translated from the Norwegian by *Th. Gleditsch*. Oslo. XVI, 349 s. (= Inst. f. sammenlign. kulturforskn. Ser. A: 9.)
- Norske gårdsnavn. [Trosvik, Fenne, Flemma, Tarven, Nåvik.] (Festskr. Qvigstad. S. 192—197.)
- Petersen, Th.* Et naturspill og et gårdsnavn. [Alteråsen, Bliksås.] (MoM. 1928. S. 162—164.)
- Om den historiske utvikling av bynavnet Trondhjem. Trondhj. 1927. 20 s. (= Det kgl. norske vidensk:s selsk:s skrifter. 1927. Nr. 3).
- Refsum, H.* Økenavn. (MoM. 1928. S. 125—128.)

- Seip, D. A.* Et par gamle Oslo-dokumenter. (St. Hallvard. Bd 6. S. 164—171, 226—229.)
 — Henrik Ibsen og sproget. (For folkeoplysning. Bd 13. N:o 2. S. 60—65.)
 — Ibsens rettskrivning og sprogform. (*Ibsen, H.* Samlede verker. Hundreårsutg. Bd 1. S. 16—24.)
 — Navnet Tønsberg. (Vestfoldminne. Bd 2. S. 165—174.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, E.* Några ortnamn från Lysekilstrakten. (VsvH. S. 44—57.)
Bannbers, O. [Namnet Falun.] (Staden vid Falun. H. 1. Falun 1925. S. 5—10.)
Belfrage, S. Ordet adél och dess härkomst. (Arte et marte. Årg. 24. S. 11—14.)
Berger, V. Amerikanska ortnamn av svenskt ursprung. (Årsbok 1928, utg. av Riksföreningen f. svenskhetens bevarande i utlandet. S. 32—45.)
Bergroth, H. Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. 2. revid. och tillök. uppl. Hfors. XI, 367 s.
Bucht, T. Två jämtländska ortnamn. [Pånsjön, Ope.] (Jämtl. studier. S. 9—15.)
Cederschiöld, W. God och dålig svenska. 2. uppl. Sthm. 184 s.
Dencker, N. Sockenböcknamnen i Södermanlands län. (Fataburen. 1928. S. 117—126.)
Eile, A. Där det växer "ludd" och där "skredet" gått fram. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1927. S. 5—6.)
Elgqvist, E. Betydelsen av ordet bæsing i Västgöotalagen. (Fornv. 1928. S. 109—112.)
Elovson, H. "Med pipan i hatten". (NsvSt. Årg. 8. S. 81—85.)
 — Med anledn. härav: *Wessén, E.* "Med pipan i hatt". (Ibid. S. 160—161.)
Hausen, Greta. Tillnamn på Åland, deras former och förekomst till år 1600. (= StNF. Bd 18: 6 i SSLF. 34 s.)
Ideforss, Hj. De primära interjektionerna i nysvenskan. 1. Primära impulsjoner och imperationer. Akad. avh. Lund. (1), XIV, (1), 365 s. (Anm. Arkiv f. psykologi och pedagogik. Bd 7. S. 102—104 av *G. Freudenthal.*)
 — Vårt modersmåls liv och utveckling. Lund. 57 s. (= Skrifter, utg. av Modersmålslärares förening. [32.]

- Larsson, Seth.* Ultervattnet. (NoB. Årg. 16. S. 36—38.)
— Vad betyder Ultervattnet? (Västerbotten. 1928. S. 160—162.)
- Lilie, E.* Hur skall jag tala och skriva. Språkkåserier. Sthm. 168 s.
- Lindgren, J.* Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. D. 2. På uppdrag av Apotekarsocietetens direktion fortsatt av *L. Gentz*. H. 6. [D. 2:] s. 41—80. Höganäs (tr. i Lund).
- Lindqvist, N.* Bibelsvenskans medeltida ursprung. (NsvSt. Årg. 8. S. 165—260.)
- Lindstedt, T.* Anteckningar om Strindberg som korrekturläsare. (NsvSt. Årg. 8. S. 30—42.)
- Lundahl, I.* De västgötska häradsnamnen. En översikt och några tolkningsförslag. (VsvH. S. 1—17.)
- Norden, A.* Drotsen Brunke och Brunkebergssnamnet. (Samf. S:t Eriks årsbok. 1928. S. 181—184.)
- Nordfelt, A.* Om franska lånord i svenskan. (Studier i modern språkvetenskap, utg. av Nyfilol. sällsk. i Stockholm. 10. S. 79—111.)
- Nordin, Ingeborg.* Något om våra ortsnamn och om Tunanamnet i synnerhet. (DHFT. Årg. 8. S. 17—21.)
- Nordling, A.* Ords-katten i Södermannalagens textcodex, samlad och ordnad. Hfors. VII, 192 s. (= Acta soc. scient. fennicæ. 49. N:o 5.)
- Noreen, E.* Några anmärkningar till Söderwalls ordbok (med supplement), bokstaven A. (Ark. Bd 44. S. 251—252.)
- Olson, Emil.* Fsv. fæstnapa ual. (Festskr. Jönsson. S. 429—433). Ordbok över svenska språket, utg. av Svenska akademien. Bd 9 (= H. 84—89, 90—95). (2) s., sp. F 1761—F 3616 [Fullföttling], (2) s. Lund. 4:o.
- Palm, D.* Ljungan och några andra kända namn i vårt landskap. (Ålsta. 1928. S. 34—39.)
— Vad betyder by i västsvenska ortnamn? Några antydningar. (VsvH. S. 58—70.)
- Palmér, J.* Lödde å och Jordanes' liothida. (NoB. Årg. 16. S. 20—35.)
- Pipping, R.* Anteckningar om nyländska ortnamn. (= StNF. Bd 18:1 i SSLF. 197. 19 s.)
— Husbondeskål. (NsvSt. Årg. 8. S. 86.)
- Risberg, B.* Marsöl. (NsvSt. Årg. 8. S. 157—160.)
- Roos, A.* Gårds härads namn. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1927. S. 12—16.)
- Sahlgren, J.* Ty. mart, sv. mord (mård) 'skog' och ortnamnen Kolmården, Ödmorden och Åmål. (NoB. Årg. 16. S. 117—130.) — Rättelse. (Ibid. S. 177.)

- Wedberg, B.* Lagstil. Några citat och reflexioner. Sthm. 51 s., 1 rättelselapp.
- Ödeen, N.* Studier i Smålands bebyggelsehistoria. Ett bidrag till svensk ortnamnsforskning. S. 97—192. Lund. (= NoB. Årg. 16. H. 5. = Bil. C: 2.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 32—35. [Bd 3:] Sp. 333—716 [Hud — Inrede]. Sthm.
- Våra vanligaste främmande ord med uttal och förklaring. 7. uppl., ytterligare genomsedd och förbättrad samt tillökad. Sthm. 103 s. (= Studentfören. Verdandis småskrifter. 146.)

b. Texter.

- A Swedish miracle de Notre Dame. [Ed. and transl. by] *M. S. Peterson*. (PSS. Vol. 10. S. 1—13.)
- Ett bidrag till klingsmeden Johan Bertram d. y:s biografi. [Bröllopsdikt från 1712. Meddelad] av *G. Malmborg*. (Fataburen. 1928. S. 127—136.)
- Finlands medeltidsurkunder. Samlade och i tryck utg. af Finlands statsarkiv genom *R. Hausen*. 5. 1481—1495. Hfors. (3), 599 s.
- Franc, Z.* Självbiografiska anteckningar 1687—1719. Meddelade av *H. Brulin*. (Karolinska förbundets årsbok. 1927 (tr. 1928). S. 28—72.)
- [*Linnert, W.*] "Een lijten tijderächningh". [Meddelad] av *S. Roth*. (Karolinska förbundets årsbok. 1927 (tr. 1928). S. 73—78.)
- Månsson, J.* Een siö-book, som innehåller om siöfarten i Östersjön. Stockholm 1644. Med efterskrift, anmärkningar och register utg. av *H. Richter*. H. 3. S. 99—132, 1 s., 1 pl. Lund. (= NoB. Årg. 16. H. 6 = Bil. B: 3.)
- Stockholms stads tänkebok 1524—29 av *Olaus Petri Phase*. Utg. genom *Ludvig Larsson*. [H. 1.] S. 1—128. Lund. (= Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 11: 1.)
- Tvänne nyfunna pergamentsbrev. Av *H. Lagergren*. (DHFT. Årg. 8. S. 41—44.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Bryde, R.* Den danske Tunge. Artikler om Sprog og Litteratur. Viborg. 127 s.
- Brøndum-Nielsen, J.* Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. 1. Indledning, Tekstkildernes Lydbetegnelse, Vokalisme. Kbh. (8), III, 498 s.

- Buhl, Ingeborg.* Nogle Ejendommeligheder ved de danske Talord. (Tilskueren. 1928. Halvbd 2. S. 326—331.)
- Christensen, P. Th.* Økse, et Stednavn fra Han-Herred. (Vend-sysselske Aarbøger. 1928. S. 89—97.)
- Hjortø, K.* Brugen af op og ned. (Tidsskr. f. dansk folkeoplysning. Aarg. 1. S. 508—511.)
- Høybye, P.* At morakke. (DSt. 1928. S. 175—179.)
- Jespersen, O.* L'étude de la langue maternelle en Danemark. (APhS. Bd 3. S. 63—76.)
- Johansen, Holger.* Om Adverbiets Plads. (DSt. 1928. S. 77—89.)
- Knudsen, G.* Baldersbrønde. (Festskr. Jónsson. S. 463—473.)
- Kock, Axel.* Ett par ordförklaringar till Skåne-lagen [flot[t]ær, lotæ uætte]. (Festskr. Jónsson. S. 434—440.)
- Kristensen, K. L.* Et Par hindsholmske Opnævner. (FH. Aarg. 1. S. 21—23.)
- Kristensen, Marius.* Varnæs og andre danske stednavne [Fit iunc, Foburgh]. (NoB. Årg. 16. S. 105—116.)
- Lange, A., og Seeberg, Chr.* Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren. (SM. Aarg. 4. S. 107—110, 120—123, 155—157, 168—171, 182—185; Aarg. 5. S. 25—28, 38—41, 55—58, 71—74, 92—94.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *V. Dahlerup* ... Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 10. Kant — Kongstanke. Kbh. (4) s., 1238 sp. — Tillæg (1928) til det foreløbige forkortelsehæfte (1918) ... [m. m.]. (3) s. — Med anledn. härav: Ved Udsendelsen af tiende Bind af den danske Ordbog. (*Juul-Jensen, H.* Nye Ord og gamle. — *Jacobsen, Lis.* Omkring det nye Bind. Strø-Bemærkninger.) Kbh. 48 s. — (Anm. [av Ordbog ... Bd 9:] Museum. Jaarg. 36. Sp. 47—48 av *H. Logeman.*)
- Skautrup, P.* Nogle højnavne i Hardsyssel. [Forts.] (Hardsyssels Aarbog. Bd 22. S. 168—183.)
- Udall, H. J.* Det danske r. (DSt. 1928. S. 172—175.)

b. Texter.

- Biblia. Det er den gantske hellige Scrifft, udsæt paa Danske. Prentit i Københaffn aff Ludowich Dietz 1550. (Christian den Tredies Bibel. Den første danske Bibel. Facsimile-Udgave. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) Kbh. Fol. (1105) s.
- Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. Ved *J. Brøndum-Nielsen.* Kbh. 32 s.

- Naur, E. E.* Ære- og Takkedigt til Holstebro. Med Indledning af *J. Aakjær*. Kbh. IX, 33, (1) s.
- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. R. 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd 1 (1451—1466). Kbh. XV, 720 s.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Aagaard, F.* Vore Dialekter. (Hjem og Skole. Aarg. 21. S. 56—60.)
- Andersen, Poul.* Beretning om Udvalg for Folkemaal's Virksomhed i det forløbne Aar. (Oktober 1927—Oktober 1928.) (DF. Aarg. 2. S. 97—103.)
- Fallelbab(s) og "Uskrinai". (DF. Aarg. 2. S. 24—26.)
- Hovedregler for Dialekt-Retskrivning. (FH. Aarg. 1. S. 7—11.)
- Oversigt over Lydskrift. (Ibid. S. 12—13.)
- Hwojemsager. (DF. Aarg. 2. S. 28—30.)
- Bjerregaard, N. P.* Lyden ð i forlyd. (DF. Aarg. 2. S. 136—139.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Rigssprog og Dialekter. (DF. Aarg. 2. S. 65—80.)
- Byrkjeland, J.* Namn og nemne på skog i Hardanger. (Tidsskr. f. skogbruk. Aarg. 36. S. 475—478.)
- Christensen, P. Th.* Tøtterne. (DF. Aarg. 2. S. 89—90.)
- Danske Folkemaals Spørgeside. (DF. Aarg. 2. S. 14—16, 31—32, 46—48, 63—64, 92—96, 109—112, 151—155.)
- Einarsson, S.* On some points of Icelandic dialectal pronunciation. (APhS. Bd 3. S. 264—279.) — Med anledn. härav: *Helgason, J.* A short remark. (Ibid. S. 279—280.)
- Eneqvist, Gerd.* Adjektiviska avledningsändelser i Lulemålet. (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 = Sv. Lm. 1927. H. 4. = H. 177 fr. början. S. 139—152.)
- Fonnum, H.* Kunavn i en fjellbygd (Ål i Hallingdal). (MoM. 1928. S. 49—77.)
- Geijer, H.* Undersökningen av svenska folkmål 1926—1927. (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 = Sv. Lm. 1927. H. 4 = H. 177 fr. början. S. 5—98.)
- Götlind, J.* Dialekten i Äldre Västgöotalagen ännu en gång. (Ark. Bd 44. S. 325—336.)
- Hansen, H. P.* Gillikrog. (DF. Aarg. 2. S. 17—19.)

- Johansson, Levi.* Om dialektundersökningen i Frostviken. (Jämten. Årg. 22. S. 132—143.)
- Kalén, J.* En grupp känningsnamn. (VsvH. S. 18—43.)
- Kallstenius, G.* Översikt av Värmlands svenska dialekter. Jämte sju språkkartor ... Sthm 1927 (å omsl. 1928). 220 s., 7 kartor. (= Bidrag t. kännedom om de sv. landsmålen ... 21,2 = Sv. Lm. 1927. H. 1 = H. 175 fr. början.)
- Kamphövener, M.* Folk. (DF. Aarg. 2. S. 90—91.)
- Kristensen, Marius.* Plantenavne i folkemunde. (DF. Aarg. 2. S. 139—142.)
- & *Hansen, Vilh.* Buskaal. (DF. Aarg. 2. S. 43—45.) — Med anledn. härav: *Rohmann, Aa.* Buskåal. (Ibid. S. 107—108.)
- Landsmålsarkivets frågelistor. S. 1—112. (= Sv. Lm. 1927. H. 3 = H. 178 fr. början.)
- Landsmålsundersökningar i Finland. [Meddelanden fr. *T. E. Karsten.*] (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 = Sv. Lm. 1927. H. 4 = H. 177 fr. början. S. 110—118.)
- Levander, L.* Dalmålet. Beskrivning och historia. 2. Upps. (3), 367 s. (Anm. [av 1:] *Neophilologus.* Jahrg. 13. S. 307—308 av *P. M. den Hoed.*)
- [—] "Galín tådá". (Skansvakten. Elfdalens hembygdsfören:s mid-sommartidning. 1928. N:o 13. S. 28.)
- Matthiessen, F.* "Batøk". [Ett spel.] (Soraner-Bladet. Aarg. 13. S. 88—89.)
- Meddelanden från landsmålsföreningarna i Lund rörande arbetsåret 1926. [Undert.] *Emil Olson.* (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 = Sv. Lm. 1927. H. 4 = H. 177 fr. början. S. 99—103.)
- Om undersökningar av svenska dialekter och folkminnen. Utredningar hösten 1928 från Landsmålsarkivet i Uppsala, landsmålsföreningarna i Lund ock Institutet för ortnamns- ock dialektforskning vid Göteborgs högskola. Upps. IV, 100 s. (= Sv. Lm. B. 26 = 1928. H. 4. = H. 182 fr. början.)
- Peterson, P. N.* Något om verb och småord i Valldamålet. (VsvH. S. 71—78.)
- Raae, Ellen.* Dyrenavne i Folkemaalene. 3. Benævnelser paa Faar og Svin. (DF. Aarg. 2. S. 49—56.)
- Reimer, Christine.* Prosssekage. (DF. Aarg. 2. S. 22—23.) — Med anledn. härav inlägg av *P[oul] A[ndersen]*. (Ibid. S. 23—24.) — Replik av *Christine Reimer.* (Ibid. S. 45—46.)
- Reitan, J.* Hvad oplysning gir våre dialekter om det gamle navn på byen Trondhjem. Trondhj. 12 s. (= Det kgl. norske vidensk:s selsks skrifter. 1927. Nr. 4.)
- Oplysninger om målet i Bardo og Målselven. (MoM. 1928. S. 1—35.)

- Rohmann, Aa.* Det bornholmske sprog. (Bornholmske Samlinger. Bd 19. S. 153—166.)
- *Sten-Jeger.* (DF. Aarg. 2. S. 61—63.)
- Skautrup, P.* Et Hardsysselmål. Ordforråd. H. 2. S. 113—116 [omtryckta], 117—224. Kbh. (= Univ.-Jubil:s danske Samf. Nr. 278.)
- *Klusiler og "yngre" stød i vestjysk.* (APhS. Bd 3. S. 32—51.)
- Støren, E.* Medicinske Udtryk. Fra nedre Orkladalen. (Orkdøla-fylket. H. 9. S. 23—42.)
- Sørli, M.* Konjunktiv i Valdresmålet. (MoM. 1928. S. 113—115.)
- Thorson, P.* Noko lite um Rygjamål og Suldals-mål. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 107—112.)
- Vestrum, A.* En fonetisk eiendommelighet i Midtre Innher[r]eds bygdemaal. (MoM. 1928. S. 110—112.)
- Årsberättelse från Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola febr. 1927—febr. 1928. (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 = Sv. Lm. 1927. H. 4 = H. 177 fr. början. S. 104—109.)

b. Texter.

- Aakjær, J.* Jenn hjemm'. ... Ved *Å. Fjalland.* (DF. Aarg. 2. S. 132—136.)
- [*Anderson, M. E.*] Skånskt folklynne. Berättelser, pasasjor, slagdängor m. m. av *Tröl Sjønssen.* (Vemmenhögs härads bygdemål.) ... 3 uppl. red. av *A. Fjelner* och *N. L. Olsson.* Malmö. 141 s., 1 portr.
- Andersson, Per.* Gärstjörslor å stas-ättjor. Tidsbilder från 1850- och 1860-talet på Bara härads mål. (SkF. 1928. S. 13—18.)
- *Två dikter på Bara härads mål.* (SkF. 1928. S. 50—52.)
- Banke, J.* Lass Pajsens Gile. Et lille bitte Stykke. Kbh. 22 s. (Anm. DF. Aarg. 2. S. 148 av *Harry Andersen.*)
- Bjerrum, A.* En "Kløft" fra Vestslesvig. (Vodder Sogn.) (DF. Aarg. 2. S. 80—84.)
- Fraa vo fynske Føjæejn.* En Antologi. [Ved] *H. P. Lunde.* Kbh. 56 s. (Anm. DF. Aarg. 2. S. 148—151 av *Harry Andersen.*)
- Hansen, H. P.* Jens Pråwst. En Original fra Heden. [I Heringegnens Maal. Med Ordtydninger.] Ringkjøbing. 55 s.
- Hansen, Martin N.* Madeleine. Ny å gammel alsisk rim. [Sønderborg] (tr. i Holstebro). 80 s.
- Møller, Hans.* Klaus Katholms Bryllup. Ved *Svend Andersen.* (DF. Aarg. 2. S. 123—132.)
- Persson, Anna.* Skånes lann o Skånes manna ... Malmö. 43 s.
- Pågen å jätten.* Folksaga, upptecknad i Nevitshög, Bara härad, av *I. Ingers.* (SkF. 1928. S. 48—49.)

- Rasmusson, O.* Blann stuegubba å gårafolk. 3. uppl. Malmö. 168 s.
— Lutegott å tjörnepigga. Vars a rimeri frå Syngerslätt. Malmö.
78 s.
— Rejält å gammeldas. 2. uppl. Malmö. 192 s.
Rydsjö, D. Allvar o leg. (Dikter på skånemål.) Malmö. 75 s.
Sjöberg, N. Nårr Sören skovajtare dö. (Skabersjö, Bara härad.)
(SkF. 1928. S. 53—54.)
Svanström, Gustava. 'n hän jóla. Ord och musik. [På Långselemål.]
(Från Ådalsbygder. Årg. 1. S. 36—38.)

III. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

- Agrell, S.* Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. Lund.
70 s. (= Skrifter, utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 10.)
Boer, R. C. Runen en magie. (Vragen des Tijds. 1928. S.
194—212.)
Brate, E. Sveriges runinskrifter. 2. uppl. Sthm. 152 s. (= Natur
och kultur. 11.)
Brix, H. Studier i nordisk Runemagi. Runemester-Kunsten, upp-
landske Runestene, Rökstenen, nogle nordiske Runetekster.
Kbh. 126 s.
Friesen, O. v. Runorna i Sverige. En kortfattad översikt. 3. om-
arbetade och utvidgade uppl. Upps. 95 s. (= Föreningen
Urds skrifter. 4.)
— Uplands äldsta kyrkbild. [Harg-inskriften.] (Upsala nya tidning.
Julnummer. 1928. S. 4—6.)
Jacobsen, Lis. Les vikings suivant les inscriptions runiques du
Danemark. (= Revue historique. Année 53. T. 159. S.
23—37, 3 pl.-bl.)
Koht, H. Gånge-Rolvs drikkehorn? (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7.
S. 344—355.)
Marstrander, C. J. S. Om runene og runenavnenes oprindelse. (NTS.
Bd 1. S. 85—188.)
Moltke, E., og Jacobsen, Lis. Troltdal. (Tilskueren. 1928. Halvbd
1. S. 155—173.)
Olsen, Magnus. Efterskrift til runeverkets efterskrift. (H. Sørlie
1878 27. oktober 1928 fra ... [Festskr.] S. 41—44.)
Owen, F. Alliteration in the runic inscriptions. (MPH. Vol. 25.
S. 397—408.)
Simon, K. Die Runenbewegung und das arianische Christentum.
(ZfdPh. Bd 53. S. 41—48.)
Sverdrup, J. Det nye problem om runeskriftens oprinnelse. (NT
(Lett). 1928. S. 424—435.)
-

- Erslev, K.* Dronning Tyre og Danevirke. (HTda. R. 9. Bd 6. S. 1—53, 1 rättelse-bl.)
- Hollander, L. M.* Queen Thyra Danmarkarbót. (PSS. Vol. 10. S. 111—114.)
- Holten-Bechtolsheim, H.* Dronning Dido og Thyra Danebod. (DSt. 1928. S. 1—15.) — Med anledn. härav: *Møller, N.* Dido og Thyre. En antikritik. (Tilskueren. 1928. Halvbd 2. S. 309—316.) — *Holten-Bechtolsheim, H.* Duplik til Hr. Niels Møller. (Ibid. S. 415—421.) — *Møller, N.* Svar. (Ibid. S. 421—424.)
- Kock, Axel.* Anmärkningar om vissa danska runinskrifter. (Ark. Bd 44. S. 226—248.)
- Lindqvist, S.* Jellingemonumenten. (Fornv. 1928. S. 257—285.)
- Noreen, E.* Den äldre Jellingestenens inskrift. En aktuell tviste-fråga. (NT (Lett). 1928. S. 212—221.)
- Schütte, G.* Upsvenske Gravskrifters Skik. (Festskr. Jónsson. S. 411—422.)
- Ussing, H.* Sagnene om Thyre Danebod. Kbh. 101 s.
- Weibull, L.* Tyre Danmarkar bot. (Scandia. Bd 1. S. 187—202.)
-
- Andrews, A. LeRoy.* Old Norse notes. 7. Some observations on Mimir. (MLN. Vol. 43. S. 166—171.)
- Dahlerup, V.* Et par af myterne i Oehlenschlägers Nordens Guder. (Festskr. Jónsson. S. 299—303.)
- Hempel, H.* Hellenistisch-orientalisches Lehngut in der germanischen Religion. (GRM. Jahrg. 16. S. 185—202.)
- Heusler, [A.]* Germanische Religion. (Die Religion in Geschichte und Gegenwart. 2. völlig neubearb. Aufl. Bd 2. Sp. 1061—1069.)
- Lindquist, I.* Gudar på skidor. (På skidor. 1929. S. 8—15.)
- Lundberg, O.* Har gudinnan Lin dyrkats i Gamla Upsala? (Upsala nya tidning. Julnummer. 1928. S. 1—2.)
- Ohrt, F.* Hammerens Lyde—Jærnets Last. (Til Skåldskaparmål kap. 33.) (Festskr. Jónsson. S. 294—298.)
- Olsen, Magnus.* Magie et culte dans la Norvège antique. (Revue de l'histoire des religions. T. 96. 1927. S. 1—38.)
- Pipping, R.* Oden i galgen. (= StNF. Bd 18: 2 i SSLF. 197. 13 s.)
- Schultz, W.* Thors Bergung. (Mannus. Erg.-Bd 6. S. 316—323.)
- Strömbäck, D.* Lytir — en fornsvensk gud? (Festskr. Jónsson. S. 283—293.)
- Wijkmark, H.* Svensk kyrkohistoria. Bd 1. D. 1. [Före kristendomen.] Sthm (tr. Upps.). VIII, 182 s. (Ann. FoF. Bd 15. S. 218—219 av [C. W.] v. S[ydo]w.)
-

- Johnsen, O. A.* Hvor blev ynglinge kongen Eystein Halvdansson hauglagt? (Vestfoldminne. Bd 2. S. 175—192. — Även i: Festskr. Jónsson. S. 121—139.)
- Nerman, B.* Försök till datering av reidgoternas konungaätt. (Festskr. Jónsson. S. 206—212.)
- Stalheim, Th.* Sagogudarnes land. D. 3. Forndanernas konungaätt. H. 10—11. S. 577—727. Uddevalla.

IV. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

- Alin, J.* Havsstrandens läge i Göteborgstrakten under brons- och järnåldern. (VsvH. S. 79—91.)
- Atterström, A.* Stenåldersboplatser å Marstrandsöarna. Bidrag till kännedom om öarnas fornhistoria. Gbg. 133 s.
- Berthelson, B.* Ur Vadstena klostrets byggnadshistoria. 1—2. (Fornv. 1928. S. 208—226, 286—304, 1 pl.-bl.)
- Bjørn, A.* Bidrag til den yngre stenalder i Østnorge. (Universitetets oldsaksamling. Årbok. Årg. 1. S. 42—73.)
- Nogen norske stenaldersproblemer. (Norsk geolog. tidsskr. Bd 10. S. 53—75.)
- Brandorff, I. O.* Kolding i Oldtiden. (Vejle Amts Aarbøger. 1928. S. 5—48, 1 karta.)
- Bruun, D.* Old Norse farms in the Eastern and Western settlements. (Greenland. Publ. by the Commission for the direction of the geolog. and geograph. investigations. Vol. 2. S. 363—403.)
- Brøgger, A. W.* The Oseberg ship. (SBVS. Vol. 10. S. 1—11.)
- Cnattingius, B.* Hällkistan vid Järsäter i V. Ny. (Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1927—28. S. 127—136.)
- Ekdahl, N. J.* Torps sockens fornlämningar för hundra år sedan. Anteckningar, red. av *G. Hallström*. (Torps socken. Årsbok ... 1928. S. 11—18.)
- Ekholm, G.* Zur Frage des nordskandinavischen Paläolithikums. (Eiszeit und Urgeschichte. Bd 5. H. 1—2. S. 93—94.)
- Engelstad, E. S.* Hedenskap og kristendom. 1. Sen vikingetid i indlandsbygdene i Norge. Bergen. 87 s., 2 kartor. (= BMÅ. 1927. Hist.-antikv. række. Nr. 1.)
- Engström, B.* Västmanlands Trojeborgar. (VFÅ. 17. S. 41—46.)
- Är Bröt Anund höglagd i Västmanland eller Dalarna? (VFÅ. 17. S. 76—79.)
- Enqvist, A.* Nya fynd och undersökningar i Gestrikland. (Meddelanden av Gestriklands kulturhist. förening. 1928. S. 47—70.)

- Ewald, V.* En halländsk keramiksil från förhistorisk tid. (Vår bygd. 1928. S. 16—23.)
- Festin, E.* Nyupptäckta hållristningar i Jämtland. (Jämten. Årg. 22. S. 24—27.)
- Floderus, E.* Gilleskyrkan i Sigtuna. Tillägg. (Fornv. 1928. S. 48.)
- Några brons- och silversmedfynd från det äldsta Sigtuna. (Fornv. 1928. S. 89—108.)
- Franz, L.* Zum Kivik-Grab. (Ipek. Jahrg. 1928. S. 104—105.)
- Fredricsson, C.* Drakahallar, en gammal kultplats. (Värnamo hembygdsfören:s årsskr. 1928. S. 39—42.)
- En nyfunnen hållristning i Kärda socken. (Värnamo hembygdsfören:s årsskr. 1928. S. 20—22.)
- Frydendahl, H. C.* En Undersøgelse av Fortidens Jernudvinding paa den fynske Øgruppe. (FH. Aarg. 1. S. 58—62.)
- Fürst, C. M.* Birger Jarls grav i Varnhems klosterkyrka. Sthm. 58 s. (= KVHAAH. D. 38: 2.)
- Gjessing, G.* Finsk-ugriske vikingetidssmykker i Norge. (Universitetets oldsaksamling. Årbok. Arg. 1. S. 23—41.)
- Grieg, S.* Vestlandske guldsmedarbeider fra vikingetiden. (Guldsmedkunst. Aarg. 19. S. 165—168.)
- Vikingetiden i Norge. Oslo. 155 s.
- Vor ældste kulturhistorie. (Nordmands-forbundet. Aarg. 21. S. 363—367.)
- Gustawsson, K.-A.* Järnfynd från Seberneby, Vantlinge sn, Öland. (Fornv. 1928. S. 15—26.)
- Havnø, Edv. J.* Gamle fiskesøkk. (Håløygminne. Årg. 9. S. 393—394.)
- Hedlund, K.* Gestriklands år 1927 kända stenåldersfynd. (Meddelanden av Gestriklands kulturhist. förening. 1927. S. 53—55.)
- [*Jónsson, Guðbrandur.*] Dómkirkjan á Hólum i Hjaltadal. S. 291—370. (= Safn til sögu Íslands. 5: 6.)
- Kjær, H.* Oldtidsminderne og Reventlow'erne paa Christianssøde (Pederstrup). (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarboeg. 1928. S. 1—23.)
- To Votivfund fra yngre Bronzealder, fra Fyen og Jylland. (Aarb. 1927. S. 235—276.)
- Var Boeslunde Banke et Oldtids Helligsted? (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. 16. S. 5—20.)
- Kossinna, G.* Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Th. [1]—2. Lpz. [1:] VIII, (1) s., s. 1—128, 2 kartor; [2:] s. IX—XVI, 129—320, 9 kartor. (= Mannus-Bibliothek. Nr. 6.)
- la Cour, V.* Langs Danevirke. En Vejledning for Besøgende. 1—12.

- (Grænsevagten. Aarg. 10. S. 1—5, 33—37, 69—71, 101—105, 133—137, 181—183, 213—216, 245—250, 309—311, 341—344, 373—378. 405—408.)
- Larsen, Hj.* En Hæstefjordsboplats från tidig litorinatid. (Färgelanda. Årg. 9. H. 1. S. 3—8.)
- Lindqvist, S.* Gamla och nya uppgifter för svensk fornforskning. (Fornv. 1928. S. 65—68.)
- Lundborg, H.* Rassenkunde des schwedischen Volkes. Jena. VIII, (1), 160 s., 50 pl.-bl. (Innehåller bl. a.: Die Urheimat der Indogermanen von *G. Ekholm*. — Die älteste Besiedlung Schwedens von *Hj. Larsen*.)
- Marstrand, C. J. S.* Til gullhornene. (H. Sørli 1878 27. oktober 1928 fra ... [Festskr.] S. 39—40.)
- Mathiassen, Th.* Nordboruiner i Labrador? (Geogr. Tidsskr. Bd 31. S. 75—86.)
- Meyer, Johan.* Bemerkninger angående det ellefte århundredes stenbygninger i Trondhjem. Trondhj. 15 s. (= Det kgl. norske vidensk:s selsk:s skrifter. 1928. Nr. 2.)
- Neergaard, C.* Bornholms Arkæologi. (Bornholmske Samlinger. Bd 19. S. 249—280.)
- Nihlén, J.* Under rutat segel. Svenska äventyr i öster. Sthm. 176 s. (Anm. Budkavlen. Årg. 7. S. 92—94.)
- Niklasson, N.* Ett bohuslänskt gravfält från folkvandringstiden. Undersökt av *G. W. Ekman* och *N. Niklasson*. (Fornv. 1928. S. 129—149.)
- Nordén, A.* Räknebesvärjelsen som galgbacksmagi. Ett bidrag till frågan om galgbacksbegravningar i forntida gravminnesmärken. (Fornv. 1928. S. 346—365.)
- Nordman, C. A.* Kultur och folk i Finlands forntid. Föredrag ... (Sv. litteratursällsk:s i Finland förhandlingar. N. F. 4 = SSLF. 198. S. 131—148.)
- Norlund, P.* Nordbopblemer i Grønland. (Geogr. Tidsskr. Bd 31. S. 46—61.)
- Nordbo-Udgravningerne ved Igaliko i Sommeren 1926. (Det grønlandske Selsk:s Aarsskr. 1927—28. S. 55—67.)
- The finds from Herjolfsnes. (Greenland. Publ. by the Commission for the direction of the geolog. and geograph. investigations in Greenland. Vol. 2. S. 405—415.)
- Oldeberg, A.* Ett bronsåldersfynd från Hjärpetan i Värmland. (Fornv. 1928. S. 321—345.)
- Osebergfundet. Utg. av den norske stat under redaktion av *A. W. Brøgger*, *H. Schetelig*. Bd 2. Oslo. 4:o. X, 305 s., 19 pl.-bl.
- Palmgren, H.* *M[ö]llma[n]*, Överboda, en by med anor från äldre stenåldern? (Västerbotten. 1928. S. 217—223.)

- Petersen, Jan.* Suldal i hedensk tid. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 24—29.)
 — Vikingetidens smykker. Utgit av Stavanger museum. Stavanger. (5), 222 s., 1 pl.-bl.
- Petersen, Jens A.* Stendysserne ved Grønninghoved Strand. (Vejle Amts Aarbøger. 1928. S. 145—147.)
- Petersen, M. K.* Jættestuefundet paa Dræby Mark Marts 1927. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Bd 4. S. 377—390.)
- Rydbeck, O.* Stenålderhavets nivåförändringar och Nordens äldsta bebyggelse. (K. humanist. vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. 1927—1928. S. 35—170.)
- Sahlström, K. E., Svensson, H., & Melin, D.* Kåkindis härads fornminnen. Skövde. 107 s., 1 karta. (= Skövdeortens hembygds- och fornminnesförenings skriftserie. Nr 2.)
- Sarauw, G. F. L.* Studier rörande Bohus som norsk fästning. (GoBFT. 1927. S. 17—59, 1 karta.)
- Schnell, Ivar.* Några stenåldersgravar från Västmanlands län. (VFÅ. 17. S. 34—40.)
- Schnell, J. A.* En sörmländsk tingshög. (Sörmlandsbygden. Årg. 1. S. 7—15.)
- Shetelig, H.* Les pointes de flèches en schiste de Norvège. (Bulletin de la soc. préhist. française. T. 25. S. 256—259.)
 — Old- og heltetid. Oslo. 155 s.
 — Queen Ása's sculptors. Wood carvings found in the Oseberg-ship, Norway. (SBVS. Vol. 10. S. 12—56.)
 — Stamnesringen. Et irsk importstykke fra vikingetiden. Bergen. 10 s. (BMÅ. 1927. Hist.-antikv. række. Nr. 3.)
- Smärre [arkeologiska] meddelanden. (Fornv. 1928. S. 48—57, 109—120, 177—184, 305—308, 372—375.)
- Uldall, K.* Granitkorset ved Astrup. (Skivebogen. Bd 20. S. 146—156.)
- Westerlund, E.* Ett bronsåldersfynd i Kusmark. (Västerbotten. 1928. S. 213—216.)
- Winther, J.* Et Gravanlæg fra den yngre Bronzealder paa Lange-land. (FH. Aarg. 1. S. 50—52.)
 — Lindø. En Boplads fra Danmarks yngre Stenalder. D. 2. Rudkøbing. 4:o. 56 s.
- Zetterling, A.* Bulverket i Tingstäde träsk. 1927 års undersökning. (Fornv. 1928. S. 27—37.)
- Øverås, A.* Den eldste busetnaden i Eirisfjord — Vistdal og Nesset. Orkanger. 141 s.
- Øvrebo, F.* Forhistoriske graver og oldsaker i Haugesund. (Rogalands historielag. Årshefte 1928. S. 9—13.)

- Bolin, S.* Till guldrakteaternas kronologi. (Scandia. Bd 1. S. 180—186.)
- Höglin, S.* Landskapet Jämtlands sigill och vapen. (Jämtl. studier. S. 172—211.)
- Lindhult, N. A.* Heraldiska strövtåg med Folkungavapnet till utgångspunkt. Folkungalejonet i riksvapnet. (Från sv. statsförvaltningen. Årg. 19. S. 18—24.)
- Mowinckel, R.* En pergamentskalender fra Hegra. Trondhj. 20 s. (= Det kgl. norske vidensk:s selsk:s skrifter. 1927. Nr. 5.)
- Munthe, C. M.* Norske slektsmerker. [Forts.] (Norsk slektshist. tidsskr. Bd 1. S. 336—382.)
- Nöbbe, E.* Møntfund fra Flensborg 1892. (Numismat. Foren:s Medlemsblad. Bd 11. S. 1—7, 25—26.)
- Romdahl, A. L.* Våra medeltidssigill som kunstverk. (Svensk nytto-konst. 1928. S. 7—14.)
- Steinnes, A.* Mynt-rekning på 13-hundredtalet. (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 388—400.)
- Porkelsson, P.* Misseristalið og tildrög þess. (Skirnir. ÁR 102. S. 124—144.)

-
- Ahnlund, N.* Svensk sägen och hävd. Kulturbilder. Sthm. 247 s. (Anm. FoF. Bd 15. S. 216—218 av [C. W.] v. S[ido]w.)
- Anderson, Albert.* Linkultur i Halland. Bidrag till kannedomen om linets odling, beredning och förädling i Halland. Gbg. 143 s. (= Göteborgs k. vet.- o. vitt.-samh:s handlingar. 4. följden. Bd 33. N:o 2.)
- Bannbers, O.* En folkdräktnotis i Iter dalekarlicum. (Nord. folkminne. S. 13—18, 1 pl.-bl.)
- Berg, Gösta.* Den svenska sädesharpan och den kinesiska. (Nord. folkminne. S. 19—24.)
- Djurfänge och jakt i Dalslands sydligaste socken. (VsvH. S. 127—134.)
- Bjerke, O. O.* Bunerker fra Støren. (Gaudalsminne. Bd 1. S. 149—150.)
- Bruun, D.* Fortidsminder og Nutidshjem paa Island. Ny omarbejdet og forøget Udg. med et Tillæg om Nordbogaardene i Grønland. Kbh. 416 s.
- Bugge, Anders.* Suldalshusene. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 48—56.)
- Byberg, A. T.* Värmländskt svedjebruk vid tiden omkring år 1860. (Fataburen. 1928. S. 165—175.)
- Campbell, Å.* Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet. Etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader. Akad. avh. Upps. (tr. Halmstad).

- (1), V, 285 s., 21 pl. (Anm. Fataburen. 1928. S. 200—204 av S. *Erixon*.)
- Collin, Maria*. Gamla vävnader och deras mönster. Sthm. 159 s. (= Natur och kultur. 88.)
- Den norske sjöfarts historie. Utg. av Norges rederförbund. Bd 3. [Halvbd 2:] H. 7—10. S. 1—258. Oslo. 4:o.
- Ehnvall, K. V.* Taktäckning. (Pedersöre.) (Budkavlen. Årg. 7. S. 113—115.)
- Ekstam, Lina*. Något om den gamla sockendräkten i Bjursås. (DHFT. Årg. 8. S. 125—128.)
- Engström, B.* Byalagen i Bara härad. Lund. (3), 67 s., 1 pl.-bl. (= Bidrag till Bara härads beskrivning. 6.)
- Sveriges äldsta kända byordning. (Nord. folkminne. S. 117—122.)
- Eriksson, Emanuel*. Några äldre takkonstruktioner å knuttimrade hus i Jämtland och Härjedalen. (Jämtl. studier. S. 51—69.)
- Erixon, S.* Bomärken i en västmanlandssocken [Skultuna]. (Nord. folkminne. S. 123—125, 1 pl.-bl.)
- Svenska bondehem. (Sverige i våra dagar. D. 2. S. 357—364.)
- Älvrosgården på Skansen. (Jämtl. studier. S. 70—79.)
- Fahlén, Anna*. Ångermanlands hemslöjd. (Sv. slöjdfören:s tidskr. Årg. 24. S. 25—42.)
- Frederiksen, S.* Fodtøjet paa Nordøstfyn forhen. (FH. Aarg. 1. S. 183—184.)
- Gardberg, J.* Boningshus på hemman i norra Karis och Pojo. (Budkavlen. Årg. 7. S. 33—39.)
- Byggnadskultur i västra Nyland. (Kalender, utg. av Sv. folkskolans vänner. Årg. 43. S. 69—85.)
- Geijer, Agnes*. Några medeltida band. (Fornv. 1928. S. 1—14.)
- Granberg, E.* Husbyggnad, hem och heminredning i det gamla Härjedalen. (Jämtl. studier. S. 92—109.)
- Tjärbränning. (Jämtl. Årg. 22. S. 144—150.)
- Gustafsson, G.* En gammal blekingegård. (Blekinge hembygdsförbunds årsbok. 1928. S. 43—71.)
- Undersökningar av vägg- och byggnadskonstruktioner i Albo härad i Skåne. (Nord. folkminne. S. 136—154.)
- Hagberg, Louise*. Minneskransar och "tavlor". (Rig. Bd 11. S. 77—83.)
- Hammarstedt, N. E.* Om skidor, snöskor och skarbågar och deras utvecklingsformer. (På skidor. 1929. S. 16—33.)
- Hansen, H. P.* Om Renlighed i gamle Dage. Kbh. 95 s.
- Hansen, M. N.* Alsisk folkesind. (Dansk Udsyn. Aarg. 8. S. 194—202.)
- Haruderne eller Hardsysselboerne. [1. Navn. 2. Inddeling. Av

- G. Schütte.*] (Hardsyssels Aarbog. Bd 22. S. 155—167, 1 karta.)
- Hedman, Hj.* Fäbodväsen (i Mockfjärd). (DHFT. Årg. 8. S. 11—16.)
- Heikel, Y.* Österbottniska stampar och handkvarnar. (Budkavlen. Årg. 7. S. 65—68.)
- Heimer, T.* Några stängsel- och hägnadsmetoder i Vedbo härad. (Hembygden, utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. 1928. S. 54—61.)
- Hällgren, B.* En älderdomlig kistdekoration. (Fataburen. 1928. S. 71—77.)
- Holmboe, J.* Mura (*Potentilla anserina* L.) og dens bruk som matnyttig plante i ældre og nyere tid. (Sv. botan. tidskr. Bd 22. S. 160—168.)
- Huldén, A.* Gammaldags fiskelag. (Kalender, utg. av Sv. folkskolans vänner. Årg. 43. S. 97—107.)
- Itkonen, T. J.* Fennoskandiaskienes oprinnelse. (Festskr. Qvigstad. S. 77—87.)
- Jacobsen, H. M.* Gamal føroyskur vevur. (Varðin. Bd 8. S. 187—191.)
- Jensen, A.* En middelalderlig Teglovn ved Assens. (FH. Aarg. 1. S. 137—139.)
- Jensen, J. M.* Hjemmebrygning paa Sydfyn. (FH. Aarg. 1. S. 66—73, 187.) — Med anledn. härav: *Larsen, P.* Hjemmebrygning. (Ibid. S. 187—188.)
- Lidt om Fodtøjet paa Sydfyn i gamle Dage. (FH. Aarg. 1. S. 151—154.) — Med anledn. härav: *Larsen, P.* Fodtøjet i gamle Dage. (Ibid. S. 188.)
- Jirlow, R.* Gamla västerbottniska bärredskap. (Västerbotten. 1928. S. 201—208.)
- Sländor i Göteborgs museum. (VsvH. S. 135—152.)
- Västsvenska redskap för linets grovberedning i Göteborgs museum. (Nord. folkminne. S. 177—185, 1 pl.-bl.)
- Johansson, Levi.* Om renlighetsförhållanden i Frostviken (Jämtland). (Sv. Lm. [Årsbok] 1927 == Sv. Lm. 1927. H. 4 == H. 177 fr. början. S. 119—138.)
- Johansson, Selma.* Bohusländsk (!) ullberedning i äldre och nuvarande tid. (Fataburen. 1928. S. 187—192.)
- Kallenberg, Maria.* Livet i en skånsk prostgård på 1850- och 1860-talet. Sthm. 55 s.
- Karling, S.* Vadstena klosterträdgård. (Rig. Bd 11. S. 155—170.)
- Karlson, W.* Studier i Sveriges medeltida möbelkonst. Lund. 4:o. (7), 151 s., 42 pl.-bl., (1) s.
- Kleiven, I.* Gamal bondekultur i Gudbrandsdalen. [2.] Ringbu. Oslo. (8), 330 s.

- Kristensen, Marius.* Drengenes skydevåben på Århus-egnen for halvhundrede år siden. (DF. Aarg. 2. S. 85—88.)
— Småting fra slagtingen. (Århuseggen.) (DF. Aarg. 2. S. 108—109.)
- Kristiansen, M.* Fodtøjet paa Vestfyn i gamle Dage. (Maalet fra Ørsted Sogn.) (FH. Aarg. 1. S. 168—171.)
— Huggehusarbejde for 60—70 Aar siden. (Maalet fra Ørsted Sogn.) (FH. Aarg. 1. S. 184—187.)
- Lund, F.* Minder fra Hørdeyrkningens Tid i Ore Sogn. (FH. Aarg. 1. S. 113—116.)
- Marstrander, C. J. S.* Randbemerkninger til det norsk-irske spørsmål. Oslo. 18 s. (= Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. kl. 1927. No. 4.)
- Mauritzon, J.* Om brunnljungar i Kullen. (Kullens hembygdsfören:s årsskr. 1928. S. 49—52.)
- Meyer, Johan.* Kunsthåndverket ved Glåmas kilder. (Kunst og kultur. Årg. 15. S. 149—164.)
- Modéer, I.* Det gamla fisket i Mönsteråsviken. (Stranda. 2. S. 13—28.)
— Öländskt tallrepslageri. (Fataburen. 1928. S. 27—70.)
- Modin, E.* Djursniderskan i Tarasjönäs. (Från Ådalsbygder. Årg. 1. S. 69—82.)
- Mork, R. J.* Um korntruskingi i gamle dage og i notidi. (Årsskr. f. Volda sogelag. 1924—28. S. 27—32.)
- Nihlén, J.* Bidrag till frågan om bergsbrukets begynnelse i Sverige. (Rig. Bd 11. S. 176—182.)
- Nordbø, H.* Ættesogor frå Telemark. Oslo. 346 s. (= Skrifter utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. kl. 1928. No. 1.)
- Nyberg, B.* Ett klöverblad ur barnets historia. Gamla och nya synpunkter beträffande utsättning, legitimation och dop kring tiden för kristendomens införande i norden. (Barn och ungdom. Årg. 1928. S. 89—101.)
- Näsström, G.* Det gamla Medevi. Kulturhistoriska anteckningar. Sthm. 285 s., 31 pl.-bl., 1 karta.
- Olsen, Andreas.* Fanøboernes Klædedragt, særlig den kvindelige Nationaldragt. (DF. Aarg. 2. S. 19—22.)
Om skidor m. m. (Skansvaktens. Elfdalens hembygdsfören:s mid-sommartidning. 1928. N:o 13. S. 18—23.)
- Pålsson, Á.* Um atvinnu og fjárhagi á Íslandi á 14. og 15. öld. Stutt ágríp. (Vaka. Årg. 2. S. 17—86.)
- Panum, Hortense.* Middelalderens Strenginstrumenter og deres Forløbere i Oldtiden. D. 2. Kbh. 132 s., 1 pl.-bl.
- Pedersen, Anna.* Bierne. Optegnelser fra Stevns herred. (DF. Aarg. 2. S. 143—145.)

- Pedersen, Anna.* Slagtning och slagteskikke. Optegnelser fra Stevns herred. (DF. Aarg. 2. S. 103—107.)
- Pedersen, M.* Livet paa langelandske Bøndergaarde for 30—40 Aar siden. (FH. Aarg. 1. S. 178—182.)
- Rydbeck, O.* Medeltida kontrollmärken av bly. (Fornv. 1928. S. 150—176.)
- Sahlin, C.* Ett skänkt färgeri vid början av 1870-talet. Det Sahlinska färgeriet i Vollsjö till utrustning, arbetsmetoder m. m. beskrivet. Sthm. 213 s., 1 pl.-bl. [S. 196—213. Färgarens språk.]
- Svenskt guld. Fyndhistoriska anteckningar. (Rig. Bd 11. S. 97—126.)
- Sandvig, A.* De Sandvigske samlinger i tekst og billeder. Fra ættegården til husmannsplassen. Et bidrag til Gudbrandsdalens kulturhistorie. [2.] Oslo. 271 s.
- Schmidt, A. F.* Byhyrder. Et Stykke Bondehistorie. Kbh. 160 s.
- Schütte, G.* Færdselsskel paa langs af Jylland. (Skivebogen. Bd 20. S. 43—85.)
- Sjöbeck, M.* Den äldre allmogebebyggelsen i Luggude härad i Skåne. (Tidskr. f. hembygdsvärd. Årg. 9. S. 82—93.)
- Om gavlar i skånska allmogebyggnader. (Hälsingborgs museum. Årsskrift. 1928. S. 53—78.)
- Skogsman, G.* Fångstredskap och fångstsätt med rot i stenåldern. (Från skog och sjö. Årg. 21. S. 169—172.) — [I övers. med titel:] Fångstredskaber og Fangstmaader med Rod i Stenaldren. (Ferskvandfiskeribladet. Aarg. 26. S. 110—112, 126—127.)
- Stub, J. C. J.* Hjemmebygning i ældre Tid. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarbog. 1928. S. 56—61.)
- Sundholm, H.* Om kolning i gamla tider. (Blad f. bergshandteringens vänner. Bd 19. S. 213—217.)
- Taraldsen, N.* Bumerk. (Framhald ...) (Nordtrøndelag historielag. Årbok f. 1928. S. 46—48.)
- Tenn Lars.* Om blåstor. (Skansvakten. Elfdalens hembygdsfören:s midsommartidning. 1928. N:o 13. S. 13—15.)
- Tholle, J.* Havebruget i Thisted Amt igennem skiftende Tider. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt. 1928. S. 423—445.)
- Lollands og Falsters Bonde- og Landsbyhaver gennem vekslende Tider. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarbog. 1928. S. 109—150.)
- Vendsyssels Haver og Havebrug i gamle Dage. (Vendsysselske Aarbøger. 1928. S. 1—47.)
- Thuborg, Karen.* Det gamle Harboøre. Optegnelser. Tilrettelagte og udg. af *Henrik Ussing*. Kbh. 313 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 36.)

- Tomasson, T.* Några tankar om skidrännans och de oliklånga skidornas uppkomst. (Samefolkets egen tidning. Årg. 10. S. 21—24.)
- Tråddrageriet vid Kröcklebäcken ... [Av] *Kåve*. (Värnamo hembygdsfören:s årsskr. 1928. S. 10—19.)
- Walterstorff, Emelie von.* En vävstol och en varpa. (Fataburen. 1923. S. 143—159.)
- Weckman, H.* Jordbruket och dess utövare i Saxby fordomdags. (Hembygdsminnen, saml. av elevförbundet vid Borgå folkhögskola. H. 6. S. 9—34.)
- Verrier, P.* Les rapports intellectuels et artistiques entre la France et les pays scandinaves. 1. Le moyen âge. (Rapports présentés au congrès internat. des sciences historiques = HTno. 1928. Lev. 2. S. 41—74.)
- Widén, Ellen.* Jämtlands och Härjedalens gamla textila allmogekonst. Studier i Heimbygdas samlingar. (Jämtl. studier. S. 344—390, 2 pl.-bl.)
- Wiklund, K. B.* Huru länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? (Jämtl. studier. S. 391—412.)
- Mera om skidans historia. (På skidor. 1929. S. 252—279.)
- Wrangel, E.* Järntillverkning och smide i Småland under den äldre medeltiden. (Värnamo hembygdsfören:s årsskr. 1928. S. 3—9.)
- Vreim, H.* Den gamle bebyggelse i Østfold. 1—2. (Norge. Årg. 4. S. 712—716, 732—735.)
- Våge, M.* Klæbunaden frå gamal tid og litt um heimearbeidet i Suldal. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 81—90, 1 pl.-bl.)
- Zangenberg, H.* Alsiske Bøndergaardene. (Sønderjydske Aarbøger. R. 2. 1928. S. 225—267.)
- Bornholmske Gaarde. (Bornholmske Samlinger. Bd 19. S. 133—152.)
- En lollandsk Gaards Inventar i 1505. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarboeg. 1928. S. 36—50.)
- Gamle fynske Bønderbygninger. 1—2. (FH. Aarg. 1. S. 81—92, 97—110.)
- Åmark, M.* Kyrkklockor, klockare och klocksägner i Dalarna. En studie över Dalarnes kyrkklockor i historien, kulten och folktron. Sthm (tr. Strängnäs). 222 s., 7 pl.-bl. (= Dalarnes hembygdsförbunds skrifter. 6.)

-
- Anderson, William.* Lund, Bari och Compostella. (Studier i konstvetenskap, tillägn. E. Wrangel. S. 1—28, 3 pl.-bl.)
- Tegelkyrkor i Villand. (SkF. 1928. S. 110—120.)

- Blomqvist, R.* Nyupptäckta medeltidsmålningar i Småland. (Studier i konstvetenskap, tillägn. E. Wrangel. S. 29—46, 1 pl.-bl.)
- Branting, Agnes,* och *Lindblom, A.* Medeltida vävnader och broderier i Sverige. D. 1. Svenska arbeten. Fol. Upps. & Sthm. 132, (1) s., 110 pl.-bl., XXVI s.
- Christensen, J. V.* Valdemarernes Kirke. Sanct Bendt i Ringsted. Ringsted. 72 s.
- Clemmensen, M.* Senromanske Træskærerarbejder i Ringsted Kirke. (Aarb. 1927. S. 219—234.)
- Gardell, S.* Kungälv's kyrkor genom tiderna. En undersökning av deras byggnadshistoria, inredning och lösa inventarier. Gbg. IV, 104 s.
- Kjellin, H.* Die Hallenkirchen Estlands und Gotland. Lund. (2), 38 s., 8 pl.-bl. (= K. humanist. vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. 1928—1929. 1.)
- Koechlin, R.* Un ivoire gothique français à Trondhjem. (Rapports présentés au congrès internat. des sciences historiques = HTno. 1928. Lev. 2. S. 37—40.)
- Lorenzen, V.* De danske Klostres Bygningshistorie. 9. De danske Augustinerklostres Bygningshistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af *Ch. Christensen*. Kbh. 4:o. (6), 164 s., 12 pl.-bl.
- Lund, W.* Et kapitel av trøndersk folkekunsts historie. Ornamentikk paa en gruppe esker og kurver. (Gauldalsminne. Bd 1. S. 129—148.)
- Lundberg, E.* S. Nicolai kyrka i Nyköping. En byggnadsarkeologisk undersökning. (Sörmlandsbygden. Årg. 1. S. 52—70.)
- Östergötlands romanska landskyrkor. Försök till gruppering. (Meddelanden fr. Östergötlands forminnes- och museiförening. 1927—28. S. 2—83.)
- Mellberg, G. E.* Alnö gamla kyrka. Sundsvall. 61 s.
- Mowinckel, R.* Det monumentale Olavsbillede. (Kunst og kultur. Årg. 15. S. 37—54.)
- Våre stavkirkers opprinnelse. (Universitetets oldsaksamling. Årbok. Årg. 1. S. 1—22.)
- Kingbom, L.-I.* Madonnan från Korpo. (Hälsning t. svensk allmoge i Finland fr. Åbo akad:s studentkår. Våren 1928. S. 7—9.)
- Romdahl, A. L.* Sveriges historia i svenska konstminnen. Sthm. 115 s.
- & *Dahlgren, S.* Skara domkyrkas byggnadshistoria. Medeltiden av *A. L. Romdahl*. Nyare tiden av *S. Dahlgren*. Upps. 170 s. (= Västergötland. B: 5.) (Anm. Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 12. S. 94—98 av *J. Roosval*.)
- Roosval, J.* Studier i Finland. 2. Skulpturer av gotländska mästare från contragotisk period, c. 1330—c. 1370. — 3. Skulpturer

- från Margaretaperioden av hamburgisk skola m. m. (Tidskr. för konstvetenskap. Årg. 12. S. 41—45, pl.-bl. 12—15.)
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Med stöd av K. vitt.-, hist.- o. ant. akad. utg. av *S. Curman* och *J. Roosval*. Stockholms kyrkor ... Bd 1. H. 3. S. Nikolai eller Storkyrkan. 3. Inredning och lösa inventarier. Av *J. Roosval* samt av *G. Upmark* (silver) och *Agnes Branting* (textil skrud). S. 365—670, (1) s., 2 pl., 6 s. — Bd 2. H. 1. Riddarholmkyrkan. 1. Byggnadshistoria. Av *M. Olsson*. (6), 250 s., 10 pl. — Bd 4. H. 1. S. Jakobs kyrka. 1. Församlingshistoria. Av *Alice Quensel*. 222 s. — Bd 6. H. 2. S. Klara kyrka. 2. Byggnadshistoria och inventarier. Av *S. Brandel*. S. 181—325, (1) s., 4 pl., (5) s. Sthm.
- Wrangel, E.* Konstnärligt järnsmide från den äldre medeltiden i Småland. (Tidskr. för konstvetenskap. Årg. 12. S. 83—93, pl.-bl. 28—30.)

-
- Aakjær, J.* Svenske Jacob og hans Vise [Grimborg-Visen No. 243 i Olaus Olssons visbok]. Kbh. (tr. Holstebro.) 28 s.
- Anderson, William.* Heliga källor och pilgrimsvägar. (Brage. Tidskr. f. folkbildningsarbete ... Årg. 3. S. 83—97.)
- Andersson, Otto.* En värdefull Staffansvisa. (Hälsning t. svensk allmoge i Finland fr. Åbo akad:s studentkår. Våren 1928. S. 10—13.)
- Andersson, Sven.* Pjärvspelet. (Budkavlen. Årg. 7. S. 6—14.) — Äländsk folktrö. (Budkavlen. Årg. 7. S. 74—76.)
- Andersson, Thure.* Bygdetraditioner från Kinneved. (FoF. Bd 15. S. 19—22.)
- Arill, D.* Lövgubben i Uddevalla. (Nord. folkminne. S. 9—12.) — Påskbrud och påskalamm i norra Bohuslän. (VsvH. S. 188—196.)
- Asbjørnsen, P. Chr.,* og *Moe, J.* Folke- og huldreeventyr. Norske kunstneres billedutgave. [Utg. av *J. J. Alnæs* og *K. Liestøl*.] Bd 1—2. Oslo. [1:] XI, 214 s.; [2:] (4), 309 s. [S. 299—307. Ordliste.]
- Bakka, G.* Gamle brudlaups- og sælabadskikkar i Suldal. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 57—68.)
- Barnesongar fraa Kinsarvik, Hardanger. [Ved] *Margreta Lutro*. (Hardanger. Aarg. 1928. S. 72—75.)
- Berge, R.* Folke- og bygdedikting i Suldal. (Stavanger turistforening. Årbok. 1928. S. 30—47.)
- Bergstrand-Poulsen, Elisabeth.* Livets och årets festdagar i bilder och ord. Sthm. (4), 43 s., 9 pl.-bl.
- Blinkenberg, Chr.* Statuen med guldhovedet. (DSt. 1928. S. 97—113, 1 pl.)

- Boberg, Inger Margrethe.* Prinsessen på glasbjærget. (DSt. 1928. S. 16—53.)
- Borg, H.* En offerkälla i Borrbý. (SkF. 1928. S. 46—47.)
- Bornholmske Sagn og Sagaer. Samlet og genfortalt af *K. M. Kofoed*. Kbh. 188 s.
- Bot för sot. Ur Medelpads folkhögskolas folkminnesuppteckningar. (Ålsta. 1928. S. 40—43.)
- Brodin, K.* Staffan stalleddräng. (Hembygden. Organ f. Svenska ungdomsringen f. bygdekultur. Årg. 8. N:o 12. S. 5—8.)
- Bygdediktning frå Agder, samla av *J. Løyland*. Kristiansand. 63 s. (= Bidrag til Agders historie. 7.)
- Bäck, Maja.* Dagligt liv i Neder-Purmo. (Budkavlen. Årg. 7. S. 112—113.)
- Celander, H.* "Det gamla skall nå det nya". En folklig hushållsregel och dess tolkning. (FoF. Bd 15. S. 179—194.) — Med anledn. härav: *Sydow, C. W. v.* Svar till docent Celander. (Ibid. S. 195—199.)
- Logkatten och dess släktingar vid sädesbärgning och trösk. En språklig-folkloristisk undersökning. (VsvH. S. 153—187.)
- Nordisk jul. 1. Julen i gammaldags bondesed. Sthm. XVI, 365 s.
- Slakta julbooken. (Nord. folkminne. S. 25—36.)
- Christiansen, R. Th.* Norske eventyr fra de siste år. (Festskr. Qvigstad. S. 37—46.)
- Utgivere og eventyr. Litt kildekritik. (Nord. folkminne. S. 37—48.)
- Danmarks Fornviser. Paa Grundlag af "Danmarks gamle Folkeviser" udg. af Svend Grundtvig og Axel Olrik ved *E. von der Recke*. D. 2, 3. Kbh. [2:] VII, 463 s.; [3:] V, 445 s.
- Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde. Ny Række. Samlede og for Størstedelen optegnede af *E. T. Kristensen*. Afd. 1. Bjærgfolk. — Afd. 2. Ellefolk, Nisser o. s. v., religiøse Sagn, Lys og Varsler. H. 8—9. Kbh. [1:] 304 s.; [2:] s. 1—96.
- Danske Skæmteviser. (Folkeviser og litterær Efterklang.) Efter Visehaandskrifter fra 16.—18. Aarh. og Flyveblade udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *H. Grüner Nielsen*. Bd 1. H. 2. (3), IX s., s. 297—419. Kbh. (= Univ.-Jubilæets danske Samfund. Nr. 280.)
- Danske Viser [fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grüner Nielsen*. Med Ordbog af *Marius Kristensen*.] Bd 6. H. 1. (1) s., s. 1—283. Kbh.
- Dencker, N.* Den finska djävulspolskan i Sverige. (Budkavlen. Årg. 7. S. 100—103.)
- Gamla visor till en daldansmelodi. (DHFT. Årg. 7. S. 62—71.)

- Eggen, E.* Litt um "nystevet". (SoS. Aarg. 34. S. 359—361.)
 Ei gamal Lofot-vise. Av *L. Valberg*. (Håløygminne. Årg. 9. S. 382—383.)
- Ejerslev, M. P.* Gammel Sæd og Skik i Møllemslesvig. (SM. Aarg. 5. S. 28—30.)
- Ek, S.* Sægnen om den døde, som vinner förlåtelse. (VsvH. S. 197—221.)
 — Visan om gångarpilten eller liten båtsman. (Nord. folkminne. S. 57—70.)
- Elgqvist, E.* Kung Orre och julorren. (FoF. Bd 15. S. 1—6.)
 — Något om lyftstenar. (Nord. folkminne. S. 71—84, 1 pl.-bl.)
- Ellekilde, H.* Bornholmske Folkesagn. 1—4. (Bornholmske Samlinger. Bd 19. S. 51—132.)
 — Odinsjægeren paa Møn. (Nord. folkminne. S. 85—116.)
- En titt i byskollårens anteckningsbok. [Meddelat av] *G. Bergfors*. (Norrbotten. 1928. S. 139—147.)
- Ericsson, O. A.* Sægnen om Hårgadansen och dess rötter. (FoF. Bd 15. S. 92—98.)
- Ett par gamla visor [Jägervisan, Lövesta marknad], upptecknade av *O. Aldén*. (SkF. 1928. S. 42—45.)
- Finlands svenska folkdiktning. II. Sægner. 1. Kulturhistoriska sægner. Utg. av *V. E. V. Wessman*. Hfors. XII, 543 s. (= SSLF. 201.) (Anm. FoF. Bd 15. S. 221—223 av *O. F[orsén]*.)
- Flatin, T.* Gamalt fraa Numedal. 6. Oslo. 71 s.
- Folkevisor fra Amlid. Uppskrivne av *T. Hannaas* i 1914. (Norsk aarbok. 1928. S. 115—121.)
- Forsblom, V. W.* Huru man fördriver vægghoyran. (Budkavlen. Årg. 7. S. 45—46.)
 — Magiska rækneformler. (Nord. folkminne. S. 126—135.)
- Forsslund, Maja.* Mikaeli och kärrmässa. (FoF. Bd 15. S. 131—178.)
- Frederiksen, S.* De umælendes Maal. (FH. Aarg. 1. S. 24—25.)
- Gamalt frå bygdene. Ved *H. Eidnes*. (Håløygminne. Årg. 9. S. 393—399.)
- Gamle Lege og Remser fra Karlum. Meddelt af *K. Thomsen*. (SM. Aarg. 5. S. 14—15.)
- Gamle Raad for Syger. (FH. Aarg. 1. S. 30—31, 63—64.)
- Gamle vestfynske Børneremser. Ved *M. Kristiansen*. (FH. Aarg. 1. S. 125—127.)
- Gamle visdomsord. Norske ordsprog i udvalg ved *R. Th. Christiansen*. Oslo. 87 s.
- Gammaltida småländskt julfirande. [Av] *Bengt Skrivare*. (Hembygden. Organ f. Svenska ungdomsringen f. bygdekultur. Årg. 8. N:o 12. S. 11—13.)
- Gammelt fra Salta. Av *L. Kvantoland*. (Håløygminne. Årg. 9. S. 427—430.)

- Garborg, Hulda.* Litt um den episke songdansen. (Heimen. Bd 2. S. 225—232.)
- Gráskinna.* Útg. *S. Nordal, Þ. Þórðarson.* 1. Akureyri. 96 s.
- Götlind, J.* Nappa stek. Ett litet bidrag till de svenska lekarnas historia. (Nord. folkminne. S. 155—160, 1 pl.-bl.)
- *Trollens språk.* (Upsala nya tidning. Julnummer. 1928. S. 8—9.)
- Hagberg, Louise.* Likkorset. (Nord. folkminne. S. 161—168, 2 pl.-bl.)
- Halländska skämtsagor. Ur Aug. Bondesons otryckta samlingar i Landsmålsarkivet, Uppsala. Red. av *R. G. Bezell.* (Vår bygd. 1928. S. 1—3.)
- Hammarstedt, N. E.* Älvstenen med trolldockorna vid Bor's bruk i Västmanland. (Fataburen. 1928. S. 160—164.)
- Hauberg, P.* Lægemedler hentet fra det menneskelige Legeme. (Natures Verden. Aarg. 12. S. 450—465.)
- Heikel, Y., & Wikman, K. R. V.* Käpp och krycka. (Budkavlen. Arg. 7. S. 103—107.)
- Heimer, T.* Historieberättare och bygdeoriginal i Wedbo härad. 2. (Färgelanda. Arg. 9. H. 1. S. 9—13.)
- Historier om präster och om hin onde. Upptecknade i Ålem av *J. E. Almblad.* (Stranda. 2. S. 7—12.)
- Holmberg, O.* Folkrecept och läkedomformler. (FoF. Bd 15. S. 83—91.)
- Holmboe, J.* Rævebjelden (*Digitalis purpurea* L.) og dens rolle i norsk natur og folkeliv. (Nyt magazin f. naturvidenskaberne. Bd 66. S. 193—248, 1 karta.)
- Hur ett bondbröllop firades i Alfta förr i tiden. [Av] *I—z C—n.* (Vår hembygd, Hälsingland. 1928. S. 48—50.)
- Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri. Safnað hefur *J. Árnason.* Nákvæm eptirmynd af frumútgáfunni 1862—1864. 1: 4. S. 321—480. Rvík. (Sögurit. 19.)
- Isländska folksagor och äventyr i urval ur *Jón Árnasons* samling. Översatta av *R. Nordenstreng.* Sthm. 240 s. (= Barnbiblioteket Saga. 131.)
- Johansson, Levi.* De osynlige. (Jämtl. studier. S. 224—230.)
- Johnsson, P.* Allmogemedicin i Göinge. Träd, blommor och litet av varje i medicinens tjänst. (Göinge hembygdsförening. Årsbok. 1928. S. 51—59.)
- Jönsson, N.* Göingar och slättbor. Hur folkhumorn omdanar folksagorna och folkvisorna efter lokala förhållanden. (SkF. 1928. S. 61—87.)
- Åkerbruk och magi. 3. (Brage. Tidskr. f. folkbildningsarbete ... Arg. 3. S. 47—52.)
- Kalén, J.* Om gnideld i västra Sverige. (FoF. Bd 15. S. 200—215.)

- Kallas, O. Ph.* Scandinavian elements in Estonian folklore. (SBVS. Vol. 10. S. 100—112.)
- Klein, E.* Folkliga seder och bruk vid helg och högtid. (Sverige i våra dagar. D. 2. S. 417—430.)
- Rackargöra. (Nord. folkminne. S. 186—194.)
- Krappe, A. H.* An Indian fairy-tale in Iceland. (PSS. Vol. 10. S. 14—25.)
- Krohn, K.* En finsk-svensk trollformel i Sydösterbotten. (Nord. folkminne. S. 195—198.)
- Larsson, R. G.* Påsk seder i Sjuhäradsbygden fordomdags. Några bidrag till belysande av allmogens tankar i en gammal kulturbygd. 1—4. (FoF. Bd 15. S. 23—29.)
- Laub, Th.* Folkeviserne og deres fornyelse. (Højskolebladet. 1928. Sp. 129—134.)
- Lid, N.* Fjorde nordiske folkelivs- og folkeminnegranskarmøtet i Oslo 20.—22. august 1928. (MoM. 1928. S. 129—159.)
- Góá, Sporysj, Jumis og Cailleach. (Nord. folkminne. S. 199—206.)
- Joleband og vegetasjonsguddom. Oslo. 286 s. (= Skrifter utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. kl. 1928. No. 4.)
- Um bilet-trolldom. (MoM. 1928. S. 81—109.)
- Vegetasjonsgudinne og vårplanter. (Festskr. Qvigstad. S. 132—146.)
- Liestøl, K.* Eit par nordnorske folkevisor. (Festskr. Qvigstad. S. 147—149.)
- Lithberg, N.* Brus. Ett gotländskt kortspel. (Nord. folkminne. S. 235—240.)
- Lund, Erla.* Jul och nyår. (Budkavlen. Årg. 7. S. 107—112.)
- Lång, O. E.* Sydösterbottnisk folkmedicin. (Budkavlen. Årg. 7. S. 73—74.)
- Müller-Bergström, W.* Schwedische Festtage. (Niederdeutsche Zeitschr. f. Volkskunde. Jahrg. 6. S. 69—82.)
- Møller, J. S.* Fester og Højtider i gamle Dage. Skildringer fra Nordvestsjælland med Forsøg paa Tydninger. Bd 1. Fødsel, Bryllup, Død. Holbæk. VIII, 491 s. (Anm. DSt. 1928. S. 93—95 av *J. W. S. Johnsson.*)
- Nielsen, N.* Fra Tved Sogn paa Mols. Lidt om Overtro. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. 1928. S. 104—115.)
- Nilsson, Albert.* Folketro om personer, som inte kunnat bli gifta. (SkF. 1928. S. 56—60.)
- Nodermann, P.* Folksagorna. En orientering. 1—2: 1. Lund [1:] XLVII, 112 s.; [2: 1:] XLVII, 160 s.
- Norsk folkeminneleg. 17. Folkeminne fraa Rogaland samla av *T. Mauland.* Bd 1. — 18. *J. Th. Storaker.* Naturrigerne i den

- norske Folketro. (Storakers samlinger. 4.) Ved *N. Lid*. Oslo. [17:] 171 s., 1 pl.-bl.; [18:] 292 s.
- Några gåtor och ordstäv från Vårdö. [Meddelade av *Sven Andersson*.] (Budkavlen. Årg. 7. S. 121.)
- Några skämtsägner från Göinge. Av *N. Jönsson*. (SkF. 1928. S. 104—109.)
- Ohrst, F.* Folkevisen om "Jesu Liv" (DgF 534). (DSt. 1928. S. 163—167.)
- Gamle danske Folkebønner. Kbh. 61 s. (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr. 149.)
- Olofsson, K.* Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene hära- der i Västergötland. 1. Borås (tr. Gbg). 339 s. (Anm. FoF. Bd 15. S. 124—125 av *J. Götling*.)
- Olsson, Harald.* Fåglarna i Albo härads folketro. (SkF. 1928. S. 24—32.)
- Ordspråk m. m. från västra delen av Bara härad. Efter traditioner i Burlöv, Tottarp, Uppåkra och Lomma socknar upptecknade av *I. Ingers*. (SkF. 1928. S. 19—23.)
- Ordstäv och härmningar. (Jämten. Årg. 22. S. 221.)
- Ordstäv och talesätt. [Meddelade av] *V. E. V. Wessman*. (Bud- kavlen. Årg. 7. S. 80—83.)
- Ordtak fraa Jæren. Ved *T. Tu*. (For bygd og by. Aarg. 17. Jule- nummer 1928. S. 33.)
- Ordtøykje frå Senjebukta. Samla av *E. J. Ruud jr.* (Håløygminne. Arg. 9. S. 377—381, 418—424.)
- Palm, D.* Frieri och bröllop i gamla dagar. (Torps socken. Års- bok ... 1928. S. 45—53.)
- Pipping, R.* Vøluspá 5: 4 och Staffansridningen. (= StNF. Bd 18: 3 i SSLF. 197. 8 s.)
- Pärson, F.* Två halländska låtar. (VsvH. S. 231—237.)
- Raae, Ellen.* Det sidste Læs. (DF. Aarg. 2. S. 113—123.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Det "vonde auga" i norsk folketro. (SoS. Aarg. 34. S. 209—214.)
- Vår gamle trolldomsmedisin. 1. Oslo. (3), 284 s. (= Skrifter utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. kl. 1927. No. 6.) (Anm. Budkavlen. Årg. 7. S. 124—125.)
- Rim och ramsor. [Meddelade av] *V. E. V. Wessman*. (Budkavlen. Årg. 7. S. 79—80.)
- Rugman, J.* Efterskörd till Jonas Rugmans samling av isländska talesätt. Utg. av *G. Kallstenius*. Upps. 64 s. (= Skrifter, utg. av K. humanist. vetensk.-samf. i Upps. 25: 2.)
- Ræmsær. (FH. Aarg. 1. S. 31—32, 64, 92—94.)
- Sahlgren, J.* Porla brunn, en gammal offerkälla. (Fataburen. 1928. S. 176—184.) — [Tillägg:] Hur Porla brunn upptäcktes. Upp-

- teckning i Nordiska museets arkiv. [Meddelat av] *Louise Hagberg*. (Ibid. S. 185—186.)
- Samlaren. [Folkloristiska notiser m. m.] (SM. Aarg. 4. S. 111—112, 126—128, 144, 158—160, 173—176, 190—192; Aarg. 5. S. 30—32, 47—48, 59—64, 77—80, 95—96.)
- Samuelsen, J. A.* Folkeminne frå Modum og grannebygder. 1. Sysle i Modum (tr. Vikersund). 32 s.
- Sandberg, H.* Folkvisans vandringar. 3—5. (Musikkultur. Årg. 3. S. 75—80.)
- Schmidt, A. F.* Brandtræer i Sønderjylland. (SM. Aarg. 5. S. 33—34.) — Med anledn. härav: *Bjerrum, A.* Nogle vestslesvigske Beretninger om hensat Brand. (Ibid. S. 69—70.)
- Brandtræer og Ulykkestræer. (DSt. 1928. S. 54—76.)
- Et Hyrderim. (DSt. 1928. S. 187—188.)
- Fra Sundby Sogn. (Hist. Aarbog f. Mors. 10. S. 23—48.)
- Helliggrave på Mors. (Inkubation og Stenkast.) (Samlinger t. jydsk Hist. og Topogr. R. 4. Bd 6. S. 13—20.)
- Sagn og Tro knyttet til Sten i Hjøring Amt. (Vendsysselske Aarbøger. 1928. S. 71—88.)
- Sagn og Tro knyttet til Sten i Sorø Amt. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. 16. S. 21—32.)
- Sagn og Tro knyttet til Stene i Ribe Amt. (Fra Ribe Amt. Bd 7. S. 8—28.)
- Sagn og Tro om Sten i Aarhus Amt. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 21. S. 154—163.)
- Sagn om Højslev Kirke. (Skivebogen. Bd 20. S. 1—13.)
- Sed och sägen. [Julfirande, skrock m. m.] (Från Finnveden. Årg. 7. S. 31—40.)
- Signerier ock besvärjelser från medeltid ock nytid, saml. ock utg. av *E. Linderholm*. S. 1—96. (= Sv. Lm. 1927. H. 2 = H. 176 fr. början.)
- Skard, E.*, og *Liestøl, K.* Ein norsk parallell til ei segn hjå Livius (V, 48). (MoM. 1928. S. 42—43.)
- Skiftun, T.* Offerhandlingar i Ryfylke. Levninger av hedensk kultus i forrige århundre. (Rogalands historielag. Arshefte. 1928. S. 29—31.)
- Smärre [folkloristiska] meddelanden. (Budkavlen. Årg. 7. S. 24—25, 91.)
- Ström, F.* Folkhumorn i yrkesordstaven. Kulturhistoriska strövtåg. (Tiden. Årg. 20. S. 423—433.)
- Støren, E.* Fortids og Nutids Tro om de Underjordiske. (Orkdølafylket. H. 9. S. 1—22.)
- Gammel skikk og bruk. (Orkdølafylket. H. 9. S. 46—54.)
- Svenska låtar. Samlade av *Nils Andersson*. Medelpad. (4), 176

- s., 3 pl.-bl. — Hälsingland och Gästrikland. H. 1. (5), 211 s., 6 pl.-bl. Sthm.
- Svensson, Nils Ivan.* Om vårrönn och julrönn. En företeelse ur dalsländsk folketro och paralleller därtill. (FoF. Bd 15. S. 99—112.)
- Svensson, Sigfrid.* Likklut. (Nord. folkminne. S. 241—246, 1 pl.-bl.)
- Svensson, Sofie.* Något om forna tiders djurbotare och ett par andra små historier från Nordskåne. (SkF. 1928. S. 100—103.)
- Sydow, C. W. v.* Associationens betydelse i folklig tro och sed. (FoF. Bd 15. S. 67—82.)
- Diktning i folkets tro och sed. (Finn. Utg. av Lukasgillet i Lund. 1928. S. 118—120.)
- Norska folkminnen. (FoF. Bd 15. S. 7—18.)
- Sæd og Skik i Emmerske. [Ved] *M. S.* (SM. Aarg. 4. S. 172.)
- Såger från Värmland om skogsrå och bergfolk. Med några kommentarer av *W. Liungman.* (FoF. Bd 15. S. 113—123.)
- Sønderjydske Stednavne i Remser og Mundheld. Ved *Cl. E.* (SM. Aarg. 5. S. 43—47.)
- Sørensen, Aa.* "Der brænder en Ild — —". (DF. Aarg. 2. S. 56—61.)
- Tegengren, J.* Plock ur folktron. (Vörå, Oravais.) (Budkavlen. Årg. 7. S. 43—45.)
- Thunman, O.* Staffansfirandet. (Upsala nya tidning. Julnummer. 1928. S. 18—20.)
- Tre Folkeviser. Samlede af *S. Skovrøg.* (SM. Aarg. 4. S. 181—182.)
- Två Staffansvisor från Albo härad. [Meddelade av] *Harald Olsson.* (SkF. 1928. S. 33—35.)
- Törnroos, Birgit.* Om bruket att gå i brudstuga. (Budkavlen. Årg. 7. S. 39—40.)
- Ullström, N.* Gammal sed, sägen och tro från några dalslandssocknar. (Färgelanda. Årg. 9. H. 2. S. 36—40.)
- Vaggvisor och andra småvisor. [Meddelade av] *V. E. V. Wessman.* (Budkavlen. Årg. 7. S. 118—120.)
- Wessman, V. E. V.* Tro och seder. (Budkavlen. Årg. 7. S. 68—72.)
- Wikman, K. R. V.* Tvenne gamla botemedel mot frossa. (Budkavlen. Årg. 7. S. 14—15.)
- Törners "svartkonstbok". (Nord. folkminne. S. 247—255.)
- Vonkka, Hj.* Bröllop i Hälsinge under förra seklet. (Budkavlen. Årg. 7. S. 115—117.)
- Vore danske Folkeæventyr. Genfortalte af *H. Ellekilde.* Første Udvalg. Mytiske Æventyr med mandlig Helt. Kbh. 127 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 35.)
- Vries, J. de.* Der altnordische Rasengang. (APhS. Bd 3. S. 106—135.)

- Västerbergs elevförbunds folktraditionsinsamling 7. Gamla seder, bruk och föreställningar hos allmogen. 117—134. — Sagor och sägner. 134—166. — Trolldom och övertro. 83—87. — Gåtor. 1—55. — Ordspråk, ordstäv och talesätt. 72—143. (Från Gästrikabygder. Årg. 9. S. 83—122.)
- Ålenius, N. Magisk ornamentik i uppländsk allmogekonst. (Upsala nya tidning. Julnummer. 1928. S. 6—7, 9.)

V. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

- Acta comitiorum generalium Islandiæ. Alþingisbækur Íslands. Sögnfélag gaf út. 5:4 (1630—1632). S. 193—288. Rvik. (Sögurit. 9.)
- Duason, J. Grönlands statsretslige Stilling i Middelalderen. (Diss.) Oslo. 216 s.
- Forsman, H. Om skifte och annan jorddelning i by. Historisk översikt. (Svenska lantmäteriet 1628—1928. D. 2. S. 1—66, 2 kartor.)
- Hasund, S. Åbud iardar. (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 406.) — Skylduveitsle. (SoS. Aarg. 34. S. 37—51.)
- Hemmer, R. Om straffbarheten av förberedelse och försök till brott enligt Sveriges medeltidslagar. (Tidskr., utg. av Jurid. föreningen i Finland. Årg. 64. S. 391—420.)
- Studier rörande straffutmätningen i medeltida svensk rätt. Akad. avh. Hfors. VI, 380 s. (Anm. Tidskr., utg. av Jurid. fören. i Finland. Årg. 64. S. 379—386 av E. Estlander.)
- Holmbäck, Å. Hand skall hand få. Ett bidrag till godtrosförvärens historia. Upps. 12 s. (= UUA. 1928. Juridik. 1.)
- Juhlin Dannfelt, H. Skifte och delning av jord ur ekonomisk synpunkt. (Svenska lantmäteriet 1628—1928. D. 2. S. 67—162.)
- Jönsson, N. Hamarskifte och solskifte. Våra äldsta skiftesformer. (Brage. Tidskr. f. folkbildningsarbete ... Årg. 3. S. 110—119.)
- Lundh, H. Navneplikt og navnerett. Oslo. (7), 239 s.
- Sjöros, B. Till tolkningen av Äldre Västgötalagen. (Festskr. Jönsson. S. 423—428.)
- Tank, G. Om betydningen af de gamle skjødeformularer. (BoB. Aarg. 10. S. 177—190.)
- Taranger, A. De norske folkelovbøker (før 1263). 3. Frostatingsboken. (Tidsskr. f. retsvid. 1928. S. 1—68.)
- Wildte, F. Några ålderdomliga rättsbruk. Efter västsvenska domböcker. (VsvH. S. 238—246.)

- Wildte, F.* Scandinavian thing-steads. (Antiquity. Vol. 2. S. 328—336, 2 pl.-bl.)
- Østberg, K.* Norsk bonderet. Bd 5. Sedvaner i granneforhold. Oslo. 120 s.
-
- Andersson, Ingvar.* Källstudier till Sveriges historia 1230—1436. Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis. Akad. avh. Lund. (9), 312 s.
- Arup, E.* Om overleveringen af Valdemar 3.s haandfæstning og om kirketienden i Danmark i 13. og 14. aarhundrede. (Scandia. Bd 1. S. 258—280.)
- Ashdown, Margaret.* The attitude of the Anglo-Saxons to their Scandinavian invaders. (SBVS. Vol. 10. S. 75—99.)
- Auden, G. A.* Harald Haardraade og slaget ved Stamford bro. [Övers., något förkortad, av] Sz. (Norsk militært tidsskr. Bd 91. S. 551—562.)
- Begtrup, H.* Absalons Saga. (Højskolebladet. 1928. Sp. 1345—1376.)
- Beyer, A. P.* Om Norgis rige. Utg. av Foreningen for norsk bokkunst ved H. Beyer. Bergen. 105 s.
- Brix, H.* Om Angersfragmentet af Saxo. (Aarb. 1927. S. 191—218.)
- Brøgger, A. W.* Gamle emigranter. Nordmennesenes bosetning på Norskehavskystene. Oslo. 145 s.
- Häløygenes Bjarmelandsferder. (Festskr. Qvigstad. S. 27—36, 1 pl.-bl.)
- Bull, E.* Hær og stat i det gamle Norge. (Norsk militært tidsskr. Bd 91. S. 11—29.)
- Carlsson, Gottfrid.* Den svensk-norska unionen under Magnus Eriks-son. (K. humanist. vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. 1927—1928. S. 225—282.)
- Det danske Folks Historie. Skrevet af danske Historikere. Red. af Aa. Friis, A. Linvald, M. Mackeprang. Bd 3. Det danske Folk i den yngre Middelalder af J. Olrik og C. P. O. Christiansen. Kbh. XIV, 419 s., 2 pl.-bl.
- Espeland, A.* Norsk samband med Orknøy og Hjalmland. (Norsk aarbok. 1928. S. 39—54.)
- Harstad, E.* Litt om norsk taktikk i gammel tid. Stridsfylkingene. (Norsk militært tidsskr. Bd 91. S. 588—593.)
- Heber, S.* Hvor gik kong Sverre? Oslo. 78 s., 1 karta.
- Hejselbjerg-Paulsen, H.* Leerskovslaget. En Undersøgelse angaaende Magnus den Godes Kamp i Aaret 1043. (SM. Aarg. 4. S. 113—119.)
- Herlitz, N.* Grunddragen av det svenska statsskickets historia. Sthm. 320 s.

- Hornborg, E.* Det svenska väldets grundläggning i Finland. (Svensk tidskr. Årg. 18. S. 544—555. — Även, annorlunda avfattad, i: Kalender, utg. av Sv. folkskolans vänner. Årg. 43. S. 13—23.)
- Indrebø, G.* Gamle sogeminne fraa Sunnfjord. (Kjenn ditt land. 7. S. 3—21.)
- Harald Hardraade i Morkinskinna. (Festskr. Jónsson. S. 173—180.)
- Jaakkola, J.* Kuningas Maunu Eerikinpojan unionipolitiikasta ynnä sen aikuisista pohjoismais-saksalais-balttilais-venäläisistä suhteista vuoteen 1348 ja Itämaan synnyttä. [Konung Magnus Erikssons unionspolitik och de samtidiga förhållandena i Norden, Tyskland, de baltiska länderna och Ryssland till år 1348.] Helsinki. (3), II, 461, 30 s. (= Historiallisia tutkimuksia. 10.)
- Kuningas Maunu Eerikinpojan unionipolitiikasta ynnä sen vaikutuksesta varsinkin pohjoismaiseen idänpolitiikkaan ja Itämaan syntyyn. [Konung Magnus Erikssons unionspolitik och dess inverkan särskilt på den nordiska politiken gentemot Östern och på Österlands uppkomst.] (Hist. aikakauskirja. 1928. S. 257—282.)
- Jacobsen, Lis.* Apriorisk Historieskrivning. (I förf:s Tolv Epistler. S. 123—167.)
- Jónsson, Finnur.* On the Icelandic colonization of Greenland. (Greenland. Publ. by the Commission for the direction of the geolog. and geograph. investigations in Greenland. Vol. 2. S. 331—361.)
- Kannik, K. P.* Sct. Knudsgilde. Kongens Mænd. Studier over dette Ophav til dansk Borgerstyre i Middelalderen. Aabenraa. (1), 44 s.
- Klitgaard, C.* Baun og Vidiebrand. (HTda. R. 9. Bd 6. S. 111—115.)
- Kofoed, O.* Oversigt over Bornholms Historie til 1660. (Bornholmske Samlinger. Bd 19. S. 167—200.)
- Koht, H.* Var herr Tidike "Wüstenacker" tysker? (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 401—403.)
- Kvålen, E.* Nordmenn på landnäm i Spania og Nordafrika i 844—58. (SoS. Aarg. 34. S. 10—25.)
- Larsen, Sofus.* Saxoproblemer. (Aarb. 1927. S. 278—312.)
- Lassen, H.* Mands Minde. Henrik Lassens Erindringer. Nedskrevet og udg. ved *Symmakos*. [Minder om dansk Sprog m. m. i Angel.] (Grænsevagten. Aarg. 10. S. 16—19, 54—57, 84—90, 121—124, 166—170, 229—235, 263—277, 326—330, 357—365, 389—399, 416—418.)

- Lindberg, F.* Bondefreder under svensk medeltid. (HTsv. Årg. 48. S. 1—32.)
- Madsen, V.* Biskop Absalon, Fædrelandets Fader, i 800-Aaret for hans Fødsel. Med Forord af *E. Kaper*. Kbh. 205 s.
- Malin, A.* Lisiä keskiaikamme historiaan. [Beiträge zur Geschichte des Mittelalters.] (Hist. arkisto. 36: 1. 80 s.; Referate: s. 1—4.)
- Matthiessen, H.* Slesvigs Blomstring og Fald. (SM. Aarg. 5. S. 1—14.)
- Mikkola, J. J.* Venäläisistä kronikoista pohjoismaiden keskiajan historian lähteinä. [De ryska krönikorna såsom källor för de nordiska ländernas historia under medeltiden.] (Hist. aikakauskirja. 1928. S. 181—189.)
- Mowinckel, R.* Har vi hat fæstningskirker her i landet i middelalderen? (Norsk teolog. tidsskr. Aarg. 29 = R. 3. Bd 9. S. 80—99.)
- Nerman, B.* The foundation of the Swedish kingdom. (SBVS. Vol. 10. S. 113—131.)
- Nørlund, P.* De ældste Vidnesbyrd om Skyldtaxationen. (HTda. R. 9. Bd 6. S. 54—95.)
- Rauch, G. von.* Sveriges livländska politik under konung Magnus II Eriksson (1319—1362). (HTsv. Årg. 48. S. 117—151.)
- Rygh, A.* Slaget ved Stiklestad. En topografisk studie. (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 313—343.)
- Rörig, F.* Hansische Beiträge zur deutschen Wirtschaftsgeschichte. Breslau. 284 s., 1 karta. [S. 157—173. Die Hanse und die nordischen Länder.] (= Schriften d. baltischen Kommission zu Kiel. Bd 9. = Veröffentlichungen d. schleswig-holsteinischen Universitäts-gesellschaft. Nr. 12.)
- Schmid, Toni.* De medeltida kalendarierna från Skara. (Scandia. Bd 1. S. 281—291.)
- Schreiner, J.* Harald Hardråde og Oplandene. (Festskr. Jónsson. S. 157—172.)
- Harald Hårfagre og hans efterfølgere. (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 161—224.) — [Tillägg:] Sigvats sendeferd til Svitjod. (Ibid. S. 303—306.)
- Trøndelag og rikssamlingen. Oslo. 84 s. (= Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. kl. 1928. No. 3.)
- Viken og Norges samling. (HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 356—387.)
- Severinsen, P.* Sorø Amts Klostersogne og Frigørelsen 1569. (Aar-bog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. 16. S. 33—68.)
- Steenstrup, J.* Østlig og vestlig Ulighed indenfor det jydsk Samfund. Nogle Undersøgelser over Jyllands Historie i den ældre

- Middelalder. (Samlinger t. jydsk Hist. og Topogr. R. 4. Bd 6. S. 1—12.)
- Stelling, O.* Olav Tryggvesson. (Frem. D. Bd 2. Aarg. 4. S. 65—73, 1 pl.-bl.)
- Stenton, F. M.* The Danes in England. (Proc. of the British academy. 1927. S. 203—246.)
- Strasser, K. T.* Wikinger und Normannen. Hamb., Berl. & Lpz. 221 s., 14 pl.-bl.
- Svaning-Hvitfeld.* Svanings Danmarkskrønike 1241—1282 sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst. Udg. ved *K. Erslev* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie ... Kbh. XIX, 144 s.
- Taranger, A.* Magnus Erlingssons kroningsår. (Festskr. Jónsson. S. 181—198.)
- Toll, H.* Sveriges och Danmarks äldsta historiska folkstammar. Sthm. 77 s.
- Ussing, H.* Harald Blaatand og Danevirke. (Festskr. Jónsson. S. 140—156.)
- Wedel Jarlsberg, K.* Fra Tønsberg til Covarrubias. (Vestfoldminne. Bd 2. S. 256—260.)
- Weibull, L.* Nekrologierna från Lund, Roskildekrønikan och Saxo. Grunddrag i Danmarks historia under det 12. århundradet. (Scandia. Bd 1. S. 84—112.)
- Westerlund, E.* Sveaväldets nordgräns vid 1300-talets början. Några randanteckningar till ett historiskt problem. (Västerbotten. 1928. S. 209—212.)
- Øverås, A.* Romsdals saga. Bd 1. Fornalderen og sogetida. Orkanger. 191 s.
-
- Ask, J.* Om Umeå stad och närliggande pastorat. [Övers. av *J. V. Lindgren.*] (Västerbotten. 1928. S. 37—78.)
- Berg, L.* Stokke. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ... Fuldført av *N. Hals* og *Ø. Berg.* Oslo. (8), 586 s., 1 karta.
- Bolinder, N.* Gävleborgs läns vägars historia. (Sv. vägfören:s tidskr. Årg. 15. S. 262—268.)
- Campbell, Å.* "Risbygden" i Skåne. En etnografisk-geografisk studie över ett bortglömt bygdebegrepp. (VsvH. S. 92—118.)
- Ebbesen, N. Aa.* "Thya illustranda." Beskrivelse af Thy ... Overs. fra Latin af *K. Westh.* (Hist. Aarbog f. Thisted Amt. 1928. S. 339—365.)
- Edgren, F. E.* Vädtle härad. 2. uppl. Gbg. VII, 176 s.
- Erik Hardenbergs jordebog. Ved *H. H. Fussing.* (Odense Katedral-

- skole. Inbydelsesskrift t. de offentl. Eksaminer i Maj og Juni 1928. S. 3—79.)
- Forsslund, K.-E.* Med Dalälven från källorna till havet. D. 2. Väster Dalälven. Bok 9. Floda. 230 s., 2 pl. — Bok 10. Mockfjärd och södra Gagnef. 240 s., 1 pl. Sthm.
- “Gard og grend i sogeljos“. Haug i Hadsel. Av *A. H.* (Häløygminne. Årg. 9. S. 401—415.)
- Gothe, R.* “Finmork“ och Jämtland. (Jämtl. studier. S. 80—91.)
- Guttmundsson, J.* Holtsvað, Holtavað, m. m. (Árbók hins ísl. fornleifafjelags. 1928. S. 22—47.)
- Hackzell, N.* Staden Luleå och dess grannsocknar. Historisk avhandling ..., från latinets övers. av *H. Sundin.* (Norrbotten. 1928. S. 33—62.)
- Hanson, Egron.* Laholm under medeltiden. (Minnesskrift över hantverket i Laholm. S. 20—23.)
- Hennig, R.* War Island Thule? (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 15. S. 57—59.)
- Hällgren, B.* Från Delsbo. Anteckningar om fornminnen, by och gård, husgeråd, målning och dräkt. Sthm. 50 s.
- Johansen, A.* Kongevejen og Adelvejen mellem Kolding og Haderslev. (Vejle Amts Aarbøger. 1928. S. 218—232.)
- Johansson, P.* Grimmatorp i Örkened. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årskr. 1927. S. 7—11.)
- Jørgensen, H. P.* Olgerdiget. (Sønderjydske Aarbøger. R. 2. 1928. S. 132—151.)
- Kaarberg, L.* Gradualavhandling om det frejdade landskapet Värmland i det svenska väldet. Övers. från latinets av *H. Sjövall.* (Värmland förr och nu. 1928. S. 127—169.)
- Larsen, Sofus.* Jomsborg, dens Beliggenhed og Historie. (Aarb. 1927. S. 1—138.)
- Leighly, J. B.* The towns of Mälardalen in Sweden. A study in urban morphology. Berkeley. (3), 100, (2) s., 1 karta, 17 pl.-bl. (= Univ. of California. Publications in geography. Vol. 3. No. 1.)
- Lilienberg, A.* Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvs mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra. Gbg. (5), 313 s., 1 pl.-bl. (= Skrifter utg. till Göteborgs stads trehundraårsjubileum. 7.)
- Linnaeus, C.* Wästgöta-resa ... förrättad år 1746. Nytryck efter originaluppl. 1747 med textkommentar av *N. Beckman.* Gbg (tr. Upps.). XVI, 314, (21), LI, (1) s., 6 bil. (Anm. FoF. Bd 15. S. 223—225 av *H. C[elander].*)
- Mannerfelt, M.* Om äldre tiders uppfattning om Sverige. En turistgeografisk studie. (Sv. turisttidning. Årg. 7. S. 545—547, 549.)
- Mjælde, M. M.* The Norse discoveries of America. The eyktarstaðr problem. (SBVS. Vol. 10. S. 57—68.)

- Møller, C.* Borbjerg Sogns Historie. (Hardsyssels Aarvog. Bd 22. S. 1—102.)
- Nordberg, A.* En gammal norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia. 1—2. Lund. [1:] XXIII s., s. 1—370, 4 pl.-bl.; [2:] (1), IV s., s. 371—732, 1 pl.-bl., 3 kartor. (= Norrbottens läns hembygdsfören:s skriftserie. 1.) (Anm. Norrbotten. 1928. S. 204—207 av *B. Waldén.*)
- Nordholm, G.* Studier över lantbebyggelsen i södra Skåne. (Sv. geogr. årsbok. 1928. S. 33—50.)
- Nordlund, K. I.* Blad ur Närpes historia. D. 1. Vasa. 377 s. Norrbotten. [Utg. av] *G. Bergfors* och *A. Neander.* 1—2. Upps. (tr. Sthm). 390, 356 s. (Hembygdsböckerna.)
- Olafsen, O.* Veier og samferdsel på høifjellet i eldre tid. (Den norske turistforen:s årbok. 1928. S. 121—134.)
- Pira, S.* Från det forna Säby. Anteckningar och studier. Tranås. 53 s.
- Qualiscunqve descriptio Islandiae. Nach der Handschrift der Hamburger Staats- und Universitäts-Bibliothek hrsg. von *F. Burg.* Hamburg. (4), XXVI, 88 s., 2 faksim. (= Veröffentlichungen aus der Hamburger Staats- und Universitäts-Bibliothek. Bd 1.) "Ransakningar om antiqviteterna" i Västmanlands län åren 1667 och 1682. Meddelade av *B. Engström.* (VFÅ. 17. S. 3—33.)
- Resen, P. H.* Atlas danicus II, S: Helsingør. I dansk Oversættelse ved *J. Knudsen.* Kbh. 4:o. XII, 47 s., 5 pl.-bl., 1 tilläggsbl.
- Reynolds, H.* Suderøyarne og Hjaltland. (Norge. Årg. 4. S. 735—736.)
- Rølfson, P.* Randaberg sogns historie. Stavanger. 231 s.
- Rydström, Ada,* och *Hafström, G.* Boken om Tjust. D. 7. Västervik. (3), 237 s., 9 pl.-bl.
- Schmid, B.* Wisby. (Auslandsstudien. Bd 3. Die nordischen Länder und Völker. S. 81—95.)
- Schmidt, A. F.* Fra Kongeåegnen. (Hedenske Kultminder.) (SM. Aarg. 4. S. 97—103.)
- Skanderup Sogn (Anst Herred). 2. S. 169—283. Lunderskov (tr. Kbh.). (Anm. [av 1—2:] DF. Aarg. 2. S. 145—148 av Red. & *K. Hald.*)
- Schougaard, S. N.* Nogle Optegnelser om Bryrup Sogn. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 21. S. 61—74.)
- Seebass, F.* Bergslagen. Versuch einer kulturgeographischen Beschreibung und Umgrenzung. T. 1. Text. — T. 2. Tabellen und Karten. Greifswald. [1:] XII, 339 s., 2 pl.-bl., 1 karta; [2:] 14 tab., 5 kartor. (= Nord. Studien, hrsg. vom Nord. Institut der Univ. Greifswald. 9.)
- Solvang, J.* Øyfjord på Senja. (Håløygminne. Årg. 9. S. 369—

- 376.) — Med anledn. härav: *Havnø, E. J.* Øyfyrd i Senja. (Ibid. S. 425—426.)
- Standnes, A. H.* Standnes. (Jul i Sunnfjord. 1928. S. (24—29).)
- Þorsteinsson, Þ.* Bærinn Hafratindar. (Árbók hins isl. fornleifafjelags. 1928. S. 54—58.)
- Topografiska stadsundersökningar. 1. Söderköping. Av *E. Lundberg*. Sthm. 62 s., 3 kartbl. (= KVHAAH. D. 39: 1.)
- Ullberg, G.* Klövsjö avradsland. (Jämtl. studier. S. 307—343.)
- Weibull, L.* De gamle nordbornas väderstrecksbegrepp. (Scandia. Bd 1. S. 292—312.)
- Vejde, P. G.* Kronobergs läns herrgårdar. Historisk översikt jämte ägarlängder. [1.] Växjö. 200 s. (= Hylltén-Cavalliusfören:s årsbok. 1928.)
- Wessman, V. E. V.* Boken om Sibbo. Bidrag till Sibbo sockens geografi och historia. 2. Borgå. (8), 227 s.
- Wichmann, V. K. E.* Historik över Tenala socken. Ekenäs. 44 s.

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

- Agrell, S.* Runornas talmystik och dess antika förebild. Lund 1927. (= Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 6.) (Anm. APhS. Bd 3. S. 90—96 av *E. Moltke*. — NTS. Bd 1. S. 254—261 av *C. M[arstrander]*. — Revue critique. N. S. T. 95. Année 62. S. 440—444 av *F. Mossé*.)
- Berntsen, M.*, og *Larsen, A. B.* Stavanger bymål. Oslo 1925. (Anm. APhS. Bd 3. S. 175—178 av *T. Knudsen*. — Ibid. S. 178—182 av *G. T. Flom*.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Dialekter og Dialektforskning. Kbh. 1927. (Anm. DF. Aarg. 2. S. 41—43 av *Marius Kristensen*. — MPh. Vol. 26. S. 237—240 av *J. W. Spargo*.)
- Cederschiöld, W.* God och dålig svenska. Sthm 1927. (Anm. Pedag. tidskr. Årg. 64. S. 178—180 av *A. L[indqvist]*.)
- Die Lieder der Edda. Hrsg. von *B. Sijmons* und *H. Gering*. Bd 3. Kommentar. Hälfte 1. Götterlieder. Halle 1927. (= Germanist. Handbibliothek. 7: 3: 1.) (Anm. Ark. Bd 44. S. 249—251 av *Finnur Jónsson*. — Museum. Jaarg. 35. Sp. 232—233 av *C. C. Uhlenbeck*.)
- Gordon, E. V.* An introduction to Old Norse. Oxford 1927. (Anm. AfdA. Bd 47. S. 81—82 av *W. Krause*. — Idunn. N. F. År 12. S. 183—188 av *J. L. L. Jóhannsson*. — JEGPh. Vol. 27. S. 412—424 av *S. Einarsson*. — MLN. Vol. 43.

- S. 542—545 av *S. Einarsson*. — MLR. Vol. 23. S. 107—109 av *Margaret Ashdown*. — MPh. Vol. 25. S. 493—495 av *Ch. N. Gould*. — PSS. Vol. 10. S. 117—119 av *R. Beck*.)
- Jacobsen, Lis*. Dansk sprog. Kbh. 1927. (Anm. APhS. Bd 3. S. 285—288 av *Emil Olson*.)
- Jóhannesson, A.* Die Suffixe im Isländischen. Rvick 1927. 4:o. (Fylgir Árbók háskóla Íslands. 1927.) (Anm. Eimreiðin. Ár 34. S. 99—101 av *J. L. L. Jóh[annsson]*. — PSS. Vol. 10. S. 89—92 av *A. M. Sturtevant*. — Skirmir. Ár 102. S. 235—237 av *J. Óf[eigsson]*.)
- Kersbergen, Anna Cornelia*. Litteraire motieven in de Njåla. Rotterdam 1927. (Diss. Utrecht.) (Museum. Jaarg. 36. Sp. 43—45 av *S. A. Krijn*. — ZfdPh. Bd 53. S. 233—237 av *W. H. Vogt*.)
- la Cour, V.* Själlands äldste Bygder. En arkæologisk-topografisk Undersøgelse. (Diss.) Kbh. 1927. (Anm. FoN. Bd 7. S. 104—110 av *H. Kjær*. — Med anledn. härav: *la Cour, V.* Arkæologisk-topografiske Bygdestudier. Ibid. S. 147—151.)
- Larsen, A. B.* Sognemålene ... Oslo 19[22—]26. (Anm. APhS. Bd 3. S. 182—185 av *T. Knudsen*.)
- Lindqvist, N.* Bjärka-Säby ortnamn. D. 1. Sthm (tr. Upps.) 1926. (Anm. Gött. gel. Anz. Jahrg. 190. S. 246—252 av *F. Loewenthal*. — NphM. Jahrg. 29. S. 176—178 av *T. E. Karsten*.)
- Lindroth, Hj.* Ölands folkhäl. 1. Gbg 1926. (= GHÅ. Bd 31:1.) (Anm. APhS. Bd 3. S. 281—284 av *J. Götlind*.)
- Ljunggren, R.* Om den opersonliga konstruktionen. Ak. avh. Upps. 1926. (Åven = UUÅ. 1926. Bd 2. Filos. språkv. 6.) (Anm. APhS. Bd 3. S. 185—192 av *N. Beckman*.)
- Nørregård, T.* Dansk grammatik. Lund 1927. (Anm. Pedag. tidsskr. Årg. 64. S. 86—90 av *A. Lindqvist*.)
- Olsen, M.* Ættegård og helligdom ... Oslo 1926. (= Inst. f. sammenlign. kulturforsk. Ser. A: 9 a.) (Anm. DLz. Jahrg. 49. Sp. 2090—2095 av *B. Kummer*. — Norsk teolog. tidsskr. Aarg. 29 = R. 3. Bd 9. S. 198—203 av *V. Grønbech*. — Ymer. Årg. 48. S. 111—118 av *Emil Olson*. — Zeitschr. f. Ortsnamenforschung. Bd 4. S. 87—89 av *G. Indrebø*.)
- Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer. D. 1 (1251—1523). Utg. av *N. Herlitz*. Sthm 1927. (Anm. HTno. Bd 28 = R. 5. Bd 7. S. 409—411 av *E. Bull*. — HTsv. Årg. 48. S. 404—416 av *N. Ahnlund*.)
- Schütte, G.* Vor Folkegruppe Gottjod ... Bd 1. Kbh. 1926. (Anm. AfdA. Bd 47. S. 161—166 av *R. Much*. — APhS. Bd 3. S. 86—89 av *M. Schönfeld*.)
- The Borgarthing law of, the Codex Tunsbergensis. C. R. 1642, 4to ... Diplomatic ed. ... by *G. T. Flom*. Urbana 1925. (= Univ. of

Illinois. Studies in language and literature. Vol. 10. No. 4.)
(Ann. MoM. 1928. S. 47—48, 164 av *T. Knudsen*.)

Wieselgren, P. Författarskapet till Eigla. Ak. avh. Lund 1927.
(Ann. DLz. Jahrg. 49. Sp. 226—229 av *G. Neckel*. —
JEGPh. Vol. 27. S. 427—429 av *G. T. Flom*.)

*Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter
och samlingar m. m.*

Aarb = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. — **AfdA** = Anzeiger für deutsches altertum. — **APhS** = Acta philologica scandinavica. — **Ark** = Arkiv för nordisk filologi. — **BMÅ** = Bergens museums aarbok. — **BoB** = Bygd og bonde. — **DF** = Danske Folkemaal. — **DHFT** = Dalarnas hembygdsförbunds tidskrift. — **DLz** = Deutsche Literaturzeitung. — **DSt** = Danske Studier. — **Festskr. Jónsson** = Festschrift til Finnur Jónsson 29. Maj 1928. Kbh. 1928. — **Festskr. Qvigstad** = Festschrift til rektor J. Qvigstad 1853 4. april 1928 = Tromsø museums skrifter. Vol. 2. Tromsø (tr. Oslo) 1928. — **FH** = Fynsk Hjemstavn. Maanedsskrift for den fynske Øgruppe, udg. ... af *H. C. Frydendahl*. — **FoF** = Folkminnen och folktankar. — **FoN** = Fortid og Nutid. — **Fornv** = Fornvännen. — **GH** = Göteborgs högskolas årsskrift. — **GoBFT** = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — **GRM** = Germanisch-romanische Monatsschrift. — **Gött. gel. Anz.** = Göttingische gelehrte Anzeigen. — **HTda** = Historisk Tidsskrift, udg. af Den danske historiske Forening. — **HTno** = Historisk tidsskrift, utg. av Den norske historiske forening. — **HTsv** = Historisk tidsskrift, utg. av Svenska historiska föreningen. — **JEGPh** = The journal of English and Germanic philology. — **Jämtl. studier** = Jämtländska studier. Festschrift till Eric Festin = Heimbygdas tidskrift: Fornvårdaren. 2: 2—3. Östersund (tr. Upps.) 1928. — **KVHA AH** = Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. — **LUÅ** = Lunds universitets årsskrift. — **MLN** = Modern language notes. — **MLR** = The modern language review. — **MoM** = Maal og minne. — **MPh** = Modern philology. — **NoB** = Namn och bygd. — **Nord. folkminne** = Nordiskt folkminne. Studier tillägnade C. W. von Sydow ^{21/12} 1928. Sthm (tr. Halmstad) 1928. — **NphM** = Neuphilologische Mitteilungen. — **NsvSt** = Nysvenska studier. — **NTBB** = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — **NT(Lett)** = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. av Letterstedtska föreningen. — **NTS** = Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. — **PBB** = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — **PSS** = Publications of the Society for the

advancement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SBVS** = Saga book of the Viking society for Northern research. — **SkF** = Skånska folkminnen. — **SM** = Sønderjydske Maanedsskrift. — **SoS** = Syn og segn. — **SSLF** = Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. — **StNF** = Studier i nordisk filologi (i SSLF). — **Sv. Lm.** = Svenska landsmål. — **UUÅ** = Uppsala universitets årsskrift. — **VFÅ** = Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. — **VsvH** = Västsvenska hembygdsstudier tillägn. Hjalmar Lindroth 6 februari 1928 av Västsvenska hembygdsnämnden. Gbg 1928. — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfvglSpr.** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Till red. sända skrifter:

- Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie. Række III. 19 Bind. 1930.
- Leuvense Bijdragen. XXI:e Jaarg. Afl. 3—4. D:o Bijblad. Afl. 3—4. 1929. — XXII:e Jaarg. Bijblad. Afl. 1. 1929.
- Budkavlen. Årg. IX. Nr 2—3. 1930.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Aarg. 17. Bind XXX. H. 2—4. 1930.
- Danske Folkemaal. Aarg. 4. H. 2—5. 1930.
- Fornvännen 1930. H. 3—5.
- The American Journal of Philology. Vol. 51: 2—3. 1930.
- Indogermanische Forschungen. XLVIII. H. 2—4. 1930.
- Litteræ orientales. Orientalischer Literaturbericht. H. 43—44. Leipzig 1930.
- Moderna språk. Årg. 24. Nr 6—8. 1930.
- Germanisch-Romanische Monatsschrift. Jahrg. 18. H. 7—8. 1930.
- Namn och Bygd. Årg. 17. H. 2—4. 1929 — rg. 18. H. 1. 1930.
- Modern Philology. Vol. 27. Nr 4. — Vol 28. Nr 1—2. 1930.
- Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning. Ny följd. Årg. 10. 1929. Upps. 1930.
- Skirnir, Timarit hins íslenska bókmentafélags. CIV. Ár. Reykjavik 1930.
- Studia neophilologica. A Journal of germ. and rom. philology. Vol. 2. Nr 3. — Vol. 3. Nr 1—2. 1930.
- Danske Studier 1930. H. 1—2.
- Nysvenska studier. IX. H. 4—5. X. H. 1—4. 1930.
- Dansk Tidsskrift-index. Udg. af Statens Bibliotekstilsyn, udarb. af Th. Døssing og Robert L. Hansen. Aarg. 15. 1929.
- Nordisk Tidskrift ... utg. av Letterstedtska Föreningen. Ny serie. Årg. 6. H. 4—8. 1930.
- Personhistorisk tidskrift. Årg. XXX. H. 1—4. 1929. Årg. XXXI. H. 1—2. 1930.
- Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd 67. H. 1—3. 1930.
- Zeitschrift für deutsche Philologie. Bd 55. H. 2. 1930.
- Zeitschrift für Ortsnamenforschung. Bd 6. H. 1—3. 1930.
- Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Neue Folge. Bd 57. H. 3—4. — Bd 58. H. 1—2. 1930.
- Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund Årsberättelse 1929—30. (Bulletin de la Société Royale des lettres de Lund 1929—30). Lund 1930.
- Årsskrift för Modersmålläraernas förening 1929.

Acta et processus canonizacionis Beate Birgitte. Utg. av Isak Collijn. H. 8. (= Saml. utg. av Sv. Fornskriftsällskapet. Andra serien. Latinska skrifter. Bd 1). Upps. 1930. — *Annales islandici posteriorum sæculorum*. *Annálar 1400—1800*. II. 4. Reykjavík 1930. — Ari Thorgilsson, The book of the icelanders (*Íslendingabók*) ed. by Halldór Hermansson. (= *Islandica*. Vol. XX.) Ithaca, New York, London, Oxford, Copenhagen, Reykjavík 1930. — Are hinn fróðe Þorgilsson, *Íslendingabók*. Udg. ved Finnur Jónsson. VII + 74 ss. 10 bl. fototypier. 4:o. Kph. 1930. — Ívar Bárðarson, Det gamle Grønlands beskrivelse. Udg. efter håndskr. af Finnur Jónsson. Kph. 1930. — *Diplomatarium islandicum*. *Íslenzkt fornbréfasafn*. XII. 7. (1553—54). Reykjavík 1930. — *Finlands svenska folkdiktning*. VII. *Folketro och trolldom*. 5. *Magisk folkmedicin, register*. (= *Skr. utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl. CXCV*). Hfors 1930. — *Modersmålssektionens förhandlingar vid 25:te läroverksläramötet i Göteborg 1929*. Göteborg 1930. — *Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum*, utg. med parallellhänvisningar och register av Gottfrid Kallstenius. (= *Skrifter utg. av Vet.-Soc. i Lund 12*). Lund 1930. — *Gunnlaug Ormstungas saga*. Övers. av Josua Mjöberg. (Bil. till Lunds h. allm. lärov. årsredog. 1929—30). Lund 1930. — *Deutsche Islandforschung 1930*. Erster Band. Kultur. Hrsgg. v. Walther Heinrich Vogt. 392 ss. + 8 pl. + 1 karta. Breslau 1930. — Herr Ivan. *Kritisk upplaga utg. av Erik Noreen*. H. 1. (= *Saml. utg. av Sv. Fornskriftsällskapet*. H. 164). Upps. 1930. — *Norske kyrkjelege jordebøker efter reformasjonen*, utg. for Kjeldeskriftfondet. I. Oslo og Hamar bispedømes jordebok 1574—1577. Ved Sigurd Kolsrud. Oslo 1929. — *A grammatical Miscellany offered to Otto Jespersen on his seventieth birthday*. 464 ss. Kph. 1930. — *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta*. VI. 1. Reykjavík 1929. — Snorre Sturlasson, *Kongesagaer*. Oversatt på grunnlag av Gustav Storms utgave ved Alexander Bugge og Didrik Arup Seip. (Nasjonalutgave). Oslo 1930. — *Studies in honor of Hermann Collitz*. 12 + 331 ss. Baltimore 1930.

Agrell, Sigurd, Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem. (K. Hum. Vet.-samf. i Lund Årsber. 1929—1930. III). 120 ss. Lund 1930. — Amman, H., *Vom Ursprung der Sprache*. 18 ss. Lahr, Baden, 1929. — Dens., *Die menschliche Rede*. *Sprachphilos. Untersuchungen*. I—II. V + 134, V + 199 ss. Lahr, Baden 1925—1928. — Andersson, Harry, Om ordet *Konge* og dets forskjellige former i gammeldansk. (Ur *Acta philol. scand.* 1930). — Beckman, Nat., *Textstudier till Birgittas revelationer*. (Ur *Scandia* 1930). — Belfrage, S., *Gös i betydelsen 'dum person'*. (Ur *Nysv. Studier* 1930). — Brøndum-Nielsen,

Johs., Om nogle »episke love». (Ur A Grammatical Miscellany offered to Otto Jespersen 1930). — Dens., Om rimkrønikens sprogform og tilblivelse. (Ur Festskrift utg. af Københavns Universitet . . . den 26 Sept. 1930). — Dal, Ingerid, Zur Geschichte der schwachtonigen präfixe im Nordischen. (Særtr. av Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab. IV. 1930). — de Vries, Jan, De Germansche Oudheid. 318 ss. Haarlem 1930. — Dens., Levensbericht van Prof. Dr. R. C. Boer. (Overgedr. uit den Levensberichten van de Maatschappij der nederl. Letterkunde te Leiden 1929—1930). — Eggers, Erik, Versemaalet i folkevisa og i norrøne kvæde. (Serprent av Norsk folkekultur 1930). — Elgqvist, Eric, Erulernas bosättning i Värend. (Sep. ur Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1930). Växiö 1930. — Envall, Petrus, Dala-Bergslagsmälet. Kap. I—IV A. Akad. avh. XII + 282 ss. Upps. 1930. — Flom, George T., Anglo-norman script and the script of twelfth-century mss in north-western Norway. (Ur Studies in Engl. Philol. A Miscellany in Honor of Frederick Klæber. Minneapolis, Minn. 1930). — Dens., Fragment *RA 58* of an old norwegian codex of the *Speculum regale*. (Ur The journal of engl. and germ. philol. Vol. 29. Nr 2. 1930). — Geijer, Herman, De svenska dialektundersökningarna vid skiljevågen. (Särtr. ur Svensk Tidsskrift. Årg. XX. 1930). — Geijer, Herman, och Holmkvist, Erik, Några drag ur Västmanlands språkgeografi. (Särtr. ur Svenska Landsmål 1929 o. Västmanlands Fornminnesförenings Tidskr. XVIII, 1930). — Gruber, Hans, Das adverbale *us*-Präfix im Gotischen und Althochdeutschen. Jena 1930. — Gummere, Francis B., Founders of England. With supplementary notes by Francis Peabody Magoun, jr. New York 1930. — Hedström, Gunnar, Landsmålsalfabetet i för södra Sverige kortfattad framställning. (Ur Namn o. Bygd. Årg. 17. 1929). — Hesselman, Bengt, Långheden och Hälsingskogen. (Särtr. ur Namn o. Bygd. Årg. 18. 1930). — Heusler, Andreas, Berührungen zwischen den Isländergeschichten. Die Saga von Gisli und die von den Drop-laugsöhnem. (Ur Deutsche Islandforschung 1930). Breslau 1930. — Höckert, R., Völuspá och vanakulten. I. 113 ss. II. 163 ss. Upps. 1926—1930. — Ideforss, Hjalmar, I språkets utmarker. De viktigare svenska artikulationsimitativorna. (Särtr. ur Redogörelse för Högre latinlärov. i Göteborg läsåret 1929—30). Gbg 1930. — Jacobsen, Lis, Runelæsning og runetolkning. (Særtr. af Acta philol. scand. 1930). — Jónsson, Finnur, Brage skjald. (Særtr. af Acta philol. scand. 1930). — Dens., Island fra sagatid til nutid. 131 ss. Kph. 1930. — Karsten, T. E., De första germanerna. (Övertr. ur Finskt Museum 1930). — Dens., Die neuen Runen- und Bilderfunde aus der Unter-Weser (Oldenburg)

(= Societas Scient. Fenn. Commentationes Humanarum Litterarum III. 4). Hfors, Leipzig 1930. — Dens., Flenno-skandinavisches. (Særtr. af Acta philol. scand. 1930). — Knudsen, Tryggve, Om sproget i Oslo. 16 ss. Oslo 1930. — Knudsen, Tryggve, og Sommerfelt, Alf, Norsk riksmålsordbok. H. 1—2. Oslo 1930. — Knutsson, K., Zur etymologie von slav. vitédzь. (Særtr. ur K. Hum. Vet.-samf. i Lund årsber. 1929—30. II). Lund 1930. — Kock, Ernst A., Notationes norrøne. Anteckningar till Edda och skaldediktning. XIV—XV. (LUÅrskr. NF. Avd. 1. Bd 26. Nr 1 o. 5). Lund, Leipzig 1930. — Kolsrud, S., Ei skrivebok fraa Sætisdal 1587. (Særtr. av Heimen 1929—1930). — Krause, Wolfgang, Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache. (= Schr. der Königsb. gelehrten Gesellschaft. 7. Jahr. Heft 1). Halle a/S 1930. — Langenfelt, Gösta, Nya namn på idrottsorganisationer. (Ur Svensk Idrott 1930, nr 20—21). — Lindqvist, Axel, Plurale Singularformen von deutschen Substantiven. (Sonderabdr. aus Studia Neophilologica, Vol. 3. 1930). — Lindroth, Hjalmar, Island. Motsatsernas ö. XI + 240 ss. Sthm 1930. — Ljunggren, K. G., Hallands runminnesmärken. (Særtr. ur Vår bygd 1930). — Melsted, Bogi Th., Íslendinga saga. B. 3. H. 5. Reykjavík 1930. — Moltke, E., Nytolkning af Gylling-stenen. (Særtr. af Hist. Aarb. for Aarhus Amt 1930). — Persson, Axel W., Schrift und Sprache in Alt-Kreta. (Uppsala Univ. årsskr. 1930. Program 3). Upps. 1930. — Pipping, H., Hávamál 136. (Ur Studies in honor of Hermann Collitz. Baltimore 1930). — Dens., Oskar Fredrik Hultman. Minnestal vid Finska Vet.-soc:s sammanträde den 14 april 1930. (= Societas scientiarum fennica. Årsbok. VIII. Nr 6). Hfors 1930. — Ramselius, N., På Islandsfärd. Sthm 1930. — Reitan, Jørgen, Vemdalsmålet. Med oplysninger om andre Herjedalske mål. 101 ss. Oslo 1930. — Schneider, Hermann, Germanische Heldensage. I. (= Grundriss der germ. Philologie begr. v. H. Paul 10. 1). Berlin u. Leipzig 1928. — Schröder, F. R., Altgermanische Kulturprobleme. Berlin u. Leipzig 1930. — Sylwan, Otto, En ny metrik? (Særtr. ur Samlaren 1929). — Wadstein, E., Sveriges namn. (Særtr. ur Fornvännen 1930). — Wessén, E., Runinskriften på Gallehushornet. (Særtr. ur Fornvännen 1930). — Wessman, V. E. V., Samling av ord ur östsvenska folkinnål. Tillägg till H. Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna. H. 3. (= Skr. utg. av Sv. Litt.-Sällsk. i Finl. CCXV: 1). Hfors 1930. — Zadig, Viggo, Kort Vägledning i isländska. Lund 1930. — Östergren, Olof, Nusvensk ordbok. H. 40—41. Sthm 1930.